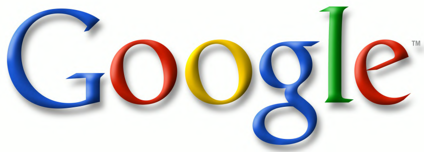

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

TRETTONDE ÅRGÅNGEN 1892.

Innehåll:

UPSALA 1892
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
" " I, 2. " " " 2 "
Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 kr.
Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
" " II, 2. " " " 1 " 50 öre.
Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. " " " 2 "
Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
" " IV, 2. " " " 2 " 50 öre.
G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h.
Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

TRETTONDE ÅRGÅNGEN

1892

UPSALA 1892
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLNG.

Innehåll.

Härjemte medfölja såsom särskildt bihang för år 1892:

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöten.

Den 27 Febr. 1892 sammanträdde Svenska Literatursällskapet i Upsala till sitt tolfte allmänna årsmöte, hvarvid afgafs följande:

Årsberättelse för arbetsåret 1891.

Under det förflutna året har till Sällskapets medlemmar utdelats »Samlaren XII»; Sveriges Bibliografi 1481—1600 af *G. E. Klemming*, utg. af *Aksel Andersson*, h. 3, omfattande åren 1518—1527, samt »Bref rörande Nya Skolans historia» utg. af *G. Frunck*, h. 5, omfattande tiden från den 6 Juni till den 31 Dec. 1811, med hvilket häfte denna sistnämnda publikation åtminstone för en tid kommer att afslutas, enär dess utgifvare till följd af afflyttning från Stockholm och tilltagande sjuklighet nödgats afsäga sig arbetet med dess utgifvande.

Till »Samlaren» hafva bidrag lemnats af fru M. Grandinsson, född Lindblad, professorerne H. Hjärne och H. Schück, Amanuensen Dr. Th. Westrin, Licentiaten F. Wetterlund, Docenten E. Wrangel samt Biblioteksamanuenserne Aksel Andersson och E. H. Lind.

Arbetsutskottet har under året haft 3 sammankomster, hvarjämte Sällskapet d. 7 Juli hade en extra ordinarie sammankomst,

då det gaf i uppdrag åt sin skattmästare eller den han i sitt ställe förordnade, att vid högre eller lägre domstolar anhängiggöra och utföra Sällskapets talan mot Handelsbolaget Stockholms Stadspost angående uteblifven redovisning för de medel, hvilka nämnda bolag såsom distribuent i Stockholm af Sällskapets publikationer för år 1890 uppburit. För det resultat, hvartill den anhängiggjorda rättegången ledde, redogöres i Revisionsberättelsen för år 1890.

Af denna framgår ock, att Sällskapet äfven detta år af Friherre N. Silfverschiöld erhållit ett frikostigt pecuniert bidrag, som satt henne i stånd att på ett värdigare sätt utgifva en af sina publikationer.

Upsala d. 27 Febr. 1892.

Eugène Lewenhaupt.

Därefter upplästes den i »Samlaren XII» tryckta »Revisionsberättelse för 1890».

Med anledning af Friherre Silfverschiölds här ofvan nämnda frikostiga gåfva beslöt Sällskapet att en tacksamhetsskrifvelse skulle genom sekreteraren till honom afsändas.

Vid den sedvanliga lottningen utlottades ur Arbetsutskottet professor *P. A. Geijer*, som dock ånyo invaldes.

Aftonens föredrag »*Några ord om dramen Siri Brahe*» hölls af Docenten *O. Levertin.*

Vid Arbetsutskottets s. d. hållna sammanträde omvaldes Professor *C. R. Nyblom* till ordförande, Biblioteksamanuensen grefve *E. Lewenhaupt* till sekreterare och Biblioteksamanuensen Dr. *Aksel Andersson* till skattmästare.

Utskottets öfriga medlemmar äro vice Bibliotekarien *L. Bygdén*, samt Professorerne *P. A. Geijer* och *A. Noreen.*

Den 12 Nov. 1892 hade Svenska Literatursällskapet sammanträde å Stadshotellet i Upsala, hvarvid upplästes:

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1891.

Sällskapets inkomster under året hafva varit:

Saldo från föregående år		3,276: 55.
Årsafgifter af 379 medlemmar		1,895: —.
Svenska Akademiens 20 ex.		100: —.
Äldre årsafgifter		30: —.
Lagerförsäljning		124: —.
Debiterade frakter		86: 88.
Räntevinst		134: 59.
I förväg betalda årsafgifter		10: —.
	Summa kronor	5,657: 02.

Sällskapets utgifter under året hafva varit:

Författarehonorar		349: 08.
Boktryckeriräkning		1,298: 60.
Kliché-räkningar		19: 90.
Bokbindare-räkning		60: 10.
Distribution, frakter o. diverse		245: 62.
Saldo behållning:		
Utlånt mot revers	2,000: —	
Insatt i Sparbanken	922: 88	
På kreditiv	700: —	
Kontant	60: 84	3,683: 72.
	Summa kronor	5,657: 02.

Räkenskaperna befunnos samvetsgrant förda, och det är revisorerna kärt att få föreslå, att Sällskapet tacksamt beviljar skattmästaren full ansvarsfrihet för år 1891.

Upsala d. 13 Sept. 1892.

Carl Wahlund. *Aksel G. Josephson.*

Sedan ansvarsfrihet blifvit skattmästaren tacksamt beviljad, höll Bibliotekarien *H. Wieselgren* föredrag öfver *Jacobus Typotius*, hvarefter Bibliotekarien *E. Dahlgren* förevisade några af honom utgifna äldre kartor samt redogjorde för sina tolkningar af de å dessa angifna skandinaviska namnen.

E. L.

Bidrag till kännedomen om 1600-talets dramatik.

Såsom ofta blifvit påpekat, ansågs färdighet i »komediespelande» vara en egenskap, hvilken den fulländade djäknen och studenten borde äga, »för ty — säger Messenius — vthi Comoediers loflige speel bekommer Ungdomen skickeligheet och dristigheet til at tala och swara, lärer höfligheet och bekommer förfarenheet om werldzens lop»[1]. Under Messenius' och Rudbeckius' tid utvecklades som bekant en liflig dramatisk värksamhet vid det uppsvenska universitetet, t. o. m. så liflig att den framkallade de styrandes betänkligheter. I anledning af stridigheterna mellan Messenius och Rudbeckius fann sig Gustaf Adolf föranlåten att förbjuda studenterna att »någon mootwillighet bedrijfue medh dryckenskap, swärmerij, pärlemente, agerende, fönsters utslående, eller något annet, som een erligh student, den sine studie achte bör, icke wäll ahnståår»[2]. Att »komediespelet» emellertid fortfor, är tydligt, ehuru vi därom endast äga sparsamma underrättelser. Så uppfördes Prytz *Gustaf then Första* i Upsala den 31 maj 1621, och troligen är det på denna representation, som den grälsjuke professor Wallius syftar, då han i bref af den 3 juni s. å. för Oxenstierna klagar, att hans kamrater förakta honom, »icke ett ord med mig talandes, ja ock icke hälsandes, hvarest vi församloms in templo, in conviviis eller comoediis»[3].

Vid doktorspromotionen 1640 uppfördes Phasma[4], och 1646 talas om ett uppträde, som ägt rum, »när Comedien speltes på slottet».

1) Inl. till Disa.
2) Upsala Univ. Hist. Bih. 106.
3) Ups. Univ. Hist. I 199.
4) Klemming 25.

En student från Roslagen hade därvid spelat bonde och gick sedermera ut i staden »kläd i Bondehabijt» för att där fortsätta sina upptåg. Detta tyckes han hafva gjort med den talang, att man tog honom för en värklig bonde, hvaraf åter följden blef slagsmål med åtföljande böter[1]).

Då och då gjorde studenterna besök i Stockholm och åsågo de där af resande trupper uppförda skådespelen[2]).

---

1) Lewenhaupt: *Uplands nation i Upsala* s. 40.

2) En bland dessa trupper var ett band resande »engelska komedianter», som i juli 1648 erhöllo en förāring af 200 riksdaler »för det de senast för K. Mt. agerade en comoedia» (Dahlgren s. 6, Silfverstolpe s. 29). Såsom en kulturbild från deras representationer må följande utdrag ur Stockholms stads Kämnersprotokoll för den 21 aug. 1648 tjäna:

Samma dagh kom för Retten Didericus Buller een studiosus, Kärade till tuenne Köpmanne drängiar, Dauid Wetzon, och Jöran Henne att the ij går på Comædian skamligen hafwa öfwerfallit honom, ij det att Dauid hafwer uphängt sin hatt der Buller satt, hatten är nederfallen, tå hafwer Dauid Wetzon frågat Buller huarest hatten war wägen tagen, Buller swarat, åhr iagh din poike att iagh skall achta din hatt du bernhijtter, Dauid sade ij skollen skaffa migh hatten igen, och när the skulle gåå neder aff Comedian; springer Jöran Henne och tager hatten aff hufwudet på Buller, säiandes, ij få ingen hatt igen, för än iagh får min igen. Dauid Wetzon skall hafwa tagit kappan aff Buller in summa så rifwitz mädh Buller, att alt folcket som på Comædian warit hafwa stannat och förundrat sigh der på ij det samma kom een poicke needer som hade Dauidz hatt, och fick Jöran den igen, säijandes sigh hafwa den funnit på gulfwet, tå fick Buller sin kappa och hatt igen; En annan studiosus Sueno Jacobi Sewart, wittnade här om, Att när han kom neder aff Gillestugun, sågh han mycket folk trängias tillhopa, sågh och att Buller bleff aff fyra personer öfwerfallen, dee der förfölgde honom ifrån den eena sijdan på gatan till den andra, ij dett samma togz både kappan och hatten aff Buller, män huem det gjorde, sade Sueno sigh icke wetta, tij han kende ingenthera aff them, Wthan folcket sade, slep dem ij hoop. Dauid och Jöran bekenna att hafwa sökt få hatten som borta war igen aff Buller, och derföre wellat taga hanss (Bullers) hatt igen, Kappan sade de sigh icke hafwa tagit, kenner icke heller dem som det giorde, Jöran och Dauid sattes till wijdare Resolution uthi fängelset. Den 28 Augusti Resolverades: Att emädan Dauidh och Jöran hafwa tillfogat Didericum Buller ett stort skimpt, och uthi mycket folkz närwaro stött och ryckt Buller ifrån den eena sidan på gatan till den andra, taghit aff honom sin hatt, ij det samma är och Bullers kappa honom affrykt; Huarföre saakfälles bem:te Jöran och Dauid, till det the här till mädh fängelsse hafwa plichtat, tillsammans arbitraliter till Nije daler huit mynt.

Egentliga intresset hos detta utdrag synes mig ligga i den upplysning, som här gifves om den lokal, i hvilken de engelska komedianterne spelade, och

Mot slutet af det nu nämda årtiondet tyckes intresset för dramatiska öfningar hafva varit jämförelsevis ganska starkt utbildadt vid universitetet. Så uppförde Upsala studenter 1648 Senecas *Rasande Hercules* inför drottningarne Kristina och Maria Eleonora, och s. å. lät Boeclerus sina lärjungar spela ett från Curtius hemtadt stycke *Causa Philotæ;* året därpå kallades han till Stockholm för att där uppföra det festspel, *Augurium Pacis*, med hvilket han ämnat högtidhålla drottningens födelsedag[1]). Vid julen 1651 var drottningen själf i Upsala och uppträdde i egen person i ett drama, i hvilket Olaus Rudbeck spelade herde[2]). 1652 anhöll den sedermera såsom dramatisk författare bekanta Ericus Kolmodinus[3]) hos det akademiska konsistoriet i Upsala om rätt för sig och sina kamrater att få uppföra skådespel, hvilket dock af konsistorium afslogs.

Mera omhuldad blef den dramatiska konsten under nästa årtionde. Urban Hiärne, som då återvändt till universitetet, lät med understöd af Rudbeck »i den bästa salen på Upsala slott, den med ovidianska fabler i gipsvärk sirad var» inrätta en särskild teater,

---

som väl var den samma, som i allmänhet före inrättandet af teatern i Lejonkulan användes af alla resande trupper, hvilka uppträdde inför hufvudstadens befolkning. Lokalen nämnes »Gillestugan». Härmed kan ej gärna menas annat än svartbrödernes gillestuga, belägen i hörnet af Själagårdsgatan och Tyska Skolgränd. 1626 ägdes detta hus af tyska församlingen (Gamla Stockholm sid. 320), och antagligen var det där, som tyska skolans elever åtminstone i regeln — 1638 spelade de i Jacob Grundels hus (Klemming sid. 25) — uppförde sina skolkomedier. Förmodligen — såsom af det gjorda citatet tyckes framgå — uthyrde församlingen sin teater äfven åt de resande teatersällskap, som tid efter annan besökte Stockholm.

1) Ups. Univ. Hist. I 328.

2) Ljunggren 396.

3) »Författare» är kanske ett oegentligt uttryck. Hans drama *Genesis Æetherea* är nämligen icke, såsom allmänt antagits, ett svenskt originaldrama, utan endast en öfversättning af Petrus Pachius' för tyska skolan i Stockholm skrifna *Salutaris Jesu Christi Nativitas*. Endast den sjätte akten är självständigt uppfunnen. Uppgiften, att han 1652 anhållit att få uppföra komedier, stammar från Hammarsköld (Theateralmanack 1821 sid. 9) och har sedermera upprepats af Dahlgren, Ljunggren, Silfverstolpe m. fl. Den torde väl ock vara riktig, ehuru — såsom Grefve E. Lewenhaupt upplyst mig — konsistorieprotokollen därom ingenting innehålla.

på hvilken han själf och en mängd andra vittra ynglingar spelade[1]). Af de där uppförda dramerna äro endast två kända, nämligen Hiärnes *Rosimunda* och Wollimhans *Dido*[2]), den förra uppförd 1665, den senare troligen i slutet af samma årtionde.

Till denna dramatiska skolas alster kan man möjligen ock räkna det lilla bröllopsstycket *Comoedia om Felixandro och Veffonia*, som »aff Brudgummens goda wänner» uppfördes i Dec. 1664 på Gustaf Prosperins bröllop med Brigitta Hoffvenia. Stycket är tydligen författadt af den E. H., som undertecknat den »Carminum Ratio», hvilken finnes å sista sidan. Med största sken af sannolikhet kan man antaga, att bakom denna signatur döljer sig någon medlem af släkten Hoffvenius, och då man vidare vet, att Professor Pehr Hoffvenius var en bland Hiärnes gynnare, är det ej otänkbart, att detta stycke uppförts af Hiärne och hans kamrater, hvilka vid denna tid redan börjat sina dramatiska öfningar. Till ett annat Upsalabröllop 1668 skrefs en dylik, dock blott delvis dramatisk festdikt af Olof Burman[3]).

Den af Hiärne på slottet inrättade teatern fortfor tydligen att begagnas, äfven efter det Hiärne upphört att medvärka vid skådespelens uppförande. Så läses i konsistorieprotokollet för den 24 jan. 1672: »Talte M. Rector om, att vid distingen skeer gemenligen någre abuser på Slottet med Comoedie Spel och sådant, frågandes om det skulle tillåtas, om någon af ungdomen kommer och begärer der hålla Comoedier? Klagades och att de skämma Academien med sine actioner, effter det stundom illa hänger tillhopa det de tale skole. Anten (?) läsa de det ille uthan, stå och recitera af Paperet, blanda och stundom en hoop obscoena in, Academien till dehoneur. Professores tyckte intet skada, att Vngdomen i tienlige argumenter sig stundom på detta sättet öfwade, allenast det skeer måtteligen och tienligen. R[esolverades]: Skal intet tillåtas på Slottet agera, om icke någon Professor igenomläser deras Comœdier eller Tragœdier och tillhåller dem att tillbörligen

1) Ljunggren 568.
2) Warburg i Samlaren I.
3) Wrangel 66.

och höfligen sig ställa, så att Academien icke tager der af någon wanähra, och de sielfwe icke otijdigt i sådant occupera sin tijdh wid Academien».

Som det synes af den karaktäristik, som rektor gaf de dramatiska prestationerna på slottsteatern, hade dessa sjunkit ned till en tämligen låg nivå. Men med 1680 höjde sig åter den dramatiska konsten vid det gamla lärosätet vid Fyris. »Anno 1682 — berättar Tessin i sin 1738 skrifna Promemoria[1]) — samsatte sig i Upsala några unge Studenter och under Gamla Doctor Olof Rudbecks samt Professor Lagerlöfs direction, upprättade derstädes en formel Thêatre, spelandes derpå allehanda Skådespel uti fyra Års tid, samt hade den nåden, at Högst Sal. Hennes May:t drottning Ulrika Eleonora twänne gånger i egen Hög Kongl. Person hedrade deras skådeplats med sin nådiga närwarelse samt i anseende til deras förehafwande bewiste dem allehanda nådetecken. Anno 1686 flyttes samma Theatre hit til Stockholm, och äfven med Kongl. tilstånd agerade här, först på den så kallade Leyonekulan vid gamla Slottet och sedan uti gamla Bollhuset till år 1691, tå trouppen skingrades, at hwar och en söke sin lyckos widare befordran, warandes nu större delen af dem döde uti wackra tjenster, men en eller annan af dem lefwa ännu i hederliga embeten».

Om deras första värksamhet i Upsala finnas ej många underrättelser, men af de få vi äga framgår dock, att de icke spelat å slottet, utan i det gamla stallet d. v. s. i den byggnad, som i våra dagar fått lemna plats för det nya universitetshuset. I november 1685 begärde nämligen — såsom konsistorieprotokollen upplysa — »någre studiosi till kommande disting få hålla comedier på kongl. stallet», hvarvid resolverades, att de skulle »söke permission hoos Hans Excell. Kongl. drottzen». Den 18 s. m. berättas: »dhe studiosi, som i förra Consistorio begjärdt agera Comœdier på kongl. stallet nästkommande disting och då blifwit remitterade till K. drottzen och Illust. Cancellarium, hafwe sedermera warit hoos Hans HögGrefl. Excell:ce och wunnit hans tillstånd, hwilket Petter

1) Samlaren IV 181.

Gottfried, som hoos Illustr. Cancell:m warit, berättat Hans Mag:ce, hafwandes Hans HögG. Excell. utblåtit sig att icke wore för nöden gifwa dhetta skrifftl. uthan är nogh att Petter Gottfried dhet samma refererar, hwilket Illustrissimus Cancellarius honom befalt».

Rättigheten att spela komedi inför det vid distingen församlade marknadsfolket synes emellertid hafva varit så pass inkomstbringande, att företaget ej aflupit utan konkurrens. Den 24 mars 1686 yttras nämligen i konsistorieprotokollet: »dhe studiosi, som i distingen hållit comedier på Kongl. stallet, gifwe tilkenna, att åtskillige andre partier sig nu sedhermehra tillsammansatt att och agera comedier, och dertill fått tillstånd af Stadz-Magistraten att bygga på gamble Rådstugun, men begära dhet måtte dhesse senare blifwa förbudne, effter dhe giordt stoor omkostnad till sin dessein, dhen dhe intet kunna få igen, om dhesse och blifwit effterlåtit. Quæstor frågade af hwem dhe förrige fått lof att bygga på Kong. Stallet och under hwad condition. Lundius sade här i consist:o dhem till een tijd wara effterlåtit Kong. Stallet med dhen condition, att dhe emedlertijdh hålla huset till taak och annat sådant wid macht. Samptl. consistoriales erindrade sig dhet samma, men beklagade elliest dhet wakne Ingenia torde af dhet dhe sigh föranlåtit till att agera dhesse comœdier blifwa hindrade och jämbwähl andra, som ey äre dher uthi interesserade, hwarföre må dhesse senare affstå med sitt förslagh, besynnerl. som förnimmes att dhe äro mycket unga och så mycket mehr i sine studier blifwa hindrade, föruthan och det att dhe förrige här igenom blifwa præjudicerade. Skattades och äfven nödigt att dhe förrige ju förr ju hälldre afstå med dhetta sitt förehafwande».

Ehuru truppen detta år — 1686 — började spela i Leyonkulan i Stockholm, fortfor den likväl att med stöd af det nyss anförda privilegiet att uppträda äfven i Upsala. Så veta vi — såsom strax skall visas — att en representation ägt rum i kongl. stallet under distingen 1687, och att denna representation ej varit den enda framgår af ett konsistorieprotokoll den 27 april 1687: »studiosi, som tillförende hållit commœdier, anhålla än ytterligare

om det samma effter dhe för sorgen skull effter högsalig arfprincen en tijd uppehållit. Resolutio: Det förnimmes först om sorgen wid hofwet ännu upphört, effter förr deras desiderium intet har effterlåtitz, tyckandes sampteliga consistoriales i gemen det wara fast bättre, att dhe med sådant förehafwande aldeles upphörde». Såsom Tessin i sin nyss anförda Promemoria uppgifver, fortforo de med sin värksamhet ända till 1691.

Ett försök, som kort efter deras tid gjordes, att återupplifva Upsaladramatiken möttes af konsistoriets afslag: »M. Rector proponerade om några studenter, som wilja agera en comedia el. scenam. Resolv. at effter man förnummit wijd sådana tilfällen, at det ej ländt ungdomen til någon uppbyggelse, i det at de sådant missbrukat, hwarföre kan detta ey tillåtas».

De dramatiska stycken, hvilka hittills satts i samband med denna studenttrupp, skola nu uppräknas. Festspelen *Sång- och Fägne-Gudinnornas nyligen upslagne Tält* (1688) och *Ärans Oförwisneliga okk Lager-ljkt grönskande Linder* (1689) voro jämte *Lykko-Pris* (1689) de enda som trycktes. *Darius* har 1874 af K. Fr. Karlson utgifvits efter författarens egen på Bergshammar förvarade handskrift. *Valete Theatren* och *Comedia om Ester*[1]) hafva likaledes i senare tid utgifvits, båda af Silfverstolpe, den förra 1874, den senare 1871; de öfriga äro ännu otryckta[2]). Den viktigaste handskriften för kännedomen om dessa dramer förvaras numera på Lunds bibliotek; en afskrift af denna finnes i den Rålambska, nu till Kongl. Biblioteket öfverflyttade handskriftssamlingen. Dessa båda sammelband innehålla dramerna: *Lyckopriis*, *Psyches Sång-åkk Frögde-Spel*, *Apollos Sårge-Spel*, *Orpheus*, *Darius*, *Philomela*, *Phaeton*, *Hippolitus* och *Valete Theatren*. I Kongl. Biblioteket förvaras ock en annan afskrift af *Orpheus och Eurydice*[3]). I Nordinska sam-

1) Detta stycke författades väl först efter truppens upplösning, men såsom härrörande från en af dess forna medlemmar kan det dock räknas hit.

2) Utdrag förekomma i de båda arbeten, där dessa dramers historia behandlas, nämligen Sellin: Svenska dramat under Karl den elftes regering (Ups. 1877) och Silfverstolpe: Svenska Theaterns äldsta öden (Stockh. 1882).

3) I samma handskrift finnes 1) *Om then olyckelige Sylvani och Doris Historia*, en prosaroman med inströdda verser, skrifven 1704 och 2) *Den ömkelige Pyrami och Tisbes Historia*, en poetisk berättelse på ganska lediga alexandriner.

lingen i Upsala (kvart 1145) finnes vidare det nyssnämda dramat i tvänne afskrifter, af hvilka den ena dock är defekt (den slutar med III, 3). Af *Psyche* har man slutligen en afskrift i Westinska samlingen i Upsala nr. 139. I Upsala (V. 8) finnes ock ett af Wrangel (Det Karolinska tidehvarfvets komiska diktning s. 114) påpekadt fragment, som hör till denna skolas dramatiska alster, nämligen *In diem serenissimi Regis Caroli XI Lusus scenicus Upsaliæ habitus d. 28 febr. 1686.*

Vi vända oss nu till frågan om författarskapet till dessa dramer. De båda tryckta festspelen äro — såsom styckena själfva uppgifva — skrifna, det förra af Daniel Wallenius, det senare af truppens flitigaste dramatiker, Isaac Börk; *Ester* är en från Racine af Georg Josuæ Törnqvist gjord öfversättning. Rörande de öfriga dramerna är man hänvisad till uppgifterna i den i Lund förvarade Löberödshandskriften. I denna punkt har man dock altför lättsinnigt trott på dess uppgifter, eller rättare på de uppgifter, som en senare ägare ditfogat. Handskriften ägdes nämligen af Excellensen Grefve Jacob de la Gardie (född 1768, död 1842), hvilken i bokens början skrifvit en innehållsförteckning, hvari äfven dramernas författare upptagas. Enligt detta register är Lyckopriis författadt af Isaac Börk, Johan Widman och Georg Josuæ Törnqvist, Psyche af Fredrich Bergman, Apollo, Orpheus, Darius, Philomela, Phaeton, Hippolitus och Valete Theatern af Isaac Börk. Att en uppgift från detta århundrades början saknar alt värde för afgörandet af författarskapet till dessa stycken, behöfver ej påpekas, men egendomligt nog har dock detta registers vittnesgillhet aldrig ifrågasatts af alla dem, som yttrat sig om dessa dramer. Emellertid visar det sig snart, att den, som skrifvit det, ej vetat mer än vi; han har i registret dels afskrifvit styckenas titlar, dels gissat sig fram, då dylika saknats. Vi vända oss således till dessa stycken själfva och börja med *Lyckopriis*. Efter första öppningens slut läses: *här tillslutes och ändas öpningen, skrifwit af Isaac Börk.* Efter andra öppningens slut står: *där med dansa de alla tillsammans en ballet, sedan slutas öpningen,*

skrifwit af Johan O. Widman. Den tredje och sista öppningen slutar med orden: *De dansa där mäd alla tillsammans en Ballet åg sedan slutes öpningen skrifvet af Georg Josuæ Törnqvist.* Psyches titel är äfven fullt upplysande: *Psyches Sårg- åkk Frögdespel, afhandlat på Dän Swänska Theatren vti Stockholm år 1689 dän .... October, skrifwen af Fredrich Bergman*; likaså Apollos och Darius': *Apollos Sårge-Spel afhandlat på Dän Swänska Theatren uti Stockholm år 1688 dän .... Martii skrifwet af Isaac A. Börk* och *Darius Sårge Spel Afhandlat på Dän Swänska Theatren uthi Stockholm okk Leyonkulan Åhr 1688 dän .. Aprill skrifwet af Isaac A. Börk.* Då dessa titlar äro skrifna af samma hand som själfva dramerna, få deras uppgifter naturligen betraktas såsom fullt tillförlitliga. De öfriga dramerna, *Orpheus*, *Philomela*, *Phaeton*, *Hippolitus* och *Valete Theatren*, hvilka alla i de la Gardies register tillskrifvas Isaac Börk, sakna gammal titel och äga således ingen uppgift om författarskapet. De la Gardie har visserligenn själf med sin stil skrifvit nya titelblad åt alla *[Orpheus sorgespel uti fyra öppningar 1688, Philomela sorgespel i 5 öppningar 1688, Phaeton sorgespel uti 2 öppningar 1688, Hippolitus sorgespel uti Fem öppningar 1688 och Valete Theatren Epilogus 1688]*, men dels äga dessa titlar naturligen intet vitnesbörd[1]), dels innehålla de, som man märker, intet om författarskapet. Då således Börks rättighet till *dessa* fem stycken *endast* stödjes af de la Gardies omkring år 1800 skrifna register, så måste man enligt alla sunda filologiska principer t. v. anse författarskapet till dessa stycken ovisst och okändt.

För ett af dem, nämligen *Orpheus*, kan jag dock uppvisa författaren. I en bundt lösa blad i Upsala Bibliotek (U. 302) finnes ett kvartblad af pergament, som synes hafva tjänat till omslag på någon bok från 1600-talets slut. På insidan finnes en bokförteck-

1) Alla styckena äro här daterade 1688. Detta årtal beror tydligen endast på en gissning af de la Gardie; för Valete Theatern är det säkerligen oriktigt. Detta stycke skrefs 1691. Såsom strax skall visas, uppfördes Orpheus icke häller 1688, utan redan 1687.

ning angifvande innehållet i den nu förlorade boken: »I denna boken är först terra incognita septentrionalis 2) meridionalis 3) America utraque. Oppsats på det, som dess för utan har kommit att infästas 1) Ludovici Vivis introductio ad sap. verterad på Swenska af M. Z. item aut. de civilitate morum, äfven verterad. 2) Lycurgi oracio contra Leocratem e græco in Latinam versa a M. Z., correcta a Normanno ....» Såsom nr. 11 förekom »Swensk Tragœdia om Orpheo och Euridice skrefwen af J. Celsio och åtskilliga gånger agerad i Stockholm». Den M. Z., som tydligen ägt och delvis själf skrifvit det ifrågavarande handskriftsbandet, kan ej hafva varit någon annan än Michael Zethrin, en af den Karolinska tidens mindre vitterlekare. Af honom finnes (Nordin Kvart 1135) en handskrifven diktsamling, i hvilken följande för denna fråga upplysande dikter förekomma (s. 200):

14 okt.

Anno 1687.

Till tragœdiens autor J. Celsius, om Orpheus och Euridice, sinn vänn och förnäme gynnare. repres. i Stockholm.

Bär *denna dickt* högt upp till Phoebus på sin kulla
Hvar af till dess beröm hans folck få sysslor fulla:
Ej kann *hon* säjas, där Silen' åt *Ægle* log,
Där Chromis sade sig ju hafva hördt alt nog;
Och mycket mindre här hos mig som aldrig hoppat
På *Parnass* trappor, ej min munn i *Pimpla* doppat
Jag som än aldrig sedt den sköna Nymphe-dal,
Och mindre passat opp vid Phœbi vackra sal.

På *sjelfva tragœdien* ett epigramma.

Så kom då forna verld, kom fram, ja kom att undra
Låt se, om ensam du i dina tider dundrat
Har med tin breda ord: Denn' Orpheus tör väl nå
På samma höga fot som till Medea gå.
Göm Afer tina ord, göm som dig hälst behagar,
Att intet sejes nu, som ej i gamble dagar
Är sagdt: Si denna tid slår kull ditt *facit*, si
Så wäl, som i din da'r här wackert framwist bli

Så väl den *högskodd'* och *långbeenige gudinna*[1])
Som, med all listighet, hur Dorus *sitter inna*[2])
Och mal. Ja, hur' *denn sjelf* som åskio dundret för[3])
Går in med *Majæ son* och folcket *lustigt gör*[4]).

Här hafva vi således en fullt tillförlitlig uppgift af en samtida och literärt bildad vän, att Johan Celsius 1687 författat en tragedi, behandlande Orpheus historia. Då såsom strax skall visas, Celsius tillhörde den trupp af studenter, hvilka uppträdde i Kongl. Stallet i Upsala och i Lejonkulan i Stockholm, och då det vidare ej kan tänkas, att Celsius 1687 författat en tragedi om Orpheus och Börk året därpå en annan med samma ämne, hvilka båda stycken af truppen uppförts i Stockholm, är det tydligt, att detta i ej mindre än fem handskrifter bevarade drama författats ej af Börk, utan af Johan Celsius.

De notiser, jag kunnat samla om denne hittills mig veterligen aldrig uppmärksammade man, äro följande. Han var son till dåvarande e. o. professor Magnus Celsius i Upsala och broder till de såsom författare kända Nils och Olof Celsius. Födelseåret är okändt, men den 15 mars 1672 inskrefvos han och hans broder Nils såsom studenter vid Upsala Universitet. Enligt en anteckning i Vestinska samlingen blef han sedermera häradshöfding i Sotholms härad och omtalas 1711 såsom död. Enligt M. von Celses handskrifna *Lärde och Berömmelige Swenske Mäns minnen* (i Kongl. Bibl.) var han gift med Johanna von Brehmer, med hvilken han hade sonen Johan Magnus, sedermera auditör, och dottern Sara Elisabeth, hvilken gifte sig med Otto Vilhelm Wrangel af Saga och blef stammoder till ätten Wrangel von Brehmer.

Tragedien *Orpheus och Euridice* är emellertid ej det enda drama, med hvilket hon riktat vår literatur. I ett manuskriptband, skrifvet af Olof Celsius och förvaradt i Upsala Bibliotek (E. 146) förekommer nämligen ett annat drama af Johan Celsius. Detta i

1) Tragedien.
2) Komedien.
3) Tragikomedi.
4) Mimus.

författarens egen handskrift bevarade stycke, hvilket härefter meddelas, behandlar samma ämne som Messenius redan dramatiserat, nämligen *Disas* historia. Det uppfördes vid distingen 1687 i Kungl. Stallet i Upsala inför en särdeles vald publik, bestående af enkedrottningen, drottningen och kronprinsen m. fl. Hufvudrollen utfördes af författarens broder Olof Celsius, och själfva representationen inleddes med en latinsk Oratio de Disa, Sveciæ Regina, hvari själfva sagan retoriskt utlades och framstäldes.

En jämförelse med Messenius' liknämda drama tränger sig naturligen genast på läsaren, men ehuru Celsius måste hafva känt till detta, som väl var ett stående repertoarstycke vid marknadsföreställningarna under distingen i Upsala, kan man dock ej säga, att hans drama utgör någon bearbetning af detta. Det förutsätter endast den i Upsala välbekanta sagan om Disa och förhåller sig därför fullt själfständigt till det äldre stycket. Handlingen är raskare och författaren har fullkomligt försmått den arkeologiska apparat, genom hvilken Messenius sökt väcka marknadsfolkets undran. En annan väsentlig olikhet ligger i formen. Under det att Messenius' drama är affattadt på knittel, är detta helt igenom skrifvet på prosa, och så vidt jag kan minnas, är Celsius' stycke det första svenska, där detta konsekvent genomföres; Dido är visserligen till den ojämförligt största delen på prosa, men i slutet öfvergår författaren till alexandrinen. Den prosa, som Celsius mäktar skrifva, smakar väl stundom ej så litet af samtidens ryktbara kanslistil, men torde i det hela kunna anses såsom tämligen ledig efter den tidens fordringar. I prosan låg onekligen en önskan att närma skådespelets och det dagliga lifvets språk till hvarandra; samma språkliga naturalism torde ock kunna spåras i det användande af bonddialekt, som författaren här i likhet med Prytz, Messenius m. fl. föregångare gör. Afsikten härmed var väl äfven att åstadkomma en komisk värkan, något för hvilket författaren onekligen röjer sinne. I det handskrifna stycket märkes dock det komiska elementet troligen vida mindre än det framträdde i värkligheten, enär de komiska scenerna vanligen tyckas hafva

varit improviserade. Så var fallet t. ex. i Messenius' liknämda stycke, hvilket afslutades med en dylik improviserad fars:

> »Vthi thenna sista och yttersta Scena handla Bönderna sigh emellan widh Bordet, disputerandes om sitt Fiskerij, Jacht, Foglafängie, och hvilka aff them bättre Landh haffue upfunnit: Och komme så widt på thedh senaste medh sin Disputation, at blandh them wanckar blankan, strax springer Truls til them, och kiörer them allesammans in *Proscenium*, och så lycktas hele thenne Comoedia, och *Epilogus* går vth talandes sålunda.

På samma sätt »beslutes» sista akten i Hiärnes Rosimunda »först med en ballet af 4 dalekarlar, sedan med ett Nachspel af en Bonde-Pickelhäring och 2 befalda diäknar».

Att äfven Celsius' Disa afslutats med en dylik scen, säges nästan uttryckligen. Såsom personer i slutscenen upptages nämligen »Alt Marknadsfolket», utan att författaren ansett nödigt att på något sätt angifva, huru rollerna skulle utföras. I stället har han i kanten af sin handskrift här satt *N. B. Nachspelet*, af hvilken anteckning tydligt framgår, att stycket afslutats med en mer eller mindre improviserad fars.

Det är ytterst sannolikt, att dessa studentdramer i regeln afslutats af dylika »nachspel», hvilka troligen hörde till dem af truppens prestationer, hvilka kunde glädja sig åt den största populariteten. De nachspel, man hittills kändt, äro ej flera än två. Såsom ett tredje kan man kanske räkna *Lustigt tijdsfördrijff*, tr. i Linköping 1690, hvaraf fyra upplagor anföras af Klemming s. 61 och 579. Det tyckes dock ej kunna räknas till samma grupp som de båda förra.

Intet af dessa nachspel har, så vidt jag vet, satts i samband med denna i Kongl. Stallet och i Lejonkulan uppträdande studenttrupp. Lyckligtvis kan jag äfven i detta fall något mera fullständiga sällskapets repertoar.

I Nordinska Handskriftssamlingen nr. 1145 finnes nämligen *Ett roligt nachspeel på Sångh anstält agerat i Upsala d. 17 Maij*

1685. Detta i jämt femtio strofer skrifna sångdrama har följande innehåll:

Stycket börjar med följande klagan af en hustru, som blifvit gift med en gammal man, hvilken mest vistas på krogen:

Ach mig! Min ungdoms dagar
heelt illa gå för bij,
det ståår eij till att klaga
hwad sorg iag lefwitt i,
Sehn iagh emot min willie
most ta' den gamble man
Wed den mig gudh snardt skillie,
att iagh kund få en ann.

Den ene Courtisanen kommer, men då straxt efter steg höras utanför dörren, gömmes han i en kista. Den andre Courtisanen inkommer, men störes i sin ordning af den hemkommande mannen; han låtsar då i vredesmod söka en fiende, som tagit sin tillflykt in i huset. Då han är borta, framdrages den i kistan gömde, hvilken för mannen framställes som den sökte fienden. Så drager sig hustrun ur spelet.

Referatet är från Ljunggren, sid. 272, där ock redogöres för styckets utländska förebilder.

Detta sångspel finnes tryckt år 1700: *En Lustig Comoedie-Act Emellan en ung Hustru och dess Man (hwilken war något ålderstigen) samt twänne liderlige Courtisaner, nyligen agerad och framställt i en wijsa. Siunges under sin egen bekante Thon.* Såsom Klemming påpekar, måste stycket vara äldre än 1691, då ett detta år utgifvet drama — det samma som strax härefter skall anföras — säges vara författadt »under then Melodien: Ach mig! min Ungdoms dagar». Genom den nu funna handskriften kan styckets ålder närmare bestämmas (till Maj 1685), hvarjämte ock af den handskrifna titeln framgår, att stycket uppförts af samt troligen ock skrifvits för den studenttrupp, med hvilken vi nu sysselsätta oss.

1691 trycktes ett liknande sångspel *Ett lustigt nach-speel af 5 personer agerat.* Det rör sig — såsom Klemming anmärker — om samma ämne som det nyss nämda stycket »och är icke osanno-

likt af samma hand.» Antagligen skrefs väl äfven detta för teatrarna i Kongl. Stallet och i Lejonkulan.

Jag vill nu påpeka ett tredje stycke, som ehuru det är tryckt egendomligt nog undgått alla forskares uppmärksamhet. Stycket, som förvaras i den Zetterströmska samlingen i U. B. heter *Ett rätt Metodiskt Frijerij Stält vnder ett Samtaal Emellan Monsieur och Jungfrun. För åhrligit, korttwilligt och lustigt Tijdh-Fördrijff, vthi en wijsa tilsammanbracht. Under the Nother: Pijna och Qwaal, Förvtan Taal, etc. Tryckt Åhr 1683.* Då detta sångspel trycktes under den tid, då den af mig skildrade studenttruppen utöfvade sin värksamhet, synes det mig som om alla skäl talade för att räkna äfven det bland truppens repertoarstycken. Förmodligen uppfördes det — i likhet med den förut nämda *Comoedia om Felixandeo och Veffonia* — för att fira något bröllop, antagligen i Upsala.

Samma lyriska karaktär äger ock ett fjärde likaledes okändt sångdrama: *Nachspiel uti een wijsa stält och representerat genom 5 Personer.* Stycket, hvilket nu för första gången tryckes, finnes i handskrift Nordin kvart 1146. Säkerligen uppfördes det af samma trupp som de föregående. Början, som är hållen i tidehvarfvets vanliga herdemanér, är tämligen opersonlig, men afslutningen med dess friskt burleska ton erinrar onekligen om en bland tidehvarfvets bättre skalder — Holmström, och på grund af denna stillikhet kan man ock möjligen våga framkasta den gissningen, att detta lilla sångspel värkligen författats af den muntre krigskommissarien under dennes studentår. Han var född 1660—65 och inskrefs såsom minderårig vid Upsala Universitet 1675. Han var således studentkamrat och jämnårig med Celsius, och vid den tid dessa studentdramer skrefvos och uppfördes bör han hafva varit en 20 à 25 år gammal.

Den olyckeligen gifte Putzdrummel, (Nordin kvart 1146), som likaledes här för första gången tryckes, är visserligen ett prosastycke och skiljer sig så tillvida från de föregående sångspelen, men sannolikt tillhörde äfven denna lilla fars de s. k. nachspiel,

med hvilka de allvarliga skådespelen i Kongl. Stallet och Lejonkulan afslutades; hufvudfiguren — Putzdrummel — förekommer ju i ett annat af denna skolas nachspiel. Såsom dramatisk produkt står detta stycke kanske högst bland 1600-talets lustspel. Det har en plump, men onekligen kraftig komik, som stundom ganska mycket påminner om Holberg, om hvars Henrik og Pernille ju själfva ämnet starkt erinrar. Motivet är gammalt och tyckes hafva behandlats i de flesta lands komiska diktning; vissa egenheter synas här häntyda på en åtminstone ursprungligen italiensk förebild. Bland det Holbergska dramats källor synes denna fars kunna upptagas med fullt ut lika stor rätt som de stycken, man hittills påpekat. Omöjligt är ej, att Holberg i Danmark eller utlandet sett denna eller en denna nära liknande fars uppföras.

Såsom ett sista tillägg vill jag påpeka ett äfvenledes okändt sorgespel, författadt på alexandriner: *Troas eller Den effter sin skiöfflan mehr ähn olyckliga Troja.* Äfven detta stycke, hvilket finnes hos Nordin kvart 1146, härrör antagligen från 1600-talets slut och tillhör möjligen ock Lejonkulans repertoar. Det redan strängt anlitade utrymmet hindrar mig dock nu från att denna gång meddela det. Anmärkas kan dock, att det ej är detsamma som Hadorphs — också okända — öfversättning af Senecas Troas (V. 125. Ups. Bibl.)

COMOEDIA DE DISA

REPRESENTA[TA] A. 1687
TEMPORE NUNDINARUM DISANARUM
UPSALIÆ IN THEATRO STUDIOSORUM
PÅ KUNGSTALLET
PRESENTE REGINA VIDUA, REGINA ULRICA
ET PRINCIPE HERED. CAROLO
XII.

DISÆ PERSONAM AGEBAT O. C.
AUCTOR COMOEDIÆ JOH. CELSIUS
QUI SEQUENTIA SUA MANU SCRIPSIT.

SIGTRUD Konung
DISA
THOREBORG Disas mor.
INGEWALD Disas fabr.
TORSTEN, BIÖRN, TORD, SIGFRID, ULF — Rådhet.
TORKEL fougden.
JÄRKER, MATTES, PELLE, AMBIÖRN — Bönder.
GERTRUD Bondehustru.
PICKELHERING.

ACT. 1 SC. 1.

SIGTRUD, TORSTEN.

SIGTR[UD].

Jagh kan medh inga ordh förklara, min goda Torsten, huru högt det bedröffvar mig och alt mitt hierta, och huru ogärna jagh spörier den ynkelige klagan, grååt och suckande, som allmogen våra undersåtare, denna tijden bort åth, uthöffver hungern och den dyra tijden ha låtit höra. Jag har hwarken kunnat tro eller behierta derass wee och klagan, för änn jagh aff wiss munn lät säija migh huru slätt derass tillståndh är: Ty jagh kom tillförende ihugh, huru många gånger den gemena hopen aff ringa och snarare ingen orsak ömka sigh, förmenandess sigh der medt kunna winna sin öffwerhet att handla något lindrigare emot sigh, att dee förtijga En deel aff det som Himmelen har wälsignat dhem medh, och då dhe medh ynksamhet och twungne tåhrar så sanfärdigt måhla sin älendighet uth.

TORSTEN

Det är, o konungh så, jagh har och offta tillförende hördt aff dhem ynkeligh gråt och klagan, då icke det Ringaste har förorsakat dhem ther till, så att jagh knapt kunde ble fördt i den tankan att dhe denna gången skäligt skulle jämra sigh, för änn jagh medh Egna ögon, och hiertans medhynkan sågh dheras älendighet. Ty föruthan många, som medh tårar och bedröffveligh låt förtälde huru dhe för dhen starka hungren skull ha måst see sina Barns Föräldrarss, och Wänners dödh, sampt huru dhe på så långh tijdh icke Ens ha sedt uthi sitt huus, hwadh Brödh är lijkt: sågh jagh förleden afton En hel hop folck, som skickade sigh alldeless som uhrsinniga, och ifrån sitt skähl. En dehl yrete, En dehl suckade, En hop betechnade jagh weet icke hwadh för stor älendighet, medh sällsynte och underlige åthbäffvor, somblige tahlte alt fort, det hwarken dhe sielffve eller En annan förstodo, somblige förmåtte icke föra ett ordh fram, ehuru gärna dee dåck wille, En dehl påckade, sombliga anropade Himmelenss hielp, andra förne-

kade Himmelenss allmacht och wälde, största deblen prutade dess benägenhet och willia att hielpa sigh. Men alla jämrade sigh, och Ropade medh en mundh, att dee måtte döö aff Hunger. Då jagh något närmare sågh dhem ann, fann jagh dhem så swarte, matte och nthmagre, att dee syntes mehr lijka En hambn och skugge af Menniskior, änn det dee woro, och kallas medh Rätta. Där lågo och en stor hop iblandh dhem döde, och En gaff up andan i min nährwaro, och för min ögon.

SIGTRUD.

Det är mehr änn Beklageligit, att man måste spöria och see dhen ynckan, och intet kunna medh Bekymber och åhåga något göra till saken, och förbättra det arme Folketz tillståndh. Jagh tar Himmelen, och mitt Eget samwete till wittness, huru stort Bekymber jagh har giordt migh, och huru orohliga nätter och dagar jagh har hafft, sedan dhe okäre Tijdningar migh bleffwo förebrachte, och på huru många uthwägar jagh har tänckt, som man kunde flyy till, att hielpa dherass älendighet medh: Men hwart jagh ha wändt migh, och hwadh jag har tänckt opp, har dåck bliffvit migh till möte, att det står intet till att finna, och är innom wåra gränssor intet till fångz, det alla så enhälleligen ropa effter.

TORSTEN.

Jagh har så mycket beklagat det älende folketz tillståndh och nödh, att jagh och uthi min sömbn intet ha warit uthan bekymber och åhåga för dhem, men alt fåfängt; Dock håller jagh före att man lijkwäl måste medh det forderligaste sökia något medel att hielpa dem Ty denna derass nödh är mechtigh att föra både tigh, o konungh, och hela titt Rijke uthi största fahra. Wore fördenskull Rådeligast, att tu sammankallade titt och Rijkes samptel. Rådh, ständer och allmoge, och öffwerlade medh dhem denna swåra handeln, så kunde man aff dhe flere Rådslagh och Betänchiande wällia hwad man funne mäst hälsosampt och skäligit, och menar jagh, att ju förr det skedde ju bättre skulle det wara.

SIGTRUD.

Jagh har och tänckt här på, och finner att man medh det första måste skynda här till, så kan man till det Ringaste få höra derass meningh och tanckar här om, ty detta onda har nu så wijda fått lijff, att det så småningom begynner sticka sigh inn hoos dhem, som man tillförende ha räknat för förmögne. Haff tu min gode Torsten bekymber om att ständerna och allmogen bliffva sammankallade, att man kan komma till att sluta hvadh i denna saken står till att giöra, förr änn hungern så svåra tilltager, att han intet wijdare kan botass.

ACT. I. SC. II.

SIGTRUD, BIÖRN, ULF, SIGFRID, TORD, TORSTEN, INGEWALD.

SIGTRUD.

Orsaken, hvarföre man denna gången har låtit kalla Eder på detta Rum tillsamman, lärer wara Eder så noga Bekant, att jagh wäl weet att det har trycht tåhrar uthur Edra ögon, och bringat Ehr så wäl som migh och hvart Redeligit sinne till medlijdande och ömkan dher öffver. Jagh må intet medh detta dröya Eder länge, uthan säija Rent uth hvadh wår willia och befallningh ähr. Den obörliga jämmer som wij aff Sweriges inbyggiare haffva försporde öffver dhen dyra tijden, och swåra hunger, som nu En rum tijdh ha plågat dem, har så högt bekymbrat oss, att wij nästan måste Bekänna oss Rådlöse, Fördenskull åstundade jagh gärna weeta, hvadh Ederst snille och försichtighet kan uthi En så wichtig, besvärligh och tvifvelachtig handel gee oss wydh handen. Låter see, grijper Ehr ann, och säger hwar och En för sigh, hvadh honom bäst behagar att man sedan kan taga der aff, hwadh man tycker Rådeligast och mäst nyttigt.

ULFF.

Här är, o konungh, En stor sak att Betänchia, och så svår, att jagh finner stor syårhet att säja någon Rådh här till. Land-

zenss inbyggiare plågas aff En olijdeligh hunger, och i hela landet finnes ingen sädh. Hvart man sigh wänder så får man intet annat till svarss, änn att alt är åthgånget och förtärdt, men den dyra tijden och hungern är qvar. Jagh tör nästan säya, att gräås och örter äro hoos oss så förtärde, att sådant är och intet mehra till fångz. Barcken uppå Trään är wäl ännu i stor ymnoghet, men jagh tror, att den födan är så alldeless odugeligh, att han snarare föder dem döden, änn styrkia. Skulle detta tillståndh länge wara, Bleffvo inga många öffwer, uthan man befruchtar, att hela landet komme till att stå öde. Jagh håller dåck före, att fast allmogen och den gemena hopen så alldeless intet haar att tilltaga, och dhe förmögnare äffvenwäl ha samma klagan, så måste lijkväl hoos de mechtigare och förnäme något finnas, och kanske mehr änn dhe sielffva kunna haffva aff nöden. Hwarföre tyckes migh, o konungh, att man giorde wäl, om man aff dherass förrådh kunde understödia dhen arma hopenss torfftighet. Dock måste man giöra En wiss förordningh och åthskildnat här wijdh, Elliest torde mången nämpna sigh fattigh, som snarare kunde mächta att hielpa den arma allmogen och dher Emot En annan räknas för förmögen, som icke det Ringesta har uthi sitt wåldh. Om man och kanske såge till, torde något aff det förrådh som man har samblat till konungens uppehälle något skiuta öffver, att man der medh kunde göra allmogen någon hjelp. När man således har giordt all möjeligh flijt, och delt allmogen emellan, hvadh man har skrapat ihop, måste allmogen leffva det sparsamesta man kan, och förmoda att Himmelen om sijder kommer medh sin hielp.

SIGTRUD.

Jagh ogillar intet det Rådet, tu geer oss, min gode Ulff, men fruchtar, att samma nödh är denna tijden hoos både dhem som kallas Rijke så väl som dee fattige. Jagh tror att nu är ingen så förmögen, som icke fattigdom och trångmåhl på spannemåhl tränger, och som icke har orsak att klaga öffver så wähl som den andra. Hvadh wårt förrådh wijdkommer, har jagh reda låtit

spöria dher effter, men fär till svars, att man snarare skulle ha behoff att föra något tijth änn man skulle wåga till att förminska det, efftersom man till dee fattiga undersåtares underhåldh, har gått wårt förrådh reda förnär.

SIGFRID.

Jagh faller i denna saken ändå Ulf bij, och kan omöjeligen komma i mitt sinne, att then dyra tijden skulle Reda ha förmått att töma alla städer huus och byjar, att icke dhen ringesta sädh skul wara till fångz. Och skulle hälder gilla det förslaget, att konungen, och dhe mächtige öffver landet sammanskuto En dehl aff sitt Guldh och silffver åth den fattiga allmogen, ty jagh tror fullkomligen, att allmogen skulle komma till att få spannemåhl, om dee något hade i sitt wåldh att byta sigh till före. När nu något ymnigare tijdh bleffve öffer landet, kunde man göra någon Rådh att få det åther, allenast det myckna folket kunde blij behåldne wijdh lijffvet. Jagh kan intet troo, att någon skulle wara så hård till sinnes och obeweklìgh, att han icke skulle wåga sin Endaste ägendomb, om han der medh kunde förwara så många tusende siälars lijff. Hvadh migh och mitt alt vijdhkommer, så har jagh det för Rijksens och allmena bästa intet spart, kunde det allenast så wijda förslå och sträcka sigh, som min hågh och wälmente willia; hvilket jagh och tror att alle Rättsinta äffvenväl låta sigh wara om hiertat.

BIÖRN.

Hwadh tu säger, Sigfrid, kunde änteligen gälla, om allenast spannemåhlen stode att finna innom wåra gränssor, Men hela werlden medh alt sitt guldh kan omöjeligen ta något dhär, som ingen tingh är till fångz. Jagh nekar intet att ju något kunde här och dhär letas fram, men till att uppehålla alt folck i Sverige, är intet möjeligit. Jagh giffvess alldeless wijdh och stadnar i bara blotta gruffvande, då jagh betäncker, huru fahrligit detta tillståndh är för wårt Rijke om det skulle länge påstå, Ty när myckenheten intet finge någon annan rådh, skulle dhe wäl grijpa konungens

förrådh ann, och sidst kanske sielffva konungen, hvar medh rijket kunde komma i ett Bedröffveligare ståndh, och uthan ringesta möda uthi fremmande händer. Omsijder aff alt det jagh hoos migh har öffverlagdt finner jagh ingen tingh bättre och hälsosammare, änn att tu, o konungh, låter påbinda öffver hela Rijket, att hvar och En huusfader uthi sitt huus bringar uhr vägen alt odugeligit folck och menfört, såssom ålderstegne och uthleffvade Både manss och qvinnospersoner, halta, Blinda, döffva och dumba heller dee som elliest plågas aff någon Bräckelighet, hvilka giöra uthi wårt Rijke Ett stort antahl. På det sättet kan hopen bliffva minskader, och spannemåhlen, som ännu till effventyrss kunde wara öffver, bättre förslå att underhålla den fattiga allmogen medh, hälst och effter sådant folck intet det Ringesta saknas, uthan är mehr till förhinder och tunga i fredlige tijder och feigde.

SIGTRUD.

Jagh säger såssom Biörn, i detta måhl, att man föga kan få någon lättare och bättre uthvägh att förwahra wårt Rijke och undersåtare. Ty på detta sättet, att dhe röyas uhr vägen, som intet annat göra änn förtära, och äro till besvär, kan säden vijdare förslå, och dee öffrige bättre bliffva födde. Och måste detta ju förr ju häldre bindas på, att man i tijdh får ända på allmogenss ohörlige klagan.

INGEWALD.

O konungh, detta Rådet synes migh wara något omildt, att så alldeless för ingen sak förspilla så många oskyldiga lijff. Migh tyckes att man handlade något försvarligare, om man läte altsammanss folcket blij vijd lijff, och häldre förskickade En hop aff allmogen till främmande orter der att skaffa sigh föda antingen medh svärdh eller hvad dem syntes bäst, Men En dehl och det oförmögna och siukliga folket blij hema, och förtära hvadh wårt landh kan ha öffrigit att gee dhem till föda.

SIGTRUD.

Jagh fruchtar, Ingewald, att detta förslaget är så farligit, som tu sade det andra synas omildt, kan tu icke see hvadh detta skulle gee för en ypen wägh för uthländske män att tasta vårt Rijke och wälde ann, vm Wij skulle blotta landet ifrån dhem, som mächta det försvara, och skickade wåra grannar hielp att underkuffva oss medh, Behållandes dem qwahr, som till ingen ting äro dugelige.

INGEWALD.

Vare långt ifrån migh, o konungh, att jagh skulle råda dher till, att alt Manskap skulle sändass bort: uthan min meningh war, att alt folck som intet woro nödige till landetz försvar kunde få förloff, men dee öffriga behållass hema att byggia och hägna landet.

SIGTRUD.

Det Rådet, tu gaff oss, Biörn, synes wara tryggast, och aff minsta beswäret, fördenskull wij och hälst blij dher wijdh. Haff tu Torsten bekymber om, att allmogen kringh hela Rijket får weta wårt änteliga sluut, och laga att det medh snaresta blijr bestält.

ACT. II. SC. I.

INGEWALD, TOREBORG, DISA.

DISA.

Jagh har, som jagh rätt nu sade, hördt icke aff En uthan tusende Menniskior om det Påbudh, som Konungen har låtit uthgå ifrån det Möte, som senast höltz uthi Upsala: Men det är omöjeligen för migh att troo, det Konungen och hela Rådet intet skulle ha större Betänchsamhet, änn så lätt och hastigt Besluta några Tusende Menniskiors lijff oförskildt spillas.

THOREBORG.

Det är intet så, min dotter, uthan tin Fader sade det allenast att föra oss qvinnfolck i den Tanckan, effter han tychte det stodh

oss intet ann, att fråga der effter, och blanda oss i det, som aff så kloke och förståndiga Männ haffz förr, och går hela Rijketz Wälfärdh ann.

DISA.

Ah! Ney, jagh har icke allenast hördt min Fader tahla här om, uthan snart sagdt alla menniskior, så att jagh derföre fruchtar att det är sandt, effter så många komma öffver Ens dher i. Men ändå! jagh kan omöjeligen tro att det kan så hänga tillsamman, som Berättas, då jagh kommer ihugh huru många försichtige och hurtige männ hafft der medh att göra.

INGEWALD.

Nå, så rådslå i om Rijkzenss Wälfärdh? J lära wäl affbörda konungen och oss alt wårt beswär och omvårdnat för det gemena Bästa, Om J allenast hade dhen myndighet, som j gärna åstundade.

THOREBORG.

Oss tycker j wårt förståndh, att thet påbudh, som tu min man oss affsade, är allenast updichtat att ställa wår nyfijkenhet till fyllest, effter tu tychte att det föga gick oss ann, det wij frågade effter.

INGEWALD.

Vthan skämpt att tahla, Thet Påbudh, som J nämde, är nu så wijt slutet, att ett öpet Breff der om är uthgånget till alla landz ändar, och lärer det nu wijdh detta laget effterleffvas, effter konungen så alffvarsampt ha befalt, att här medh intet måtte göras upskåff.

DISA.

Så måste jagh lijkwäl emot min Willia troo det, som jagh både ha önskat och intet trodt vara i sanningh? Men har och tu, min Fader, samtycht till detta oförswarliga rådet, så tyckes tu migh alldeless ha gått ifrån titt samvetzgranna och förra Blödiga hiertelagh. Synes tig intet, käraste Fader, vara omildt och grymt handlat, att låta taga så många oräkneliga Menniskior aff daga, då man kunde ha något lindringare Medel.

INGEWALD.

Jagh har, mitt Barn, så mycket lagdt migh uth för den arma hopen, som det kunde stå migh ann, och jagh tordess: Men då konungen så alldeless ha satt sigh det före, att han intet ville höra andras skähl, uthan snarare fant sig förtörnat, då man wille nämpna något annat, tychtes migh wara fast bättre tijga stilla, änn som tahla det som ändå intet kunde ha eftertryck.

DISA.

Tu borde, min Fader, intet dher medh ha låtit Beroo, uthan ändå yrckat tin meningh, hälst tå tu fant det andra förslaget så omildt och obarmhertigt.

INGEWALD.

Tu må intet understå tigh att tahla något här uthi, som jagh icke längesedan ha wetat och kommit ihugh. Tu har, min Disa, ännu intet Rätt lärdt umgås medh konungar, och sådant folck som ha den Macht som dhe. Mon det intet är Tusende gånger Bättre att falla dhem bij uthi dherasz meningh, fast den kunde synas oskähligh, änn som fåfängt tahla Emot, och intet winna annat dher medh änn onåde och undergångh.

DISA.

Thet måtte nu kosta ondt eller godt, nådh eller onåde, så till-tror jagh migh, så qvinfolck som iagh är, och En ungh Pijga, att finna på något Rådh, som konungen skulle säya sielff vara både honom och Rijket mehra fördelachtigt.

INGEWALD.

Om jagh intet hade titt sinne bekant, skulle jagh väl aff tin alffvarsamma hyy sluta, att tu med alffvar tahlar alt detta.

DISA.

Så sandt migh Himmelen är huldh, är det medh alffvar och skal jagh intet wända åther, förr änn konungen skal här om få weta.

THOREBORG.

Käresta Barn, war aldrigh så obetänchsam, att tu uthan orsak förer både tin Fader och oss i största widlöfftighet. Och må tu fullkombligen troo att konungen icke lärer En gångh höra på tin gablenskap, mycket mindre taa det i Betänckiande, uthan snarare fatta onådigt öga på tin Fader, så att tu ther medh förspiller både hans och wår hela lycka.

INGEWALD.

Wachta tigh mit Barn, att tu icke för högt förmäter tigh, och bringar oss allesamman uthi största fahra. Ty om titt tahl kommo för konungenss öhron, giorde konungen sigh ofehlbart dhen tanckan, att jagh har giffvit tigh tillfälle att tahla här om, som i rådet och bestridde den meningen, som tu säjer tigh ogilla.

DISA.

Det är omöjeligen för migh, att fördöllia det som jagh seer wara hela Rijket till godo. Hvar till hvar och En bör wara oförtruten, fast man och skulle förlora både godz och wälfärdh der medh.

INGEWALD.

Wachta tigh, min dotter, wachta tig, medan änn är tijder, och lät konungen bliffva oförargat ty hanss onåde bådar tigh intet annat änn ijdel olycka.

DISA.

Måste man så umgälla, att man man will gee goda Rådh; Så obetäncht tror jagh aldrigh konungen kan wara, att han skulle medh onåder uptaga en godh och wälment tancka. På det sättet skulle väl inga många wijsa sigh fram, om the för sin goda willia så illa bleffvo lönte. Det bekymbrar migh aldramäst, huru det må komma lämpligen för konungen. Nu kommer det migh ihugh: Men här tohl ingen Drögzmåhl, ty om jagh intet skyndar migh, kommer mitt Rådh försent, och blir då Räknat så gott som intet.

ACT. II. SC. II.

TORKEL, JÄRKER, MATTES, GERTRUD.

ACT. II. SC. III.

SIGTRUD, TORSTEN.

SIGTRUD

Tu har wäl hördt, min Torsten, hvadh för omdöme Ingewalds dotter på Wennegarn ha gett om det, som vij slöto på sidsta möte, då ständerna och Rådet voro här samblade, nemb*ligen*, att det folcket, som för sin ålderdom och bräckeligheter skull woro oförmögne, skulle slåås ihiel, att det öffrige folcket desto bättre kunde ha sin spijssningh.

TORSTEN.

Ney, min konungh, det har jagh aldrigh hördt förr änn nu. Skulle den flickan wara så förmäten, och tadla på det som konungen och hela Rådet ha funnit gott. Det måste wara hennes Ungdomss fehl, och måste man intet wara så strängh, som migh tyckes, att man tillmäter henne detta som någon arghet, uthan snarare beklaga hennes Owettenhet.

SIGTRUD.

Jagh har och så täncht, och fördenskull låtit säya hennes Fader och henne, det han skulle hålla sådant tahl inne, Men hon kan intet låta säya sigh, uthan Påstår ändå, att hon kan vijsa oss det som bättre är, och gör gabb aff vårt.

TORSTEN.

Är det så, så lärer alt sammans här komma ifrån Ingewald hennes Fader, ty det kommer mig ihugh, att han intet synnerligen gillade det Rådet, uthan sökte på alt sätt att hindra det, men effter

det intet lät sigh göra, har han giffvit sin dåtter inn, att hon i hanss stadh skulle yrckia hanss meningh. Och effter nu så är, att hon intet will låta råda sigh, och känna det hon har felat, tycker jagh, o konungh, att man måste skicka effter Disa i Egen Persohn, att hon kommer hijt till Upsala, och låter höra sitt förståndiga Rådh, som hon i sin hiärna ha spunnit opp. Och woro det wäl, att det skedde medh det första, innan hennes tokota förslagh kommer vijdare att sprijdass.

SIGTRUD.

Jagh har warit aff samma tancka, och skal tu få höra, hvadh jagh har i sinne att sättia den förståndiga Disa för tijdh och sätt före, att kom[ma] på, då får man see, huru vijda hennes stora förståndh sig sträcker. Jagh vill låta befalla, att hon skal komma till migh, hvarcken klädd eller oklädd, hvarcken till häst eller foot, åkande eller båren, Roende eller seglande, hvarken Dagh eller Natt, ny eller nedan, och wijsa sitt förslagh, om det är bättre änn vårt. Så omöjeligen som det ähr för henne, att komma hijt på detta sättet, så omöjeligit lärer det wara, att wijsa oss något bättre Rådh, änn vårt Egit. Låt see Torsten, Gijff i befallningh att man kallar Disa till migh, medh dee ordh, som jagh rättnu sade.

TORSTEN.

Det bliffver henne fuller omöjeligen, o konungh, att effterleffva: Men så kunde aldrigh bättre medel hittas att genhöffta henne medh än detta.

SIGTRUD Solus.

Torsten fant, som iagh tycker, rätt på sammanhanget aff denna handeln, Ty det kunde omöjeligen löpa En så stor och dristigh förmätenhet på En ung flicka, att hon skulle understå sigh att Pruta wårt Beslut: uthan Ingewald lärer wara Roten till alt detta: Men Disa skal wäl bekänna altihop förr änn hon blijr löös, och skal både hon och hennes Fader dyrt Betahla sin Envijsshet.

ACT. III. SC. I.

INGEWALD, DISA, THOREBORG.

INGEWALD.

Nogh tänchte jagh att konungen intet skulle annorledz taa upp, hvadh som min Disa ha sagdt, om det skulle komma för hansz öhron: men ehuru Disa sigh förplichtade, och ehuru hon wijste sigh alffwarsam här vijdh, trodde jagh dock omöjeligen annat, änn hon skulle ändra sitt sinne, och mehr föllia dee trogne förmaningar som jagh henne gaff. Det Plågar migh aldrahögst, att jagh så oskyldigh bliff*ver* Blandat här j, och Beskyldh före att ha up studzat henne, då jagh tvärt Emot giorde all flijt att tahla henne uthur sitt Envijsa Sinne. Ja nu har tu Disa handlat, så att icke allenast Tu, uthan jagh och hela mitt huus står i största fahra, och kan på intet sätt undhslippa konungens wrede och onåde.

THOREBORG.

Jagh Beder tigh, min K. Man, hvadh mon det wara, som så högt har bringat oss i konungens onåde, att han har orsak att wredgas öffver oss.

INGEWALD.

Disas Envijsa sinne och sielffklokhet har Bracht både sigh, tigh och oss alla om halssen.

DISA.

Låt detta intet Bekymbra tigh så högt, min hiertanss fahr, jagh har Reda funnit på medel, huru jagh skal föra den fahrliga och Beswährliga Resan uth, som konungen har Befalt migh göra till Upsala: Och är han väl intet så fahrligh, som han kan synas.

THOREBORG

Har konungen, min goda Man, befalt att Disa skulle komma till honom till Upsala.

INGEWALD.

Ja, och på ett sådant besvärligit sätt, att det är ogörligit för den klokeste menniskia i hela werlden. Ty hon är Befalt att komma till konungen hvarcken klädd eller oklädd, hvarcken till häst eller foot, icke åkande eller Buren, Roende eller seglande, hvarcken dagh eller natt, ny eller Nedan; kan hon det icke göra, och der jämpte wijsa något förståndigare förslagh, änn det som konungen och Rådet ha funnit gott, så skal det gälla henne det käresta.

THOREBORG.

Skulle nu, min dotter, den trogne och flijtige försorgh, som tin fader och jagh alla dagar ha hafft för tigh, sampt den hörsamhet, den du som en dotter borde ha för tina föräldrar, intet mehra wara tigh om hiertat, änn tu så snöpligen skulle slå wåra trogne och alffvarsame förmaningar i wädret. Seer tu nu, att det gick tigh effter wåra ordh i handh, kan tu nu finna, huru Brinnande Föräldrarnass Hierta är emot Barnen, och huru lijtet barnen stundom uth weta det att skönja. Tu må nu åthniuta, hvadh tu har förtiänt, då det intet hielpte att troligen warna tigh. Jagh förmodar att konungen lärer finna tin Faders Oskyldighet, då han rättelig ser effter.

DISA.

Jagh förmodar, att jagh aldrigh så ha skickat migh, att mine Föräldrar ska ha orsak att tänckia på migh som En olydigh dotter; ty att jagh i detta fall intet kunde göra som migh bleff befalt har jag stora skähl till, och har väl intet så stor fahra.

INGEWALD.

Fall ännu till Föga mitt barn, och see till, att tu ther medh kan blijdka konungens wrede. Ty det är mycket större fehl att Påstå sitt förseende, änn sielffva förseendet. Ödminka tigh ännu, Ty konungen är Rätt så godh och nådigh, som han är onådigh, då han bliffver Retat, och vächt till wrede.

THOREBORG.

Lydh tin Faders befallningh, och wachta tigh, medan tu ännu kan ha tijdh, ty om konungen förmärker att tu söker till förfächta tin galenskap, Bliffver han så förbittrat, att han aldrigh kan mehra blijdkass.

DISA.

Om jagh ha wijst, att det ha hafft någon nödh, skulle jagh wäl i förstonne ha hållit opp, men jagh är så viss om att det intet skal skada migh, så att jagh förmodar konungen lärer Behaga mitt rådh.

INGEWALD.

Effter tin Envijshet intet står att öffvertahla, så minss lijkväl, hvadh wij tigh ha förmant, och wachta tigh, wachta tigh, mitt barn, att tu tå icke will grijpa till wår trogne Förmaningh, när det bliffver tigh förment.

THOREBORG.

Giör som wij ha hållit tigh före, min k. Dåtter, och söök ännu att bönfalla hos konungen. Hvem weet, han tör ännu medh ödminkhet och tåhrar, Blidkas och böyas, att gee tigh till.

ACT. III. SC. II.

DISA, PICKELHERING.

DISA.

Jagh måste medh största medynckan see, huru mina gode Föräldrar låta sigh bekymbra det, att jagh ha fördristat migh att komma till konungen, Och plågar det dem mäst, att konungen ha skriffvit migh så sällsynt sätt före, som lijkväl har ingen svårhet medh sigh. Konungen har wäl tycht, att som han denna gången ha satt migh En så omöjeligh tingh före, att jagh intet skal diärffves uplyfta mina ögon dher emot, mycket mindre göra der effter. Ney! änn fann han intet Disa Rådhlöös, ey heller är detta mechtigt att

ställa min resa inn. Skaffa migh Pickelhering min släde fram, och spänn dher fram före twå drängar, för och En stor båck till migh, och lät migh få ett så stort fiskarnät, att det kan betäcka hela min kropp.

PICKELHÄRING.

Hvadh skal detta wara för En färdh, Jungfru Disa, är det nu nyjaste maneret att helsa såledz på sin kongh. Men sägh mey Jungfru hvadh J sku medh Bocken, sku i molcka honom på wägen: Men sij det är sandt, man kan intet molcka honom, jagh tar häldre en get, så kan man få miölck på Resan. Änn nätet min Jungfru att hvar till Begära i det, kanske J mena, att det är flygande fiskar emellan Wennegarn och Upsala: som J kunna fånga, eller och mena J att det kommer på wägen stekta sparffvar och flyga Ehr i nätet. Nogh ha i gott Förslag min Jungfru, om det allenast dugde något.

DISA.

Mer änn tusende gånger måste jagh ha förtreet aff titt ledsamma, och otijdiga skämpt; Och är det omöjeligen, att tu kan wara alffversam, när tu bliffver befalt att förrätta något, som medh alffvar skal giörass. Nu finner jagh orsaken, hvij tu intet medh Bättre besked förrättar det man tigh förtror, effter alla tina tanckar äro uppå skämpt och narrij.

PICKELHERING.

Ja, Jagh må Bekänna, att Ehr Upsala färdh är wäl så löijeligh, att En som tokot är, må skratta ihiel sigh ther wijdh.

DISA.

En drängh måste i sin plumpe hierna intet wäga, hvadh hans herre honom befaller, om det är Gott eller ondt, löjeligt eller alffversampt, uthan straxt föra sin beställningh till ända.

PICKELHERING.

Hör min Jungfru, ät för änn J Reser till Upsala, så kan Bocken få blij hema. Men kanske J ha honom medh för Ehr helsa

skull, och ska fördriffva Hostan der medh, ja Getemiölck Plä vara godh för Hosten. J ska gärna fån.

DISA.

Gå, som jagh ha sagdt tigh, och uppehålt migh intet längre, ty i skymningen måste jagh wara hos konungen i Upsala.

PICKELHER[ING].

Höör min Jungfru, är nij intet i Upsala redan? nej, denna Upsala Resan bekymbrar migh så mycket, att jagh intet veet hvar jagh är. Så skal jagh fuller bära hijt släden å drängarna, bocken å nätet.

DISA.

Gack bort Narr, och dröy intet min tijdh bort medh titt otijdiga skämpt.

PICKELHERING.

Nu går jagh åstadh, men hör Jungfru sku J vara i dagh i skymningen uthi Upsala, eller är det tijdh nogh i Morgen, Effter det snögar så mycket i Dagh, så kan man väl bijda öffver natten, nu går iag åstadh.

DISA.

Ja, uthan någon gensäjelsse måste jagh vara För konungenss döhr, i affton då skumt bliff*ver*. Skynda tig, att intet tijden går fåfängt bort, och Pass på att tahla så mycket om att tu går åstadh, uthan gack åstad medh alffvare.

ACT. III. SC. III.

DISA, PICKELHERING.

DISA.

Denna gången har jagh hafft En så Besvärligh resa emellan Upsala och Wennegarn, som tusende andra, Jagh kan säija att jagh har Rest här emellan hundrade gånger, men denna ha warit

svårare änn alla ihop. Köldh och Blåst, Snöö och titt Narrij ha så förtretat och harmat migh, att jagh aldrigh kan glömma det.

PICKELHERING.

Göm händerna i Barmen k. Jungfru Disa, effter i klaga att i Frysa. Änn jagh som ha måst gå i Sniön, så att det står upp till Halssgropen det synes väl på mina skor, hvadh sniö som är på wägen.

DISA.

Kan jagh dock aldrigh winna tigh till att vara alffversam, och låta blij titt otijdiga skämpt. Gack till dhem som wachta wijdh konungens Dörr, och sägh, att jagh nu är här som konungen har befalt.

PICKELHERING.

Men har konungen befalt Ehr komma halffnaken, ska jagh tahla om att J ha bocken medh Ehr, eller skal jagh säja att Bahra Disa är här uthan före, Jagh menar det är Bäst.

DISA.

Sägh tu allenast att jagh är här, och Bekymbra tigh intet wijdare här om.

PICKELHERING.

Nå Nå, effter J är så heter om huffvudet, så skal jagh wäl blij borta, till dess sinne svahlnar på Ehr.

DISA.

Kommer nu Pickelhäring intet snart igen, så står jagh migh Rätt slätt, Fördy kölden blijr Emot natten alt strängare och strängare.

ACT. III. SC. IV.

SIGTRUD, DISA, PICKELHERING.

Medan Pickelhäringen är Bohrta, komma En stor hop gåssar, som lee och undra på Disas Färdh, hvilka Pickelhäringen kör sin koos säjandes

PICKELHER[ING].

Tvy ehr gåssar, Packa Ehr Bort, ha J intet sedt ett tok förr. See här K. Herre är wår Jungfru, ha J väl sedt makan optogh, är icke som jagh sade Eder dher inne.

SIGTRUD.

Nå wälkommen Disa, nu kommer tu rätt wacker Resandess, täncker tu medh tin gahlenskap att blidka oss, och bringa oss att glömma bort dhe smädeliga och förmätne ordh som tu emot oss har fäldt. Neij det går tigh intet ann, uthan för snart titt förståndiga och kloke rådh fram.

PICKELHERING.

eller du får skam.

DISA.

Tu må intet undra, O konungh, att jagh kommer på detta sättet fahrandes, det kommer migh mehr underligit före, att tu har satt migh denna Resan före, såssom helt omöjeligh. Tu har, O konungh låtit befalla migh, Att jagh skulle komma bijt hvarken klädd eller oklädd, det må man väl säja om migh, ty hvarken är jagh Bar eller klädd medh detta tunna nääț. Hvarcken åkandes, Rijdandess eller gåendes skulle jagh komma bijt, det har jagh sökt att efflterleffva, och kan ingen säja, om jagh åker rijder eller går. Hvarcken dag eller natt, ny eller nedan har iagh stält migh inn, ty nu är det den stund som skillier dagh och natten åth, Ny är det intet mehr änn nedan, effter månen gånget i fylle, och är lijka när till nedan och ny, men lijkväl intet dehra.

SIGTRUD.

Här uthi har tu giordt vår befallningh så väl tillfyllest, att vij helt och hållit undra oss öffver titt stora förståndh, kan tu och vijsa oss ett Rådh, som är Bättre änn det som vij tillförende ha slutit, så skal tu ha vår gunst och nådh så stor, som tu hade henne tillförende.

DISA.

Hvadh mitt Betänchiande wijdhkommer här vijdh, så tyckr jagh, att man änteligen måste förskona det folcket, som man ha täncht att dräpa. Och allenast låtas för allmogen, som man wille taga halffparten aff dhem aff daga; låtandes 2 och 2 kasta tärningh, så att dee, som minst aff dhem fingo på tärningen, skulle vara såssom dömde till lijffvet. När dee nu voro i den tanckan, att bara döden stodo dhem före, giorde dhe häldre något annat som voro drägeligare, allenast dee kunde frija sitt lijff. Och då skulle man såledz lijka som slippa halffva parten aff dhem, ehuru väl dhe blee uthi vårt landh qvahr, och skulle sedan spijssningen förslå dubbelt så mycket som elliest.

SIGTRUD.

Titt förståndige tahl, min Disa, Behagar migh så väl, att jagh framför alla andra wällier tig till min Drottningh. Lät, vackre Disa, föra tigh inn i slåttet, så länge man kan kalla allmogen tillsamman.

DISA.

Skynda tigh Pickelhäring, och lät migh intet längre sittia och plåga migh i denna kölden.

ACT. IV. SC. I.

TORKEL, BÖNDERNA, PICKELHERING.

ACT. IV. SC. II.

SIGTRUD, DISA, TORKEL, PICKELHÄRING, BÖNDERNA.

TORKEL.

Nu har jagh fuller giordt min flijt, det mästa jagh har kunnat, att hielpa dee Elaka Bönderna; men så tror jagh fuller nästan, att konungen och Drottningen ha Beslutit detta långt förr änn jagh tahlte dher om. Ehuru dher om nu är, så måste man intet låta Bönderna weta dher aff, uthan lijkväl föra dhem i dhen tanckan, att jagh ha giordt altihop till saken Ensamen, och att det intet ha skedt elliest, om jagh icke hade warit. Det är och ett gott greep att snyta pungen på dhem, och vinna myndighet hoos dhem och gott omdöme.

NB. Nu dragz Gardinen upp, och då Fogden får see konungen och Drottningen, stryker han segel och Bugar säjandes

Nådige konungh, Nu har jagh Bönderna församblade, så många som ha varit här på Mötet, jagh måste väl kalla dhem fram.

SIGTRUD.

Lät nu min Disa, allmogen weeta, för hvad orsak skull dee äro sammankallade, att man medh det första må see boot uppå dherass store klagan.

DISA.

Jagh behöffver intet säja Ehr orsaken, mitt folck, hvij man ha låtit sambla Ehr på detta rum, och hvij man är tvungen att låta Ehr lätta på Ehrt lijff, J veeta det tillförende alt för väl, så att man intet winner dher medh mehr änn som minner Ehr Eder älendighet och jämmer uppå. Willia J nu undergå det straff, som tärningen ha skriffwit Ehr före, eller willia J, så skal det och stå Ehr frijtt, att blij wijdh liffvet.

MATTÄS.

Ja k. Drottningh hä ä olijka tingh dij båden, löffva ellr döö, om wij få loff till hää, nog löffva vij Tusen gånger häldrä.

DISA.

Ja, Ja, men medh dhe Hvilkor, att om J sku få leffva, så måste J intet länger blij här, uthan måste taa Ehr koosa upföre till de nordeska skogar, som ännu intet äro brukade och bebodde aff folck, till att ta up deem, och föra häffdh dher på. Och will man till Ehrt uppehälle gee Ehr, hvar och En, En yxe, en Boge, och En hanske full korn. Och äro J nu dher medh tillfredz, så måste J nu straxt laga Ehr på wägen, Effter landet intet förmår längre att hålla Ehr uppe.

PICKELHERING.

Mon landet och jorden intet ska kunna Bära dhem nu sehn dhe äro dömde ifrån lifvet, det är bäst, att dhe laga sigh hädan snart så att dhe icke fahra leffvandess neder.

DISA.

Och skole J straxt få det som man ha tillsagdt Ehr.

JÄRKER.

Stor tack för hä Fru Disa, hä villia vij gärna göra, å häller änn gärna ändå.

MATTÄS.

Du veet intet Rätt tell tytlera Drouningiä tu, hieter icke hussbondfrunä wår Fru, nogh ska Dronningä hieta nå anna.

JÄRKER.

Tää, hva ska hon hieta då.

MATTÄS.

Hä ä tusend gånger Bätter å kallanä bara Disa, hä håller hon snarare tell godo: men vija meg hon är något Baar nu, j jåns var hon Bar och halffnakin, men nu ha hon fått Crunå på Nackan, å fotsiidan Gullkiortel. NB. Nu gå Fogden och bönderna aff.

DISA.

Huru synes tigh om detta Förlupit, om icke det war något drägeligare änn det förra, min konungh.

SIGTRUD.

Jagh tycker mehr änn väl, om alt det tu oss säger min Disa.

DISA.

Migh tyckes, att här medh kan alt folcket ble behållit, hungern stillat, landet Blidgat, och konungenss inkomster ökade: Ty man förmodar, att då detta folcket kommer En gångh till Bättre tillstånd (Hvilket jagh tror lärer ske medh det snaresta, effter jagh har låtit migh säja om dhen ymnighet, som der skal vara aff wilda Foglar och diur, jämpte godt tillfälle att föda allehanda slagz Boskap) kunna dheras booställen gee dhem så väl Egit uppehälle, så väl som och förmehra konungens Jnkomster.

SIGTRUD.

Det kommer oss såssom aff Himmelen, alt hvadh tin Mund säger oss, min Disa, Och har tu så högt förplichtat oss att mena tigh wäl, att jagh tycker dena löön, som tu här till ha fått, intet förslår att förtiena tin försichtighet och goda mening medh. Wäl ann, Tigh till ähra min Disa, för det tu medh titt förståndh har frijat så många menniskiorss lijff; Såssom tu har kommit till oss här i Upsala i skymningen och då tunglet gick i fyllo, skal och här effter då Tunglet går i Göijemånaden i Fylle, alltijdh hållas aff Sweriges Rådh och inbyggare ett allment Tingh och möte, att sluta om Rijkzenss wälfärdh och angelägenheter, jämpte en stor och Frij marcknadh, som aff Disa skal ha sitt nampn, och tigh till ähra, min Disa, kallass Disating.

ACT. IV. SC. III.

TORKEL, BÖNDERNA, PICKELHERING.

TORKEL.

Blijr J qvahr här, gode Männ, till dhes J få det som Drottningen ha loffvat Ehr, kom tu Pelle och Ambiörn, och hielp megh medh spannmåhlen inn.

JÄRKER.

Ja jagh tänker, hä ä intä så myckiä, hä tröste jen flugu bära dij, hä löper inte mehra jen hanska på hvar, hä ska inte stort fylla i spann.

MATTÄS.

Ja hä må du väl säja Järker, så gärna mått dåm ha gett oss inte, som hä der, men hä va de bästa som vij fingo aff Dronningä, hä va liffve, fast vij ha fått jen spann korn, och mist huffvu, så ha säden ingen grann hielpt oss.

TORKEL.

Kom nu hijt, så skola J få hvar sin wante full, ta hvar och En sin wante hijt.

MATTÄS.

Hä var sagt far vij skulle ha hvar sen hanska full, å nu har ja inte anna änn fingervantar me meg, dom gillass intet för fult, uthan ja måtte ha båda fulla.

TORKEL.

Om J intet äro nögda medh det som Drottningen har welat gee Ehr, så ska jagh ännu laga, att J sku blij dömde effter tärningen. See här är och åt hvar och En, en boge, som i kunna fälla Diur och foglar medh, och yxer som i kunna ta upp landet medh, och Rödja dhen wilda skogen. Läter nu see, lager ehr fort åstadh, ty om mann i öffvermorgon finner Ehr här, lärer det gälla Edert lijff.

BÖNDERNA.

Ja Ja, mycke gärna, Fahren wäl nu käre Fahr, helser flijtigt More hema.

TORKEL.

Det måste vara En mycket klook menniskia wår Drottningh lijkväl, tänck på tåcke artigt förslagh det dher var som hon gaff, och huru nyttigt det var för gemena Bästa. Men det pass jagh intet så stort på fördenskull, Jagh håller mäst aff henne för dhen orsaken skull, att hon ha slagit sädh till allmogen, som jagh får göra migh vinst på. Förty hon har befalt att hvar och En skulle få En godh hanske full, och ändå något på köpet, men jagh ha gett dhem så braff knapt, icke En ha fått hansken full, å så ha jagh och bytt bort säden, förty det war mycket skön sädh, det som Drottningen lät gee dhem. Nu På några hundrade hanskar eller tusend, så har jagh lijkväl En hoop sädh öffver, det geer fulle peningar dhenna tijden tåcke slagh. Så måste En på alt sätt ha möda för sin föda. Nu ville jagh gärna sällia säden i marcknan i morgon, men jagh törss intet Rätt väl, ty då torde någon förstå min understucknc handel, jagh ska fuller få någon annan godh vänn, som gör migh den tiensten, jagh kan fuller göra honom så gott igen, vij tiena hvar annan så inbördes sådant folck som jagh.

PICKELHERING.

Kommer här fram och säjer att det skal Rätt nu ble Marcknadh, och bee dem ble qvar så länge till dess dhe få handla.

ACT. V. SC.

ALT MARKNADSFOLCKET.

ETT RÄTT METODISKT

FRIJERIJ /

STÄLT VNDER ETT SAMTAAL

EMELLAN

MONSIEUR OCH JUNGFRUN.

FÖR ÄHRLIGIT / KORTTWILLIGT OCH LUSTIGT

TIJDH-FÖRDRIJFF / VTHI EN WIJSA

TILSAMMANBRACHT.

UNDER THE NOTHER:

PIJNA OCH QWAAL / FÖRVTAN TAAL / etc.

TRYCKT ÅHR 1683.

1.

MONSIEUR. Högtährade DAM,
Min Kärligheetz FLAM,
Jagh Eder här insinner,
Sigh Kärleeken teer / Ju länger ju mehr /
Ju länger iagh eder anseer;
Ach Jungfru from / skön Rosenblom /
Migh gifwen Tröst och Läkedom.

2.

JUNGFRUN. Monsieur vppenbare och sigh förklare /
Hwad mangel går honom vppå /
Förnummes här Boot / Emoot then Sott /
Thet wore stoor Yncka ey få:
Ey then Defect, Das war nicht recht /
Min Herr' är hastigt aff Sömpnen wächt.

3.

MONSIEUR. Ach Hierteligh Kär / Then Kärleek iagh bär /
Jagh näpligh vthsäija kan /
Jagh vnner Ehr godt / Lell drijfwen j Spott /
Emoot en sann kärligen Man /
Ehr Linfligh Kinn Haa betagit mitt Sinn;
Ty hwijlen skööu Jungfru i Famnen min.

4.

JUNGFRUN. Ach låter migh fara / Skal iagh åter lära
At sittia som Barn vthi Knää?
I hafwen Fördragh medh edor Famtagh /
Jagh kan slätt intet ther medh /
Jagh är ey waan: Men troor på staan /
I måste wäl wara en Courtisan.

5.

MONSIEUR. Ja / courtisera medh en Jungfru medh Ähra /
Är ju en ostraffeligh Ting /
När man icke täncker medh listiga Räncker /
At föra en Damma omkring:
Men synes migh fast höfweligh /
Moot Jungfrur wäl comportera sigh.

6.

JUNGFRUN. Kärleekz Præsenter och Comportementer,
Förstår man så entre les deux,
Men vtan Skämpt / alt är icke jämpt /
Här finnes en Hästskoo löös:
Dock är migh kärt / Och Ähran wärdt /
Han ställer sig höfligh som han haar lärdt.

7.

MONSIEUR. At wara Gudfruchtigh / from / ährligh och tuchtigh /
Skal spörjas hoos migh i all Stund /

Och önskar migh sund aff hiertans Grund /
Få kyssa tin Socker-sööt Mund /
Ach migh thet vnd / Sköön Rosenmund /
Ja / Rosenlillia i Rosenlund.

8.

JUNGFRUN. Ach migh förskoner the vnge Personer /
Som all sin Affecter och Taal /
Så liufligen ställa / Så swassande fälla /
Mång Jungfru komma i Qwaal /
Bringa också / som Falcken gråå /
I sina Kloor the Dufwor småå.

9.

MONSIEUR. Jagh thet icke kan / Underdöllia förſann /
At mången ju finnes ibland /
Som courtisera, pollera, blomera,
Sin Ord medh Munn och Hand /
Ock så förföör Jungfrur / man spöör /
Långt bort från migh sådan Humeur.

10.

JUNGFRUN. Så säija wäl fleer / Fast Hiertat thet leer /
Och annat gemeenligen skeer /
Min Wän iagh Ehr beer / Förlåten migh mehr /
Jagh edra Tanckar ey seer:
Men släppen migh / Ty sannerligh /
Jagh fruchtar at Moder Förijfrar sigh.

11.

MONSIEUR. Ach hiertans Wän / Betäncken igen /
Nogh fins mång listiger Möö /
En Dom öfwer alla / Then här wille fälla /
Wärd wore han Döden at döö:
Men Trooheet klaar blijr vppenbaar /
Ty sitter än hoos migh Jungfru qwaar.

12.

JUNGFRUN. Jagh märcker grant / I talen wäl sant /
Jagh må föga säija ther til /
Och ware then twijstigh / spitzfundigh och listigh /
Som trogen ey wara wil;
Jagh achtar migh / Så gör hwar sigh /
Här medh Monsieur j släppen migh.

13.

MONSIEUR. Mig excuseer, Jagh hafwer än mehr /
Skööu Jungfru at säija för Ehr /
Ty hwijlen en Stund i thenna här Lund /
Min heela Dessein och Grund /
Är thet behändt / At j woren migh sändt /
Mitt Hierta til Contentement.

14.

JUNGFRUN. Contentement är migh ey bekändt /
Thet främmande Språket förwändt /
Jagh haar ingenstädz warit vthom Landz /
Jagh kan icke parla så Franz,
Säger edert Intent, Förvtan all Skämpt /
Jagh kan slätt ingen Complement.

15.

MONSIEUR. At Complementera, Min Ord vth stoffera /
Jagh lägger ey storligen winn /
Ey heller min Kära så simpel mond' wara /
Hon märcker wäl Tanckarna min /
Dam Excellent / Ehr Kärleek wändt /
Mitt Hierta til Contentement.

16.

JUNGFRUN. Ney Sanningen rögda / Jagh är wäl at slögda /
Medh Mans-Personer ey waan /

Dock lyster migh höra / hwad j hafwen at föra /
Hwad Nytt j här bringen på Baan /
Gåår genom Stijgh / Säger frijligh /
Ther på iagh resolverar migh.

17.

MONSIEUR. Jag wille migh wåga / skööu Jungfru at fråga /
Om hon aff Kärligheetz Moo /
Til någon godh Wän / aff Swänner och Män /
Haar gifwit sitt Hierta och Troo?
Men sannerligh / Jagh är dristeligh /
Dock hoppas hon pardonerar migh.

18.

JUNGFRUN. Slätt ingen godh Wän / Aff Swänner och Män /
Haar iagh migh gifwit ännu /
Mitt Hierta iagh gifwer / Så länge iagh lefwer /
Alt til then ewige Gudh:
Ey heller weet aff någon Kärleek /
Så simpel är iagh och vtan Sweek.

19.

MONSIEUR. Sköön Jungfru / wäl an / At tänckia på Man /
Ehr Höfwa nu tilsäija kan /
Ja / täncken ther hos / huru Tijden / min Roos /
Ja Lijfwet fortlöper sin koos /
Ehr Ålder blijdh säger: Nu är Tijdh /
Uthkora en Wän i Werlden widh.

20.

JUNGFRUN. Ach gode Monsieur, Hwad sälsampt iagh höör /
I täncken Ehr tällia migh inn /
Jagh haar ey belefwat migh Man vndergifwa /
Men slutit vthi mitt Sinn /
Utan all Nöö på thenna Öö /
Lefwa en Möö / och Jungfru döö /

21.

MONSIEUR. Bewara Ehr Gudh / För sådan en Hugh /
Gudz Ordning är wisserligh godh /
Som Adam och Eva tilsamman bödh lefwa /
At blifwa ett Kött och Blodh /
Bättre är döö än sådan Nödh
Gå så alleen i Sorgen snödh.

22.

JUNGFRUN. Ey wore iagh nögd / Så spilla min Frögd /
Så nyys vprunnen och vng /
Qvittera min Lust / För Suckan och Pust /
Skulle Skäpnan migh wara så tung?
Mitt Hierta skäär / The mång Beswär /
Som Moders Nampn ju medh sigh bär.

23.

MONSIEUR. Man hölle för godt / Hwad Gudh effter Mått /
Täcks hwariom läggia vppå /
Gudh gifwer och Frögd / Til Hugnat och Nögd /
Bland them som i Huushållet gå:
Ja / widh wårt Bord / Utan Gudz Ord /
Är ingen Frögd på thenna Jord.

24.

JUNGFRUN. Thet är dock hårdt / Och faller migh swårt /
The gamblas gemeenliga Ord:
Thet kostar paar Nötter / At sättia sin' Fötter /
Alt vnder sitt egit Bord /
Jagh gissar til / Then Gissning är gill /
At stora Intrader i Huset wil.

25.

MONSIEUR. At fruchta Gudh och hålla hans Budh /
Är mehr än all Werldzens Guld /

Ja / Huset förmeeras / Om thet wäl regeras /
Och Hustrun är trogen och huld /
Rijff / slijt och fijk / Fåfängt är slijkt /
Wälsignelsen gör Huset rijkt.

26.

JUNGFRUN. Ach vnderlig' Tanckar i mitt Hierta nu wanckar /
Som är så eenfaldigh och kleen /
Dock i thenna Dagh / Fast äldre än iagh /
Fins Jungfrur som sofwa alleen /
Än är nogh Tijdh / Tycker iagh frijligh /
I främmand' Mans Wåld at städia mig.

27.

MONSIEUR. Sköön Jungfru migh troor / fast Åldren ey stoor /
I gå dock i yppersta Floor /
Exempel också / Man finner vppå /
Mång yngre medh Brud-Kronan gå:
Rebecca / sij / war äfwen som I /
När Isaac anstälte sitt Frijerij.

28.

JUNGFRUN. Jagh kan icke neka / Och må icke twijka /
I hafwen wäl läsit Ehr Book /
Jagh wijke nu hijt / Jagh wijke nu tijt /
Alt ären I migh för klook /
Dock sitter iagh still / Hörer vndersam til /
Hwart hädan Discoursen lända wil.

29.

MONSIEUR. Emedan iagh är / Min Ungdoms Beswär /
Så wijda nu gången förbij /
At iagh som en Man migh vnderstå kan /
Om en Kärleeks Blomma försij /
Therför' så är / Skön hiertans Kär /
Til Ehr all min Hiertans Begär.

30.

JUNGFRUN. Ach gode Monsieur, Eder Ähra wäl böör /
För sådan godh kärligh Faveur.
Dock säija wäl Töör: Mång andre skön Möör /
Än finnas aff lijffligh Coleur,
Någon ther bland / Troor iagh försann /
Min Herre fast bättre behaga kan.

31.

MONSIEUR. Ach Jungfru öfwer alla / Migh bäst I befalla /
Ingen annan iagh täncker vppå /
Bland Jungfrur som gåå / vnder Himmelen blåå /
Then fägerst, I wara må /
En Ängel reen / Synes I alleen /
För Ögon min / Och vtan Meen.

32.

JUNGFRUN. Ach skulle I willia / Migh blödigh inbilla /
Thet iagh Ehr säkerligh troor /
Gudh bättre mång stor / Widlyfftigheet boor /
Hoos mången illistigh Amoor,
Mång talar wäl godt / Meenar dock Spott /
Och skäncker så Tårar til tusend Mått.

33.

MONSIEUR. Om möijeligt wore / Man Hiertat vpskore /
Och wore ther vthinnan ey dödh /
I klarligh förnum*me* / Hwad Trooheet der summe /
Alt inom then Kammaren rödh:
Min kärleek godh / Aff trofast Modh /
Eder wijsa iagh wille medh Hierteblodh.

34.

JUNGFRUN. Låt Spotskheet Flärd / Gåå hänn i sitt Wärd /
Dock är en fast jämmerligh Ting /

Ostadigt mång' wandra / Och Kärleeken andra /
När Hogen fort spelar omkring /
Lofwa wäl rundt / Hålla dock tundt /
När the haar fått Hiertat allalund.

35.

MONSIEUR. Bort thet / bort thet / Så långan en Leedh /
Bort then fördömmeligh Sedh /
Bedröfwelse / Ja Jämmer och Wee /
Skal sådanom wisserlig skee /
Sådana Twij! Ja man skal sij /
Ond ända får alt Bedrägerij.

36.

Hwij tijgen I still / Min Jungfru Lill /
I migh dock säkerligh troor /
Ach kunden I see / Jagh wille betee /
Hwad migh vthi Tanckarna groor /
Uthi hwad Floor / Som Kärleek stoor /
Sampt Trooheet ther inne med Ähra boor.

37.

Så emedan iagh funnit / Också hafwer wunnit /
Til Jungfrun then Affection,
Om Gudh nu så lagar / At hwar henne behagar /
Min Tienstberedwilligh Person /
Uptager hon aff Kärleeks Thron /
Min Ähros Præsentation.

38.

Ty märcken än til: Jagh stadeligh wil /
Som en ährlig Man ägnar och bÖÖr /
Ehr älska och ähra / Som min hierteligh Kära /
Til thes iagh insompnar och dÖÖr /
Ja / Rosenrödh / Min Kärleeks Glödh /
I stadigt skolen pröfwa i Frögd och Nödh.

39.

JUNGFRUN. Jagh kan befinna / I låten förnimma /
Ehr Mening förståndeligh /
Bekänner migh willigh / Som iagh och är skyllig /
Ehr tacka demödeligh /
Som tycker sigh behagelig /
Then Åhran Præsentera migh.

40.

MONSIEUR. Jagh sammalund / Aff hiertans Grund /
Min Jungfru sachtmodeligh /
Bekänner medh Åhra / Min Skyldigheet wara /
Berömma troohierteligh /
Heder skee tigh / Roos ypperligh /
Som wille migh swara så gunsteligh!

41.

JUNGFRUN. Jagh seer eder ann / För en hederligh Man /
Som en Flicka wäl förestå kan /
Medh henne i Roo / Förnuffteligh boo /
I Kärligheet / Åhra och Troo /
Ty mitt Behagh / Skolen I wäl haa /
Kunnen I man få Föräldrars Ja.

42.

MONSIEUR. Föräldrars Jaa / Och goda Behagh /
Wil iagh förmodeligh få /
Allenast min Lillia / Jagh om eder Willia /
Försäkrat blifwer äntå /
Jagh fins demödh / Min Rosenrödh /
För-obligerat i min Dödh.

43.

JUNGFRUN. Medh Kärleek omgifwen / Är iagh och förblifwen /
Så för-amorerat en Möö /

Hwart Werlden hon wyker / Eder aldrigh iagh swijker/
Förr wille iagh jämmerligh döö /
Mitt Hierta i migh / Deelar iagh medh tigh /
Håller iagh ey tigh / Last hände migh.

44.

MONSIEUR. Tack hafwe min Kära / Thenna Gullring med Åhra
Til troofast Tekn hon bäär /
Gudh oss tilstädie / Fridh / Sundheet och Glädie /
Medh Kärleek oss Frögd beskäär /
Sampt dageligit Brödh / Til wår Lijffznödh /
Til thes oss skillier then bleeke Dödh.

45.

JUNGFRUN. Så önske wij. MONSIEUR. Min Kärlekens Nijt /
All Kärleek travelerar vthi.
JUNGFRUN. För sådant Partij / War säker och frij.
MONSIEUR. Medh Kärleeks Ceremonie,
Tagh migh i Hand. JUNGFRUN. Tagh migh i Fampn.
MONSIEUR. Jagh lefwer och döör eder äckta Man.

46.

Här medh godh Natt / Min eenda Skatt /
JUNGFRUN. Godh Natt medh en Affton-Datt.
MONSIEUR. Adjeu min Roos / Min ädla Turkoos /
JUNGFRUN. Gudh ware oss både hoos /
MONSIEUR. Jagh säger än: Ach bäste Wän.
Kom migh ihågh. JUNGFRUN. Kom snart igen.

[Uppenbara tryckfel äro här rättade].

NACHSPIEL

UTI EEN WIJSA STÄLT OCH REPRÆSENTE-

RAT GENOM 5 PERSONER.

MENALCAS. DAMON. GALATHEA. MONSUS. NISA.

1.

DAM. Ach himmel du som alt kan laga
När skall min ängzlan wända giän,
Skall iag än lengre fåfängt klaga?
Har du ey sedt min iämmer än?
Kan ingen suck dig röra då?
Skall iag ohörd förderfwas så.

2.

MEN. Håll! Damon håll! hwart länder wägen?
DAM. Vhr werlden, om det kunde skiee.
MEN. Hielp himmel, hwad är det i seyen?
DAM. Sielf himmelen är, som giör mig wee.
MEN. Mot himlen knorra höfwes ey.
DAM. Hwij giör han mig då möda? säy.

3.

MEN. Hwad är för möda som ehr tränger?
Säy Damon man ehr wånda fram:
Jag seer ey hwar des orsak hänger.
Har Biörn ell' Ulfwen med sin ram
Ehr hiord förskräckt och rädder giordt?
Ell' haa nij onda teckn spordt.

4.

Jag ser ey någon nöd på färde
Ey weet iag hwad ehr ängzla må:

Ty är ehr sorg af intet wärde,
Ehr hiord och Fåår oskadde gå:
Den tryter än ey gräs och beet,
Ey heller skygd moot solen heet.

5.

DAM. Ach herde god min wän Menalcas
MEN. Ja Damon ja, jag står ju här:
DAM. Ehr lycka är, att i fån skalckas,
MEN. Den lyckan ehr och unnas lär,
Om I man sielf den äga kund'
DAM. Olycklig dag! Olycklig stund.

6.

MEN. Hwad är det åt, att i mig bryder?
Hwad giuar slickt ehrt dicktat skiämt?
DAM. Jag skiämtar ey, ty munnen lyder,
det hiertat råder som är klämt.
MEN. Säg ut een gång och war ey seen.
DAM. Gack bort och läs thet på hwar green.

7.

Menalcas ach, iag måste undra
Att I ehr så kan ställa an,
Som I ey wijste det doch hundra,
ja fler ändå ehr säya kan.
Celinde har mit hierta fört
I slick en wånda som I hördt.

8.

MEN. Celinde är thet sant I seyer
Hon prydnad i wår ängiar här.
DAM. Så hårdt ett hierta hon doch äger
I bröstet som hon skiöner är;
Innom des kropp så minck och leen
Ett hierta sitter utaf steen.

9.

Jag sinnger, klagar, sörier, qwider
För hennes hårdheet hwar iag går
Hwad iag af den för wånda lider
Weet hwar en buske som där ståår?
Dee ha min klagan ofta hördt.
Och wist sig af medömkan rördt.

10.

Sielf Echo, som här plägar skiämta
Och gie oss wåra ord igen
Alt det hon seyer, måst hon hämta
Vtaf min klagan: ty iag den
Så stadigt drifwer tid för an
Att hon ey annat seya kan.

11.

Hwar wind som blås en deel framförer
Af mina suckar af min nöd:
Doch henne sådant alt ey rörer
Sin lust will hon see på min död:
Celinde ach; betänck dig wäl
Förgiör ey din så trogne träl.

12.

Ey solen någon gång upstiger
Så bittigt eller sent bortgår
Som hon ey seer mig hwart iag snijtter (?)
Och för Celinde koja står
Doch all min tienst så fåfäng går:
Förackt och spee till lön iag får.

13.

Så ofta som sin späda tunga
I högden Lärckian röra skall,

Måst hon om Damons älskog siunga,
Slick lååt för Fogle skocken all
De siunga sorgesång med mig
Celinde endast frögdar sig.

14.

Sidst kom iag een gång till att drifwa,
Min hwijta hiord på samma beet
Där som hon låg och tänckte blifwa
I skuggan undan solen heet;
Så snart hon mig man warse blef
Så weet iag ey hwad henne dref.

15.

Är iag Celinde doch så stygger,
Att du för mig bör fasa så?
Jag är sielf om min skapnad trygger,
Jag såg mig sidst uti wår wrå:
Att Daphnes din i deyligheet
Mig icke hinner, sielf iag weet.

16.

MEN. Att iag är swart, det solen wåller
Som bränner mig alt stadigt så:
Dät swarta färgan sitt behåller,
Dät hwijta lät besmittas må,
Ty sätt på färgan ingen lijt
Hur snart försmälter snön så hwijt?

17.

DAM. Kan tig då ingen ting beweka
Celinde? see then fläck som går
På bergen och de som där leka
de äro alle mina fåår:
Mig tryter hwarcken miölk ell' ost,
Till sommar eller winterkost.

18.

Ach kom Celinde, see thet nöje
Som dig min koja gifwa skall:
Min äng dig fägnar med sitt löije
Med foglesånger skogen all
En kiälla frisk och fiskrijk åå
Din törst och hunger stilla må.

19.

Drif hijt ditt fää, här wanckar skugga
Din getter sku här finna barck,
Hwad fåren din här lyster tugga
Det gier dem alt min friska marck
Mot natten i mitt ringa stall
Din hiord hoos min sig hwijla skall.

20.

Celinde sådant ey betäncker;
Hon acktar all min wänskap ey;
Lick hwad iag wäntar, hon mig skiäncker
För tusend böner, tusend ney.
MEN. Will hon ehr då förskiuta så
Så kan wij wäl en annan få.

21.

Än Amaryllis som plä wackta
Wid andra stranden sine fåår?
Om Damon henne wil betrackta
Celinde hon snart öfwergår;
DAM. Menalcas ney, ach! kiäre ney!
Hon går moot min Celinde ey.

22.

Slickt tror iag ey Menalcas seyer
Af hiertat doch om thet så skier

Är thet doch lätt; ty han reda äger
Sin Galathe och torf ey meer.
MEN. Men Amaryllis winnes för.
DAM. Celinde iag doch sökia böör.

23.

Des skiönheet och des fagra kinder
Ett höga himmlens konstwärck är.
MEN. Läll kostar Amaryllis mindre
båd' skiäncker, möda och beswär.
DAM. Celindes lijka är ey till.
MEN. Doch är och Amaryllis gill.

24.

Den som en will med böner truga
Det håller iag för lagom rätt.
Och säker den tör för sig buga
När han blir mött på lika sätt;
Lätt henne i sin wrångheet gåå,
Hwad giäll hon tig betäncker tå.

25.

DAM. När solen till sin hwijlo hinner,
Hon sig ther öfwer frögdar nog
När aftonen om roo påminner.
Kiör bonden hem sin öök och plog
Hwart fä thar tillflyckt till sitt stall
Men iag alt framgent waka skall.

26.

GALATH. Hwad är för snack, som i här föra
Jag hemlig stått och lyssnat på.
MEN. Så weet hon wehl hwad wij haa giöra
Jag sång som tiden fordra må:
Det lyster oss med herde sång
Så där förnöta tiden lång.

27.

GALATH. Ney, ney Menalcas han bör seya
I sanning hwad på färde är.
DAM. Ach! Galathea, hwem skall wäja
Att seya hwad wij höra här
Om Pan wår gud wij siunga må,
GALATH. Men hette nu Celinde så.

28.

Slår ut de griller som er qwällia
Och fatter ehr ett annat mod
Det är ey åt slick träldom wällia
Och sällia bort sin frijheet god
Kom siunger efter gammalt lag
En annan wijsa denna dag.

29.

Pan denna dag är satt till ähra
Han will utaf oss wara tiändt
Ty lät oss honom roos hembära
För alt det goda han oss länt
MEN. Kom! Galathea råder rätt.
DAM. Så lät oss siunga på hwad sätt.

30.

GALAT. Pan är den som först herdelefnat
begynte, Pan den första war,
Som dref i beet, Pan gier oss lefnat:
Pan hugnar och wårt Brudapar
Hans ähra bör oss spela op,
Så länge stiernor gå i lopp.

31.

MEN. I höga Berg och låga dalar
I höga skougar i wår nord

Och klyfter, där som Echo talar
　　Genliuder straxt wår qwädeord:
Kom wäst, kom hijt och för wår sång
Kring hela wijda ängden lång.

32.

DAM. Ach Damon, ach för swag din tunga
　　Och alt för kleen din pipa är
Att slick een nåd tilbörlig siunga,
　　Som oss bewijses att wij här
Få beta frijtt och hålla leek,
I skuggar under book och eek.

33.

GALAT. Wår Pan är det som sådant giörer,
　　Att wijj boo roligt i wår ängd
Att jag min hiord oskadder förer,
　　Han håller mig och den i hägn:
Hans lof iag siunga will försan
Så länge iag mig röra kan.

34.

MEN. Förr skall den Fårahiorden beta
　　Och föda Lamb i luften blå:
Förr Fisken maat på bergen leta
　　Förr sool och måna stilla stå:
För Fåår och Ulfwar sämia sig,
Förn wij sku Pan förglöma tig.

35.

DAM. För Elden tappa skien och gnista
　　För trälöös blifwa all wår skoug,
För rägn ooh watnet wätskan mista
　　För hellebergen smälta åg:
Ja alt skall wända om förr än
Wij tig att liuda wända giän.

36.

GALAT. Dät bästa fåhr som jorden äger
Tig Pan till ähra ofrar iag
MEN. Den bästa hiort, som stänges plägar
I skogen wår, du får i dag:
DAM. Af marcken min den bästa fruckt,
Skal på dit altar gifwa luckt.

37.

MON. Ach! Nisa du min nätta bläsa,
Ach! om du kiände plågan min,
Jag täncker ofta på din näsa
den saftefulla näbben din
Och på din mun så socker sööt
Som swiskon och som sötan grööt.

38.

Min mun han wattlas när iag täncker
På sötan som din läppar har,
Af hwilcka många kyssars skiäncker.
Hwem weet hwem nu owärdig tar,
Dem iag, iag krympa mister nu,
Af harm går wehl min buuk i tu.

39.

För dina röda kinder glatta,
Wår ängiars wäpling blecknar bort,
Från dig är andra pigor satta
Så långt som från gott gull en ...
Som miölck så hwijter är din hand,
Som snö och safwa är din tand.

40.

Som ruttit trä i mörckret bläncker
Så glittra dina tittor twå,

Och dina lämmars nätta läncker
Så raka som ett yxskaft stå:
Tin bruna lock af solen steckt
Är släter som af kona sleckt.

41.

Mig dåra wist de fijna, fijna,
de lena, hwijta, nätta, små,
Och liufwa, hetta, kullertrinna,
Som här på dig i barmen stå
Ditt heel fulgiesne pappe par
Dem iag ännu i hugen har.

42.

Från denna skiönheet din afstänger
Mig hårda ödet dag och natt
Jag många sucker till tig slänger
Min lilla fina Majekatt.

43.

När iag mig sidst i gräset rächte
En liuflig dröm och syn iag såg:
Mig tyckes att du till mig sträckte
Tin fambn och fingers halfwa tiog
Jag glader straxt ikring mig såg
Doch seen som förr heel ensam låg.

44.

Hwad skall iag mig för råd nu fatta
Jag mig så brydd och giäckat seer
Om dagen skator åt mig skratta
Om natten trasten åt mig leer:
Så ofta giöken gala will
Måst Monsus lämna ämbnet till.

45.

Jag gråter så min näsa dryper
Mit hierta krymper i mit bröst
För sorg iag uhr mig sielf wist kryper
Ty elliest weet iag ingen tröst,
Om iag etj råkar dig med hast
Min Rijngeblom och Mynteqwast.

46.

Jag som en mär i sorg mig wältar
Och qwider som een klämder grijs;
Af ledsamheet min krop försmälter
Rätt som för solen giör en ijs:
Doch sorgen min kan tu förstaa
Min desmankat och Walmoblad.

47.

Jag tänckte med een Bastekraga
Min Brenwijns gata stänga giän:
Men halsen will det ey fördraga
Ty måst iag äntelig lösna än;
Doch finge iag man Nisa fatt,
Så gofwe iag döden wäl god natt.

48.

Här måst iag fast thet mig förtryter
Bland wilda diuren rädder gå
För här en grymmer tacka ryter;
Där wråla willer gitter twå:
Lef du min kulla man i roo!
Hwem weet? wij få snart sam*m*anboo.

49.

NISA. Sij Monsus war hwar troo han släntar (?)!
MONS. Ja Nisa, ja, iag är ju härr;

NISA. Du söker wackra fäntor,
Och lämnar mig allena här:
Du går åt mig rätt som du will.
MONS. Nå, nå, låt wehl min spicke Sill.

50.

Ach Nisa, iag utaf sig [= tig] håller
Wäl meer än af wår bästa hunn,
Men westu, hwad som detta wåller?
Jo men, din flabb och nätta mnn.
NISA. Ack Monse, kiäre, skämta eij!
MONS. Ney skam få den, som narrar dey.

51.

Du är så oförlicklig nätter,
Och smaler kring om median din
Rätt när som hunden wår är mätter
Och suppit sig af wälling stind.
Doch ett är som dig mäst giör snygg,
Ditt wackra lif och räta rygg.

52.

NISA. Ditt gambla lag du aldrig glömer
att rosa mig så oförskyld;
Du äst om mig så hisklig ömmer,
Som om een lort, som är förgylt.
Ja Monse! iag kan dig wäl troo,
MONS. Tro mina ord, du äst een koo.

53.

Ney utan skiämt, min stakars maga
giör ondt; har du nå Brennewijn?
NISA. Du weet, hwar slikan dryck plä taga
dee andra alla wåra swijn.
I Ränsten är det slaget bäst.
Gack dijt och drick rät som een häst.

54.

Ney sir du ey hwar folcke sitter
Och lyder på wårt hela snack?
MONS. Lät dem der sittia bäst de gitter,
Hwad kymrar iag mig om det pack.
NISA. Ack! Stackars du, hwa så du nu?
MONS. Ja wist te fanders häret nu.

55.

GAL. Hwad har du, Monse, här för händer?
MONS. För händer? intet, intet stort.
Men fing iag något för min Tänder.
MENAL. Det söckias bör på annan ort.
Här siunges efter gammal sed.
[MONS]. Nå, nå, nå, nå iag sjunger med.

56.

DAM. Du siunga bör wår Pan till ähra.
MONS. Nog skall det blifwa fäligt snart.
Kom, Nisa, kom och sätt tig neder,
Hwar fogel siunger af sin art.
NISA. På mig skall intet wara feel.
MONS. Nu böria wij wår sång och speel.

57.

Dig Pan till ähra sku wij siunga
Så länge wintren i snö är,
Des måssan wäxer på wår tunga,
Des tyslen goda fikon bär.
Du goda Pan, du hielper till,
Att wij få gantas som wij will.

58.

Förr skola strömar up åt rinna;
För sool och måna byta rum,

Förr Iss och sniö bli torr och brinna,
För wijsor siunger åsnan stum,
För hönan tuppen tråda skall,
För musen settia kattan fall,

59.

För skall på himlen solen frysa
Och alla stiernor slockna ut,
För skall om middag natten lysa,
För torckas ut båd siö och haf;
Förn iag tig Pan förglömma skall.
Nu är min sång och wijsa all.

Den Olyckeligen gifte

PUTZDRUMMEL.

Putzdrummel.

Nå aldri såg iag makan giästebod, för alle dij iag har behedrat, som så snält har warit som dät der! Intet derföre att dä inte wancka någo, för dee andre åt så mycke i belgen gick, men iag stackare feck inte. Sedan iag har följgdt dem hem och skiänckte seen i för dem, kommer der een fyrkantiger en, Bacchus kalla dee den, och så, iag häfde nå för mycke i mig och giästerna fingo inte; då la iag strax afen med een så wicktig klapp, att han slog fötterna ända i wädret, men kan troo iag fick ledsagare ut, flere än iag wille, att om iag har giordt dem ära, så giohle de mig dubbel igen, men ährli så bota iag Bacchus tunna. Ottatusende punkslänger feck han, ia för utan små bult dem ingen räckna kunde. Ska ja gå på sådant giästbo mehr, så ska ja full rå mey en bra Carbas och brakla så på Baccus, så han ska see en ann gång hwa kar han har för sig. Men nu ska ja giöran i desperat och skaffa mäy en kislinka, och kommer han seen å will smya sey på mit bröllop, så ska ja full tan en tapp we öra, så krantzen ska ryka af en. Men hur ska ja få nån wacker stinta med desse kläna? Håll iag weet rå, min husbonder är fuller rijker, men är rätt een maasgråt. Ja ska full giöra en Mijna under dee Rickzdalerskistona, att de ska så lustigt springa i min pung. Seen kan iag kiöpa mig

Galanterie och låta giöra mig till herre och skaffa mig torcken snespeckt, att alla ryka ur wägen för mig. För dä sista kan ja meta åt mey mä min anseenlighetz krook alla som simma på stengatorna med hwit på hufwudet. Ackta på hwilcken penningmarckna ja ska giöra! Ja ska leda gubben i tåcken Trojenborg, så han ska knapt hitta wägen tädan, om icke hans pung betalar wägwijsaren, ja ska så artigt skiuta hans penningpung, som hänger honom wijd sidan tung, och så laga, att när han gapar efter kiötstycket, så skal han få lort i stället. Gubben kommer på Ryggen:

PUTZDR[UMMEL] seyer:

Så tänck wid dig sjelf, huru högt du kunde promovera din goda huusbonde, allenast du kunde hielpa dig i ett ting, ja, iag tror full han är så good, efter han intet långesedan har rensat ut me purgation alt dynt och diefwulskap, att bara godt är qwar i honom. Han plä och altid tilförenne wara löösliftwat och godhiertat den upricktige karlen.

GUBBEN.

Hör du, töfwa, hör töfwa du litet.

PUTZDR[UMMEL].

Ja, ja, ja, ja kiäre herre! Iag weet intet hwar nij äre. Han springer kring Theatren och låtz intet weta hwem som ropar.

GUBBEN.

Här är iag.

PUTZDR[UMMEL].

Är I här?

GUBBEN.

Ja, men här står iag och har hördt på dit taal; men hwad är det du nu har omtalt.

PUTZDR[UMMEL].

Jag?

GUBBEN.

Rätt du!

PUTZDR[UMMEL].

Jo, herre, wij kunna komma öfwerst på kiörckiokambn, men iag weet ni wil intet haa den högheet, som med så stoor fahra behålles, ty litet nedanför är en stoor dyngehög. Ni kunde af en slump falla dijt neder och så balsamera eder näsa. Hwarföre har iag och en högheet för ehr bespardt. Nij sku få heta en Doctor och få så mycket penningar, så nij aldri skola kunna räckna dem.

GUBBEN.

Kiäre barn, säg straxt huru du det kan giöra.

PUTZDR[UMMEL].

Om nij wilia hielpa til mä. Han korsar sig.

GUBBEN.

Fråga det! Skulle iag intet willia hielpa till med min egen nytta?

PUTZDR[UMMEL].

Nij ska få höra dät ena mä dä andra. Jag stog en gång för prospect skull å koxa ut gänom wår fähuusklugg, och wre näsan hijt å dijt, til des ja feck syfte på några artiga åkerhöns, sådana som man plä skiuta utan loo och kruut.

GUBBEN.

Sådanna foglar haa fuller och iag skutit, men intet utan byssa och kruut, eller har du nånsin dä giordt?

PUTZDR[UMMEL].

Nij skiuta full ehr hustru nij utan blykulor ändå.

GUBBEN.

Pekar du på sådanna foglar? men säg, huru länder det till min promotion?

PUTZDR[UMMEL].

Ni ska få höra! När iag såg de gallande Damorne och wackra Jungfrurne gå en liten bijt där ifrån och sprätta i gröna gräset,

så snön stog dem till knäs, då kiände iag skinbarligen, huru den lilla fnatten Crypedum, kiärleckz pilten, hacka och pela mig i wänstra foten, så att thet giorde godt i småtarmarna. Straxt begynte han på ijla i Ryggen lika som qwicksilfwer och skaka i hiertat lijka som mus i hållandz ost, och draga mig såsom een magnet drog Brunckeberg i Stockholm, att iag sedan intet kunde stå stilla på någondera foten, utan förde mig bordus /: Här stöter han gubben i bröstet med hufwudet, så att gubben så när hade fallit: / med hufwudet till gluggen, men efter hålet /: gluggen / war trindt och hufwudet fyrkantigt, kunde iag intet komma där ut; dock skubba iag någo så när af hornen, att det blef trindt, och derföre blef iag på tijman twå eller halfan gång klokare. Tilförene såg iag så skumt, men sedan iag på thet sättet hade stött op mitt förståndz fönster, kunde iag see, att man intet skulle gå så twärt på qwinfolcken, för då skrämer man dem bort, utan man måste leka för barnen, taga wackra kläder, så at thet bläncker i ögonen, komma med en stoor penningepung skalrandes; thet linder better i deras öron än thet skiöneste taal, som min herre haa lega i blöt öfwer i 3 dagar, hwarföre, emedan, fördenskull och för den orsak skull är min djupsinninga, högandäcktiga och ödmiukeste begieran till ehr, min goda bedrägne herre, husbonde och Patron, nij wille af ett medlidande och rätwijst hierta öpna ehr wehlproppade Rickzdalers pung och kista och grabba der uti med oförskräckte näfwar, intet mehr än några hundrade Rickzdaler och försträckia mig med. Om det länder mig till gagn, skall iag uppsettia ehr till den högheetz trappa iag har klifwit.

GUBBEN.

O du narr, skulle iag wara så obetänckter och rubba thet iag täncker spara för mine kiäre barn efter mig.

PUTZDR[UMMEL].

Kiäre, huru seer ehra barn ut?

GUBB[EN].

I får fuller.

PUTZDR[UMMEL].

Ja, medan gräset gror, dör mären; ehr hustru har både fötterna i grafwen, och ni faller snart hufwudstupa där efter. Kosta så gierna något på nu, så tör ni få en wacker son af Putzdrummel med tiden, ty hwad är thet åt att giöra åt sina arfwingar, de tör komma för ehra ägodelar med hwar an hand i hår och knif i strupa.

GUBB[EN].

Är dät sandt, du seyer, att du kan få audientz hoos qwinfolck och så hög tienst, om du man får penningar att kiöpa sig [= tig] wackra kläder före och du will sedan komma mig ihog, när dig sådant händer, wil iag gifwa dig dät du begiär och önska dig lycka där till.

PUTZDR[UMMEL].

Lofwat ware ehr affections handbäcken, uti hwilket i för mig upburit min wälfärdz watten, iag will mig torcka på eder hörsamheetz handkläde och en ren qualificerat Brudgumme warda.

GUBB[EN].

Jag lärer lee öfwerlindt, när det skälmerij går an.

PUTZDR[UMMEL].

Haf god förhopning min herre.

PUTZDR[UMMEL]. seen gubben bortgången ar:

Så skall man lära hundar äta lax och narra palt i almogen.

SLUMPA och DRUNTA.

SLUMPA.

En gammal häst och en gammal Jungfru stå hoos Vngkarlar i lika wärde.

DRUNTA.

Ja, om man intet i ungdomen voro alt för godtrogen och barmhertig.

SLUMPA.

Du! tåcka men! en god plåt stöter mången piga hennes åhrecrantz af hufwudet.

DRUNTA.

Ja, Slumpa, en må intet låta manfolcken alt för mycket koxa i kortet för sig.

SLUMPA.

När katten en gång finner på musboo, så är då ondt fån där ifrån.

DRUNTA.

Hwad ha wij derföre äntligen, att wij manfolcken äre till willies, och hwad wördnat gifwa dee oss derföre?

SLUMPA.

Samma som af wijsor, när dee hafwa läst dem, så kasta de dem i soporna.

DRUNT[A].

Ja, så mycket wåla de oss som en gammal gryta, som har några håhl på bottn.

SCLUMPA.

Säg, huru länge sedan är det, seen du begynte tiäna dig skopenningar af manfolcken?

DRUNT[A].

Det sidsta par min moder kiöpte af [= åt] mig kosta 3 marck, dee andra har iag fått af vngkarane till skiänckz; men nu får iag wehl bå kiöpa och lappa dem, seen ålderdomshösten begynte på att fålla pannan.

SCLUMPA.

Ja, så går det min k[är]a Druntia; men huru gammal är du?

DRUNT[A].

50 åhr wid lag.

SCLUMPA.

Och jag wid pass några och fyratio; dock så länge skrynckior intz syntes, saa iag mig aldrig wara öfwer fyra och Tiugu åhr.

PUTZDRUMMEL, DRUNTIA, SCLUMPA.

Putzdrummel kommer med een gullkied och en stoor penningepung till pigorne.

PUTZDR[UMMEL].

I unga pigor, gentor, stintor, Fäntor, hem! Hafwen I intet sedt någon skiön Damb, som har lust till få litet dryckzpenningar att kiöpa sig Heldagzkåpa, Axeltaft, Spetzar och Spetzerij, skamferingar och skammerering, kort, Speglar, Hanskar, Hufwor, Strumpor, Skoor, Band, Spennen och allehanda kramgodz, Galanterij och Småfäligheter.

SCLUMPA.

Min herre är det hans alfwar, så lärer han dee samma penningar på oss kunna anwända.

PUTZDR[UMMEL]. Skrattar hijsligt.

I gamble, utförflugna Rackhöns, stackare och utförfarne, hij, hij, hwad menen I? Skulle iag ehr med min åhrbarheetz kiädia binda och med mina blancka messingz ringar, som iag för mit största herrewälde drager, ehr bestå låta. I twå halförs pigor, menen i så min Doctor han lärer sina kiörsbär mista? Ney troo, dät skall wara een flicka full med mödommar, penningar och annat gott, som iag skall till Docterinna (skall) removera. Men förlåter mig! af hwad art ären I?

DRUNT[A].

Wij äre par ährligt folck och Dames af Consion.

PUTZDR[UMMEL].

I Dames af consione, haa i någon snappsäck att taga penningar uti?

DRUNT[A].

Will herren oss något förähra, nog kunna wij kjohlsäcken öpna.

PUTZDR[UMMEL].

Gå uhr wägen! Herr Putzdrummel böör intet befatta sig med sådana etc. Densamma som skall min kiärleekz spira i sitt rätta

brunk i handen föra, skall wara uti kläderna en af adel och till ansichtet en skiön och snutfager ängel; och så går han bort.

DRUNTIA. SCLUMPA.

[DRUNTIA].

Det tyckes som Timbermannen har glömt een sparra i dät där Doctorhufwud.

SCLUMPA.

Enfaldige karlar äro för oss mycke goa! den som hade bara kedian och pungen af honom. Hör Druntia, det kom mig ett maner före, huru wij skulle kunna få den der spretfogeln i nätet; hielp nu mig, iag skal hielpa dig en annan gång igen.

DRUNTIA.

Seg kiäre, hwad är det för råd? du weet wehl wij hielpa hwar andra i hwa måtto wij kunna.

SCLUMPA.

Jag wil bedraga den der Doctorn. Han will ha sey en hustru, som är nisker och wacker; derföre nu efter wår matmoder är bortrest, wil iag taga hennes kläder och guldsmiden på mig; det kostar och intet meer än ett par fyrckar sminck weet iag, så kan iag giöra mit ansichte behageligit; du skall och wara min piga, dät står på lycka att försöckia. Går det mig an, så skall du intet förgiätas.

DRUNTIA.

Jag will giöra alt det du seyer, allenast iag får halfparten af kieden. Det är bäst som du seyer bruka något utwärtes .... enfaldigt folck har låtit narra på sig en wacker penning i ställe för en Ducat. Men kom ihog, du skal gå lijka som du hade ett vhrwärck back till och see ut, som du woroo nyfödd och nykyst.

SCLUMPA.

Ja du ska weta, jag såg åt huru matmor bar sig åt, när hon nyss war kommen uhr Frustugun. Nu kom med mig, så wil iag taa andra kläder på. dee gå bort.

PUTZDRUMMEL.

Dantzar intet werlden nu på kalfwerumpa för dig Putzdrummel, som har penningar, kläder och Doctor Titul? Hwarföre töfwar iag så länge och intet utmäter dät bärnhyttaretyget mitt tolamod .... och intz framdrager min kyskheetzband, att pigorna dee binda up håret med. Han flyger på hufwudet mitt lika som en fogelswans, och låta damb kasta ögonen på mig och låta mig uppl[?]a på sina mogna kiärleckz äpplen, för dee falla matsköta ner på jorden och murckna. Hwad hielper orå? Iag will en gång dra ifrån mitt kiärliga hiertans stekespet och see till widare, om iag intet kan finna widare någon iursteck att träda der uppå. O du wälgiödda Mårtens gåås, hwar är nu nu? Du står uti den stora landtkorten himmelen, hvar du löper och kacklar. Sij hur wil iag dig med gråboo fylla och med castanier af mina ståndacktiga tro.

SCLUMPA och DRUNTIA komma tillbaka.

SCLUMPA.

Tag dig i ackt, när wij honom finna, att du mig intet förråder.

PUTZDR[UMMEL].

Jag har nu fattat stort behag till mig sjelf och till mina ähretitlar: min Höglärde Hr Doctor Putzdrummmel etc.

DRUNTIA.

See där är han redan baak om och efter oss. Achta dig wehl!

PUTZDR[UMMEL].

Putztusend, haa, ha, du Ebriska Helena, du war een bisken för Måns. Ja har altijd önska, tu har en hurtig, wacker och liten mors. O I aldraskiöneste twå albasterstenar, som uppå konstcammaren satta och högre än skurit glas skattas skulle. Min tienst purpurfärge siäl, som nånsin uti tetta landet, werlden funnitz hafwer.

SCLUMPA.

Jag betackar min herre på det högsta, men mig förundrar der hoos, att han så wänlig, ja kärlig sig hoos mig ställer, der till han doch ingen orsack hafwer.

PUTZDR[UMMEL].

Ach hwarföre då? O du Delicate Hackebräde, hwar uppå man stora ståugkorfwar hacka plägar.

SCLUMPA.

Min herre måste söckia sin lycka annorstädes, ty iag som en af Adel lärer hans kiärleck ringa achta.

PUTZDR[UMMEL].

O, att iag intet woro född, för än iag den skymphen måtte haa, att iag skulle gå af med korgen ifrån een sådan almodig Damm. Gif mig hugneligit sinne, min Engel; iag brinner.

SCLUMPA.

Så löpe här till brunnen.

PUTZDR[UMMEL].

Till dig min kiärleckzbrun.

SCLUMPA.

Till wattubrunnen att släckia sig.

PUTZDR[UMMEL].

Du kan mig släckia, du springakiälla till mit kiärleckz wattn.

SCLUMP[A].

Herren låter sådanna tankar fahra.

PUTZDR[UMMEL].

Hwarföre så, iag är nu en Doctor?

DRUNTIA.

Ach! min Jungfru är een af adel.

PUTZDR[UMMEL].

Du stinckande tienstepiga, skall du hålla min mun till, när wji som äro förnämt folck hålla samtaal.

SCLUMPA.

Denna är min betiente och har så nu äntlig lof till att tala med mig några ord.

PUTZDR[UMMEL].

Och hon må wara hwem hon will, allenast iag kunde få med dig min quinta få essentia och agera een kiärleczcommedia.

SCLUMPA.

Men uppå hwad maner måtte detta skiee?

PUTZDR[UMMEL].

Min ängel, att hon, förlåter mig iag seijer ut, lät sängen wara wår theater.

SCLUMPA.

Han tager mig helt fången med sig med sitt liufliga taal.

PUTZDR[UMMEL].

Måtte hon en gång luchta mina sakers rökelse, som iag uppå dig mitt kiärleckzaltar så troligt hafwer ofrat.

DRUNTIA.

Hon må älska honom Hr Putzdrummel, han är wehl wärdig.

PUTZDR[UMMEL].

De där orden ska wara dig till mycket gått, du ska immerfort få bli i min tienst.

SCLUMPA.

Herrens kiärleck är mycket hastig.

PUTZDR[UMMEL].

Ju förr ju kiärare.

SCLUMPA.

Hwad då, ju förr, ju heldre?

PUTZDR[UMMEL].

Sängen, sängen.

SCLUMPA.

Min herre är underlig. Om än skiönt något echtenskap oss emellan sluti woro, är det under så straxt att bekommandes.

PUTZDR[UMMEL].

På min sijda är intet hinder.

SCLUMPA.

Det måtte ju komma en trolofning emellan och upwärckat wara.

PUTZDR[UMMEL].

Min affections wäfstohl har redan mit beständighetz land nog wärckat.

[SCLUMPA].

Kiärleckz saker, om dee ska ha någon stadigheet, måste ha sin ordning.

PUTZDR[UMMEL].

Så låter oss fort hasta oss der till, du wehlberedde swijnsteck för min hungrige kiärleek.

SCLUMPA.

Till Trolofning?

PUTZDR[UMMEL].

Till Bröllopz!

SCLUMPA.

Det andra måste först skiee.

PUTZDR[UMMEL].

Kunna wij icke giöra begge tillijka?

DRUNT[IA].

Herren är betenchter på morgongåfwa. Jag tror att min Jungfru med denna gåfwa tilfredz är.

PUTZDR[UMMEL].

Men det måtte wara wist.

SCLUMPA.

Helt ricktigt.

PUTZDR[UMMEL].

De bistre gudinnor de föra spånerocken emellan benen.

SCLUMPA.

Jag utfäster i lijka måtto honom min hiertans beständigheet.

PUTZDR[UMMEL].

Haf tack min rosenmun, som med dit öpnande mig hafwer utlofwat den ört, som mitt durch af Cupido genomsågade hierta kan i hast och utan skada hela.

SCLUMPA.

Winckar åt Druntia med ögonen och gifwer henne kieden att förwara.

D[RUNTIA].

Jag önskar dee förlofwade lycka.

PUTZDR[UMMEL].

Jag betackar dig på thet högsta. Men nu wille wij alt fort skynda på Bröllopet.

DRUNTIA.

Pungen, min herre, är alt för tung för eder att bära; iag wil den samma åt honom wähl förwara.

PUTZDR[UMMEL].

Min piga, är du trogen? Ty dee haa pengarna.

SCLUMPA.

Hon har länge warit i min tienst, men aldrig otrogen funnin worden.

PUTZDR[UMMEL].

Så tag denna beswärliga börda ifrån mig. Druntia tager pungen och går sin wäg.

[SCLUMPA].

Nu wäl min käresta, huru ska wij våra saker ställa?

PUTZDR[UMMEL].

Jag mente Madam, haa I ehrt egit huus?

SCLUMPA.

Som iag hafwer sagdt.

PUTZDR[UMMEL].

Så wille wij intaga dät till Echtenskapshuus. [afsides] Hå iag är inte Mors minsta gris nu, när iag blir intagen i en sådan Galant Dams audenzgabinet. Pigan förer honom in i sin Matmors stuga, efter som hon war bortrest.

SCLUMPA.

Wälkommin in, min herre Putzdrummel!

PUTZDR[UMMEL].

Det är ett skiönt huus, stoor tack, hwar är sofwekammaren?

SCLUMPA.

Iag ska straxt wijsa honom den samma.

PUTZDR[UMMEL].

Är sängen uppbäddat?

SCLUMPA.

Will min herre redan sofwa? Dagen är ännu lång. Sofwetiden är wäl ännu 10 tijmar här ifrån.

PUTZDR[UMMEL].

Men middagzroon har intet ännu Gale[nus] hållit för osund.

SCLUMPA.

Jag will honom een säng låta införa.

PUTZDR[UMMEL].

Och iag wil nu straxt, straxt.

SCLUMPA.

Druntia hwar är du? Geswind!

DRUNT[IA].

Hwad stränga och welborne Jungfru?

SCLUMPA.

Skaffa hijt een säng att läggia min kiäresta uti.

PUTZDR[UMMEL].

Doch att mitt hwetekorn har wijd min sijda rum. Sängen hafs in och Putzdrummel lägger sig der uti, som af kiärleck blir heel tokug.

PUTZDR[UMMEL].

Min pup, min pup, min pupkin etc. Kom läg dig litet ner; nam copula sacerdotalis non est de essentia matrimonii.

SCLUMPA.

Sku wij intz först min wän hålla een liten copulation?

PUTZDR[UMMEL].

Ja kiärlecks copulation och collation.

SCL[UMPA].

Neij intet så hastigt dät! Wij få oss litet maat, menar iag.

PUTZDR[UMMEL].

Kiärleck går före maat.

SCLUMPA.

Doch warder han genom een dryck wijn mera uppwärmat.

PUTZDR[UMMEL].

Iag är tillfredz.

SCLUMPA.

Bär hijt Druntia af dee största glasen full med wijn.

PUTZDR[UMMEL]

dricker sig fuller; sen somnar han in.

SCLUMPA.

Nu är spelet wunnit.

DRUNTIA.

Min är halfparten.

SCLUMPA.

Ricktigt. Hielp mig nu till rätta.

DRUNTIA.

Hwa ska wij giöra åt dät där fulla swijnet?

SCLUMPA.

Efter det är mörcht, bärom honom på gatan ut, män han sofwer och läggiom litet halm inunder.

DRUNTIA.

Thet går an.

SCLUMPA.

Hielp mig fort af med dee här kläderne. Hon drager af sig kläderna och twättar bort sminchet.

SCLUMPA.

Sij, så må man de gambla kattorna lura.

DRUNTIA.

Jag har aldrig trodt detta skulle oss gå så skickeligit an; du war sannerligen rätt ansenlig.

SCLUMPA.

Kläder giöra folcken har iag i alla mina daar hördt. Nu lät oss i hast haa ut honom, förn han söfwer af sig ruset. De bäran ut; han talar i sömnen.

PUTZDR[UMMEL].

Lägg dig man hijt och stööt mig intet. Sclumpa och Druntia skratta.

PUTZDR[UMMEL].

Nu, nu, nu, tag mig i famn. Dee öfwergifwa honom på gatan.

PUTZDRUMMEL. NICASIO. VENTILLO. BOLENO. SCLUMPA. DRUNTIA. FLORISSA.

NICASIO.

Jag undrar mig öfwer, hwar Putzdrummel så länge håller till?

VENTILLO.

Han som begabbade wår konst.

BOLENO.

Den begabbaren skall iag slå huden full med hugg, som hoos mig hafwer tagit Ööl och Toback till borgningz för 3 dar sedan, men ännu såg iag intet någon halföre af honom.

FLORISSA.

Jag weet intet (intet) hwad min herre har sedt för behag på den grofwa ohöflade menniskan.

NICAS[IO].

Hans narriska sätt att tala giör mig honom så behagelig.

VENTIL[LO].

Hwem ligger här på gatan?

NICAS[IO].

Min siäl, det är du löse fogel Putzdrummel.

VENTIL[LO].

Hwem troo har forslat honom hijt?

NICAS[IO].

Ach, iag fruchtar.

FLORIS[SA].

Och hwad då?

NICAS[IO].

Penningarna och kieden som iag honom länte lär wara sin koos.

FLORIS[SA].

Hwad för penningar och kied?

NICAS[IO].

Som iag måste läna honom att bedraga en qwinnos persohn, som efter rickt giftermåhl syfta.

FLORIS[SA].

Ach, hwad skulle ni tro hwad den skiälmen seyer; doch bedrägerij blifwer dig ey olönt.

PUTZDR[UMMEL] wacknar up seyandes:

Putztusend min Engel, dunbädden i wår brudsäng har spruckit sönder och iag tager med näfwen i bara fiädrarna. Bröllopet blir nu litet friskare. Han tar om sig och seyer: Sminckeu, Sminckeu. Skriar öfwerliudt: Slumpa, Slumpa! Rätar sig up. Är icke dee gode herrarna Bröllopzgiästerna här allareda? Nu ä ni så bittida här? Nå, nå, ni komma rät Frukostdagz. Men iag tror ingen har budit dem än. Hwar är nu bruden, den lösa säcken? Iag märcker grant hon skyr för folcket och är krupin mig ifrån. Jag är curerat ifrån sinckdomb, men nu har iag fallit i wärre feber. Dä ginge an om dät hade ärender till een kiärleckz feber.

FLORISSA.

Kiärleck giör narrar.

PUTZDR[UMMEL].

Jaså, nu weet iag orsack till ehr kranckheet, och om intet en läkiare är tilstädz, som kan den curera, så lären I fara illa.

NICAS[IO].

Hwar är penningarna och kieden som iag länte dig?

PUTZDR[UMMEL].

Den har min kiäresta fått på handen, att iag är säker om henne.

NICAS[IO].

Än ringen då?

PUTZDR[UMMEL].

Än ringen? Den skall hon dröma uppå.

NICAS[IO].

Hå, du är bedragen, och iag har en stoor skada. Hon har wehl bedragit dig.

PUTZDR[UMMEL].

Stenhuus stort och 10 stora skranck där utom med silfwer och silfwererat; derföre må de go herrarna Bröllopzgiästerna sättia sig neder. Huset är mitt och kiällaren full med wijn och mumma. Sclumpa, kom hijt med een bägare wijn, och iag beer dee go herrarna dee sättia sig. Sitter nehr, sitter, sitter utan complementer.

NICAS[IO].

Ditt fulla swijn, du seer ju, att du är på gatan och ligger på halm under bara himmel. Putzdrummel seer sig om, och seer att det så är, korsar och grufwar sig. Nicasio wil efter honom med kiäppen och seyer

[NICASIO].

Jag skall lära dig din galne fogel. Höter till. Putzdrummel utaf bäfwan kastar gubben på halmen; dee andra skola hielpa honom, men Putzdrummel möter gubben i halmen och slås med dee andra, och löper bort.

[Sedan de första arken af denna uppsats tryckts, har jag i Upsala haft tillfälle se *In diem serenissimi Regis Caroli XI Lusus Scenicus habitus d. 28 febr. 1686.* Af en påteckning å själfva handskriften framgår, att äfven detta drama författats af Johan Celsius. Stycket är ett fragment, i det att icke ens första "öpningen" är fullständigt bevarad].

Thorilds Disputation

Pro Exercitio d. 22 Mars 1788.

Det är bekant, att Thomas Thorild år 1787, innan han anträdde den engelska resa, med hvilken han ville begynna sin omhvälfning af de europeiska förhållandena, beslöt sig för att i Upsala förvärfva sig doktorsgraden och det inom både den juridiska och den medicinska fakulteten. För att förverkliga denna plan lemnade han Stockholm och sitt fria litteratörlif i hufvudstaden och öfverreste till Upsala i mars månad samma år — åtminstone uppgifver han i ett bref till sin gynnare Tham på Dagsnäs, dagtecknadt den 1 mars, resan som omedelbart förestående och Upsala som sin framtida poststation[1]). Vid sin ankomst till universitetsstaden föregicks han helt säkert af en icke obetydlig ryktbarket, ehuruväl meningarne om honom voro ganska delade. Med undantag för hans egna anhängare och unga poetiska följesvenner samt det af Atterbom och Ljunggren skildrade vänkotteri, med hvilket han på Stockholms caffehus brukade hålla »sina preliminära deliberationer», var han väl dock hufvudsakligast i den allmänna uppfattningen känd som den geniala men halft »förryckta magister Torén» (Schröderheim), den exentriska tidningen Granskarens exentriska utgifvare, om hvilkens öfverspända idéer och slagfärdiga qvickheter man i det det dåtida Stockholm hade åtskilligt att berätta. »Herr Thorild» — skrifver sålunda Gjörwell år 1786, ett helt annat Original, har ock sedan ett par dagar gjordt sig rykt-

1) *Atterbom:* Siare och Skalder IV s. 215.
2) *Gjörwells* bref 1786 K. B. Stockholm H. S.

bar, dock på en mycket sublim Sida, ty han sträcker ej ut sin not efter enskyltas Penningar utan efter hela menniskoslägtets tankar; så mycket han vill att de förra skola vara i ett borgerligt samhälle oanfäktade, så nitisk, så alldeles lågande är han för de sednares kringspridande på alla händer». »Den bekante Thorén, skrifver vidare Schering Rosenhane till sin förman kansliradet Jakob v. Engeström d. 13/5 1784,[1]) — var härom dagen på et värdshus och drack Brorskål med en försupen underofficerare. Dagen efter gick den sistnämde till Thorén för at ännu närmare stadfästa bekantskapen. Thorén, som då sofvit af ruset, skämdes litet för sin nye Bror, hvarföre han afviste honom med dessa ord: Hur kan jag som är et genie vara Bror med Er, som blott är en admirateur?» Meningen om honom svängde, som man ser, mellan föreställningarne om en exalterad drömmare och en fåfäng och inbilsk »bel-esprit». — Ungefär samma uppfattning hyste man i Upsalas lärda kretsar — såsom det framgår af ett intressant, förut ej citeradt bref från den nyutnämde skytteanska professorn J. F. Neikter till Rosenstein af d. 17/4 1787[2]), hvilket visar att den nykomne akademiska alumnen betraktades med temligen misstänksamma ögon. Den satiriske professorn skrifver: »Thorilds ankomst til Upsala är icke särdeles boni ominis. Han följer här samma method som i Stockholm, samlar studenter i conventiklar, skaffar sig admirateurer och tilskapar fantaster. Jag har dock icke hördt, at han uppenbart häcklar närvarande administration; han nöjer sig at uptäcka fel hos smått folck och i synnerhet hos Professorer, at häckla lagboken, som skal vara ganska felaktig *äfven som Montesquieu* detta låter väl icke så farligt, men under alt detta bibringar han i hemlighet en sorts enthousiasme, talar om friheten på et narragtigt vis i synnerhet den ängelska, som han dock synes ganska illa känna. Jag älskar friheten så högt som någon men tror at all slags fanatique den må

1) *Rosenhanes* bref till Jac. v. Engeström. I afskrift uti L. v. Engeström H. S. i K. B.

2) *Rosensteinska* brefsamling. Ups. Bibl. H. S.

vara poetisk eller andelig är farlig i et sambälle och et godt värktyg i en felons händer at stifta allehanda oredor. I det afseende vore väl om Thorild på något godt maner kunde fås härifrån. Han har redan bibringat sina galenskaper åt några gossar, bland andra den Malmström[1]) som Herr C. R. känner och som af sig sjelf är nog fallen at blifva romanesque. Han vil först blifva juris Doctor och så öppna en juridisk schola utan tvifvel för lagstiftare, men jag hoppas, at denna sottise liksom andra går öfver efter en kort tid». — Men hyste de akademiske lärarne misstro till Thoild, återgäldade han detta med ränta Hur illa han trifdes i Upsala, och hvilken föraktlig kråkvinkel af verlden, full af kryperi och skolastik han fann universitetsstaden vara, intygar hela den följd af bref, han mellan april 1787 och sommaren 1788 skref till sin vän Heurlin och sin gamle humoristiske mentor och gynnare Tham[2]), till hvilka ett intressant bref till kapellmästare Kraus af 8/5 1787, publiceradt i Svenska Autografsällskapets tidskrift[3]), ansluter sig. Tänker man sig tillbaka till det dåtida Upsala, träder onekligen en till mötes ett litet lärdomssamhälle med i åtskilligt mycket stelnade och pedantiska former, men redan en flyktig blick på disputationer, tal och andra akademiska aktstycken visar mer än väl, att de vetenskapliga intressena ingalunda befunno sig i den lägervall, som Thorild i sin ungdomliga och eldiga otålighet ville göra troligt. Betraktar man blott de lärare, med hvilka han sjelf haft anledning att komma i beröring, finnas bland dem flera, hvilka ej gjort sig förtjenta af hans föraktfulla omdömen. De juridiska studierna under Thorilds tid leddes hufvudsakligen af professorerna Hernbergh och Flygare. Andreas Hern-

1) Månne icke den sedermera som kgl. bibl. i Stockholm och derefter som kyrkoherde i Stora Tuna så bekante Pehr Malmström, 1786 doc. i praktisk filosofi? (1758 - 1834).

2) Det är fem bref till Heurlin: alla delvis tryckta eller citerade hos Atterbom, och elfva till Tham, äfven dessa i utförligare eller mindre utdrag tryckta hos Atterbom, hvilken dock återgifver Thorilds ord med temmelig vårdslöshet, som en jemförelse med originalen i Ups. Bibl. H. S. lätt visar.

3) Svenska Autografsällskapets Tidskrift 1879, s. 8—9.

bergh vann »oaktadt goda kunskaper i Lagfarenheten aldrig något anseende inom akademien». Han ansågs icke vara grannlaga i åtagandet af rättegångar eller sättet att utföra dem — »en liten nätt och pigg varelse utan reputation, præsiderade flitigt och för säkerheten tog ut præsidiiarfvodet före ventilationsdagen», skrifver en samtida. — Gustaf Flygare var deremot »en kunnig och aktad man, som blott i sammanlefnaden röjde nog mycken Suffisence och egenkärlek»[1]).

Bland de öfriga professorer, som Thorild säkerligen åhört, funnos inom humanistiska fakulteten — jag förbigår de medicinska professorerna, då Thorild knappast egnat någon större tid åt dem — åtminstone trenne män af stor lärdom och begåfning, den kände professorn i historia, Fant, innehafvaren af skytteanska lärostolen Neikter och last but not least, professorn i praktisk filosofi Dan. Boëthius. Erik Michaël Fant, hvilken ju genom sin ynnest hos Gustaf III och sin nära vänskap med Schröderheim, stod hofvet nära, var ju icke blott en flitig och förtjenstfull historisk författare — han skildras äfven som en lysande föreläsare, och genom sitt versificerade tal »i anledning af Kron Prinsen Gustaf Adolfs Födelse» år 1778 visade han sig som en smakfull vitter dilettant. J. F. Neikter, som 1787 blef skytteansk professor efter Lindblom, var en polyhistor af öfverraskande mångsidighet, »en mångkunnig man af ett lika hetsigt som skämtsamt sinnelag». Genom sin långa följd af disputationer öfver klimatets inverkan på folklynne och folkkarakter — Efficacia climatum ad variam Gentium indolem præcipue ingenia et mores I—XVI — i hvilka han utvecklat en idegång från Locke och Montesquieu, borde han särskildt intresserat Thorild, som vid denna tid ju särskildt studerade likartade frågor i anslutning till den store franske tänkarens

1) *O. Kolmodin:* Biographier af Promoti Upsaliens. *B. Frondin:* Förteckning på Embetsmän vid Ups. Univ. Ups. Bibl. H. S. — Hernbergh, Thorilds præses vid disputationen Pro exercitio är född i Borås 1732, phil. mag. Greifswald 1753, jur. doc. i Ups. 1761, jur. prof. ord. 1782, † 1791. Flygare, hvilkens examen Thorild förlöjligat i bref till Rosenstein och Tham, var född i Vestmanland 1743, phil mag. 1767, jur. doc. 1769, jur. œc. o. com. Prof. 1787, † 1805. Jfr De la Gardiska archivet XV.

arbeten. Dan. Boëthius till sist, vid denna tid ännu likasom sin kollega och sedermera så förbittrade antagonist Christiernin en rättrogen anhängare af Locke, har ju som Kantianismens införare i vårt land, och som lärare till Höijer, Biberg och Grubbe utöfvat ett vida större inflytande på den filosofiska forskningen i Sverige än någonsin Thorild. Hans föreläsningar voro ryktbara för »entusiasm och sollemnité»[1]), och Hammarskjöld i sina »Historiska Anteckningar rörande det Philosofiska studiet i Sverige», Israël Hvasser i sitt inträdestal i Svenska Akademien och sist och utförligast Nyblæus i sitt bekanta arbete om den philosopiska forskningen i Sverige hafva skildrat hans eminenta betydelse som tänkare och lärare.

Dessa anteckningar torde vara på sin plats för att ådagalägga, att det dock icke var så illa beställdt med den akademiska undervisningen, som Thorild ville låta påskina. Sjelf synes han dock i Upsala snarare varit sysselsatt att uttänka och predika egna länor än att taga någon planerad och regelbuden undervisning af andra. De talrika brefven till Heurlin och Tham visa honom antingen försjunken i egna meditationer af alltid högtflygande, någon gång djupsinnig art eller kriticerande andra med hela den blandning af genialitet och ofördragsamhet, som var honom egen, men så godt som aldrig som lärjunge i den studerandes mera blygsamma position. Karakteristiskt är derför också, att den del af det akademiska lifvet, i hvilket han flitigast deltog, var det vid denna tid ännu så florerande disputationsväsendet. Hit drog honom hela hans begåfning: hans oratoriska geni — hvilken glänsande talare han måst vara, visar så godt som hvarje sida i hans skrifter med all deras lidelsefulla och brusande retorik, — hans sällsynta advokatoriska förmåga och hans infallsrika, om också mer drastiska än kvicka munvighet. Hans uppträdande på dylika disputationer gjorde honom helt säkert snart känd i studentverlden. Redan i april 1787 — sålunda nyss efter sin ankomst till Upsala — opponerade han, som synes af ett bref till Heurlin $^{20}/_{4}$ 1787 inför

1) *Bygdén, L.* Benjamin Höijer s. 20.

professor Berch[1]) *primo loco*, på svenska; »med ett auditorium, som man behagade kalla så stort som kungens. Det var at leka med en Respondens och läsa upp et par orationer, som ingeniör Lidstrand kallade at tala som en kejsare». I maj samma år, då Gustaf III var på ett af dessa flera dagars besök i universitetsstaden, under hvilka han med ett intresse som väl ingen annan svensk monark följde den akademiska undervisningen och åhörde alla slag af dess öfningar, var Thorilds ryktbarhet som talare och debattör så stort, att konungen, som ju förut kände honom af hans vältaliga och öfverspända memorial »Om det Allmänna Förståndets Frihet», önskade höra honom. »Genom professor Fant och en sin hofjunkare» uttryckte han hos Thorild sin åstundan och lät vid en disputationsakt[2]) åtminstone tre gånger bedja honom att visa sig. Men skrifver Thorild till Tham $^{18}/_{6}$ 1787 »jag gjorde intetdera. Dessa acter anses af alt stort och allfvarsamt folk för Bouffonnerier; det var ej jag, som borde vid första vink deltaga i dem. Jag såg i detta, något af en servile *complaisance*, af ett lycksökande. Och om en kung vil se någon, som han ärar, så har han alltid et tillfälle, som är värdigt». Det öfverraskar — som Atterbom redan anmärkt — att Thorild, som förut, liksom efteråt, deltagit i disputationer nu med ett nekande och en föraktfull axelryckning skulle besvarat Gustaf III:s önskan att få se honom uppträda. Men att Thorild vid denna tid sedan längre tillbaka med en blandning af abstrakt republikanism och fronderande ovilja betraktade konungen och hans politik, framgår både af hans bref och hans skrifter från detta tidsskifte. Wieselgren har supponerat, att den gamle publicisten Höppener i politisk väg influerat på Thorild un-

1) *Christer Berch*, juris prud. oecon. et commerc prof. efter sin än berömdare fader Anders Berch, afgick 1787. Den enda tryckta disp. under Berchs præsidium från 1787 är Dan. Anton Hedenblads d. 11 april ventilerade afhandling om *Afgifterne till Kronan af Stora Kopparbergs grufva.*

2) Denna disputationsakt var troligen den, hvilken den 22 maj anställdes under Fants præsidium af gottländ. Georg Phil. Hallenberg (1767 — död som pastor i Hablingbo på Gottland 1825) öfver *Inqvisitione Sagarum in Svecia 1668—1677* i konungens närvaro hvarvid öfv. Baron Berndt Johan Hastfehr opponerade extra. Uppfostringssällskapets Tidningar 1787, II s. 402.

der hans Stockholmsvistelse; visst är, att han vid riksdagen 1786 stod helt under intrycket af den antiroyalistiska stämning, som rådde inom patrioternas parti, och det märkvärdiga revolutionsbrefvet af d. $^{24}/_{9}$ 1787 visar bäst, huru långt han hunnit mot det svärmiska och blodiga omstörtningsideal, som samlade alla hänförda och oroliga andar i hans samtid. Hans olust att visa sig för konungen liksom de temligen föraktfulla omdömen han öfver denne fälde måste betraktas som utslag af denna antiroyalistiska stämning. — Först vid ett sednare Upsalabesök i mars 1788 fick Gustaf III tillfälle att höra den man tala, hvilken väckt hans intresse, om icke som folktribun så dock som snillrik och vältalig skribent. Under konungens vistelse i Upsala mellan d. 16 och d. 23 mars detta år inföll nämligen Thorilds egen disputation *Pro Exercitio*, och denna disputationsakt, då Thorild försvarade sin afhandling *Critik öfver Montesquieu* blef en af de mest beryktade som någonsin vid svenskt universitet förekommit. Alla literaturhistorici, som behandladt eller vidrört Thorild hafva kortare eller vidlyftigare skildrat den — men alla dessa teckningar hvila dock blott på några få samtida bref och anteckningar. Dessa äro följande. Först ock främst det bref af Thorild sjelf af $^{30}/_{3}$ 1788, der han i en lika målande som triumferande ton berättar sin seger för Tham — publiceradt i utdrag i Geijers upplaga af Thorilds skrifter 1824, III s. 459 — senare helt och hållet af Atterbom i Siare och Skalder IV 1847. Det andra af de hittills publicerade brefven om disputationen var en skrifvelse från botanikern Olof Schvartz till professor J. A. Lidén af d. $^{1}/_{4}$ 1788, som 1845 publicerades af Geijer i De Gustavianska Papperen IV, s. 166[1]). G. Ljunggren har härtill i sitt bekanta verk meddelat några nya drag ur de anteckningar, som Thorilds ungdomsvän Sven Erland Heurlin för Geijers räkning gjort rörande Thorild, och hvilka finnas i Brinkmanska arkivet på Trolle Ljungby. En ny skildring öfver disputationen, gjord af ett ögonvittne, meddelar Elof Tegnér från Eriks-

1) Omtryckt *Beskow* Gustaf III som Kung och menniska. Tredje delen. Sv. Acad. Hand. 37, s. 368.

bergs arkiv i sin så innehållsrika monografi öfver Armfelt — nämligen ett bref från Armfelt sjelf till Sophia Albertina af $^{25}/_{8}$, och för sin skildring af segerdagen har slutligen Thorilds sista biograf Klas Fåhreus äfven användt några punkter ur ett otryckt bref från primus opp. Kölmark till onämd person, som tillhör den kända literaturhistorikerns, kamrer K. F. Werner rika samling af Thorildiana. Dessa fyra bref och Heurlins anteckningar utgöra då allt det material, som förut användts för att teckna denna märkliga episod i vår litteraturhistoria[1]). Ändamålet med denna uppsats är att härtill foga ett tiotal andra förr ej citerade skildringar af förloppet, berättade i bref af personer, hvilka dels sjelfva varit närvarande vid tillfället, dels hört saken berättas af vänner och korrespondenter. Dessa ur olika brefsamlingar hopstälda skrifvelser lemna icke blottt ett starkt bevis på, hvilket oerhördt uppseende Thorilds slagfärdiga och dristiga försvar gjordt — de gifva äfven intressanta bidrag för vår kunskap om de olika meningarne om Thorild inom olika kretsar af tidens bildade män. Hela disputationen står genom dem tydligare och färgrikare för våra ögon. Men innan jag lemnar ordet åt samtidens röster, vill jag korteligen resumera, hvad som på disputationen förekom och hvilka som å den uppträdde.

Som man sett af Neikters ofvan citerade bref till Rosenstein, hade Thorild redan vid sin uppkomst till universitetsstaden polemiserat mot Montesquieu. De politiska och statsrättsliga intressen, som visat sig starka hos honom redan under hans Stockholmstid, förde honom med nödvändighet till ett närmare studium af den geniale franske tänkaren — särskildt till hans 1748 utkomna genom innehåll och stilisering lika klassiska mästerverk *Esprit des Lois.* De inkast, som under läsningen af detta verk vaknat i Thorilds sinne, finnas nu formulerade i denna hans critik öfver Montesquieu. Men att närmare få fram Thorilds staterättsliga åsigter ur denna blott sju sidor starka, lika ofta oklara som parodoxala skrift —

1) Den roliga skildring som *Hampus Mörner*, hvilken var närvarande, lemnar om förloppet i sina *Minnen*, har ingen citerat, ehuru dessa trycktes redan 1848 i Fahlun.

»ett rafs af några timmar» för att begagna författarens eget omdöme — torde vara vanskligt nog. Nyblæus, har i sitt bekanta verk gifvit en grundritning af Thorilds samhällslära, hvilken dock hufvudsakligen stöder sig på den 1794 utgifna skriften *Rätt eller alla samhällens eviga lag*, men att denna vid innevarande tidpunkt, år 1788, hade en annan gestaltning än den tog efter revolutionen är utom allt tvifvel. »Critiken öfver Montesquieu» bör snarare studeras i sammanhang med Thorilds politiska memorialer från 1786, hans märkvärdiga revolutionsbref till Tham af den $^{24}/_{9}$ 1787 och den i Upsala författade till Academisk Afhandling bestämda uppsatsen om »Lag och rätt» från år 1788 — men att ur dessa skrifter närmare precisera Thorilds ståndpunkt i dessa frågor öfverlåtes åt den, som skrifver en ännu — trots alla arbeten om Thorild — välbehöflig, systematisk framställning af den märklige tänkarens själsutveckling[1]). — *Critiken öfver Montesquieu* hade Thorild färdig mot våren 1788, och då konungen åter i mars besökte universitetsstaden, tyckes man ha velat gifva honom tillfälle att få höra den begåfvade talaren. »Min disputation *Pro Exercitio skulle göras*, fastän icke just *den dagen*. Således: intet utseende af att servilt behaga eller att falt lycksöka» skrifver Thorild sjelf.

Ett referat af Gustaf III:s Upsalabesök i mars 1788, i Gjörwells Allmänna Tidningar för detta år[2]), som literaturhistorien förr ej tillgodogjordt sig, gifver noggranna upplysningar, om hvad konungen i universitetsstaden företog sig och särskildt om disputationen i fråga. Konungen hade jemte kronprinsen — som var akademiens kansler — ankommit till Upsala d. $^{16}/_{3}$ Palmsöndagen och stannade till Påskdagen, då hemresan skedde. Med sin vanliga febrila ifver besökte konungen dessa dagar föreläsningar och öfningar, — hvilka sålunda icke inställdes med anledning af påsken. Den 19 mars åhörde han sålunda en »högtidlig Disputations Akt

1) Jfr *Bayer*, Montesquieu i Holbergs och Thorilds omdöme, Nordisk Tidskrift 1879.

2) *Gjörwell:* Allmänna Tidningar 1788 II, s. 17—19.

öfver 10 vid detta tillfälle utgifne Theser, hvilka under Hr Prof. Boëthii inseende, försvarades af Fändriken Magnus Stuart[1]) och på aftonen samma dag åhörde han »den unga Adelns Öfningar i Skytteanska Collegiet», hvarvid bland annat en ung baron Cedercreutz uppläste en afhandling om »Skådespels moraliska Nytta». Men denna vistelses egentliga »clou» var dock den Thorilds disputation påskafton d. 22. — och konungen förberedde sig till den genom att långfredags afton, sedan han hört Predikan af Vice-Pastorn Hr Mag. And. Chr. Berggren läsa Thorilds afhandling och försvara den mot sina »akademister». Konungen hade nämligen i sitt följe utom hofmän som öfverste-kammarjunkaren Bar. Wrede, hofmarskalken Bar. Bror Cederström, generalliutnanten Bar. Hamp. K. Mörner, öfversten Baron B. Hastfehr m. fl., icke mindre än sex medlemmar af svenska akademien, Armfelt, Rosenstein, Adlerbeth, Schröderheim, Leopold och Nordin. Den 22 på förmiddagen skedde ändtligen den beramade disputationen. Den stora Gustafvianska lärosalen var till trängsel uppfyld af kring 400 åhörare. Konungen var der incognito »sittande nedre på Bänkarne» med Armfelt vid sin sida, följd af sin uppvaktning, sina akademister och sina hofmän. — äfven damer synas hafva varit i det lysande auditoriet. Upsalas lärda verld var helt säkert talrikt representerad, om den ock ej uppträdde rädd som det berättades »att i en sådan lyster samling exponeras». Närvarande voro naturligtvis prokansleren erkebiskop Uno v. Troil, som »crachanerad och skrattande satt på trappsteget af katedern» och rektor magnifikus E. M. Fant. I katedern satt som præses, i stället för Skytteanus, som undanbedt sig hedern, And. Hernbergh. De ordinarie opponenterna voro Herr Mag. Docens Pehr Kölmark och Herr J. T. Nathorst. Primus opp. Kölmark — född i Carlskoga 1750, phil. mag. Greifswald 1779, doc. i Theor. Phil. i Upsala 1786, lektor i Carlstad 1794, prestvigd, Professors Caracter 1809, slutl. contraktsprost i Fryksdalen, † 1839 — hade efter att med

1) Dessa theser i historiska och statsrättsliga ämnen äro tryckta i Upsala 1788.

utgifna disputationer vållat strid mellan phil. och theologiska fakulteterna i Lund[1]) ankommit till Upsala. Redan 1784 hade han utgifvit en *Inledning till Philosophien och Moralen*, och var som tänkare en eklektiker, som utgående från Locke med dennes läror sökte sammansmälta element från Wolf och Kant[2]) Han var sympatiskt stämd mot Thorild, som synes af nedanom publicerade bref om disputationen. Sec. opponens var som öfligt är en vän till författaren. John Th. Nathorst, son till den från Breslau inflyttade kirurgen med samma namn, var född i Stockholm 1760, blef 1786 Provinc. Kirurg i Stockholms län, sedermera under kriget öfverfältkirurg, slutligen regementsläkare vid Smålands Kavalleri och dog i Wexiö 1798[3]). Ovisst är, när han gjort bekantskap med Thorild, men han var litterärt anlagd, »hade ett lyckligt snille och lätt skrifart» — det enda som han tryckt *Tal, hållet på Konungens födelsedag d. 24 Jan. 1789*, uti Gillet Kärleken till Nästan i Lovisa[4]) är dock en banal oration, som ej röjer någon Thorildianism. Båda dessas opposition tyckes dock varit »leniter in modo» — och under ömsesidig respekt vexlades de sedvanliga komplimenterna. Thorilds helsning till Kölmark är — liksom hans komplimenter till Leopold och Schröderheim — bevarad (tryckt i Hansellis Thorilds upplaga). Den är synnerligen eldig och vacker, genomhäfvad af den djupa sanningsifver och den andliga hänförelse, som äro de vackraste sidorna af Thorilds personlighet. Att dömma af en anteckning i ett i Ups. bibl. förvaradt exemplar af disputationen kanske af andre opponentens egen hand — skulle Nathorst hafva slutat sin opposition med följande varma hyllning: »Min Herre, Er Sol arbetar ännu i sina morgonmåln, och det tillhör Er att säga: Varde Ljus». — Som extra opponenter uppträdde icke färre än följande tolf personer: Elis Schröderheim, Baron och öfv. Berndt

1) *Hammarin:* Carlstads Stifts Herdaminne I, s. 156—8.

2) Kölmarks filosofi har ej varit utan inflytande, se *Hammarskjöld:* Hist. anteckningar rör. det Phil. Stud., s. 290, 303. Jfr *Malmström* Grunddrag IV, s. 48.

3) *Sacklén:* Läkarehistoria I, 901—902, något olika uppgifter i Biog. Lex.

4) Åbo 1789.

Joh. Hastfehr, kgl. Bibl. Carl Gust. Leopold, Hr Cornetten Tham, Phil. Candidat. Hrr C. v. Rosenstein, And. G. Ekeberg, Sam. Liljeblad och Olof Linderholm, samt studiosi Hrr Carl Thyselius, Joh. Holmbergsson, Berlin och Clas Urb. Bodinsson. -- Af dessa behöfva män som Leopold och Schröderheim, eller den sedermera i Anjalaförbundet invecklade baronen Berndt Johan Hastfehr ingen presentation — det samma gäller om trenne vid detta tillfälle ännu unga men sedermera i vår odlingshistoria högtberömda män: den bekante botanikern sedermera Borgströmska professorn i praktisk ekonomi vid Upsala universitet Sam. Liljeblad, sedermera juris professorn i Lund Joh. Holmbergsson och den blifvande erkebiskopen Carl (Aurivillius) v. Rosenstein. Deremot torde några få notiser om de öfriga opponenterna vara på sin plats för att fullständiga bilden af Thorilds disputation. — Att identifiera cornetten Tham, torde, då förnamnet ej finnes angifvet, vara vanskligt. De sex öfriga äro deremot lätt finnbara. Anders G. Ekeberg, sedermera kemisk laborator vid Upsala universitet, gjorde sig känd som lyckad tillfällighetspoet särskildt genom sitt versifierade, af Kellgren i Stockholms posten lofordade tal öfver freden i Wärelä och enligt Wieselgren var han under 1799—1810 utgifvare af Ups. Tidning[1]). En vitter dilettant var också den blifvande kontraktsprosten och historiografen vid Kongl. Maj:ts orden Olof Linderholm[2]). Vid sidan af andlig vältalighet har han utgifvit en mängd öfversättningar från grekiska, italienska och tyska språken, Anereon, Guarini och Sturm — och dessutom i den svenska psalmhistorien gjort sig fördelaktigt känd genom sitt *Försök till förbättring af svenska Psalmboken.* Som vitterlekare försökte sig äfven i yngre år den näste opponenten, sedermera theologie professorn och pastor Primar. i Carlskrona Carl Thyselius, eljes mest bekant genom sitt Salmonibref mot Reuterholm 1794, för hvilket han blef anklagad

1) *Ljunggren:* Sv. Vitt. Häfder, I, s. 490. *Hammarskjöld:* Sv. Vitterheten, s. 386. Hans biografi i Vetenskaps-Acad. Handlingar 1813.

2) *Hammarin:* Carlstads Stifts Herdaminne, III, s. 241—3; *Westén:* Hofcleneciets Hist., III, 825—827.

och dömd till döden — men benådad med åtta dagars vatten och bröd[1]) Det lilla häfte Skalde-Försök, han 1790 utgaf i Upsala, visar honom som närastående Thorilds eller snarare Lidners riktning — om hvilkens Spastara han talar i dunkla och hänförda verser. Den Berlin, som efter honom opponerade, är deremot ej känd som vitter. Det är med all sannolikhet Henr. Jakob B. sedermera prost i Resele[2]). Clas Urb. Bodinsson var deremot en af de mer bekanta af tidens små poeter — liksom Thyselius en anhängare af den sentimentala riktningen inom 1700-talets skaldskap[3]).

Det var som man ser en brokig och karakteristisk samling män, representerande olika strömningar inom tidens andliga lif, dessa Thorilds opponenter, och man kan väl föreställa sig, att en disputationsakt, der så många redan mognade intelligenser och så många vardande framtidsmän uppträdde, skulle vara af ett vida mer än alldagligt intresse. Om sjelfva disputationens gång, lemna efterföljande bref närmare upplysning. Flere af opponenterna tyckas hafva satiriserat Thorilds arbete genom parodiska inkast — särskildt torde Schröderheim, som rutinerad parodiförfattare, hafva slagit in på denna väg. Den otryckta och anonyma parodi på Critiken öfver Montesquieu, som jag funnit i Gjörwellska papperen och fogar till denna uppsats, är kanske hans opposition. Thorild intygar ju sjelf, att Schröderheim »hade mycket skrifvet: parodi af hög stil, hocus pocus af qvickhet». —

På eftermiddagen efter disputationens slut lät Gustaf III, som med spänning följt den flera timmar långa akten och hänförts af Thorilds öfverlägsna och slagfärdiga kvickhet, sända Armfelt, Mörner, Wrede och Essen för att komplimentera Thorild — i kungens med sex hästar förspända vagn anlände de och fylde

1) *Warholm:* Skara Stifts Herdaminne, I, s. 240—41. *Westén:* Op, cit. III, 832—34. *Biogr. Lexik.*

2) *Örnberg:* Svenska Ättertal, III, 179.

3) *Ljunggren:* Svenska Vitterheten, II, s. 513—515, enligt B. Frondins handskrifna förteckning i Ups. Bibl. var Claudius (?) Urb. Bodinsson född 1766 i Vester-Botten, phil. mag. 1788, conduct. vid Kungl. museum 1795.

Thorilds lilla studentrum med sina artigheter. Konungen hade varit »charmerad» — och det är väl utom all fråga, att konungen också önskat att draga en förmåga som Thorild inom sin personlighets trollkrets. Thorild tyckes halft roat sig att spela catoniskt republikan, halft väl också af djup, inre drift mot absolut sjelfständighet och oberoende låtit tillfället gå sig ur händerna. Den resa, som han snart härefter i april företog till Stockholm, torde dock hafva gömt någon baktanke på att vinna en ställning genom protektion ofvanifrån — af bref till Tham och N. v. Rosenstein med hvilken senare han väl genom sin bekantskap med den unge C. v. Rosenstein kommit i närmare beröring ser man att han låtit »cajolera» sig af herrarne och sökt placera sig i hofvets och konungens synvinkel. Något bestämdt tyckes icke hafva blifvit uppgjordt, och snart finna vi åter Thorild i Upsala upptagen med att — för öfrigt med ringa framgång — afsluta sina juridiska studier. —

Efter denna redogörelse lemnar jag ordet åt brefskrifvarne i kronologisk ordning alltsom de ordat om disputationen. Den förste, som skrifver om händelsen, är presidentsekreteraren Ulric Franc till sin vän landthushållaren N. v. Jacobsson[1]) Redan $^{24}/_{3}$ skrifver han: Connoissez vous certain personage qui porta longtemps le nom de Thorén et qui s'avisa depuis peu de s'appeller Thorild? La ville de Gothenbourg l'a vu naître et il s'est rendu celebre ici par l'originalité de ses écrits en prose et en vers· Voici une de ses productions litéraires, qui a été l'objet d'une dispute Academique en presence du Roi et du Prince Royal. On dit que la vivacité singulière du Seigneur Thorild a fait de cette Scene Academique une scene d'une veritable farce ou lec éclats de rire ont souvent etouffé la voix des opposans et du Respondent. C'est à de tels Jeux literaires que l'on s'est amusé à Upsal la semaine sainte». I Stockholm gingo ännu blott — som man ser —

1) Bref från *Ulric Franc* till N. v. Jacobsson. Ups. Bibl. H. S.

oklara hörsagor om saken, men från Upsala sändes snart nogare berättelser om disputationen. Så skrifver dåvarande theol. adjunkten Johan Winbom d. $^{28}/_{3}$ till sin vän den bekante historikern Johan Hallenberg följande[1]). »I går var här den comiskaste Act jag någonsin hört. Thorild den underlige responderade. Ämnet medföljer för ro skull. Schöderheim, Leopoldt, Öfverste Hastfehr och en hel hop Studenter opponerade. Alla blefvo afspisade med owett. Maken till impertinencer ur cathedern har jag aldrig hört. Mot Leopoldt var han skonsammast. I sitt tal till honom kallade han honom icke allenast 1 af de 18 af Sw. Academien utan den ende. Armfelt, Elis, Rosenstein och Nordin voro närvarande. En del parodierade Respondenten i hans oppositioner. Det var ett skratt, som var horribelt. Kungen roade sig mycket. Ty Thorild agerade med all möjelig frihet; grimaser och effecter beledsagade det qvicka owettet. Infall var ej brist på. Elis blef decontenancerad af honom — — Elis begärde en gång Præsidis yttrande. Då svarade Thorild: Professorn är för vis att låta förleda sig. Min Herre är ingen Venus och Prof. är ingen Paris. Han visade mycken qvickhet, lätthet att tala och finna sig. Dagen derpå, d. $^{29}/_{3}$ skrifver kyrkoherden i Närtuna i Upsala stift P. Soilander, hvilken väl fått underrättelse om saken genom bref från någon af sina vid academien liggande söner — den första studentkatalogen 1783 upptager flere söner till honom — till sin lärde vän kyrkoherden i Carlshamn Joh. Christ. Stricker, den kände författaren till »*Försök til ett Svenskt Homiletiskt Bibliotek*», och berättar händelsen[1]) — en alt för löjelig Disputations-Akt. En Götheborgs bo Thomas Thorild, en snäll och qvick yngling försvarade under Prof. Hernberghs Presidium sin Critique öfver Montesquieu. En ovanlig hop

---

1) Bref till *John Hallenberg* III, Ups. Bibl. H. S. — Winbom föddes 1776 i Ulricehamn — och dog som Prim. Theol. Prof. och Domprost i Upsala 1826.

2) *Strickerska Brefsamlingen* 1788. Kgl. Bibl., Stockholm, H. S. — P. Soilander, född 1766, prost 1792. — »Mycken gammaldags och scholastisk lärdom. Var en bland de sista af stiftets prester, som lät sitt skägg växa«. *Fant:* Ups. Ärkestifts Herdaminne II, s. 344—5.

opponenter infinner sig. — — — Præses har talat som et Lamb och aldrig sagt et ord. Något hwar hade welat höra hans decision, men fåfängt. Schröderheim i anledning af sista strophen hade raisonnerat om smak och icke varit nöjd med Respondentens svar utan provocerat till Præses, men han teg, och Respondenten säger då: Jag hoppas, at min Nådige Herre ej vill förföra min Præses at tala. Jo, säger Schröderheim, Nej, swarar Respondenten. Det lärer så mycket mindre låta sig göra som Min Nådige Herre icke är någon Helena (!!) och icke heller herr Professorn en Paris. Och då har blifvit öfver alt et Gapskratt. — — — (Följa de vanliga notiserna om Hastfehrs och Leopolds opposition). Hans M:t har varit alt för road; sände och sedan Armfelt till Thorild och lät förklara sitt nådiga välbehag och offerera honom at komma till Operan». Tvänne dagar derefter, d. $^{31}/_{5}$, återupptog Franc ämnet och detta nya bref — äfven detta till N. v. Jacobsson — är det intressantaste, som kanske finnes öfver hela disputationen, då det gifver ett eko af stämningen inom hofvet mot Thorild och tydligen grundar sig på meddelanden af personer, — Schröderheim, general Mörner m. fl. — som i Konungens stab varit i Upsala och åhört akten. »Här talas nu i sällskaperne nästan endast om Hr Thorild, dess kundskaper, dess talegåfva, dess fintlighet, dess owanliga qwickhet, dess goda ton[1]), dess eldiga ögon och åthäfwor. Til bevis härpå citeras af dem, som åhörde Disputatons-Acten åtskilliga repartier, med hwilka Thorild wunnit complette segrar öfwer dem bland opp. som genom persiflage och turlupinader ämnade gjöra honom ridicule. Thorild sägs hafwa särdeles lyckligt förstördt desse anslag, wetat att leda ridiculen ifrån sig på les mauvais plaisans samt under alt detta ådagalagt en synbar superiocité och contenance, qwickhet och fin ironie. — — — Schröderheim skall med mycken qwickhet hafwa persiffierat Thorilds stile och Theser, men snart blifwit glad att få dra sig ur

---

1) Jäfvar i viss mån det ursprungligen från Beskow komna påståendet, att Thorild skulle sakna umgängesvett. *Ljunggren:* Sv. Vitterh. Häfder I, s. 375.

leken. Thorild försäkras hafwa warit honom så aldeles öfwermägtig, att han blifwit decontenancerad och ond samt fådt alla riesrerne emot sig. Att detta ey lärer wara så aldeles ogrundadt kan jag döma deraf, att Schröderheim synts mig piquerad[1]) mot Thorild. On a ordinairement tort quand on se fâche dans des assauts d'esprit. Ett af Thorilds swar til Schröderheim will jag här anföra såsom man sagt mig det. Man bör först weta, att Thorilds præses skall wara ett fårhufvud och att Schröderheim för att få roligt wille narra Præses att tala. Han har till den ändan slutat en punkt med ett *eller huru herr Professor?* Denne har härwid wridit sig som en matk i Cathedern och ey wetat hwad han skulle säga. Thorild frälser honom då ur sin wånda med följande compliment till Schröderheim: Nådige Herre! Jag ber underdånigst att min nådige Herre ey måtte bry Præses med att skilja en träta, hvartil ämnet tycks wara honom mindre bekant. Min nådige Herre är ju ingen Venus, min Præses är ju ingen Paris och jag än mindre någon Pallas. Konungen säges hafwa blifwit förtjust af Thorild och i tre timmar med utsträckt hals i en och samma ställning lånat till honom den aldra nogaste uppmärksamhet. General Mörner, som är min sagesman, påstår att Thorild här i Norden ey har sin like. Andra åter förmena, att Hr Thorild ey är annat än en halfgalen bel-esprit, full af eld och qwickhet och pretentioner, utan ordning, utan tydelighet och utan smak». —

En person, i hvilkens brefsamling man ju på förhand kunde vänta underrättelser om denna disputation, var professorn Johan Henrik Lidén, hvilken från sin sjukbädd stod i lifiig beröring med så godt som alla framstående män i tidens lärda verld och dessutom ju genom sin Disputationskatalog visat sig egna den ifrågavarande literaturgrenen en särskild uppmärksamhet. Bland brefven[2]) till honom finnas då också flera, som summariskt eller utförligt teckna tilldragelsen. Redan d. 1 April hade Schwartz skildrat

1) Jemför *Atterbom:* Siare och Skalder IV, s. 273. *Ljunggren:* Op. cit. I s. 371.

2) Bref till *J. H. Lidén*, 1788, XII. Ups. Bibl. H. S.

disputationen i ett ofvan omtaladt, af Geijer publiceradt bref till den gamle forskaren. Dagen derpå $^{2}/_{4}$ nämner Johan Lindblom den »fameusa Thorildska acten», och intygar, att han sjelf varit närvarande. Den $^{3}/_{4}$ gör den kände, gamle historikern Schönberg följande bäska reflektioner öfver saken i bref till sin lärde vän: »Den unge Thorild är et phenomen på Svenska snillets himmel. Nog har han genie, önskeligt, att det vore mera böjeligt och förenadt med mindre sjelfklokhet. Dess nya Critik af Montesquieu fick jag strax från Upsala. Han har med några justa men mäst orediga tankar klandrat Montesquieu och dels ej förstådt honom dels sagt det samma med andra ord som vanligt är i dispyter. Han skall förswarat sina theser wäl qwickt men mäst med plumpt owett. En öfwerste kammarjunkare skall farit til honom efteråt i H. M:s wagn och lyckönskat honom. Han som flera torde göra sin lycka med sitt étourderie». Samma dag fick Lidén från Upsala en utförligare berättelse om disputationen från den 1788 promoverade filos. magistern, sedermera kyrkoherden i Gammalkil *Christ. R. Ekwall*[1]). De tvänne medföljande Dissertiunculæ äro ventiletade under Konungens härvaro. Boëthii aflopp utan några särdeles debatter, men så var den andre så mycket märkeligare under action. Denne besynnerlige Vitterhetsidkare är väl redan af Herr Professorn för sina arbeten, passionerna, nya granskaren m. fl. [känd]. Hans egenhet tycks äfven i critiken vara dokumenterad. Med all möjelig färdighet expedierades hvar och en som tog Montesquieus parti och tycktes de fläste opponenter endast beredt sig på att framföra ett argument, få ett glopord och sätta sig ned igen, ty mannen excellerar också uti att dela ut all slags ovett (venia verbo) gröfre och finare. Hvad academien ej förmådde, försöktes af främmande — som under den titeln åtminstone njöto litet mera höflighet. Stats-Sekret. Schröderheim opponerade, jag behöfver icke säga huru, då Herr Professorn känner Den Herrens rika och findtliga talegåfva. Honom aflöste Öfversten Bar. Hastfehr, agerade

1) *Crist. R. Ekwall*, född 1759, phil. mag. 1788. Kyrkoherde i Gammalkil 1792, Contr.-Prost 1806, † 1828. (*Håhl:* Linköpings Stifts Herdaminne III s. 154).

fritt, som kunde anstå en bedagad militair, men lät snart säga sig. Sist af extraordin. framträdde Kgl. Bibl. Leopold med ett ganska grundligt argument fullfölgde det en stund med styrka, men tycktes mot slutet mattas att följa respondenten i sina krumsprång — —.» [följer notis om Thorilds kompliment till Leopold]

Samma dag, som detta bref skrefs d. 4/4 afsändes från Upsala ett bref om akten af särskildt intresse, emedan det författats af primus opp. Kölmark och, ehuru Klas Fåhreus citerat ett par uttryck derur förtjenar det derför att tryckas i sin helhet. Det är riktadt till en obekant person, för hvilkens finnande man blott får den ledtråden, att han stod i förbindelse med general A. M. Strussenfelt. Brefvet är bevaradt i ett samlingsband Thorildiana, gjordt af Thorilds bekanta vän och vapendragare Lor. Münter Philipsson — och att det här kan tryckas, beror på kamrer K. F. Werners välvilja.

Kölmarks bref har följande lydelse: »Min G. Herre! Nöje och skyldighet förena sig hos mig at tilfredsställa Eder stora nyfikenhet. Jag såsom primus opponens bör äga all trovärdighet, ehuru jag icke på någodt sätt kan dela äran med min Segervinnare. Disputationsdagen var en värklig Segerdag för Thorilds öfverträffande snille. Schröderheim imiterade en parodisk stile i sina argumenter och om någon afsikt var at snärja Thorild så aflopp alt til hans fördel. Skäl och qvickheter på ömse sidor fattades icke. Kungen var i synnerhet road af Thorilds infall. Et missförstånd i slutet af öfv. Hastfehrs compliment til Thorild gjorde at Thorild åter provocerade honom fram på fältet med en surprenante dristighet. Leopold blef mycket complimenterad af Thorild för sin ode öfver Cronprinsen. Opponenter af alla slag infunno sig. Alla blefvo efter afsikt och ämne besvarade. Efter middagen hade Thorild visit af Armfelt, General Mörner, von Essen och B. Wrede, och igenom Armfelt fick Thorild hälsning från Konungen, at han var charmerad af hans act. At specielare berätta actens förlopp är för vidlyftigt i ett bref. Många rykten har jag hört skola vara i

Stockholm om denna Sak. Ingen af lärda Corpsen ville den dagen visa sig af fruktan, som säges, at de ej vågade lita på att icke blifva på något sätt i en så lyster samling exponerad. Auditorium har aldrig varit så fullt som då, och Damerna ville ock hedra oss med deras närvaro. Thorild gjorde mig en harang, som var full med sentimenger, hvilken M. H. vid tilfälle skal få se» — — —.

Den $^{8}/_{4}$ nämner åter Schönberg Thorilds namn i ett bref till Lidén — liksom Leopold, hvilkens öfvermodiga polemik mot Regnér han ogillar, synes Thorild honom vara »kvick till sin tankekraft men skrämmande alla från sitt hjärta — dock med ännu en god dosis étourderie». Ännu mer kategorisk är den berömda theologen, sedermera biskopen P. Munck. »Thorild är en stor narr», skrifver han lakoniskt till Stricker $^{18}/_{4}$, men mest upprörd öfver den unga nyhetsmakaren är dock en brefskrifvare till Lidén från Gefle, phil. mag. sedermera lektorn C. Bergstén[1]), som varit närvarande vid disputationen. Några intressanta ställen ur hans utförliga skildring af $^{21}/_{4}$ må antecknas — de äro både sakligt lustiga och i formen gammaldags karakteristiska: »Den frihet Thorild tog sig, skulle dock swårligen passat sig i et modestare tidehvarf: e. x. då han sade en Schröderheim midt i synen, at han war Lämnare af abuser, hvilka omtaltes — — Ryktet sade förut, att han lofwat göra sin Præses wäggfast. At Schythianus sade från sig præsidium, lärer wara bekant. Det war ock första gången jag hörde stora herrar af småfolk generis mascul. nias? — — Infallen på ömse sidor bragte Studenterna, som klefwo upp på bänkarne, i fullt skrattlöje. Jag blygdes deröfwer och tänkte wid mig sjelf: huruvida K. C. XI skulle närwarande tålt mössen hoppa på bordet. Några hofherrar och bland dem B. Armfelt skola i en hofvagn och 6 hästar gjort Resp. mot afton et besök, försäkrande honom om K:s stora nöje, och derpå fått til swar: at detta så litet rörde honom, som då samme höge herre klappade händerna åt en actrise på Stenborgs theater. Nota phrasin. quo tempore vivimus? Dock kan det

1) *C. Bergstén*, född 1725, phil. mag. 1752, Lector. Gefle 1760. † 1802.

wara troligt, om det är sant, at han swarat Hofw(?), då han bådades till begärd examen: De kunna wänta på mig, så länge som jag wäntat på dem; hwarpå han begifwit sig åt Ups. at blifwa juris Doctor. Det säjes dock, at K. M:t will hafwa honom i K. Cancelliet. Herr Prof. wet wäl, at Thorild betyder Torén, auctor till passionerna och Kellgrens antagonist. O at han icke ansåge Frälsaren med lika ögon! Öfwer bordet på spisqwarteret sades han åtagit sig Jud. Iscariots apologie, som skaffade en stor bedragare ur werlden. Sättom nu en sådan man til Pr(emier) minister!»

Samma dag d. $^{21}/_{4}$ skref åter Franc några ord om Thorild till Rosenstein, som äro intressanta, derför att de bestyrka de uppgifter, Thorild sjelf gifvit om sitt Stockholmsbesök efter disputationen och särskildt om Schröderheims välvilliga beteende mot sin öfverman i den andliga tvekampen i Upsala: »Thorild har nyligen warit här och mycket gracieuserad af Venus id est Schröderheim. Thorild är ostridigt ett quickt subject. Han har dessutom godt judicium i wittra saker och mycken penetration. Här citeras infall och utlåtelser af honom, som wittna härom. Hela hans olycka är att bli wåldförd af en omåttlig egenkärlek. Den förmörkar ofta hans begrep och gjör honom förhatelig och obegripelig på en gång». -- Till denna skörd af beskrifningar på Thorilds disputation, vill jag till sist foga den omtalade parodien på hans afhandling. Den är efter all sannolikhet författad af Elis Schröderheim, då mångas vittnesbörd i ofvan citerade bref gifva vid handen, att han gjort en genomgående parodisk opposition, och den satiriserar lustigt Thorilds geniala men abrupta prosa.

Något om Critiken öfver Montesquieu[1]).

§ 1.

Lagars ursprung är hvarken Rädsla eller Mod. Rätt! Men det är *styrka*. — Le plus fort är skapad at råda, at befalla. Under

1) Bref till Gjörwell 1788. Kgl. Bibl. H. S.

Starkotter menar jag armstyrkan; Saul var et hufvud längre än alt folket. I sednare och uplysta tider menar jag äfven *Förstånd*, men förståndet betraktadt såsom *Styrka*. At 2 Pund öfwerwäga 1 Pund är otvifvelaktigt *Rätt*, en *Sanning*, men det är Tyngden, en *Kraft*, som föreställer *Styrka*, hvilken gjör öfwervigten. Historien bevisar nogsamt, at fordom utvaldes alla Regenter efter Kroppens *Storlek* och *Styrka*; men sedan Slugheten tilltagit, sedan Människjan blifvit förfalskad, så har styrkan förvandlat sin gamla Physicaliska natur. Aesopi kråka fast med andra fjädrar var ändock en kråka. Athen fan sig befogad under det Heliga Peloponnesiska kriget at befalla Chio taga del deruti. Chio var en ö, independente förut. Hvad hade Athén för en rätt at befalla? Jo Chio hade endast 2 Fregatter och Athén hade 10. Et rike har i en senare tid mist sina Provincer på samma sätt. Min Herres *Rätt!* Min Herres *Sanning!* Vi sjunga i Psalmboken:

Jag under Djefvulen fången låg,
Kunde mig ej sjelfver hjelpa.

§ 2.

Utaf tre Regeringssätt tror Herr Thorild två vara för mycket. Det är Montesquieus fel at icke hafva gjort 3,000 eller lika många Regeringssätt som Magter. Den *Allmänna Sällheten*, le Souverain Bien har redan Voltaire omtalt och sammanliknat med le Souverain Bleu, le Souverrain Ragout. Den lyckligaste Regering vore där, som hvarken funnes dygd eller odygd, men de lyckligaste Medborgare finnas åter där båda delarne äro i högsta grad. Lugnvattnet gjör vattenpass eller Måttstocken för all höjd, all djuphet. Stormväder är derföre icke mindre naturligt än Lugnet; utan tvärtom infaller ännu oftare.

Den *Högsta Sällheten*, huru ser den ut? Det högsta Goda, Gud Fader är ofta målad såsom en vördig gubbe med grått och vackert skägg, sitjandes på en sky, uti en hederlig Ponceauröd mantel. Det hjelper begrepet at personifiera abstracta ting. Det onda, Ariman, Satan, har åter Salig R—g från Sk—e målat brun

med korumpa, Horn på knäna och med tuppsporrar, som sig bör, rörande uti en Kjettel — — — Justitia har förbundna ögon, *sanningen* framställes naken. Men ännu en gång, huru föreställes den högsta Människjans Sällhet? Då Fältmarskalken Torstenson, om jag rätt minnes, den 24 Februari tog ifrån Fienden, 3 Fältmarskalkar, 4 General-Majorer, 23 Öfverstar etc. finner jag honom hafva nådt den högsta Sällheten för en dödelig. Då Socrates af Oraclet blef förklarad för den Visaste, Cato för den ärligaste!! Då Flaminius var öfverhöljd af blomster och ärekransar, återgifvandes til Grekerna, på Romerska Folkets vägnar, deras frihet, deras lagar, då Lycurgus med 30 Personer utan våld, utan Blodsspillan på Torget i Lacedemon gaf Fäderneslandet Lagar, då samma Händelse i Sverige timade den 19 Augusti 1772! Hvad för en grad af Sällhet!

Ofta leda Regeringssätt, Revolutioner til en allmännare Sällhet; men likt flera andra Vägar, hvilka alla gå til Rom.

§ 3.

Climat. Årstiderna, Lifvets åldrar — med et ord det sociala är det Hufvudsakligaste uti alt Regeringssätt. Cicero på en Tribun i Januari eller Februari månader på Torget i Torneå, med hvad skilnad skulle Han icke där hålla sina orationer emot på Torget i Rom? På Taiti där ungdomen florerar är alt ting gladt. Inga hårdheter hvarken i straff eller brott. Vid Gangesfloden hvar Braminerna råda och der folket lefver utan kött, hvilken godhet i caracteren.

Samma regeringssätt är icke möjeligt i Sverige, då Nationen samlas på Riks-Salen, som vid Mora Stenar. Det artificiella Climatet har således äfven sin verkan, icke som nuance utan som Hufvudsak.

§ 4.

Luxe är, som alla weta mycket sammansatt hos Policerade Nationer, men består ofta i ohyra hos en Hottentott, i Tran hos en Grönländare. Blifwer i alla tider til sin bemärkelse local.

§ 5.

Frihet bör såsom Synden, delas i 2:ne: arf- och verksynd. *Arf-Frihet* är at *andas*, at dricka *vatten*. För att få behålla Näsan, påtog man sig den första Beskattningen i Sverge. Med sin person äro alla skyldige at tjena Staten: Se hos alla vilda Nationer: med jagt, med fiske, med krig. Hvadan kommer Patriotisme såsom en skyldighet Frihet i *Tal* och i *Skrifter* är *verkfrihet;* densamma tillhörer icke mera et Regeringssätt än Penningen. Uti Lacedemon var hvarken *Mynt* eller *Tryck*. Den Rådande uttyder altid Bokstafven, och betjenar sig stundom äfven så mycket til sin förmån at stå bakom, som en Medborgare at vilja synas.

Förstånd leder til Sällhet genom Frihet. Dogmatique. En Swedenborgare sade mig nyss at: hvisla är emot *änglarne* et *genljud* — förrän anden upplyser, förstå vi icke dessa sentencer.

Hvad är *Sant?* Hvad är *Sanning?* En Fråga, gjord för något öfver 1700 år sedan, men blef icke besvarad.

Thorilds disputation 1788 betecknar höjdpunkten af hans Upsalavistelse. Resultatet och utgången af hans juridiska studier voro, som bekant, klena nog. Lewenhaupt har i Samlaren (1883) aftryckt Flygares kyliga intyg öfver hans juris utriusque candidatexamen, och redan då skref Neikter till Rosenstein en profetia om, att hans licentiatexamen skulle misslyckas. »Thorild är i Juridiska Facult. admitterad cum monitu och torde improberas i Licentiatexamen». Hur dervid tillgick har han ju sjelf i bref till Tham och Heurlin skildrat. — Men disputationen inför konungen förde hans namn som man ser öfver alla svenska bygder. Hans föregående arbeten fingo liksom en ny folie genom denna lysande triumf och äfven der man klandrade hans öfvermod, böjde man sig för det diktatoriska i hans geni. En borgerlig antecknare, till hvilken jag lemnar sista ordet, just derför att han torde gifva uttryck åt känslorna mot Thorild i de breda lagren, och deras stämning, delad mellan den beundran och det förvånade klander, som

hans eldiga och ovanliga personlighet väckte, skrifver med skäl: »Thorild, et stort snille, för närvarande Studerande i Upsala, har där hållit en ganska märkwärdig Disputation. Hans Passioner vitna om et äkta snille i Prosaiska Sången. Det är dennes fel at han är för storsint och håller alla andra som stackare mot sig. Ofta går han öfwer de vanliga gränserna i denna väg så at man skrattar däråt»[1]).

Oscar Levertin.

1) *Hjerpe* i sin Dagbok April 1788. Ups. Bibl. H. S.

Smärre meddelanden.

Officiel Kritik.

Hofkanslerens Embetsberättelse till Kongl. Maj:t om boktryckeriernas och Litteraturens tillstånd i Sverige för åren 1801—1804.

S. A. K.

Om jag drögt att för Eders May:t i underdånighet nedlägga den mig anbefalte berättelse om Boktryckerierne i Riket, har första och närmaste orsaken därtill varit svårigheten, att ifrån dessa i rättan tid ärhålla de tillförliteliga upgifter, på hvilka mina borde grundas. Mitt underdåniga utlåtande tidigare afgifvit, skulle blifvit en klagan öfver missbruk och försummelser, hvilka oftast opåtalte eller åtminstone ostraffade, förvandlats i en lång vana, alltid svår at afskaffa och utrota. Jag kan nu lämna Boktryckarne i allmänhet det förtjänta vitnesbörd, at de mera noggrant och utan gensträfvighet uppfylla de i dessa delar dem ålagde plikter. Större och mindre skrifter utkomne 1801—1804 i Sverje, äro 1677 af hvilka 1358 äro Inhämska Originaler och 319 öfversättningar, de förra äro:

1:o I *Teolog: ämnen* 195 hvilka äro under Consistoriernas Censur och tillkommer således icke mig att därom fälla omdöme.

2:o I *Philosophien* 47 af mindre vidd men icke utan värde.

3:o *Lagfarenh: och stats vettenskap:* 29, till större delen af bättre halt.

4:o I *Pedagog Classen* 18 som till $^1/_2$ kunna anses goda.

5:o *Phys. vettenskapernas Class* är utmärkt både på talrikhet och värde, och af 109 kunna $^2/_3$ delar tjena till bevis at naturkunnigheten i Sverje genom nya framsteg bibehållit sitt fordna anseende.

6:o I *Mathemat. och kriks vettenskap* 65 som förmoderligen icke alla medföra lika upplysning och nytta.

7:o I *Hushålln. och Slögderna* 106, af hvilka de fläste synes stadna vid eller under medelmåttan.

8:o I *Språkläran* 48, de flästa goda.

9:o *De sköna vettenskapernas Class* har varit den talrikaste och frambragt 581 foster, af hvilka 463 äro ströskrifter af 1 ark eller där under. Här träffas de yppersta mästerstycken och de lägsta uselheter, men dess värde i det förhållande af endast 1/7 eller 1/8 del torde äga någon grad af förtjänst.

10:o I *de sköna konsterne* hafva blott 2 arbeten tillkommit, bägge musikaliska.

11:o *Historiska Litteraturen* däremot har blifvit riktad med 158 som till 1/2:ten torde hafva et större eller mindre värde.

Öfversättningar Tillhöra väl icke ursprungl. Svenska Literaturen men gjöra den samma et väsänteligt gagn då de rikta språket, förädla smaken och öka summan af våra kunskaper. Flera dessa åren utkomna hafva fullkomligen uppfyllt denna fordran, men 119 och således mycket för mycket äro Romaner, af hvilka i synnerhet de som detta Tidehvarf fram alstrat sakna merendels alt både Literärt och Moraliskt värde. Såsom någon tröst emot detta öfverflöd kan anses at blott 2 Originaler af detta slag trädt i Ljuset. Denna hastiga öfversigt vitnar olyckligt vis at odugliga och osmakliga skrifter icke varit sällsynte, de råkas icke af Lagarne: den sunda kritiken allena kan hålla dem tillbaka. Eders May:t har uppå min underdåniga hemställan behagat den 21 Aprill sistledit år nådigst tillåta utgifwandet af 1 dagblad, helt och hållit egnadt åt en högst nödig granskning; det har ännu icke kunnat börjas i brist af Redactörer, som med skicklighet och säker urskillning äga nog mod att bjuda Spetsen åt den förenta kåren af medelmåttiga och usla författare.

För at gifwa min tafla sannhet har jag nödgats skugga henne, men fullgör en gladare plikt, då jag i underdånighet framställer de arbeten, som rättfärdiga det nådiga hägn och omvårdnad, vet-

tenskaper och vittra yrken under Eders Mayst:s spira njuta. Jag behöfver icke nämna de som Eders May:ts härvarande Akademier eller dessas medlemmar utgifvit hvilkas länge kända namn Tillräckeligen stämpla deras värk. Till andra skrifter af et utmärkt värde torde böra räknas:

Tingstadii öfversättningar af Bibeln[1]) betragtade såsom verklige vitterhets stycken, genom hvilka ett nytt ljus sprides öfver Judiska Folkets historia, dess lagar, seder, inrättningar m. m. *Boethii natur-Rätt*[2]) som framställer et för Regeringar och samhälls ordning väl uttänkt och förmånligt System, och är en kraftig vederläggning af Rousseaus antisociale satser; *Flintbergs Samlingar*[3]) i Ekonomiska Lagfarenheten. *Porthans historiska arbeten*[4]) på en förut obanad väg, så vida de i synnerhet angå Finland; *Regnérs 1:sta begrep*[5]) af de nödvändigaste vettenskaper, en Bok som funnits värdig till allment bruk vid Skolorne antagas; *Svensk Botanik af Palmstruck och Qvensel*[6]), et värk af stor vidd och sällsynt nytta och förtjenst; *Pfeffers Magazin för Blomster älskare*[7]), et angenemt och prydligt arbete; *Acharii Methodus Lichenum*[8]); *Gustavias af Söderberg*[9]), en ung man af bästa hopp, som döden bortryckt; *Hermelins Geografiska och Topografiska värk*[10]), som äga en hos oss föga känd fullkomlighet; *Sköldebrans Voïjage Pittoresque au Cap du Nord*[11]), som hedrar både sin upphofsman och

---

1) Ingen enda af Tingstadii bibelöfversättningar trycktes 1801—4!

2) Tryckt 1799!

3) Flintbergs Lagfarenhetsbibliotek, *4:e o. 5:e delarne*, trycktes 1801—4.

4) Endast hans sista hist. disp. saml., »Sylloge Monumentor. ad illustr. hist. fenn.» (176 pp. 4:o) faller inom årsberättelsens tid (1802—3).

5) Utkom 1780; 4:e uppl. 1803.

6) Verkl. tillhörande årsber:s period. Pl. 1—216 utkommo 1802—4.

7) En bilaga till föreg., afbildande vackra trädgårdsblommor. Utkom endast 1803, 36 pl., stor 4:o.

8) Sectio 1, 2, Holmiæ 1803, 8:o.

9) Ett lofqväde öfver 1772 års revolution, i sex »böcker» latinska hexametrar, förf. 1782, tryckt 1802 i Strengnäs.

10) Hermelins kartor begynte tryckas 1797; hans »Försök till en Mineral-hist. öfver Lappmarken och Vesterbotten» är tr. 1804, 4:o, 70 ss.

11) 60 planscher med fransk text, afl. fol., 1801—2.

landet; *Swedenstjernas resa genom England och Skottland*[1]), med flera som utan väld kunna tilläggas

Jag önskade kunna, men vågar icke dölja, att om vitterheten i sednare tider icke skridit tillbaka den åtminstone ej gjordt de framsteg, som med så mycket skäl kunna förväntas.

De yngre författarne synas förgäta att sammanhang i Planen, Rätthet i tankar och uttryck äro oumbärliga för både talaren och skalden, en väl ljudande versification, en flytande obunden stil, några lyckligt träffade och eldiga drag äro den bland dem mäst rådande förtjenst. De föredraga en lätt men ojemn flygt för en regelbunden och säker gång, och i stället för at välja till efterföljd godkända mönster, fika de stundom efter en originalité, för hvilken naturen dem icke danat.

Svenska Akademien har icke saknat täflings skrifter, men saknar mycket i skrifterne. Deremot torde *vettenskaps Akademien* hafva brist på vigtiga och väl utgrundade rön och *vitterhets Akademien* på Täflare om hennes pris. Orsaken lärer vara at dessa Akademiers föremål fordra forskning, efter tanka och arbete. Den sistnämnde Akademiens uppmärksamhet säges redan fästad derpå, at Emblematiquens, Medaillernes och Heraldiquens öden bero af en enda Person, då ingen annan är känd för att göra dem till sitt yrke. Akademierna lära utan tvifvel bemöda sig att upptäcka och undanrödja orsakerna till det onda, och i fall deras förmåga är otillräckelig, taga sin tillflygt till deras Beskyddares visa och mägtiga åtgärd.

Efter denna underdåniga redovisning för hvad andra gjort, dristar jag icke tro mig tillåtit at lemna min egen befattning alldeles ovidrörd; sedan jag den samma af Eders Mays:ts nådiga förtroende emottog. hafva i hufvudstaden *2:ne Boktryckerier* försvunnit och samma öde tyckes böra förestå det 3:die, om det icke snart hielpes ur det aldeles obrukbara skick, hvar i det sig längre tid befunnit: *de 10 i gång varande* äro mer än tillräckeliga. Ärfarenheten har visat at behofvet af förtjenst och täflan derom

1) 1 vol. 8:o, 332 s.

förledt mera än en Boktryckare till öfverträdelser, hvilka, i början talrike och ständigt förnyade, sedermera så aftagit, at på nära 2:ne år ingen Boktryckare blifvit plikt fäld, ingen bok på Tryckerierne Seqvesterad eller borttagen, ingen författare i anledning af förgripeliga eller annars olofliga skrifter tilltalats, hvilket allt visserligen icke är en följd af mindre sträng uppsigt eller mera efterlåtenhet, utan torde i nåder blifva ansedt som bevis på mera ordning och laglydande.

Bokhandlen är i Sverge icke särdeles lönande, hvarföre jag blott en enda gång gifvit tillstånd dertill efter inhämtad säker underrättelse om gagnet deraf för Åbo Akademi. Öfvertygad att *Lån Bibliotheker* skada Bokhandlen, och i stället at befordra nyttig läsning kringsprida lättsinniga och sede fördärfvande böcker har jag hvarken tillåtit nya anläggas eller öfverlåtande af de gamle.

Reglerna för et uti *Carlskrona* förut inrättadt och nu under Landshöfdingens närmaste tillsyn ställt *Läs Bibliothek*, har jag med vissa vilkor stadfäst och likaledes tillåtit fortfarandet af ett dylikt i Wasa.

Om jag i alla ofvannämde delar icke uppfyllt hela mitt åliggande, Täckes Eders Mays:t nådigast vara förvissad at skulden endast igenfinnes i en inskränkt förmåga, och icke uti ett uppsåt, som warit lika så nitfullt, som den vördnad är djup och den underdånighet oföränderlig, med hvilka jag framhärdar

Stormäktigste Allernådigste Konung, Eder Mays:t

underdånigste och troplikt. Tienare och undersåte

B: Zibet.

Ingifvet den 21 Maj 1805. Zibets friherrebref är dateradt 3 Juni s. å. — Bokhandelskatalogen 1801—1805, som trycktes 1806—1808, tillegnades af »Boktryckeri-Societeten» åt Zibet, »af hvars upplysta och nitiska vård Svenska Literaturen erhåller ett nytt vedermäle i dessa sina länge saknade annaler».

Meddelad af *H. W.*

Några ord om J. J. Tornæus och om manuskripten till hans arbete öfver Lappland.

[Öfversatt från författarens franska manuskript.]

Bland J. Scheffers medarbetare vid utarbetandet af *Lapponia*, är näst Rheen den märkligaste J. J. Tornæus, som under lång tid var pastor i Torneå. I »Svenskt biografiskt lexikon» finnes intet om honom, och artikeln om honom i »Biographie universelle (Beck 1857)» är delvis fantastisk. Det förefaller dock som om en lefnadsteckning öfver den man, hvilken spelat en framstående roll vid kristendomens utbredande i Lappland såväl genom sin rent prästerliga verksamhet som genom sin öfversättning af psalmerna till lappska, och hvilken varit grefve Bengt Oxenstjernas reskamrat i Orienten samt ynnestfullt mottagits af drottning Kristina, icke vore ovärdig en plats bland biografier öfver de män, som hedrat Sverige.

Man vet med säkerhet hvarken när eller hvar Tornæus är född, och hans dödsdag är omtvistad: än uppgifves den 16 juli 1671, än samma dag 1681. Målsmännen för den förra uppgiften, såsom *Günther* i Hernösands stifts Herdaminne, del IV (msrt.), *Modin* i Matrikel öfver norrläuningar m. fl. hafva dock endast upprepat ett misstag af *Brunnius*. (Dissertatio de urbe Torno 1731[1]). Här vill jag endast bevisa att årtalet 1681 är det enda antagliga.

Af de skäl, jag vill anföra, synes mig det första vara ensamt för sig beviskraftigt; de öfriga bidraga att visa, att Tornæus icke dog 1671.

1:o). Regnard, den franska skalden-komikern och den ofta allt för fantasirike resenären, som år 1681 [2]) genomreste Lappland med

1) Tornström († 1682) efterträdde Tornæus år 1681 eller 1682, icke 1671.

2) Resans datering hos Brunnius (Diss. de urbe Torno p. 47) till år 1687 saknar all grund. Tiden för Regnards besök är säkert känd.

Scheffers arbete som vägvisare (hvilket jag på annat ställe skall uppvisa, och hvilket, så vidt jag vet, aldrig blifvit anmärkt) lemnar af Tornæi begrafning en berättelse, hvars trovärdighet synes mig bevisad, åtminstone hvad datum beträffar, emedan namnen på personer, som därvid spela en roll (Graan, Tornæi måg; Plantin) sammanfalla med dem vi känna från annat håll: dessa namn kunde Regnard icke känna, om han icke sett personerna själfva. Regnard angifver dagen för dödsfallet till den 24 eller 25 juli i stället för den 16:de; men detta är ett nytt bevis för berättelsens sanningsenlighet, ty såsom fransman räknar han efter nya stilen, medan man ännu räknade efter den gamla i de nordiska länderna. I själfva verket är det samma dag, som angifves å båda hållen.

2:o). Steuchius, superintendent i Hernösand skref år 1672, den 6 febr., till Scheffer (Ups. Univ. Bibl. Msrt S. 163), att han till Tornæus skickat de frågor, som Scheffer tillsändt honom. Kunde han varit okunnig om Tornæi död, om denna inträffat sex månader förut?

3:o). Det för öfrigt ganska dåliga manuskript, som Loenbom publicerade (1772), uppgifves på sista sidan vara författadt år 1672 i Torneå. Detta måste vara riktigt, emedan Tornæi skrift utgör ett svar på Scheffers frågor af år 1671.

4:o). Scheffer omtalar Tornæus såsom ännu lefvande författare i kap. 8 af Lapponia, skrifven år 1672 och tryckt 1673—74.

5:o). Slutligen angifves dödsåret vara 1681 både af Stiernman (Bibl. Sveogoth. 1731), A. B. Ollman (Upsalia literata III — Msrt) och af C. G. Warmholtz (Bibl. hist. Sveo-Goth. N:o 703), som vanligen är väl underrättad.

Af Tornæi *svenska* beskrifning öfver Lappland finnas många manuskript. Jag känner fem, till hvilka jag kan lägga det mycket ofullständiga, som tillhört grefve Bengt Oxenstiernas bibliotek och publicerades af Loenbom år 1772, men hvilket jag icke sett. Jag lemnar här en beskrifning på dessa manuskript, som jag för bekvämlighetens skull benämner: A. B. C. D. E.

Msrt A: »Johannes Tornæi / Berättelse / om / Lapmarkerna / och / Deras Tillstånd» — in 4:o; 103 ss. — Ss 1—2 förord, s. 3 register. 20 kap. — Kungl. Bibl. Stockholm.

Msrt B: »Joh. J. Tornæi / . . . Berättelse / om / Lapparnas / Ursprung etc.» — in 4:o; 113 ss. — s. 1: »Præmenendo»; ss 2—3 »Prœmium»; s. 113 innehållsförteckning. — 17 kap. — Kungl. Bibl. Stockholm.

Msrt C: »J. J. Tornæus / om / Lappland.» — Med Lars von Engeströms »ex libris». — in 4:o; o. 92 ss., onumrerade. — s. 1: »Auctor ejus libri est J. J. Tornæus etc.» ss. 2—3: »Proœmium». — Innehållsförteckning saknas. — 17 kap. — Kungl. Bibl. Stockholm. (Sign. B IX 1. 39).

Msrt D: »Johannes Tornæj / Berättelse / om / Lapmarkerna / och / Deras Tillstånd /» — in 4:o; o. 220 ss., onumrerade — ss. 1—4 förord; s. 5 register. — 20 kap. — Upsala Univ. Bibl. S. 163. (Samma manuskript innehåller bref från Rheen, Plantin, Tornæus m. m.)

Msrt E: Johannes Tornæi / Berättelse / om / Lappmarkerna / och / Dehras Tillstånd» — in 4:o; 187 ss. — ss. 1—4 förord; ss. 185—187 register. — 20 kap. — Ups. Univ. Bibl. S. 167. (Detta manuskript innehåller dessutom arbeten af Tuderus, Rheen m. fl.)

Dessa manuskript kunna, på grund af olika redaktioner, delas i två grupper: första gruppen med manuskripten A, D, E och den andra med B, C och Oxenstiernas manuskript, användt af Loenbom.

Talrika jämförelser med Scheffers Lapponia visa, att det manuskript han användt tillhör första gruppen.

Alla manuskript i denna grupp äro fullkomligt lika. Möjligt är, att msrt E. förvaradt i Upsala bland Scheffers papper, är originalmanuskriptet. Vissa likheter med ett, som jag tror, egenhändigt bref af Tornæus, befintligt i samma volym men mycket äldre, göra antagligt, att det är af Tornæi egen hand (?). Msrt A. kan ha afskrifvits af Graan, Tornæi måg. Msrt D. är en kopia af A.

Den andra gruppens manuskript öfverensstämma aldrig fullständigt, stundom icke ens tillnärmelsevis, med Scheffers citat i Lapponia. De äro sinsemellan föga olika och synas vara afskrifter efter en förkortning af originalet.

Loenbom visade dålig smak, då han föredrog Oxenstiernas manuskript (= 2:dra gruppens), som är långt ifrån att vara, som han säger, det bästa, framför Msrt A., som han citerar och som han kunde begagna[1]).

Th. Cart
Professeur au lycée Henri IV à Paris,
f. d. Lektor v. Upsala universitet.

---

1) Trots Loenboms uppgift är det msrt A och icke msrt B, som Stiernman nämner ss. 796—97.

Bidrag till tidningsväsendets historia i Sverige under slutet af 1600-talet[1].

I sitt »Försök till svenska tidningspressens historia. Första delen. 1634—1718» har Key blott i ringa mån begagnat otryckta källor, och det synes därför kunna löna mödan att fullständiga hans uppgifter genom arkivaliska efterforskningar. Jag har anstält dylika, men funnit utbytet klenare, än jag väntat; de notiser, som stått att finna, äro emellertid sammanstälda i det följande.

Kändt är, att Gustaf II Adolf i sin kansliordning af 1626 ålade sekreteraren vid riksarkivet att redigera och utgifva nyhetsextrakter. Något resultat tyckes icke detta påbud hafva haft, åtminstone icke i form af en regelbunden tidning, men tanken upptogs af Axel Oxenstjerna i samband med postväsendets ordnande. Postmästaren J. Beijer fick genom sina instruktioner af år 1643 och 1645 i uppdrag att låta publicera nyheter, en bestämmelse, som ledde till utgifvandet af Ordinari Post Tijdender. Sedermera var tidningsutgifningen fäst vid postverket. Under den tid, antagligen 1671—76[2]), Magnus Gabriel de la Gardie hade styrelsen och inkomsterna af postverket sig uppdragna, verkställdes redaktionsarbetet mot en aflöning af 400 dlr. slfmt. årligen af sedermera kansliradet J. Bergenhjelm, enligt hvad denne berättade i kanslikollegiet d. 15 juli 1685. Under 1673 har dock dennes redaktörskap upphört, ty i instruktionen för postdirektören J. G. von Beijer af d. 10 juni 1673 erhöll denne samma uppdrag, som förut hans fader haft. Emellertid tyckes Beijer icke hafva iakttagit nödig diskretion vid valet och publicerandet af de inlupna nyheterna, ty d. 10 febr. 1676 förordnades hofrådet Lilljeflycht[3]) att hafva upp-

1) Hämtade ur kanslikollegiets protokoll och »Handlingar rör. böckers tryckande» i Riksarkivet samt ur Postverkets registratur.

2) *Bergfalk,* Om svenska post-inrättningens uppkomst s. 29.

3) Jämte den förut nämde Bergenhjelm, enligt Bergfalk.

sikt öfver och censera »the här widh Post Contoiret wahnligen på trycket vthgående gazetter och nouveller, till at förekomma hwarjehanda inconvenientier, som man esomoftast härtill vti the tryckte adviser hafwer förmärkt och warse blifwit.» (R. A. Handl.) Det dröjde ej många år, innan påbudet om censur behöfde upprepas i ett kgl. bref af den 25 mars 1682. »Emedan wij med serdeles misshag förspörja hwad sällsamme och ogrundade tiender som utur Post Cont[oiret] i Stockh[olm] till en och annan ort utskrifs som det och nyl[igen] skedt är, war[an]des och de i Stockh[olm] tryckte Gazetter esomoftast med sådane Relationer upfylte, som i bland folket åtlöje, ja och ibland irringar måtte förorsaka»; så erhöll kanslipresidenten befallning, att liksom »för detta till den ändan wissa personer uti Cancelliet warit förordnade, som oss berättas,... den anstalt låta göra, att icke adviser så promiscue och utan föregången examination och censur i Cantzliet måtte blif[w]a tryckte, jämväl och dem wid Post Cont[oiret] alfwarl[igen] anbefallas, att innehålla med tidningsskrifwande, så kärt dem är att undgå behörig näpst, så framt någon blif[we]r attraperad.» (Efter ett transsumt i Upsala Bibl. Westinska saml. 602 b.) Ej häller nu blef oskicket hämmadt, och då kanslikollegiet d. 7 mars 1685 afgaf sitt betänkande om postväsendets ordnande, återkom det äfven till frågan om tidningsutgifningen. Trots förordningen af 1673, heter det, låta dock åtskillige postverkets tjänstemän sitt embete »förnämbst theruti bestå att betiäna folk med nya tijdningar och communicationer beswärandes påsten med stoore bref och pacqueter uthan betallning, i det öfriga bekymra de sig ringa om Postarbetets skiötande, låtandes sådant förrättas af Poikar och drängar, hwaraf föllier att icke allenast en hoop osanfärdiga tijdningar, Pasquiller emot Kongl. Maij:ts Interesse utur främmande land införas, ock utan Judicio kring hela rijket omspridas, utan ock härifrån blijr ofta en hoop osanning ock oanständigheter berättade.» Trots »Kongl. Maij:ts egen alfwarsamme befallningar... erfares dock föga bättring, eij heller kan man altijd finna på den skyldige. Ordinarie Swänska Gazetterne blifwa fuller af en Påst Directeurens underhafwande förfärdigade... (ty Påst Directeuren sielf eij

lägger hand derwid)», men man kunde ej vänta af honom, att han skulle »wetta med den Judicio dermed omgå som fordras», och att i kansliet noga granska dem toge mer tid än att redigera dem. »Så förnimmer man ock at af Posthusen plägar bijfogas någre skriftel. Sedlar som intet komma under Inspection, deruti allehanda Licent föröfwas». På grund af det anförda tillstyrktes, att tidningsutgifningen skulle öfverflyttas till kansliet och lämnas åt någon kvalificerad person (Post. Registr.). Bestämmelser i denna anda inrycktes ock uti den förordning af d. 17 mars, som ordnade hela postväsendet, och hvars på tidningarna syftande moment 15 är tryckt hos Key (sid. 65—66). Den 15 juli öfverlade kanslikollegiet om de åtgärder, som erfordrades för att bringa befallningen till verkställighet; det beslöts, att S. Åkerhjelm, som hade fått öfverinseendet öfver posten, äfven skulle taga befattning med tidningsutgifningen mot skälig ersättning, hvilken Åkerhjelm föreslog skola bestå i fritt porto för nödiga utländska tidningar. Bergenhjelm, som nu lämnade den ofvan omtalta upplysningen om, hvad han hade åtnjutit af De la Gardie, uttalade den önskan, att man skulle mera vårda sig om Posttidningarna än hittills skett, och kollegiet beslöt att lämna avisskrifvaren del af de kungliga brefven att däraf offentliggöra, hvad som kunde finnas lämpligt. Vid uppgörandet af staten för följande år (d. $^{29}/_{9}$ 1685) föreslogs att anslå 450 dlr. slfmt. till införskrifning af främmande gazetter. Man fann summan något hög, men Åkerhjelm höll på den, då han ansåg, att minst sex stycken erfordrades. Olof Skragge (Hermelin) erbjöd sig nu att betala 600 dlr., om han finge trycka de svenska gazetterna. På Åkerhjelms fråga, om han då ville aflöna den, som skulle sköta censuren, svarade han: »Det wille jag alt göra sielf», hvarpå Åkerhjelm genmälte: »Ja, det kunde då blifwa derefter»[1]). Slutligen d. 22 dec. bestämdes att anslaget skulle utgå med 450 dlr. slfmt., att Ludvig Schantz, som hade »connoissance i språken» skulle

1) Oxenstjerna föreslog att taga tyska tidningar, enär de franska ej meriterade att anskaffas.

antagas till avisskrifvare, d. v. s. redaktör, och att 2 à 3 exemplar af tidningen skulle försändas till hvart posthus i riket.

På grund af dessa bestämmelser upphörde den af Beijer utgifna Swänska Mercurius med 1685 års utgång, och från 1686 års ingång utgåfvos Ordinarie Posttijdingar, hvilka enligt Key (s. 82—83) utmärka sig framför sina föregångare genom en större rikedom på inhemska nyheter. Manuskripten till ett flertal af deras första nummer finnas i behåll i riksarkivet (Handl.); på ett blad, som är skrifvet med annan stil än den vanliga, har Schantz antecknat: »Detta har ... Secret. Åkerhielm extraherat uhr breef och ähr således af mig infördt i gazetten, som det där finnes.» Under denna redaktion förblefvo Posttidningarna till 1702, då både Åkerhjelm och Schantz afledo, och L. Bark erhöll den senares syssla. Ännu den 17 augusti 1702 anhöll Schantz hos kanslikollegiet, att boktryckaren måtte varnas för att utan föregående censur trycka krigsrelationer efter privata berättelser eller Hamburgeravisan. (R. A. Handl.) Schantz' barn fingo till 1702 års slut åtnjuta det arvode, som fadern enligt kontrakt med boktryckaren af denne uppburit[1]).

Såsom af de ofvan refererade aktstyckena framgår, existerade vid sidan af den tryckta tidningen skrifna nyhetsbref, som äfven utgingo från postkontoret. I en antagligen från 1600-talets slut härrörande tidningstaxa[2]) utbjudes jämte en mängd utländska gazetter äfven »ett skriffteligit Extract vthur allahanda Correspondentz-Breff», hvars innehåll lämpades efter betalningens storlek. Denna tidningsutgifning försiggick således alldeles offentligt, och trots de nyss omtalta förbuden, tyckes det aldrig varit vederbörandes verkliga mening att helt och hållet undertrycka densamma; åtminstone har det icke lyckats. Vi hafva ännu i behåll ett nyhetsbref från 1686, adresseradt till borgmästaren i Köping Karl Hising, hvars innehåll utgöres af tvenne artiklar, daterade den ena Regensburg

1) *Klemming,* Ur en antecknares samlingar s. 223. 224.

2) Tryckt af *Klemming* a. a. s. 221—223; den dateras här 1645 eller kort därefter, hvilket ej gärna kan vara riktigt, enär det utländska tidningsväsendet då ej ännu var så utveckladt, som af taxan framgår.

den 2 och den andra Stockholm den 14 juli. I den sistnämda omnämnes bland annat, att under en marsch, som gardet företagit till Kungsör, 70—80 soldater rymt. Denna notis väckte vederbörandes missbag, såsom framgår af tvenne suppliker, dem korrespondensens afsändare Daniel von Möller ingifvit till kgl. majestät och till kanslikollegiet, och som äro upplysande i många hänseenden. Möller förklarar här, att ifrågavarande notis icke funnits i konseptet, utan införts utan Möllers vetskap eller vilja af hans skrifvare efter ett allmänt gängse rykte. Det hade ej skett af argt uppsåt, och berättelsen hade återkallats i nästa post. Vidare heter det: »Thertill medh att thetta är thet aldraförsta, som kan sägas af mig i de fiorton åhr Correspondence Sysslan widh Post Contoiret mig ålegat, begått wara, och jag icke blifwer then som allena skall plikta för thet många thusendhe elliest uthspridt». Ett bilagdt »Extract af Möllers Concept book» af den 13 och 20 juli 1686 bestyrker ofvanstående uppgifter; hans hjälpreda, en gammal borgare vid namn Claes Bruun, säges hafva ändrat ordalagen (R. A. Handl.) Sakens vidare förlopp har jag ej kunnat få reda på, då kanslikollegiets protokoll för detta år ej äro fullständigt bevarade, och intet härpå syftande finnes i de, som äro kvar. Tydligt är emellertid, att befattningen med nyhetsbrefven varit i viss mån en fast tjänst vid postverket. I ett af kanslikollegiet utfärdadt reglemente för tjänstemännen vid Stockholms postkontor, som antagligen är ungefär samtidigt med föregående[1]), och af hvilket en afskrift finnes i Kungl. biblioteket bland Handlingar rörande postväsendet, heter det, att »medh avisors afsändande af betienterne på Påsthuset föröfwas något öfwerflöd», hvarföre det »statueras», att tryckta och skrifna gazetter på tyska eller svenska språket få afsändas så väl af postmästaren själf som af bokhållaren och skrifvaren, men att porto skall erläggas därföre med undantag endast för de 2—3 exemplar

1) Däri omtalas den nyligen skedda förändringen i postens administration; det heter, att en »Öfwer Directeur» blifvit tillsatt, hvilket kan syfta på 1685, då Åkerhjelm faktiskt blef chef, eller på 1697, då han fick titeln af öfverpostdirektör.

af Posttidningarna, som enligt tidigare beslut skulle tillskickas hvarje postkontor i riket. Det heter vidare i detta reglemente: »Och som för Påst-Conthoret honeur skuldh, åhr nödigdt at betienterna bestååś några Tyska Gazetter, så tillåtes Påst-Conthoret fritt porto för ett lodh under Påstmästarens Couvert, hwilket skal öpnas i bookhållarens närwaro, och sedan kunna alla Conthorsbetienterne sig deraff betiena till at referera en och annan det som tillåteligit åhr, skolandes inga flera Gazetter uthan betalning för porto införskrifvas medh förlust af deras tienst, som här emoth bryter.»

Ytterligare ett vittnesbörd om nyhetsbrefvens existens och art hafva vi i följande anteckning i postverkets registratur under den 18 okt. 1695:

»Directeuren Beyers förklaring öfwer Riddermarks klagan att man på Påsthuset uti adviser honom förklenar, och blef på hans supplique skrefwen denna Resolution:

Res.: det åligger supplicanten att nämbna persohn och producera Gazetten.

På befallning

Samuel Åkerhielm».

Af allt detta framgår, att nyhetsbrefven varit af vederbörande tillåtna, om än stundom med missnöje sedda. De existerade vid sidan af de tryckta tidningarna ännu i midten af 1700-talet.

Angående utländska nyhetsbrefs förekomst har jag äfven ett par notiser att meddela. Den 21 nov. 1684 befallde kanslikollegiet Beyer samt kommissarierne Backman i Hamburg och Barien (i Helsingör?) att hindra införandet och spridningen af de skrifna avisor, som utgåfvos från danska postkontoret i Hamburg[1]), enär de tycktes hufvudsakligen gå ut på att tadla kgl. maj:t och dess allierade, »huarföre the eij tienlige eller dugelige äre här i Landet att Distribueras.» Den 9 febr. 1687 anmodades envoyén Brehmer att under hand taga reda på författaren till stockholmsartiklarna i (den skrifna?) Hamburgska gazetten, hvilka befunnits vara merän-

1) Se om dem *Stolpe*, Dagspressen i Danmark IV: 30—31.

dels osanna, stundom äfven »skimpflige och fåfänge». (Post. Registr.) Den 8 juli 1685 voro postbetjenterna bokhållaren Pijhl, kontrollören Lang, Möller och kassören Kohn inkallade för kanslikollegiet och erhöllo varning för begångna oegentligheter. Bengt Oxenstjerna »påminte härjämte, at Kongl. Mt. förbudit at inga aviser ifrån danska Posthuset skulle inskaffas eller divulgeras, men wore lijkwähl i dessa dagar sådant förelupit, hwilket hade en hög consequence medh sigh, särdelles och ibland annadt, hwad som så sinistre berättas om konungens tillstånd i Engelland . . . Det kunde intet skada, att allehanda aviser komma in, allenast the af wederbörande mehnageras och intet uthsprijdas ibland folk det som är eftertänkeligit för publico. Warnade därhos, och rådde Bokhållaren Pijl intet sådant mehra giöra.» Beijer föreslog nu att både »onda och godha» aviser kunde få insändas från Hamburg, men att kamreraren eller någon annan bestämd person skulle hafva befattning med dem.

Vid detta tillfälle framkastade Skragge-Hermelin tanken, att kronan kunde få någon inkomst af tidningsförsändningen. De utländska tidningarnas införskrifvande till Sverige och utdelande här synes hafva öfvergått till en enskild affär för Stockholms posttjänstemän, hvilka med rätt eller orätt häraf gjorde sig goda sportler, i det de undandrogo sig att till postverket erlägga det dryga portot, som var lika högt som för vanliga bref, men dock läto kunderna betala detsamma. Denna sak debatterade kanslikollegiet vid sitt sammanträde en vecka senare eller den 15 juli. Åkerhjelm upplyste, att de utländska gazetterna lämnade i porto 1,570 dlr.; och att Beyer och Möller införskrefvo dem i så många exemplar, att paketerna merändels vägde 32 lod. Då det föreslogs, att inskränka införandet af tyska avisor, yttrade Oxenstjerna, att det blefve stor »lamentation för them, som äro curieuse att hafwa främmande aviser.» Åkerhielm proponerade, att Möller skulle få införskrifva ett obegränsadt antal, men mot porto, enär han själf toge betalning därför. Han hade haft fribref för 800 dlr slfmt., motsvarande portot från Helsingör. Väl hade han klagat öfver det ringa

pris de betingade, men både Oxenstjerna och Bergenhjelm förklarade, att de erlagt äfven porto för sina gazetter; den senare hade såsom professor i Upsala slagit sig samman med några kolleger om att hålla tidningar. Slutligen enades kollegiet om, att införskrifningen icke skulle inskränkas, men att porto skulle erläggas för allt, hvilket vi ock finna påbjudet i det ofvan anförda reglementet[1]). Likväl hände det, att konkurrensen framtvingade en nedsättning i portot; härom fick postdirecteuren Gerdt Gröen i Riga order den 13 juni 1693, enär man befarade, att köpmännen annars skulle taga sina tidningar öfver Mitau. (Post. Registr.)

O. Sylvan.

Notiser till svenska teaterns historia 1740—1755.

Den franska Gazette, som utkom i Stockholm 1742—1758, innehåller rätt talrika teaterannonser, hvilka ej synas varit använda af Dahlgren för hans Anteckningar. Jag har därför här sammanfört en del uppgifter ur nämda källa, hvilka kunna tjäna att komplettera nämda arbete. Härtill äro jämväl fogade några notiser ur Posttidningarna (betecknade med P. T.), hvilka ej äro upptagna af Dahlgren eller Flodmark i hans arbete om Svenska skådeplatsen 1737—53.

Holberg:

1743	22/8	Den sysselsatte dagdrifvaren. (Den stundesløse).	(P. T. n:r 64).
1744	16/5	samma pjes.	
	26/5	Det arabiska pulfret.	
1745	4/9	Den politiske kannstöparen.	
1748	27/7	Surbrunnsresan.	(P. T. n:r 58).

1) På förfrågan af postmästaren i Karlskrona svarar Åkerhjelm den 1/3 1693, att utländska tidningar skulle draga porto: »Påst Directeuren Beyer och Påstbetienterne sielfwe måste här i Stockholm betahla porto för sina aviser.» (Post. Registr.)

1749 $^{16}/_{1}$ Julstugan[1]).

Racine: (samtliga antagl. på franska)

1743 $^{24}/_{2}$ Ester.

1744 $^{16}/_{11}$ Britannicus ss. sällskapsspektakel uppförd af hofvets medlemmar.

1747 $^{6}/_{5}$ Mithridate.

Molière:

1740 vid jultiden Le bourgeois gentilhomme och Michel Illparig (Les fourberies de Scapin). (P. T. n:r 96).

1746 $^{9}/_{5}$ Le malade imaginaire.

$^{27}/_{10}$ L'école des femmes; hade spelats tre år förut, ty det heter, att den skådespelerska, som då med lifligt bifall utförde Agnes' roll, och som varit borta från teatern i tre år, nu åter skall uppträda.

1747 $^{18}/_{11}$ Les précieuses ridicules i öfversättning, till förmån för aktören Palmberg.

1748 $^{7}/_{4}$ Le mariage forcé, likaledes på svenska.

1750 $^{17}/_{7}$ Le festin de Pierre förberedes till uppförande på franska jämte en af Corneilles bästa pjeser.

Regnard:

1740 $^{2}/_{9}$ Den förryckte (= Le Distrait?). (P. T. n:r 66).

1744 $^{27}/_{8}$ Le joueur i öfversättning.

$^{3}/_{9}$ Le legataire universel gifves på föranstaltande af franske ambassadören till firande af hans monarks tillfrisknande; säges i ett tidigare tillkännagifvande vara den första franska komedi, som gifvits efter svenska teaterns upprättande. Redan föregående år hade tragedier uppförts på franska, hvarom se nedan!

1748 $^{27}/_{1}$ Democrite-amoureux: »la scene de reconnoissance» spelad af Langlois och hans fru,

1) Le paysan engagé, som gafs 1744 $^{20}/_{11}$, är väl Den pantsatte Bondedreng, ehuru den kallas en ny svensk komedi. — Fattigdom och högfärd (Don Ranudo), som gafs 1745 $^{30}/_{10}$, uppgifves vara öfversatt från spanskan! — La sorcellerie imaginaire, gifven 'i ny öfversättning' $^{4}/_{1}$ 1748, är måhända Hexerie eller Blind allarm.

Dancourt:

1746 5/2 Colin Maillard på svenska. (Öfversatt af Knöppel under titeln: Blinde-Bocken).

27/8 Le mari retrouvé.

Le Grand:

1743 24/2 La famille extravagante, öfvers.

1744 24/4 » »

1745 sept. L'ami de tout le monde under inöfning (öfv. af Knöppel 1743).

Th. Corneille:

1749 15/2 L'amour à la mode.

Le Sage och *D'Orneval*:

1746 27/8 Mammon eller Penningdjefvulen, prolog. — Lindahl, som sedan svenska teaterns begynnelse med bifall uppträdt såsom Harlekin, skall häri återtaga »son Caractère ordinaire».

Le Sage och *Fuzelier:*

1747 12/1 Le temple de l'ennui (öfv. af Lindahl).

Saint Foix:

1744 16/11 L'oracle, uppförd tillsammans med Britannicus af hofvet.

Hauteroche:

1744 20/11 Le deuil.

1745 14/5 »

1746 27/8 Crispin médecin.

De Lantier:

1749 8/9 L'impatient.

De la Motte:

1746 20/6 Les Macchabées i öfversättning af Knöppel, för andra gången.

1748 7/4 samma pjes.

Voltaire:

1744 13/2 och 16/2 La mort de Cæsar på svenska.

17/1 L'enfant prodigue på svenska.

24/10 Alzire på franska för Deras Kongl. Högheter.

1745 30/12 L'envieux.

1747 26/3 Oedipe på svenska.

1750 2/5 Brutus » »

1752 8/4 Zaïre. För dansmästare Berners räkning.
(P. T. n:r 27).

D'Ouville (eller *Hauteroche?*)

1743 [7/1] La dame invisible au l'amour spectre, då teatern åter öppnades, sedan sorgetiden efter Ulrika Eleonora var slut; säges vara öfversättning af en af italienska teaterns roligaste pjeser. (Jfr. Dahlgren n:r 2,203).

Chateaubrun:

1743 15/11 Mahomet second, på franska, följd af en liten komedi på svenska.

Deschamps:

1745 14/15 Caton d'Utique, på franska, till förmån för M:lle Langlois.

Författarne till följande stycken har jag ej lyckats uppspåra:

1743 27/4 La stupidité & la finesse, på vers, till förmån för Palmberg.

1744 13/2 Le Triomphe du temps avenir (möjligen ur *Le Grands* Le Triomphe du temps).

24/4 och 26/5 Phanazar, 'tragedie d'un nouveau goût' i en akt på franska. Om den föll i smaken, skulle flera liknande gifvas.

16/5 och 26/5 Polixene & Pyrrhus, tragedi på franska (af *La Fosse?*).

1748 9/5 Les arrêts de l'amour (= Kärlekens domar); den första svenska pjes med »vaudevilles».

Théatre de Guerardi (= Théatre italien de *Gherardi.*)

1743 11/4 Ulysse & Circe.

15/9 La fille de bon sens.

Messenius:

1748 10/2 La Reine Disa, une tragi-comédie. (Jfr. Klemmings bibliografi under år 1611.)

Gyllenborg:

1746 23/4 Le libertin rendu sage på svenska (= En bättrad vildhjerna).

1752 23/9 Svenska sprätthöken.

Hesselius:

1740 27/11 Ericr den Nionde; om den vunne framgång, ärnade förf. ytterligare låta uppföra Agn, Hergrim och Starkotter, en trilogi, hvars gemensamma namn var Den omätteliga Kärleken (Jfr. Hammarsköld-Sondén s. 222.)

(P. T. n:r 91).

1743 17/1 Saül & Jonathan, poëme dramatique.

Modée:

1741 9/10 Dårhuset (Enligt en affisch vid P. T. n:r 79 i Upsala Univ. Bibl.)

Lindahl?

1747 25/5 Syrinx, som vunnit allmänt bifall (första gången 20/5).

3/6 » för andra (?) gången med nya »embellisemens».

1748 27/1 » på befallning.

1751 21/1 »

Lalin?

1750 9/12 Arachne.

1751 18/2 »

Dessutom har jag antecknat sju arlekinader med franska titlar under åren 1744—48 och en med svensk: en »Nach Comedie, kallad Arlequin Taskspelare» gifven 8/4 1752 (P. T. n:r 27). Ofta annonseras ett divertissement i italiensk smak utan angifven titel.

En del af de här upptagna teaterstyckena med franska titlar hafva nog spelats på svenska, ehuru detta icke finnes antydt i annonsen.

Af förteckningen framgår för öfrigt, att Holberg varit flitigare öfversatt under den tidigare frihetstiden än hittills antagits, och att ett större antal franska pjeser af åtskilliga författare gifvits under 1740-talet, än af Dahlgrens arbete framgår. Regnard t. ex. är där före 1768 representerad blott af Le Distrait 1740.

Här må äfven ett par ur samma källa hämtade notiser till skådebanans historia finna plats. 1744 16/2 förklarar truppen sig skola gifva en föreställning till förmån för de fattiga till tack för tillåtelsen att hålla teatern öppen äfven under fastan. 1745 2/7

uppmanar direktören Langlois skådespelare och skådespelerskor från landsorten att anmäla sig till inträde i sällskapet före den 20 aug.; betyg om godt uppförande erfordrades. De, som inställde sig senare, måste aflägga prof på sin förmåga, och därvid hade de företräde, som hade någon kunskap i tyska och franska språken. I september samma år tillkännages, att flera nyengagerade artister komma att uppträda, och samtidigt framställer Langlois en önskan att få mottaga svenska originalstycken eller öfversättningar till uppförande. 1746 firades prins Gustafs födelse med en gratisföreställning, då en pantomim gafs. Samma dag 1748 uppförde hofkapellet en med anledning af dagens betydelse komponerad »opera» på teatern; biljettpriserna voro 9 dlr. i premiere loge, 6 i second, 4½ på parterre och 2 dlr. 8 öre på galleriet.

Slutligen påträffa vi i Posttidningarna n:r 14 för den 14 febr. 1755 följande annons:

> »Om Torsdag som är den 20:de warder på Stadsens Auctions Cammare försåld, Swenska Trouppens Teater Magazin, med dertilhörande piecer»[1]).

1) Såsom ett bidrag till afdelningen »Främmande om Sverige» i Klemmings bibliografi kan nämnas, att kanslikollegiet den 5 nov. 1723 med anledning af sändebudets i Österrike rapport, att »Comedianterne, som i Prag spelt den oanständige Comedien om Görtzes exekution», hade gjort afbön, beslöt att tillstyrka deras släppande, sedan det förbjudits dem att vidare uppföra »den injurieuse Comedien».

O. Sylvan.

Till en dikt af Lidner.

I *Teater och Drama* under Gustaf III s. 83 har jag uppställt den förmodan, att Lidners dikt *"Prolog vid en på Söder inrättad théâtre de société, der La Mort de Cesar speltes"*, varit skrifven för den sällskapsteater, som grosshandlar Arvid Hasselgren hade å sin på söder belägna egendom Jakobsberg, å hvilken Schröderheim, Olof Malmgren, Simmingsköld och andra inom tidens sällskapslif bemärkta män uppträdde, dervid äfven framställande arbeten af så allvarlig art som Dalins *Cato*. Denna hypotes har dock visat sig ogrundad, och följande intressanta ställe ur ett bref från Schering Rosenhane till Kanslirådet Jakob v. Engeström, bevaradt i afskrift af exc. L. v. Engeström bland dennes handskrifter å kungliga biblioteket i Stockholm, visar, för hvilken krets prologen skrifvits och lemnar ett nytt bidrag till kännedomen om de under Gustaf III så starkt florerande sällskapsspektaklen. Den 19/4 1784 skrifver Rosenhane följande: »Gahm (S. G. Gahm Persson, den berömde samlaren) har vist rätt att kalla vårt Tidehvarf det teatraliska. At en troupe upväxer inom Kongl. Majs:ts Cancelie, hvad tyckes väl Tit. därom? Åtskillige uti krigs och Collegie Expeditionen hafva sammansatt sig at upföra *La Mort de Cesar*. Det skedde ock värkeligen sistl. Torsdag uti en Sal på Söder, hos en cancl. Scholanlander uti Col. Exped. Unge Holmström i Krigs-Col. var förstyret för altsammans. Och voro ungefär en 55 personer deltagande uti depenserne, som bestigit sig till 110 R. S. Rolerne hade Lyckhou, som förestälde Cesar, Gartzen Brutus, Casström Cassius och Silfverstolpe Antonius. De säga, att de ämna upföra pieser, där Fruntimmer äro, men jag vet ej, huru det går i Land, i fall ej Damer gå in i Sällskapet, som

tills dato är *tout à fait hommace*[1]). För en Théâtre de société, har det exeqnerats ej oäfvet». Af dessa namn ser man lätt orsaken till, att just Lidner skref prologen, som invigde kretsens skådebana. Han var nära lierad med prot. sekret. Johannes Lychou (sed. af Zellin) canslisten Claës Gartz och copisten Scholander[2]). Hvad de andra nämnda personerna angår, är Casström naturligtvis sederm. charge d'affaires'en och commercerådet Samuel Niclas Casström, då e. o. copist i Canslicollegie-expeditionen och redan känd som lycklig vitterlekare. Silfverstolpe, troligtvis Axel Gabr. S. då copist i Krigsexpeditionen. Okänd är unge Holmström — kanske felskrifning för (Hans Christ.) Hollström, canslist i Krigsexpeditionen.

O. L.

---

1) Jfr Lidners ord i dikten

Ack ensam är ännu vår skara,
Som många Evor nödig har!

2) *Warburg:* Bengt Lidner, s. 149—159. — Scholander var dock troligen ej Nils S. (Warburg s. 159) utan dåvarande copisten i Kongl. Canslie Collegie-exped. *Pehr* Scholander (Stats Calender 1784).

Svensk literaturhistorisk bibliografi.

XII.

1891.

Upprättad av E. H. LIND.

---

1. Allmän literaturhistoria.

Edgren, Hj. Högskolor, deras uppkomst och utbildning. Vid öppnandet af Göteborgs högskola den 15 sept. 1891.
Nord. tidskr. 1891 s. 479—488.

Estlander, C. G. Den franska poesin i våra dagar. Les décadents.
Finsk tidsk. 1891, 1 s. 10—30 ock 104—127.

Hansson, Ola. En framtidssiare. En essay öfver Friedrich Nietzsche.
Ur dagens krön. 1891 s. 417—438.

——. Det unga Frankrike i fogelperspektiv.
Ur dagens krön. 1891 s. 594—609.

——. Från det unga Tyskland.
Samtiden 1891 s. 401—415.

Heikel, I. A. Aristoteles' nyupptäckta skrift om atenarnes statsförfattning.
Finsk tidskr. 1891, 2 s. 179—187.

Kaufmann, R. Från den nyaste franska literaturen.

Finsk tidskr. 1891, 1 s. 159—166.

——. Symbolismen i den nya franska literaturen.

Finsk tidskr: 1891, 2 s. 205—213.

Krohn, J. Finska litteraturens historia. I. Kalevala. Öfversättning af *Ellen Nervander.* Hfrs. 8:o. 6 + 475 s. Kr. 6,50.

Linde, Sv. Om Carmen saliare. Profföreläsning hållen vid Lunds universitet den 7 febr. 1891. Lund. 8:o. 31 s.

Lysander, A. Th. Karaktererna i Shakspeares Romeo och Juliet.

Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 218—241.

——. Studier i Shelleys poesi.

Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 381—425.

——. Var Luigi Pulci utan gudsfruktan, och var hans mening någonsin att komma förargelse åstad?

Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 452—481.

Nyrop, Kr. Mysteriet om S:t Laurentius.

Nord. tidskr. 1891 s. 154—170.

Schück, H. Shaksperes skaldeindividualitet. Inträdesföreläsning hållen den 5 februari 1891 i Lunds universitets aula. Ups. 8:o. 4 + 18 s.

Stefánsson, Jón. Oldnordisk indvirkning på engelsk literatur i det attende og nittende århundrede.

Nord. tidskr. 1891 s. 489—503.

——. Henrik Ibsen i England.

Nord. tidskr. 1891 s. 31—39.

Symons, J. A. En smädeskrifvare under renaissancen [Pietro Aretino].

Ute och hemma 1891 s. 491—514.

Söderhjelm, W. Medeltidens kärleksdomstolar och striden om deras existens.

Finsk tidskr. 1891, 2 s. 161—178.

Westermarck, Hel. Om och ur Carmen Sylvas diktning.

Finsk tidskr. 1891, 2 s. 188—204.

Wide, S. Aristoteles återfunna skrift om den athenska statsförfattningen.

Nord. tidskr. 1891 s. 266—275.

Wrangel, E. Falsk ursprungsbeteckning.

Hist. tidskr. 1891 s. 355—362.

2. Nordisk literaturhistoria.

Annerstedt, C. Schefferus och Verelius. En literär fäjd i sjuttonde seklet. Ups. 4:o. 32 s.

Ur några antecknares samlingar. Även i särtryck.

Anteckningar om abbreviationssignaturer i svensk literatur. (Forts.)

Nya bokhandelstidningen 1891 n:r 5, 6, 8, 13, 15, 16, 19, 21, 22, 25, 33, 37, 42, 43, 45, 49, 52.

Boer, R. C. Über die handschriften und redactionen der Þiðreks saga.

Arkiv. f. nord. filol. VII s. 205—243.

—. Über die Orvar-Odds saga.

Arkiv f. nord. filol. VIII s. 97—139.

Brag, J. En blick på Sveriges tidningspress.

Sverige. Årsbok för sv. folket 1892. s. 41—58

Bref från C. J. L. Almqvist. (Meddelade av *M. G.*).

Samlaren 1891 s. 78—90.

Bref rörande nya skolans historia med anmärkningar utgifna af *Gudmund Frunck.* V. 1811 [6 juni—31 dec.]. Ups. 8:o. S. 307—402.

Carlander, C. M. Svenska bibliotek och ex-libris. Anteckningar. II. Med 22 illustr. Sthm. 8:o. VIII + 172 s. Kr. 10.

Anm.: Svensk tidskr. 1891 s. 319, af [A.] J[osephso]n.

Cavallin, Chr. Om grundtanke och karakterer i Runebergs tragedi Kungarne på Salamis jämförd med Sofokles tragedier.

Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 5—47.

E[lfving], F. Gamla censurminnen.

Finsk tidskr. 1891, 1 s. 205—213.

Erdmann, N. August Blanche såsom författare.

Svensk tidskr. 1891 s. 145—157.

Estlander, B. Runeberg i tysk dräkt.

Finsk tidskr. 1891, 1 s. 247—261. — Anm. av J. L. Runebergs epische Dichtungen übers. von *W. Eigenbrodt.*

Finsk novellistik af *Kasimir L.*

Finsk tidskr. 1891, 2 s. 147—154.

Frosterus, G. Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo, Finlands älsta periodiska skrift. Föredrag vid årsmötet d. 5 febr. 1890.

Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 5. 1889—90 s. 1—23.

Gråsten, E. Vår svenska skönliteratur 1890—91.

Finsk julrevy utg. af J. Ahrenberg 1891.

Hansson, Ola. Das junge Skandinavien. Vier Essays. Leipz. 8:o. 184 s. M. 2.

——. Finlands Dichter.

Unsere Zeit 1891.

Junius. Den finska skönliteraturen.

Finsk julrevy utg. af J. Ahrenberg 1891.

Lagus, E. Du folklore suédois en Finlande. Publié aux frais de la société de litérature suédois en Finlande. Hfrs. 8:o. 16 s.

Leinberg, K. G. Bidrag till kännedomen om finske studerande vid Upsala universitet.

Sv. lit.-sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 5. S. 78—138.

L[ewenhaupt,] E. Teatern under Gustaf III.

Svenska parnassen IV s. 229—258.

Lind, E. H. Svensk literaturhistorisk bibliografi. XI. 1890.

Bilaga till Samlaren 1891.

Ljunggren, G. Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. D. 5. Striden emellan gamla och nya skolan 1815—1823. H. 1. Lund. 8:o. 160 s. Kr. 2.

Lysander, A. Th. Sören Kierkegaard. Litterärhistorisk teckning.
Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 1—29.

—. Tvifvel om en svensk folksagas äkthet.
Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 426—451.

[Meyer, E.] Den nyromantiska skolan.
Svenska parnassen IV s. 345—402.

Milot och Eloisa. Ett nyfunnet drama af *Bengt Lidner.* (Utg. af *H. Schück.*) Ups. 8:o. 2 + 26 s.
Tryckt i 12 exemplar.

Morgenstern, G. Zur überlieferung der grossen Olafssaga Tryggvasonar.
Arkiv. f. nord. filol. VIII s. 153—166.

Rydman, J. M. Sveriges humorister.
Balder. A liter. annual 1890 publ. by the Lyceum of August. College.

Samlaren. Tidskrift utgifven af svenska literatursällskapets arbetsutskott. 12:e årg. 1891. Ups. 1892. 8:o. 4 + 178 + 12 s. Kr. 4.

Schybergson, M. G. Historiens studium vid Åbo universitet. Hfrs. 8:o. 6 + 166 + 2 s. (Åbo univ:s lärdomshist. 3).
Skrifter utg. af sv. lit. sällsk. i Finl. 19.

Schück, H. Lekare och ballader.
Samlaren 1891 s. 44—57 ock 171.

—. Våra älsta psalmböcker.
Samlaren 1891 s. 5—17.

—. Svenska medeltidsförfattare. I.
Samlaren 1891 s. 154—170.

—. Våra älsta historiska folkvisor.
Hist. tidskr. 1891 s. 281—318.

—. Anmälan af *Johannes Steenstrup*: Vore Folkeviser fra Middelalderen. Kiøbenh. 1891.
Hist. tidskr. 1891 s. 53—65.

Schück, H. Öfversättaren af Thet Nyia Testamentit af år 1526. En literaturhistorisk studie.

Ur några antecknares samlingar s. 71—87.

S[chück], H. Thomas Thorild och hans literära strider med Kellgren och Leopold.

Sv. parnassen IV s. 1—35.

Schöldström, B. Ur Bellmansverlden.

I tittskåpet. Minnen och anteckningar af *Birger Schöldström*. Norrk. 8:o. S. 187—233.

——. Från svenska skaldinnors blomparterr.

I tittskåpet. Minnen och anteckningar af *Birger Schöldström*. Norrk. 8:o. S. 107—130.

——. Marseljäsens första öden i Sverige. En kulturhistorisk skiss.

I tittskåpet. Minnen och anteckningar af *Birger Schöldström*. Norrk. 8:o. S. 1—10.

Scott, A. L. Hvad inflytande utöfvade reformationen på svenska språket och vitterheten?

Balder. A liter. annual 1890 publ. by the Lyceum of August. College.

Silfverstolpe, C. En blick i Vadstena klosters arkiv och bibliotek.

Ur några antecknares samlingar. S. 89—115.

Skrifter utgifna af svenska literatursällskapet i Finland. XVIII. Förhandlingar och uppsatser. 5. 1889—1890. Hfrs. 8:o. XLV + 218 s.

Steffen, R. Norsk folkdiktning i våra dagar.

Nord. tidskr. 1891 s. 343—368.

Stiernhielm, G. Valda skrifter utgivna till text för föreläsningar af *Fr. Tamm*. Ups. 8:o. 4 + 60 s. Kr. 1,50.

Strindberg, Aug. Den litterära reaktionen i Sverige.

Tryckt och otryckt III s. 35—57.

Svenska medeltidspostillor efter gamla handskrifter utgifna af *G. E. Klemming*. D. 3, h. 2. Sthm. 8:o. S. 161—352. Kr. 2,50.

Topelius, Z. Runeberg och Almqvist.
Kalendern Svea 1892 s. 22—30.

Törneros, Ad. Bref och dagboksanteckningar, utg. af *Rich. Bergström*. Sthm 1890, 91. 8:o. XLIV + 615 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1892, 1 s. 429, av C. G. Estlander.

Ur några antecknares samlingar. Gärd af tacksamhet och vänskap till mästaren i svensk bokkunskap G. E. Klemming. Ups. 4:o. 150 s.

Westrin, Th. Leopold och Reuterholm.
Samlaren 1891 s. 91—153.

Wetterlund, Fr. Atterbomska ungdomsdikter och Atterbomska reminiscenser.
Samlaren 1891 s. 18—43 ock 172—174.

Wrangel, E. Bidrag till lösningen af frågan: Hvem har författat Guds Werk och Hwila?
Samlaren 1891 s. 58—69.

—.—. Fosterlandskärleken i den svenska litteraturen. Lund. 8:o. 27 s. Kr. 0,35.
Skrifter utg. af Lunds stads o. omnäjds försvarsförb. II.

3. Biografiskt.

Aho, Juhani.
Svenska familjjourn. Svea 1891 s. 387.

Arfvidsson, Nils.
Gbgs vet. o. vitt. samh. handl. XXVI s. 14—20, av *J. Björklund*.

Beaudelaire, Charles.
Ur dagens krönika 1891 s. 383—389.

Bergstrand, Wilh.
Sv. bokhandelstidn. 1891 s. 29. — Ny illustr. tidn. 1891 s. 62. — Sv. familjjournalen Svea 1891 s. 59. — Ur dagens krönika 1891 s. 134. — Kalendern Svea 1892 s. 234, av *B. Schöldström*.

Birgitta.

Märkvärdiga qvinnor af *Ellen Fries*. Svenska qvinnor. S. 3—48.

Idun 1891 s. 322, av *Ellen Fries*

Die heilige Birgitta von Schweden und ihr Klosterorden von *G. Binder*. Jubilæumsgabe zum fünften Centenarium der Canonisation der hl. Birgitta. München. 8:o. XVI + 205 s.

Botjov, Kristo.

Kristo Botjov. En bulgarisk fribetsskald. En skildring från det bulgariska furstendömets befrielse af *Alfred Jensen*. Gbg. 8:o. 96 s. Kr. 2.

Bremer, Fredrika.

En blick på Fredrika Bremer och hennes lifsgärning af *Esselde [Sofi Adlersparre]*. (Dagny 1891 s. 1—27).

Märkvärdiga qvinnor af *Ellen Fries*. Svenska qvinnor. S. 365—387.

Brenner, Sofia Elisabet.

Märkvärdiga qvinnor af *Ellen Fries*. Svenska qvinnor. S. 304—323.

Bunyan, John.

John Bunyan. Föreläsning af *M. W. Punshon*. Sthm. 8:o. 50 s.

Carmen Sylva (Elisabet af Rumänien).

Idun 1891 s. 57.

Cavallin, Christian.

Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. I—X. Av *M. Weibull.*

Edlund, Erik.

Lefnadsteckn. öfver vet. akad:s ledam. III s. 281—305. Af *G. R. Dahlander*.

Feuillet, Octave.

Sv. bokhandelstidn. 1891 s. 7. — Ny illustr. tidn. 1891 s. 40. — Sv. tidskr. 1891 s. 353—365 o. 437—448, av *N. Erdmann.*

Fries, Elias Magnus.

Gbgs vet. o. vitt. samh:s handl. XXVI s. 7—13, av *J. Björklund.*

Genberg, Paul.

Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre Skrifter. Sthm. 1891. S. 48—52. Av *Chr. Cavallin.*

Gislason, Konráð.

Archiv f. nord. filol. VII s. 293—303, av *Finnur Jónsson*. — Dst. s. 378—383 (Autobiogr. optegnelser meddelta av *Kr. Kålund*).

Gréville, Henry (M:me Durand).

Idun 1891 s. 233.

Gyldén, Hugo.

Ny illustr. tidn. 1891 s. 181. Av H. W[ieselgren].

Hamerling, Robert.

Ur dagens krön. 1891 s. 683, av *Hj. Arlberg.*

Hwasser, Israel.

Om Israel Hwasser och hans förhållande till Finland. Föredrag hållet i finska universitetets solennitetssal d. 17 sept. 1890 af *B. O. Schaumann*. Hfrs 1890. 8:o. 29 s.

Anm.: Finsk tidskr. 1892, 2 s. 167, av M. G. S[chybergson].

Jederholm, Frans Teodor.

Guistan. Utg. af A. U. Bååth. S. 7—19. Av *S. A. Hedlund.*

Kellgren, Joh. Henr.

Från Johan Henrik Kellgrens ungdomsår. Af *Henrik Schück.* (Nord. tidskr. 1891 s. 547—560).

Kerfstedt, Amanda.

Idun 1891 s. 9, av *L. Fitinghoff.*

Key, Ellen.

Idun 1891 s. 345, av *Hellen Lindgren.*

Kovalevsky, Sonja.

Dagny 1891 s. 69—84. Av *Ellen Key.* — Ny illustr. tidn. 1891 s. 70. — Kalendern Svea 1892 s. 236, av *Valborg Hedberg.* — Svensk tidskr. 1891 s. 71—79, av *Tor Hedberg.*

Lagerlöf, Selma.

Idun 1891 s. 177.

Lenngren, Anna Maria.

Märkvärdiga qvinnor af *Ellen Fries.* Svenska qvinnor. S. 351—364.

Lindhé, Vilma.

Idun 1891 s. 401.

Lidner, Bengt.
Svenska parnassen IV s. 151—167. Av *[E. Meyer]*.

Ljungstedt, Aurore (Claude Gérard).
Idun 1891 s. 297, av *B. Schöldström*.

Lundgren, Egron.
Självbiografiska fragment. (Svensk kalender 1892 s. 115—123).

Lysander, A. Th.
Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. I—XV. Av *M. Weibull*.

Madvig, J. N.
Chr. Cavallin & A. Th. Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. S. 53—62. Av *Chr. Cavallin*.

Malmsten, Karl Johan.
Gbgs vet. o. vitt. samh:s handl. XXVI s. 67—75, av *J. Björklund*.

Neiglick, Hjalmar.
Album utg. af nyländingar X. Av *Jarl Hagelstam*.

Nordenflycht, Hedv. Charlotta.
Märkvärdiga qvinnor af *Ellen Fries*. Svenska qvinnor. S. 336—350.

Oxenstierna af Croneborg, Johan.
Inledning till Grefve Oxenstiernas Sedo-Lexor. I urval. Sthm. 8:o. S. 1—40. Af *F. U. Wrangel*.

Paludan-Müller, Fr.
Chr. Cavallin & A. Th. Lysander Smärre skrifter. Sthm. 1891. S. 324—355. Av *A. Th. Lysander*.

Poe, Edg. Allan.
Balder. A liter. annual 1891, publ. by the Lyceum of August. College. Av *E. W. Olson*.

Pressensé, Edmond de.
Svensk bokhandelstidn. 1891 s. 79.

Rudbeck, Olof.
Svenska parnassen IV s. 127—128. Av *[E. Meyer]*.

Sandström, Anna (Uffe).
Idun 1891 s. 369, av *Hellen Lindgren*.

Schéele, C. W.

Lefnadsteckningar öfver vet. akad:s ledam. III s. 1--38. Av *C. W. Blomstrand.*

Scholander, F. W.

Nord. tidskr. 1891 s. 281—303. Av *G. Nordensvan.*

Schultén, Hugo af.

Finsk tidskr. 1891, 2 s. 131, av *C. G. E[stlander].*

Snoilsky, Carl.

Sv. familj-journ. Svea 1891 s. 297. Af *J. A. R[unströ]m.*

Från Carl Snoilskys ungdom. Några minnen af *Fr. Barthelson.* (Sverige. Årsbok för sv. folket 1892 s. 89—96).

Starbäck, Carl Georg.

Lefnadsteckning af H. W[ieselgren] bifogad Nils Bosson Sture. 3:e saml. Testamentet. Sthm 1891. XX s.

Strindberg, Aug.

Samtiden 1891 s. 241—251 ock 289—304, av Ola Hansson.

Strömberg, Adam Teodor.

Biskop Adam Teodor Strömberg. Minnesteckning vid prestmötet i Strengnäs d. 25 aug. 1891 af *Joh. Wahlfisk.* Strängn. 8:o. 40 s. & portr.

Särtr. ur Strängn. stifts prestmöteshandl. 1891.

Svedenborg, Emanuel.

En kort lefnadsbeskrifning öfver Emanuel Svedenborg (född 1688, död 1772) efter *Matter* m. fl. sammanfattad af **fm**. Sthm. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

Tegnér, Esaias.

Cavallin & Lysander. Smärre skrifter. Sthm 1891. 8:o. S. 484—510. Av *A. Th. Lysander.*

Törneros, Adolf.

Minnesteckning af *P. D. A. Atterbom* (bearbetad af *Rich. Bergström*) i Bref och dagboksanteckningar af *Adolf Törneros.* Ny uppl. Sthm 1890, 91. 8:o. XL s.

Wennerberg, Gunnar.

Sv. familjjourn. Svea 1891 s. 354, av *J. A. R[unströ]m.*

Wikner, Pontus.

Valvoja 1891, av *Th. Rein.* — Danskeren VIII. Av *J. Nielsen.*

Förteckning

öfver

Svenska Literatursällskapets medlemmar

år 1892.

Hedersledamöter:

Estlander, C. G. Professor, Helsingfors.
Klemming, G. E. f. d. Öfverbibliotekarie, Stockholm.
Ljunggren, G. H. J. Professor, Lund.

Ständiga Ledamöter:

Berggren, Robert. Grosshandlare, Stockholm.
Bünsow, Fr. Disponent, Merlo, Sundsvall.
Davidson, Henrik. Generalkonsul, Stockholm.
Dickson, Charles. Med. D:r, Stockholm.
Ekman, A. W. Fil. D:r, Teol Kand., Lerjeholm.
Geijer, K. R. Professor, Upsala.
Kobergs bibliotek.
Ljungqvist, O. Bruksägare, Munksjö.
Palm, Svante. Konsul, Austin, Texas.
Quensel, J. O. Docent, Upsala.
Schiller, A. L. f. d. Rektor, Åtorp.
Tamm, Gustaf. Friherre, Öfverståthållare, Stockholm.
Trübner & C:o. London.
Upsala, Seminariet för nord. språkforskning.
Wachtmeister, Fr. Cl:son. Grefve, Kammarherre, Tistad.
Vasenius, G. V. Docent, Helsingfors.
Wijk, Olof. Grosshandlare, Göteborg.
Wimmer, Ludv. F. A. Professor, Köpenhamn.

Ledamöter:

Abramson, A. Grosshandlare, Stockholm.
Agardh, J. N. Bibl.-Amanuens, Lund.
Åhlström, G. A. Fil. Lic., Upsala.
Alin, O. J. Professor, Upsala.
Alkman, Edv. P. Fil. Kand., Upsala.
Almkvist, H. N. Professor, Upsala.
Almquist, J. A. Bibl.-Amanuens, Upsala.
Almqvist, R. M. Bibl.-Amanuens, Upsala.
Andersson, Aksel. Bibl.-Amanuens, *Sällsk:s skattmästare*, Upsala.
Andersson, Aron. Fil. Kand., Grosshandlare, Göteborg.
Andersson, J. Biskop, Vexjö.
Andersson, Th. Fil stud., Lund.

Andréen, P. Stadskamrer, Göteborg.
Annerstedt, Cl. Bibliotekarie, Upsala.
Arnberg, J. W. Bankofullmäktig, Stockholm.
Arpi, R. M. Amanuens, Upsala.

Bagge, P. Lektor, Upsala.
Becker, B. P. A. W. N. Prot.-Sekreterare, Stockholm.
Beckman, K. F. N. Fil. Kand., Upsala.
Beijnoff, Emil. Bankbokhållare, Upsala.
Berg, F. W. Skogsinspektör, Piteå.
Berg, N. Grosshandlare, Stockholm.
Bergelmer, A. M. Lärov.-adj., Jönköping.
Berghman, G. Med. D:r, Stockholm.
Bergius, G. N. Fil. Stud., Upsala.
Berglöf, F. Häradshöfding, Varberg.
Bergman, A. F. Jur. Stud., Upsala.
Bergman, C. O. Öfverstelöjtn., Bodträskfors.
Bergstedt, Hugo. Lektor, Norrköping.
Bergström, P. A. Landshöfding, Örebro.
Berlin, Königliche Bibliothek.
Berling, Edv. Boktryckare, Upsala.
Berwald, M. Tjensteman i bolaget Skandia, Stockholm.
Björck, A. W. Bibl.-Amanuens, Göteborg.
Björkman, Er. Jur. Fil. Kand., Upsala.
Bodman, C. E. C. Tullförvaltare, Gefle.
Boëthius, S. Professor, Upsala.
Boije af Gennäs, Sten. v. Lektor, Stockholm.
Bolander, M. A. B. Fil. Stud., Upsala.
Bonde, C. Trolle-. Grefve, Trolleholm.
Bonde, C. J. Friherre, Öfv.-Kammarherre, Stockholm.
Bonnier, A. Bokförläggare, Stockholm.
Borgå, Lycei bibliotek.
Bratt, A. W. Assessor, Jönköping.
Braune, F. E. v. Bibliotekarie, Lund.
Broberg, F. Postdirektör, Göteborg.
Brogren, Erik. Fil. Stud., Upsala.
Brummer, W. v. Häradshöfd., Helsingfors.
Brunström, I. Notarie, Stockholm.
Bygdén, A. L. v. Bibliotekarie, Upsala.

Carlander, C. M. Grosshandlare, Stockholm.
Carlson, J. O. Kommissarie, Upsala.
Carlsson, M. Bokhandlare, Stockholm.
Cederschöld, Gust. Docent, Lund.
Cederström, E. Friherre, Godsägare, Krusenberg.
Clason, E. C. H. Professor, Upsala.
Cöster, J. L. Kansliråd, Stockholm.

Dahlgren, Edv. Bruksägare, Ransäter.
Dahlgren, E. W. Bibliotekarie, Stockholm.
Danielsson, O. A. Professor, Upsala.
Davidson, E. Ägare af Hasselbacken, Stockholm.
De Geer, Jean Jacques. Friherre, Jur. Stud., Upsala.
Degerholm, Karl. Jur. Stud., Upsala.
Djurklou, N. G. Friherre, Kammarherre. Örebro.

Eberstein, Chr. Bankdirektör, Norrköping.
Edholm, E. W. af. Förste Hofmarskalk, Stockholm.
Ehrenheim, Erik von. Disponent, Grönsö.
Ehrensvärd, A. Grefve, f. d. Utr.-minister, Tosterup.
Eigenbrodt, W. Fil. D:r, Karlsruhe.
Ekengren, Aug. Jur. Fil. Kand., Upsala.
Eklund, J. A. Fil. Kand., Lund.
Eklund, Ludv. Lektor, Norrköping.
Ekman, Carl. Bruksägare, Finspång.
Ekman, V. Bankkassör, Upsala.
Ekstrand, A. G. Byråingeniör, Stockholm.
Elmqvist, G. H. Bibl.-Amanuens, Upsala.
Enblom, V. Fil. Kand., Upsala.
Eskilsson, N. Bokhandlare, Stockholm.
Essen, Axel v. Friherre, Eds bruk.
Essen, C. v. Friherre, Ryttmästare, Vijk.
Essen, Fr. v. Friherre, Statsråd, Stockholm.
Etzel, Erik E:son. Fil. Kand. Upsala.

Fahlcrantz, C. A. Lektor, Upsala.
Fehr, J. N. Lektor, Strängnäs.
Flodin, S. Bokförläggare, Stockholm.
Flodmark, J. Amanuens, Stockholm.
Florin, J. A. Medicinalråd, Helsingfors.
Forsslund, C. E. Fil. Stud., Upsala.
Forsstrand, C. Bibl.-Amanuens, Stockholm.
Franzén, Georg. Fil. Stud., Upsala.
Frestadius, A. W. Grossh., Stockholm.
Fries, Ellen. Fil. D:r, Stockholm.
Friesen, Otto v. Fil. Kand., Upsala.
Fürstenberg, Otto. Fil. Kand. Upsala.
Fürstenberg, Pontus. Grossh., Göteborg.
Fåhræus, Fr. Lektor, Vesterås.

Gartz, Cl. Bokaukt:s-Kommiss., Stockholm.
Gavelius, G. Akademikamrerare, Upsala.
Geete, S. J. Häradshöfding, Östersund.
Geijer, P. A. Professor, Upsala.
Grafström, Frith. e. o. Hofrättsnotarie, Arvika.
Grape, A. Med. D:r, Gefle.
Grönvall, Edv. Bokhandlare, Upsala.
Gumpert, M. Grosshandlare, Stockholm.
Gyllander, Ad. Fil. Lic., Upsala.
Gyllensvärd, J. A. Reg:tsintendent, Upsala.
Gödel, V. Fil. Kand., Upsala.
Göteborg, Latinläroverket.
Göteborg, Musei bibliotek.
Göteborg, Realläroverket.
Göttingen, Universitäts-Bibliothek.

Hacklin, A. V. Lektor, Luleå.
Hagberg, J. T. Professor, Stockholm.

Hagdahl, J. Fabrikör, Karlskrona.
Hagson, K. A. Lärov.-adj., Linköping.
Hallman, K. Redaktör, Luleå.
Halmstad, Allm. läroverket.
Halvorsen, I. B. Bibliotekarie, Kristiania.
Hamilton, A. L. Grefve, Landsh., Upsala.
Hamilton, H. E. G. Grefve, Byråchef, Stockholm.
Hamilton, K., Grefve, Länsnotarie, Upsala.
Hammarsten, O. Professor, Upsala.
Haverman, E. Bibl.-Amanuens, Stockholm.
Hazelius, A. Fil. D:r, Stockholm.
Hedlund, H. Redaktör, Göteborg.
Hedqvist, R. V. Th. Fil. D:r, Stockholm.
Helander, P. J. Stud., Falköping.
Hellerström, Sven. Godsägare, Marielund.
Helsingborg, Allm. läroverket.
Helsingfors, Studentbiblioteket.
Helsingfors, Svenska Literatursällskapet i Finland.
Helsingfors, Universitets-biblioteket.
Hernlund, C. H. Rektor, Stockholm.
Hierta, P. G. A. Fil. Kand., Främmestad.
Hildebrand, Albin. v. Lektor, Stockholm.
Hildebrand, E. Lektor, Stockholm.
Hildebrand, H. Riksantiqvarie, Stockholm.
Himmelstrand, H. V. Bibl.-Aman., Upsala.
Hjärne, H. Professor, Upsala.
Hochschild, C. F. L. Friherre, f. d. Utr.-minister, Marsvinsholm.
Holm, C. T. Handelsbokh., Stockholm.
Holm, G. B. A. v. Häradshöfd., Stockholm.
Holmqvist, A. L. Kammarskrifvare, Karlskrona.
Hoppe, E O. L. Fil. Kand., Stockholm.
Hudiksvall, Allm. läroverket.
Hultman, F. O. Fil. Mag., Helsingfors.
Hyselius, G. v. Häradshöfd., Stockholm.
Hålén, J. v. Häradshöfd., Rådman, Gefle.
Hård, C. G. Grefve, Jur. Utr. Kand., Stockholm.
Häggström, F. W. Professor, Upsala.
Häggström, L. Pastor, Norrköping.

Jacobsson, H. Rektor, Hernösand.
Janzon, G. El. Fil. Kand. Upsala.
Johansson, J. Rektor, Umeå.
Johansson, M. Biskop, Hernösand.
Josephson, A. Bokhandlare, Upsala.
Jungbeck, K. Revisor, Stockholm.

Kallenberg, B. S. Lärov.-adj., Kristianstad.
Karlson, K. F. Kyrkoherde, Nyköping.
Karlsson, K. H. Bibl.-Aman., Stockholm.
Karlstad, Allm. läroverket.
Keijser, E. J. Domprost, Strängnäs.
Kempff, Hj. Lektor, Gefle.
Key, K. A. H. Fil. Kand., Upsala.
Kinberg, J. G. H. Professor, Stockholm.
Kjellberg, Knut. Med. Stud., Upsala.
Kjellberg, L. Bibl.-Amanuens, Upsala.
Klockhoff, O. Lektor, Linköping.
Knös, O. V. Docent, Lektor, Upsala.
Kock, A. Professor, Göteborg.
Koehlers Antiqvariat. Leipzig.
Kristiania, Det Norske Rigsarkiv.
Kristiania, Universitets-biblioteket.
Krook, A. Literatör, Göteborg.
Kruse, J. E. Fil. Kand., Lund.
Krusenstjerna, E. v. Generaldirektör, Stockholm.
Kullberg, K. Fil. D:r, Sköfde.
Kålund, Kr. Bibliotekarie, Köpenhamn.
Köpenhamn, Det store kongelige Bibliothek.
Köpenhamn, Studenterforeningen.
Köpenhamn, Universitets-biblioteket.

Laestadius, K. F. Fil. Kand., Upsala.
Lamm, H. Grosshandlare, Stockholm.
Landtmanson, C. J. G. Lektor, Skara.
Landtmanson, I. S. Professor, Upsala.
Larsson, Ludv. Fil. D:r, Lund.
Laurent, Th. Bankkamrer, Upsala.
Lehnberg, G. C. Handelsbokh., Stockholm.
Leman, E. Grosshandlare, Stockholm.
Lewenhaupt, A. Grefve, Öfver-Kammarherre, Sjöholm.
Lewenhaupt, C. H. E. Grefve, Bibl.-Amanuens, *Sällsk:s Sekreterare*, Upsala.
Levertin, O. Docent, Upsala.
Lidberg, K. Fil. Stud., Upsala.
Lidén, Evald. Fil. Kand., Upsala.
Lidforss, V. E. Professor, Lund.
Lindberg, G. E. Hamnfogde-inspektör, Stockholm.
Lindegren, E. v. Häradshöfd., Jönköping.
Lindén, O. S. Fil. Stud., Upsala.
Lindencrona, C. J. Hofrättsråd, Kristianstad.
Linder, N. Lektor, Stockholm.
Lindersson, A. Bankbokhållare, Upsala.
Lindgren, E. Lektor, Hernösand.
Lindh, A. Öfverläkare, Göteborg.
Lindhult, H. G. Rektor, Kungelf.
Lindström, A. F. Geolog, Stockholm.
Linköping, Stiftsbiblioteket.
Ljungstedt, K. Docent, Upsala.
Looström, C. J. Bokhandlare, Stockholm.
Looström, L. Sekreterare vid Fria Konst. Akad., Stockholm.
Lund, Akademiska Föreningen.
Lund, G. Lärov.-adj., Göteborg.
Lundell, J. A. Professor, Upsala.
Lundgren, M. F. Lektor, Stockholm.
Lundin, Cl. Literatör, Stockholm.
Lundstedt, B. W. Bibl.-Aman., Stockholm.
Lundström, A. H. Teol. Kand., Upsala.
Lundström, C. J. Bokhandlare, Upsala.
Lundvall, Ad. Postkontrollör, Stockholm.

Lundwall, C. L. Hofrättsråd, Kristianstad.
Läffler, L. F. Professor, Stockholm.
Lönroth, H. U. L. Fil. Kand., Upsala.

Malm, A. Bibl.-Amanuens, Lund.
Malm, T. W. Prot.-Sekreterare, Stockholm.
Malmö, Allm. läroverket.
Mannheimer, O. v. Häradshöfd., Göteborg.
Martin, F. R. Amanuens, Stockholm.
Maurer, Konr. Professor, München.
Melén, C. Jur. Fil Kand., Upsala.
Meyer, Ernst. Docent, Upsala.
Meyerson, G. Bokhandelsbitr., Stockholm.
Michaëlson, K. G. Brukspatron, Schébo bruk.
Molander, A. Direktör, Stockholm.
Montan, E. W. Professor, Stockholm.
Montelius, O. Professor, Stockholm.
Mortenssen, J Fil. Kand., Lund.
Månsson, L. f. d. Riksdagsman, Tranemåla.
Mörner, N. C. Grefve, Kåreholm.

Nattsén, A. L. T. v. Kollega, Alingsås.
Naumann, Th. v. Häradshöfd., Stockholm.
Nielsen, Yngvar. Professor, Kristiania.
Nilsson, Carl. Bokhandlare, Lund.
Nordwall, J. E. Docent, Upsala.
Noreen, A. G. Professor, Upsala.
Norén, R. Folkskoleinspektör, Bollnäs.
Norrby, C. J. Professor, Upsala.
Nyblom, C. R. Professor, *Sällsk:s Ordförande*, Upsala.
Nycander, F. A. Fil. Stud., Göteborg.
Nylander, K. U. Docent, Upsala.
Nyström, J. F. Docent, Lektor, Upsala.

Odhner, H. Folkhögskoleförest., Lunnevad.
Ohlson, O. Förste lärare vid folkskolan, Sundsvall.
Olbers, M. Kamrer, Göteborg.
Olivecrona, K. Justitieråd, Stockholm.
Ossbahr, C. A. Sekret. vid Nat.-Museum, Stockholm.

Palm, A. J. Th. v. Bibliotekarie, Lund.
Paludan, J. Professor, Köpenhamn.
Paulson, J. Professor, Göteborg.
Petersens, C. af. Docent, Lund.
Peterzén, Hj. Bibl.-Amanuens, Kristiania.
Petre, J. W. Borgmästare, Gefle.
Phragmén, L. Rektor, Örebro.
Piehl, K. F. Docent, Upsala.
Platen, C. v. Jur. Stud., Stockholm.
Platin, O. Civilingeniör, Gustafsvik.
Printzensköld, A. Kammarjunkare, Stockholm.
Printzsköld, O. H. R. Landshöfding, Nyköping.

Quensel, Th. Bokhandlare, Upsala.

Rancken, J. O. I. Professor, Vasa.
Raphael, A. Fil. D:r, Jur. Utr. Kand., Stockholm.
Regnell, K. V. Kamrer, Helsingfors.
Rettig, John. Konsul, Gefle.
Risberg, J. B. Fil. D:r, Upsala.
Rosander, E. H Fil. Stud., Upsala.
Rosen, N. von. Grefve, Förste Hofmarskalk, Stockholm.
Rosén, J. Redaktör, Stockholm.
Rubenson, L. E. Kongl. Sekter, Stockholm.
Rudbeck, J. G. R. Friherre, e. o. Hofrättsnotarie. Karlstad.
Rääf, L. R. Kammarjunkare, Buhlsjö.

Sahlin, C. Y. Professor, Upsala.
Sandegren, M. v. Lektor, Stockholm.
Sandels, L. G. Generallöjtnant, Stockholm.
Sandströmer, C. e. o. Hofrättsnotarie, Stockholm.
Suntesson, G. H. Fil. D:r, Stockholm.
Schauman, A. Fil. Mag., Boktryckare, Helsingfors.
Schéele, F. A. von. Docent, Upsala.
Schlyter, G. R. Lektor, Karlskrona.
Schröder, A. v. Häradshöfd., Kronofogde, Gefle.
Schück, J. H. E. Professor, Lund.
Schützercrantz, J. W. Revisor, Stockholm.
Schwartz, Eug. Rektor, Stockholm.
Schwerin, H. H. von. Friherre, Docent, Konsul, Lund.
Schöning, G. Konsul, Söderhamn.
Sehlberg, N. J. Med. D:r, Gefle.
Selggren, J. f. d. Rektor, Gefle.
Setterwall, K. Bibl.-Amanuens, Stockholm.
Setterwall, N. v. Häradshöfd., Stockholm.
Silfverstolpe, C. G. U. Kammarherre, Stockholm.
Sjöbeck, P. Bibl.-Amanuens, Lund.
Sjövall, B. Fil. Stud., Lund.
Skara, Stiftsbiblioteket.
Skarstedt, C. W. Professor, Lund.
Skogman, C. Jur. Fil. Kand., Upsala.
Smerling, G. W. v. Häradshöfd., Stockholm.
Smith, J. J. Landssekreterare, Gefle.
Snoilsky, C. Grefve, Öfverbibliotekarie, Stockholm.
Sondén, M. Med. D:r, Stockholm.
Sprinchorn, C. K. S. Rektor, Lund.
Staaff, E. S. Fil. Kand., Upsala.
Stadenberg, G. F. Kommissarie, Upsala.
Stavenow, L. V. A. Docent, Upsala.
Steffen, L. R. Fil. Kand., Upsala.
Steinmetz, A. K. Hofpredikant, Prost, Bollnäs.
Steinnordh, J. H. W. f. d. Lektor, Linköping.
Stenbeck, C. W. Grosshandlare, Gefle.

Sterncrona, D. E. Friherre, Kammarherre, Stockholm.
Stockholm, Realläroverket.
Strassburg, K. Universitäts- und Landes-Bibliothek.
Stråle, G. H. Brukspatron, Rörstrand.
Sundelin, Rob. Domprost, Upsala.
Sundén, D. A. Lektor, Västerås.
Sundén, J. M. Professor, Upsala.
Sundström, C. J. Lektor, Göteborg.
Sundsvall, Läse- och Schacksällskapet.
Svartengren, T. H. Pastor, Boden.
Swartz, C. Fabrikör, Norrköping.
Swedbom, P. J. W. Fil. D:r, Stockholm.
Swedelius, A. E. Öfverste, Stockholm.
Svenska Akademien.
Sydow, A. von. Pastor, Sköfde.
Sylwan, O. Docent, Lund.
Söderman, S. Fil. Kand., Upsala.
Söderwall, K. F. Professor, Lund.

Tamm, F. A. Docent, Upsala.
Taube, C. B. Frih., Arkivarie, Stockholm.
Tegnér, Elof, Bibliotekarie, Lund.
Tegnér, Esaias, Professor, Lund.
Thestrup, G. Rådman, Landskrona.
Thorburn, B. Grosshandlare, Uddevalla.
Thurgren, J. A. Jur. D:r, Stockholm.
Tigerschöld, H. E. v. Häradsh., Stockholm.
Tigerstedt, R. Professor, Stockholm.
Torbjörnson, Tore. Fil. Kand., Upsala.
Torin, K. J. L. Lärov.-adj., Skara.
Tottie, H. Docent, Upsala.
Trana, E. A. Fil. D:r, v. Häradshöfding. Göteborg.
Trygger, Signe. Professorska, Upsala.
Tullstorp, G. L. Bokhandlare, Lund.

Uddenberg, E. Generalkonsul, Stockholm.
Ugglas, C. G. af. Friherre, e. o. Hofrättsnotarie, Stockholm.
Ullman, Hj. Kassör, Stockholm.
Upsala, Estetiska föreningen.
Upsala, Stockholms nation.
Upsala, Studentkåren.
Upsala, Södermanlands-Nerikes nation.
Upsala, Uplands nation.

Wachtmeister, H. Grefve, Expeditionschef, Stockholm.
Wachtmeister, M. Grefvinna, Christineholm.
Wahlberg, C. G. Bibl.-Aman., Stockholm.
Wahlund, C. W. Docent, Upsala.
Wahlund, J. Borgmästare, Östhammar.
Wallensteen, J. A. Kammarrättsråd, Stockholm.
Wallgren, H. G. Bibl.-Amanuens, Upsala.
Wannberg, D. E. Kontraktsprost, Tegneby.
Warburg, K. J. Professor, Göteborg.
Warburg, S. E. Generalkonsul, Göteborg.
Varenius, P. O. Fil. D:r, Upsala.
Wedberg, J. O. Justitieråd, Stockholm.
Werner, K. F. Kamrer, Stockholm.
Westling, G. O. F. Rektor, Sundsvall.
Wetterlund, F. Fil. Kand., Lund.
Wexiö, Allm. läroverket.
Whibley, Charles. M. A., London.
Vickberg, R. M. Lektor, Västervik.
Victorin, K. A. Bibl.-Amanuens, Stockholm.
Widmark, P. F. Herr, Bie.
Wieselgren, H. O. Bibliotekarie, Stockholm.
Vikström, K. A. Boktryckare, Köpenhamn.
Vising, J. Professor, Göteborg.
Vougt, C. F. v. Häradshöfd., Stockholm.
Wrangel, E. Docent, Lund.
Wrangel, H. Grefve, Kammarherre, Förste Sekr. i K. Utr.-Dep:t., Stockholm.
Wåhlin, L. Bibliotekarie, Göteborg.
Vänersborg, Allm. läroverket.
Västervik, Allm. läroverket.
Västerås, Allm. läroverket.

Zachau, A. P. Grosshandlare, Uddevalla.
Zachrisson, M. Landssekr., Vänersborg.
Zetterströmska biblioteket, Östersund.

Åkerhielm, G. F. Friherre, Andre Sekr. i K. Utr.-Dep:t, Stockholm.
Åkerman, A. Borgmästare, Kristianstad.
Åstrand, J. O. G. Lärov.-adj., Upsala.

Ödberg, J. F. Rektor, Skara.
Ödman, S. Öfverläkare, Lund.
Ölander, C. H. Fil., Kand., Upsala.
Öman, V. E. Fil. D:r, Örebro.
Örebro, Karolinska läroverket.
Östman, H. Fil. Stud., Upsala.

Personregister till Bref rörande Nya skolans historia,

utgifna af

Gudmund Frunck.

Som nedanstående register, till större delen utarbetadt af Brefvens utgifvare, numera aflidne lektor Gudm. Frunck, har måst fullbordas af annan hand, är möjligt, att en och annan inkonsekvens mot den ursprungliga planen vid registrets upprättande blifvit begången. Största svårigheten har förelegat vid de på snart sagdt hvarje sida af Brefven återkommande namnen P. D. A. Atterbom, L. Hammarsköld och V. Fr. Palmblad, samt de äfven ofta nämnda K. A. Agardh, J. K. Askelöf, P. Elgström, B. Höijer, K. G. af Leopold, Klas Livijn och P. A. Wallmark. Utg. har härvid sökt följa den plan, lektor Frunck synes hafva uppgjort, den nämligen att angifva endast ställen af större vikt och intresse. Med afseende på i texten omnämnda utl. författare hafva endast upptagits de mera betydande eller oftare förekommande.

Rättelser, tryckfel och tillägg till brefven fr. 1810.

Sid. 93 rad 2 nedifr. står *mors* i st. f. *föräldrars.*
» 128 » 9 uppifr. » *schleglarne*, läs *Schleglarne.*
» 148 » 2 nedifr. uttalas den förmodan att bokhandelsprivilegiet för Agardh och Heurlin ej beviljades. Så torde dock hafva varit händelsen. Jmf. Agardhs bref till H—d d. 13 okt. 4 nov. 1811.
» 198 » 5 nedifr. » *4* läs *3*.

Tillägg till brefven af 1810 och 1811.

S. 178 Obs. *L. v. Engeström*, Minnen och ant. II, s. 174 och *Frunck*, Bidrag etc. s. 135, not 2.

S. 350 Hvad som här talas om »höijerska partiet» gent emot ett annat, för hvilket Grubbe står i spetsen, har afseende på en mellan denne och Höijer uppkommen missämja på grund af förslagets upprättande till professionen i prakt. filosofi vid Upsala universitet. Jmf. *Nybläus*, Fil. forskn. III, 2, sid. 8, not 1.

Upsala, Edv. Berlings boktryckeri. 1892.

1884—85.

Samlaren, Tidskrift: V. Ej i bokhandeln.
G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
" " " III. " " " 1 "
1500- och 1600-talens Visböcker:
I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. " " " 2 "

1885—86.

Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
" VI, 2. " " " "
1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok. 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
Sveriges bibliografi 1481—1600. I. (1481—1501). Ej i bokhandeln.
1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
Sveriges bibliografi 1481—1600. II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
Bref rörande teatern under Gustaf III. II h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
Personregister till Bref rörande Nya skolans historia.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.

Upsala i November 1892.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! **Samlaren** III. V. VII. VIII. IX. X. XI. XII och XIII äro fullständigt utkomna hvardera i **ett** häfte.

Obs.! Tillägg, rättelser och register till »Bref rör. teatern under Gustaf III» utkomma under våren 1893.

Obs.! Med detta häfte följer Register till »Bref rör. Nya Skolans historia».

***

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1:14.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

FJORTONDE ÅRGÅNGEN 1893.

Innehåll:

UPSALA 1893
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

1:1[1]. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
1:1[2]. „ „ I, 2. „ „ „ 2 „
2[1]. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 k.
3[1]. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

1:2[1]. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1:2[2]. „ „ II, 2. „ „ „ 1 „ 50 öre.
2[2]. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. „ „ „ 2 „
3[2]. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

1:3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
3[3]. Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

1:4[1]. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1:4[2]. „ „ IV, 2. „ „ „ 2 „ 50 öre.
6[1]. G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
7:1[1]. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

FJORTONDE ÅRGÅNGEN

1893.

UPSALA 1893
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Innehåll.

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.

Den 26 April 1893 sammanträdde Svenska Literatursällskapet till sitt trettonde allmänna årsmöte, hvarvid af sekreteraren upplästes följande

Årsberättelse för arbetsåret 1892.

Till Sällskapets medlemmar har under detta år utdelats »Samlaren XIII»; Sveriges bibliografi 1481—1600 af *G. E. Klemming* h. IV (1527—1530), utg. af *Aksel Andersson; Bref rörande teatern under Gustaf III* h. 2, utg. af *E. Lewenhaupt* samt Personregister till »Bref rörande Nya Skolans historia», utarbetadt af fru *A. Frunck*.

»Samlaren» innehöll uppsatser och bidrag af Professor H. Schück, Bibliotekarien H. Wieselgren, Docenterne O. Levertin och O. Sylvan, Biblioteksamanuensen E. H. Lind och Mr. Th. Cart, Professeur au lycée Henri IV i Paris.

Sedan sista ordinarie årsmötet har sällskapet genom döden förlorat tvänne för dess arbeten och sträfvanden varmt intresserade medlemmar, hvilka bägge i handling lagt i dagen detta sitt intresse, friherre N. Silfverschiöld, som upprepade gånger genom frikostiga penningebidrag underlättat sällskapets arbete, och lektor G. Frunck, som, så länge hälsa och krafter tilläto, var en flitig och framstående medarbetare i sällskapets literära sträfvanden.

Arbetsutskottet har under året haft 4 sammanträden.

Upsala den 26 April 1893.

E. Lewenhaupt.

Efter uppläsande af följande

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1892.

Sällskapets inkomster under året hafva varit:

Saldo från föregående år		3,683: 72
Årsafgifter af 372 medlemmar		1,860: —
Svenska Akademien för 20 exemplar		100: —
Äldre årsafgifter		45: —
Debiterade frakter		88: 30
Räntevinst		143: 08
	Summa kronor	5,920: 10

Sällskapets utgifter under året hafva varit:

Författarehonorar		505: —
D:o för 1893 års publ.		680: —
Boktryckeriräkning		1,374: 05
Klichéer		92: 61
Bokbindareräkning		56: 35
Distribution, frakter och diverse		189: 95
Saldo, behållning:		
Utlånt mot revers	2,000: —	
I Upsala sparbank	955: 13	
Kontant	66: 81	3,021: 94
	Summa kronor	5,920: 10

Räkenskaperna befunnos samvetsgrant förda och revisorerna få härmed föreslå, att Sällskapet tacksamt beviljar skattmästaren Doktor Aksel Andersson full ansvarsfrihet för år 1892.

Uppsala d. 24 April 1893.

Oscar Levertin. *Rolf Arpi.*

beviljades skattmästaren full ansvarsfrihet.

Sekreteraren lemnade uppgift om publikationerna för året samt meddelade att Sällskapet, för att instundande höst i sin mån bidraga

till högtidlighållandet af den minnesfäst, som Svenska kyrkan då firar, kommer att till sina medlemmar på vanligt sätt till ett pris, motsvarande vanlig årsafgift, utdela ett extra häfte af »Samlaren» samt svenska kyrkans tvänne första reformationsskrifter från 1526, samt möjligen äfven den äldsta bevarade svenska psalmboken (1530), ånyo utgifna af Dr. Aksel Andersson.

Vid den i stadgarne föreskrifna utlottningen afgick Bibl. *Bygdén* ur arbetsutskottet, men invaldes ånyo.

Efter Prof. *C. R. Nyblom*, som afsade sig den plats i arbetsutskottet, han sedan sällskapets stiftelse innehaft, valdes Docenten *O. Levertin* till ledamot af nämnda utskott.

Till revisorer valdes Amanuensen *R. Arpi* och Professor *K. R. Geijer* med Lektor *J. F. Nyström* och Kandidat *V. Gödel* till suppleanter.

Till *hedersledamot* utsågs Sällskapets afgående mångårige ordförande Professor *C. R. Nyblom*.

Docenten *O. Levertin* höll därefter ett föredrag: *Några ord om Gustaf III:s Gustaf Vasa* och Docenten *E. Meyer* gaf en skildring af *Sven Lemwijks lif och skrifter*.

Vid arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde valdes till Ordförande Professor *A. Noreen* samt omvaldes till Skattmästare Bibl.-amanuensen *Aksel Andersson* och till Sekreterare Bibl.-amanuensen Grefve *E. Lewenhaupt*. Utskottets öfriga medlemmar äro v. Bibliotekarien *L. Bygdén*, Professor *P. A. Geijer* och Docenten *O. Levertin*.

E. L.

Om bearbetningen af "Regium Horologium" på svensk vers.

Detta bekanta arbete, som för hvarje qvart af dagen innehåller på fyra versrader (alexandriner) uppstälda regler och råd för konungar och öfverhetspersoner, åtnjöt i slutet af 1600-talet och långt in på 1700-talet en stor popularitet hos oss, fastän det icke blef tryckt här förr än år 1745. I Upsala Universitets-bibliotek finnes en mängd exemplar deraf i handskrift, t. ex. i bundten V. 5 och det är äfven afskrifvet i samlingsband t. ex, V. 8. Den mest bekanta källan[1]) är Palmsköldiana, der äfven den danska versionen befinner sig i afskrift. Det elegantaste exemplaret, jag sett, är det, som finnes i Kgl. Bibliotekets visningssal, dit det kommit från Gripsholmssamlingen; det lär hafva utförts för drottning Ulrika Eleonora d. y. omkring år 1740 och är textadt på pergament i stor 4:o med två vignetter i tusch (af Taraval?). Ett något mindre, men prydt med särdeles vackra och stilfulla vignetter i barockens ornamentik eger Linköpings Gymnasii-Bibliotek (Filosofi n:o 28, 4:o), dit det skänkts af A. F. Tempelman; enligt deri gjord anteckning skall C. G. Tessin hafva »funnit det i Spegels sterbhus», hvilket väl, då vignetterna angifvas vara gjorda af Hårleman, endast betyder, att Tessin bland Spegels qvarlåtenskap funnit en afskrift af dikten, som han sedan låtit texta på detta prydliga sätt; exemplaret kom derefter i Tessins frände rikskans-

1) Begagnad t. ex. af Dietrichson: Læredigtet s. 131 f., hvars uppgifter och slutsatser dock till stor del äro oriktiga.

leren friherre (grefve) Fredrik Sparres ego, hvilken sedan förärade det till Tempelman.

Troligt är, att dikten befunnit sig bland Haq. Spegels papper, möjligen t. o. m. afskrifven med hans stil. Det var derför icke underligt, att Rhyzelius och Broocman, som år 1745 ombestyrde en samlad, ehuru högst ofullständig upplaga af Spegels »Poëtiska Skrifter», också upptogo densamma deri[1]). I sjelfva verket hade dikten redan på Spegels tid spridt sig i afskrifter under hans namn; och ända till våra dagar har hans »författarskap» ansetts vara säkert, till dess att ett bref från Spegel, funnet af E. Lewenhaupt i en äldre afskrift i Westinska handskriftsamlingen (W. 602 a), kastade ett nytt ljus öfver frågan. Brefvet, som är dateradt d. 20 Juli 1710, och tydligen ställdt till Germund Cederhielm d. y.[2]), är i utdrag meddeladt i Samlaren för 1882 s. 15. Spegel »betygar sanfärdigt», att en »Fält Präst, som tjänt under Grefve Douglases regemente» funnit dessa »danska qvatrains» hos en kyrkoherde i Skåne, »som ock sade dem wara skrefne några år tillförne utaf then bekanta Poëten Kingo», och år 1676 hade denne krigsprest verterat dem till svenskan. Spegel hade fått ett exemplar, som han skickat med en del andra papper till en vän i Stockholm; »och efter han såg itt eller annat ord med min hand wara theruti till en liten ändring skrifwit», trodde han att Spegel affattat det hela, och denna uppgift fick genast spridning, liksom sjelfva dikten, hvilken äfven i afskrifter här och der undergått förändringar. Upptäckten af detta Spegels egna yttrande kom J. Paludan särdeles väl till handa, när denne i »Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur etc.» skulle behandla den bekante danske satirikern och pasqvillanten *Jakob Vorm*, från hvilken — och icke från hans styffader Kingo — en med den svenska versionen öfverens-

---

1) Redaktionen af "Regium Horologium" synes der icke vara den bästa; fjerde qvarterna i X och XI timmarne äro t. ex. nästan alldeles lika.

2) Adressaten kallas "wälborne herr lagman" och längre fram i brefvet omtalas hans höge "Discipel", hvarvid i kanten är skrifvet "Hertigen af Hollsten Carl Fredrik": för denne var lagmannen i Nerike G. G:son Cederhielm (äfven bekant såsom skald) guvernör från 1706 till 1716, då han blef landshöfding i Skaraborgs län.

stämmande i Danmark mycket spridd dikt härstammar. Paludan visar nu icke blott att den danska dikten är äldre än den svenska (emot Dietrichson), utan han anser t. o. m., att den är till allra största delen ett original af Vorm, så att den å titeln omnämnde judiske författaren »Jehuda Hakkodosch» (Zachodosch) blott är en mystifikation, samt att Vorm icke heller, oaktadt sin egen uppgift, kan sägas hafva B. Schupps »Regenten Spiegel» till förebild. Ideen att för hvarje timme eller hvarje qvart på dagen meddela furstar eller andra personer uppbyggliga råd och betraktelser på prosa eller vers, var dock gammal — häruti hade den långa, enligt Paludan, för Vorm, men äfven för tidehvarfvet i sin helhet karakteristiska titeln rätt — och varierades mycket särdeles under renaissance-tiden. I plan och uppränning kan den danska dikten derför icke vara originel, möjligen deremot i utförandet, enär detta icke skall vara, såsom vanligt, allmänt moraliserande, utan aktuelt satiriskt; i den anklagelse, för hvilken Vorm blef utsatt på grund af sina pasqviller, angreps också särskildt hans »Horologium regium». Paludan anser derför, att tonen i dikten föga öfverensstämmer med den sin konung nära förbundne Spegels sinnesriktning, och det visar sig ju nu, menar han, att Spegel sjelf angifver en annan såsom öfversättaren.

Hvem var då denne andre? Med Nescherska samlingen har till Kgl. Biblioteket kommit ett band i 4:o (»Samling af Poesier m. m.») innehållande en stor del af Haq. Spegel afskrifna dikter. Bland dessa äro några författade af Spegel sjelf, andra af hans son Jacob, af Lucidor (det märkliga andra Gilliare-Qualet), Holmström m. fl.; här förekommer äfven Aurora Königsmarcks bekanta vers till Carl XII jemte åtskilliga politiska poem äfven på danska, t. ex. några ampra motskrifter mot A. Riddermarcks bekanta qväde öfver Carl XII:s öfvergång till Själland; till en annan der förekommande dansk dikt återkommer jag nedan. Såsom n:o 9 påträffas i detta samlingsband »Regium Horologium», och titeln slutar med dessa upplysande ord: ».... effter den götiska Sphäram och Paralell ändrat af M. *Andr. Hallandro*»; detta namn är, san-

nolikt med Spegels stil, skrifvet öfver ett annat, som bortraderats, men ännu är något skönjbart och tyckes hafva varit af samma hand förut ditskrifvet, nemligen Haq. Spegels eget (»af Haqvin Spegel»)!

Denne Anders Hallander skulle då vara identisk med den ofvan omtalade presten vid grefve Douglas' regemente under fälttåget i Skåne. För att erhålla full visshet har jag gjort efterfrågningar i Krigsarkivet om »Douglases regemente» och dervid inhemtat, att ett dragonregemente, ursprungligen uppsatt af fältmarskalk Robert Douglas och derefter stående under flera andra chefer, år 1677 kom under befäl af sonen grefve Gustaf Douglas[1]); någon regementsprest finnes emellertid icke upptagen förr än år 1679, då dennes namn likväl var Olaus Gudheimius. Vidare uppgafs, att från detta rytteriregemente, som under Carl X:s tid låg i Östersjöprovinserna, år 1661 två sqvadroner öfversändes till Sverige och ingingo i det Skånskt-Jämtländska dragonregementet, som då uppsattes; men »presterna vid detta regemente hafva ej burit det sökta namnet»; år 1674 hette reg:ts presten Peer Lemberg. — Någon bekräftelse på att en Andreas Hallander vid angifven tid (omkr. 1676) var fältprest i Skåne, har jag sålunda icke kunnat erhålla; men de meddelade uppgifterna strida icke heller mot ett sådant antagande. Trots ifrigt letande har jag icke heller lyckats få reda på denne Hallander annorstädes. Hvarken i Riksarkivets, Krigsarkivets eller K. Bibliotekets biografiska samlingar har någon notis om honom kunnat uppspåras. I Herdaminnena finnas flera prester med namnet »Hallander» eller »Hallandus», men ingen af dem passar in på den uppgifne förf. till »Regium Horologium» på svensk vers[2]).

1) Detta reg:te kallas i Ättar-Taflorna "Skånska och Bohuslänska Dragonrg:tet" En dess föregående chef, v. Post, dog efter blessyrer erhållna i slaget vid Landskrona: han hade, liksom Gustaf Douglas, varit med i slaget vid Lund.

2) I Westerås Stifts Herdaminne III s. 30 omtalas en Anders H., pastor vid Norns bruk; men han föddes 1675. En Stephan Jönsson Hallander, † såsom garnisonsprest i Malmö 1708 (Cavallin V s. 431, jfr. ock I s. 129), är bekant i våra litterära häfder såsom förf. till ett länge ganska populärt arbete: "O! Menniskia! Betänck etc."; men han lär icke hafva prestvigts förr än år 1703 (se Skarstedts Göteborgs Herdaminne s. 1191). Man kan väl icke gissa på prosten i Gladsax Andreas Clausson, kallad "Hallandus", † redan 1677 (Cavallin IV s. 52)?

Anders Hallander skulle ju också varit magister (»M.»); men någon disputation af honom finnes icke upptagen i Lidéns katalog. Omöjligt är ju dock icke, att han promoverats utomlands. Man skulle ju kunna antaga, att en ung man med detta namn — t. ex. af den småländska prestslägten från Hallaryd[1]) — efter studier utomlands en tid tjenstgjort såsom prest vid ett regemente under skånska fälttåget, men snart derefter antingen dött eller, utan att erhålla någon befordran hemma, återvändt utomlands. För hvarje uppgift om denne »skånske fältprest» eller Anders Hallander stannar undertecknad i stor förbindelse.

Hvem nu än pastorn vid Douglas' regemente eller Andreas Hallander må hafva varit, så kan man dock icke tillräkna honom all förtjänst vid den svenska bearbetningen af »Regium Horologium». Spegel måste nemligen anses dervid hafva i väsentlig mån medverkat. Först och främst har han i det citerade brefvet medgifvit, att han gjort ändringar i den till Stockholm skickade dikten; och vidare tyckes han sjelf å det omtalade exemplaret ur Nescherska samlingen ursprungligen skrifvit sig såsom författare eller bearbetare[2]). Detta Spegels medarbetarskap har kanske varit af icke ringa betydelse, fastän hans blygsamhet förbjöd honom tillräkna sig äran. Hvad anmärkningen om diktens skaplynne såsom icke öfverensstämmande med Spegels sinnesriktning beträffar, så torde den icke vara riktig. Samma förmanande och varnande ton som i »Regium Horologium» finnes t. ex. i Spegels »K. Salomons Wishet och Härlighet», ja der framställes de mäktiges godtycke ställvis ännu hjertare än i den förra dikten; och hvad angår »satiren» i »Regium Horologium», så är den vida mindre skarp än t. ex. i Spegels »Högmod Nedfalls bedrifter». Slutligen visar också Spegels just under Skånska kriget förda dagbok, att han

1) Jfr. Wieselgren: Ny Smål. Beskrifning II s. 933; en kyrkoherde i Hallaryd, † 1559, hette Anders Hallander.

2) Anmärkas bör, att Spegel i det citerade brefvet tillägger; "jag hafwer aldrig sedan sedt mer än en afskrift, huilken huruvida den kom öfwerens med första conceptet jag nu intet kan minnas". Måhända var denna afskrift just den i hans "Samling af Poesier" förekommande.

ansåg för sin pligt att uppmuntra konungens goda och tillbakahålla hans onda böjelser — alldeles såsom »Regium Horologium» åsyftar rörande de mäktige. Rhyzelius säger till yttermera visso i sin å titelbladet till det 1745 tryckta poemet att det förtjenar »til Saliga Auctorens äreminne och wedermäle om hans wälmening och embetsnit, at komma i dagsliuset».

Detta »embetsnit» yttrar sig i dikten allra skarpast — mot presterna. I »Hora III» förekommer nemligen följande för denna tid kanske berättigade utfall:

Quad. 1. Bort, Simon Magus, bort med din fördömda pung,
Här säljes intet Gäld: wår christeliga Kong,
Tillåter icke, at then helga Andas gåfvor
Biuds ut, som på Auction, och köps för werldsens håfwor.

Quad. 2. Wil någor Biskop bli han måste wisa mer,
Än rynkior och grått skägg: ty Konungen wäl ser,
At thet Vtwuxna mås gör icke stenen miuker
Och Hiorden mår ei wäl, när Herden sielf är siuker.

Quad. 3. En Qwinna fordom halp, att Petrus släpptes in
I stora Prestens sal; Men ei wil Kongen min,
At Qwinfolck åt en Prest jus Patronatus sälja,
Och Enkior någon man åt Christi Brud vtwälja.

Quad. 4. Gud led ei wid sitt bord en obereddan gäst,
Ei heller lider han wid sitt Altar en Prest
Osnygger och olärd: ty Kongen wil bland alla,
Som löpa, ingen ha', men sielf the goda kalla.

Att Spegel gerna kunde vara med om att sådana verser öfverflyttades till svenskan och t. o. m. för svenska förhållanden afpassades, är naturligt nog: dessa åsigter öfverensstämde ju väl med hans egna och voro just de, som han sjelf i hela sin kyrkliga verksamhet sökte tillämpa.

Särskildt dessa verser blefvo också synnerligen populära och spriddes omkring, afskilda från de öfriga och utan att källan angafs. Så har jag funnit dem t. ex. i Nordiniana å Upsala Univ.-

bibliotek 4:o 1139 under rubriken »En Trofast Patriots Sansaga», vidare i Bibliotekets egen samling V. bundt 7 (»Copia») samt i ett litet häfte i 4:o befintligt i en folio-kapsel »Strödda poem af onämnde författare» i Kgl. Biblioteket. Äfven Fryxell har påträffat de citerade verserna i dylik afskrift och kallar dem, utan att veta källan, »en af tidens smygskrifter» från Carl XI:s regering[1]); och han anser — något som icke kan annat än styrka vår uppfattning om Spegels medverkan — att verserna innehålla beröm för konungen: »ej wil Kongen min etc.» anföres såsom »loford» för konungens rättvisa, och, längre fram, »Will någor biskop bli etc.» såsom folkets tankar om konungens riktiga befordringsgrundsatser.

Såsom en kuriositet kunna vi slutligen anmärka, att Spegel äfven haft att göra med en annan af Vorms satirer. I Nordiniana 4:o 1121 finnes ett litet häfte på 64 sidd. innehållande dikter, de flesta afskrifna i Stockholm Juni—Juli 1697 och många undertecknade Hq. Sp. eller Hq. Spegel; bland dessa senare förekommer en, befintlig strax före Spegels poem öfver freden 1679 och förmälningen 1680 (båda tryckta i Broocmans upplaga), med titel: »Siuge og swage i Hospitalet at bedie før». Denna lilla förteckning är en politisk pamflett mot Danmarks förnämsta män vid denna tid och härstammar enligt Paludan[2]) från Vorm. I »Samlaren» för år 1886 har G. Klemming meddelat densamma, här kallad »För dhe Siuge og Swage udi General Håf-Spetaled som skal bedias före både för och effter Predikan», efter ett tryck, hvilket för öfrigt innehåller »Extract aff en ankommen Skrifwelse ifrån Seeland». Klemming har icke framstält någon förmodan om diktens upphof,

1) Berättelser ur sv. hist. d. 18 s. 37 f. Fryxell hade sett dem i "Vexiö Archiv Quart. 3", ett samlingsband, hvilket innehåller mest theologiska och kyrkohistoriska handlingar.

2) Anf. st. s. 375 not 2. — Såväl i det sist omtalade vishäftet som i Spegels ofvan omtalade samlingsbok hafva vi påträffat ett "Kort Extract vtaf de danskes wijsor brachte i deras rätta melodie", en längre dikt (39 6-radiga strofer) på (half) danska, hånande danskarnes nederlag; å förra stället är den undertecknad Haq. Spegel. Dess närmare ursprung eller dess möjliga förhållande till Vorms diktning hafva vi ännu icke haft tillfälle undersöka.

utan anmärker blott att den »är okänd såväl derstädes [i Danmark] som i Sverige», en anmärkning, som Paludan bemöter. Det nämnda trycket lär säkerligen vara från (Stockholm) år 1678. Kort förut hade ju Spegel i Skåne påträffat »Regium Horologium», också författadt af Vorm, och uppskickat det till Stockholm. Är det då icke sannolikt, att Spegel till sin vän i Stockholm på samma gång uppsände båda dessa Vorms dikter — och kanske ännu flere (jfr. noten 2 föreg. s.) —, hvilka han i Skåne påträffat; och att pamfletten »Singe og Swage etc.», som i det nämnda dikthäftet ju bär Spegels namn, antingen af denne vän eller efter någon från honom kommen afskrift tryckts såsom politisk ströskrift? I alla händelser är det ett intressant bidrag till tidens historia, att den fromme och högt i gunst stående svenske superintendenten Spegel sålunda på kanske mer än ett sätt samarbetade med den förbittrade och förkättrade danske pasqvillanten Vorm, hvilken senare man dock hvarken kan förneka patriotism eller högsinnadt begär att förbättra sin tid — tvenne egenskaper, som i så hög grad utmärkte Spegel.

E. Wrangel.

Harald Vallerius

och

Musiken till Gamla Psalmboken.

Det uppgifves vanligen att professorerne vid Upsala Akademi *Olof Rudbeck d. ä.* och *Harald Vallerius* »satt melodierna» till sångerna i den s. k. Gamla Psalmboken, hvilka melodier ju så länge varit kära för hela vårt folk och hvilka ännu till stor del, antingen i sin ursprungliga form eller af Hæffner o. a. bearbetade sjunges i våra kyrkor samt vid andra andaktsstunder. Man har emellertid icke gjort sig mycken möda att efterse, huru arbetet med melodiernas arrangering till G. Psalmboken utfördes och hvilken del den ene eller den andre tog deri. Vallerius är också numera en ganska okänd personlighet; i Biografiskt Lexikon behandlas han ytterst knapphändigt, och mycket mera får man icke veta i Höijers Musiklexikon. Icke heller Olof Rudbecks verksamhet som musiker är på någondera stället tillfyllestgörande behandlad; på det senare yttras: »Tillsammans med Prof. Vallerius har han arrangerat melodierna till 1695 års Psalmbok». De källor, som af Biogr. Lex. bd. 19 s. 272 citeras (men icke begagnas), gifva ej heller mycken upplysning i frågan. Upmarck-Rosenadler uttrycker sig i parentationen öfver V. temligen sväfvande: på Swedbergs förslag hade Vallerius fått i uppdrag att lämpa de gamla melodierna till en riktig och symmetrisk form, under det att Ol. Rudbeck d. ä. lofvade sin hjelp» (»suam etiam addicente operam Olao Rudbeckio seniori»). I »Tidningar utgifne i Upsala 1777» s. 376 ff., der ett sammandrag af Upmarcks parentation meddelas, heter

det något förändradt om V.: »på Kongl. befallning, satte han, med Prof. Ol. Rudbecks tillhjelp, Svenska Psalmboken och Mässan på noter». I det af Bengt Bergius utgifna »Nytt förråd af Handlingar rörande nordiska Historien» (Stockholm 1753), i hvars III stycke (s. 172 ff.) meddelas »K. M:ts skrifvelse till Ärke-Biskop Swebilius, ang:de Prof. Har. Valerii wedergällning för des möde med Psalmernes inrättande uti tjenlige Toner til den nya Psalmboken», hade det t. o. m. försäkrats att »de lärde då warande Professorerne i Upsala Ol. Rudbeck den äldre, Jesper Swedberg och Harald Vallerius, alla tre såsom förswarlig insigt egande i Musiken ,.. åtogo sig det beswäret, at inrätta dertil [till Psalmboken] tjenlige Toner». Det tilläggas hos Bergius, riktigt nog, att man icke har anledning säga »at de componerat musik til allasamman Psalmerne i nuwarande Psalmboken», utan de hade dels »lemnat åtskilliga af dem orörda, som förut stått i de gamla s. k. Manualer», dels ändrat några af dem; de äldre, af de nämnde herrarne utgallrade melodierna (»urgamla rostade Toner») kunde man, säger meddelaren, då för icke länge sedan få höra sjungas »af gammalt enfaldigt Bondefolk, som då än, jemte sina fordna Manualer, säkert ock lära haft i behåll de äldre Melodierne» — ett förhållande som i våra dagar upprepas gent emot 1819 års Psalmbok. Beckmans grundläggande arbete i svensk psalmhistoria meddelar den upplysningen, att Olof Rudbeck och Harald Vallerius »valde melodier för 1695 års Psalmbok». Slutligen citerar F. F. Carlsson i sin »Sveriges Historia etc.» V s. 262 f.. liksom H. W. Tottie i sin biografi öfver Swedberg I s. 96, ett kgl. bref af d. 15 December 1693, enligt hvilket, på Swedbergs förslag och efter de regler han uppstält, det uppdrogs åt proff. Rudbeck och Vallerius såsom egande »förfarenhet i sångkonsten» att uppsätta melodierna i den snart utkommande Psalmboken; och Carlsson tillägger att V. arbetade derpå (i fem år) jemte Rudbeck.

Hvad som emellertid af allt detta står fast är endast, att de ofta nämnde två musikaliske professorerne erhållit ett uppdrag i angifna syfte, och att Vallerius fått en belöning för sitt arbete. *Om* och *huru* båda desse samarbetat, vet man af citerade doku-

menter ingalunda med visshet. Såsom strax skall visa sig, har man af det nyss omtalade kgl. brefvet dragit förhastade slutsatser. Det finnes emellertid en hel del i psalmboksfrågan upplysande originalhandlingar, hvilka hittills varit gömda först en tid i biskop Wallqvists boksamling och derefter från århundradets början i Vexiö Gymnasii-bibliotek[1]). Dessa handlingar utgöras dels af i Kanslikollegiet uppsatta skrifvelser, vanligen i koncept, med påskrift eller rättelser af C. Pipers hand och med resolutioner påtecknade af konungarne Carl XI och Carl XII, dels af till Kgl. M:t eller Kollegiet inkomna skrifvelser i original rörande Psalmbokens utgifning och tryckning. Några af dessa handlingar sätta oss i stånd att närmare utreda för handen varande fråga.

I ett memorial till konungen af d. 9 Nov. 1693 förklarade Swedberg att vid psalmboksarbetet återstode intet annat än att Kgl. M:t förordnade proff. O. Rudbeck och H. Vallerius med en eller annan af presterskapet att sätta »melodier och toner uppå the obekante och nye tilkomne psalmerne». Såsom ofvan antydts, utfärdade konungen strax derefter bref, med uppdrag att »afsättia musiken till alle psalmer», till de nämnde professorerne, hvilka egde att med sig adjungera »någon allwarsam och skicklig prästman». Någon dylik synes man dock icke hafva tillkallat, om nemligen dermed icke menades Swedberg sjelf, hvilken, af flera tecken att döma, äfven var den vägledande för denna del af psalmboksarbetet. Emellertid tyckes något allvarligt *komité*-arbete icke hafva blifvit af; men Swedberg, för hvilken det framför allt gälde att påskynda och göra oåterkalleligt konungens beslut att genom biskoparne påbjuda och sprida Psalmboken i landet, hade troligen redan förut träffat anstalter för de bekanta melodiernas uppsättande; han tog väl denna sak, såsom flera andra, något raskt.

1) Fol. 10. En hel del för vår kyrkliga utveckling högst vigtiga dokument köptes af Gymnasii-biblioteket på bokauktionen efter Wallqvist i Vexiö den 27 April 1801 och följ. dagar. Huru dessa originalhandlingar kommit i Wallqvists "ego" kunna vi icke fullständigt utreda. Möjligen har han blott lånat dem hem från Kanslikollegiet för att afskrifvas. Afskrifter i utdrag af dessa handlingar rörande Bibel, Psalmbok m. m., gjorda af S. Gahm Persson, kommo ock med de Wallqvistska böckerna till Gymnasii-biblioteket.

Alltnog: man finner, att han i ett memorial, som expedierats i Kungsör den 2 Febr. 1695, uppgifver att »den större formaten, som blir med melodier», då nästan var färdig. Att en sådan större format i 4:o var under arbete, känner man af Klemmings redogörelse för upplagorna af Swedbergs Psalmbok. Endast evangelii-boken har färdigtryckt kommit till efterverlden; tryckningen af det öfriga hade sannolikt snart måst afstanna. Det var nemligen vid denna tid, som några af kyrkans målsmän hos konungen om Swedbergs redan en gång gillade Psalmbok »ett och annat hafft att påminna», då konungen beslöt uppskjuta sin slutliga stadfästelse för att höra det församlade presterskapet. Hurudan utgången blef, är allmänt bekant. *Komiterades* arbete med koralernas arrangerande, som ännu icke synes kommit riktigt i gång, bedrefs väl derefter icke fortare; de kände sig också naturligen dertill föga uppmuntrade af den äfven i ekonomiskt hänseende sorgliga proceduren, hvilken Swedbergs Psalmbok fått genomgå. När emellertid följande år den reviderade Psalmboken ändtligen skulle utkomma, måste man nödvändigt för den stora, för kyrkorna afsedda upplagan hafva koralerna färdiga, och då utfärdades ett nytt kgl. bref till Upsala af Okt. 1696 hvari det heter: »Det berättas oss, att med Psalmbokens in 4:o Vpläggiande därigenom mycket skal dröjas, i det noterna för hwar och en Psalm icke så snart inkommer, som nödigt är; Altså kunnen I intala Professoren Wallerius, som sådant under händer hafwer, att han där wijd brukar sin yttersta flijt, giörandes å wåre wägnar honom den Vnderdånige förhoppning, att när han där med kommer till slut, skal säkert hafwa för sitt arbete att förmoda någon ergietzlichkeit». Sålunda var ännu i slutet af år 1696 koralernas uppsättande icke fullbordat: och det var nu endast Vallerius, som sysslade med uppdraget att »till hwar och en psalm tienlige melodier ... vthsee och dem sedan med Choral och Basso afsättia», såsom Swebilius skref i ett strax nedan omtaladt bref. Rudbeck synes emellertid ännu nominelt qvarstått i koralkommittén; enligt Carlsson[1]) var det nemligen han, som den

1) Anf. st. s. 263.

20 Januari följande år anmälte, att Psalmboken nu var »till sina toner färdig». Slutrevisionen hade således nu bedrifvits med raskhet; snart s. å. utkom också den stora, officiella koral-psalmboken från trycket.

Den Vallerius lofvade »ergietzlichheten» kom emellertid icke genast. Konungens sjukdom och död fördröjde den ytterligare. Men kontinuiteten i ecclesiastiska såsom i många andra ärenden bevarades likväl — ännu en tid åtminstone — af den i Carl XI:s skola uppfostrade Carl Piper, som efter Lindschölds död blef den verklige kultusministern. Vallerius fann sig emellertid föranlåten att göra sig påmint om det kungliga löftet — hans ekonomiska omständigheter voro tydligen icke så goda, sedan han genom en vådeld några år förut »alt sitt goda blef förlustig». Hans supplik inskickades d. 27 Juli 1697 af erkebiskop Swebilius, hvilken nu vid psalmbokens slutliga revision fått officielt träda i spetsen, och som nu ville intercedera för Vallerius att hans »giorde tienst och arbete i bästa måtto recommendera». Nu kom också belöningen: den 23 Aug. s. å. expedierade Piper på Carlberg beslutet, att Vallerius skulle »benådas i ett för alt medh 600 dlr s:mt» [1]).

I Vallerii supplik — liksom flera här omtalade handlingar och bref befintlig i original i Vexiöhandskriften — förekommer en högst vigtig uppgift: han säger nemligen att arbetet »wardt vppå mig deriveradt, effter Prof. Rudbeck intet kunde för andre beställningar så hinna der med». Detta yttrande måste för närvarande fråga vara afgörande. För att iakttaga all försigtighet kunna vi medgifva möjligheten af att Rudbeck, Vallerii gynnare och sannolikt hans lärare i musiken, börjat att arbeta på koralernas arrangement [2]) och sedan lemnat råd och omdömen, liksom han tyckes

1) Detta "ansågs för en stor summa" (Carlsson). Det kgl. brefvet, hvilket ofvan omtalas såsom aftryckt i "Nytt Förråd", hade meddelats Bergius af erkebiskop Henrik Benzelius.

2) Det inskjutna "så" i Vallerii yttrande häntyder kanske härpå. Å andra sidan utmärker kanske det "vero", som hos Upmark kommer efter den ofvan citerade satsen "suam etiam addicente operam etc.", att Rudbeck icke mycket kunde infria sitt löfte.

nominelt qvarstått såsom kommittémedlem; vi kunna också anse troligt, att Swedberg, kanske med hjelp af andra t. ex. Hjärne, Kolmodin och Spegel, träffat åtskilliga förberedande anstalter för koralarbetet. Men såsom säkert måste af allt det ofvan anförda och särskildt af Vallerii egen supplik framgå, att det är denne, *Harald Vallerius*, hvilken vi hufvudsakligen hafva att tacka för arrangerandet af Gamla Psalmbokens melodier[1]). Fem år hade han också, enligt minnestecknaren Upmarcks vittnesbörd, (jemte sin professorstjenstgöring) egnat åt detta storartade välsignelsebringande arbete.

Det återstår nu att om denne Vallerius, hvilken sålunda i vår musikaliska konsts och vår kyrkliga historia spelat en icke liten rol, meddela några närmare underrättelser; hans betydelse förtjenar det i sanning.

Harald Johansson Vallerius var född d. 25 December 1646 i Vallerstads prestgård i Bobergs härad och Östergötland[2]); äfven farfadern, som underskrifvit Upsala mötes beslut, hade varit kyrkoherde och prost i denna församling. Tidigt faderlös kom den unge Haraldus först i Linköpings skola och gymnasium och derifrån till Upsala akademi i början af år 1666[3]). Här studerade han temligen länge och var bl. a. väl upptagen i Olof Rudbecks hus[4]), der hans musikaliska anlag uppmuntrades. Både åt musi-

1) Att han sjelf skulle hafva *komponerat* några melodier, kunna vi icke direkt bevisa. Koralen 152 anser Beckman hafva skrifvits antingen af Rudbeck eller Vallerius.

2) Höijer säger "Jönköpings stift" och menar troligen, ehuru med orätt, det Wallerstad, som ligger i Jönköpings län. — Denna Östgötaslägt skref sig med enkelt "V".

3) Biogr. Lex. angifver studentåret till 1664, under det att Upmark säger, att han blef student vid 15 års ålder; enligt Upsala Studentmatrikel inskref sig "Haralldus Johannis Vallerius Ostrogothus" vid akademien i Mars 1666.

4) Rudbecks musikaliska talang anlitades vid alla högtidliga tillfällen i Upsala, t. ex. vid jubelfesten 1693, då han "höll med tvänne stycken sina döttrar en härlig musik". I Biogr. Lex. bd. XII berättas några anekdoter om hans starka stämma. På en annan anekdot om en lustig kontrovers, hvari R. genom sin starka,

kens teori och åt dess utöfvande egnade han sannolikt mycken tid: också blef hans första anställning såsom director musices vid akademien och förestod han »hela kyrkomusiken vid Upsala Domkyrka». Sedan han under eloqu. professor Anders Norrcopensis år 1674 disputerat »De sono», hvilken afhandling han dedicerat till M. G. de la Gardie, blef han anställd vid biblioteket och skötte under flere bibliotekarier, ända till dess han blef ordinarie professor, vice bibliotekarie-sysslan, Först år 1679 fick han magisterkransen, men var då primus bland femtio kamrater. S. å. erhöll han »titulum adjuncti[1]) och blef fem år senare e. o. professor i filosofiska fakulteten. Sedan den utmärkte filosofen och matematikern Joh. Bilberg blifvit förflyttad till en teologie profession, fick V. ändtligen den 3 Febr. 1690 fullmakt såsom ordinarie professor

---

men väl ej alltid vackra sång råkade med en senare Director musices i Upsala Zellinger, häntyder en visa, som jag funnit i en liten studentvisbok i Lunds Univ.-Bibl. (ur Lidbeckska samlingen; gammalt n:r W N:o 7) samt, i fragment, i Nordinska handskriftsaml. i Upsala Univ. bibl. N:o 1124 som lyder:

Hemlig stod iag en morgon uti skinbrackestad
Selling han spelte på orgior och gamle Rudbecken quad
Skinbracker store och små stode med stor förundran
Och lydde heruppå.

Selling till Rudbecken sade din röst han är för stark
han gör ett sådant Echo uti mitt orgii werck
förställer all min Bass Jag blir rätt nu så rasen
Jag slår mina orgior i kras.

Förifrades den gamle i bänckia der han satt
begynte til at samla hwar han skulle få fatt
en påk med kulor på hwarmed han wille basa Selling
både brun och blå.

1) V. hade gjort ansökning om denna titels erhållande, enär dermed följde rättighet att undervisa ungdomen genom kollegier m. m.; han hade annars svårt "i lengden at subsistera af den löhn, som staten denna tjensten [vice bibliotekarie-sysslan] tillade". Jfr. akademi-kansleren M. G. de la Gardies bref härom, dateradt d. 27 Jan. 1679. Till e. o. professor blef V. utnämnd d 4 Okt 1684 (Peringschöld har orätt: 1689). Dessa jemte några andra här meddelade uppgifter hafva benäget meddelats af v. bibliotekarien dr. L. Bygdén. — Till ord. professor blef V. rekommenderad genom ett bref från bibliotekarien N. Stiernberg till sekreteraren S. Åkerhielm af d. 22 Okt. 1689 (infördt i "Nytt Förråd" efter det ofvan omtalade, som rör Vallerii ersättning för koralarbetet).

i matematik och astronomi. Omkring tjugo år verkade han på denna plats; år 1711 sökte han tjenstledighet och på hösten s. å. förordnades hans äldste son Johan att förestå professuren. Följande år lemnade fadren alldeles tjensten, då sonen genom ett kgl. bref af d. 16 Febr. 1712 erhöll fullmakt derå, men fick åtnöja sig med adjunktslön, under det den förre uppbar professorslönen. Sin död (den 8 Mars 1716) hade Vallerius, enligt Upmarcks berättelse, förespått några månader förut, då han, temligen kry ännu, ehuru blind på ena ögat, skulle taga afsked af barn och barnbarn, hvilka vid jultiden såsom vanligt samlats hos den glade och förnöjsamme åldringen. Äldste sonen och efterträdaren öfverlefde fadren blott i två år.

Vid sin död var Harald Vallerius enkling efter ett långt och lyckligt äktenskap med Elisabeth Holtz. Denna hade förut varit gift med director musices Carl Wallin, hvars plats Vallerius fick jemte »både bo och bohag». Ända till dess V. blef ord. professor hade han emellertid icke större lön än 400 dlr k:mt. Knappt hade han också efter denna länge fördröjda befordran låtit med stor omkostnad iordningsätta en nyligen inköpt, vacker gård, förr än denna lades i aska af en vådeld, hvilket också erkebiskopen i det ofvan citerade brefvet fann nödigt påpeka för K. M:t. Genom Upsala stora brand 1702 blef V. åter en gång för en tid hemlös. Med jemnmod och utan misströstan bar dock denna, såsom det synes, lugna och harmoniska personlighet alla motgångar.

Vallerius, hvars porträtt hänger i den matematiskt-naturvetenskapliga sektionens sessionsrum i Upsala nya universitetsbygnad, besatt en omfattande lärdom och hade gifvit undervisning både i filosofi, matematik och fysik; särskildt synas hans föreläsningar i denna senare disciplin hafva varit omtyckta. Utom hans ofvan nämnda första afhandling under Norcopensis samt en 1678 under M. Steuchius ventilerad (»de Vacuo») uppräknar Lidén icke mindre än 105 disputationer af Vallerius från år 1682 till och med år 1712. De flesta behandla fysikaliska och matematiska spörsmål samt dermed nära sammanhängande i astronomi och geografi. I filosofien

tyckes V. med förkärlek hafva sysslat med de psykofysiska frågorna, hvarigenom han stälde sig på en mera »exakt» ståndpunkt än de flesta samtida filosofer.

Sina åsigter om musikens teori, hvilka verkligen synas vara värda forskares uppmärksamhet, nedlade Vallerius i tvenne senare disputationer utom den första. Äfven denna, »Disputatio Physico-Musica de sono», tyckes han sjelf hafva författat att döma af præses' (Andr. Norcopensis') tillskrift till honom »juvenem de sono perite philosophantem»; den innehåller, på sex tättryckta ark i 4:o, 83 »theses», hvilka, här och der späckade med upplysande teckningar, ingående behandla de till akustiken hörande frågorna om tonernas uppkomst och förhållande till hvarandra, grunderna för det harmoniska ljudet, octaven o. s. v. En fortsättning deraf bildar en 1686 utgifven afhandling, för hvilken V. sjelf var præses och hvilken kallas »Disputatio Physico-Musica Secunda» och börjar med thesis 84 och ark G, gående t. o. m. th. 122 och blad I. Denna senare afdelning af Vallerii musikteori handlar »de modis» d. v. s. om »certa tonorum intervalla», hvilka uppkomma »ex 7 octavæ specibus & gradibus». Anmärkningsvärdt är, att förf. exempelvis omtalar en stor del af de gamla svenska psalmerna samt de för dem bäst passande tonarterna; detta var ju ett slags specimen för det blifvande uppdraget med koralernas arrangerande. — Den tredje afhandlingen (år 1698), af respondens Ol. Retzelius dedicerad till Haqvin Spegel, »mæcenas magnus» upptager, på 56 sidd. 8:o, till behandling den musikaliska takten, hvarvid talrika exempel, bl. a. från militärmusiken (s. 54) meddelas i notskrift. Vallerius förråder i alla dessa disputationer stor beläsenhet i den äldre och samtida tyska, franska och italienska musiklitteraturen; så t. ex. citeras P. Gassendi och framför alla A. Kircher, en då berömd forskare på detta område.

Vallerii praktiska förmåga, både såsom exekutör och kompositör blef emellertid långt mer uppmärksammad än hans teoretiska insigter. På kunglig befallning fick han vid flera högtidliga tillfällen uppföra musik och kallades för den skull icke sällan till

Stockholm. Detta var t. ex. förhållandet vid de bekanta högtidligheter, då Strumpebandsordens insignier öfverlemnades till konung Carl XI, samt när drottning Ulrika Eleonora mottogs i Stockholm med stora ärebetygelser, om hvilka man kan läsa i Rüdlings »Det i flor stående Stockholm» (Supplement). Vidlyftigt omtalar Upmarck den hyllnings-aria (»oda acclamatoria»), som var Vallerii insats i de storartade musikaliska prestationer, hvilka förhöjde glansen af den nämnde konungens kröning. Vid detta tillfälle, hvartill artister kallats från Tyskland, Frankrike och Italien, och då bl. a. Olof Rudbeck d. ä. sjelf föredrog en af honom komponerad sång accompagnerad af 12 trumpeter och 2 par pukor [1]), hade Vallerius nemligen fått i uppdrag att till en aria ombilda de gamla versifierade böner, som med början »det Deus Regi nostro» plägade vid kröningar sjungas; denna aria framstälde enligt Upmarck figurligt, huru alla Europas folkslag och nationer bringade konungen sin hyllning.

Säkerligen medverkade Vallerius äfven vid firandet af Upsala Mötes jubelfest 25 Febr.—20 Mars 1693, der det musicerades före och efter hvar oration eller disputation samt dessutom särskildt vid teologie doktorspromotionen fredagen d. 3 Mars. Vid detta som vid andra tillfällen samarbetade V. nog med sin gamle gynnare Ol. Rudbeck [2]). Tillsammans fingo ju också, såsom vi sett, dessa båda, den forne läraren och lärjungen, i uppdrag att utföra det vigtigaste musikverk, som under denna tid sattes i gång: arrangerandet af melodierna till den allmänt påbjudna psalmboken; men då synes den förres krafter eller tid icke längre räckt till,

1) Finnes enligt Höijer i kgl. Operans bibliotek.

2) Ett dylikt tillfälle var sannolikt då den afhållne Universitetskanslern och store bildningsvännen M. G. De la Gardie begrafdes: Vallerius skref då en sorgekantat, som af Upmarck jemföres med Orpheus' ur dödens dvala väckande musik; och Rudbeck hade åtminstone fått i uppdrag att sätta tonen till en af De la Gardie i lifstiden skrifven parafras af Davids 25 psalm. Kanske gick det här som vid koralerna att den förre fick utföra nästan hela arbetet. Vid en annan sorgegudstjenst. hvarom Biogr. Lex. b. XV s. 175 berättar, öfver prof. A. Spole 1699, komponerade V. en psalm, som utkom med tryckt melodi: "O sälla själ! Vi kunna knappt försvara etc.".

och ensam fick också den senare, efter detta verks fullbordande, arbeta på att lämpa den gamla *messan* och den öfriga *handboks-musiken* »in suaviorem aurium pastum constitutis & præceptis legibus». — Det är sålunda ett betydande rum i vår kyrkas och i vår tonkonsts annaler som bör lemnas åt den hittills icke mycket uppmärksammade och nu mera nästan bortglömde Upsalaprofessorn Harald Vallerius. På sin tid rönte han dock erkännande och vid hans graf sjöngo flera framstående skalder. Från Lund uppsände hans förre nationskamrater, nu mera professorerna derstädes Joh. Hermansson och Magn. Rydelius, båda berömda latinska skalder, sorgeqväden på klassiskt tungomål. I Upsala besjöngs han af akademi-adjunkten Nils Celsius, likaledes på latin, samt på latin och svenska af studenten af Kalmar nation Bengt Månsson Morin, i vår vitterhetshistoria bekant för en versifierad beskrifning öfver Öland. Intressantast är dock det lilla qväde, som öfver Vallerius skref's af den vittre rådmannen i Stockholm Olof Sillieström och hvilket vi härmed slutligen vilja meddela:

»En gammal from och liuflig man,
Den alla frommas hiertan wan,
Den bland de Lärde räknad war,
Och blef på slutet deras Far,
Den uppå barken intet klöst,
Men utur kärnan *safften* öst.
Den som de wittrast böcker läst.
War dock bland de sina äi upbläst,
Men redelig i tal och swar
Och äi til någon afwund bar.
När som de nije wor' i dantz
Han som Apollo bland dem fantz,
Som Orpheus han rörde dem
Att de äi dantsa wänd' igen.
Ibland hans wärck är thet och wärdt,
Att han wår' Präster siunga lärdt,
Nu kan Gud ähras af hwar man,
Då alle Psalmer läre kan.

Hans största loford kommer sist,
Han såg i trona Herran Christ.
Bland hans Lärjungar war och jag,
Som wil han lefde än i dag,
Men nog! han lefver hos oss än
Fast jorden tagit sitt igen».

E. Wrangel.

Ett bröllopskväde från 1500-talet,

meddeladt af *Aksel Andersson.*

Det här meddelade lilla poemet har sitt intresse såsom den äldsta, och tillika från 1500-talet den enda kända tryckta bröllopsskriften på svenska[1]). Den tillhör numera Universitets-biblioteket i Uppsala, dit den, klistrad på en gammal bokpärm af pergament, förvärfvats genom byte från Grossherzogl. Geheime- und Haupt-Archiv i Schwerin[2]).

Den lilla skriften utgöres af ett, tyvärr defekt, ensidigt och i 2 spalter tryckt helark. Dessa båda spalter åtskiljas och omgifvas

1) Vår literaturs äldsta bevarade personalskrift af detta slag är ett "Epithalamion" till Gustaf Wasas dotter Catharinas förmälning med grefve Etzard af Ostfriesland, på latinsk hexameter författadt af hofpoeten Henr. Mollerus från Hessen och tryckt i Stockholm 1559. Samme poet utvecklade för öfrigt en icke obetydlig verksamhet i det svenska konungahusets tjänst i samma riktning. Vår äldsta bevarade personalskrift till enskild man är af 1562, tryckt i Rostock: Scripta in funere ingeniosi et modesti iuuenis Iohannis Caroli Upsaliensis, qui ... ex hac vita decessit Rostochij, innehållande poem af flera af den aflidnes vänner. Om några äldre, nu förlorade personalskrifter se Schücks Literaturhistoria, I: 631, 633. Af sådana i patentfolio känna vi från 1500-talet utom den förevarande endast tvänne: "Urbs Stocholmia", skrifven till Erik XIV:s kröning af Laurentius Petri Gothus, samt ett utomlands i koppar stucket "Poema hieroglyphicum" till Sigismund af år 1593.

2) Ett stycke af ett annat exemplar af samma tryck är inklistradt mellan detta ex. och pärmen, hvilken tillhört ett från Hof- und Landgericht i Güstrow till arkivet år 1836 öfverlämnadt band handlingar.

af ramlister, af hvilka den öfre nu saknas; men det lider intet tvifvel, att den fanns där, då originalet var i helt skick. Och ofvanför denna öfre ramlist fanns säkerligen en öfver hela bladet gående dedikation till brudgummen och bruden samt troligen under dedikationen poetens namn. Vi kunna sluta till dessa antaganden från en jämförelse med de många likartade begrafnings- samt bröllops- och andra gratulations-skrifter från 1600-talet, hvilka äro anordnade efter den här lämnade beskrifningen[1]). Författaren satte dock vanligen sitt namn under sjelfva texten.

Första spalten slutar med 14:e strofens 4:e vers: »Ett städigt qwaal och iemmerdaal». Nederst, under båda spalterna, således tvärs öfver sidan, innanför nedre ramlisten, med större stilar: Tryckt j Stockholm / aff Andrea Gutterwitz. Anno 1588. Bredden mellan ramens vertikala ytterkanter är omkring 27 cm., höjden från underlistens ytterkant till öfversta textraden omkring 37 cm.

Brudparets namn är okändt, så ock skaldens. Den enda upplysning vi i skriftens nuvarande defekta skick erhålla är den, att bruden var den senares systerdotter. Att poemet är på svenska häntyder måhända på, att brudgummen var en borgare. Det var nämligen, åtminstone under 1600-talet, det vanligaste att lyckönska studeradt folk på latin, ibland också på grekiska och andra språk[2]). Adeln gratulerades också oftast på latin, ibland på tyska. Det finnes för öfrigt exempel på latinska bröllops-poem äfven till borgare.

---

1) Såsom exempel må nämnas bevarade gratulationsskrifter till ett par kända personers bröllop: Wendela Skyttes med sedermera landshöfdingen Hans Kyle år 1626 och Johannes Schefferus' med Regina Loccenia 1648. Vid det förra tillfället hade professor Skytteanus Joh:s Simonis samt Joh:s Loccenius strängat sina lyror, vid det senare brudens halfbror på mödernet Joh:s Gotthardus Walrave. Båda dessa gratulationsskrifter äro tryckta i Uppsala hos Eskil Mattsson, och båda äro försedda med ram af samma stockar som begagnats på vårt original. Dessa begagnades nämligen efter Gutterwitz död först af hans änka och öfvergingo därefter till det 1613 nyinrättade akademiska boktryckeriet (Eskil Mattsson) i Uppsala.

2) År 1637 gratulerades lektorn Gabr. Holstenius i Vesterås till sin utnämning till domprost af lektorn, sedermera prosten i Stora Tuna Simon Benedicti Arbogensis i ett "Honorarium πεντάγλωττον" på 5 språk: hebreiska, kaldeiska, syriska, grekiska och latin.

Vårt skaldestycke lyder så[1]):

(1) Han är förwist en frommer (Man /)[2])
Then ock medh rätta prijsas (kan /)
Til Echtenskap som giffuer sigh /
Och leffuer ther j gudeligh.
2 Effter Gudz skick och helga bod /
Medh enne Hustr(u) (f)rom och good /
Menniskios Kön främiar ther med /
J rätta ordning öökar thed.
3 Och vndflyr all olofligh bland /
Medh andra Quinnor j all Land /
Och tiener HERran kyskeligh /
J Hwshåldning gudhfruchteligh.
4 At sådant må thes bätre skee /
Bör them hwar androm / sigh så thee:
En Echtaman / bör medh förnufft /
Sijn Hustru elska j all tucht.
5 Såsom sitt egit Kött och blod /
Medh Hierta / hogh och wilia good /
Medan hon thädan tagin är /
Och haffuer sittit Hiertat näär.
6 Bör hon ock fogas tijt igen /
Såsom hans aldrabäste wen /
Then honom aff Gudz milda Hand /
Är giffuin til ett gått bestånd.
7 Hustruu bör j all ödmiukheet /
Förtaga Mansens bitterheet /[3])
Then honom hender dagh och stund /
J samma Kall så margalund.

1) De bokstäfver, som äro satta inom parentes, äro antingen alldeles eller delvis borta i vårt exemplar; 15:e strofen saknas däri helt och hållet; af den 16:e hafva de befintliga bokstäfverna återgifvits på platser som ungefär motsvara dem, som de intaga i originalet.

2) Första strecket af M synes.

3) Orig.: *bittcrheet.*

8 Och haffna j sin hogh och acht /
Hwar til hon är aff Gudi skapt /
At hon / effter Gudz wilia godh /
Skal wara Mansens hielp och stod.

9 Så giffner Gudh them sina Rådh /
At theras Stånd / anslagh och Rådh /
Winner framgång medh ymnigheet /
Och haffua frögd j Liwffligheet.

10 Så länge the på Jorden boo /
Haffua the gooda frögd och roo /
Kunna ock så / när HERren wil /
Medh glädie färdas honom til.

11 Men hijn / then onda / argha ätt /
Som Gudz ordning förachtar slätt /
Och moot hans helga ord och bud /
Will altijdh sööfia andra Brund.

12 Eller ock så lättferdeligh /
J thetta Stånd begiffua sigh /
Ey bidia Gudh om sina Rådh /
Förachtandes hans hielp och Rådh.

13 Welsignnelse och ordning goodh /
Aff wrångheetz sin och stålto moodh /
Och leffua i thet helga Bund /
Medh ilwilia / som Katt och Hund.

14 Ther medh the Gudz ordning och skick /
Wanära så margfalleligh /
The göra aff Gudz hielp och waal /
Ett städigt[1]) qwaal och iemmerdaal.

1) "Städigt" är måhända tryckfel för "ständigt", men formen förek. också i *Een nyttwgh wnderwijsning*, 1526, min upplaga sid. 184, och kan vara ett lån från lågt. *stedich*, ständig.

(16) r ſigh /
undz Rå ätteligh /
e ſom äre (fö)rbund /
a wår Gudh hiertans grund /
(17) hans mildheet (oc)h ordning goodh /
Medh gladan mun och innigt moodh /
Och leffua här så (ti)mmeligh /
At the glädias ewinnerligh.
18 På thet nw alt j theras boo /
Bewaras må medh alla troo /
Förkoffras ock så vtha(n) liſt /
Bör Mannen wa(r)a d(re)n(ge)r wiſt.
19 Huſtrun bör ſielff medh blos och liws /
Beſee all ting wäl j ſitt Hws /
Om the äre beſtälte så /
Vthi all rum och hwarie wråå /
20 At intet aff Gudz gåffuor all /
Förderffuas och kommer på fall /
Vthan behållas rätt och wäl /
Så bliffuer hon een Huſtru ſääl.
21 Ty then på Folket lijta wil /
Och ſeer ey ſielff medh ögon til /
Han finner ſkärd / ſkada och briſt /
Vthi all rum / thet troo migh wiſt.
22 Ty Tienſtefolket tencker thed /
At godzet ſom the ſpela med /
Kommer them ſielffuom icke til /
Ty fins ey troo vth(i) (the)t ſpel.
23 Therföre Bonden dagh och ſtund /
Medh ſinne Huſtru ſammalund /
Moſte ſielff achta ſkandzen bäſt /
Som ther på ligger machten mäſt.
24 Om ſamma Spel ſkal endas wäl /
Och the må finnas ther aff jääl.

Önskar här medh aff hiertans grund /
At tigh gåår wäl j alla stund.
25 Och haffuer iagh thenna lära /
Scriffuit til tijns Bröllops åhra /
Tu som mijn Systerdotter är /
Migh j mitt Hierta mykit käär.
26 Gudh giffue tigh welsignelse /
Effter sins Rådz tilsäyelse /
Sampt tinom Man så älskeligh /
Medh ymnigheet så rikeligh.
27 Uthi thet helga Echta stand /
Gudh Fadher / Son / then H: And /
Som samma Stand sielff stichtat haar /
I Paradijs ther glädie war.
28 Han giffue edher sammalund /
Een hiertans glädie j alla stund /
Effter sins Rådes ymnigheet /
Honom stee prijs j Ewigheet.

Tryckt j Stockholm / aff Andrea Gutterwitz. Anno 1588.

Leopold och Reuterholm.

II.

Utgifvaren af uppsatsen i »Samlarens» 12:e årgång (1891) med ofvanstående rubrik, utan ordningsnummer, skall säkert icke misstycka att »Samlarens» 14:e årgång lemnar fortsättning. Ty, liksom han med rätta förutsätter (anf. st. s. 92), att »det torde bereda »Samlarens» läsare ett verkligt nöje att knyta bekantskap med dessa den oförliknelige brefskrifvarens (ɔ: Leopolds) alster såväl för deras eget literära värde, som för det ljus de kasta öfver det sätt, på hvilket Gustaf III:s, såsom man hittills med ifver framhållit, osviklige vän umgicks med den man, som med lika ifver stämplats såsom denne konungs ovän» (ɔ: Reuterholm) — likaså vågar jag förutsätta, att det skall intressera både utgifvaren af dessa märkliga bref och »Samlarens» öfriga läsare, att ur goda källor se belyst den »Leopold—Reuterholmska mytens» uppkomst.

Myten innebär tvenne moment: I:o) Leopolds flyttning till Linköping såsom orsakad af obehaget att vistas i Reuterholms och anti-gustavianernas omedelbara närhet, om ej rent af en förvisning; II:o) Leopolds fasthet att, oaktadt alla försök å Reuterholms sida att dertill förmå honom, icke kröka rygg för den mägtige och aldrig stämma sin lyra till hans lof.

Mytens första del har sin förnämsta hemul i A. F. Skiöldebrands tal vid krossandet af Leopolds sköldemärke och i Marianne Ehrenströms nära samtidiga »Notice Biographique sur Monsieur de Leopold». Enligt bådas meddelanden skedde flyttningen i förtry-

telse öfver rättegången mot Extra-Posten (art. af Luther). Otvifvelaktigt har också saken så framstälts i Leopolds senaste umgängeskrets, till hvilken både Skiöldebrand och Mad. Ehrenström hörde, och båda uppsatserna hafva före tryckningen granskats och efter utgifningen berömts af denna vännekrets, som i synnerhet under Leopolds sista årtionde träget omgaf honom.

Men uppgiften är fullkomligt falsk, enär flyttningen till Linköping företogs ungefär två år innan åtalet om Luther egde rum, såsom också upplyses af Ljunggren (Sv. Vitt:s häfder, 2, 294). Alltifrån 1791 — året efter sitt giftermål — hade Leopold brefvexlat med sin gamle vän Jonas Nordvall, då kyrkoherde i Riseberga i Skåne, om inköp för hans hustrus och hennes systers penningar af en mindre landegendom i Skåne, der Leopold i dessa kära personers sällskap och i den gamle vännens närhet skulle få fröjdas åt landtlifvets behag åtminstone under somrarne. Under de ännu 1793 fortgående underhandlingarne än om den ena än om den andra lilla skånska egendomen, som skulle blifva en tillflygt efter Leopolds död för hustrun och hennes syster, föranledde sparsamhetsomtanken den af Lindblom föreslagna förflyttningen på tre år till Linköping[1]). »Jag har trodt at hushålla och jag har ledsnat vid grälet i Stockholm: se der hela mitt raisonnement. Nu kommer det tredje skälet. Jag får del i en liten landtgård bredvid Riseberga, om handeln går för sig, hvarå jag på min svägerskas begäran, skickar dig inneliggande fullmagt, den du brukar på sätt som du med henne öfverenskommit». — skrifver L. till N., Linköping d. 17 Okt. 1793. Men handeln blef ej af. Svägerskan

1) Ljunggren, a. st., citerar Leopolds bref härom till Nordvall. Wieselgrens efter berättelser i Leopolds aftoncirklar upptecknade anekdot om Nordvalls befordran vederlägger Lj. a. st. s. 282, genom anförande af N:s utnämningsdatum. Den vitra kretsen var ej stark i kronologien. Prosten Nordvalls systerson, stadsmäklaren A. Hamrén, som 1870 till K. B. skänkte L:s bref t. Nordvall, visste berätta, att anledningen till Konungens välvilja för studenten Nordvall var hans ådagalagda fäktskicklighet vid en uppvisning i Upsala inför konungen och en honom åtföljande förnäm fransk herre. Gustaf III erbjöd Nordvall en plats bland sina drabanter, men N. föredrog att, för bättre utkomst skull, bli prest och fick sedan, på Leopolds rekommendation, det pastorat i Skåne, till hvilket konungen var patronus.

beslöt sig i stället att dela systerns och svågerns stadshem, som redan 1795 på sommaren åter förlades till Stockholm, der fröken Fehrman en tid (några år?) vistades hos dem.

Mytens andra del, ståndaktigheten mot Reuterholm, har äfven hemul i den gamle Leopolds vänkrets, men härstammar bevisligen från hans egna tidigare uppgifter till en af Reuterholms »offer», den dödsdömde och benådade deltagaren i »Armfeltska sammansvärjningen» — heldre Armfeltska brefvexlingen — K. Sekr. Alb. Ehrenström, ifrån 1811 bosatt i Finland.

Leopold skrifver, Stockholm, 10 Mars 1803, till A. Ehrenströms broder, Generalfälttygmästaren E. (samma dag gift med L:s väninna från ett årtionde tillbaka Marianne Pollet): »Det kan ej vara möjligt att ju Hr Kongl. Sekreteraren Ehrenström nu, vid detta tillfälle, är i Staden. Skulle han ej ha den goda och vänskapliga föresatsen att se mig innan afresan, så var god och rekommendera mig hos honom till denna hågkomst. En hel hög med böcker ligger hos mig för hans räkning, sedan en mängd veckor. Jag har dessutom andra saker, som jag önskade att få med honom språka om. Han tycks ha på någon tid öfvergifvit mig: Gud vet hvarföre. Men jag uppmuntrar honom att vara beständig i vänskapen som hans — från denna dagen — förträffliga svägerska. Hon är deri ej blott ett exempel för sitt kön. Hon är det för sjelfva Philosopherna». Det af Ljunggren (a. st. s. 303) meddelade brefutdrag af 4 aug. 1803 visar, att Alb. Ehrenström då blifvit öfvertygad, att »*Hr Kanslirådet förblef tyst*», när »Chefen för hans (ɔ: Gustaf III:s) smädare .... ville upphöjas af rikets förste skald».

Derför var det också, som Alb. Ehrenström blef »beständig i vänskapen» och 1827, efter uppmaning från svägerskan Marianne, subskriberade på de nya delarne af Leopolds skrifter. När hon sedan höll på med sin »Notice biographique» och hennes uppgifter om Leopold och Reuterholm af flere personer inom vännekretsen blifvit motsagda, begärde hon sin svågers intyg. Han lemnade det, och på hans ord, ytterligare upprepadt i en artikelserie i »Journalen» (1832 18—24 dec. till bemötande af en artikelserie i

Stockholmsposten föregående sommar, af Mandorff, Reuterholms vän) har den »sanning» blifvit fastslagen, som nu krossats af de i »Samlaren» tryckta brefven från Leopold till Reuterholm.

Det intresse, med hvilket man *nu* läser Ehrenströms bref, är icke detsamma, som omgaf dem i Leopolds vännekrets, men det är knappt *mindre* derför att det är ett annat.

Albert Ehrenström skrifver till Marianne, Helsingfors le 12 Avril 1827 [1]).

Le 30 Mars j'ai eû le plaisir de recevoir Votre bien aimable lettre, ma chere Amie, du 15 du même mois. Une attaque de goutte, cette fois-ci assez legère, et le bésoin d'avoir une réponse du Comte d'Aminoff, avant de Vous écrire, ont causé le retard que j'ai mis à remplir le devoir de Vous faire mes actions de graces pour cette nouvelle marque de Votre amitié, devenue encore plus précieuse pour moi par la communication *in originali* du charmant billet, dicté par *Homère-Leopold*, et signé par lui. — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

J'ai été, comme Vous le sentez bien, infiniment touché de toutes les choses aimables que notre *Apollon* a exprimé sur mon compte, non seulement dans le billet qu'il a dicté et soussigné, mais aussi de vive voix dans ses conversations avec Vous, et dont Vous avez eû la bonté de me faire part. Tout cela prouve la con-

1) A. Ehrenströms bref till C. Adlersparre 1812—13 trycktes 1832 af brodern, excellensen Georg A. i "Handlingar till Sveriges Äldre, Nyare och Nyaste historia", till Albert och Mariannes stora förtrytelse. Hon skrifver med anledning deraf till svågern, 30 Maj 1833: "Votre ami Adlersp. était bien leger, bien inconsequent de laisser ainsi des lettres à la merci des curieux .... Ne craignez rien de ma part. Il m'a pris une telle indignation en voyant cet abus publique, que j'ai fait un autodafé de toutes mes lettres et qu'après ma mort personne ne sera compromise". Icke dess mindre torde hon ha öfverlemnat Albert E:s bref af 1827—34 till Askelöf, med hvars autografsamling de 1851 tillföllo K. Bibl., som efter hennes död 1866 inköpte forts. till 1847, jemte Leopolds bref till henne m. m. I Alberts sista bref, 5 febr. 1847 (han dog $^{15}/_{4}$ s. å.) påminner han ännu nästan rörande om sina brefs förstörande, "afin qu'elles ne courent pas le risque de tomber entre les mains de Crusenstolpe et ses pareils". Sjelf brände han icke heller sina bref, ty i Upsala U. B. finnes nu hans Brefvexling i 6 band. Brefven från Marianne äro der 37 st., skrifna 1829—40. K. B:s bref fr. Alb. till Marianne äro 35, fr. 1826 t. 1847. Många hafva dock undgått "les mains de Crusenstolpe et ses pareils".

stance de cette Amitié dont il m'a honoré, surtout à dater de l'époque de mes malheurs, qui lui inspirèrent pour moi un sentiment d'interêt que je n'aurois pas pû obtenir par mon mérite. Ma destinée a vraiment été digne d'envie, sous un point de vuë. Destiné dès ma première jeunesse à la carrière militaire, et privé par ma position, dans une petite Ville de province, de tous les moyens d'avoir une éducation Académique et savante; devant me borner uniquement à l'étude des sciences qui appartenoient au metier que j'étois appellé à embrasser; n'étant par consequent pas *lettré*, et n'ayant pas reçue de la nature le talent, ni de la poésie, ni de l'éloquence; j'ai cependant eû le bonheur, dans des tems differens, de gagner l'affection, la confiance et l'amitié ou la bienveillance des Poëtes les plus distingués qu'a eû la Suède, et dont les ouvrages honoreront à jamais leur patrie et le règne éclatant de Gustave III. Dès mon arrivée à Stockholm, à l'âge de 24 ans, je fis la connoissance de *Kellgren*, que je voyois depuis presque journellement, qui me fit l'honneur de lire lui-même pour moi, dans son cabinet, la porte fermée, le Manuscrit de l'Opéra *Gustave Wasa*, et qui une autre fois, vint chez moi pour lire et me donner son Ode: *Förtviflan*, que je n'avois pas encore vû; distinctions bien flatteuses de la part de *Kellgren*, qui n'aimoit pas à parler de ses ouvrages. Dans le même tems j'étois intimement lié avec *Clewberg*, puis le Président B:on d'*Edelcrantz*, et cette liaison dura jusqu'à ce qu'il composa les fameux vers, chantés dans la Chapelle royale lors de la reception du B:on de Reuterholm parmi les chevaliers de L'ordre des Séraphins. J'avoue que malgrè toutes les avances que me fit cet ancien ami *après*, j'avois de la peine à oublier cet hommage public et deshonorant, rendu, par des vuës d'interêt particulier, à un pouvoir généralement détesté, même par celui qui l'encensoit. Feu Comte de Gyllenborg et son aimable neveu, le Comte d'Oxenstjerna, me témoignerent aussi beaucoup de bonté, surtout le dernier; et Vous savez Vous même, mon Amie, tout ce que M:r de Leopold a été pour moi depuis tant d'années, et ce qu'il est encore; quelle consolation son amitié m'a

donnée, et que ni le tems, ni l'absence, ni les préventions de mes ennemis, n'ont pû altérer ses sentimens bienveillans pour moi. Je sais qu'il a crû trouver dans mon caractère quelque fermeté deployée dans des situations difficiles, et c'est sans doute à cela, que je dois la favorable opinion qu'il a pris de ma personne. — — — [1]).

* * *

Marianne Ehrenström, *f. Pollet*, *till Alb. Ehrenström.*

Stockholm 1829, 10 nov.

— — — — — — — »Ces Messieurs [ɔ: le petit cercle des Amis de Leopold] respectent en moi l'ainée des amis de Leopold et font tout pour me prouver combien j'étais chère au defunt. Voilâ donc le dernier pillier du beau siècle de Gustave III d'écrasé — mais sa mémoire survivra à la poussière et aux siècles, et ceux qui ont voulu lui jéter de la boue, seront remplacés par ceux qui lui érigeront des autels». — — —

* * *

Albert E. till Marianne E., Helsingforss ce 26 Novembre 1829.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — Je perds en Leopold un Ami qui a prouvé ses sentimens bienveillans pour moi, pendant le tems de mes malheurs, et voilà ce qui ne s'oublie jamais. Depuis ce tems là, il n'a cessé un instant à me montrer de la confiance et de l'amitié. Il n'a pas trouvé en moi un homme d'une vaste érudition, ou capable de descendre avec lui dans les profondeurs des sciences philosophiques; mais nos longues conversations ne laissoient toutefois d'être intérressantes réciproquement, car il vouloit bien m'accorder le don de le comprendre, un jugement sain, la faculté d'apprécier son mérite, et il étoit convaîncu du sentiment de reconnoissance que je lui portois. D'ailleurs nous causames la plupart du tems sur Gu-

1) Att detta bref blifvit uppläst för Leopold kan icke betviflas.

stave III, matière inépuisable entre nous et dont il aimoit par préférance á s'occuper. Pendant la campagne de 1789, nous demeurames ensemble pendant plusieurs mois à Borgo, dans la même maison, et nous vîmes le Roi tous les jours. Nous ne tarissâmes jamais sur les reminiscences du règne de ce Prince, époque qui a donné lieu à tant de libelles, mais à qui une posterité impartiale assignera le rang de gloire qu'elle mérite. Léopold étoit comme Vous dites, un des piliers de cette gloire, et il en étoit un des derniers. Kellgren l'étoit aussi, et j'avois le bonheur d'être intimement lié avec tous les deux de ces grands Poëtes et hommes aimables. Tout est passé maintenant. Je nourrisois toujours l'esperance de revoir encore une fois Leopold, quoique je ne pouvois plus en être vû; mais cet espoir s'est évanoui comme tant d'autres. Il ne tardera pas longtems avant que je le reverrai dans le monde où il est allé! Cela me console. — J'ai mandé au Comte d'Aminoff avec la dernière poste la perte commune que nous avons faite. Avec celle-ci je lui communiquerai les détails que contient Votre lettre des derniers instans de notre Ami. Je rends grace au Ciel de ce que ses douleurs pour sortir de la vie n'ont pas été de longue durée. Il a cessé de respirer dans ce monde, mais ses écrits le feront vivre dans la mémoire de ses Compatriotes, jusqu'à ce que la nuit de la barbarie couvre ce pays de ces ténèbres. Les phosphoristes ont fait tout ce qu'ils ont pû pour avancer leur arrivée; mais heureusement ils n'ont pas réussi jusqu'à ce moment.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

* * *

Albert E. till Marianne E., Helsingforss ce 3 December 1829.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — Je suis bien faché de ne pas pouvoir remplir vos désirs et ceux des Amis de Leopold, en repondant aux questions qui me sont faites sur quelques particularités de sa vie. Dans les pages ci-jointes, tracées à la hâte, j'ai expliquè les causes de mon

ignorance à cet égard. Elles contiennent d'ailleurs quelques anecdotes, mais qui sont déjà connues. Je me suis bien gardé, en traçant ces lignes, de me laisser aller à quelque élan d'enthousiasme, mais comme j'ai rappellé des circonstances qui me sont personelles et ont rapport à mes liaisons avec Leopold, je Vous prie de ne les communiquer à personne, mais de les jetter au feu après les avoir lues. Il ne s'y trouve presque rien qui pourra servir à la Biographie de Leopold. Le terrible règne du Baron de Reuterholm a encore ses préconiseurs et adhérens en Suède, à cause de la haine violente qu'il portoit à Gustave III, et à ses Amis. Cette haine est encore partagée par beaucoup de gens, parmi lesquels il y a des personnes qui ont de l'influence sur l'opinion du jour. Une nouvelle preuve de la rage infernale avec laquelle on tache de noircir la mémoire de ce prince, se trouve dans la traduction en langue Suédoise qu'on vient d'imprimer, de l'infame ouvrage d'un Anglois nommé Brown, intitulé *Les trois Cours du Nord*. Je n'ai fait que le feuilleter, mais j'y ai trouvé des faits les plus absurdes, et des mensonges les plus grossiers. Ne se trouve-t-il donc plus en Suède quelque Ami de la vérité, qui voudra dire à cet Anglois et à son traducteur, qu'ils ont menti, qu'ils ont travesti les faits, et en ont inventé qui n'ont jamais existé? Pendant le règne de Reuterholm, le juge territorial de Blix, assuré de l'impunité, se mit à sa table à écrire, et vomit des injures contre un Monarque qui étoit tombé la victime des fureurs du parti de Blix. L'Auteur triomphoit de son audace; mais quelques années après, *Hercule-Leopold* écrasoit sa réputation usurpée à coups de massue, desorte que le pauvre Auteur, malgré sa hardiesse, ses prétentions à l'ésprit, et la boite d'or que Reuterholm lui avoit fait donner de la part du Gouvernement, n'osoit plus se montrer; sans doute il ne faut plus espérer un pareil fait d'armes de nos jours, car la Démocratie paroit avoir déjà fait trop de progrès chez Vous, pour qu'on ose être juste envers un Roi. Il est déjà condamné uniquement parcequ'il a eû le malheur d'être Roi; parcequ'il a scû mettre un digue aux excès de la Licence, qui

manquoit de faire périr le Royaume avant sa révolution de 1772 et parcequ'il savoit tenir les rênes du Gouvernement avec fermeté. — — — — — — — — — — — — — — — — —

* * *

Utdrag ur mina Anteckningar.

Kongl. Secreteraren Leopold hade straxt efter Salig Konungens död och begrafning, aflyttat från Stockholm till Linköping. Han hade någonstädes träffat Baron Armfelt under denne Barons resa från Stockholm till Ystad, och sagt till honom: »Så vida hvarken Snillet, eller Smaken eller talangerne, kunna trifvas tillsammans med så många beslöflade dårar, masquerade som Comedie hjeltar, har jag, för min del, beslutat, att under minderårigheten, gömma mig i en vrå af landsbygden». I denna vrå blef han likväl upsökt af Baron Reuterholm genom bref, uti hvilka Baronen tydligen röjde sin önskan att blifva af honom besjungen; men Leopold svarade i prosa på de förbindtliga brefven. Han kunde icke beqväma sig att böja knä för sin Höge Välgörares fiende. När förbudet emot införsel och förbrukande af Caffé utkom, genom hvilket förbud, under-balancen i Rikets handel skulle, såsom det stod i författningen, förekommas, och Sveriges förstörda Financer upphjelpas, skref Leopold till Baronen, och anhöll att ett undantag måtte göras för honom, så vida han för sin hälsas bevarande, icke kunde umbära drycken af dessa bönor. Baronen svarade genast, att den Store Skaldens hälsa vore för dyrbar för Staten, att icke tillbörligt afseende skulle göras på hans begäran: requisition af behofvet skulle blott inskickas till Baronen; han skulle besörja om införskrifningen och aflämnandet. »När Herr Kongl. Secrt:n, skref han, gör små ensliga promenader i månskenet, så erinra sig en frånvarande Vän, som brottas med vågorne på det öppna svallande hafvet». Nu trodde han att ett skaldebref, hvaruti han upphöjdes öfver skyarne, skulle följa; men

det uteblef. Fru Leopold var intagen af Reuterholms ädelmodiga uppförande; men hennes man sade: »han är en Tiger, som gömmer sina klor». Också visade sig hans Tigernatur sedermera. Upretad öfver den tystnad Leopolds skaldmö iakttog i anseende till honom, nyttjade han tillfället af en i Extra posten införd Artickel, författad af Leopold, och uti hvilken Doctor Martin Luthers ära ansågs för nära trädd, att anställa en Action emot Artickelns författare. Denna Action blef hämden för det saknade och fåfängt väntade poetiska rökverket. —

Mais c'étoit surtout pendant ma longue persécution qu'il me montra de l'interêt et de l'amitié. Même avant ma rehabilitation, il m'écrivit des lettres charmantes, en Vers et en prose. Il lui plaisoit de dire, que j'avois deployé quelque fermeté et force d'âme durant mes malheurs, et il m'honora quelquefois, à cause de cela, du titre de *Romain*. A ma rentrée dans le monde, il me montra un attachement sincère, qui excita toute ma reconnaissance. Kellgren étoit déjà mort, et Leopold lui avoit érigé un monument impérissable. Edelcrantz, en profitant habilement de toutes les conjonctures, avoit prostitué sa muse jusqu'à chanter les Hauts faits du Baron de Reuterholm, lors de sa reception parmi les Chevaliers de l'ordre des Séraphims, foiblesse qui m'indisposa envers cet ancien Ami. Le caractère de Leopold le mettoit à l'abri de toute tentation de ce genre. —

* * *

Marianne E. till Albert E., Stockholm 1830 5 Avril.

— — — — »Pontin a lu le manuscrit de son nécrologue devant Franzén, Brinckmann, Westberg, Wahlström, Cederschiöld,

Nordforss, Hasselström[1]). Il en est venu à l'article du Br. R— [qu'il a copié de mon manuscript], alors plusieurs voix se sont élevées, disant que cela n'étoit pas — que R— l'avait toujours aimé .... qu'il lui avait envoyé 2 ℔ de café &c. &c. — j'ignore ce que Pontin fera, mais *moi* j'ai laissé mon article, disant que R. lui en vouloit de ce qu'il n'avait obtenu le fauteuil académique, mais qu'à la longue il s'était adouci et avait écrit des lettres charmantes à L. —, le priant de songer à lui en se promenant au clair de lune &c. &c. — Je n'ai pas osé dire que L. avait resisté au désir du Baron d'être celebré par le poëte, car enfin — il faut vous l'avouer — *Förtjensten* till *** (i andra bandet) fut composé pour R. — et celui ci prit de l'humeur que l'auteur, qui le lui avait envoyé, l'inséroit i Läsning af blandade ämnen, sans lui en faire la dédication. — — — — — — — — — — — — —

* * *

Albert E. till Marianne E., Helsingforss ce 29 Avril 1830.

— —

— — — — Je suis bien surpris qu'on ne Vous a pas invité à la célébration de la mémoire de Leopold dans la *Polymnie*. Qui auroit dû y être préférablement à l'ancienne et fidelle amie du défunt? A cette surprise se joint un sentiment de malaise et de chagrin de ce que Vous me mandez au sujet de la protestation faite par M:r de Brinckman et six autres personnes, contre les anecdotes relatives aux liaisons entre le Baron de Reuterholm et Leopold, anecdotes dont ils ont nié la veracité. Est ce donc que l'ombre de ce Baron plane encore sur la Suède, et inspire des

1) F. M. Franzén, envoyén C. G. Brinckmann, Kommerserådet B. G. Westberg, (sedan 1785 Leopolds vän och 1795 medarbetare i Extra-Posten), Regeringsrådet P. Wahlström, läkaren prof. P. G. Cederschiöld, Sv. Akad:ns pensionär Öfverste C. G. Nordforss, Sv. Akad:s amanuens J. A. Hasselström, under många år L:ds sekreterare och lektör. — Pontins nekrolog är tryckt i K. Vet. A:ns Handl. för år 1829. Han har modifierat "l'article du B:n R." och säger uttryckligen att flyttningen till Linköping icke var någon förvisning. Men han sätter åtalet mot Luthers-artikeln som orsak till flyttningen.

craintes? Veut on dénigrer la mémoire de Leopold, en lui représentant comme faisant bassement la cour à un Fou, sans ésprit et sans talens, et que l'excessive orgueil rendoit si éminémment ridicule. Il est vrai, que pour ne pas être devoré par cet ogre, Leopold lui avoit adressé son Poëme *Förtjensten;* mais tel que ce poëme a été imprimé, je n'y vois rien, dont la muse de Leopold ait à rougir. Il n'y a que des reflexions générales, sans aucune application directe ou indirecte au trop fameux Baron. Combien de fois Leopold et moi, n'avons nous pas parlé de cet ennemi acharné de Gustave III, de cet homme haineux et vindicatif, qui ayant le pouvoir en mains, étoit superbe, audacieux, hautain et impitoyable, et lorsqu'il en fut privé, après en avoir abusé si cruellement, se montra bas, poltron rampant et méprisable. — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

* * *

Albert E. till Marianne E., Helsingforss ce 1 Juillet 1830.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — Si ma mémoire ne se trouve pas en défaut, je crois d'abord, que la transplantation de Leopold de Stockholm à Linköping, se fit quelques mois après la mort de Gustave III, dans l'été de 1792, et puisque l'affaire de Martin Luther n'eût lieu, que dans la dernière periode de la Minorité, c'est-à dire, vers la fin de 1795, ou au commencement de 1796, principalement par le motif de punir Leopold de sa negligence de n'avoir pas porté ses offrandes poëtiques sur l'Autel du Favori, malgré toutes les avances et les cajoleries que celui-ci lui avoit faites. — Vous êtes bien bonne de distribuer gratuitement á ce trop fameux Baron, l'éloge d'un *ésprit cultivé*, et de *dévouement aux sciences.* Si vous voulez parler des Sciences *occultes*, du Mysticisme etc. je n'ai rien à objecter, car il étoit connu et avéré qu'il étoit tout aussi versé dans celles-là, qu'il se trouvoit ignorant dans toutes les autres. Vous pouvez juger de l'opinion générale à ce sujet, par *l'Ode à Fanta-*

sten, dont je joins une Copie, qui fit beaucoup de bruit dans le tems, et qu'on attribua faussement à Leopold. [N:o 1].

Quant à *l'ésprit cultivé* du Baron, cette culture est prouvée par ses trois Discours imprimés, tenûs au nom de la Noblesse, aux trois ordres inférieurs, à la diette de 1786, et avec lesquels il s'est fait peindre à Rome, par Angelica Kauffman, les tenant à la main, et affublé de la Toge Romaine. C'étoit de ce Tableau, que Silfverstolpe écrivoit:

»Så Reuterholm på Tiberns strand
»Som Cicero sig måla låter,
»Men af de Tal han har i hand,
»O blygd! igenkäns åter».

Au reste, son ésprit s'étoit nourri des *Épreuves du sentiment* d'Arnaud, *des Oeuvres de Dorat*, et d'autres ouvrages de cette classe. Pour Vous montrer sa force dans l'orthographie de sa langue maternelle, je joins aussi quelques fragmens d'une de ses lettres à moi [N:o 2][1]. C'est seulement pour Votre instruction particulière que je Vous communique ces morceaux. Après en avoir fait la lecture, Vous pouvez les jetter au feu.

N:o 1.

Ode till Fantasten.

Du som på Galenskapens vingar
Ditt hjernetoma väsende
Till Andeverldens rymder svingar,
Låt mig, O Svedenborgare!
O Alchemist! O Rosencreutzare!
O alla galnas Skyddare!
I dessa rader Dig bele.
Du eger till mitt löje rätt,
Men då jag åt Din dårskap skrattar,
Nog mången narr, ännu ej mätt,
Dig Tiggarbref och Andar skattar.

---

1) N:o 2 fins ej qvar.

Liksom Du ser på flodens strand
Hur hunden med en utsträkt tunga,
Och hungrig, slickar jägarns hand:
Så narrarne din ära sjunga.
Ja! upp till dina örons höjd
De lyfta sina knäpta händer:
Du föder dem, — och magens fröjd
Ditt lof kring vida verlden sänder.

Ja, Sanningen är ofta stum
Då hungern bjuder henne tiga;
Men jag är mätt, — och jag kan stiga
Med gapskratt uti dessa rum,
Der dårskaperne mot Dig niga.
Ja, jag föraktar denna Lag:
»Sjung Svedenborgs och Mesmers ära;
»Sjung Galenskapens födslodag;
»Vet att förträfflighet beskära,
»Åt dårarne som hunnit lära,
»Att härma Momi anletsdrag».

Nej, — jag är tolk af dessa bud,
Som Dig till dårhusen befalla;
Af dessa sunda Vettets ljud
Som emot Danviks bergen skalla:
»O galning! våga icke mer
»Att ärans höga bana följa;
»Ifrån dess höjd Du faller ner
»I glömskans och i L... fjälns bölja».

Anmärkning. En dålig man och föraktlig lycksökare, Hofjunkaren Ehrenmalm från Finland, hade vid början af Baron R:ms välde, författat, och låtit särskildt trycka, ett till denne nybakade Magnat adresserat Skaldebref, utmärkt af det lägsta kryperi, och det osmakligaste smicker, hvilka framstälde sig i eländiga verser. Kortt tid derefter, utkom i *Extra-Posten* [om mitt minne ej bedrager mig][1]) ofvanstående *Ode till Fantasten*, som påtagligen var

1) H. W. har ej der lyckats finna parodien.

en parodie på det Ehrenmalmska Lofquädet. Denna Ode väckte mycket uppseende, och retade R:m ofantligen, samt gaf honom vedervilja för den af honom octrojerade Tryckfriheten. Publiquen igenkände uti denna målning Baronen, hvilken, före sin upphöjelse, icke blifvit omtalad utan som en ifrig gesäll i Frimureriet, vid uppbyggandet af Salomons Tempel, som en anhängare af Cagliostro, Mesmer och St. Germain, som en Andeskådare, Skattegräfvare, m. m. Men Svedenborgare var han icke.

Efter tryckta exemplaret i K. B:ts samling af "Verser till och öfver enskilda personer" meddelas här "det Ehrenmalmska Lofqvädet".

Vördnads och Glädje-Tankar, yttrade vid Tidningen om Hans Excellence Herr Baron Reuterholms Uphöjelse til lika Värdighet med Rikets Herrar. Stockholm, tryckt hos Anders Zetterberg, 1793.

Du! som så högt på Snillets vingar
Ditt dygderika väsende
Till ärans ljusa rymder svingar
Låt mig Dig detta offer ge:
Du äger dertill dubbel rätt
Först af den dygd, som sjelf du skattar,
Dernäst af den, Din ädla Ätt
Uti Sitt sköte innefattar.

På Tiberns blomster-krönta strand,
Der med en ljuf och manlig tunga
Du räckte Cicero Din hand: —
Der — visste Skalderne Dig sjunga:
Men då til våra örons fröjd
Din röst blef hörd på Balthens stränder,
Ack! Hvi blef ej den låga höjd
Som Skaldens ömma rökverk tänder?

Jo! — Vördnaden är ofta stum;
Men brottsligt vore nu att tiga,
Och på den höjd, dit Snillen stiga
Bör äfven Sångmön få ett rum.

Jag lyder denna starka lag:
»Sjung Reuterholms och Snillets ära;
»Sjung Excellencens första dag,
»Som skall åt Svearne beskära,
»Ett nytt och retande behag,
»Att höghet uti själen bära».

Ja! lyckligt, lyckligt var det bud
Som Dig till Rikets Herre kallar:
Medborgaren med brutna ljud
Sin glädje och sin känsla skallar.
Och jag, jag vågar icke mer,
Att Dig på ärans bana följa,
Nöjd — om med nåd Du blickar ner
På mig från Ætherns ljusa bölja.

E. —m.

Vid Svenska Litteratursällskapets sammankomst den 12 November 1892 meddeladt af

H. Wieselgren.

Johan Heysig-Ridderstjerna.

II.

[Forts. fr. Samlaren X.]

Heysigs literära vänner, som med öfverraskning och ledsnad sågo honom ändra lefnadsbana, skulle dock snart finna, att det varma intresse för vetenskapliga och literära sysselsättningar, som i förening med det lifliga samlarnitet var så utmärkande för »Schefferi gamble discipulus» och M. G. De la Gardies boksynte bibliotekarie, i oförminskad styrka lefde kvar hos den nyblifne gardesofficeren. All den tid, som ej upptogs af militär tjenstgöring, egnade han nämligen åt en mångsidig läsning, åt ordnande och bearbetande af sina rika literära och historiska samlingar samt åt samspråk med sina talrika lärde och vittre vänner i hufvudstaden. Att döma af hans förut omnämnda dagboksanteckningar hade han nämligen ett mycket lifligt umgänge ej blott med sina nya kamrater utan i lika om ej till och med i högre grad med forna och nyförvärfvade vänner inom den vetenskapliga och literära världen. Själf vän af umgänge, tyckes han ock varit en gärna sedd gäst inom mycket olika kretsar i hufvudstaden. Hans dagbok visar honom t. ex. intagande sin måltid i fadrens anspråkslösa hem, efter att dagen förut hafva varit gäst hos »gref Gustaf», hans forne gynnares riksdrotsens äldste son, i hvilkens högaristokratiska hem han än i sällskap med grefvens farbröder »gref Axel» och »gref Pontus» vid middagsbordet lyssnar till värdens skildring af sina dueller med svågern Otto Wil-

helm Königsmarck och Arvid Wittenberg, än efter slutad måltid hjälper grefven att ställa böckerna i ordning i biblioteket eller deltager i diskussionen om riksdagshändelser o. d.

Än tillbringar han kvällen hos sin värd bokförläggaren Thomas Bergman under lifliga samtal om nyutkommen literatur, hvarmed han gärna skyndar sig att göra bekantskap, eller med att »se barnen leka i värkstaden», än »var han till måltids om aftonen» hos sin öfverste, där han »för jungfruerne las visan om Axel Thorsson» eller »talte engelska med Sigrid Gyllenstjerna», Hastfehrs gemål, den lärde Johan Gyllenstjernas dotter, när han ej, som också hände, »efter måltiden snackade latin, französka och engelska». I fädernehemmet firar han »Mårten Gås» eller »såg barnen och pigorna jula», men deltager en annan dag i festligheterna »på slottet i fyrkanten der printz Carl Gustaf kristnades». Att han ej, som dagbokens ord lyda, endast »såg på huru de gjorde sig lustiga och war i kungens kammar och såg huru de Kgl. Råden och Ständernas deputerade blefvo tracterade» visar tillägget: »gick till sängs kl. 10, hafde ett halft rus». Vid ett »halft» sådant stannade det dock, efter hans egna naiva bekännelser, ej alltid, när han och hans militära eller civila vänner »gjorde sig lustiga» eller »voro roliga» på »Rostock», »Tre Kungar» eller andra af den tidens omtyckta värdshus. — Mycket ofta gick han om aftnarne d. v. s. redan kl. 5 e. m. »på Comoedian», där han såg de »Nordische Comoedianter i Hochdeutscher Sprache» agera *Ein böses Cathrin; der durchleutige Kolbrenner; Pickelherings Hochzeit; die fürstliche Schäfereij; Wiens belägring; Maria Stuart af Skottland; Amalasunta; Bassiano och Geta* m. fl. stycken.

Bäst trifdes han dock, när han i sitt hem fick syssla med sina bibliografiska och historiska arbeten eller för sina lärda vänner förevisa sina samlingar, vare sig sina sällsynta böcker eller ännu dyrbarare handskrifter såsom »*Drotning Christinæ bref till Palbitzki, Dr. Lutheri till hans hustru, Hamiltons Archiepiscopi Hibern. till Carolum Gustavum*» eller de »*brefcopior ex Archivo Oxenstjern. som han hade lengesen fått af Lars Normannus särskildt Salvii och*

Johan Oxenstjernas contentiones om Grotii titel, item Cyrilli Patr. Const. till gref Axel Oxenstjerna», eller »musslor» och andra curiosa.

I den lärde sergeantens hem möttes också det nyss till Stockholm öfverflyttade Antikvitetskollegii tjenstemän, ELIAS BRENNER, JOH. HADORPH, NILS KEDER, JOH. PERINGER och JONAS WERWING med de lärde och vittre läkarne URBAN HJÆRNE, ANTON FRIEDREICH och JOH. M. ZIERVOGEL.

Den ifrige numismatikern BRENNER rådgjorde med honom om sina planer på numismatiska arbeten och förevisade »afritningar på några gambla mynt», hvilket gaf Heysig anledning att lifligt tillråda honom att publicera dessa och »illustrera verket med några tjenlige och rare discurser».

Gemensamma intressen förenade Heysig med den jämnårige JOHAN PERINGER, hvilkens meddelanden från Antikvitetskollegium, där han sedan 1680 var anställd, alltid mottogs med nöje af den för all antikvarisk forskning lifligt intresserade Heysig. Peringer, som i Nov. 1685 genom ett kungl. bref fått fritt tillträde »till Rikssens Archivi alla Registraturer, gamla Acter och manuscripter» lemnade ofta sin vetgirige vän del af sina forskningar såsom t. ex. öfver Oxenstjernske slägtens genealogi, eller af sina literära försök såsom t. ex. ett epitafium öfver Sten Bjelke.

Den för lärdom och skicklighet allmänt ansedde läkaren ANTON FRIEDREICH, hvilkens bekantskap han gjorde redan 1674, då han vistades i Stockholm som informator för dennes svåger Joh. Alb. Huswedel, tog med intresse del af hans samlingar och förevisade själf vid ett besök 1685 »sigillum Collegii medici och sitt carmen deröfver». Barndomsvännen och kamraten i Tyska skolan JOHAN M. ZIERVOGEL nämnes ofta i dagboken såsom trägen gäst så väl i Heysigs eget hem som i fadrens, alltid tagande en liflig del i samspråket, vare sig detta rörde sig om Heysigs många literära planer eller om hans eget sexåriga vistande i England, Holland och Italien. Lefvande intresse för naturvetenskapliga studier förde de bägge vännerna understundom ut på längre eller kortare exkursioner för insamling af »musslor» och mineralier. Så före-

togo de i början af September 1685 en resa till »Kopparberget», hvarunder de beságo Skultuna messingsbruk samt grufvorna vid Sala, Bispberg, Falun och Garpenberg. Så fort tillfälle gafs, iakttogo de vid hyttorna »smältningsprocessen». Vid Avestafors voro de »om aftonen och hela natten i hyttan och sågo huru de smältade kopparn till kl. 4 om morgonen».

Bland Heysigs öfriga umgängesvänner förtjena att nämnas ANDREAS SÖDERMAN, författaren till *Palæstra Svecana* och den vittre prestsonen från Östergötland PETTER BRASK, öfversättaren af de la Serre's m. fl. religiösa uppbyggelseskrifter och Samuel Puffendorffs historiska arbeten. Under sina nästan dagliga besök hos förläggaren af dessa skrifter THOMAS BERGMAN, hos hvilken han bodde 1685, tog Heysig ifrigt del af nyheterna i förlagsväg[1]) samt tröttnade ej att höra sin värds berättelser ur den literära världen. Så har han i sin dagbok antecknat att hans värd en gång »refererade sine discurser med Spegel och mig» och en annan gång huru han där »las i Spegels verk om Skapelsen», hvilken anteckning lemnar ett nytt bevis mot den framstälda åsigten om att Spegel ej vore den egentlige författaren af »Guds werk och hvila».

Mera tillfälligt sammanträffade Heysig under denna tid med ERIK DAHLBERG, som samtalade med honom »om Arrhenio och sitt arbete om Sveriges description» och DAVID KLÖCKER EHRENSTRAHL, som »talte mäst om sina kopparstycken» och visade sina »figurer öfver Carruselet». Vid sin återkomst till Stockholm hade Heysig helt naturligt ej försummat att återknyta bekantskapen med franske residenten DE LA PIQUETIÈRE, men i ännu närmare beröring förde honom hans starkt utpreglade engelska sympatier med engelske residenten JOHANNES ROBINSSON. Hos denne läste han engelska tidningar, med honom och resande engelsmän tillbringade han mången qväll på »Engelska vapnet» i »staden» under samtal om »Mommuths decadence och execution» eller andra vig-

1) Bland de bibliografiska anteckningar af Heysig, som förvaras bland Palmskölds samlingar till Bibl. Sviogot. i Rålambska handskriftsamlingen i Kongl. Bibl. finnes »Register på Swenska Böcker, som finnas hos mäster Thomas Bergman».

tiga politiska nyheter från England eller under disputer »om Engelske poëteriet och svenska språket». På Robinsons uppmaning öfversatte han 1685 *»de Engelska sjöartiklarne»* och *»en Relation ifrån England om Rebellernas nederlag»*. Samtidigt hade hans omfattande språkkunskap blifvit tagen i anspråk äfven för militära ändamål, i det han, som det förefaller, på uppdrag af sin öfverste öfversatte ett arbete af *»de Ville»*, förmodligen *Antoine Deville's* berömda »Les fortifications» (Paris 1629) hvaraf 5:te uppl. utkom 1622. Arbetet härmed och med andra literära företag hindrade honom dock ej från att egna mycken tid åt läsning. Tvärtom gifva hans dagboksanteckningar vid handen att han oaktadt sitt flitiga arbete vid skrifbordet, en rätt trägen militär tjenstgöring och ett lifligt sällskapslif ändå egde tid öfrig för mycken och alfvarsam läsning. Utom *Bibeln*, *Laurentii* och *Olai Petri postillor* och andra religiösa skrifter, hvarur han hemtade uppbyggelse, däribland äfven engelska som *Strong's Heavenly*, *Pierce: Compendium Teolog.* m. fl., läste han historiska arbeten såsom *Scriptores rerum Norvegicarum; Gottfriedii Inventarium Sveciæ, »Sylwi Phryggii publicerade skrifter om K. Gustaf I, Johan III, hertig Johans i ÖG. lefverne och afsked»* m. fl.; naturvetenskapliga som *Theophrasti Historia plantarum*, *Tobias Beutel: Geometrisches Lustgarten*, *Morhof: de transmutatione metallorum*, *Forsii Physica* i handskrift och flera nyutkomna disputationer i hithörande ämnen. Läsningen af *Locceni Lexicon juridicum*, *Svenonii svenska tractat om affall från trone; Reineccius: de historia genealogica; Th. Smith: de statu Ecclesiæ græcæ; Erasmi Colloquia familiaria; Bo Jonssons Historia Alexandri; Alexandri Christiani Troja* vitna om mångsidigheten i hans studier. Under tiden försummade han ej sin militära uppfostran, till hvilkens förkofran han utom krigsartiklarne studerade bl. a. *Ren. Vegetius: Institutionum rei militaris libri V.* Mycket ofta tog han del af innehållet i *»Nouvelles de la republique des lettres»* och *»Proceedings of Royal Society»*, hvilket sällskaps historia af *Th. Sprat* äfven förekommer bland de böcker han detta år studerade. Hans redan under vistelsen i England ådagalagda

lifliga intresse för finska, lappska och isländska språken hade ej slocknat, utan dref honom att sommaren 1686 taga lektioner i finska för en finne vid namn Paqvalin, som därför uppbar 2 dukater, samt att då och då uppköpa lappska och finska böcker. Med »isländaren», antagligen den i Antikvitetskollegii tjenst anställde GUDMUNDUS OLAI, växlade han täta besök, hvarunder de »discurerade om gambla språket».

Alla dessa nöjen och sysselsättningar af olika slag kvarhöllo Heysig under dessa år i hufvudstaden, hvilken han åtminstone 1685 ej tyckes hafva lemnat mer än tvänne gånger. Straxt innan han företog den förut omnämnda utflygten till grufdistrikten, besökte han nämligen Upsala på några dagar med anledning af den mönstring konungen där höll med Uplands regemente till fot och lifkompagniet af Lifregementet d. 25—28 Augusti. Hans dagboksanteckningar för dessa dagar gifva oss en klar bild af det omväxlande lif han därunder förde, då han skulle tillgodose så väl sina militära som vetenskapliga intressen. Kl. 8 på morgonen den 25 Aug. anlände han till Upsala ridande och »gick mot kl. 4 op på slottet och såg konungen mönstra Rytteriet». De trenne följande dagarne var han tidigt på morgonen, redan kl. 5 eller 6, i färd med att åskåda mönstring och exercis så väl vid slottet som ute på Polacksbacken. Sedan han på detta sätt egnat sin förmiddag åt åskådande af de militära öfningarne, tillbragte han återstoden af dagen med att besöka sina lärda vänner eller bese stadens märkvärdigheter, främst domkyrkan och slottet, hvaraf han en dag tog »prospecter på den sidan till Rickomberga». Bland professorerne uppsökte han CARL LUNDIUS, som förevisade sin »Historia juris», ANDERS SPOLE, som antagligen fortfor att söka få hans ressällskap till Lappland, hvarom de redan i början af året brefväxlat, ERIC BENZELIUS, LARS MOLIN, HAR. VALLERIUS, ungdomsvännen LARS NORRMANNUS m. fl., men först och främst OLOF RUDBECK, hvilken han nästan dagligen gästade. Redan dagen efter sin ankomst till Upsala, besökte han i Rudbecks och Magnus Gabriel De la Gardies sällskap »Gamla Academien» och domkyr-

kan samt sammanträffade åter kl. 2, sedan De la Gardie ätit hos konungen, han själf hos Rudbeck, på slottsbacken, där »rikadrotsen steg ur vagnen, gick förut till att bese rummet at sättia op sitt Bibliothèque uthi». Efter ett kort besök i domkyrkan förde Rudbeck sina kära gäster ut till Gamla Upsala, där de i flera timmar »woro omkring och beságo orternas lägenheter», hvarvid den gamla striden mellan Schefferus och Werelius säkert grundligt afhandlades.

Den 29 var han i De la Gardies sällskap inbjuden till frukost hos Rudbeck, som »viste många curieuse antiquiteter och åtskillige af hans manuskripter» sedan han förut fört dem omkring till sin »nya hammardam så ock barnhuset». Dagen därpå var Heysig åter hos Rudbeck till måltid både kl. 11 f. m. och 6 e. m., vid hvilket senare tillfälle han »discuterade med honom till kl. 9 om allehanda saker mäst om hans arbeten och moverade honom några quästioner om Antiquiteter», ett samspråk, som fortsattes följande dag under flera timmar efter intagen frukost. Samma dag han reste, d. 1 Sept., var han äfven och »besåg Rudbecks konsthus». Den stora välvilja, hvarmed Heysig sålunda mottogs af Rudbeck, och den aktning, som tydligen visades honom, hvilken dock innehade en mycket anspråkslös plats inom arméen, ej blott af denne och hans kamrater vid universitetet, utan äfven af hans forne husbonde M. G. De la Gardie, är ett talande bevis på det anseende för lärdom och kanske äfven för personlig älskvärdhet, som Heysig vunnit hos dem, med hvilka han kommit i beröring.

Det angenäma lif, som Heysig på grund häraf vid denna tid tyckes hafva fört, stördes genom de misshälligheter, hvari han råkade med Axel Sparre och Joh. Hadorph. Med den förre, broder till Heysigs förre discipel och reskamrat Erik Sparre, invecklades han nämligen i en injurieprocess i början af år 1685, hvilken oaktadt öfverste Hastfehrs försök att åstadkomma förlikning räckte nästan hela året och först i Nov. blef i godo uppgjord »förmedelst rättens intercession och hans (Sparres) gjorda contestationer». Den 16 Dec. har Heysig antecknat att han »afhörde domen mot Sparre». En uttömmande framställning af Heysigs och

Hadorphs ömsesidiga förhållande kan visserligen ej lemnas af brist på tillräckligt material för ett opartiskt bedömmande, men så mycket är klart af tillgängliga källor, att de åtminstone tidtals stodo i spändt förhållande till hvarandra. Af Heysigs hand finnes i behåll ett *Memorial på några Hadorphii handlingar med Collegio Antiquitatis*[1]), som i all sin korthet ådagalägger att Heysig delade den åsigt, som af en Hadorphs biograf i våra dagar blifvit så formulerad:[2]) »Likaledes kan anmärkas att hans rastlöshet är mera berömvärd än hans noggrannhet, äfvensom att han i allmänhet lät väl betala sina tjenster och sin möda, och ej sällan lät det rent literära nitet stå tillbaka för egoistiska afsigter». Heysigs anteckning, hvilken tyckes stödja sig på meddelanden af P[eringer]? lyder nämligen: »Hadorph berättar at Scipio Prytz hade följt honom åhrligen at afrita Runestenar. NB. Han har allenast warit 14 dagar med honom». P.

Had. beklagar sig i memorial till gref Bengt att han icke hade penningar att betala sin skuld med för mat och kläder. NB. Samma dagar har han dock lånt ut pen. på intresse à 8 pro cento till Per Örnflychts arfvingar. P.

Gothlandslagens ms. säijer han wara gammal 600 åhr. Sed proba! Af Clösterbrefwen säijer han sig hafwa några volumina afskrifwa låtit. Sorte några arck allenast. Ref. P.»

Af de afskrifter af Antikvitets-kollegii räkenskaper och handlingar, som, skrifna af Heysig, ännu finnas i behåll[3]), framgår att denne, som man ju ock kunde vänta, med särskildt intresse följde förhållandena inom nämnda kollegium. Dagboksanteckningarne

1) Å Ups. Univ. Bibl. [N. 1059].

2) I Svenskt Biogr. Lex. VI. — Jfr. följande drastiska yttrande af den originelle samlaren S. L. Gahm Persson, som på tal om att Hadorph i sina räkningar för 1674—79 skulle uppfört Erik Wennæsius såsom uppbärande lön för tvänne tjänster utbrister: »Om så warit som Hadorph förebragt, kan man ej wara säker om, ty denne gunstige herren gjorde konstiga räkningar, och hade han warit att beklaga om den gransynte hushållaren, den störste af alla Svea konungar, Konung Carl XI kommit öfwer alla hans konster. Säkerligen hade då Faen tagit honom.»

3) t. ex. å Ups. Univ. Bibl. [N. 73.]

för 1685 vitna ock om i hvilken hög grad Hadorph utgjorde föremål för hans samspråk ej blott med dennes embetsbröder och underordnade utan äfven med andra umgängesvänner. Ofullständigheten af dessa anteckningar göra det dock svårt att af dem draga några bestämda slutsatser angående deras inbördes förhållande, isynnerhet som en del af anteckningarne kunna röra den yngre Hadorph. Under år 1685 hade Heysig nämligen rätt mycket att bestyra med den i Nov. 1684 aflidne Aktuarien i Antikv. kollegium Eric Wennæsii kvarlåtenskap. Jämte sin vän notarius publicus Andreas Söderman företog han bl. a. inventering i Wennæsii sterbhus, hvarvid han efter att hafva »sett igenom korgen med skrifter» utvalde en hel kista af »disputationer och Carmina så ock andra skrifter» af den aflidne skalden, hvilka han köpte. Vid omnämnandet af hans sammankomster med anledning häraf med Wennæsii mor och brodren Lars förekomma ofta anteckningar om discussioner rörande Hadorph, om dennes »försvarsskrift» om hans »procedere», hvilket tyckes tyda på någon tvist antingen med den äldre Hadorph eller med sonen, som i Januari 1685 utnämndes till Wennæsii efterträdare som Aktuarie i Antikvitets-kollegium.

Resultaterna af sina trägna bibliografiska forskningar och af sitt flitiga sysslande med sina rikhaltiga literära samlingar nedlade Heysig i flera olika arbeten, af hvilka dock blott tvänne hafva, så vidt kändt är, bevarats till vår tid, ehuru de ända till aldra sista tiden förblifvit ouppmärksammade af forskarne på detta fält. De förtjena dock ett bättre öde, ty det ena af dem är, åtminstone delvis, samtidigt med Joh. Schefferi berömda »Svecia Literata», som hittills gällt som vår första bibliografi, det andra är vårt första systematiskt uppställda arbete af detta slag.

Bland de många sällsynta böcker och handskrifter, »som uthi 30 åhrs tid med flit och kostnad samlade af Erik Ström Hindricksson Kämner vid Stockholms stads Kämnersrätt» offentligen försåldes[1])

1) Bägge dessa arbeten voro under *Joh. Hadorphs* namn upptagna i Upsala Univ Biblioteks handskriftskataloger, det ena i den under prof. Georgii ledning efter 1754 uppgjorda katalogen öfver Palmsköldska samlingen, det andra

i Stockholm 1749 förekommo *Joh. Heysig: Scripta Sveo-Gothorum* och »*Bibliotheca Svecana af Johan Heysig (Ridderstjerna). Original*»[1]).

Bland de »tractater angående Res patrias», som Gustaf Lohrman i sin förut omnämnda rekommendationsskrifvelse berättar att Heysig redan 1679[2]) hade skrifvit och hvilka han anför som bevis

---

i den på 1870-talet påbörjade öfver bibliotekets »egen samling», tills dess författaren af denna uppsats vid katalogiserandet af Bengt Rosenhanes bref genom läsning af det förut citerade brefvet af G. Lohrman leddes till forskningar, som styrkte Heysigs rätt till författareskapet. Så vidt jag vet, äro H. Schück i sin uppsats »Skrifter i Svensk Literaturhistoria» i »Samlaren VIII» 1887, och E. Meyer i sin akad. afh. »Gustaf Rosenhane» de ende, som hittills påpekat deras tillvaro.

1) I det ex. af katalogen öfver denna auktion, som med J. Westins bibliotek kommit till Upsala Univ. Bibl., finnes priserna antecknade, hvaraf synes att följande handskrifter af Heysig där såldes till följande pris:

Folio. № 13. Sweriges Rikes Ridderskap och Adel efter den ordning, som fins i Wapenboken, original med egenhändiga anmärkningar. 6.
№ 27. Bibliotheca Svecana etc. Orig. 18.
№ 35. Relation om Upsala Concilio . . . Orig. inb. i blått sidenband. 12.
Quarto. № 94. Samma relation. 1.
№ 300. Memorial inneh. några Observationer . . . om Sv. Ridderskapets genealogiers . . . beskrifvande etc. 1680. 1,26.
№ 307. Scripta Sveo Gothorum; Bibl. Hist. rerum Sveo-Goth. etc.; Diarium pro anno 1685. 86. 89; Variæ Epistolæ ad Viros Eruditos. Orig. 16,16.
Pergamentsbref № 9. Skiöldebref för Regements-Adjutanten Johan Heysig (Ridderstjerna), inb. i förgyldt band med rikssigillet 1689. Orig. med Carl XI:s egenhändiga underskrift. 4.

2) Denna uppgift bekräftas af Heysig sjelf i de bibliografiska anteckningar af hans hand, hvilka förvaras bland Palmskölds »samlingar till Bibliotheca Sveogothica», som med Rålambska handskriftsamlingen kommit till Kungl. Bibl. och på hvilka Bibl. Wieselgren fäst min uppmärksamhet. I Vol. 107 förekommer bl. a. ett häfte med titel: »Scripta Svecorum, som skole införas uthi mit Wärk som jag under händer hafwer 1679», innehållande en mängd boktitlar.

I samma volym finnes en mängd anteckningar om böcker och handskrifter, som han funnit hos »Sparre», »Thure Bjelke»; »Anders Söderman», »Odhelius», »C. Prytz», »Petr. Joh. Kiellingius», »Thomas Bergman», »wärden uthi Ståke mellan Stockholm och Dalarön» m. fl. Så har han t. ex. nedskrifvit ett *Memorial på någre skrefne svenske saker och handlingar, som jag hoos åthskillige set har:*
hoos M:r Pryss en an. 1596 skrefwen Stadslag, deruthi fans ochså et Riksens Råds bref, som samtycker arf intil 5:te man. Dat. Sthlm 1507.
Et aditament som uthi sombliga lagböcker finnes insat til dråpmåhla balken medh wilia.
Uthtydning på någre ordh i lagboken.

för sin skyddslings »godha cognitionem librorum et historiæ literariæ» nämnes äfven en *Bibliotheca sveogothica* »bestående af Vitis et Scriptis eruditione et doctrina clarorum Sveogothorum». Benämningen »Bibliotheca» förer visserligen tanken först på den nyss nämnda *Bibliotheca Svecana*, men tillägget att den skulle bestå ej blott af »scriptis» utan äfven »vitis» träffar ej in på denna. Biografiska upplysningar, om ock mycket kortfattade, förekomma däremot i det andra nyssnämnda arbetet *Scripta Sveo-Gothorum*, som nu förvaras i Palmsköldska saml. [N:o XV, Tom. XXXIX] å Upsala Univ. Bibl.

I detta arbete har Heysig upptagit alla af honom kända svenska författare, alfabetiskt ordnade efter deras förnamn, med angifvande af titlarne på alla af dem författade eller öfversatta arbeten i tryck eller handskrift. Huru mycket han direkt hemtat ur sin lärares Schefferi bekanta *Svecia Literata* är ej möjligt att afgöra. Detta arbete utkom i tryck först 1680, men hade enligt utgifvarnes utsago i dedikationen till M. G. De la Gardie varit ett af Schefferi sista arbeten[1]). Heysig arbetade på sin bibliografi

---

Någre spörsmåhl af laghen.

Uthtydning öfwer några twifwelachtiga puncter och stycker uthi stadslagen.

HampnaRätt, dat. 1400, handlandes om fiskeri.

Några arftaflor.

Et extract om arf Per Anderssons i Stockholm 1557.

Nils Cnutsons Episcopi Wex. dom om ketteri.

Hos Petrum Kiellingium i en lagbok i 4:o war skrifwit Johannis Gersdorfii brevissima descriptio anatomiæ på swenska med figurer. Ms.

Bland här ofvan förekommande »Annotanda in Bibliothecam Sveogothicam» har Heysig antecknat: *En gemen Bordlag eller husrät therigenom en Matfader eller huswärd med sine gäster och folck må holla gudfruchtighet ähra och goda seder wid macht, och otucht och grofwa seder må afskaffade och förhindrade warda. Skrefwen af I. R. N. 1613, tryckt i Stockholm hos I. M. efter Knut Påses begäran med hans egen bekostnad 1615 på en stor tafla* samt

Dygdigas nöije eller odygdigas förtreet uti hast efter gudinnan Minervas befalning med sömniga ögon och sofwande penna i dagen framgifvet af Fiolmer Richardsson Byggmästare. Ms. 7 arck och

Historia om Alcidalis och Zelide af frantsöskan på swenska öfversatt af B. P. Ms.

1) I en af Schefferus egenhändigt skrifven förteckning öfver hans literära arbeten, som förvaras å Ups. Univ. Bibl. [X. 212] förekommer bland »libri alii dimidiam partem absoluti, alii inchoati» äfven »*De Scriptoribus Svecis, liber*».

ända till slutet af 1680-talet. Från detta årtionde äro dock blott ett tiotal böcker anförda, den sista från 1688. Heysig anför ungefär 625 författare, Schefferus omkring 720, hvarvid är att märka att den förre ej upptager några »scriptores adoptivi» åt hvilka den senare däremot egnat mycket utrymme.

Bland de af Heysig omnämnda handskrifterna finnas rätt många upptagna hos Schefferus. Denne och hans arbete nämnes visserligen ej i Heysigs P. M. till företal, men citeras på några ställen.

I en P. M. uttalar Heysig sin afsigt att i ett företal nämna alla de svenskar, som före honom sysselsatt sig med dylikt författareskap. Först borde då visserligen de män ihågkommas med beröm, hvilka härpå offrat tid och krafter, äfven om de också blott gjort det »ut Bibliothecas suas scriptoribus patriis instructas haberent», men bland andra, som äfven förtjenade att nämnas, uppräknar han »Joh. Rudbeckius, Episc. Arosiensis et Olaus Laurelius, qui magnam habuerunt in Bibliothecis suis copiam scriptorum Sveticorum» samt tillägger »Inter amicos meos Olaus Odhelius non tacendus. Præcipue vero laudanda diligentia Olai Sparmanni». Hvad han själf i denna väg uträttat »a prima juventute» anser han äfven böra nämnas. Främst bland arbetarne på detta fält förtjenade dock att framhållas »Messenius, Baazius senior; præcipue vero Johannes Thomæ Buræus, qui de Scriptis Sveorum opus integrum scribere incepit, de quo ipse loquitur in præfatione sua ad librum Konunga styrilse pag. 5 Præfationis».

De anförda författarne och deras arbeten äro i det stora hela de samma, som nämnas hos Schefferus. Bland handskrifterna upptager Heysig dock flera, som ej den senare tyckes hafva känt till. Sådana äro

Andreas Gothus Wadstenensis: Doctrina Pareliorum Sigfridi Aroni Forsii refutata atque iocundi reddita. Ms. Fragmentum ejus est inter mea Ms.

Arnold Messenius: Historia de caussis belli inter Sigismundum et Carolum IX. ex Ms. in Bibl. Claud. Rålamb.

Andreas Brodinus Dalecarlus: Tumulus Romanus. Diss. philolog. Ms.

Bengt Skytte: Om städernas i Sverige uppkomst och förkofring. Ms. in Archivo Oxenstjern.

Claudius L. Sæbenius: Hist. et Poës. Lect. Aros. Disp. Ethici in gymn. Aros. — ventilatæ. Ms.

Catharina Bure: vert. Math. Haffenrefferi Compend. loc. teolog. Epistolæ plurimæ ad doctos in Svecia præcipue ad illustr. virginem Wendelam Skytte.

Edmund Gripenhjelm: De ultimo mundi die et vita æterna diagramma epicum. Paris 1648 in tabula ære incisa[1]).

Eric Benselius: Collegium sapientum seu Recensio Philosophorum ab urbe condita ad præsentiam temporum. Ms. 1666.

Eric P. Hambrælius: Compendium Theologiæ.

Meditationes in libros aliquot biblicos. Ms. apud Silnæum. [Lect. Strengnens.]

Eric. J. Schroderus: Lexicon quadrilingue Sved. Germ. Lat. Græc. in 4:o. Ms. apud Silnæum, postea ex donatione Silnæi meum factum[2]).

Eric. Brunnius: Superint. Gotob. Tractatus de definitione et divisione Historiæ.

Epitome Hist. Sveo Goth. ex Joh. Magno concinnata in Acad. Ups. 1642. Ms. apud Odhelium.

Jacob Skytte: Oratio hab. Dorpati ad Professores — de suo in Moscoviam abitu. Ms. vidi inter schedas alias in aula Grönsöensi an. 1684.

Isac Hedræus: Tractatio de constructione et usu mapparum. Ms.

Israël Lagerfelt: Vita Axelii Oxenstjerna Magni Sveciæ Cancell. Ms.

Johannes Frankenius: En lustig och Philosophisk discurs belangandes thetta spörsmåhlet om Ormarne på en wiss tidh om åhret när the hålla theras convent eller Ting en af theras rundel fördöma til döden, hvilken de sedan med triumf och stor comitat uthföra på en widhbegrepen platz och honom sedan efter afsagdan dom blåsa til en sten, som then gemene man kallar Ormesten. Ms.

1) Enl. Stjernman Bibl. Sviog. [Ups. Univ. Bibl. U 201] var detta ett »Diagramma epicum — — ad — D. Gustavum Bannerium, Caroli filium. L. B. quem in itinere apud exteros comitabatur».

2) Schefferus uppgifver efter L. Normannus att en sådan handskrift fans »in Bibl. Oxenstjern.», hvilket ju ej hindrar att äfven en annan afskrift förekom.

Annotationes in loca obscuriora Anatomiæ Bartholini. Ms.

Tractat. de Originalibus Herbarum appellationibus et derivationibus. Ms.

De signaturis et characterismis plantarum. Ms.

de abditis et occultis rerum naturalium proprietatibus (in 5 cap.) Ms.

Nomenclatum omnium simplicium et compositorum medicamentorum qui in pharmacopoliis inveniuntur etc. Ms.

Tract. chymicus rerum vegetabil. animal. et mineral. spagyricam et artificiosam separationem continens. Ms.

Laur. Normannus:

Lucians Sanna Historia Lib. 2. Ms. e græco in lingu. svec. translat. 1670.

» Taxaris eller Wänskap. Ms.

» Jupiter öfvertygad. Ms.

» dödens degling. (?) Ms.

Index Alphab. omnis generis bonorum scriptorum. Ms.

Descriptio Compendiariæ selectæ omnibusque partibus absolutæ Bibliotheca. Ms. 1679.

Laurentius Petri Nericius: Rationes quædam per quas prohibita videntur conjugia consobrienarum etc. Ms. apud Ol Odhelium.

Laurentius Raimundius Past. Thuringensis: Hist. Sveciæ, vernaculo sermone scripta, teste Silnæo. Ms.[1]).

Exercitium Theol. in omnes libros biblicos. Ms.[2]).

Laur. Stigzelius: Tract. de ratione et modo interpretandi. Ms. in Cod. Odheliano.

---

1) År kanske det arbete, som Stjernman på följande sätt omnämner i sin Bibl. Sviog. [i Ups. Univ. Bibl. U 201]: »Meminit Prof. A. Spole in suis ad — Comitem — Eric. Dahlberg anno 1684 die 18 Apr. scriptis literis, cujusdam a Laur. Raimundio concinnati Chronici Svecici ad annum 1612 deducti qua narrantur non pauca de vita et gestis proditoris Dackii».

2) Enligt Schefferus fans af orig. handskriften härtill »in bibliotheca Dn. Johannis Heysig» två delar, omfattande Pentateuchen och Profeterna. Detta bekräftas af Heysigs egen uppgift i sin »Relation om Svenska Bibelns tvenne versioner» att han 1668 af detta arbete »öfwerkom 3 delar af ett underligt tillfälle, då allaredan de andra 17 Tomerna woro sönderskurna och papperet dels på fönster och wäggarne dels på annat behof war opklistrat och förbrukat».

Math. Mylonius: Colleg. oratorium illustrat. exemplis et Historia Svec. petitis. Ms. in Cod. Odhel.

Nicol. Buddæus Neric.: Exercitat. græcæ de Tonologia[1]). Institutio linguæ hebr. Ms. ap. Odhel.

Nicol. Haq. Wallerius Calm. Past. Doderbyensis. Brudhepredikan om Presternas Ecktenskap och Jungfruståndet af 1 Cor. 7. hållet 1606. Ms. Concio funebris in matronam nob. Catharinam Stenonis filiam. Ms. Concio habita diė omnium Sanctorum 1607. Ms. Concio funebris in nob. vir- Gullbrand Orrhane 1610. Ms.

Olaus Laurelius: Den gamla svenska kyrkoordningen. Ms.

Oratio paneg. de mediis statum Acad. Upsal. instauratum conservantibus habita Upsaliæ d. 30 aug. 1625; cum professionem Theolog. ausspicaretur. Ms.

Orationes synodales. 1653. 1654. 1658. 1660. 1661. 1662. 1665. Ms.

Oratio de bono professore, hab. Ups. in renunciatione. novi Rectoris d. 10 maj 1638. Ms.

Oratio de pia — — — verbi Dei tractatione, hab. Ups. in renunciatione novi Rect. Ms.

Oratio de meditatione præsentiæ Dei, hab. Ups. cum Rectoratum Acad. in se susciperet. Ms.

Oratio de statu Acad. bene ac feliciter instituto, hab. Ups. d. 24 sept. 1621. Ms.

Oratio de officio — -- — docentium, hab. Holmiæ d. 19 juni 1643, cum inaugureretur gymnasium Holm. Ms.

Olaus Biörn: Calculus Ecclipseos lunæ d. 16 maj 1668 ad meridianem Arosiens. constit. Ms.

Olaus Andreæ Palm Oreobroens: Oratio de justificatione, qua contra Antichristum Romanum omni virtute agendum esse svadetur. Ms.

Olaus Rudbeckius: Physica. Svetice. Ms. ap. Odhel.

---

1) Finnes tryckt i Strengnäs 1650 in 8:o.

Olaus Verelius: S. Olafs saga cum versione et notis.

Epitome Hist. Svecanæ.

Fortuna circuitus seu casus Sejani brevis consideratio J. Bapt. Manzini ex Italico translat. in latin. 1646.

Notæ in Epist. defens. J. Schefferi 1677 [1]).

Index linguæ veteris scandicæ ex vetusti ævi monumenti max. partem manuscriptis collectus. Ms. ap. Ol. Rudbeck [2]).

Petrus Gangius Lect. Aros: Disputationes polit. gymn. Aros div. temp. ventilatæ. Ms.

Strengnensis diœcesios clerus: Emendationes et correctiones in univ. Bibliam svecanam scriptæ 1600 et 1601. Ms. [3]).

Bland anonyma handskrifter nämnes;

Kort anledning til dhe förra Svears och Göthers penningegång, gild och tygn uthi några 100 åhr tillbaka, script. a. 1678. Ms in Bibl. El. Brenner.

Epitome rerum svecicarum Ms. in Arch. Oxenstj,

Libri geneologici varii » » » »

Bevis på 3 Cronor at dhe äre Sweriges Wapn [4]).

Compendium Philosophiæ practicæ. Ups. 1654 ap. O. Odhel.

Chrönika om alla Påwar i Rom [5]) in Bibl. Sparman.

Om *Petrus Helsingius*, som ej alls nämnes hos Schefferus, anföres här dels att han var »Consul Holmensis» dels följande:

»virum in omni literarum politiorum genere et antiquitatibus patriæ oppidi eruditum Loccenius appellat, cumque testatus Leges

1) tr. Ups. 1681.

2) tr. Ups. 1691.

3) Fans i L. Raimundi handskrift hos Heysig.

4) I Ups. Univ. Bibl. finnes, sign. E. 142, ett band handskrifter in 4:o, som tillhört J. Schefferus och som bl. a. innehåller Laurentii Petri Ner. uppsats »om tre cronor» renskrifven af Heysig. Schefferus har i början själf tillskrifvit »Auctor scripti Laurentius Petri Nericius Archiepiscopus Upsaliensis, ex cujus autographo descriptus A:o 1673 mense Sept. a Joh. Bergenhielm», hvilket, då handstilen alldeles tydligt är Heysigs, väl vill säga, att dennes afskrift är gjord efter Bergenhjelms copia.

5) I Ups. Univ. Bibl, [N. 36]. Jmfr. H. Wieselgrens Reconditi labores i »Samlaren» IX s. 100.

Svec. transtulisse in linguam latinam ante an. 50 aut 60. sic annotatum legitur in Loccenii Mts Lectionibus ad leges nostras anno 1624 habitas vel paulo post».

Utrymmet tillåter ej någon närmare jämförelse mellan Heysig och Schefferus med afseende på upptagna författare och arbeten eller någon mer detaljerad undersökning om rigtigheten af de här meddelade bibliografiska upplysningarne. Undantagsvis kan dock nämnas att Heysig uppgifver att den med C. L. G. uppkallade öfversättaren till den 1667 i Stockholm tryckta *Samtahl mellan en fördömd själ och kropp på swenske rijm stält* är en *Gestrinius.*

Under *Carl IX* anförer han dennes bekanta anonymt 1604 utgifna *Någre synnerlige Bewijs om then personliga förening* etc. men uppgifver med hänvisning till Enevald Svenonii 1662 i Örebro utgifna »Gymnasium cupiendæ rationis humanæ» etc. en *Theodoric Micronius* som författare.

Mindre till omfånget och senare affattadt, är dock Heysigs andra bevarade bibliografiska arbete af stort intresse såsom utgörande det första försök, som i vårt land gjorts, till en systematiskt efter innehållet ordnad bibliografi.

Originalhandskriften, en foliant på 466 sidor, förvaras nu å Upsala Univ. Bibliotek [U. 190] och bär till titel: *Bibliotheca Svecana thet är en förteckningh på the Böcker och Skrifter, som uthi allehanda lärdom och Wetenskap på thet Swenska Språket för tijden finnas skrefne eller uthtålkade wara. Sammandragen och författadt af J. H.*

När Heysig börjat med detta arbete, kan ej med bestämdhet uppgifvas, men i Nov. 1681[1]) har han i London nedskrifvit sina planer om dess författande med tillägget »diu ante cogitatum». Dessa planer rörde sig dock kring ett bibliografiskt arbete af betydligt större omfång och rikare innehåll än det, som nu föreligger under nämnda titel. Arbetet skulle nämligen komma att bestå af tvänne delar, hvaraf den förra skulle upptaga svenska författ-

1) Samtidigt tänkte han äfven på en »Bibliotheca Svecana portatilis in usus Reg. U. E.»

tares arbeten ordnade efter innehållet, den andra däremot alfabetiskt ordnade biografier öfver författarne, dels utförligare öfver de svenskfödde, dels kortare öfver de utlänningar, hvilka antingen skrifvit på svenska eller fått sina arbeten öfversatta till detta språk. »Bibliotheca Svecana» kom i verkligheten att blott motsvara den första af dessa delar. I »Scripta Sveo-Gothorum» hade Heysig redan, ehuru i liten skala, då där endast upptagas mycket kortfattade biografiska upplysningar om svenska författare, börjat utföra förslaget för den senare delen. I början på år 1685 arbetade Heysig ofta på Bibliotheca Svecana och har med synbar glädje antecknat att hans värd och vän Thomas Bergman uttalat sin önskan att förlägga densamma.

Antalet upptagne författare är mycket mindre än i »*Scripta Sveo-Gothorum*», endast omkring 160, hvartill dock kommer en mängd anonyma.

I afd. I om »then Heliga Skrifts åtskilliga uplägningar» nämnes egendomligt nog ej 1526 års Nya Testamente, men mellan Bibelupplagorna 1541, 1618 och 1626 gör han jämförelser samt nämner såsom upphofsmän till 1618 års uppl. Joh. Rudbeckius och Joh. Lenæus, men »det stora registret hafver Erkebiskopen Dr. Peter Kenicius sammanfattat».

Bland »Böcker som äro tjenlige till att desto bättre förstå den Hel. Skrift» upptages *Olavii Coccii Norv.: Wår christ. troos wissheet och Triumph. Sthlm 1617* [ej i Scripta Sveo-Goth.].

Bland »Böcker — — som handla om wår christl. Troos bekennelse etc.» upptages bl. a. *Een liten Book om sakramenten — — Sth. 1528* med tillägget »Jag tror att Olaus Petri är autor till denna skriften».

Som författare till den bland »skrifter emot Liturgien» upptagna *Retension och gensvarsskrift mot en skamlig dicht — — —, på sv. rijm — — — 1610* uppgifver han *Sylwester Joh. Phrygius.*

Bland »Gudhelige Betraktelser etc.» upptages *Er. Wennæsii öfv. af J. Stegmans Christus agonizans Sth. 1684* [ej i Scr. S. G.].

Angående *Ivonis Barschampen: Konstspegel rätt til at döö — — — försv. af L. S. Wester. 1676* säger han: »Thenne lille bokens uthtolkare är Lorentz Springer; han är ock längesedan af en annan uthsatt på swenska och af trycket uthgången, hvaraf jag har ett exemplar, hwilket jag ock bemelte Springer wijst hafwer, men han har icke wist något deraf tilförene, icke heller kan man wist säga, när och af hwem denna gambla uthtolkningen gjord är aldenstund på mitt ex. hwarken begynnelse eller ende finnes, och har jag desuthan aldrig kunnat öfwerkomma denna boken hos någon annan».

Bland »Kyrkohistorier» upptages *Georgii Holyks Behmisk Klagegråt — — —. Ups. 1672* [ej i Scr. S. G.].

Bland »Sång- och Böneböcker» förekomma *Then H. Bernhardi — Böön — — afsatt af Joh. P. Kelingio. Sth. 1671* [ej i Scr. S. G.],

Canticum Cant. Salmonis — i psalmevis sammanfattade af Svenone Svenonis Ep. Scar. Sth. [ej i Scr. S. G.].

Een wisa om Propheten Jona och the Niniviter så och twenne andre. 8:o [ej i Scr. S. G.].

Raguelis A. Fagrelii fem sköne och nyia andel. wijsor. Ups. 1656 [ej i Scr. S. G.].

Bland »Spåskrifter» upptages: *Salvi Palmträä Betrachtelse om then förändring som i wår tidh och allt häreffter skee skal intil werldens ända. Fahlburg 1676 8:o* med tillägg: »— — — autor är Olaus Palm Nericius och är hon under desse förtäkte namn oplagdt i Stockholm. Autorn blef död 1677».

I Afd. II (Juridik) förekommer »*En Kort — — — underwijsning eller förmaning allom dock isynnerhet dem som sig anten för domare eller nämdemän för rätta måste eller skola bruka låta nyttig — at weta. Ms. 3 ark ap. Joh. Pering.*, om hvilken tillägges: »autorn är obekant, men den copian jag såg var skrifven med borgmäst. i Örebro Jacob Lithmans egen hand mellan an. 1640 och 1650».

I Afd. III (Medicin) nämnes *Isr. Erthmans Huus-medicin — — transfereradt och med autoris egen bekostnad ånyo utgången igenom Johan Utterman. Sth. 1672* [ej i Scr. S. G.] samt

Joh. Danielis Horstii Suur- och Springebrunns uthi långa Swalbachs korta beskrifning af 25 åhrs erfarenhet. Gisen 1669. 12:o. [ej i Scr. S. G.].

I Afd. IV (»allehanda werldslig wishet») upptages bl. a. *Julius Richard De la Chapelles Militarisch Exercitie-Book eller Regements Spegel af et infanteri — — —* Sthlm 1669 [ej i Scr. S. G.]

samt *Andreas Söderman Not. Pupl. Palæstra militaris, een militarisch Exercitie-Book — — — Sthlm 1679.* [Ej i Scr. S. G.]

I afdelningen »om seglation, commercier etc.» anföres *A. H. Sahlstedts Gazophylacium Commerc. Regni Sveciæ — — — förf. in Majo 1686.* Ms. apud auctorem.

Bland »Historier – om utländska handlingar — — »förekommer *Een skrifwelse om en adelsman widh nampn Albrecht Pereckowskij, huruledes han til en hund är förvandlad worden. 1632. 4:o.*

Bland »kyrkiohandlingar» upptages: *Peter Dijkmans antiquitates Ecclesiasticæ — — — 1677. M. S. apud auctorem*, hvilken sedan trycktes 1703, samt

Chronica Episcoporum Lincopensis paa Swenske hur mange Bescop wtij Lincöping domkirka haffwa waret aff förstha byriels och then tid wi scrive guts aar twsinda fem hundradha tiugha och try. Tryckt i Sudercöping per Olauum Wlrici presbiterum an. Dn. 1523. 8. hos Elias Brenner [är förmodligen samma ex. som veterligen fans i Antikv. Kollegium].

Bland skrifter rör. »undervisningen uthi språk» upptagas *Samtaal på Tyska och Swenska — — — Sth. s. a. 18:o* och *Barth. Pourel: Court et droit sentier a la langue française thet är en rätt gångwägh — — —. Sthlm 1650.* [Ej i Scr. S. G.].

Bland »uthdichtade historier» upptages: *Berättelse om den underlighe — — Trofastheet mellan Hunding och Hading — — ställt af David Sithon s. l. 1646 8:o* samt *Historia om — — hielten Polycarp som kallas Ridder Finke — — —* s. l. e. a. 8:o.

Utgifvandet af Schefferi Svecia Literata väckte naturligtvis Heysigs lifliga intresse. Själf just vid denna tid upptagen med tankar på ett dylikt arbete, till hvilket han, som vi sett, redan

samlat material, kunde han ej undgå att med sakkunnig kritik emottaga detta första försök på det af honom redan beträdda arbetsfältet, men denna kritik rigtades ej mot hans gamle lärare Schefferus utan mot en man, som enligt Schefferi eget vitnesbörd ej obetydligt bidragit till arbetets författande. I företalet till 1680 års upplaga säger nämligen Schefferus efter uppräknandet af andra medhjälpare: non minori sedulitate suam præstitit operam Dn. Ericus Wennæsius Gevalensis conquisitis undique libris et monstratis mihi [1]). I en liten uppsats med titel: *Observationes in Schefferi Sveciam Literatam ab Erico Wennæsio nequisime interpolatam*», hvilken i original förvaras i Upsala Univ. Bibl. sammanhäftad med hans *Scripta Sveogothorum* har Heysig antecknat de fel han upptäckt vid genomläsningen af det nya arbetet. Huru noggranna och träffande än dessa anmärkningar äro, kunna de dock ej rättfärdiga de skarpa uttryck, hvari Heysigs förbittring tagit sig luft i en 1681 i London nedskrifven anteckning angående Wennæsii sätt att handskas med fäderneslandets literära storheter. Ehuru utrycken tyda på »Svecia literata», har man svårt att förstå, att Wennæsii åtgörande vid dennas författande kunnat ge Heysig anledning att vilja tillskrifva Joh. Hadorph en »epistolica dissertatio de fato Sveciæ literatæ qua clarissimorum Sveorum nomina injuria et impostura Erici Wennæsii Gevalensis solide atque candide liberantur et illæ maculæ orbi literario Sveonico per memoratum Wennæsium contra omnem æquitatum et rationem injustæ penitus deleantur et eradicantur». De fel, mot hvilka ofvannämnda »observationes» äro rigtade bestå nämligen till stor del uti författarens förbigående af en del författare och arbeten. Bland alldeles förbigångne författare framhållas *Jon. Billovius*, *Jon. Zephyrinus*, *Gustaf Horn* och *Petrus Holm* liksom särskildt en mängd lärda qvinnor såsom *Catharina Bure*, *Marg. Laurelia*, *Helena Skytte*, *Regina Christina*, *Beata De la Gardie*, *Beata Stenbock*, *Axehjelmii filia*, *Geselii filia*, *Sophia Elis. Brenner* etc.

---

1) Enl. Alrot: Diss. de Gestricia P. II Ups. 1722 var V. äfven behjälplig vid korrekturläsningen. »Schefferi Sveciam Literatam, dum typis vulgabatur, curavit».

Bland utelemnade skrifter uppräknas *M. G. De la Gardie's tal* m. m., *Hofvenii Tabulæ physicæ et medicæ Ms.; Joh. Olai Comedias plures et Comment. in leges nostras; Birger Gregorii Elogium; Gezelii Sylloge vocabulorum; Joh. Matthiæ Apparatus Biblicus,* etc.; *Herbinii Quæstiones catecheticas* etc.; *Gyldenstolpes Prolixa Sveciæ descriptio Ms.; Norcopensis: Comment. in Cæsarem Ms. et Versio Atlanticæ Rudbecki; Wolimhaus: opera plura; Gustaf Rosenhanes Wenerid och »de studio linguæ vernaculæ»* hvarjämte det anmärkes att det ej uppgifvits att samme man till latin öfversatt »duo decreta comitiorum, in Etymologicum etiam scripsit multa denique in Jure varia concinnavit». Uppgifterna om *Messenius* äro föremål för sträng granskning. Utgifvandet af Erici Olai Historia är ej anmärkt ehuru Messenius författat både företal och register; »non indicavit Messenii opera plurima esse manuscripta et ubi illa reperiantur quod tamen omnino fuisset faciendum in gratiam lectoris. Omnia reperiuntur in Archivo Regni;

dicit Messenium vitam finiisse in carcere quod falsum est, sicut constat ex Cronica de vita ejus. Ms. apud me;

omisit annotare de M. eum vertisse 1) Exegesin Historicam ordinum Regni Sveciæ de Sigismundi exclusione, (quidam dicunt ipsum Regum Carolum IX scripsi se, alii Nic. Chesnecopherum tribuunt) 2) sententiam ordinum Regni in aliquot Senatores Regni perduellionis accusatos.

Ej nämnes häller att »Messenius Narrationem de lectionibus et exercitiis in Collegio suo privato Upsaliæ aliquot vicibus edidit Holmiæ in 4:o, hvarjämte Heysig omnämner en »Apologia pro sua innocentia Ms. apud me».

Likaledes omnämnes ej att *Samuel Columbus* »ex gallico in sveticum transtulisse plurimas Molliere Comoedias» och att »Nic. Lundius Pithensis Lappo scripsit de rebus Lapponum an. 1675 Upsaliæ 9 arck till Prof. Schefferus».

En mängd värkliga fel anmärkas ock såsom att *Aesch. Petræi Institutiones lingu. Fennicæ* tillskrifves *Petrus Petri Upsal.;*

att *Sigfrid Ar. Forsii Mineralogia* »som dock autor kallar Minerographia» uppgifves vara tryckt 1613 hos Amund Olufsson i st. för 1643 hos Ignat. Meurer;

att *Kloster-Lasse* deltog i Liturgiens författande 1575, »quod falsum est, Lasse advenit primum 1576 post editam Liturgiam»;

att »Forum Adiaphororum» tillskrifves Abrah. Angermannus, »cum tamen non sit ejus opus, sed aliorum theologorum, sicut extat in fronte libri».

Tvänne arbeten uppgifvas såsom handskrifter, ehuru de äro tryckta, nämligen »*Swarti Chronicon rythmicon de Gustavo I*, editum 1557 et est inter meos libros», ehuru Schefferus säger sig aldrig hafva sett den; samt en »*Narratio eorum quæ in bello inter Svecos et Danos gesta sunt 1568*» som är tryckt i Rostock in 4:o [förf. var enl. Linköpings Bibl. Handl. *Martinus Olai Helsingus*].

Uppgiften att *Adamus Styla* på egen bekostnad utgifvit sin *Grammatica Germanico-Italica* rättas till att detta egt rum på Nic. Keders bekostnad.

Dessa bibliografiska arbeten voro dock ej de enda frukterna af Heysigs forskningar. Af Lohrmans förut anförda bref framgår att han 1679 utom den förut omnämnda där kallade *Bibliotheca Sveogothica* hade författat tvänne »tractater» *de origine et progressu rei litterariæ per Sveciam* och *de meritis illustr. Sveciæ virorum in rem literariam* och på Ströms bokauktion såldes en *Bibliotheca historica rerum Sveo-Gothicum seu elenchus scriptorum Historiæ Sveo-Gothicæ* handskrift in 4:o, på hvilken han enligt sin dagbok arbetade i Febr. 1685, samt *Sweriges Rikes Ridderskap och Adel efter den ordning, som finnes uti vapenboken*, handskrift in folio.

Af dessa finnes, så vidt kändt är, endast den sistnämnda i behåll. Med Cronstedtska Biblioteket kom den nämligen till Upsala Univ. Bibl., i hvilkets handskriftsamling den nu bär sign. *X. 82*. Den innehåller en förteckning på alla adelns medlemmar efter deras ordning på riddarhuset jämte kortfattade anteckningar om den först adlade samt smärre stamtaflor. Vid dessas slut har Heysig antecknat: »Alt hit til hade Kempenschöld anoterat Familiernas nampn uti ofwanbemälta Codice[1]). NB. Dhe som nu efterfölja äro tagne uthur

1) Att denna handskrift varit i Heysigs ego bevisas äfven af anteckningen i dagboken för d. 14 Jan. 1685 att han vid dr. Friedreichs besök »viste honom Adelns matricel cum annotationibus Kempenschöldi».

Matrikeln som justerades på Rijksdagen i Stockholm anno 1672 uthi samma ordning som dhe der opreknas». På slutet kommer ett »Register på the Wapen och Familier som finnas antecknade i en genealogibok som är i det Oxenstjernska Bibliothecet».

Vid blott titel och innehållsförteckning stannade den skildring af 1686 års riksdag, som han d. 22 Dec. s. å. »föll på tanken att concipera på latin», sedan han den 20 varit åsyna vitne till de fästligheter, som åtföljde prins Carl Gustafs dop, i hvilka ständernas deputerade äfven togo del. Det kortfattade utkast härtill, som bevaras å Ups. Univ. Bibl. [N. 1190] innehåller blott titeln: *Irenæi Hyperici Sveonis Relationes historicæ ad amicos extra patriam de S. R. M:tis et Ordinum Regni Sveciæ Actis Comitalibus Anni 1686. Excusæ Irenopoli anno 1687* samt en »Index Relationum», hvaraf framgår att skildringen skulle hafva utförts i 26 kapitel, behandlande i detalj orsaken till riksdagens sammankallande, dess högtidliga öppnande med de därvid hållna talen, de olika ståndens öfverläggningar och konungens däraf förorsakade beslut, riksdagens afslutande och till sist en »Catalogus omnium Documentorum et Actorum comitalium partim typis editorum partim non editorum».

Ovisst är däremot huru mycket värkligen blifvit utfördt af den mängd planer till dylika arbeten, hvilka han sin vana trogen flitigt utkastat och antecknat i ett litet häfte, som bär titeln *Irenæi den Förföljdes i Sweuland Goda Tankar fattade i onda tijder och til en dehl utmärkte och opskrefne ifrån anno 1680 till 1693* eller *Några Memorialer och Observationer som medh tijden böra i acht tagas mästadels angående Sweriges Rijkes och des Inbyggiares nytta, heder och förmåner uthi många måhl.* [Nu i Ups. Univ. Bibl. N. 1190].

Enligt dessa anteckningar ämnade han än författa en *Academia Svecana seu Historia prolixior cl. virorum nationis Svecanæ qui scriptis editis aut doctrina sua bene de patria sunt meriti*, än en *Historia litteraria Sveo-Gothorum continens Dissertationes Historicas de origine et progressu rei litterariæ per Sveciam et vicinas regiones,*

hvilka titlar påminna om de i Lohrmans bref omnämnda »tractaterne». Mera specielt hade han ock i sinnet att behandla Finlands och Rysslands literaturhistoria i en *Bibl. Finnonica h. e. Hist. litt. celeberimorum Svecorum gentis Finnoniæ* och en *Scholæ Moscoviticæ h. e. Moscov. sive Ruthenorum hist. litt.*

Om vidden af hans bildning och mångsidigheten af hans intressen vitna för öfrigt de många afhandlingar han påtänkt eller påbörjat ej blott i literaturhistoria o. d. utan äfven i filosofi, filologi, juridik, naturvetenskap, historia, genealogi, kyrkohistoria m. m., hvilkas titlar han noga antecknat i det ofvannämnda lilla häftet. Bakom dessa kortfattade och torra anteckningar skönjes ock bilden af en man, som midt uppe i det rika vetenskapliga lif, som då med nyvaknad kraft rörde sig i vårt land, med oförtröttad ifver sökte i sin mån arbeta för allt, som kunde vara »til Sweriges rikes och dess inbygjares nytta, heder och förmoner». Om han också hvarken i omfattande snille eller okuflig energi kan mäta sig med sin ryktbare gynnare och vän Olof Rudbeck, så var han dock dennes like i glödande fosterlandskärlek och varmt intresse för allt, som kunde göra fosterlandet kändt och äradt. Utom skildringar af egendomliga och minnesvärda naturförhållanden i Sverige såsom Trollhättefallen m. m., beskrifningar öfver landets olika provinser, biografier öfver dess ryktbare män m. m., hade han sålunda i sinnet att sammanskrifva en *Elogium Sveciæ* eller en *Svecia Judicata*, hvari skulle sammanföras de öfver Sverige uttalade »judicia et testimonia virorum clarissimorum cujuscunque ætatis et nationis». Hvilket ämne han än behandlade, var alltid målet för hans författareskap att gifva Europas lärde en sann föreställning »de rebus admirandis et memorabilibus in Svecia». För detta måls vinnande ämnade han till och med utgifva ett slags tidskrift, som under namn af *Annales Sveo-Gothicæ* skulle från och med 1680 utkomma två gånger om året i Januari och Juli på svenska, latin, tyska, engelska och franska.

Att det slutliga resultatet af allt Heysigs arbete så litet motsvarade dessa vidtomfattande planer, är beklagligt, men bör ej

beröfva honom efterverldens tacksamhet för hans oegennyttiga och oförtrutna sträfvanden. Ett oegennyttigt, brinnande intresse för allt, som kunde bidraga till höjande af odling och bildning i vårt land, kan ej förnekas den, som i likhet med Heysig med vaken blick för det allmännas gagn t. ex. föreslog inrättande af ett Hofrättsbibliotek i Stockholm; tillskref den lärde landshöfdingen Nils Gripenhjelm »at hans sahl. faders bibliotec icke må föras uthur Swerige», föreslog M. G. De la Gardie att skänka sitt »stora Bibliotec» till Upsala Universitet och biblioteket på Leckö till Skara gymnasium samt arbetade för inrättande af en »Academia Carolina» på Visingsö, dit han uppmanade den boksynte Wilhelm Julius Coyet att skänka sitt bibliotek och presidenten Anders Lilljehöök att förära ett boktryckeri. För att i någon mån söka minska de olägenheter, som vid denna tid vidlådde handeln med böcker till stort obehag för både säljare och köpare, delgaf han Olof Rudbeck och dennes måg Anders Göding ett förslag om bokhandelns ordnande i universitetsstaden, hvari äfven ingick planen på utgifvandet af en årskatalog, antagligen af samma slag som den han själf 1681 utgaf för Stockholm.

Allt, som rörde uppfostringsväsendet, tyckes särskildt hafva varit föremål för hans varma intresse, hvilket väckte hans tanke på behofvet af »*Leges Scholasticæ pro Scholis Regni Sveciæ*» eller af »*autores in usus scholarum*», hvilkas utgifvande han föreslog. Samma intresse förmådde honom att tillråda amiral Wachtmeister att upprätta en navigationsskola på Öland samt framträder i hans förslag till upprättande af en »Exercitieschola i Stockholm för den unga Adeln der som Axel Lilies hus och gambla konungens stall står» under namn af »Schola Regia Carolina», emedan konungen skulle låta »sin unge Printz Carl aldra först deruti studera». Möjligen är denna skola densamma, som han en annan gång omtalar under benämningen »Collegium Carolinum», i hvilket prins Carl skulle »uptuchtas och informeras under inspection af de 3 öfversta Stånden, 3 af hvardera Ståndet, hvilka skola lefva i Collegio på theras egen omkostnad». Undantagsvis kunde dock preste- och borger-

skapets representanter få underhållas af sitt stånd. Alla dessa »inspectores» skulle utses på riksdagen och egde att tjenstgöra endast till nästa riksdag.

Att Heysig i denna fråga stod mycket framför de flesta af sina samtida framgår af hans förslag att en liknande skola skulle inrättas äfven för prinsessorna, hvarigenom man ju på samma gång »kunde tillika göra någon wälgerning til Adelens döttrar at de måtte utan stor omkostnad och fahra på aldra bästa sätt underwisas och uptuchtas, i Swerige bättre än på någon annan ort i hela werlden». Han hoppades att de tre då samtidigt lefvande svenska drottningarne Christina, Hedvig Eleonora och Ulrica Eleonora skulle »fundera ett Palatium amazonum Sveo-Gothicum för Sveriges princessor och Adelens döttrar på Drottningholm». Hela Lofön skulle »consecreras till desse usus och skulle dit skaffas Präster, lärde män, språkmästare, musicanter, Qvinfolk, som lära sy, göra knytning och bordera. Här skulle hollas bön dagligen 2 gånger publice och skal läsas af Profesorerne för damerne in Theologia, Jure, Medicina, och Philosophia, men alt på Swenska».

Äfven till det högre undervisningsväsendet sträckte sig hans intresse. Till presidenten Sten Bjelke skref han med bön om att denne skulle »promovera Academien i Peruau» och sitt intresse för Upsala universitet, där han själf studerat, lade han i dagen på flera sätt, såsom då han samtidigt med Antikvitets-Kollegii öfverflyttande till Stockholm föreslog ett »Collegii illustris fundation och befästande» dock så »att Academien i Upsala icke tager deraf någon afsaknad». Bland hans förslager från 1681 finner man ock ett om inrättande af en »Societas literata Svecana», en »Svensk Akademi», hvilken plan som bekant först ett helt sekel senare kom till värkställighet. Högsta vården om svenska literaturen ville han dock anförtro åt en myndighet, som äfven skulle hafva tillsyn så väl öfver Kungl. Biblioteket som arkiven i riket. Denne »inspector supremus archivorum et rei literariæ» skulle hedras med titel af» Cancellarius Archivorum».

Heysigs lifliga intresse var dock ej uteslutande egnadt åt literära eller vetenskapliga angelägenheter, det omfattade äfven så-

dana af ren praktisk natur. Så t. ex. tyckes han utkastat förslager till postväsendets ordnande och uttalat den i våra dagar framstälda tanken »om det wore bättre at Prästegälden gingo til Cronan och Prästerne fingo theras löhn af Konungen, hwar och en Präst uti sitt stift af landträntmästaren».

Heysigs varma intresse för literära forskningar och sysselsättningar af denna art stod i oupplöslig förening med hans utpräglade samlarvurm, som dock förledde honom till större utgifter än hans mycket måttliga inkomster medgåfvo. Han såg sig också nödsakad att ett par gånger sälja delar af sitt dyrbara bibliotek. Kort innan han anträdde sin utrikesresa 1681 försålde han en del, en annan ännu dyrbarare lät han i maj 1687 afyttra dels på auktion dels genom ett lotteri, för hvilkets egendomliga anordning redogöres i det tryckta tillkännagifvande han därom utfärdade och hvilket meddelas i Bil. III efter ett i Palmsköldska Saml. bevaradt exemplar. Detta ger äfven en god föreställning om de värkliga dyrbarheter, som Heysig lyckats förvärfva sig. Under de ekonomiska bekymren och i den bittra sorg, som Heysig kände öfver att på detta sätt nödgas skilja sig från sina dyrt förvärfvade och med kärleksfull omvårdnad i det längsta omhuldade skatter, fann han en tröst i de många prof på välvilja och förtroende, som under dessa år kommo honom till del. Svårligen kan man ock finna ett mer talande bevis på det stora anseende Heysig åtnjöt för lärdom och redbarhet och särskildt på det stora förtroende han vunnit hos sina förmän, än öfverste Hastfers förslag att han 1686 skulle blifva »præceptor» för den fyraårige kronprinsen. Som bekant blef det ej Heysig beskärdt att få leda den blifvande Carl XII:s första literära uppfostran, hvilken anförtroddes åt den lärde Upsala-professoren Andreas Norcopensis. Ett ögonblick tyckes dennes lemnade professorsplats hafva frestat Heysig, att dömma efter dagboksanteckningen för den 20 Nov. 1686: »hos Hastfers — till måltids och ibland annat discur. om Prinsens Præceptor och att han ville gerna hafva mig till den chargen. NB. hvad jag svarade derpå och om Profession i Upsala efter Norcopensis». Några dagar därefter sam-

språkade han »i förtrolighet» med vännen Elias Brenner »om några — angelägenheter serdeles om Hastfers dessin hos Prinsen». Vederbörandes välvilja förnekade sig ej häller, när Heysig d. 10 Okt. 1687 utnämndes till Adjutant vid Lifgardet. Troligen hade han väl äfven sin öfverstes rekommendation att tacka för det konungabref, hvarigenom han d. 21 Febr. 1689 hugnades med adelskap och som s. å. gaf den fattige adjutanten säte och stämma på Sweriges riddarhus under namnet Ridderstjerna[1]). Huru väl upptagen än Heysig varit af sina adliga förmän och kamrater, hade han dock ej kunnat undgå att märka att en del af desse »seet något snet» på honom, som han själf säger i det förut citerade brefvet till Spole, liksom att han, om han varit adelsman, säkerligen skulle vunnit snabbare befordran. Kanske var det dessa förhoppningar han uttalade i de supliker till konungen och drottningen på hvilka han skref i Januari 1685. En ren formalitet var däremot otvifvelaktigt den suplik om »att blifva — — benådat med Adeligit Stånd och Wapen til någon lyckas wijdare befordrande vid E. K. M:ts Lifgardie», hvilken han inlemnade dagen före adlandet.

Någon sådan befordran kom honom dock ej till del, vare sig detta berodde på hans klena hälsa, dåliga ekonomiska ställning eller att hans vetenskapliga och literära intressen till slut alldeles togo öfverhand öfver den »begärelse» han i ofvannämnda suplik förklarar sig »draga till att mehr och mehr göra sig capabel uthi militäriska affairer och alla adeliga handteringar». Det var ej häller på grund af lysande krigiska bedrifter som »Adjutanten Ridderstjernas» namn skulle redan under hans lifstid blifva kändt utom de lärdas krets och till och med förvärfva sig ett berättigadt kraf på eftervärldens hågkomst. Att så blef förhållandet berodde på den framstående del han tog så väl i förberedelserna till Carl XI:s Bibelrevision som till firandet af Upsala mötes hundraårsminne.

---

1) Hans adeliga vapen blef »en blå sköld, hvaruti är en sparre af silfver och öfwerst i densamma står en tilltagande måne af blå ferg; utom sparren 3 moletter af guld. På skölden en öppen tornerhjelm, hvarur uppstiger öfre delen af ett silfverfergadt Lejon, seendes tillbakas och hollandes i högra ramen en sjuuddad stjerna af blå ferg. Krantzen och löfwerket af guld, blått och silfver».

Bland de många sällsynta handskrifter Heysig ända från sin studenttid samlat funnos flera af vigt för de svenska bibelöfversättningarnes historia, hvilken han med särskildt intresse tyckes hafva studerat[1]). Konungens beslut att låta företaga en ny revision af bibelöfversättningen helsades därföre af honom med stor tillfredsställelse och med lefvande intresse emotsåg han resultatet af den 1691 tillsatta kommissionens arbete, hvilket i början af 1693 lemnades till Ärkebiskopens och teologiska fakultetens i Upsala granskning. I glädjen öfver att konungen »af ett gudeligit upsåth låtit anställa en ny Revision öfver wår Swenska Bibel» öfverlemnade han d. 8 Maj s. å.[2]) till denne inbundna och nedlagda i ett chatull de vigtigaste af sina »från ungdomen ihopsamlade skrifter — — — som till samma Revisionswärck tienlige ähro, — — — så wähl i anseende till den allmenna nytta som enkannerligen till att i underdånighet afläggia ett litet tacksamhetstekn för den kongl. ynnest och stora wählgjerningar hwarmed Eders Kongl. M:t mig allergunstigast benådat hafwer». Med de sålunda öfverlemnade tio volymerna följde äfven en af honom uppsatt »*Relation om Swenske Bibliens twenne revisioner*

1) I sin här nedan nämnda »Relation» af år 1693 berättar han att han, då han »för 14 år sedan wistades vid Academien i Upsala» hade hos sed. lektorn i Westerås Ol. Rabenius tagit del af dennes nedskrifna Observationer öfver tryckfelen i bibelöfversättningen, samt att han 1680 i juni i Westerås uppsökt d. v. lektorn derstädes Gabriel Holstenius för att få se hans likartade »Observationes». Enl. dagboken sysselsatte han sig 1685 med jämförelse mellan Bibelupplagorna.

2) Af den *8 Maj 1693* är nämligen den här citerade tillegnan till konungen, som föregår själfva »relationen» i den afskrift, som förvaras i Upsala Domkapitels arkiv. Denna afskrift har samma dato under den efterskrift, som med en hyllning åt konungens »gudfruchtiga hjärta» och »faderliga omsorg» afslutar »relationen». Egendomligt nog är denna efterskrift daterad den *13 Mars 1692* i tre andra afskrifter, hvilka skilja sig från den ofvannämnda blott genom frånvaron af tillegnan och genom en del uteslutningar i själfva relationen. Af dessa senare afskrifter finnes en å Ups. Univ. Bibl. [Palmsköldska Saml. N:o V Tom. XVI.], de två andra, af hvilka den ena begagnats af Loenbom i hans »Utkast till en historia om Svenska Bibelöfversättningar», i Riksarkivet. Om här föreligger ett afskriftsfel eller [hvilket är troligare] om relationen värkligen först blifvit nedskrifven d. 13 Mars 1692 men sedan, omskrifven och försedd med tillegnan, öfverlemnad till konungen först d. 8 Maj 1693, är omöjligt att afgöra, då originalet till relationen ej kunnat återfinnas.

som — — — H. Carl den IX och K. Gustaf Adolph genom några förordnade höglärde män hafwa anställa låtit»; eller som han i en annan titel kallar det: *Relation om dhe Manuscripter, som jag underteknat uthi många åhrs tijd samblat hafwer angående Swenska Bibliens Revision och förbättrande af dess margehanda fehl, som dehls finnas uthi sielfwa versionen dehls uthi dhe åthskillige Editioner genom tryckarnas förseende och äljest af andra orsaker ähro tilkombne.*

Af de i denna relation omnämnda skrifterna förvaras de nio handskrifterna, försedda med af Heysig egenhändigt skrifna titlar, i Upsala Domkapitels arkiv. Det under n:o 9 omnämnda arbetet af Petrus Arenbeckius var dennes 1648 i Strengnäs tryckta *Specimen conciliationis linguarum* etc., som utgör ett prof på en af honom påbörjad ny bibelöfversättning[1]).

De nio handskrifterna, för hvilka utförlig redogörelse lemnas i S. Loenboms »Utkast till en Historia om Svenska Bibelöfversättningar» och J. A. Schinmeier's »Versuch einer — Geschichte d. Schwed. Bibel — Uebersetzungen», voro:

De s. k. »*Observationes Strengnenses*» i Laur. Raimundi originalhandskrift, hvilken Heysig »jämte flere andra skrifter» tillhandlat sig af dennes arfvingar, med hvilka han under sin studietid i Upsala »af ett lyckeligit tillfälle råkade at komma i bekantskap med».

1) Vid omnämnande af detta arbete säger Heysig: »Petrus Arenbeckius — — — — hafwer ock utarbetat ett stort wärck om den Swenska Bibliske Versions förbättrande, hvilket jag icke ännu hafwer fullkomligen kunnat igenfinna». Af detta arbete, som denne »på Dr. Johannis Mathiæ godtfinnande begynte utarbeta» låt han »ett prof utgå af trycket i Strengnäs 1648 — — dedicerat Drottning Christina». Häri visar han »åtskilliga ställen af wår versio vulgata, som han med versione renovata binder till att förbättra, anförandes uthur thet gamla Testamente 37 rum oah uthur thet nya 8 ställen till ett prof allenast. — — — Detta exemplar hafwer jag med stor möda mig kunnat förskaffa, effter dhe mest alla åhro uthur wägen stukne — — —».

Bibl. H. Wieselgren har godhetsfullt gjort mig uppmärksam på att detta sällsynta bidrag till våra bibelöfversättningar är en vid Strängnäs gymnasium d. 6 Maj 1648 ventilerad dissertation, hvaraf ex. finnes så väl i K. Bibl. som å Ups. Univ. Bibl. Förf., som äfven kallar sig blott *Petrus Dieterici* har på samma sätt utgifvit 1645 *Confessio fidei de Sacra Scriptura, errorumque rejectio* och 1647 *De Deo essentio uno et personis trino.*

Joh. Rudbeckii med egen hand skrefne hela arbete öfver Biblien afslutadt d. 17 Febr. 1618.

Petr. Kenicii egenhändigt skrifna Summarier öfver alla cap. i första Mosi's Book.

Joh. Rudbeckii och Joh. Lenæi Relation och Sändebref på latin till Biskoparne och samtelige Sweriges Prästerskap — — på Riksdagen i Örebro 1617 i original af Rudbecks hand.

Chronologiske Taflor — — öfwer den Hel. Skriffts märkeligaste män och handlingar — — sammandragne af Joh. Rudbeckio med hans egen hand till den edition af Swenska Biblien som trycktes anno 1618.

Joh. Lenæi observationer och anteckningar, dels på latin dels på svenska öfwer åtskilliga rum, som honom syntes behöfwa någon Correction af det som efter handen fans uti correcturen då Biblien tricktes Anno 1617 och 1618. orig.

Joh. Rudbeckii och twänne andre lärde mäns annoterade errores typographici — — uthi correcturen då Biblien trycktes sista gången. orig.

Joh. Rudbeckii observerade errata typographica — — — i 1618 års bibel. orig.

Gabrielis Holstenii observerade errata typographica uti fyra editioner af Swänska Bibeln neml. anno 1618, 1646, 1648 och 1674.

Det exemplar af själfva relationen, som förvaras i Upsala Domkapitels arkiv, har följande troligen af Erik Benzelius d. ä. nedskrifna anteckning: »Vid denna Relation den Johan Heitzich, den sedan åhr worden nobiliterad och kallad Ridderstjerna, har uppsatt och till den store konungen Carl den XI ingifwit och der på wunnit åtskilliga beneficier, åhr mycket at påminna både huru han samlat samma skrifter som ock sedermera dem anmäldt. Men particulariteter deraf kunna nu ej anföras, uthan besparas till de tillfällen som kunna gifwas att wid ett och annat här anförde document wisa rätta sammanhanget. Documenterne N:o 1 och N:o 4 kunna synas komma i någon consideration fastän det förriga åhr dessuthan nogsampt bekant[1]) och ej af den raritet som här anmäles etc. etc.»

1) På den afskrift af N:o 1, som finnes i detta samma band, som innehåller »Relationen», har Benzelius antecknat: »Strengnensium Annotationes öfwer Biblien de Anno 1600 och 1601 dem iag låtit till mitt enskylta behof afskrifva af ett exemplar som har funnits inter Acta Facult. Theol. Ups. 1663 då iag war Facultatis Notarius».

Heysig-Ridderstjernas grundliga studier i vår kyrkohistoria i förening med hans lifliga intresse för allt, som kunde bidraga till fosterlandets ära, och hans starkt utpräglade religiösa sinne kom honom att taga en värksam del i förberedelserna till den jubelfäst, hvarmed Carl XI 1693 upplifvade hundraårsminnet af Upsala möte. Redan tio år förut under sin vistelse i England kom han att tänka på lämpligheten af en sådan högtid. Första orsaken härtill vill han själf finna i en slags dröm eller profetia, som han hade i Oxford d. 6 Aug. 1682[1]). Ehuru han sjelf bekänner sig icke förstått denna profetia, tyckes han dock hafva fästat stor vigt därvid, då han d. 15 Sept. 1683 nedskrifvit den i mystiska ordalag. Samma dag har han äfven antecknat att »de Jubilæo Carolino skola mina tankar opsättias uti ett särskilt memorial till konungen, när jag får tid», uti hvilket han bl. a. skulle »råda konungen til at celebrera en alment Jubelfäst an. 1693 uti Febr. Mars Apr. och Maj månader på wissa dagar, hwilka skola wara tilsammans reknade 9 af orsak 1) gambla afgudadyrkan war på 9:de åhret (?!) 2) Carol IX hölt concilium».

Fästen skulle kallas Jubilæum Carolinum »quia Carolus in memoriam Caroli. Såsom Gustaf Adolf lätte anno 1621 holla Jubilæum Gustavianum in memoriam Gustavi I seu pro reformato statu politico». Uti memorialet skulle äfven »refereras omnium gentium ritus in celebr. Jubilæis» samt »projecteras» hans »tankar om hela wäsende».

Dessa planer utvecklade han värkligen i den skrifvelse han 1693 öfverlemnade till konungen under titel: *IRenæi Atlantici underdånigt och oförgripeligt Project på texterne som kunne förklaras uthi Festo Jubilæo Carolino Anno 1693 som med någon Extraordinarie Solennitet synes böhra Celebreras uthi Stockholm Upsala, Strengnäs så och alla Academier och Gymnasier öfver hela Rijket och dess underliggjande Provincier*[2]).

---

1) Möjligen var det denna dröm, som åsyftas af Palmsköld, som i N:o XV Tom. XXV Suppl. P. VII säger att R »lät åhr 1692 d. 3 Febr. af trycket utgå en gammal spådom om Sweriges lycka i tillkommande tijder», hvaraf dock något ex. nu ej kunnat anträffas.

2) Originalex. i K.B. i folio, bundet i gult siden. Omnämnes af Stjernman i Centuria Secunda Anonymorum etc. Holmiæ 1726.

I en tillegnan till konungen undertecknad »IRenæus den Förfölgde i Swea landh» framlägger han först sina skäl för en dylik fästs firande. »Alldenstund uthi Upsala Concilio Anno 1593 icke allenast träffades och slöts en stadigvarande enighet uti Religionswäsende, uthan ock till studiernes förkofrande här i Norlanden en ganska god grundwahl lades» på hvilken sedan byggts »med lyckelig Success — till den effecten, att Sweriges Rijke med många Academier, Gymnasier och Scholor till ungdommens bästa och studiernas florerande ganska härligen och wähl finnes försedt wara, så fordras nu icke obilligdt den obligation och veneration af hela Republica Literaria Sveo-Gothica eller den studerande hopen uti Svea land och Götha, så wähl Lärarne som Lärjungarne at the framför alla andra undersåtare i Rijket för hela werlden nu wisa en skyldig tacksamhet och lembna de efterkommande tijder deraf et berömmeligit och merkeligit efterdöme».

I »*En lijten Efterrättelse om det Gustavianiske och Caroliniske Jubelåhrs Fijrande*» utvecklar han sedan de redan i första utkastet af år 1683 antydda skälen för att i analogi med »Jubilæum Gustavianum» 1621 under namn af *Jubilæum Carolinum* fira en fäst till minne af Upsala möte då »det bullersamma och orohliga liturgiska eller påfwiska messowäsende med dess giftiga anhang och skadeliga Swärmeri ifrån Guds församblingar här i Norlanden blef afskaffat och således Ecclesia Sveo-Gothica befriad och frälst ifrån den påfwiska suurdegen och diefwulens stämplingar. — — — —»

»För den skull så mycket som menniskiornas siählar äro förmehra än som deras kroppar, och så myckit härligare den andeliga freden är än som den wärldsliga eller uthwärtes timmeliga freden, så mycket mehra synes det wara billigdt att man ock uthi detta Jubilæo Carolino några wissa Texter explicerade uthur det nya Testamentet som lempa sig både till närvahrande och tillstundande stora högtidsdagar som ock derjempte representera tillståndet af den Swenska Guds församblingen som det war näst före och uthi då warande Upsala Concilio».

Efter att ännu vidlyftigare hafva framställt de skäl, som tala för en minnesfäst med anledning af Upsala möte, »som är ett så märkeligt möte att det wäl meriterar någon större ihugkommelse än somb-

liga mehna», föreslår han fästens firande i Stockholm »för det Kongl. Hofwets skull», i Upsala »för sjelfwa håldna Mötets skull 1593 och Academiens restauration» samt vid Strengnäs gymnasium »för många orsaker skull — — — — men aldramest för det manneliga och gudeliga arbete som Theologi Strengnenses uthi alla tijder hafwa så troligen och wähl anlagdt till conservation af den rätta Evangeliska läran mot dhe arga Papisters stämplingar och svårigheter särdeles uthi K. Johans Liturgiska regementstid».

»Om nu på samma ort detta Jubilæum celebrerades med större solennitet än som wid något annat Gymnasium» så berodde detta äfven på »att uthi denna lilla staden äro ganska stora ting uthrättade», hvarvid anföres Gustaf Wasas konungaval, Laurentii Andreæ m. fl. reformatoriska sträfvanden, »Observationes Strengnenses» m. m.

Till »alla dessa prærogativer af stoor consideration» kom äfven att »Strengnäs domkyrkia är lijka som ett helgadt och invigdt Mausoleum eller hvilokammar för den kongl. Caroliniske familien, hwarest så många fursteliga personer och drottningar hafwa wehlat lägga sig till att hwijhla till den stora Herrans tillkommelses dag» i det att »theras efterlembnade Behn och Aska giömmas uthi Strengnäs domkyrkias grafwar likasom uthi så många ädla skattekijster». Främst bland dessa Strengnäs »skatter» stod naturligtvis den graf, som inneslöt stoftet af Carl IX, »som denna Religionsfreden — — så lyckelig och snart uthrättat och således förorsakat oss detta Jubelfäste».

I ett särskildt »*Förslag på dagar och texter till Jubilæi Carolini celebrerande widh Academier och Gymnasier* framlägger han slutligen en mängd texter, utvalda med särskild hänsyn till de förut på de föreslagna Söndagarne brukliga evangelierna, hvilka nu borde »förklaras till en ingång och läggas lijka som till ett fundament för sjelfva predikningen, som sedan efterföllier öfwer de nu uthwalda texter», samt till »sielfva Upsala Concilii dageliga handlingar». Dessa texter voro så valda, att »att man icke kan annat än med hugnadt betrachta denna härliga sammanstembningen emellan Historien, Evangelierne, Texterne, dagarne och alla öfriga omständigheter, hvilka en för-

faren Orator Ecclesiasticus eller Academicus Professor både i Guds huus med andcrika och upbyggelige predikningar som ock uti den Academiska Cathedern med panegyriske Orationer och andre brukliga Exercitier för ungdomen lätteligen och med en särdehles behagelighet lähr kunna framställa och berömmeligen beskrifwa för dem som nu lefwa till stort nöije och för dem, som ännu icke födde äro, i framtijden till ett lofligit efterdöme».

Lördagen d. 25 Febr. föreslår han att det »anställes en förberedelsedagh och hålles een Concio Præparatoria» öfver Psaltarens psalm 100: »Fröjdens Herranom all wärlden» etc.

Söndagen d. 26 Febr. predikas först öfver dagens evangelium Lucas 18 kap. »huru Christus förkunnar sitt lidande» hvarefter »expliceras med behörig application så wähl till Upsala Concilium — 1593 som och till närvarande tillfälle af den hugneliga Jubelfästens lyckeliga begynnelse» Petri Första Epistel Cap. 2 v. 1—5: »Så lägger nu bort all ondsko och allt swek och skrymteri och afund och allt förtahl» etc.

Söndagen den 5 Mars öfver Math. 4 cap. »huru Jesus frestas af djefvulen» samt Petri Första Ep. Cap. 2 v. 6—10 och 25 »Si jag lägger i Zion en kostelig utwald hörnsten» etc.

Söndagen d. 19 Mars öfver Lucas 11 cap. »huru Jesus utdref en djefvul» samt Pauli Andra Ep. till Timotheus Cap. 2 v. 1—5 »Så stärk dig nu min sohn genom nådena som är i Christo Jesu» etc.

Måndagen d. 20 Mars »då kan allenast een Predikning hållas och tacksäijelse till Gudi och Konungen afläggas för det lyckeligen celebrerade Jubilæo Carolino». Texten skulle då tagas ur 147 Psalmen v. 1, 2 »Låfwer Herran, ty att låfwa wår Gudh är et kosteligit ting» etc.

»På denne dagen — synes wara beqvämligast at Promotio Doctorum förrättas wid Academierna i Rijket. Widh Gymnasierna kunna några Baccalaurei eller Candidati Academici publice renuncieras med någon skickelig Solennitet uthi en Actu Oratorio, hwarom een wiss method föreskrifwas kan på det att wid alla orther ordentligen och med

lika ceremonier alltsammans må kunna företagas och fullbordas till Guds ähra, Konungens behageliga nöije, Academiernas och Gymnasiernas florerande upkomst och den studerande ungdomen till förkofran och upmuntring uthi allehanda dygder, bokeliga konster och berömmeliga wetenskaper, hwarmedh de i framtijden kunna blifwa skickeliga att tjena Gudi, Konungen och Fäderneslandet».

Med hänvisning till det 1621 firade Jubilæum Gustavianum inskärptes ytterligare i en »*Slutelig Påminnelse*» vigten af ett Jubilæi Carolini värdiga firande.

Ehuru Heysig-Ridderstjerna ej hade glädjen se detta sitt »project» följas vid jubelfästens firande, vann han dock konungens bevågenhet så väl genom det varma intresse han lagt i dagen genom dess framställande som genom det samtidiga öfverlemnandet af en »relation öfver Upsala concilio 1593», enligt hans egna ord i ofvannämnda project: »för 100 åhr sedan sammanfattat och opskrefwen af en då tillstädes warande nijtälskande Prästman».

Denna »*Relation*» eller som den också kallas *Kårt Underwijsning och besked om det Concilio, som förhandlades i Upsala och hwad som i synnerhet skedde på hwar dag och hwad såsom uthi hwar session talat och handladt wardt, som skedde A. D. 1593 och gick an d. 25 Febr.* hade Heysig funnit »bland andra wahngömde papper; der han icke kommit i tijd, hade det också blifvit anwändt til Kryddekrämares bruk» [1]. Af denna »relation» lät han taga en mängd afskrifter, hvilka han straxt före jubelfästens firande öfverlemnade till myndigheter och högtstående personer [2]. Utom en ofta egenhän-

1) Enligt Urb. Hjærne's Orthographia Svecana s. 7.

2) Af dessa finnas på Kungl. Bibl. i blått siden bundna exemplar dedicerade till Konungen och »Swea Rijkes Arf-Printz», ett i gredelint siden till »Præsidi och samptelige Assesores af Stockholms stads Consistorio» samt ett till »Öfverståthållaren Chr. Gyllenstjerna». I Riksarkivet finnes från Skoklosters arkiv ett till »Öfvermarskalken Grefve Johan Stenbock». I Ups. Univ. Bibl. finnes ett till »Öfverste Hastfehr» [K. 59], ett med egenhändigt skrifven utanskrift »Til Hans Excellens Högvälb. Baron Dahlbergs egne händer ödmjukel.» [B. 127 g], ett till »Prins Friedrick af Holstein» förutom flera i senare tid tagna afskrifter. På en af dessa [N. 39] har egaren J. E. 1751 antecknat, att han sett däraf 2 ex., ett i Kungl. Bibl., dedicerat till Arfprinsen, »ett i Dr. Hauswolffs händer, dediceradt till Consist. Holm».

digt skrifven tillegnan voro alla dessa afskrifter försedda med följande anteckning: »Denna relation är ord ifrån ord rätteligen afskrefwen, alldeles lijka lydande med dhet exemplar, som för hundrade åhr sedan är afskrifwit och antecknat uthi en gammal skrefweu Bok om åthskillige angelägne kyrkiohandlingar, hwilka medh dhet liturgiska wäsende under konung Johan den tredjes Regementstijder så ock efter dess död uthi Upsala concilio A. 1593 äro förfallne och nu tillijka med flera andra tänckwärdiga Historiska documenter till fäderneslandets tiänst förwarade af Ridderstjerna. Stockholm den 1 Febr. Anno 1693».

Denna skildring af det ryktbara mötet, som trycktes 1768 af S. Loenbom i »Historiska Märkvärdigheter til Uplysning af Swenska Häfder» I, s. 131—134, har njutit ett större anseende än den förtjenar på grund af det troligen först af Stjernman[1]) framstälda obevisade påståendet, att den vore författad af mötets ordförande Nicolaus Olai Bothniensis. Detta påstående, hvars grundlöshet tydligt ådagalägges af Karl Hildebrand i Historisk Tidskrift 1893, vederlägges äfven däraf att Heysig-Ridderstjerna ingenstädes namngifver författaren, hvilket han med sitt utpräglade historiska och bibliografiska sinne säkerligen ej skulle underlåtit, i fall han varit öfvertygad om att det varit själfva mötets ordförande, ett förhållande, som ju i hög grad var egnadt att kasta ökad glans öfver hans fynd[2]). Att ej häller de ledande männen vid jubelfästen 1693

---

1) Stjernman anföres som sagesman härtill redan i L. Arrhenii och P. Strandmans 1724 tryckta disputation »de Concilio Upsaliensi».

2) Att Heysig-Ridderstjerna värkligen från förstörelse räddat denna relation samt haft den i sin ego framgår tydligen dels af ofvannämnda yttrande i »Orthographia Svecana», hvilkens författare var hans intime vän, dels af hans egna yttranden i tillegnan till konungen af »Projectet»: » — — — — Upsala Concilio, hvilket Concilium och dess dagliga handlingar merkeligen beskrifvas uthi den *medföljande och särskildt i underdånighet insinuerade Relation* — — — —» Den finnes äfven upptagen i det »*Register på de handskrefne Tractater och små Skrifter mästadels angående det orolige Liturgiska wäsende under Konung Johannis III Regements-Tijder. Så ock the Handlingar som förehades och slöts uthi Upsala Concilio Anno 1593, med flijt församblade för 100 år sedan af en nijtälskande Prästman och uthi en Book till summans fattade, som nu finnes hos Ridderstjerna. Anno 1693*», som finnes i Ups. Univ. Bibl. [U. 257 g].

Då Ridderstjerna ingenstädes uppgifver sig hafva egt originalet utan tvärtom uttryckligen säger att relationen är »lika lydande med dhet exemplar, som

tillerkände relationen detta märkliga ursprung, framgår äfven däraf att rector magnificus Jesper Swedberg, då han skulle inleda fästen med att måndagen d. 27 Febr. »i en stor och högförnäm församlings närvarelse» meddela »protocollet och acta» vid mötet, ej begagnade sig af densamma utan uppläste det »publicum protocollum in regni Archivo», som där 1689 afskrefs af Cl. Örnhjelm och som begagnats af A. J. Messenius och Werwing[1]).

Den nyfunna relationen blef dock föremål för både erkännande och aktningsfull omvårdnad, då »*Ett Uttåg af några tänkvärda ordh som talades uthi det allmänna Upsala Concilio Anno 1593*» och »*Kort Extract om Upsala Concilii Handlingar A. 1593*», enligt anteckning tagna ur den »märkeliga Relation», som »finnes uti en gammal Book med andra flera tänkvärdiga kyrkiohandlngar hos Adjutanten Ridderstjerna», nedlades i det silfverskrin, som Carl XI lät till jubelfästen[2]) förfärdiga för att i Riksarkivet tjena som förvaringsställe

för hundrade åhr sedan är *afskrifwit* — — —», så kan ju originalet eller någon annan afskrift hafva anträffats af A. J. Messenius, hvilken enligt hvad Dr. Emil Hildebrand visar i »*Handlingarne från Upsala möte 1593*» begagnat denna relation i sitt arbete om oenigheten mellan Sigismund och hertig Carl.

1) Enligt benäget meddelande af Dr. Emil Hildebrand, som i Riksarkivet bland Prästeståndets arkivs handlingar funnit just den af Swedberg upplästa relationen.

I en »Kort Relation om Jubelfesten som A:o 1693 i Upsala celebrerades» [Ups. Univ. Bibl. K. 100] hvilken är författad af en vid fästen närvarande, nämnes endast »då förelästes af Rectore Magnif. Swedberg Protocollet eller Acta som ock Decreta Concilii». I en annan »Kort Relation» som försedd med ändringar och tillägg af Palmskölds hand, förvaras i dennes samlingar [Ups. Univ. Bibl. N:o V Tom. VIII] säges: »Bland annat uplästes ock samma gång ett Uthtåg af det som sig på Mötet i Upsala A:o 1593 tilldragit hade». Den i Wallquists Eccl. Samlingar 1 Flocken 21 intagna »En kort dock utförlig Relation etc.» nämner blott att rector »hölt — publice en utförlig relation om allt det som uti det förra Upsala Möte discureradt och passerat var». Enligt den äfven af Wallquist i Eccl. Samlingar 2 Fl. 64 meddelade »Berättelse om 1693 års Jubilæum i Upsala, utdragen af — Prästeståndets vid 1789 års riksdag till Kongl. Maj:t afgifne — betänkande om det till 1793 utsatta Jubilæum» upplästes »Magist. Nicolai Bothniensis egenhändiga berättelse» uppletad och skänkt af Ridderstjerna.

2) I den ofvannämnda relationen om jubelfästen 1693 i Palmsk. Saml. N:o V Tom. VIII nämnes att »originalet af Concilii Upsal. sluth» förevisades »jempte ett där till *nyligen* förfärdigat Sölfverskrijn» och i ett bref till Kansli-

för de dokumenter, som för eftervärlden skulle bevara minnet af Upsala möte och det sätt, hvarpå dess hundraårsminne firats. Utom ett exemplar i guld af jubelfästmedaljen nedlades i detta skrin den med hertig Carls med fleres egenhändiga namnunderskrifter och sigill försedda pergamentshandling, som innefattande mötets beslut undertecknades i Upsala d. 20 Mars 1593.

Äfven detta vigtiga dokument uppgifves Ridderstjerna hafva funnit och till jubelfästen öfverlemnat åt konungen. Äfven af denna uppgift tyckes Stjernman varit den förste framställaren. I sin 1755 tryckta Matrikel (II, s. 852) säger han näml. att Ridderstjerna reste utrikes 1693, »sedan han förut samma år hade till konung Carl den XI skänkt det igenom hans omsorg till rätta frambringade Originalet så väl af Upsala Mötes beslut år 1593 på pergament, som dåvarande Præsidis, sedermera Ärchie-Biskopens M. Nicolai Olai Bothniensis Stjernmans egenhändiga berättelse om förbemelte möte, hvilket Hans Maj:t så nådigt uptog, at Hans Maj:t lät för berörde Originaler förfärdiga ett stort fyrkantigt och väl utarbetat Silfverskrin märckt med des kongl. namn et dubbelt C, med befallning at de deruti beständigt skola förwaras uti Kongl. Maj:ts och Riksens Archivo, der de ännu i dag finnas». Denna uppgift eftersäges sedan af Appelblad i hans handskrifna Svecia Illustris, Schinmeyer, Warmholtz, m. fl., men synes ej vara mer grundad än den om Nicolai Botniensis författareskap. Om Ridderstjerna värkligen från förstörelse räddat detta vigtiga dokument, skulle detta hafva egt rum ej 1693 utan före 1686, ty från detta år finnes ett af Runell (Palmsköld) uppgjort kronologiskt register, hvari för 1593 förekommer: »Hert. Carls, Rikzens Rådz och Presterskapets förening om Religionen och Kyrcke Ceremoniernes missbrukz afhielpande, liturgien dhe Sacramentares och andre kättares villfarelser, dheres af en falsk religion sam-

---

kollegium af d. 13 Mars 1694 [orig. i Riksarkiv.] säger Konungen om ett bifogadt ex. i guld af jubelfästmedaljen: »— — at I densamma uthi wårt Rijks Archivo i godt förwar låten läggia, jämte dhe andre till Jubelfästen hörande handlingar, hvilka i ett här till af oss förordnat silfwerskrijn blifwa förwahrade».

qwemder och som försmädeligen tala om den rätta religionen. och wedh dhenna afhandlingz förblifwande in i dödhen. Actum Ubsala 20 Martii 1593. Registraturet R. pag. 53 Orig.: F. på pergament och papper. Booken ij.»[1]). Häraf framgår alldeles tydligt att redan 1686 fans i riksarkivet samma dokument, som ännu där förvaras i det ofvannämnda silfverskrinet, sedan det vid jubelbelfästen 1693 varit framlagt till beseende i samma sal i »Gamla Academien», där det hundra år förut undertecknats. Skildringarne af jubelfästen säga nämligen med klara ord dels att då »framwistes sielfwa Originalet med dess sigiller underskrifvet af Carl IX och hela Concilio, och tagit uhr rijksens Archivo i Stockholm»[2]), dels att då blef »för allom framtedt sielfwa originalet af Concilii Upsaliensis sluth de dato d. 20 Martii 1593 — — — — — efftersom dhet ock till den ändan ifrån Rijksens Archivo i Stockholm der det under förwahr legat blef dijthemptat och när allt war öfwerståndet dijt åter lefwererades der allt framgent att förwahras»[3]). I sin dagbok omtalar också konungen att under fästen förevisades »Original underskrifter utaf Upsala Consilio» jämte »den låda utaf silfwer, som K. M. hafwer låtit göra för att förwara Upsala Concilium uti». Den enda beskrifning öfver jubelfästen, som sätter Ridderstjernas namn i förbindelse med mötesbeslutet, är den förut omnämnda i Wallquists Eccl. Saml. Fl. 2 n:o 62, där »Originalet af Mötets Beslut» och Bothniensis berättelse onnämnes såsom »bägge uppletade och skänkte till Konungen af Adjutanten vid Guardiet Ridderstjerna». Då tillförlitligheten af denna beskrifning, som förut är visadt, är tvifvel underkastad, och Ridderstjerna själf i ingen af sina skrifvelser till konungen straxt före eller efter jubelfästen omnämner den del han sålunda skulle tagit i originalbeslutets tillrättaskaffande, torde äran af att hafva för efter-

---

1) Enligt benäget meddelande af kand. Karl Hildebrand.
Bokstafven F är enligt dr. Emil Hildebrands uppgift ett vanligt arkivsignum, som står vid originalhandlingar; ij är däremot ett obekant signum.

2) »Kort Relation» etc. [Ups. Univ. Bibl. K. 100].

3) »Kort Relation» etc. [Ups. Univ. Bibl. Palmsk. N:o V Tom. VIII].

världen bevarat denna dyrbara handskrift[1]) ej vidare kunna honom tillerkännas.

Det lifliga intresse Heysig-Ridderstjerna dock värkligen lagt i dagen för den af konungen med förkärlek omhuldade bibelöfversättningen och jubelfästen väckte helt naturligt dennes uppmärksamhet och bidrog att öka den välvilja han att dömma af det utdelade adelskapet redan förut hyste för den vetenskapligt bildade adjutanten vid sitt lifgarde. Vid mottagandet af de kungliga ynnestbevis, som till följd häraf kommo honom till del, kände Heysig-Ridderstjerna utan tvifvel en stor tillfredsställelse öfver att han själf så snart fått tillfälle pröfva sanningen af sitt uttalande i suppliken af år 1689 huru »han nogsamt och med största förundran

---

1) Sedan ofvanstående redan var tryckt, har jag af Dr. Emil Hildebrand erhållit underrättelse om att han i Riksarkivet i en gammal arkivförteckning af E. Runell för åren 1523—1667 påträffat följande senare införda tillägg:

af secret. h. Olivecrantz dhen 24 julii nederskickat.	Concilium Upsaliense af hertig Carl Riksens Rådh Biskoperne och några af presterskapet underskrifvit och förseglat dat. Ubsala 20 maji(!) 1593. Original på pergament

Då detta »nedskickande» enligt Dr. Hildebrand ej kan hafva egt rum efter år 1676, då Olivecrantz, som dittills fortfarande tjenstgjort som statssekreterare, ehuru han d. 22 Sept 1674 utnämnts till kansliråd, afgick som legat till Nimwegen, hvarefter han troligen ej vidare tjenstgjorde i svenska kansliet, är härigenom till fullo bevisadt, att Upsala Mötes hufvudbref redan före 1676 fans i Riksarkivet. Man torde äfven kunna våga den gissningen att öfverlemnandet af dokumentet egde rum d. 24 Juli 1674, då det ligger nära till hands att antaga att Olivecrantz funnit detsamma bland kvarlåtenskapen efter sin den 14 Mars samma år aflidne svåger Biskopen i Strengnäs Ericus Emporagrius. Att denne haft detsamma i sin vård framgår nämligen af Upsala Univ. Konsistorii protokoll för den 9 Maj 1672, hvarpå Bibl. Annerstedt fäst min uppmärksamhet och hvilket lyder: »Första dokumentet af Upsala Concilio är borta, fins hvarken här i Archivo eller i Archivum regni. Secret. Hadorph berättar att 1661 lemnades originalet till Dr. Er. Emporagrius». Ytterligare bekräftelse finner man i Upsala Domkapitels protokoll för d. 17 Nov. 1692. När domkapitlet denna dag öfverlade med anledning af kanslerns bref af d. 8 Nov. om den stundande jubelfästen uppträdde nämligen professor Schütz och föreslog »att man skulle skrifwa K. M.t till det en befallning utginge, att där Acta Concilii Upsaliensis funnos. de måtte extraheras; han tycktes hördt de skulle vara hos Lilljeflyckt, kanske ock Olivecrantz torde weta något deraf».

Att hufvudbrefvet ej fans »hos Lilljeflyckt», d. v. s. den 1690 aflidne f. d. Histor. Professoren i Upsala, sed. lagmannen Gabriel L., Emporagrii son, utan hos dennes svåger Olivecrantz är nu genom ofvannämnda fynd ådagalagdt.

erfarit huru willig och benägen E. K. Mayt. är at mehr och mehr föröka des Nåde och Wälgerningar emot alla dem, som sträfwa efter Dygd och Manlighet». Efter att hafva frälst honom »uthur hårda Creditorers plågor»[1]) gaf konungen honom tillåtelse och medel att i utländsk krigstjenst »föröka sina studier med förfarenhet uthi krigshandlingar»[1]). Efter en afskedsuppvaktning vid Carlberg, då konungen enl. Ridderstjernas egna ord »med de mildaste ord» lofvade honom fortfarande understöd och kanske äfven förärade honom det »pourträt uthi gull infattat»[1]), som Riderstjerna sedan förklarade sig alltid »bära på sitt bröst» som sin »endaste klenod och skatt den jag äger och æstimerar här i werlden»[1]), lemnade Ridderstjerna d. 27 Juni 1693[2]) fäderneslandet, som han aldrig mer skulle återse.

Huruvida han värkligen varit i dansk tjenst anställd, är osäkert, men »utur det Kgl Danska lägret wid Ratzeburg»[3]) i Mecklenburg sände han d. 16 Sept. och d. 3 Oct. 1693 »twenne Relationer» till kungen. Kort derefter begaf han sig »efter den danske arméens decamperande»[3]) till Hamburg »i mening at med det första fortsättia — till Holland och blifwa winteren öfver i Brabant eller Frankrijke»[3]) men några dagar efter sin ankomst till nämnda stad föll han »uthi en öfwermåttan swår qvartanfeber», som »uthi hela sju månaders tid»[3]) höll honom vid sjuksängen, hvarifrån han först i Maj uppsteg. Af den långvariga sjukdomen hade hans krafter blifvit så försvagade att han ej, som hans afsigt varit, kunde under sommaren »bevista någon campagne» utan kvarstannade i Hamburg, hvarifrån han i bref d. 30 Nov. 1694[3]) anhöll hos konungen om förlängd resetid. På sjukbädden återvände han till sina forna literära och vetenskapliga sysselsättningar. Hans nödtvungna vistelse i Hamburg upplifvades af besök af lärde vänner, liksom han sjelf tyckes någon gång hafva gjort utflygter för att gengälda dessa besök. I det närbelägna Stade, då ännu svenskt, knöt han bekantskap med

1) Bref från R. till kungen af d. 26 Apr. 1695, orig. i RiksArkivet (Biografica).

2) Stjernman: Matrikel.

3) Orig. i RiksArkivet (»Biografica»).

den lärde strängt antikatolske generalsuperintendenten JOH. DIECMANN[1]), känd bl. a. som utgifvare af bibelupplagor, och den lärde forskaren i forntyskan konsistoriesekreteraren sedan arkivarien DIETRICH VON STADE[2]). Med anledning af att den senare i bref af d. 3 Dec. 1694[3]) anhållit om Ridderstjernas hjälp vid uppsökandet i Hamburg af ett exemplar af Junii Ulfilas-upplaga uppmanar denne honom i sitt svar af d. 19 att låta »die gelährte Welt doch etwas sehen von seiner mühsamen Etymologischen Arbeit in literatura Gothica» och upphöra att »in obscuro istud Sisyphi saxum volvere». Ville han blott framträda offentligen så skulle han säkert få hjälp att »purgare immensum illud antiquitatis stabulum». Här tillägger Ridderstjerna skämtsamt: »Ipse Apollo Hyperboreus fortassis Musas tibi faciet propotias, et Juno Lucina feret opem, modo ipse velis parturire. Sed cave, ne posteritas conqueri possit, Stadenium fuisse quidem egregio pignore a Musis inpraegnatum, sed ut dolores partus evitaret, et sibi et foetui, veneno sumto, mortem attulisse. Prodeat ergo in publicum ingenii Stadeniani proles quaedam, si non omnibus numeris absoluta, et plane ad parentis cultum perfecte exornata, sit catulus quidam, ex cuius tamen ungue leonem facile agnoscent, qui sunt naris emunctioris antiquarii».

I sitt svar af d. 24 Dec. visar Dietrich von Stade sig mycket smickrad och lofvar att följa de vänliga uppmaningarne, när hans tid tilläte honom det.

---

1) »I *Specimen Glossarii Msti. Latino-Theotisci, quod Rhabano Mauro etc. inscribitur illustrati*», som efter författarens död utgafs af Dietrich von Stade 1721, yttrar *Diecmann* s. 64 efter anförande af en del bevis för att ordet »kelt» skulle betyda »ceremonia»: »Praeter haec de *Kelt* mihi nihil exploratum, adeoque incertum est, ad nostrum *gelten*, an aliorsum, pertineat. Ab illa celebre Celtarum nomen, quod maiores quoque nostros gessisse constat, deflectebat nobilissimus Suecus, Riddarstierna, *ὁ νυν μακαριτης*, cum ante complures annos apud nos Stadae aliquamdiu commoraretur, vir certe magno suo merito a Salano ad Hist. Egil. Asm. p. 160. 161. laudatus, quippe non literis minus quam armis deditus. Causam appellationis dabat, quod Celtae ceremoniarum admodum studiosi fuerint».

2) Denne studerade 1661–62 i Upsala, där han bodde hos Schefferus.

3) Brefväxlingen är tryckt i J. H. v. Seelen: Memoria Stadeniana. Hamb. 1725.

Den vänlighet, som Dietrich von Stade sålunda visade honom både genom besök och bref, utgjorde ock en af de få ljuspunkterna i hans lif under »den swåra wintern» då han enligt sina egna ord: »måste utstå mycken bedröfwelse och margehanda sjukliga anstötar, hafwandes den ena olyckan räkt den andra handen och således hållit mig uthi et stadigtwarande beklageligit tillstånd».

Nedtryckt af sjuklighet och bekymmer anropar han i bref af d. 26 April 1695 konungen om hjälp till att kunna följa läkarnes ordinationer att besöka »de warma baden, till hwilkas brukande iag fattige Lazarus dock icke kan komma uthan E. K. M:ts nådigste och mildaste hielp med några medels begåfwande til at fortsättia resan och til at kunna winna en fullkomblig helsa». Om han erhölle ett gunstigt svar på sin anhållan, ämnade han i Maj resa till någon badort, där han hoppades återvinna hälsa och krafter, som skulle tillåta honom att sedermera »bevista campagnen». Den långvariga sjukligheten och hans nödställda belägenhet väckte åter till lif hans forna mjältsjuka drömmar om »IRenæus den Förfölgde i Swealand» och kom honom att klaga »mine Patroner och förmän äro mot mig hårda och obarmhertige, icke williandes hoos E. K. M:t tala något för mig till någon min widare befordran» men »E. K. M:t hafwer med dess gifmildhet satt mig uthi min frihet, frälsat mig ifrån mänge mine hätske förfölliare och nu wäntar iag deruppå at E. K. M:t skänker mig mit lif och helsa». Hoppet om hälsans återvinnande framlyser äfven i brefvets slutord: »Den store Guden, som regerar konungarnes hiertan som wattuströmmar och leder dem hwart han will, han wille nu ock röra E. K. M:ts milda hierta och beweka det til nåd och barmhertighet mot mig, at iag uthi detta mitt trångmål och nödtorftighet med E. K. M:ts mildhet må blifwa hulpen til at fortsättia min resa, återwinna min förlorade helsa och skaffa mig wijdare förfarenhet til at giöra E. K. M:t i framtiden gode och nyttige tienster, uthi denna önskning stannar iag och förblifwer intil min sidsta dödsstund E. K. M:ts allerunderdånigst tropligtigigste undersåte och tienare».

Denna förhoppning om en värksam framtid i fäderneslandets tjenst blef ej förvärkligad. Hans dödsstund kom förr än han själf

tyckes hafva anat. Redan samma månad[1]) han nedskref detta bref till sin konungslige gynnare afled han i Hamburg[2]).

I sina fäders land slutade han sitt lif, men alla dess sträfvanden hade han egnat det land, där hans vagga stod. I dess arkiv och bibliotek förvaras ock de skrifter af hans hand, som bära vitne om hans varma fosterlandskärlek och hans lifliga literära och vetenskapliga intressen. Bekantskapen med hans skrifter och med hans lifs värksamhet bekräftar det omdöme, som för mer än ett sekel sedan om honom fälldes af en man, som med förkärlek skildrat hans oegennyttiga värksamhet för en svensk bibelöfversättning: »Sein charakter war rechtschaffen und edelmüthig, nur etwas zur Veränderung geneigt, welches denn auch seinen Schicksalen eine ganz andere Richtung gab, als er vielleicht anfänglich selbst vermuthet hatte. Seine Kentnisse waren sehr ausgebreitet. Er war ein Liebhaber der schönen Wissenschaften, und sammlete gern alte Urkunden, die er oft theuer genug bezahlen musste. Daher arbeitete er auch viel im Archive — — — — —»[3]).

Om Johan Heysig-Ridderstjerna det oaktadt i vår bildnings- och vetenskapshistoria ej kom att intaga den plats, hvartill hans samtida ansågo honom kallad på grund af hans stora begåfning, omfattande bildning och mångsidiga intressen, egenskaper, som kommo en af hans beundrare[4]) att ännu trettio år efter hans död kalla honom »Svecus arte et marte nobilissimus clarissimusque», så låg väl skulden härtill i den lust för ombyte och den brist på energi, hvilka tyckas hafva varit framträdande drag i hans karakter. I alla händelser är han dock värd att minnas som en af de ifrigaste deltagarne i det rastlösa arbete för bildning och vetenskap, som så fördelaktigt utmärker 1600-talets senare hälft och gör denna period i vår bildnings historia så särskildt tilldragande.

Eugène Lewenhaupt.

---

1) »Obiit a. 1695 m. Maj. Hamburgi, ubi valetudinis curandæ causa degebat». J. Henr. v. Seelen: Memoria Stadeniana s. 175.

2) Enligt Schinmeyer vistades han vid dödstillfället »bey seinen Verwandten».

3) Schinmeyer: Versuch etc. III, s. 72.

4) J. H. v. Seelen: Memoria Stadeniana.

Bilaga I.

[Jmfr. Samlaren X. s. 77].

Summaria öfwer Memorialet.

1. Sweriges Rijkes Ridderskap och Adel är mycket gammal och berömligh, men ganska lijtet beskrifwen.
2. Dhe skrifter som i hedendomen derom hafwa warit författadhe ähro bortkomne.
3. Såsom och uthij Christendomen för några hundradhe åhr sedan.
4. Konungh Johan den tridie lätte sig wårda derom att bringa Adelen i någon ordning.
5. Hwadh som i kung Carl den IX:des tijdh dertill giort är.
6. Kung Gustavus Adolphus distingverade Adelen aldraförst i 3 Classes och uprättadhe Riddarhuset.
7. The efterfölliande regänter hafwa och altid sökt dhet Adeliga ståndets honeur och bästa.
8. Ganska stora medel äro anwände så wäl af konungarne som sielfwa Adelen till genealogiernas beskrifwandhe.
9. Dhe som i dhetta seculo mäst hafwa arbetat dherpå ähre Johan Messenius, Jonas Buræus, och Johannes Widikindi.
10. Huru theras arbete är beskaffat.
11. Hwadh uthij dhem desidereras.
12. Behöfwes fördenskul et helt annat och nyt wärk.
13. Hwadh för arbete der till fordras.
14. Rådeligast wore att enn egen Historiographus dertill antages och huru han skal wara qvalificerat.

15. Honom conjungeras enn Skrifware enn Rijtare och enn Pedell, och hwadh hwar och enn beställa skal.
16. Öfwer dhem hafwe Historiographus opsicht.
17. Alle tillsammans obligeras att gifwa från sigh wissa Reverser.
18. Et wackert Archivum kan uprättas för Ridderskapet.
19. Såsom och et curieust Bibliothec.
20. Huru både Archivum och Bibliothecet skal hållas widh macht och godh ordning, och huru det kan snart förökas.
21. Historiographi arbete uthi dhet genealogiske wärket.
22. Han skall och colligera andra saker till Ridderskapets bästa.
23. Såsom först enn Historisk och uthförlig Matricel.
24. Item twänne wapneböcher.
25. Så och enn Historisk Jorde-boch.
26. Item enn Donations boch öfwer dhe Adelige donationer.
27. Kan och formeras enn titular boch.
28. Historiographus kan och blifwa brukat af Adelen till att correspondera medh dem och gifwa kundskap om dhet som han blifwer tillitat uthi och kan communiceras.
29. Han måste nödwändigt resa kring om landet, och huru dhen resan kunde anställas.
30. När han är på sin resa stadd måste han hålla här wid riddarehuset sin vicarium och huru den skal wara artat.
31 Huru man skulle kunna få medel till Historiographus och dhe andras belöhningar.
32. Öfwer heela wärket förordnas wisse Inspectores af ridderskapet och adelen.
33. Dhee som arbeta på detta wärk, måtte dhet intet göra hemma uthj dheras huus, uthan på ridderhuset uthj et wisst rum, som dem kan förordnas.
34. Man förmodar att detta föreslagne upsåt lärer winna någon lyckeligh begynnelse och fortgång.

[Ups. Univ. Bibl. N. 72].

Bil. II.

[Jmf. Samlaren X s. 79].

Under titeln: »*Några Observationes om Hans Höggrefl. Excell:ces Högborne H:r Rijkzdrotzens min nådigste Grefwes och Herres stora Bibliotheks i Stockholm tilstånd och Beskaffenhet, då detsamma effter högbe:te grefl. Excell:ces nådigste befalningh inventerades ifrån Mons. Laurentz Schartau til migh umdertecknad, hwilket skedde uthi Secret:ns Mons. Neuhausens närwarelse och bijwistande an. 1680 uthi Novemb. och Decemb.*» finnes ännu i behåll i Lunds Univ. Bibliotek det af Heysig egenhändigt skrifna protokoll, som fördes vid ofvannämnda inventering[1]). Enligt detsamma förrättades denna med ledning af trenne register »hwaraf det första skrifwet är af Mag. Rudbergio och innehåller största delen af Bibliothequet, warandes delt uthi wissa Faculteter och discipliner. Det andra är också af Rudbergii hand och författar dhe böcker, som äro skrefne på främmande språk». Det tredje var skrifvet af L. Schartau och omfattade de böcker, som blifvit inköpte »uthi hans tidh neml. ifrån anno 1673 till 1680», bland hvilka särskildt nämnas de, som förvärfvats från »Sal. Doct. Rosenius»

Öfver biblioteket på Carlberg säger Heysig sig vid mottagandet d. 2 och 4 Nov. 1680 hafva uppgjort en katalog[2]), ehuru »den, som Mons. Colvin uthi sin tidh författat hafwer» ännu var användbar.

1) Bland de i Ups. Univ. Biblioteks eget arkiv förvarade kataloger, som dit åtföljt M. G. De la Gardies bibliotek, finnes äfven en 1671 påbörjad »Catalogus librorum in majori Bibliotheca De la Gardieana», [n:o 65] försedd med anteckningar om en mängd inventeringar. Bland dessa finnas äfven sådana om ofvannämnda inventering från Schartau till Heysig liksom om den i Juli och Okt. 1682 företagna från denne till P. Lagerlöf och Lars Micrander.

2) I ofvannämnda »Catalogus» (n:o 65) finnes en af Heysig egenhändigt skrifven »Förteckning på några böcker som tilförene hafwa warit på Carlberg och sedan — — — i Stora Bibliothequet i Stockholm».

Bil. III.

[Jmfr. Samlaren XIV s. 70].

Nästkommande 20 Maij (om Gudh wil) lärer ett lijtet Bibliothek föryttrad blifwa, som består aff några hundrade Böcker uthi åtskillige Faculteter och Språk, neml: Swenske, Tyske, Fransöske, Italienske, Engelske och Hollenske, hwar ibland månge store och Kostbare Wärck finnes, men serdeles aff Historiske, Politiske och Philologiske Materier. Methoden som man är sinnad at bruka til dhes richtigare och snarare föryttrande, är denne, at dhe gode Herrar, som Lust hafwa at wåga något på desse Böcker, kunna få 3 Zedlar för hwar Ducat, som dhem behagar att insättia, warandes på hwar Zedel en Book annoterat, och der som åthskillige Wärck finnes, som bestå aff månge Band eller Tomis, så reknas dhe doch allesammans allenast för en Book eller Numer. Inge blinde Zedlar skole dher ibland finnas, uthan åth minstone hafwer hwar och en säkert at förwänta för sin Ducat 3 Böcker, dher man doch vidh andre Speel och Lyckpottor somofftast ingen ting får för sine Penningar. Icke heller skole någre Predikninger, Disputationer eller någre odnglige små Charteker dher ibland finnas, uthan alt sådant smått Plåck skal ifrån dhe andre Böcker affsöndras och bortläggias. I hwilket anseende man förmodar, at dhe gode Herrar, som til Bookelige Konster icke aldeles obenägne äre, så wäl för theras egen nytta skul, som och til at bewijsa theras benägenheet och goda wilia emoot den, som denne olycklige Lyckpottan nödgas at anställa, läre icke ogärna wåga några Ducater, somblige mehr, och somblige mindre, hwar och en effter sitt Rådh och Embne. Och på dhet ingen må kunna hafwa medh skäl dhen ringaste Orsak at befruchta något undersleff, skole Zedlarna icke lönligen inläggias i Lådan, vthan i närwaru aff twenne Edhsworne Notarier, och dhe Zedlar, som hafwa på sig opskrefne dhe stoora och Kostbara Böcker, såsom Theatrum Europæum uthi

8 Band, som kostar några 100 Dal: Vrbium Præcipuarum Totius Mundi Theatrum i 6 Böcker full med Kopparstycken, Lipsii Opera in Folio. Malpigii Anatome Plantarum i 2 Delar, och medh några hundrade Figurer uthi. Item Doctor Morisons Historia Plantarum Oxoniensis, som kostar i England på Trycket aff första Handen 5 Pund Sterling, det är 150 Dal: Kopp: Mt: Corpus Iuris uthi ett wackert förgylt Band. [T]huani Opera Historica i 5 Band. Desse och några andre Zedlar aff dhe störste Böcker skole icke inläggas för än dhe gode Herrar mästadels äre församblade, at dhet må skee i theras påsyn och närwarelse, så at dhe måge desto säkrare grijpa efter desse Fiskar, då dhe hafwa sedt dem insläppas uthi Dammen. Dhen som behagar at besee heela Bibliotheket, som dhet står tillsammans, kan några Dagar föruth nembligen den 12. 13. 14. och 19 hujus infinna sig när honom lämpligast är ifrån 9 till 12 för Middagen, och ifrån 3 til 6 effter Middagen, då han och kan låta hämpta til sigh Registret, hwar aff åthskillige exemplar till den Tijden skole färdige wara, och Böckerne i medlertijd i sin tilbörlige Ordning med Numrer och Zedlar inrättade. Den som nu lust hafwer at sättia op några Ducater, behagade sitt Nampn här på andra sijdan annotera, warandes föruthan dhenne närwarande också åthskillige andre sådanne här Intimations Zedlar omkringdelte til gode Gynnare och Wänner, som hielpa til at præsentera dem til underskrifft. Stället der som Böckerne på ofwan sagde Dagar kunne besees, och föryttras skole den 20 hujus Kl: 2. effter Middagen, är uthi Mons: Bonos Huus widh stoora Torjet, det första Huuset på högre handen uthi Trägårdz Gränden. Dat: Stockholm den 4 Maij 1687.

Samma dag skole och effterfölliande Saker til den mästbiudande försällias, som för åthskillige Orsaker icke kuna föryttras på sam̃a Wilckor, som dhe andre Böcker.

1. Et exemplar af den första Booken, som nånsin är tryckt worden strax effter Tryckarekonstens påfinnande, nembl: Officia Cice-

ronis tryckt på pergament genom Iohannem Fust Moguntinum A. 1466. En Raritet, som icke finnes mångestädes i Werlden[1]).

2. Philippi Cluveri Germania Antiqua tryckt i Leiden 1616, som therföre bör högt æstimeras, effter detta Exemplar är utur Konungens i Engeland Caroli I Bibliothec, och at Konungen sielf offta uthi samma Book studerat. Bandet är i röt Saffian, medh Konungens Wapn vppå och helt öfwer förgylt.

3. Conradi Gesneri Bibliotheca Vniversalis Tiguri 1545. i Fol. medh Proffessorens Christiani Ravii egenhändige förökningar och Annotationer i bredden skrefwne, innehållande dels hans omdömen om Lärde Mäns arbeten, dels och Nampn på månge tryckte Böcker, som han på sine resor funnit uthi Bibliothecer.

4. Ett exemplar aff den Höglärde och Nampnkunnige Hollenske Iungfruns Anna Maria Schurmans utgångne Wärck[2]) i Leiden A. 1648. Hwar uthi hon medh sin egen Hand skrifwit både Latin och Grekiska så och dhetta exemplar sielff förährt til Erkebiskopen aff Irland Archibaldus Hamilton[3]).

5. En deel aff den stoore och kostbare Engelske Atlas, innehållandes Beskrifning öfwer Nordpolen, Muskou, Polen Swerige och Danmark. Tryckt i Oxford A. 1680 i Regal Folio[4]).

6. Den Rare och Curjeuse Engelske Globen, som är inventerat och inrättad aff Mylord Castlemaine med des tilhörige beskrifning.

---

1) »Diese zweite Auflage ist seltener wie die erste, die 1465 erschien, während die zweite schon im Februar 1466 die Presse verliess. Warscheinlich wurde nur ein kleinerer Vorrath mit ganz geringen Abweichungen im Texte nachgedruckt, weil Johann Fust im Frühjahre 1466 mit genügenden Vorräthen seine Geschäftsreise nach Paris antreten wollte, wo er in demselben Jahre an der Pest starb».

[H. Klemm.: Beschreibender Catalog d. Bibliogr. Museums. Dresden 1884].

2) Opuscula prosaica et metrica.

3) f. 1580 [?] Ärkebiskop i Cashel och Emly 1630, flydde 1641 till Sverige, där han dog 1659 och uppgifves han vara begrafven i Upsala Domkyrka [Dict. of Nat. Biogr. XXIV. Lond. 1890].

4) Utgör Del. I af »The English Atlas» som utgifven af Moses Pitt, William Nicholson och Rich. Peers utkom i 4 delar i London och Oxford 1680, 81 och 83. Vol. I har till titel: »The English Atlas Vol. I containing a Description af the North Pole as also of Muscovy etc. Oxford for Moses Pitt. London 1680», och innehåller 42 kartor.

7. Åthskillige Länders och Provinciers Landkort, största delen illuminerade.
8. Månge Lärde Mäns Pourtraiter i Koppar utstuckne.
9. En Quantitet aff allahanda slagz Kopparstycken.
10. Til ett slut ett roligt Original Breff, som Doctor Luther med sin egen Hand skrifwit til sin Hustru, Anno 1541 [1]).

NB. Ingen får köpa något aff desse specificerade saker, som icke har wågat några Penningar och tagit ut Zedlar för 1 Ducat åt minstone.

[2 sidor i folio i Palmsk. Saml. N:o XV Tom. XXVI Suppl. Pars VII].

1) Jmfr. s. 44.

Tillägg.

Det i »Samlaren» X sid. 75 omnämnda tal, som Heysig på Upsala Universitets vägnar 1679 höll öfver J. Schefferus finnes i original å Upsala Univ. Bibl. i S. L. Gahms Biogr. Saml. Tom. VII [X 212]. Enligt anteckning hade Gahm förvärfwat det i Stockholm d. 13 Okt. 1784.

»Samlaren» XIV sid. 51 not. 1. Ol. Celsius d. y. citerar i sina handskrifna biografiska anteckningar. som finnas å Upsala Univ. Bibl. [X. 201], på flera ställen Heysigs bibliografiska arbeten.

Olof Swensson Lemwijk.

Bland teologiska författare under sednare delen af 1600-talet var Oloff (Oluff, Ole) Swensson (Swendssön) Lemwijk (Lemwig) en af de flitigaste. Hans arbeten äro dels af homiletiskt innehåll och då skrifna i tidens vanliga predikostil med hårdragna utläggningar af bibeltexten, späckade med mer eller mindre passande citat; dels allmänt moraliserande, och dessa sednare skrifter äro utan tvifvel de, som äro mest egnade att bringa hans rykte till efterverlden.

Denne hittills nästan fullkomligt okände författare förde ett i hög grad vexlingsrikt lif, hvars begynnelse och ända fortfarande äro höljda i mörker; det är endast de händelser, genom hvilka han fördes till Sverige och som tyckas hafva utgjort den egentliga peripetien i hans tragiska lefnad, som — närmast genom hans egen berättelse — blifvit mig bekanta, och för hvilka jag nu går att redogöra.

Det är nämligen i väsentlig mon på tvenne hans inlagor, stälda till konung Carl XI, samt på en tryckt gratulationsskrift på konungens 17-åriga födelsedag som vårt vetande om Lemwijks öden grundar sig, och man nödgas således tyvärr medgifva, att detta vetande är skäligen ensidigt, då det naturligtvis legat i hans intresse att framställa sig såsom ett oskyldigt offer för sina fienders förföljelse. Anmärkas må dock, att hans berättelse, ehuru framställningen understundom är något oordnad, i det hela gör ett trovärdigt intryck[1]).

1) Mer än att gifva ett bidrag till Lemwijks biografi åsyftar jag gifvetvis icke, då jag endast varit i tillfälle att rådfråga de inom Sverge tillgäng-

Lemwijks födelseort och år äro obekanta. Han föddes någonstädes inom Danmarks rike, dock ej på Bornholm, emedan han säges från annat håll blifvit dit förordnad såsom sogneprest. Han studerade i Köpenhamn och tjenstgjorde i sammanlagdt 7 års tid såsom huspredikant och informator i Själlands-biskopen Hans Wandals och hans svärfaders, Lunda-biskopen Winstrups, hus[1]).

Vare sig nu, att Lemwijks principaler voro nöjda med hans tjenst eller att, såsom han låter påskina, konungen hade fattat särskildt tycke för honom — alltnog, han kallades 1766 mot församlingarnas vilja, som efter den detta år aflidne Haugen Bertelsen önskade en landsman till prest, att förestå Nexö och Bolskers församlingar på Bornholm, och han var äfven sedermera ifrågasatt till prost på ön, en värdighet, som han dock aldrig synes hafva

---

liga källorna. Att åtskilligt om honom i danska arkiver är att hemta, lider knappast något tvifvel.

De Lemwijkska manuskripten å Upsala Bibl., på hvilka Aman. Grefve E. Lewenhaupt välvilligt fäst min uppmärksamhet, äro signerade *F. 149* och hafva tillhört hofpredikanten A. Westeen. Af dessa är det ena [№ *1*] odateradt, det andra [№ *2*] dat. d. 2 Maj 1672. Båda äro skrifna på danska. Med dem följer på ett särskildt ark ett »Extract af den ifrån Bornholm fordrefne Prästs hr Oluff Lemwijks (!) opsatt om hans persohn och förrättningar i Stockholm uthj dette åhr 1672», hvilket är skrifvet på svenska och dat. Stockh. d. 18 Sept. A:o 1672. På ett särskildt ark är en förteckning uppsatt på de rådsherrar, inför hvilka L. predikat. — Å Riksarkivet (De la Gardieska brefsaml.) finnes en annan afskrift af № *2* [№ *2 b*], utförligare än U. B:s, men dat. d. 29 April 1672, sål. tre dagar tidigare. På samma ställe finnas jemväl åtskilliga skrifvelser till M. G. De la Gardie, hvilka dock äro af ringa betydelse. Alla dessa mss äro skrifna med samma stil, säkerligen L:s egen.

Gratulationsskrifvelsen till Konungen är undertecknad af L. samt dat. Stockh. d. 4 Mars 1873 och tryckt förmodligen s. å. hos Joh. G. Eberdt. Det exemplar, som finnes i U. B., åtföljes af en handskrifven dedikation till M. G. De la Gardie, hvilken »ombedis uthi allerdiupeste ödmiuckheet dette litet carmen nååd-gunsteligen at ville værdigas att revidera förblifvende Hans Höij-Excellentsis underdånige tienere etc.» Äfven denna dedikation är egenhändigt skrifven af L.

1) Joh. Wandal f. 1624, bisk. i Siælland 1668 † 1675; han var gift med en dotter till bisk. i Lund Peder Winstrup f. 1605, bisk. 1638 † 1679 (Zwergius: Det Siellandske Cleresie. Kjøbh. 1700; Haas: De evangel. Biskoppers i Siællands Stift, deres Portraiter. Kjøbh. 1761; Cawallin: Lunds stifts herdaminne). I № *2 b* talas ej om »biskopen» utan om »superintendenten».

erhållit[1]). Sitt prestgäld skötte han till 1671, då han instämdes för rätta och efter en lång process såg sig tvungen att lemna embete och fäderneslаnd.

Anledningen härtill är, enligt hans egen uppgift, att söka just i den omständigheten, att han blifvit kallad till pastoratet mot församlingarnas vilja. I följd deraf gjorde befolkningen på Bornholm allt sitt till för att göra honom lifvet surt, både genom våldsamheter och processer. I spetsen för hans fiender stod en slägting till den förbigångne prestmannen[2]), samme kapten, »som var hufvudmannen för mordet och rebellionen mot svenskarne, då de slogo Printzensköld» — hvarmed åsyftas kapten Jens Kofoed, som under danska kriget 1658 lät nedskjuta Printzensköld och tillfångataga den svenska besättningen på Bornholm[3]). Att börja med tog dennes förföljelse en mindre juridisk vändning. Han försökte nämligen en afton, då Lemwijk återvände från gudstjensten, att skjuta honom, och då detta ej lyckades, lejdes en lönnmördare, hvilken »i ett samqväm, der Lemwijk hade trolofvat ett par folk, kom och satte sig bredvid honom vid bordändan, framtog en knif, som han hade gömd i ärmen, skar honom och for mycket ogudeligen med honom, så att han sedan aldrig återfick sin helsa, samt hade alldeles tagit lifvet af honom, om ej en rask ung karl kastat sig emellan, hvilken ock blef skammeligen skuren och illa lemlästad»[4]).

Då emellertid dessa mordförsök ej fingo den åsyftade verkan, tillgrep man lagens tveeggade svärd, och Lemwijk instämdes inför landstingsrätten[5]), denna gång med bättre framgång, ty han suspen-

1) Jfr de Thura: Bornholms Beskrivelse. Kjöbenh. 1750. Wiberg: Dansk Præstehistorie, Odense 1870, uppger honom som prost.

2) Hvem denne var, är ej kändt.

3) Jens Kofoed Pedersön f. 1628 † 1691 uppsteg i följd af sitt förhållande mot svenskarne från simpel ryttare vid ryttmästar Knud Urnes kompani till kapten (1661). — I № 2 ser det ut som Kofoed och den förbigångne prestmannens slägting skulle varit 2 olika personer.

4) Berättelsen härom något vidlyftigare i № 2 b.

5) I Danmark funnos vid denna tid 3 instanser: By- eller Herredsthinget, Landsthinget og Herredagen (efter 1661 Høiesteret; det gamla namnet bibe-

derades omedelbart derefter af biskopen[1]) från sitt embete, och alla hans inkomster deraf blefvo honom fråntagna. I stämningen, som väl gick ut på att få Lemwijk afsatt, torde hafva ingått flera anklagelser; Lemwijk omnämner dock blott en enda, och den förefaller i sanning ej att hafva varit särdeles graverande, den nämligen, att han falskeligen skulle anklagat en gosse (»Tolderisdreng») för att hafva slagit ihjäl hans hund (!). Oaktadt landsthinget frikände honom, upptogs saken dock vid herredagen, och man hade nu skaffat falska vittnen, nämligen 2 mot Lemwijk fientliga Bornholmsprester, hvilkas fiendskap mot honom, enligt hans utsago, skulle grundat sig på att »han fått gäldet från den ene och hustrun från den andre» — således en medsökande och en rival. Och får man tro honom, så skulle dessa båda herrar hafva låtit åtskilligt komma sig till last. Den ene hade gjort sig skyldig till ett grufveligt mord »i det han langfredag forleden lod binde it fattig Uschyldigt Moders barn til it Vilt bæst»[2]), den andre kunde icke dö, förr än han för sin confessionarius bekänt, att han och hans kamrat beljugit Lemwijk, hvilket sednare dock icke föranledde till någon ny åtgärd. Dessa prester vittnade högst besynnerliga saker, bland annat att Lemwijk skulle hafva sagt, att »biskopens svåger» Griffenfeld sökte sak med honom, emedan han ej ville gifta sig med hans (Griffenfelds) syster, en anklagelse, som Lemwijk dock karakteriserar såsom en bisak[3]), hvilken ej rörde hufvudsaken. Denna åter gick ut på hvad vi närmast skulle kunna kalla *landsförräderi*. Han förevitades nämligen »att hafva handlat mot en trogen undersåtes ed och pligt» eller, såsom annorstädes

---

hölls dock ofta). Det var på 1600-talet intet ovanligt, att man hoppade öfver någon af dessa instanser; särskildt vid vigtigare mål gick man genast till högre rätt (Vedel: Høiesterets historie. Kjøb. 1888).

1) I № *2 b:* »Superintendenten».

2) № *1.*

3) Den omtalas ej heller i № *2 b;* der anspelas endast på Griffenfelds »privata hat». Att G. skulle varit svåger med biskop Wandal beror på något misstag, hvilket är desto mera påfallande, som en af G:s systrar i nov. 1674, sål. 2 år efter denna relation, gifte sig med Själlands-biskopen Bagger, sedermera Wandals efterträdare. (Rothe: Peder Griffenfeld, Kjøb. 1745).

säges[1]), »att med oförsvarligt och emot en trogen undersåtes ed och pligt stridande tal i högsta måtto hafva försett sig», i det han tagit en svensk tjenare, som vittnade för honom, i försvar och »förklarat och låtit protokollera, att en svensk icke måtte föraktas, men *att det lika väl kunde finnas en ärlig svensk i Danmark som en ärlig dansk i Sverge»*. I sina inlagor till Carl XI fäster han naturligtvis en alldeles särskild vikt och betydelse vid denna anledning till sitt fällande, *hvilket också följde.* Ehuru han ej expressis verbis säger det, utan blott i annat sammanhang flera gånger anspelar derpå, äger man dock rätt att antaga, att han, som redan förut af biskopen, såsom ofvan nämnts, suspenderats ab officio, nu af högsta domstolen dömdes till afsättning från sitt embete[2]). Sjelf nämner han endast, att »domen blef funderad på billig omkostnad», d. v. s. att han dömdes till betalning af motpartens utlägg i och för rättegången.

Redan innan denna dom expedierats och kommunicerats den exekutiva myndigheten, tingfogden på Bornholm, exeqverades den derstädes, dels af obehörig myndighet, nämligen af tingfogden i ett härad, der Lemwijk ej bodde[3]), dels i en mycket strängare form, än herredagsdomen gaf anledning till, i det man af honom utkräfde ett ersättningsbelopp af 600 sp.daler för »kost og tæring»[4]). Det sätt, hvarpå detta belopp utkräfdes, är synnerligen karakteristiskt för rättstillståndet på Bornholm under denna tid. Lemwijk berättar härom: »Til dend dombs execution komme udi min gaard, ej allene tingfogden og

1) I № *2 b.*

2) Detta uppgifves ock af Thura (a. a.), Worm (Lexicon over danske, norske og islændske lærde Mænd, Nyerup og Kraft (Dansk-norsk Litter.Lex.) samt citeras efter Worm i Wibergs Præstehistorie.

3) Anledningen härtill nämnes ej.

4) I 1670 års Instruktion för Høiesteret bestämmes, att den part, som tappar saken, skall ersätta den vinnande dels efter omständigheterna »kost og tæring», dels »sin paa Processen billig anvendte Bekostning», och dessa omkostnader skulle beräknas från den dag landsthingets dom fallit. (Vedel, a. a. sid. 87). Här synes H.R. dock endast hafva dömt L. till det senare, under det tingfogden på Bornholm egenmäktigt utmätt äfven det förra.

tingmændene, men hafde officerer og soldater med ghewær og brændende lunte med Sig, giorde mig större ghewalt, bemegtede sig og bestormede mit huus, beröfvede mig alt mit gods og gode, end og mine böcher; og benechtede mig at faa een eneste schieppe råg til bröd til mine fattige smaa börn, ja iche en taar melch til mit spæde diendis barn til hvilchet moderen iche hafde die, hun som af hiertesorg over saadenn adferd og tyrannie var falden i een gruelig singdomb og blefven epileptica; og hvad disse iche toge, ded stal bönderne, ligesom de hafde været udi deris sædvaanlige Skib-vrag»[1]), hvilket sednare tillägg kastar en bjert, om också icke smickrande, belysning öfver Bornholmarnes vanliga sysselsättning. — Öfver denna dom tilläts ej Lemwijk att klaga, ej ens lemnades honom på begäran någon afskrift af densamma.

I hvad mon nu Lemwijks relationer i detalj öfverensstämma med verkligheten, kan jag med mig till buds stående medel ej afgöra. Så mycket anser jag dock af handlingarne framgå med otvetydig visshet, att han såsom befolkningen påtvingad — möjligen ock på grund af sina svenska sympatier — gjort sig hatad af Bornholmarne, och att dessa sökt blifva honom qvitt dels genom att plåga honom med processande och allahanda våldsgerningar, dels genom att förtala honom hos myndigheterna, särskildt biskopen öfver Siællands stift och Griffenfeld. Han nämner nämligen i sammanhang med processen såsom sina specielle förföljare i Köpenhamn, hvilka i förening med Bornholmarne vållat hans ofärd, *Schomacerus* och *Wandell*[2]). I det förra namnet igenkänner man utan svårighet den store Peder Griffenfelds oadliga namn Schumacher[3]), det sednare kan ej åsyfta annat än biskop Wandal, under hvilkens biskopstid Lemwijks process infaller.

Orsaken till Wandals hat mot honom är svårt att utgrunda, helst Lemwijk ju länge tjenstgjort i hans och hans svärfaders hus och naturligtvis äfven af dem blifvit rekommenderad till den plats, han erhål-

1) Efter № *2* och № *2 b*.

2) Extract.

3) Det latiniseras dock vanligen *Schumacherus*.

lit. Hvad anledning åter den mäktige statsmannen hade att förfölja den fattige landtpresten är ej heller lätt att utreda — ty att de 2 Bornholmspresternas ofvan anförda vittnesmål helt och hållet är gripet ur luften, är tydligt nog — såvida man icke får antaga att här föreligger ett af Griffenfelds vanliga försök att utpressa penningar vid tillsättandet af kyrkliga embeten. Det är nämligen en bekant sak, att den store statsmannen var en af tidens argaste pastoratshandlare, och hans ökända simoni ingick också såsom en af anklagelsepunkterna i den process, i följd af hvilken han 1676 störtades. Talrika skrifter bestyrka denna Griffenfelds svaghet, och den berömde satirikern Jacob Worm, som förföljde honom med sina pasqviller, har flerfaldiga gånger hånat honom derför. Så skref han i sin grofva men qvicka dikt »Studiosus lamentans eller Studenter-Graad»:

Kirke-Nøglen undertiden
Henger ved een Taskes Laar,
Peders Nøgel Baand ved Siden-
Belte bindes paa et Faar,
Een Skoe-Magers Syel og Risper
Kan nu giøre Proster, Bisper.

— — — — — — — — —

Natte-Vagt, Studering, Reyse
Agtes nu ey ved et Haar,
Mangen Spytte-gøy kan kneyse,
Høgt på Lykkens-Trin han staar,
Han er dog et Sviin, en Abe,
Lad kun Lykken paa ham gabe.

Och på ett annat ställe lägger skalden följande passus i storkanslerens mun:

Guds Kirke og Alter jeg sætter paa Spill,
Til Kiøbs kand erlanges det Kald, som man vil,
For hundred Ducater og fleere der til.

Då derför Bornholmarne kommo med sina klagomål öfver Lemwijk, och till på köpet kunde visa, att han vid något tillfälle

stält sig på de hatade svenskarnes sida — hans påstående att han »från predikstolen låtit Bornholmarne höra deras hjertans hårdhet emot det oskyldiga svenska blod» bär dock alla spår af att vara tillkommet för att förvärfva honom Carl XI:s sympatier — så var detta möjligtvis en kärkommen anledning för Griffenfeld att fiska i grumligt vatten och försöka att få hans pastorat till en ny inkomstkälla, en sak som var honom så mycket lättare, som han hade den största makt öfver embetsmännens tillsättande och dessutom sedan 2 år tillbaka var en inflytelserik bisittare i Høiesteret.

Vare sig nu Lemwijk genom en formlig Høiesteretsdom eller blott genom biskopens suspension skildes från embetet, så mycket är säkert, att han aldrig fick det igen[1]). Afsatt och utplundrad utan förhoppning att i Danmark kunna lifnära sin talrika familj, återstod honom intet annat än att vända sitt fädernesland ryggen, och det var naturligt, att han under sådana förhållanden skulle tänka på att styra sin kosa till Sverige[2]).

Redan från början spekulerade han här på ett pastorat i någon af de danska provinserna. Det är kändt, att vid Roeskildefredens afslutande det skånska presterskapet tillförsäkrades bibehållandet vid deras gamla privilegier, och denna försäkran blef till och med så liberalt följd, att flera prester från det egentliga Danmark fingo pastorat i Skåne, endast emedan de länge uppehållit sig i denna provins. Ja, den egenmäktige biskop Winstrup, som sjelf oaktadt sin stundom något tvetydiga politiska hållning fortfor att vara styresman för Lunds stift från 1638 ända till 1679, kunde t. o. m. *hota* innevånare i ett pastorat att »sätta dem en svensk prest på halsen», om de icke kallade den som han rekommenderade[3]). I slutet på 60-talet förändrades dock detta förhållande, och en sträfvan gjorde sig gällande att besätta de skånska

1) Hans efterträdare i Nexö och Bolsker blef Claudius Predbiørnsen Langsted.

2) Han åtföljdes hit af sin hustru Martha Hansdotter, med hvilken han var gift sedan den 6 Febr. 1667 (Wiberg: a. a.), sina barn samt sin och sin hustrus moder.

3) Cavallin a. a. sid. 56 och 49.

pastoraten med uppsvenskar och i stället använda de skånska presterna uppe i Sverige, ty det danska språket synes här vid lag ej hafva lagt något hinder i vägen[1]).

Under dessa förhållanden kom Lemwijk till Sverge. De danska presterna i Skåne mottogo honom med öppna armar, och förföljelsen mot honom, som de synbarligen ansågo fullkomligt orättvis, synes för dem endast hafva varit föremål för medlidande, såsom af testimonierna i Lemwijks arbete »Safft aff Cederträerne på Libanon» kan inhemtas:

Welkommen, Lemwig, hiertens Wen,
  Dig Borringholmb förschyder:
Welkommen med din Söde Pen,
  Som saa med Gudz Ord flyder.
Welkommen hid til Swärrigs Land,
  Til Schaansche Strand och minde,
Welkommen byder Dig hwer mand
  Som Christlig er i Sinde.

sjunger presten i Borgeby, Jens Nyborg, och han liknar Lemwijk i sitt qväde vid den oskyldigt förföljde Josef och hans fiender vid ormen, som vill stinga qvinnans säd; ja, han anser till och med, att satan velat förfölja Lemwijk, derför att denne försvagat hans välde. Lika vänlig är presten i Honby, Rasmus Christenssön, och äfven ett par hofpredikanter förena sina stämmor med skåningarnes.

Bland de skånska pastoraten kastade Lemwijk sina ögon på Färlöf och Strö, ett pastorat, som efter Stendorfs 1669 inträffade död stått ledigt på grund af de i prestvalet intresserade herrarnes tvistigheter[2]). Kallelserätten tyckes närmast hafva tillhört Ebbe Ulfeld, till hvilken ock Lemwijk vände sig i denna angelägenhet. Det oaktadt ansåg han säkrast att redan från början vända sig

1) Cavallin: a. a.

2) I Kongl. M:ts resolution vid riksdagen 1672 nämnes, att Färlöfs pastorat i några år varit utan någon viss pastor till följe af de i prestvalet intresserade herrars tvistigheter, och att K. M:t ville vara betänkt på att för framtiden »hämma och betaga ett slikt procedere». Cavallin a. a.

till högsta ort. Han lemnade derför sin familj qvar i Skåne och begaf sig till Stockholm. Här fick han tillfälle att uppsöka flera af riksråden och predikade äfven inför åtskillige förnäma herrar och damer, särskildt för några af de 5 höge riksembetsmännen, bland hvilka Magnus Gabriel De la Gardie redan från början tyckes hafva intresserat sig för honom[1]). Hos Carl XI insinuerade han sig genom en gratulationsskrifvelse, i anledning af konungens myndighetsdag, skrifven dels på latinska, dels på dansk-svenska, äfven för den tiden särdeles dåliga verser.

Denna skrifvelse öfvergår i lågt och löjligt smicker allt hvad det servila 1600-talet i detta hänseende kunde åstadkomma. Författaren försäkrar här, att Stockholms herrliga slott förr skall omskapa sig till en liten råtta, att Gotland, Öland och Bornholm förr skola sopas bort af en liten båt, och att Drottningholm förr skall gå på sina egna fötter, än någon menniska skall glömma konungens födelsedag. Han begriper nu först hvarför alla menniskor i Stockholm frusit under konungens bortovaro: solen hade nämligen lemnat staden — ja, han går så långt att han t. o. m. kallar konungen Guds ståthållare på jorden. Mot slutet af skriften öfvergår han till skildringen af sina egna lidanden och beskrifver dem på ett ganska sorglustigt sätt och på ett ännu sorglustigare språk. Så förekommer der följande klagobit:

Weg och borte det er itt,
Hwad är nu mitt gode litt?
Borte är alt Lust och fryd,
Derför höris Sorrigs liud:
Hustru kiär den sangnis nu,
Bort är iag från Sönner tu:
Som een fogl på taket så
Må iag stetze ene gå:
Borte är all gläd och ro,

1) På den hans inlagor till konungen åtföljande listan, som uppräknar de höga personer, inför hvilka han predikat, nämnas bland andra grefvarne Gyllenstierna, Gust. Banér, Christer Horn, Erik Flemming, Claes Rålamb och Ebbe Ulfeld.

Ene må iag för mig bo,
Eenlig går iag til min säng,
Eenlig står iag up igen:
— — — — — — — — —
Huset dett är Skiönt och Vijt,
Deraff är dog intet mit,
Det war Fransche Residentz,
Nu boer der min Excellentz[1])
Som har intet på mit Bord,
Ingen Säd uthi min Jord,
Ingen kläder i min Sall,
Ingen hest uthi min Stall.
— — — — — — — — —
Icke har iag Korn, ey Malt,
Intet Suul, ey heller Salt.
Huar är nu min slagte-nöd,
Huar så fåår iag nu mit bröd?
Kurfwen henger högtt för mig,
Tanden öfwer litet sig.
Kiällerhalsen min är lang,
Kiöpe må iag än mit vand.
Sielf så beddar iag min Säng,
Bort er både pig' och dreng,
Nullus min dreng heter här,
Nemo hon min piga är,
När iag dennem kallar på,
Då må Oloff Sielfwer gå.
Nihil hafwer iag til Mad,
Ingen kruke eller fad:
Rätter min, förlorne är,
Slig Vijn mine drufver bär
Som sig Gååsen tuettar i,
Deraff kan iag dricke fri:
Intet gott är i mit spind,
Det betungar modh och sind.
Thommus är nu i min pung,
Det mit hierte giör så tung.

1) Rättadt till Eminentz, troligen såsom bättre öfverensstämmande med Lemwijks presterliga kall.

Erat heter ald min löst,
Fuit kallas alt min tröst,
— — — — — — — — —

Skriften afslutas med en anhållan om hjelp samt det sedvanliga hänvisandet till förf:s skrifter.

Sina önskningar nämner Lemwijk i de kort förut ingifna skriftliga petitionerna, i hvilka han berättar sina öden i Danmark och under åberopande af sina skrifter anhåller, att efter att »i mund och penna nådigast hafva pröfvats, om han nådigast befinnes duglig», erhålla hjelp till fortsättande af sina arbeten, »ett stycke bröd» och möjligen i framtiden ett pastorat[1]), hvilket i »Extractet» preciseras såsom Färlöf och Strö församlingar i Skåne.

Det är så godt som säkert, att Lemwijk icke erhöll detta pastorat. I stiftets herdaminne nämnes, att en viss Jöns Joenson *torde* blifvit pastor der 1672, men var död 1674, då O. Wankijf af Ebbe Ulfeld kallades till pastor vid «Ferle, Arritzlöf och Strö församlingar». Denne afled, enligt samma källa, 1687. Denna uppgift utesluter visserligen icke alldeles möjligheten af att Lemwijk kunde fått pastoratet, men man hade vid denna tid redan begynt att sända de skånska presterna upp i landet, hvadan det är föga sannolikt, att man i Skåne skulle tillsatt en *dansk* prest[2]). Ännu vissare blir denna sak genom det följande.

Det förekommer nämligen i Riksregistraturet under den 17 december 1674 ett bref till konsistorium i Linköping, hvarigenom Mester Olaus Lemwig, »som sig någon tijd här uti Wårt Rijke

1) *N:o 1.*

2) Om möjligen ett bref, dat. $^{15}/_{10}$ 1672 från Lemwijk till M. G. De la Gardie (i De la Gardieska brefsaml. å Riksarkivet) står i sammanhang med ansökningen till detta pastorat, kan jag ej afgöra. Det korta brefvet har följande lydelse: »Emoot mine hadsche Moot-standeris dristige påtale, beder jeg på det aller-ödmiukeligste, at mig udi naade motte forlofvis, at jeg mig udi ald underdanigheet ehrklære motte, og når E. H. N. sligt annorledes naadigst befinder, då hos E. H. E:s G. N. med prædiken, commiseration, og til H. K. M:t recommendation, naadigst benaades. Jag schal der emot prise denne E. H. E:s G. N:s födselsdag salig og dends glædelige önscheligheet udsprede og udbrede *εἰς γενεὰς γενεῶν* o. s. v.

uppehållit hafwer, och med Gudz Ordz predikande samt et skickeligit och Christeligit lefwerne och åtskillige wackre på trycket utgångne skriffter har gjordt sig till något wårt nådetecken wärdig», »effter han med dhe sine nu uti en långan tijd har warit tryckt aff Fattigdom» »på åtskilligas förbööner» utnämnes till kyrkoherde i *Säby* pastorat efter Mag. Magnus Levijn, »som nu är med döden afgången», och befaller konungen häri, »at han så snart som nåntzin giörligit är och ett nådeåhr är förbij, må wärkligen komma till tiänsten, och i medlertijd heller han än någon annan få wara änkian till hielp och Församlingen till upbyggelse med Gudz Ordz predikande».

Detta bref utvisar temligen tydligt, att han aldrig erhöll det *skånska* pastoratet. Huruvida han någonsin tillträdde det *östgötska* är obekant. I Linköpings Stifts Herdaminne nämner Håhl honom ej, och hvad underligare är, han uppgifver, att sagde »Magnus Jonæ Livin»[1]), som Kongl. M:t i sitt kollationsbref förklarat med döden afgången, just 1674 tillträdde det ifrågavarande pastoratet och sedermera lefde och verkade såsom kyrkoherde och prost allt intill 1681, och att den stackars enkan (Margareta Clasd. Prytz), hvilken Lemwijk skulle vara till hjelp, gifte om sig med kyrkoh. Hedænius i Misterhult. Huruvida Kongl. M:t, som »förnummit» att Livin var med döden afgången, förnummit orätt, eller om Håhl är illa underrättad, kan jag med f. n. tillgängliga källor ej afgöra[2]).

Sista gången vi hafva någon påminnelse om Lemwijk är, då hans homiletiska arbete »Een godh Måltijdh» 1677 utkom, och var detta säkerligen hans sista arbete och sannolikt hans enda goda måltid i Sverge.

Redan i Danmark började Lemwijk sin skriftställarverksamhet, och han berättar, att han af konungen i Danmark fått en god föräring och löftet om prostiet öfver Bornholm just i anledning af sina skrifter. Hans enda arbete, som af danska bibliografer

1) Enl. Håhl: a. a. efterträdare till Olaus Nicolai Marelander, som dog 1672.

2) Med Håhls öfverensstämma de uppgifter, som blifvit mig godhetsfullt meddelade af kyrkoherden P. N. Kallander i Säby, utom rör. Marelanders död, som enl. dessa uppgifter inträffade 1673.

omtalas från denna tid, är det från den engelske författaren Henry Smith öfversatta »Betenkninger for dem som agte at være Aegtefolk, med Forbedring och Tilleg udsatte af Ole Svendssøn Lemvig. Kbh. 1666». Tillägget består i skrifterna: 1. Mariæ val, 2. Gudfryctigheds och Fornøyeligheds Gafn, 3. It got Endeligt[1]). Smiths arbete öfversatte han sedan till svenskan under titel: Ett godt Giftermåål eller Honing för Jonathan, likasom också 1 och 3 öfversattes på svenska.

Lemwijks största och på sin tid mest berömda arbete är *Safft aff Cederträerna på Libanon*, betraktelser och utläggningar öfver en del skriftställen i tidens vanliga stil och indeladt i smärre afdelningar med särskilda titlar, af hvilka flera bilda ett helt för sig sjelf[2]). — Detta vidlyftiga arbete började Lemwijk

---

1) Bruun: Biblioteca Danica.

2) *Safft aff Cederträerne på Libanon:* hwar igenom förstååes Sinn-rijke och Sött-flytande Betrachtelser öfwer åthskillige, The grundigste och diup-sinnigeste, then helige Skriffts Sententier, genom Gudz Anda författade och Sammanskrifne aff Oloff Swensson Lemwig ... Then förste Books förste Dehl ... Stockholm, Keyser d. y., 1672, 8:o, 144 sid. Efter dedikation till Carl XI och företal till läsaren samt testimonier följer en förteckning på bokens innehåll. Derpå följa i ordning följande stycken: Himmelens anmodan til Jorden, Löpebaanen til Himmelen, Wacht öfwer Siälen, Förmyckin Rätferdigheet och Andans ovthsläckeliga Lampa.

Derefter med ny pagin. o. egna titelblad: *Ett godt Gifftermåål:* Eller Honing för hwar Jonathan: hwar medh förståås Nyttige och Nöd-wändige Betrachtelser för allom them som antingen äro, eller tänckia att blifwa Åchta Folck, Skrefne vthi Engelske språket aff then diupsinnige och grund-lärde Mannen M. Henry Schmith. Men nu medh kännelig förbättring ther vtaff vthsatte aff Oloff Swensson Lemwig. Stockh., 1672 — och *Ett godt Lefwerne* vthi Gudz-fruchtan: Eller Betrachtelser Öfwer Frelsarens gyllende Språåk, beskrefwen vthi Luc. 10 v. 42. Itt är nödtorfftigt ... Framstelte ... Aff Oloff Swensson Lemwig. Stockh., 1672. Båda tillsammans 152 sid. 8:o. Slutligen följer med ny pagin. o. eget titelblad: *En godh Endalycht:* Eller En liten Andeligh Calender, Hwilken een Nathanael wil bära hoos sigh, och offta see vthi: Hwar medh iagh meenar Betrachtelser Om Döden, Framställande en godh och Gudfruchtigh man, liggiande på sin Sothesäng, och trohierteligen tiltalande sina kiere närmaste-anhöriga oc wänner i synnerheet; men alle Christne i gemeen: Författade Aff Oloff Swensson Lemwig. Stockh., 1672, 8:o, 34 sid.

Alla dessa arbeten utgåfvos tillsammans i en 2:dra upplaga, Stockh., Eberdt, 1674, med genomgående pagin. 520 sid. 8:o, och finnes deri tillagdt (utan särskildt titelblad) efter Ett godt Gifftermåål: »Ny-Åhrs-Gåfwa ...»

Safft aff Cederträerne på Libanon: Första Books Andra Deel; Hwar vthi är Een Läkedrick För alla Siuka och Sårade Hiertan: Tienlig på alla Tijder

före sin ankomst till Sverge; i en af sina inlagor *(N:o 1)* säger han sig »derpå uthi mange åår have anvent ald sin flid, arbeyd, omkostning, hufvudbrud og Natte-Vagt, alt til den ende, at Guds ære motte forfremmis og Hans Rige här i disse Europæische lande, mercheligen opbyggis». På samma ställe uppger han, att det består af 30 böcker, men i »Extractet», som antagligen är af sednare dato än *N:o 1* (Sept. 1673), säger han sig »dels förra året i Skåne, dels detta år hafva fulländat 10 böcker deraf, af hvilka han låtit trycka den första bokens första del. Böckernas antal tyckes på båda ställena hafva betydligt öfverdrifvits. Han begär emellertid understöd till arbetets fortsättande och har tänkt sig detta så, att åtskilliga kyrkor mot 1 Rd. sp. skulle inlösa hvar sitt exemplar. Det är dock knappast troligt, att denna ansökan bifölls. Emellertid utkom 1:sta bokens 1:sta del 1672[1]), 2:dra uppl. 1674, 1:sta bokens 2:dra del 1673. Alla de öfriga uppgifna böckerna, om de existerade annat än i förf:s fantasi, tyckas hafva förblifvit otryckta. Detta arbete, som nu i likhet med förf:s öfriga teologiska verk, är fullkomligt onjutbart, är likasom de följande skrifvet på ganska god, förmodligen af annan person rättad, svenska, ehuru såsom i Lemwijks flesta arbeten uppblandad med en stor mängd främmande ord, för hvilkas användande han sålunda ursäktar sig:

»Somblige städes förekomma här wäl några fremmande ord, som hwar oc een aff the eenfaldige icke kunna wara så ganska och aldeles familiar; Men then gunstige Läsaren må weta, at som alle Blomster och örther som finnas vthi en Trägård, hafwa icke lijka Lucht, Smaak och Färga; så äro icke alla ord lijka lärsamme, Emphatiske, märckelige och fyndige. Icke

---

når man befinner sigh ondt i sin Siäl och Samwete, och then tilbörligen brukas, förnembligen når man wil gå til thet Högwärdiga Altarens Sacramente: Then år öst aff Zions sanna och saliga Källa genom Gudz Andes Nåde Aff Oloff Swenson Lemwig, Stockh., Eberdt, 1673. 8:o.

På sidan 198: Ende på then förste Books Andra Deel. Derefter följa 2 predikningar utan särsk. titelblad: Predikan på Söndagen Judica och Lång-Fredags Tanckar, slutande med »Tacksäyelse Bönen effter Predikan». Verket afslutas med en latinsk »oratiuncula». 342 sid. med fortlöp. pagin.

1) K. B:s exemplar har en egenhändig tillegnan från Lemwijk till kyrkoh. i Riddarholmen Olof Sparman dat. »Kal. Jan. Anni 1673».

tager iag mig den dumbdristighet på, at iag dierfves förskiuta oc vthrota alla the fremmande ord som wij bruka vthi wårt Swenska Språåk. Jagh talar allenast om the ord som igenom långsampt Bruk äro bleffne wåre så wäl som annars, ja offta bättre förståås aff gemene man, än man på wårt egit Språk skulle vthnämna them, såsom *Evangelium, Religion, Profit, Testament, Maiestet, Author. Text, Vers, Adieu, Mirachel, Person:* och wäl hundrade flere, hwilke, om the skulle förswenskas, blefwo then gemene man myket beswärligare at förstå, än elliest, ty icke kunde the eenfaldige så wäl förstå om iagh i stället för, thet står skrifwit i thet Nyia Testamente, wille säya thet står skrifwit i thet Nyia Sinnetz witnesbörd, som ordet i sigh sielff lyder. Någre fremmande ord måste wij för nöd skul bruka, antingen wij wilie eller icke, såsom *Wijn, Olio, Fijkon, Peppar* etc. Så oc när wij skola tala om the Diur, som ifrån fierran-belägne Orter föras här i Landet, och föra sina nampn medh sigh, såsom *Elephant, Cameel, Crocodil,* Hwilka nampn wij måste nödwändigt bruka, effter wij inga andra hafva.

I sitt 1673 utgifna arbete *Salomons Ethica, Politica, Oeconomia*[1]) lemnar förf. en slags homiletisk handbok, i det han, indelande och underindelande sitt ämne i oändlighet, sammanställer sentenser, tagna ur Salomos Ordspråk och Predikare efter ett visst schema och under vissa rubriker, men så att de bilda en helhet. Något vidare intresse erbjuder naturligtvis icke detta sätt att så att säga torrlägga bibeln.

Ett något vidlyftigare predikoarbete är Lemwijks 1674 tryckta utläggningar och förklaringar af de trenne bönedagarnes ottesångstexter under namn af 1) Sweriges Devotion, 2) Himmelens Nyckel och 3) Nödig Påminnelse[2]). De äro alla tre ottesångstexter, emedan, säger han, de andra två texterna (högmesso- och aftonsångs-) för-

1) Salomons Ethica, Seders-Konst. Politica, Regerings-Konst. Oeconomia, Hwshåldnings-Konst, framsatt aff Oloff Swenson Lemwig. Stockh., H. Keyser, 1673, 8:o, 102 sid.

2) *Sweriges Devotion* eller Betrachtelser och Förklarning öfwer innewarande åhrs Tree Allmenne Solenne Taksäyelse- Faste- och Böne-dagars heliga och vthwalde Texter, genom Guds Andes Nådh författade och sammanskrifne aff Oloff Swensson Lemwijk. Första Bönedagen. Stockh., Eberdt, $^{18}/_{6}$ 1674, 8:o. Specialtitelblad för 2:dra och 3:dje bönedagens ottesångspredikan under titel *Himmelens Nyckel* $^{16}/_{7}$ 1674 och *Nödig Påminnelse*, 1674 Genomgående pagin. 158 sid.

klaras af kyrko- och hofpredikanterna. Karakteristiskt för den första af dessa är det öfwerdrifna beprisandet af Sverige, dess regering och dess stora minnen. Egendomliga förefalla i en, om ock fördrifven och illa behandlad, dansks mun vid denna tid följande ord:

Tänck Swerige ... huru Gudh nu hafwer vthwijdgat tina grenssor, huru tu nu besitter tina Fienders Portar, huru tu tigh genom thens alzmächtigas Krafftiga arm medh titt Swerdh och Boga så många och åthskilliga Landskaper oc Herredömer underkufwat hafwer. Huru Herren hafwer giort Hafsens willa Floder til Broo för tigh, huru han hafwer sat tine Fiender som itt hiul, och låtit them bortflyga som agnar för wädret, huru thet nu *icke höres orät vthi tigh eller skada och förderff vthi tina Grenssor, huru tin Stad är som Gilead Libanons Hufwud, så tina Portar heta Loff och tina Murar Saligheet,* huru man skäligen, när man täncker på tig, må göra en reflexion til the ord som förefinnas om then stora Gudinnones Dianæ tempel, at then war then hwilken hela Asia och heela Werlden dyrckade, och så vthbrista om tin *Majestätiske Härligheet, at then är then hwilken hela Europa, ja hela Werlden dyrckar.*

Arbetet är tillegnadt M. G. De la Gardie, och till honom vände sig ock förf. för att få tryckningsomkostnaderna betalda. I ett (odat.) bref till denne sin specielle gynnare[1]) skrifver han nämligen, att han fått ordre att »continuera bönedagstexternas förklaring», men »mig nu så vijt uthsat, så jag intet mehre crediterat är, om mig icke, effter nådigst tillsagn, skeer nogot nådigst subsidium», ty »icke een columnam kan jag theraff mehre få satt eller få papihr til; måste therföre, hurwähl intet aff tiden till Bönedagarnes tilstundande nu för mig var att gifva bortt, stutza med mitt arbete som länder till en god enda, med mindre E. H. G. E. aff Guds Anda bevektt hjelper mig med it nådigst ord».

Till Lemwijks predikoarbeten hör äfven hans *Strena Perpetua,* betraktelser öfver Petri 1 Epist. 1 kap. v. 2 med en vacker dedika-

---

1) De la Gardieska brefsaml. i Riksarkivet.

tion till Olof Sparman och hans hustru[1]). Eburu den i sin helhet är hållen i förf:s vanliga torra predikostil, med inflätade lärda, bibliska och klassiska citat på olika språk, saknas dock ej helt och hållet vältaliga och vackra ställen och lyckade bilder.

»Ju starkare ögan», säger förf. »ju bättre syyn, ju mehr nådh, ju mehr glädje: när nåden groor i Roten, tå blomstras glädjen på Grenarne». »Så länge olian brinner, förtära icke mössen olian, men thet finaste kläde multnas, ther som thet icke brukas, thet puraste guld rostas, ther som thet icke handteras, then sötaste balsam förderfwas, thersom then icke omröres, then klaraste brundh wil stincka, om han icke röres, then fastaste wänskap vthgår och förgätes, om han icke widh lijka hålles och föröket, så ock Gudz nådh och fröjd, jemwäl Christi begynnelses ord, endoch the i sigh sielfwe äro rene som thet puraste guldh, söte som thet sötaste balsam, klara som then klaraste brun, så äro the doch onyttige i anseende til oss, när wij icke förökes ther vthi och wandrom wijdare och wijdare fram til fullkomligheet.

Slutligen återstår att bland Lemwijks teologiska arbeten nämna hans sista, den ofvan berörda: *Een godh Måltijdh*, som är en betraktelse öfver nattvarden[2]).

Det är med en viss belåtenhet man öfvergår från dessa alster af en torr och urvattnad teologi till Lemwijks moraliska skrifter, eller rättare sagdt skrift, ty den första af de 2 arbeten, vi skulle

---

1) *Strena perpetua*, År Städs-warande Nyåhrs-Gåfwa, Godh och Gagneligh, Tienligh och Tröstelígh, Nyttigh och Nödigh hwar Dagh i hwartt Åhr: Eller Betrachtelser, Medh Hiert-innerligaste Önskningar tilhopafogade, öfwer then Helige Apostels Petri Dyr-wärdige önsk-Sententz, 1:a Epist. 1 Cap. vers 2. Nååd och Frijdh föröke Sigh i Eder! Författade och sammanskrifne genom Guds Andes Nååd aff Oloff Swensson Lemwijk. Stockholm, Eberdt, 1674, 8:o, 88 sid.

2) *Een godh Måltijdh* Bestående aff then bäste Maat och Dryck, som antingen fins i Himmelen eller på Jorden: Then wij Menniskior kunne niuta, men Englarna icke: Nembligh Wårs Herres och Frälsares Jesu Christi aldrabeligste Lekamen och Blodh som vthi thet Högh-wärdige Altarens Sacramente Gifwes oss i, under, och medh Brödh och Wijn. Betrachtelserna här öfwer, sampt förhadnlingens (!) måste Innehåld, hwarföre Brödh och Wijn och icke något annat Element brukas til Sacramentet? Föredrages then gode och Gudfruchtige Läsaren till Tröst och Glädie i Gudi Aff O. Lemwijk [u. o.] 1677, 8:o, 74 sid.

kunna hänföra till denna grupp: *Anatomia Spiritualis*[1]), bildar en slags öfvergång till den följande. I Anatomia Spiritualis, tillegnad M. G. De la Gardie med anledning af hans moders död, söker förf. i 11 stycken[2]) teckna huru en dygdig menniska framlefver sin dag; han följer henne uti hennes sysselsättningar, men under ständigt framdragande af moraliska och religiösa lärdomar. Predikotonen har här dock till stor del vikit för sedeskildringens och humoristiska och satiriska drag saknas ej. Vi se förf. således här för första gången från en ny sida: han har stigit ned från predikstolen och begifvit sig ut i lifvet för att måla menniskorna sådana de äro, ej blott sådana som de kunna framkonstrueras ur en samling bibelspråk. Arbetet har intet gemensamt med tidens likpredikningar, och Ebba Brahes namn står der endast såsom en dekoration utan någon som heldst betydelse med afseende på ämnets behandling. För att lemna ett prof på huru förf. förstår att måla, allt under det han lärer, må här det fjerde stycken, om menniskans måltider finna sin plats:

Hennes måltijder äro sådanne som Naturen vthfodrar och Nåden måttelig-giör, icke twingande them medh en nijdsk armodh, ey heller feetgörande sit Kiött medh öfwerdådigheet. Hon fråger effter inga delicatesser när Hennes Spise man är sundh. Hon torff icke föra sin Hand til Faten, för än Hon fåhr upseet i högden til Ägaren, och hatar at stinga een endaste o wälsignadt bijt i Munnen, och Hon weet at thet är Hennes skyldige plicht at tacka för thet som hon dock hafwer betalt, som wäll betänckiande, at hwarken Maaten som hon äter, eller Handen som thet undfånger, eller Magen som thet förtärer, eller Metalet hwarföre hon

---

1) *Anatomia Spiritualis* eller En Christen i sin gantska disposition och omgånge öpenlagdh, Framstäldh på then Högh-Wälbohrne och nu mehra Salig hoos Gudh, Grefwinna och Frw, Fru Ebba Brahes, . . . Hennes Begrafnings dagh, och Henne, medh alle Godas samtycke, så wijda Hennes Kiöhn widkommer, tilbörligen applicerat aff Oloff Swensson Lemwijk. Stockh., Eberdt, 5/4 1674, 8:o, 32 sid.

2) 1. Hennes disposition. 2. Hennes dags-fortsättiande. 3. Hennes recreation. 4. Hennes måltijder. 5. Hennes Natte-Roo. 6. Hennes Comportement. 7. Hennes resolution uthi Religionens Saaker. 8. Hans (!) Discours. 9. Hans (Hennes) Andacht. 10. Hennes Lijdelser. 11. Hennes Strijdh.

thet kiöpt hafwer, är hennes egen giärningh. Och när hon hafwer mättat sin Buuk och icke sin Ögon, ståhr hon vp från sitt Bordh, warande förnögd, icke öfwer-beladen, och beflitar så sigh Sielff i sin Bestälningh som en Persohn ther igenom sin Måhltijdh är blifwen wäderqweckt, men icke beswärat, och som then ther icke giärna sågo, at hennes Strupe skulle tilfoga hennes Fötter eller Händer någott hinder. Thersom hon effter tilfället tracterar Sine Wänner något liberal, wil Hon doch icke förlohra Sigh Sielff i then Måhltijd, ty hon kan wara måtteligh lustigh och wijseligh liberal; Och i thetta söker hon icke wara så myckit sin egen, som Hon Sigh til sine Wänners tienster öfwergifwer. Hennes Dispensation är en wänlig sparsamheet, och hon sitter nederst widh bordet, och dehlar om til huar giäst förnöyeligheetz besta måtto, så mycket Hennes egen diette är angående. När Hon om en bepröfweligh differentz på Maat ahnfrågas, sätter hon Knifwen på sin Strupe. Hon torff icke äta uthan undseelse, ty Hon weet hoo Henne anseer. Slemhet, Backdantning, Lättfärdigheet, äro från Hennes Taffel bortsände. Äntelig, så spisar hon, som hon vthi Maten sökte Sundheet, icke plaisir: Som hon allenast åht för at lefwa: och hon ståår up ey mehra upfyld medh Maat, än Tacksäyelse.

Det mest lyckade och för vår tid mest njutbara bland Lemwijks arbeten är dock den till Claes Rålamb och Edmund Gripenhielm dedicerade lilla skriften *Konst att känna folck, sigh siälff och andra,* som tillsammans med »Salomons Ethica» utkom 1673[1]). Ehuru af moraliskt innehåll, är denna bok i sjelfva verket något mera; den gifver nämligen en serie korta karakteristiker af dygder och laster, och dessa äro ej ensidigt och abstrakt tecknade, utan förf. söker i dem på ett så objektivt sätt som möjligt afmåla sin tids menniskor. Man får visserligen erkänna, att dessa skizzer vimla af högst naiva drag, men de äga också en stor mängd träffande, stundom verkligen humoristiska pointer och visa öfverhufvudtaget, att förf. haft blick för den menskliga karakterens egen-

1) Konst Att Känna Folck, Sigh Siälff och Andra: Eller Dygders och Odygders Lefwande uthwijsning, Framsatt Aff Oloff Swensson Lemwig. Stockholm, Eberdt, 1673, 8:o, 118 sid.

domligheter. Åt efterverlden skola de alltid gifva en intressant och trogen bild af 1600-talets menniskor med deras fel och svagheter.

Utan tvifvel stöder sig arbetet på Theofrastos' *Χαρακτῆρες ἠθικοί*, den outösliga källa, som legat till grund lika väl för La Bruyères »Caractères et moeurs de ce siècle» som för Mörks »Målningar på människliga sinnen», men Lemwijk har alldeles icke slafviskt imiterat den grekiske författaren; han har t. o. m. karakterer, hvilka alldeles icke finnas hos förebilden, och de som äro gemensamma, äro tecknade på ett helt annat sätt och från en annan synpunkt än hos honom. Utan att som La Bruyère, hvars arbete utkom 14 år sednare än Lemwijks, förmå skapa en ny genre och ombilda den gamle grekiske författarens sedeskildringar till moderna kåserier, har Lemwijk i alla fall i vår litteratur åstadkommit något nytt, och då Mörk 80 år derefter framkom med sina sedemålningar, som både i omedelbarhet, koncishet och komisk kraft äro Lemwijks vida underlägsna, så räknar han denne, »hvilken långt för detta i wårt swenska språk, fast nog genom främmande och wridna ord förstäldt, welat föreställa dylika bilder för den swenska werlden», såsom en af sina förnämsta föregångare.

Det är gifvet, att 1600-talets språk skulle förefalla en frihetstidens författare främmande, men betrakta vi stilen i förevarande arbete, så kan man väl säga, att den — frånsedt ett och annat osvenskt ord eller talesätt — står i paritet med de bästa författares under tidehvarfvet. Författaren behandlar först dygderna[1]), och derefter lasterna[2]), hvilka sednare — såsom alltid inom litteraturen — äro bäst skildrade. I några få ord, ofta bestående af

1) Een wijs mans kännetecken, Een uprichtig Menniskia, Een trogen Menniskia, Een ödmiuck Menniskia, Een försicktig Menniskia, Een Tålmodigh Menniskia, Een vprichtig Wen, Een rätt Adelsman, Een godh Öfwerheetz Man, Een Bootferdigh Syndare, Een Lycksalig Menniskia, Een Gudhfruchtigh Menniskia.

2) Een Skrymtare, Een *πολυπράγμονος*, Een superstitiös Menniskia, Een ogudachtigh werldzens Menniskia, Een oförnöielig Menniskia, Een ostadig Menniskia, Om een Hycklare, Een Laat, Om Een Girigh, Een fåfängelig-Åhr-begärlig Menniskia, Een oförwägen Menniskia, Een wantrogen Menniskia, Om een Åhregirigh och hög-stand-begärlig Menniskia, Een förslösare, Een Missunnare.

lyckade antiteser, gifver han på ett pregnant sätt en bild af den last han gisslar, i det han i en eller annan situation tecknar dess representant. Så t. ex. skildrar han *den fåfänge:*

... Itt blottat hufwud på gatan gifwer honom mehra krafft ähn een godh Måltidh. — I herberget håller han sigh som een Chevalier, och talar mycket om hofwet: än oc werdigas han icke til at tala vthan om the stoore, och thet icke uthan på it sätt, sin familiaritet med them at tilkenna gifwa: Och thet ståår honom heel wäl an, när tilhörarne honom medh förundring anskåda, ty thet synes honom wara, lika som the tå säya wille, huru lycksalig är then man som är så stoor hoss the stoore! — Oc under then skiule-kappa it bref at efftersökia, hwaruthi thet kunde ståå något nytt, drager han een heel handfull breeff fram aff sin byxsäck, hwar på han sielff hafwer skrifwit utskriffterne medh the aldrahögsta titler: Och när han hafwer läst halfparten aff hwar uthanskrifft, löper han resten igenom med een mumlan: Och thet icke uthan at tilkennagifwa hwadh för een Herre som hafwer tilsendt thetta, hwadh för een ädel Matrona thetta, och hwadh the theruthi aff honom begärandes äro: Thet sidsta stycke Papier är iust the nya tiender som honom öfwerskreffne äro från hans Hög-werdige wen uthi hofwet i Frankerijke.

Mitt under måltid kommer hans Laquais swettigen in medh itt förseglat breeff från hans creditör som nu hooter honom medh thet första at låta arrestera, och hwiskar tienaren thenna onda tiende i sin Herres öra. I thet nämpner han een aff Rådsherrarna öfwerliudt, och säger, then saak är honom wäl bekant. Och när han hafwer frågat honom, hwar han hafwer lemnat sin medhtienare, sender han honom uthi örat om itt paar nyja spårläder och hans strumpor han hafwer låtit försöla(?). Och när den nu halfwäges är bortgången, kallar han honom igen och säger öfwerliudt: Thet är intet angeläget, låt then största packen blifva ther til iag sielff kommer, och när han än tå får kallat honom något närmare till sigh, hwisskar han til honom (doch så man thet wäl kan höra öfwer thet ganska bord) om hans Carmosijn kläder blifwa heelt ferdiga til then bestämbda tidh, medh the andra är icke så stoor hast.

Han peetar sina tänder när hans maga ännu är heel tom, och frågar om phasaner i it gemeent herberge. ...

Att besluta. Han är altid på skådeplatzen, och spelar een herlig person uthwertes, i then stadh ingen bäär ett ringare hierta i sitt bröst. Han är een Spansk Soldat på een Italiansk Skådeplatz. Een blåsa full aff wäder, it skin fult aff ordh, narrarnas under, och the wijsas Naar[1]).

Den genre, som representeras af detta arbete, vann sin fullkomning först under frihetstiden. Om man icke kan erkänna Mörks ordrika »Målningar» såsom ett framsteg framför Lemwijk, så måste man deremot i så mycket högre grad lemna detta erkännande åt Dalin. Det är lärorikt att jemföra vissa moraliska teckningar i Argus med motsvarande skildringar hos Lemwijk. Man skall då finna, att det torra och klumpiga, som ännu finnes — och naturligtvis måste finnas — hos en det sjuttonde århundradets författare, fullständigt försvunnit, och att Dalins mästarhand förmått att åt karaktersskildringen förläna en liffullhet och en elegans, som Lemwijks »konst» endast låter oss ana. Ett instruktivt exempel erbjuder i detta afseende det Argus-nummer, som innehåller betraktelser öfver »Mellanlöpare, anhangsvärfvare och tidningeförare» jemfördt med Lemwijks kapitel om en *πολυπράγμονος*.

Äfven i ett annat afseende torde dessa sedeskildringar hafva en viss betydelse. Det är nämligen lätt att se den likhet som onekligen råder mellan skildringen i Mörks romaner och hans »Målningar». Vore dessa ej sednare till tiden, så skulle man vara frestad att betrakta dem såsom skizzer och förstudier till romanerna. Det torde derför ej vara för mycket påstådt, att de tidigare karaktersskildrarne, med hvilka ju Mörk, såsom han sjelf erkänner, var förtrogen, utöfvat ett väckande inflytande på vår förste romanförfattare. Men äfven med frihetstidens karakters-komedi erbjuda dessa skildringar ganska många beröringspunkter. Då man ser, huru Lemwijk gisslar vissa fel och svagheter hos menniskan, så påminnes man ej sällan om Holberg och hans lustspel,

1) Flera utdrag finnas i Noreen och Meyers: Svenska Författare 1526—1732. Upsala 1893.

och det är alldeles obestridligt, att Dalins sedeskildringar i en förvånande grad bidragit att framkalla karakterskomedien i vårt land, likasom han också sjelf äfven på detta område var en af banbrytarne. Huruvida åter Lemwijk var känd och studerad af Dalin, är en sak som ej är bekant, osannolikt förefaller det i alla händelser icke.

Ernst Meyer.

1884—85.

1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Ej i bokhandeln.

6^{2}. G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.

6^{3}. ” ” ” III. ” ” ” 1 „

1500- och 1600-talens Visböcker:

7: 1^{2}. I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

7: 2^{1}. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. „ „ ” 2 ”

1885—86.

1: 6^{1}. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.

1: 6^{2}. ” VI, 2. ” ” ” ”

7: 2^{2}. 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.

8^{1}. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.

9^{1}. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

8^{2}. Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.

9^{2}. Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.

8^{3}. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.

7: 2^{3}. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok. 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.

8^{4}. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.

9^{3}. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

1: 10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

10^{1}. Sveriges bibliografi 1481—1600 I. (1481—1501). Ej i bokhandeln.

7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

11: 1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10[2]. Sveriges bibliografi 1481—1600. II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
9[4]. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
12[1]. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre

1891.

1: 12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
10[3]. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9[5]. Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

1: 13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10[4]. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12[2]. Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9[6]. Personregister till Bref rörande Nya skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

1: 14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Wivallius I. „ „ „ 6 kr.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.

Upsala i Maj 1893.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! **Samlaren** III. V. VII—XIV äro fullständigt utkomna hvardera i **ett** häfte.

Obs.! För att i sin mån bidraga till det värdiga högtidlighållandet af Svenska Kyrkans jubelfäst till minne af Upsala Möte, kommer Svenska Literatursällskapet att i höst på vanligt sätt och till ett pris, motsvarande vanlig årsafgift, till sina medlemmar utdela dels ett extra-häfte af Samlaren, dels den svenska reformationens tvänne första skrifter, båda från år 1526 samt möjligen den äldsta bevarade svenska psalmboken af år 1530, samtliga ånyo utgifna af Dr. Aksel Andersson.

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1: Extra häfte.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

EXTRA HÄFTE.

1893.

Innehåll:

UPSALA 1893
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

1: 1[1]. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
1: 1[2]. " " I, 2. " " " 2 "
2[1]. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 k.
3[1]. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

1: 2[1]. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 2[2]. " " II, 2. " " " 1 " 50 öre.
2[2]. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. " " " 2 "
3[2]. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

1: 3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
3[3]. Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

1: 4[1]. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 4[2]. " " IV, 2. " " " 2 " 50 öre.
6[1]. G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
7: 1[1]. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

EXTRA HÄFTE.

1893.

UPSALA 1893
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

MINNESGÄRD

VID

UPPSALA MÖTES FESTEN

1893.

Innehåll.

Härjämte medfölja såsom särskildt bihang till Extrahäftet 1893: Skrifter från Reformationstiden. 3 och 4.

Våra första reformationsskrifter och deras författare.

Det har blifvit yttradt om nya testamentsöfversättningen af år 1526, att dess utgifvande kanske är den vigtigaste tilldragelse, som den svenska literaturens historia äger att uppvisa. Äfven om detta yttrande kanske skulle kunna anses innebära någon öfverdrift, så måste väl i alla fall en hvar erkänna, att så vigtig var dock denna sak, att de förhållanden, under hvilka den tillkom, äro förtjänta af den allra noggrannaste granskning. Den gamla åsigten har varit den, att nya testamentet af 1526 öfversatts af Laurentius Andreæ, och att den hufvudtext, som blifvit följd vid den svenska öfversättningen, varit Luthers tyska, eller såsom det åtminstone borde ha hetat någon af Luthers tyska texter; ty före 1526 hade redan sins emellan differerande upplagor af Luthers nya testamente utkommit.

Hvad öfversättarens person beträffar, så har det som bekant af den senaste forskaren på detta område prof. Schück blifvit påstådt, att vi i denne anonyme man ej skulle ha att söka Laurentius Andreæ utan Olavus Petri. Sina åsigter härom har prof. Schück framstält dels i sin svenska literaturhistoria dels i en Klemming tillegnad festskrift, »Öfversättaren af Thet Nyia Testamentit af år 1526». Hvad återigen sjelfva öfversättningen angår, så hette det mycket länge, att den blott var en ordagrann tolkning af Martin Luthers tyska öfversättning. Den enda som mig veterligen opponerat sig mot denna åsigt är B. Bergius i »Nytt Förråd af Äldre och Nyare Handlingar Rörande Nordiska Historien» Stockholm 1753, hvari han med en mängd citat visar, att den svenska öfversättningen skiljer sig från den tyska på ganska många punkter och så-

lunda ej kunde kallas en ordagrann öfversättning af den tyska texten, men att »Lutheri öfwersättning werkeligen warit Laur. Andreæ til mycken nytta och betjening. At bem:te Laurentius likwäl ofta wikit derifrån, och det med en försigtighet, som förtjenar att berömmas : At han nödwändigt måste haft för sig Grekiska Originaltexten : At han tillika utan twifvel haft till hands några andra Tyska Versioner, som woro äldre än Lutheri.» Detta Bergii resultat har i hufvudsak accepterats af prof. Schück, som i sin literaturhistoria sid. 225 yttrar sig om saken sålunda: »I det hela följer han väl den tyska öfversättningen, hvilken Luther 1522 hade utgifvit; från denna är det ena företalet — ej det ofvan anförda — och de flesta anmärkningarna hämtade, men denna källa är ej den enda, och Olavus Petri var ingen slafvisk afskrifvare af Luther. Utom versio vulgata och sannolikt äfven några äldre, tyska öfversättningar, begagnade han det grekiska originalet — förmodligen i Erasmus upplaga — och förstår att med ledning häraf rätta några af Luthers misstag». Huru denna åsigt uppkommit, att Luthers öfversättning legat till grund för den svenska, det är mycket lätt att förstå. Emellertid är den såsom följande utredning afser att visa ej fullt riktig; och då jag vidare ej kunnat finna de skäl tillfyllestgörande, hvilka prof. Schück anfört för att nya testamentets öfversättande skulle vara Olavus Petris värk, och ingen andel häri skulle tillkomma Laurentius Andreæ, så har jag ånyo velat upptaga hela denna fråga om nya testamentets öfversättning till behandling. Men då jag kommit in i ämnet, så har jag funnit, att den i sin helhet svårligen läte sig behandlas isoleradt. Från vår vigtigaste reformationsskrift, nya testamentet, har jag derför måst komma mer eller mindre in på åtskilliga andra produkter af våra reformatorers första literära värksamhet.

Något säkert historiskt intyg om hvem som värkställt denna öfversättning kan jag inte framdraga; hade jag klara och tydliga sådana, så behöfdes ju intet vidlyftigt ordande. Men alldeles oomtvistliga och tillförlitliga uttalande i frågan har jag ej kunnat finna, hvarför det är åt de inre kriterierna, hvilka hittils blifvit skäligen

försummade, som jag måste vända min uppmärksamhet. Och bland dessa inre kriterier är naturligtvis det förnämsta det som erbjudes af själfva skrifternas språk. Någon som helst allmän språklig undersökning af Olavus Petris skrifter har det naturligtvis ej kunnat komma i fråga, att jag ens skulle påbörja. Jag har endast från ett par synpunkter gått igenom hans skrifter ofta tämligen flyktigt, men då dessa synpunkter tyckts mig tillräckliga att lemna de behöfliga bevisen, så har jag nöjt mig med dem att börja med, ehuru jag inte tviflar på att andra och lika kraftiga torde finnas. Ett sådant kriterium har jag funnit vara vexlingarne i de former, som bildas genom afledningsändelserna -ig resp. -ug och -lig resp. -lug. Några andra kriterier skall jag nämna på de ställen, där det passar sig bäst att nämna dem.

Hvad då dessa afledningar beträffar, så äro formerna på -lig vid denna tid så godt som herskande. Undantag göra i allmänhet endast tvenne ord 'salig' och 'helig', som ha dessa former omvexlande med formerna 'salug' och 'helug'. Om den ställning som Olavus Petri intager till dessa ord, kan jag genast anmärka, att jag i de böcker, som bära hans namn, knappast påträffat skrifningen 'salug' mer än en gång mot flera hundrade 'salig', hvilket ju således ej är mer än hvad som godt kan skrifvas på tryckfelens räkning. I afseende på 'helug', så har jag alldeles inte påträffat denna skrifning utan konsekvent 'helig'. Hvad återigen -igformerna angår, så vexlar språkbruket under denna tid betydligt. Somliga skrifter ha nästan konseqvent -ig andra nästan konseqvent -ug. Jag skall i det följande visa, huru Olavus Petri ställer sig till dessa former, men i den revy, som jag därför företager med hans tidigare skrifter, kan jag då att börja med endast upptaga dem, som säkert äro författade af Olavus, hvarför jag utgår från år 1527, från hvilket år vi så vidt känt ha de första skrifter, som bära hans namn på titelbladet.

Swar vppå jtt ochristelighit sendebreff som en lögnachtigh Munck hetandes Paulus Helie, haffuer vthgåå latit emoot thz helga Euangelium som nw (aff gudz nådhe) år j liwset kommet. Olauus Petri MDXXVJJ Stocholm — Vicesimaoctava Martij.

Skriften har följande inledningsformel: »Allom och huar och en besynnerligha som thenne min scriffuelse läsande eller hörandes warda, wunskar jach Olauus Petri Stockholms Råådz Secretarius, Nådh och fridh aff gudhi Wårom fadher och herranom Jesu Christo.»

Afledningsändelserna på -ig äro 152 fall mot 16 på -ug eller -og.

Aposteln Paulus namn skrifves utan undantag 'Paulus' och anföres omkring 40 g.

Swar påå tolf spörsmål om noghor stycke, ther then euangeliske lärdom och the papisters lärdom jcke dragha offuer eens och drifwes til baka the swar som doctor Pedher Galle om samma spörsmål giffvit hafwer. Olauus Petri. Stocholm MDXXVJJ—Maji Qvartadecima.

Skriften har följande inledningsformel:

»Allom och huariom och enom som thenna min scriffuelse läsande eller hörandes warda, vunskar iach Olauus Petri Stockholms rådz Secretarius, nådh och fredh j herranom Jesu Christo.»

Häri aftrycker nu Olavus efter hvarje fråga först Pedher Galles svar och därpå sitt eget. I de af Olavus författade delarne af skriften räkna vi 95 fall på -ig mot 2 fall på -ug. Konsekvent skrifver han också 'Paulus' (33 g.) 'Petrus' (10 g.) och 'Jo*h*annes'. I de af Olavus aftryckta Galles svar finnas återigen följande former:

Paulus (5 g.)
Pauel (7 g.), Pawel (2 g.) (= 9 g.)
Påuel (7 g.), Påwel (1 g.) (= 8 g.)
Paual (1 g.)
Petrus (1 g.)
Pedher (7 g.)

Pedhar (1 g)

Joannes (1 g.)

Jo*h*annes (fl. g.)

Icke en enda gång i alla af Olavus Petri säkert författade skriifter har jag heller funnit någon annan form för 'Petrus' och 'Johannes' än just dessa, så när som på ett fall 'Joannes'. Hvad återigen 'Paulus' vidkommer, så finnes värkligen i hans postilla från 1530 formerna Påuel och Pawal tillsammans summa 3 gånger, så vidt jag kunnat upptäcka. Annars skrifver han under hela sitt författarskap 'Paulus', hvilken form jag sett anförd många hundra gånger.

En Chzistelighen formaning til Swerziges jnbyggiare vthzopat j Upsala offuer högmectig föistes konung Götz-staffz czöning tolffte dagh januarij MDXXVIII O. P.

Skriften har 63 former på -ig mot 3 på -ug.

Jtt fögho sendebreff til Paulum Helie aff Carmeliters orden j danmarck, ther honom geffues swar til thet breff och spörsmål han för jt åår sidhen forscriffuit hadhe til högmechtig första her Götzstaff Swerziges och Götes etc. konung, om then föruandling her j riket skeedt är. Olauus Petri Stocholm MDXXVIII—Vicesima septima Maii.

Skriften har följande inledningsformel:

»Hedherlighom manne brodher Paulo Helie aff Carmeliters orden Wuuskar iach Olauus Petri Stockholms rådz secreter, nådh och frijdh och jtt rätt forstond i gudz helga ordh.»

Een Chzistelighen formaning til cleickrijt som j nest-kommandes prestamoot forsampnes i Vpsala, Strengnes och Westerås etc., ther forclarat warder huadh cleickrijt leekmen plichtoghe äre och hwad leekmen äre clerekrijt plich-toghe jgen.

En godh beerde laater sitt lyff för fåren

Johannis X.

Olauus Petri Stocholm MDXXVIII — duodecima Junii.

Saknar inledningsformeln, men den subjektiva tonen framträder dock tydligt. Så läsa vi på tredje sidan:

»Therfore wil iach nu ..... efter then nadh gudh mich forlänt haffuer foregiffua ..... och wil nest gudz hielp så giffua sakena före at jngen parten skal medh noghon redbelighet kunna giffua mich skul.»

Een liten Underuisning om Echteskapet hwem thz lofligit år eller ey, ther grundeliga bewijsat warder at prestmen må wara j echteskap, och sedhen fölier ther efter een liten formaning till biscoper och prelater medh theres clerckrij her i Swerige. Olauus Petri. Stocholm MDXXVIII — Vigesimaseptima Augusti.

Börjar:

»Jach haffwer lenge hafft j sinnet ath iach skulle ..... Ty wil iach nw tagha thenna saack före (ey efter mit sinne) vtan efter gudz helgha ordh och mening, then ther wil taghat till oondo, han segle sin eeghen kose och stonde sielff sin eeghen fare, jach wil doch göra thez iach plichtigh är.»

Een liten boock, i huilko closterleffwerne forclarat warder, ther och någhot foregiffwes hwadh skadha och forderff sådana leffwerne haffuer giordt j Christenheetenne, Sedhan fölier een liten formaning til closterfolk och theres wener Olauus Petri Stocholm MDXXVIII — Terciadecima Nouembris.

Börjar:

»Jach haffuer i noghor mijn förra scrifluelse vthloffuat ther talat haffuer warit om closterleffnat, ath iach» o. s. v.

Mot slutet läses:

»Och thetta skal nu wara closterfolk for en hoffrecht, hwar iach fornimmandes worde at noghor satte sich heremot, wille iach thå (näst gudz hielp) ytterlighare forclara closterwäsende och måla thet så aff som thet werdt är».

Öfver dessa fyra sista arbeten af Olavus har jag ej uppgjort någon statistik beträffande förhållandet mellan afledningsändelserna på -ig och -ug, men de förstnämda äro så fullständigt dominerande, att detta har synts mig vara ett öfverflödsarbete.

Den sista af de sex skrifter från året 1528, hvilka bära Olavus Petris namn på titelbladet, är:

Om gudz ordh och menniskios bodh och stadgar j thet andeligha, som år, sielenes regement Olauus Petri Stocholm MDXXVIII — Decimooctaua Decembris.

På första sidan läser man:

»For sådana dråpeligh twedreght skul, syntes mich .... at iach .... och setter thet så som all annor mijn scriffuelse för hwar och en rät förståndig Christen menniskio i retten ath hon måå ther döma om hvad rettast wara kan.»

Skriften har 38 fall på, -ig mot 13 på -ug, och är här ug-formernas procentsiffra högre än i någon annan af Olavus säkert författad och utgifven skrift.

Från år 1528 finnas nu ytterligare tvenne skrifter, som hittils varit tillerkända Olavus Petri, men som från alla de öfriga skrifterna under detta år skilja sig i flere afseenden. Dessa tvenne äro:

Een liten boock om Sacramenten huadh the åre och huru the retzligha brukas skole, ther mong ochristeligen stycke warda medh godh skell nidherslaghen Stocholm MDXXVIII — Quartadecima Augusti.

En nyttog postilla ofuer någhor fåå Euangelia aff sommardelen, ther man må tagha jtt sått och grund aff huru all Euangelia som hår icke jnsatt åre vthlågias och forclaras skole MDXXVIII Stocholm.

Från alla de öfriga skrifterna under 1528 skilja sig dessa först och främst därigenom, att de ej bära Olavus Petris namn. Detta kan vara förklarligt hvad postillan beträffar, eftersom den till större delen är en öfversättning ur »den tyska postillan.» Huru

det i detta afseende förhåller sig med »Een liten boock om Sacramenten» är kanske något ovisst; det heter uti företalet: »epter thet mong wilfarelse vpkommen ära .... är här nu en liten boock vthsatt på Swensko om samma sacrament.» »Utsättia på swensko» betyder åtminstone ibland »öfversätta till svenska», men behöfver ej alltid ha denna betydelse. Det vore oförklarligt, om Olaus, som i allmänhet är mycket noga att sätta ut sitt namn på de af honom författade skrifterna, ej skulle hafva gjort det på denna, som både till innehåll och omfång är en af de allra vigtigaste. Den omfattar 72 sidor och är sålunda lika stor som 'Itt fögho sendebreff', 'En liten vndervisning om Echteskapet' och 'Om Gudz ordh och menniskios bodh' tillsammanstagna.

Härmed sammanhänger, att dessa arbeten ej häller såsom alla de öfriga äro hållna i den personliga, skarpt subjektiva ton, som vi finna i de öfriga af Olavus' skrifter från 1528. Den föregående öfversigten torde i någon mån hafva visat huru genomgående Olavus tar sitt eget jag med. Öfverallt är det frågan om hvad 'jach Olavus' gjort och tänker göra. I företalet till skriften om Sacramenten heter det däremot blott att »epter thet mong wilfarilse vpkommen ära ... är här nu en liten boock vthsatt på Swensko om samma sacrament epter then helga scrifftz sinne och mening». Sammalunda är förhållandet med postillan.

Det finnes en liten passage i skriften om Sacramenten, som skulle kunna tyda på, att den värkligen vore författad af Olavus. Det står nämligen i den afdelning, där det talas om äktenskapet och papisternas stadganden härom: »och är j thenna motten vppenbarliga skeedt emoot scrifftena som j en besynnerligh traktat ytterligare nest gudz hielp förtelias skal.» Emellertid inledes skriften om äktenskapet, hvilken utkom endast 13 dagar efter boken om Sacramenten med följande ord: »Jach haffver lenge hafft i sinnet, ath iach skulle lätet uthgå noghot aff prentet om echteskapet hwem thet loflighit är eller ey och haffver thet doch fördröght alt här til för theres skul som swaghe haffva warit.» Detta skulle Olavus ej rätteligen kunnat säga, om han endast få dagar förut släppt ut

i marknaden en bok, i hvilken äfven äktenskapet har sin afdelning, emedan med sakramenten i denna bok menas de katolska sakramenten, som efter bibelns lära underkastas författarens granskning. Och detta så mycket mer som Olavus plägar angifva, när han förut behandlat en sak. Sålunda finnas hos Olavus passager sådana som denna: »än thå iach j mijn förra scriffvelse haffver thet och noghot omtalat wil iach doch än nu ytterlighare föregiffva» o. s. v. Därför tror jag, att denna af Olavus afgifna förklaring är strängt riktig, och att de citerade orden ur boken om Sacramenten endast visa det, att dess författare känt till Olavus' literära planer. Att de reformatoriske skriftställarne skulle hafva intim beröring med hvarandra, det är dels af sig själft ganska antagligt, dels framgår det också direkt af andra uttalanden. Ett sådant finna vi i företalet till Olavus' postilla af 1530.

Det enda skäl man haft att tillerkänna Olavus den ofvan anförda postillan af 1528 är det, att företalet omnämner en annan postilla såsom varande under görningen. Med denna andra postilla kan ej gerna åsyftas något annat arbete än det som i slutet af 1530 utkom med följande titel:

Een lijten Postilla offuer all Euangelia, som om söndaghana låsen warda offuer heela året, Ther til och offuer the Euangelia som på the nampnkunnogasta hogh=tijdher om året wardha låsen, och en lijten Catechismus eller vnderuisning på the stycke som en Christen lerdom mest påhenger, O. P. MDXXX.

Företalet inledes också med Olavus' helsningsformel:

»Allom och hwar och en besynnerlig godh Clerick och kyrkioprest offuer heela Sweriges rike, Wunskar iach Olavus Petri gudz onyttoge tienare j hans sons Jesu Christi Euangelio, Nådh, Fridh och barmhertighet aff gudhi worom fadher, och en rätt kundskap j hans helga ordh. Amen.»

I det företal, som härpå följer, omtalar författaren, att han utger denna postilla med samtycke af rikets prelater: »Så haffua

werdighe fädher kyrkiones prelater och förmän her j riket samtyckt och beleffvat, at en lijten postilla skulle göras.» Ordet 'beleffva' kan nu öfversättas med 'besluta' och träffas också i denna betydelse annorstädes hos Olavus t. ex. i följande fras: »j Concilio Niceno stadhgat och beleffuat,» och från annat håll har jag »thenn Recess som i Westeråhrs samtyckt och belefwat bleff». Det tyckes sålunda häraf framgå, att bakom Olavus stod en annan drifvande kraft, och att han författat sin postilla på uppdrag af rikets prelater, med hvilka naturligtvis i första rummet utan allt tvifvel åsyftats Laurentius Andreæ. Det synes mig då inte vara synnerligen djärft att antaga, att det varit samma personer eller samme person, som också låtit postillan af 1528 utkomma. Om de predikningar, som denna senare innehåller förklarar företalet, att de »äro mest dragne vthvr then tyska postillan, som nu nylegast giord är». En undersökning af saken visar, att de samtliga med mindre ändringar och förkortningar äro öfversättningar från Luther. Det som är originelt i postillan inskränker sig till att mellan evangeliet och predikningen allestädes är inskjutet en »summa aff thetta evangelio», hvilken ej förefinnes hos Luther. Denna summa är en i korta numererade punkter gjord sammanfattning af evangeliets innehåll. Den Luthers predikosamling, som här åsyftas, är hans så kallade kyrkopostilla, hvars 'vinterdel' fullständigt utkom mellan 1521—1525. Därefter utgafs 'sommar- och festdelen' af Stephan Rodt åren 1527 och 1528 och det är härur som 28 stycken predikningar från påskdagen till och med sjunde söndagen efter trefaldighet äro öfversatta. Utom hvad som ofvan anförts äro förändringarne få; namnen på söndagarne äro delvis olika, och tvenne predikningar ha på något sätt kommit att byta plats, så att Luthers predikan på första söndagen efter trefaldighet återfinnes jämte dess evangelium under andra söndagen efter trefaldighet och tvärtom. Arbetet afbröts såsom företalet tillkännager, emedan Luthers predikningar ansågos något för svårbegripliga och för utmanande i tonen. Man har sålunda tillåtit sig en ej så obetydande kritik öfver Luther.

Om således det som hittils anförts torde göra det ganska osannolikt, att Olavus författat de två ifrågavarande böckerna, så blir det väl så godt som säkert, att han *ej* författat eller utgifvit dem, då härtill kommer, att de i språkligt afseende i flere vigtiga punkter afvika från Olavus' språk sådant vi finna det i hans skrifter från dessa år. Först och främst äro då formerna 'salug' och 'helug', hvilka knappast stå att uppvisa i hela Olavus' författarskap för öfrigt, här de normala med undantag möjligen för första delarne af postillan. Vidare äro -ug-formerna i allmänhet de dominerande, hvilket ej är fallet hos Olavus. Pronomen demonstrativum 'thenne', som i pluralis heter 'tesse' hos Olavus med ytterst få undantag heter i dessa skrifter normalt 'thenne' eller 'thenna'. I synnerhet gäller detta skriften om Sacramenten, i hvilken jag ej erinrar mig hafva sett 'tesse' mer än en gång, medan däremot 'thenne', -a äro mycket talrika och förekomma i många sammanställningar, ex. 'thenna ordhen', 'thenna gudz werk', 'thenna stycker', 'thenne och andra missbrukningar', 'thenna sacramenten', 'thenne uthvalda personer' m. m. Skriften om sacramenten skrifver normalt 'sagde', Olavus normalt 'sadhe'; 'sagde' är också åtminstone mycket vanligt i postillan. Jag har förut omnämt, att Olavus skrifver 'Paulus', så när som på tre fall i 1530 års postilla. I 1528 års postilla är 'Påual', 'Påuel' den normala formen; denna senare är också tämligen vanlig i skriften om Sacramenten. Formen 'Pedher', som jag absolut ej träffat hos Olavus, uppträder också synnerligen talrikt i 1528 års postilla äfvensom talrika former 'Joannes', under det att Olavus eljest skrifver 'Jo*h*annes'. Den förra h-lösa formen har jag annars endast träffat en gång hos Olavus, som jag redan anfört.

Allt sammanlagdt, så torde med ganska stor grad af visshet kunna sägas, att dessa skrifter, hvem de föröfrigt kunna vara författade eller utgifna af, ej äro af Olavus Petri, såvida man ej vill anse honom hafva varit en man som älskade mystifikationer. Ty annorlunda kan det ej betraktas, om han midt i en räcka af signerade skrifter hållna i den ofvan omtalade subjektiva tonen ger

ut en bok utan namn, utan denna ton och vidare äfven med i många afseenden ganska afvikande språk. Men att han varit en sådan mystifax har man som bekant ingen anledning att antaga. Slutligen bör jag ej försumma att nämna, det prof. Schück i sin literaturhistoria »af flere skäl» för mig obekanta redan fråndömt Olavus boken om Sacramenten, fastän han sedan i sin skrift »Öfversättaren af Thet Nyia Testamentit af år 1526» talar om den, som om den vore författad af Olavus Petri.

Af Olavus Petris under de följande åren utgifna arbeten är det intet, om hvilket någon meningsskiljaktighet kan uppstå. De gå i allmänhet alla i den ton och ha de karaktäristiska egenskaper, som jag uppvisat för 1527 och 1528 års arbeten. Ett enda tyckes åtminstone vid första påseendet bilda ett värkligt undantag. Detta är

Then Swenska Messan epter som hon nw holles j Stocholm medh orsaker hwarföre hon så hallen wardher. Stocholm MDXXXJ.

Skriften, som ej har författarnamn på titelbladet, är såsom äfven af titeln framgår delad i två delar, af hvilka den första delen inledes med »Til then Christeligha läsaren Olauus Petri.» Denna del omfattar fem och två tredjedels sidor, hvarefter den återstående delen af sidan och hela följande är blank. Därpå följer ett nytt lägg hvilket inledes: »Vidh thetta settet holles een Euangelisk messa på Svensko»[1]). Under det att förordet är fullt i öfverensstämmelse med Olavus språk för öfrigt, erbjuder denna senare och hufvudsakliga del åtskilligt som svär däremot, bland annat äfven formerna 'helug' och 'salug' i flere fall. Då i denna del af skriften endast redogöres för, huru den svenska messan hålles i Stockholm, så tror jag därför, att denna redogörelse möjligen kan ha lemnats af någon annan än Olavus, eller också att Olavus haft något dokument framför sig, som han till hufvudsaklig del

1) 'Smensko' genom tryckfel.

skrifvit af, hvarigenom dessa innormaliteter kunna få sin förklaring. Däremot har han såsom ju också tydligen tillkännagifves skrifvit inledningen.

Sedan jag sålunda i vissa afseenden bestämt Olavus Petris språkbruk, skall jag nu med de kriterier jag sålunda har skaffat mig undersöka en bok, som det ligger en viss vigt på att man känner af hvem den är eller icke är författad. Detta arbetes fullständiga titel är:

Een nyttugh wnderwijsning wthur schrifftene om menniskiones fall och hwrwledhes gwdh henne wprettade jgen, Hwilken mykit nyttugh år allom christnom meniskiom ath wetha, besynnerligha eenfålloghom prestom, som sådant plichtoghe åro theras almogha ath låra.

Och på sista sidan angifves tryckort och datum: prentat j Stocholm åår effther gudz byrd MDXXVJ påå Sancti Sigfridz afton; (d. ä. den 14 Februari).

Denna bok, som omfattar 224 sidor, är ett slags handbok i kristendomens vigtigaste punkter. Titeln angifver endast ofullständigt bokens innehåll. Den har följande afdelningar:

Om menniskiones ärligha scapelse,
Om menniskiones fal,
Om gudz lagh och bodh (d. ä. de tio budorden jämte förklaringar),
Om Troona (d. ä. trons artiklar),
Om bönen,
En gudhelig åtanka om förberörda bööu fadher war etc. (är ett i dialogisk form skrifvet samtal mellan själen och Gud, hvari själen anropar Gud med de olika bönerna, hvarpå Gud besvarar hvar och en),
En liten wnderwisning huru man schal förstå Ave Maria,
Een vthläggning opåå jomfru Marias loffsång, som kallas Magnificat,

Een vnderwijsning huruledhes man schal haffuaååminnelse wtaff wår herres pino och dödh,

Een vthlegning påå the siw psalmer.

Som man ser, är det en ganska rikhaltig lärobok och som delvis innehåller detsamma som en katekes i våra dagar, fastän den ej har den kateketiska formen. Den har hittils alltid tillskrifvits Olavus Petri och äfven prof. Schück säger, att den nästan säkert är af honom. Efter någon undersökning af dess innehåll och språk måste jag dock som min bestämda åsigt uttala, att den *svårligen kan vara af Olavus Petri*. Tonen i denna bok är ej reformatorns, det herskar ej i densamma en af försigtighet dämpad glöd, utan den som talar till oss är snarare en sanningsälskande man, hvilken tviflar på, att allt är som det borde vara och som besjälas snarare af ifver att hjälpa det gamla än att stjälpa det. Det är för de redan befintliga katolska presterna han skrifver och för att dessa skola kunna bättre fylla sitt värf som församlingslärare. Det reformatoriska i boken är så föga framträdande, att det endast genom ett ytterst noggrant genomläsande kan framletas. Hvad som behöfver bevisas är således först och främst, att den ifrågavarande boken är en reformationsskrift.

Till en början ha vi då att observera ett par anspelningar på den förestående öfversättningen af nya testamentet, dels det i slutet af skriften förekommande direkta uttalandet: »hwilken scrifft besynnerligha thz nyia testamentit tw och näst gudz hielp få schal på wårt swenskt mål innan en kort tijdh,» dels en passage på annat ställe i boken. Där heter det: »såådana predican och anskrij är thet scrifften kallat ewangelium thet är itt gott bodhskap.» Denna öfversättning af evangelium med 'anskri' är i ögonen fallande; den träffas nu emellertid äfven i 'It allmennelighit förspråk' till nya testamentet och utgör en öfversättning från Luthers på motsvarande ställe i den tyska texten använda ord: 'geschrey'. En annan omständighet, som tyder på sambandet mellan denna skrift och nya testamentets öfvers. är, att Romarbrefvet citeras »Pauli breff till the Römerske», hvilket tydligen skett genom inverkan af tyskans

»an die Römer». Detta bevisar således, att bokens författare var bekant med den ännu ej utgifna öfversättningen af nya testamentet, hvilket väl snarast vill säga det, att han värkstält denna öfversättning eller är en af dem, som haft sin hand med i densamma.

Således, en af reformatorerna är det, som skrifvit 'Een nyttugh wnderwijsning', men de positiva reformatoriska uttalandena äro ytterst få och ytterst tama. Visserligen uttalas bestämdt, att människan blir rättfärdig genom tron på Kristus, men i sådana ordalag att äfven från katolsk sida knappast kan vara något att invända däremot. Den brännande frågan om förhållandet mellan tron och gerningarne ger författaren anledning till följande yttrande: »När wort hierta är såå til sinnes wordit aff troonne, ath wij haffua noogh och fåå noogh, såå fölier strax kärleken ath wij ärom redhebooghne til ath göra allom til godha, honom till ära och prijs som såå wäl haffwer sich bewijst emoot oss, och är thz thå ey möghelighit ath wij skula kunna holla oss jfråå godha gerningar, ty ath kärleken är icke fååfeng och itt gott trä är icke vtan godha fruct.» På ett annat ställe oppooerar han sig men mycket moderat mot katolicismens bilderprakt sålunda: 'Effter Christus haffwer warit pijnadher wäpner och i edher medh tess åminnelse, men såådana åminnelse är nu mykit affkommen, endoch badhe S. Pedhers och S. Pawels epistole äre ther fulla wtaff, wi j then stadhen haffwom taghit måladha taflor och wäggiar, thet doch wäl ostraffelighit är, när sådana åminnelse ther vth fölgde som förscriffwit är.»

Äfven om Maria-dyrkelsen talar han på samma moderata sätt: »Såå schal man hedhra gudh j henne, och henne j gudhi doch så ath ju gudz loff är sådana som honom böör som alt gott är afkommet och hennes prijs såådana som henne böör som stora nådher äro wederfarna».

Dessutom kan man säga, att mönstret för hela boken i viss mån varit en del af Luthers kateketiska och exegetiska skrifter. Sålunda röjer själfva den ordning, i hvilken de olika partierna upptagas till behandling, inflytande från Luther. Han var den förste som lät de kateketiska skrifterna börja med dekalogen och

fortsätta med tron, såsom i 'Een nyttugh wnderwijsning' är fallet; och ehuru han ej mig veterligt på något ställe värkställt en sådan sammanfattning som den, hvilken föreligger i den jämförelsevis obetydliga svenska skriften, så hade han dock om dess olika delar redan före 1526 gifvit ut skrifter. Så hade han gifvit ut de sju botpsalmerna med förklaring 1517 och i ny bearbetning 1525, en utläggning af Fader vår 1518 och 1520 en bok som motsvarar de tre första afdelningarne af 'Een nyttugh wnderwijsning' nämligen 'Eyn kurz form der zehnen gepoth, Eyn kurz form des Glaubens, Eyn kurz form des Vatter Unsers', hvilken omtrycktes flere gånger samma år. Vidare ha vi 'Das magnificat verteutscht vnd ausgelegt' 1521 och 'Ave Maria' 1522. Men den svenska boken är ingalunda någon öfversättning af dessa Luthers böcker, hvilka ofta ha ett tämligen stort omfång, inte ens någon bearbetning af dem, utan tills något säkrare härom kan bli utforskadt, tror jag, att den är ett självständigt ehuru mindre arbete efter mönster af Luthers nämda skrifter.

Är det nu troligt, att Olavus Petri år 1526 kunde skrifva en så mild och försonlig, så fullständigt opolemisk skrift som denna? Redan år 1523 är Olavus anklagad för kätteri i sju punkter[1]) och anses för den luterske lärans farligaste förkunnare, hvilket senare framgår t. ex. af Linköpingsbiskopens bref till biskopen i Skara den 12 Juli 1523: 'cepimus scripta quorundam in capitulo upsaliense, quam periculose pullulare incipit heresis illa Lutherana per quendam magistrum Olavum in ecclesia Strengnensi'. 1525 begår Olavus den i alla katolikers ögon oerhörda handlingen att gifta sig, hvilket »i katolikernas läger uppväckte en storm af ovilja.» Några närmare underrättelser om hans görande och låtande 1526 saknar jag, men i slutet af året är det väl som han söker komma till strids med Pedher Galle och i början på 1527 kommo de myc-

1) Det må anmärkningsvis påpekas, att bokens författare ej tyckes räkna sig till kättarne, ty det heter på ett ställe: »När man åkallar falskeligha gudz nampn såsom kettara och skrymtara göra,» och på ett annat ställe ber man Gud bevara för »wantroo, kätterij, falsk lärdom.»

ket häftiga stridsskrifterna mot Pedher Galle och Paulus Helie, i hvilka han ingalunda sparar på anklagelser och invektiver. Det intryck vi få af Olavus från denna tid är sålunda ej det, att han skulle vara en man, som var »rädd att för mycket stöta den allmänna meningen för hufvudet.» Denna orsak till en så fridsam skrift tror jag således, att man måste förkasta. I själfva värket kan jag inte heller uppleta någon annan, om inte möjligen att han kunde varit utsatt för påtryckning ofvanifrån och hans arbete granskats; men som detta förflyttar oss in på tomma gissningar, så fasthåller jag, att det från innehållets synpunkt måste anses osannolikt, att Olavus Petri skulle hafva författat 'Een nyttugh wnderwijsning'.

Och inte heller ge stilen och språket något stöd åt ett sådant antagande. Tyvärr ha vi ej med säkerhet någon utförligare skrift af Olavus före 1527, men det är föga antagligt, att han mellan Februari 1526 och Mars 1527 skulle i nämnvärd grad hafva förändrat sitt språkbruk. Det enda bestämda intyg härom, som vi skulle kunna få, äro de anteckningar, som han i sin 'Tenckiebock' gjort från och med år 1524 under den tid han var Stockholms råds sekreterare, men dessa äro under de första åren så knappa, att man ej af dem kan draga några mera vidtgående konklusioner. Emellertid talar det lilla som finnes visst icke för det antagandet, att en större förändring i Olavus' språkbruk skulle hafva inträdt från och med 1527 utan snarare tvärt om.

Några af de karakteristika, som skilja språket i 'Een nyttugh wnderwijsning' från Olavus' språk, sådant detta framträder från och med 1527 skall jag här nämna. Hvad först beträffar proportionen mellan -ig- och -ug- formerna, så finna vi här 276 -ug mot 60 -ig, under det såsom jag förut anfört -ig-formerna äro de vida öfvervägande i hela Olavus' författarskap. Därjämte uppträda äfven formerna 'salug' och 'helug' ja till och med 'tolughr'. Negationens vanligaste form är medeltidsformen 'ecke' dock växlande med nästan lika talrika 'icke' jämte andra former. Denna form 'ecke' träffas ej en enda gång hos Olavus och utom några fall i nya

testamentet af år 1526 torde den knappast kunna påträffas i nysvenskan[1]). Pluraländelsen i förste person för presens har talrikt ändelsen -om (haffuom, hallom, kunnom, wiliom, måghom o. s. v.), hvilken hos Olavus är ytterst sällsynt. Talrika dativ-böjningar sådana som 'enom manne', 'sinom arme' 'enne rätta källo' höra ej heller i allmänhet till Olavus' språkbruk. Egendomliga former kunna uppvisas sådana som pluralen eller kollektivet 'foglon'. Ett par böjningar, som jag i hela reformationsliteraturen endast påträffat här och i skriften om Sacramenten från 1528 äro 'om ann*on* stycke', 'med andhr*on* helghen'[2]). Den förra af dessa är hittils knappast uppvisad, men den senare förekommer i medeltidens bibelarbeten. Aposteln Pauli namn skrifves:

'Paulus' (21 g.)

'Pawel' (5 g), 'Pauel' (3 g.) (= 8 g.)

'Pawal' (1 g.), 'Paual' (3 g.) (= 4 g.)

Aposteln Petri namn har jag träffat under formen:

'Petrus' (1 g.)

'Pedher' (4 g.)

Slutligen kan jag också anmärka, att ehuru jag visst icke vill åtaga mig att blott på själfva stilen skilja Olavus Petris skrifter från alla andra samtidas, så förefaller det mig dock som om 'Een nyttugh wnderwijsning' vore relativt svagare i rent stilistiskt afseende. Således från alla dessa synpunkter skiljer sig 'Een nyttugh wnderwijsning' från Olavus Petris öfriga skrifter: från innehållets synpunkt, från stilens och språkets. Det är ju åtminstone en abstrakt möjlighet, att Olavus skulle kunna ha hunnit grundligt reformera sin stil och sitt språk från Februari månad anno 1526 till Mars månad 1527, men då återstår alltid den frågan: hvarför skulle han midt under sin häftiga agitation ha hejdat sig ett ögonblick och skrifvit en sådan bok? Så vidt jag kan förstå, finnes det efter hvad jag här anfört ej heller ett enda värkligt skäl att tillskrifva honom boken, som hvarken bär hans namn eller har

1) En enda gång har jag funnit den i 1528 års postilla.

2) Följande äro ur skriften om Sacramenten: 'annon boot', 'annon brukning', 'andhron ordh'.

den magnifika helsningsformel, som möter oss i så många af Olavus' arbeten eller det jagets starka framträdande, som också karaktäriserar isynnerhet de första åren af hans skriftställareverksamhet, hvilket visar honom vara en ganska själfmedveten person. Detta hindrar ej, att han också varit en ganska blygsam man, ehuru detta sista drag kanske ej är af de mest framträdande i hans karaktär.

Men af en af reformatorerna är boken författad, eller af någon som stått bibelöfversättaren så nära, att han fått blicka in i öfversättningens gång. (Jag påminner om evangelium = anskrij). Hvem kan det då vara? Så många ha vi nu inte att välja på. År 1524 skrifver Laurentius Andreæ från Örebro till munkarne i Vadstena:

»Mens regis est, ut *siqvam peregrinam doctrinam in novis aliqvibus libellis* vel alias invenitis sive sit Martini Lutheri sive cuiuscumque alterius quod *huiusmodi libellos non prius abiiciatis quam eos bene, hoc est cum bono iudicio peruideratis* qvod si aliqvid a veritate absonum inveniretis scribite et vos libellos in quibus talem doctrinam per sacras litteras reprimere refellere eque possitis.»

Några reformationsskrifter före 1526 känna vi ej till, och det är möjligt, att de här berörda en främmande lära innehållande skrifterna syftar på tilltänkta skrifter snarare än på några redan förefintliga sådana. Emellertid visar detta bref, att Laurentius Andreæ tänkte på och bekymrade sig om reformationsskrifters utgifvande och ville bereda väg för dem. Då som jag tror Olavus ej kan hafva författat 'Een nyttugh wnderwijsning' ligger det naturligtvis isynnerhet med stöd af det här citerade brefvet nära till hands att tänka på Laurentius Andreæ som författare. Och utan tvifvel påminna de här ofvan anförda uppmaningarne att noga begrunda skrifternas innehåll, förr än man förkastade dem, om de uppmaningar angående samma ämne, som återfinnas i den ofta citerade skriften från 1526, där det står: »och om såå hende ath naghot her vtinnan funnes thet ecke strax faller tich j sinnet för titt oförstånd schul, eller ther aff ath tw till äwentyrs ecke mykin vnderwijsning wan är om såådana stycker, såå war ecke för hastugh

til ath föracta thz, vtan see vpåå the fåå oord, som j bredderna stå för ty the wijsa tijt i then helgha scrifft, ther såådant alt klarligha bewijsas.»

Om vi antaga, att Laurentius Andreæ författat 'Een nyttugh wnderwijsning', hur ställer sig då saken för honom med afseende på innehåll och språk? Ja, han var en äldre man, uppfostrad i och vand vid den katolska läran, och var nog ej heller, åtminstone i början, ehuru varmt tillgifven Luthers lära och en sann beundrare af dennes mäktiga gestalt, i så hög grad konfessionel reformator som Olavus. Moderationen blir således hos honom lätt förklarlig, och hvad språket beträffar så veta vi ju också, att han var en äldre man, som då han i denna skrift kanske ej hade några yngre och modernare förebilder att sluta sig till, naturligtvis kom att få ett språk, som i några afseenden ser ålderdomligare ut än hvad som blir vanligt i följande tryckta skrifter. För resten är det i en del afseenden rätt modernt, så att det är en slitning i det mellan nytt och gammalt. Af Laurentius Andreæ ha vi tyvärr endast en bekant skrift att jämföra med och den är helt kort, det är 'Een kort underwisning om trona och godha gerningar' Stocholm 1528. Schück säger i sin literaturhistoria, att den är utan egentlig självständighet och röjer ej Olavus Petris' strängt lutherska uppfattning. Den förra delen af detta omdöme skall jag gå in på, emedan skriften till största delen är hemtad ur förespråket till romarbrefvet, men den senare delen kan jag ej sluta mig till, då Laurentius Andreæ sålunda på det närmaste, stundom rent af ordagrant följer Luthers egna ord. Denna skrift, som, det skall icke nekas, äfven den erbjuder väsentliga olikheter i språk med 'Een nyttugh wnderwijsning' ligger dock i afseende härpå närmare det sistnämda arbetet än hvad Olavus Petris' skrifter göra. Så t. ex. svara 34 -ug mot 14 -ig förutom 6 'salug' mot 3 'salig'. 'Paulus' har denna form 4 gånger mot två gånger 'Påuel'.

Ännu en omständighet, som möjligen kunde tala för Laurentius Andreæ, vill jag anföra. Jag vidfogar härför en jämförelse mellan några olika från våra första reformationsskrifter hemtade formuleringar af de tio budorden.

De tio budorden.

I '*Een nyttugh underwijsning*' (1526).	I '*Een skön nyttugh vnderwisning*' (1526).	I '*En liten Postilla*' 1) (1530).	På sista sidan i '*En liten Postilla*' 1) (1530).
Thu skal ecke haffwa fremmande gudhar.	Tu skalt inga fremmande gudhar hafua.	Tu skal inga andro gudhar haffua med mich.	Tu skalt icke haffwa fremande gudhar.
Herrans thins gudz nampn skal tw icke fååfengeliga bruka.	Gudz namn skal tu icke fåfengeligha bruka.	Tu skal icke fåfengeliga föra herrans thin gudz nampn, ty herren warder icke hallandes honom oskyloghan, som hans nampn fåfengeliga förer.	Herrans thins gudz nampn skal tu icke fåfengeliga bruka.
Tenk oppåå, ath thu gör Sabbatsdaghen helig.	Tu skalt hålla Sabbatz helgh.	Tenk på Sabbaths daghen at tu helghar honom.	Tenck på at tu gör sabbathsdaghen heligh.
Thu skalt ära thin fadher och thina modher.	Tu skalt hedhra fadher och modher.	Tu skal ära thin fadher och thina modher på thet ath tu skal lenge liffva.	Tu skalt ära thin fadher och thina moder.
Tw skal icke dräpa.	Tu skalt icke dräpa.	Tu skal icke dräpa.	Tu skalt icke dräpa.
Tw skal ecke göra hoor.	Tu skalt icke wara okysk.	Tu skal icke göra hoor.	Tu skal icke göra hoor.
Tu skal ecka stiäla.	Tu skalt icke stiäla.	Tu skal icke stiäla.	Tu skalt icke stiela.
Thu skal icke bära falsk witne emoot thin nästa.	Tu skalt icke bära falsk witne.	Tu skal icke bära falskt witnesbyrdh emoot thin nesta.	Tu skalt icke båra falsk witne emoot thin nesta.
Thu skal ecke begära thin nästes hws.		Tu skal icke begiera thin nästes hws.	Tu skal icke begiera thin nestes hws.
Icke skal thu heller begära hans hustru, dreng, tienstaqwinno, fåå, eller annat thz honom tilhörer.	Tu skalt icke begära thijns nästas hustrw.	Tu skal icke begiera thin nestes hustru ey heller hans tiänare ey heller hans tiänarinno, ey heller hans oxa, ey heller noghot thet thin neste haffuer.	Icke skal tu heller begiera hans hustru, dreng, tienistaquinno, fåå eller annat honom tilhörer.
	Tu skalt icke begära thijns nästas gotz.		

1) »eenfolleliga epter texten som Moses them bescriffuit haffwer.»

1) Epter thz at hwar och en kyrkiopreat är plichtig til at lära sitt soknafolk gudz bodhordh Trona och Fadher wor, Ther fore äre the här enfolleliga vtsatt.

Då vi jämföra de här meddelade olika redaktionerna af de tio budorden, så finna vi det märkvärdiga förhållandet, att den som står på sista bladet i 1530 års postilla icke är Olavus' egen, sådan som han har den några få sidor förut, utan att den är väsentligen densamma som i 'Een nyttugh wnderwijsning', men vi se också det, att den icke är direkt afskrifven, utan att förändring har skett så att den ålderdomliga formen 'ecke' utbytts mot det tidsenligare 'icke', hvaremot formen 'skalt', som 1526 års redaktion endast har en gång, här är den talrikare förekommande. Olavus' egen redaktion har däremot konsekvent 'skal'. Hade nu Olavus velat återge 1526 års formulering sådan den fans i 'Een nyttugh wnderwijsning', så borde han antingen ha skrifvit af den fullständigt eller moderniserat dess språk fullständigt, men ingendera delen har skett. Ehuru redan det är oförklarligt, att han ej skulle följa sin egen i samma arbete gjorda formulering, så är det ännu underligare, om han skulle gjort den omtalade förändringen. Den enda resonliga mening jag kan få ur detta förhållande är den, att sista bladet i postillan af 1530 är tillagdt af någon annan och troligen då af samme man som författat 'Een nyttugh wnderwijsning', hvilken kunnat sin egen formulering utantill och i allt väsentligt återgifvit densamma sådan som den då förekommer. Om Olavus skulle återgifvit 1526 års formulering, hvilket i och för sig är otroligt, då han själf strax förut gifvit en annan, så borde han åtminstone följt sitt språkbruk. Nu veta vi, att bakom 1530 års postilla stå rikets prelater d. v. s. Laurentius Andreæ. Det är då ej otroligt, att det har kunnat vara han, som lagt till detta sista blad, och då skulle detta äfven peka åt det hållet, att han skulle hafva författat 'Een nyttugh wnderwijsning'. Detta vill jag nu emellertid ej bestämdt påstå, men jag tror snarare, att han skrifvit den än att Olavus Petri gjort det. Och om ej Laurentius skrifvit den själf, så torde det dock hafva skett på hans föranstaltande af någon, som på samma gång haft tillfälle att få blicka in i gången af nya testamentets öfversättning.

Således, mitt resultat hittils är, att uttalandena i 'Een nyttugh wnderwijsning' lemna intet stöd för åsigten, att Olavus skulle ha varit den som öfversatt nya testamentet af 1526; och om man af den nämda skriften kan draga några konklusioner, så är det snarare, att Laurentius Andreæ har gjort det.

Ännu en liten bok från 1526 har länge fått gå och gälla för att vara författad af Olavus Petri. Det är:

Een stön nyttugh vnderwisningh allom Christnom mennistiom (icke allena barnom och vngo folke) vthan och them gamblom ganska nyttugh stelt på spörsmåll och swar. MDXXVJ.

Såsom numera uppvisats, är denna lilla katekes en ordagrann öfversättning från tyskan (se Sveriges Bibliografi, tredje häftet, sid. 159), men hvem som öfversatt den är fullständigt obekant. Den går i utprägladt reformatorisk anda och skulle nog så till vida kunna vara öfversatt af Olavus, men äfven här talar ej språket för detta antagande. Nästan exklusivt herska -ug-formerna, och dessutom finna vi en vexling mellan skrifningarne 'mich': 'migh', 'tich': 'tigh' och 'sich': 'sigh', hvilken vexling hvarken förefinnes i 'Een nyttugh wnderwijsning' eller hos Olavus, men däremot i nya testamentet. Olavus skrifver annars med oblidkelig konsekvens 'mich', tich', 'sich' under hela sitt författarskap, så när som de sista åren, då han möjligen i detta afseende gör en förändring, kanske emedan bibeln af 1542 skrifver på annat sätt och han påverkas häraf. Jag tror därför ej, att någon af de två under året 1526 utgifna reformationsskrifterna stammar från Olavus' hand och jag tror inte ens, att de äro producerade af samme person.

Det skulle nu följa att med språket i alla de återstående värkligen autentiska skrifterna af Olavus Petri jämföra språkbruket i nya testamentet. Men innan jag skrider härtill torde först närmare undersökningar om huru själfva öfversättningen blifvit värkstäld vara lämpliga. Jag har redan ofvan antydt oriktigheten af den gamla åsigten om att Luthers tyska text skulle väsentligen blifvit

följd. Af den jämförelse, som jag värkstält på olika ställen genom hela nya testamentet, har det synts mig tämligen otvetydigt framgå, att i hela förra hälften af boken är Luthers inverkan på den svenska texten synnerligen litet framträdande, under det att hans tyska text mycket tydligare kan spåras i den senare hälften från och med romarbrefvet. Något afgörande bevis för, att den grekiska grundtexten i märkbar utsträckning kommit till användning har jag ej kunnat finna. Däremot är det mycket tydligt, att såväl versio vulgata som isynnerhet Erasmus' från grekiskan gjorda själfständiga latinska version varit de hufvudtexter, från hvilka den svenska öfversättningen värkstälts. Af Erasmus' latinska version har jag sett sex olika upplagor, hvilka äro hvarandra nästan fullständigt lika. Emellertid förefinnes någon olikhet mellan en upplaga af 1516 och senare dylika. Till grund för de jämförelser, som härefter följa, ligger en upplaga från 1519 med grekisk paralleltext. För Luthers tyska text har jag haft att tillgå hans septemberbibel från 1522 i fotografiskt eftertryck; men då det med säkerhet ej är denna upplaga, som varit tillgänglig för de svenska öfversättarne, har jag härmed på de mest afvikande ställena jämfört ordalydelsen i Luthers bibel från 1542. Där endast en latinsk text aftryckes äro vulgata och Erasmus antingen fullständigt lika eller så obetydligt afvikande, att någon differens i den svenska öfversättningen ej kan uppstå. Endast på de i det följande kursiverade ställena synes mig något inflytande från Luther vara att antaga i de textutdrag jag här anför.

Matheus.

	Luther, Sept. 1522.	*Nyia Test. 1526.*	*Versio vulgata.*	*Erasmus 1519.*
1,18	ehe sie mit eynander zu hausz sassen (er sie heim holet 1542).	förra än the kommo samman.	antequam convenirent.	priusquam congressi fuissent.
2,13	Denn es ist forhanden das Herodes das Kyndlin suche.	ty thet kommer ther till ath Herodes skal sökia effter barnet.	Futurum est enim ut Herodes querat puerum.	
2,18	Auff dem gebirge hat man ein geschrey gehoret, *viel klagens* weynenz vnd heulenz.	I höghdenne wart hörd en röst, *stoor claghmål,* gråt och mykit skrään.	Vox in Rama audita est ploratus et ululatus multus.	— — — — — — — — — — lamentatio, ploratus et ululatus multus.
2,18	Vnd wollt sich nitt trosten lassen denn *es war aus mit yhnen.* (*ὅτι οὐκ εἰσίν*).	will ey lata hughswala sigh, ty *thet war uthe medh dem.*	Noluit consolari quia non sunt.	noluit consolationem admittere quod non sint.
14	Jhesus aber recket seyn hand aus vnd erwischt yhn.	Och strax recte Jesus vth handena och fattadhe vthi honom.	Et continuo Jesus extendens manum apprehendit eum.	Continuo autem extento manu.
	vnd traten yn das Schiff vnd der wind leget sich.	Och när the woro inkompne j skepit stilladhe wädhret sigh.	Et cum adscendissent in naviculum cessavit ventus.	Et cum essent ingressi navim conquievit ventus.
14,14	Vnnd heylte yhre krancken.	Och the siwka som ther ibland woro giordhe han helbrögda.	et curavit langvidos eorum.	et sanavit ex illis qui male valebant.
14,15	Am abend aber tratten seyne Jünger zu yhm.	Och när som thz leedh åt afftonen giingo hans läryungar till honom.	Vespere autem facto acesserunt.	
14,15	die nacht fellt daher.	tijdhen är förlijdhen.	hora jam præteriit.	
14,19	sahe auff gen hymel.	sågh vpp j himmelen.	aspiciens in cœlum.	sublatis in coelum oculis.
14,22	Und alsbald treyb Jhesus seyne iunger daz sie ynn das schiff traten vnd fur yhm widder herüber furen bis er das volck von sich liese.	Och strax dreef Jesus sina läryungar, ath the skulle stigha j skepit och fara fram före utöffuer in på thet andra landit, så lenge han skilde folkit j från sigh.	Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculum et præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbam.	— — — — — — — — ut conscenderent navim et præcederent se in ripam ulteriorem donec dimisisset turbas.
14,27	Aber alsbald redte Jhesus mit yhn und sprach, seyd getrost, ich byns, furcht euch nicht.	Men Jesus taladhe them strax till och sadhe, varer wedh it gott moodh, thet är iach, warer icke förfäradhe.	Statimque Jesus locutus est eis dicens: Habete fiduciam, Ego sum nolite timere.	— — — — — — — — — — — — —: Bono animo este, Ego sum ne terreamini.

25,9 gehet aber hyn zu den kremern.	vtan går heller till them som sälia.	ite potius ad vendentes.	ite potius ad eos qui vendunt.
25,14 ruffte seynen knechten vnd thet yhn seine gutter eyn, vnnd eynem gab er funff centner.	kallade til sigh sina tienare och fick them sina äghodelar i hender och enom fick han fäm pund.	Vocavit servos suos et traditit illis bona sua et uni[1]) dedit quinque talenta.	
25,18 gieng hynn vnd machte eyne grub ynn die erden, vnnd verparg seynes herren gelt.	gick bort och grooff thez i iordhena och bortgömde sin herras peninga.	abiens fodit in terram et abscondit pecuniam domini sui.	
25,25 siehe, da hastu das deyne.	sy. här haffuer tw thet tigh tillhörer.	ecce habes quod tuum est.	
28,1 Am abent aber der feyertagen wilcher anbricht am morgen des ersten tags der sabbaten kam Maria Magdalena.	Om sabbatzafftonen som begynnadhe lysa om then ena sabbatzdaghen, kom Maria Magdalene.	Vespere autem sabbati que lucescit in prima sabbati venit Maria Magdalena.	Vespera autem sabbatorum quæ lucescit in unam sabbatorum venit Maria Magdalene.
28,3 vnd seyne gestallt war wie der blitz.	och han war påseende som en liwngeeldh.	erat autem aspectus eius sicut fulgur.	
28,5 Aber der engel sprach zu den weybern, furcht euch nicht ich weys das yhr Jhesum den gecreutzigten sucht.	Men engelen swaradhe och sadhe till quinnonar. Rädhens icke j, ty iach weet ath j söken effter Jesum som war korszfester.	Respondens autem angelus dixit mulieribus: nolite timere vos: scio enim quod Jesum qui crucifixus est queritis.	
28,12 gellts genug.	ena stora summo penninga.	pecuniam copiosam.	
28,13 saget seyne iungern kamen des nachts vnd stolen yhn, die weyl wyr schlieffen.	Säyen ath hans läryungar kommo om nattena och stålo honom bort mädhan j soffuen.	Dicite quia discipuli eius nocte venerunt et furati sunt eum nobis dormientibus.	

[1]) huic.

Marcus.

2,2 Und alsbald versamleten sich viel also das sie nicht raum hatten auch fur der thur vnd er sagt yhn das wortt.	strax församblades ther monge, så ath rwmet som ther för dören war, räkte them icke heller til, och hafde han tall för dem.	et convenerunt multi ita ut non caperet neque ad januam et loquebatur eis verbum.	congregati sunt multi adeo ut non caperent eos nec illa loca quæ sunt circa ianua.

2,4	deckten sie das dach auff da er war, vnnd grubens auff vnnd liessen das bette ernydder.	refuo the taket på hwset ther han war och giorde it holl på taket, och medh togh slepte nedher sengena.	nudaverunt tectum ubi erat et patefacientes submiserunt grabatum.	nudaverunt tectum ædium in qvibus erat et perfosso tecto funibus dimitterunt grabatum.
2,12	vnd gieng hynaus fur yhn allen.	och gick vth j allas theras åsyn.	abiit coram omnibus.	egressus est in conspectu omnium.
2,16	warumb isset und trinckt er mit den zollnernn vud sundern.	huad är thet ath han äter och dricker medh publicaner och syndare?	Qvare eum publicanis et peccatoribus manducat et bibit.	Quid est quod cum publicanis et peccatoribus edit ac bibit?
2,17	die starcken durffen keyns artztes sondern die kranken, ich byn kommen zu ruffen den sundern zur busse vnnd nicht den gerechten.	The ther helbryghda äro behöffua icke läkiaren vtan the som kranche äro, iach är icke kommen till ath kalla the retferdugha vtan syndare till bätring.	Non necesse habent sani medico sed qui male habent non enim veni vocare justos sed peccatores.	Non opus habent qui valent medico sed qui male habent. Non veni vocandum iustos sed peccatores ad pœnitentiam.
2,23	Vnnd seyne iunger fiengen an eynen weg erdurch zu machen vnnd raufften ehern aus.	och hans läryungar begynte i väghen vppryckia ax.	et discipuli ejus cœperunt progredi et vellere spicas.	et cœperunt discipuli ejus iter facere uellentes spicas.
2,26	tzur tzeytt Abiatar des hohen priesters vnnd assz die Schawbrott die niemant thurst essen.	vnder then öffwerstepresten abiathar och ååt the framliggiandes brödh, hvilken ingom wåro lofflighen ath äta.	sub Abiathar principe sacerdotum et panes propositionis manducavit quos non licebat manducare.	
4,30	Vnnd er sprach, wenn wollen wyr vergleychen das reych gottis? vnnd durch wilch gleychnis wollen wir es furbilden? Gleych wie eyn senffkorn, wenn das geseet wirtt auffs land, so ists das kleyniet vnter allen samen auff erden, vnnd wenn es geseet ist, så nympt es zu, vnnd wirt grosser denn alle *kolbrautter*, vnd gewynt grosse	Och sagde han, hwem skola wij likna gudz rijke? och medh huad lijknilse wilia wij betekna thet. Thet är såsom itt sinaps korn, huilkit thå thz såghet wardher j iordhena, är thet mindre än all annor fröö som på iordhen är, och thå thz såghet är, vppgår thz, och wardher större än all annor *kålkryddor*, och gör	Et dicebet: Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis quod quum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra Et quum seminatum fuerit ascendit[1]) et fit majus omnibus oleribus et facit ramos	qua aollatione conferemus illud? Est sicut granum sinapis . . .

[1]) exurgit.

zweyge, also, das die vogel vnter denn hymel, vnter seynem schatten wonen kunden.	stora greenar så ath foghlanar som vnder himmelen åra, mågha boo vnder tess skugga.	magnos ita ut possint sub umbra ejus aves coeli habitare [2]).	[2]) nidificare.
4,33 Vnnd durch viele solche gleychnisse saget er yhn das wortt.	Och medh monga sådana lijknilse sagde han them ordith.	Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum [3]).	[3]) sermonem.
4,35 Vnnd an dem selbigen tag des abents sprach er zu yhn, last vns vber faren.	Och then samma daghen, thå afftonen wart, sagde han till them, wij wilia fara vthöfuer, på then andra stranden.	Et ait illis in illa die quum sero esset factum: Transeamus contra.	Et ait illis in die illo cum facta esset vespera: Transeamus in ulteriorem ripam.
6,39 Vnd er gepot yhn, das sie sich alle lagerten bey tisch vollen auff das grune gras, vnd sie satzten sich, nach schichten yhe hundert vnd hundert, funfftzig vnd funfftzig. Vnd er nam die funff brott vnd zween fisch vnd sahe auff gen hymel.	Thå bödh han them ath the skulle lata them alla sätia sigh, skickandes sigh j maatskap här och ther j gröna grassit, och the satte sigh j roota taal på gräszplatzanar hundradhe och hundradhe fämtiyo och fämtiyo, och så toogh han the fäm brödhen, och the twå fiskar, och upplyffte sin öghon til himmelen.	Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. Et discubuerunt in partes per centenos et quinquagenos. Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus, intuens in cœlum.	— — — — — — — — — — — — — distributis conviviis in viridi herba. Et discubuerunt divisi in viridaria centeni et quinquageni. Et acceptis quinque piscibus sublatis in cœlum oculis.
16,1 Und da der Sabbath vergangen war, kaufften Maria Magdalena vnd Maria Jacobi vnnd Salome specerey auff das sie kemen vnd salbeten yhn, vnnd sie kamen zum grabe an eynen sabbather seer frue da die sonne auff gieng.	Och thå sabbatzdaghen framgongen war, gingo Maria Magdalene och Maria Jacobi och Salome och köpte wälluktandis krydder, på thet ath the skulle komma och smöria honom. Och på then ena sabbatzdaghen komo the till graffwen ganska bittidha thå solen redho upgick.	Et cum transisset sabbatum Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata ut venientes vngerent Jesum [1]). Et valde mane vua sabbathorum veniunt ad monomentum orto jam sole.	[1]) eum. Et summo diluculo diei primi sabbathorum veniunt ad monumentum exorto sole.
16,8 vnd sagten niemant nichts.	icke heller sadhe the noghot för noghrom.	et nemini quidquam dixerunt.	neque cuiquam quidqvam dixerunt.

16,12 Darnach da zween aus yhnen wandelten, offenbart er sich vnter eyner andern gestallt, da sie auffs feld giengen.	Ther effter thå twå vthaff them wandradhe vthåt landzbygden syntes han them vthi en annor skapilse.	Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie euntibus in villam.	— — — — — — — — — — — — — — — apparuit in alia forma euntibus rus.

Lucas.

1,1 Syntemal sichs viel vntervunden haben zu stellen die rede von den geschichten, so unter uns ergangen sind, wie unns das geben haben, die von anfang selbsichtige vnd diener des wortts gewesen sind, hab ichs auch fur gott angesehen nach dem ichs alles von forne an, mitt fleys erfolget habe, das ichs zu dyr meyn guter Theophile, ordentlich schrybe, auff das du dich erkundigest eynes gewissen grunds der wort, wilcher du vnterrichtest bist.	Efter monge haffua taghit sich före ath förtelia the ting som ibland oss aldra wissast äro, så som the oss föresaght haffua som aff begynnilsen thet medh theres öghon sagho och sielffue en deel woro vthtaff thet the sadhe, syntes och mich sedhan iach aff begynnilsen all ting granneligha vthfråghat haffuer, scriffua tigh til min gode Theophile, ath tw måå förfara wissa sanningen, om the stycker ther tw om vnderwijster är.	Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt rerum, Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis, Visum est mihi assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scriberem, optime Theophile, Ut cognoscas eorum, verborum de quibus eruditus es veritatem.	Qvoniam complures agressi sunt contexere narrationem earum quæ inter nos certissimæ fidei sunt rerum, sicuti tradiderunt nobis ii qui ab initio suis oculis viderant ac pars aliqva fuerant eorum quæ narrabant: visum est et mihi ut cunctis ab initio exacta diligentia peruestigatis deinceps tibi scriberem optime Theophile, quo agnoscas eorum de quibus edoctus fueras certitudinem.
1,8 Vnd es begab sich, da er priester ampts pfleget fur gott zur zeyt seyner ordnung nach gewohnheyt des priesterthumbs, war es an yhm das er reuchen sollt.	Så begaff thet sigh then tijdh Zacharias j sitt skiffte skulle holla sitt presta ämbete för gudhi, effter then sedhuenio som j thet prestaskapet war, föll lotten på honom, ath han skulle optända rökilse.	Factum est autem, quum sacerdotio fungeretur[1]) in ordine vicis suæ ante Deum, Secundum consuetudinem[2]) sacerdotii sorte exiit ut incensum poneret.	— — — — — — — — — — — — — — — [1]) fungeretur Zacharias in — — — — — — — — — — — — — — — [2]) consuetudinem functionis sacerdotalis, sors illi obvenit ut odores accenderet.
1,11 am reuchaltar.	wedh altaret ther rökilszen plåghade göras.	altaris incensi.	altaris in quo thymiata solent adoleri.
21,2 *zwey scherfflyn.*	*twå skärffwer.*	æra minuta duo.	

21,5	von feynen steynen vnd *kleynoten*.	medh herligha steenar och *clenodier*.	bonis lapidibus et donis.	
21,8	viel werden komen ynn meynem namen vnd sagen, ich sey es.	monga warda kommandes vnder mit nampn säyandes sigh wara Christum.	Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum.	— — — — — — — — — — dicentes se esse Christum.
21,11	vnd werden geschehen grosse erdbebungen hyn vnd widder, pestilentz vnd theur zeytt, auch werden schreckniss von hymel vnd grosse zeychen geschehen.	och stoort jordhbäwande skall wardha mongastadz. och hunger och pestilentie och förskräkkelse och stoor teekn warda skeende vthaff himmelen.	Et terræ motus magni erunt per loca et pestilentiæ et fames terroresque de coelo et signa magna erunt.	— — — — — — — — — — — et fames ac pestilentiæ terriculamentaque et signa de coelo magna erunt.
21,12	vbirantwortten ynn yhre schulen.	offuerantwardha idher in på theres råådh.	tradentes in synagogas.	— — in conciliabula.
21,14	So nempt nu zu herzen das yhr nicht sorget.	Så säter idher före vthi idher hierta, ath i intit skolen tenkia framföre.	Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari.	Habete igitur fixum in — — — — — — —
21,20	mit eynem heer.	medh hårar.	ab excercitu.	ab excercitibus.
21,23	Weh aber den schwangern vnnd sengern ynn den selben tagen.	men wee them som haffuandes äro och them som diya geffua i the dagar.	Væ autem pregnantibus et nutrientibus in illis diebus.	— — — — — — — et mamma nutrientibus.
21,24	fallen durch des schwerdes mund.	warda fallandes för swerdz äggene.	cadent in ore gladii.	cadent acie gladii.
21,25	Vnnd auff erden wirt den leuten bang seyn, das sie nit wissen wo hynn aus, vnd das meer vnd die wasser werden brausen.	Och på iordhena wardher folkena ångest medh förtwiffuilse, och haffuet och wåghen wardher mykit bulrande.	et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum.	et in terris anxietas gentium per desperationem resonanti mare et fluctu.

Johannes.

3,5	Es sey denn, das yemant geporn werde aus dem wasser vnd geyst der kan mit ynn das reych Gottis kommen.	Vtan en wardher födder aff watne och andanom kan han icke ingå i gudz rijke.	Nisi quis renatus fuerit ex aqva et Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei.	— — — — — — — — ex aqva et spiritu non — — — — — —

3,12	Glewbt yhr nit, wenn ich euch von yrdischen dingen sage, wie wurdet yhr glewben, wenn ich euch von hymelischen dingen sagen wurde?	När iach sadhe idher iordisk ting, och troon icke, huru skolen j troo, om iach sägher idher himmelsk ting.	Si terrena dixi vobis et non greditis, qvomodo si dixero vobis cœlestia creditis[1]).	[1]) credituri sitis.
3,30	Er muss wachszen, ich aber muss abnemen.	honom bör växa till, och mich bör förminszkas.	Illum oportet crescere me autem minui.	
3,31	Wer von der erden ist, der ist von der erden, vnd redt von der erden.	then som aff iordhen är kommen, han är iordisk och aff iordhena talar han.	Qvi est de terra, de terra est[1]) et de terra loquitur.	[1]) terrenus est.
15,6	vnd man samlet sie vnd wirfft sie yns fewer vnd verbrennet sie.	Och the binda them samman, och kasta j eeldhen och the brenna.	et colligent eum et in ignem mittent et ardet.	et colligunt eos et in ignem conjiciunt et ardent.
15,15	Ich sage hynfurt nit das yhr knechte seyt.	Här effter kallar iach idher icke tienare.	Jam non dicam vos servos.	Non post hoc vos dico servos.
15,22	Nu aber konnen sie nichts furwenden yhr sund zu entschuldigen.	Men nu haffua the ingen vrsak för theres synd.	Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.	Nunc autem non habent qvod prætexant peccato suo.
15,25	Doch das erfullet wird der spruch yn yhrem gesetz.	doch är thet skeedt, ath thet talet fulkomnas skall som j theres lagh scriffuit är.	Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est.	Sed hoc accidit ut compleat sermo — — — — — — — — —

Apostlagerningar.

1,4	Vnd als er sie versamelt hatte befahl er yhn.	och thå han hadhe församblat them på it rwm, bödh han them.	et convescens præcepit eis.	et congregans illos in idem loci præcepit eis.
1,4	wilche yhr habt gehoret (sprach er) von myr.	ther j (sadhe han) aff hördt haffuen vthaff mich.	quam audistis (inqvit) per os meum.	de quo inquit audistis ex me.
1,8	sondern yhe werdet die krafft des heyligen geysts entpfahen, wilcher auff euch komen wirt vnnd werdet meyne zeugen seyn zu	Men j skolen vndfå krafft szedan then helghe ande kommer vtöffuer idher, och skolen wara mich witne ey allenast i Hierusalem	Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem	Sed accipietis virtutem posteaquam spiritus sanctus aduenerit super vos et eritis mihi testes, non solum Hierosolymis, verum etiam

	Jerusalem vnnd ynn gantz Judea vnd Samaria.	utan och j alt Judee landit och j Samarian och sedan in til iordhenes ända.	et in omni Judæa et Samaria et usque ad ultimum terræ.	in universa Judæa, Samariaque denique usque ad extrema terræ.
1,9	Vnnd da er solchs gesaget, ward er auff gehoben zu sehens vnnd.	Och när han thetta sagt hadhe, wort han j theres åsyn vptaghen j höghden och.	Et quum hæc dixisset videntibus illis elevatus est et.	hæc loquutus videntibus iisdem in altum sublatus est.
1,10	zween menner ynn Weyssen kleydern.	twå män clädde vthi hwijt clädher.	duo viri in vestibus albis.	viri duo amicti vestibus albis.
25,1	Da nu Festus ynns land komen war zoch er vber drey tage hinauf.	Thå nw Festus hadhe fått landet, effter tree daghar foor han vp.	Festus ergo, quum venisset in provinciam post triduum ascendit.	Festus ergo suscepta provincia — — — — — — — — — — —
25,7	Da der selb aber dar kam tratten vmbher die Juden.	Thå han framledder war stodho the Judhar kringhom honom.	Qui cum perductus esset circumsteterunt eum Judæi.	
25,14	legt Festus dem Konig den handel von Paulon fur und sprach.	förtalde Festus konungenom Pauli saak seyandes.	Festus regi indicavit de Paulo dicens.	Festus regi retulit causam Pauli dicens.
25,19	wilchen Paulus sagete er lebete. (gr. ἔφασκεν).	Och Paulus stoodh ther vppå ath han leffdhe.	quem affirmabat Paulus vivere.	
25,20	Da ich aber mich der frage nit verstand.	Thå iach twiffwelactugh war om sådana spörazmåål.	Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione.	
25,27	denn es duncket mich vngeschickt ding seyn eynen gepunden zusenden vnd nicht antzeygen die vrsach wider yhn.	För ty migh synes orät wara ath senda honom bunden och icke ther medh geffua sakena till kenna hwarföre han beclaghat är.	Sine ratione[1]) enim mihi videtur mittere vinctum et causas ejus non significare.	[1]) Iniquum.
28,26	vnnd verstendig werden ynn yhrem hertzen.	och förstå medh hiertat.	et corde intelligant.	
28,29	[Und da es die Juden horeten] vnd er solchs redet, giengen sie hyn vnd hatten eyne grosse frage vnter yhn selbs.	och när han hadhe thet sagt, gingo Judhanar vth jfrå honom och hadhe emellan sigh mykin befråghilse.	Et quum hæc dixisset exierunt abeo Judæi multum habentes inter se questionem[2]).	[2]) disceptationem.
28,31	*vnverpotten.*	*oförbudhen.*	sine prohibitione.	nemine prohibente.

Romarbrefvet.

1,13 das ich etwas guttis schaffet auch vnter euch gleych wie vnter andern heyden. Ich bin eyn schuldner bey der Kriechen vnnd der vnkriechen.	vppå thet iach motte och någhon fruct haffua j bland idher så som ibland andra hedhningar. Jach är plichtug bådhe Greker och Barbarsker.	ut aliquem fructum habeam et in vobis sicut et in ceteris gentibus. Græcis ac barbaris debitor sum.	— — — — — — — — — — — — quemadmodum et inter reliquos gentes Græcis simul et Barbaris.
2,14 Denn so *die heyden (ἔθνη)*, die das gesetz nicht haben vnd doch vom natur thun der gesetzs ynhalt.	ther före om *hedninganar* som icke haffva lagen göra doch aff naturen thet lagen inneholla.	Quum enim gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt.	
3,4 Es bleybe *viel weger* also das Got sey warhafftig, vnd alle menschen lugenhafftig, wie geschrieben stehet *Auff das du rechtfertig seyest ynn deynen worten vnd ubirwindest.*	Wari *heller* gudh sanferdugh och hwar och en menniskia lögnactugh, så som scriffuit är, *Uppå thet tu bliffuer rettferdugher j thin oordh och offuerwinner.*	Est autem Deus verax: omnis autem homo mendax sicut scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis et vincas.	
4,9 Nu diesze selickeyt, gehet sie *vber* die beschneyttung odder vber die vorhaudt.	Mon thenna salugheeten allenast wara kommen *offuer* vmskärilsen eller och offuer förhudena.	Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet an etiam in præputio	
7,2 Denn eyn weyb, das onter dem man ist.	Ty ath en qwinna som manne är widherbunden.	Nam quæ sub viro est mulier.	nam viro obnoxia mulier.
7,3 ist sie losz vom gesetz.	bliffuer hon löss aff mandzeus lagh.	soluta est a lege viri.	
6,2 Wie solten wyr ynn sunden wollen leben, der wyr abgestorben sind.	Wij som äro döde frå syndenne hurw skolom wij än nw leffua j henne.	Qvi enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc[1]) vivemus in eodem.	[1]) adhuc.
6,5 So wyr aber sind sampt yhm gepflantzt worden zu gleychem todt, so werden wir auch der aufferstehung gleych seyn.	ty om wij ärom wordne inimpadhe vthi honom medh hans dödz lijknilse, så wardhom wij och vpståndilsens.	Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus simul et resurrectionis erimus.	nam si insitii facti sumus illi per similitudinem mortis ejus nimirum et resurrectionis participes erimus.

6,12	*So last nun die sunde nicht hirschen* ynn ewrem sterblichen leybe, gehorsam zu leysten seyne lusten. *Auch begebet nicht der sunden ewre glieder zu waffen der vngerechtigkeit.*	*Så later nw icke syndena regnera* j idhart dödheliga lekamen, så ath i henne efterfölyen vthi hennes lustar, *och geffuer icke syndenne idhra lemmar till orettferdughetennes wapn.*	Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus[2]). Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.	[2]) per cupiditates ejus. Neque accommodetis.
10,1	Denn ich gebe yhn des zeugnis, das sie eyfern vmb Gott, aber mit vnverstand.	ty iach bär witne medh them, ath the haffua flijtligha acht till gudh, dock icke wijsligha.	Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem[3]) Dei habent sed non secundum scientiam.	[3]) studium.
10,3	Denn sie erkennen die gerechtigkeyt nicht, die fur Got gilt, vnd trachten yhre eygen gerechtickeyt auff tzurichten.	ty ath the förstå icke gudz retferdugheet, vtan sätia sigh före theres eghen retferdugheet.	Ignorantes enim justitiam Dei et suam quærentes statuere.	Nam ignorantes Dei justiciam et propriam justiciam quærentes constituere.
10,12	Es ist hie keyn vnterscheid*) Es ist allertzumal eyn herre. *) vnter Jüden vnd Greichen, 1542.	Thet är ingen åtskilnat emellan Judha och Greek, ty ath en herre är öffuer alla.	Non enim est distinctio Judæi et Græci, nam idem Dominus omnium.	
10,17	Så kompt der glawbe *aus der predigt.*	Så är troon *aff predicanen.*	Ergo fides ex auditu	Ergo fides ex auditu est.
10,19	Ich wil euch eyfern machen vber dem das nicht meyn volk ist.	Jach skall vpweckia idher till nijt medh thet folk som icke är folk.	Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem.	Ego ad æmulationem provocabo vos per gentem quæ non est gens.
10,21	zu dem volck das yhm nicht sagen lest, vnd widderspricht myr.	til thet otrooghna och genstörtugha folkit.	ad populum non credentem et contradicentem.	
16,1	am dienst der gemeyne zu Kenchrea, das yhr sie auffnempt ynn den herrn. *(ἐν κυρίῳ).*	till tienist j then försambling som är j Kenchrea ath i henne vndfången j Christo.	in ministerio ecclecisæ, quæ est in Cenchris, Ut eam suscipiatis in Domino.	ministra ecclecisæ Cenchreensis ut illam suscipiatis in Christo.
10,6	Grusset Mariam, wilche hat viel geerbeyt an euch.	Helser Mariam then ther mykit arbetadhe för oss.	Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis[1]).	[1]) erga nos.

16,7	wilche sint berumpte Apostel.	the ther merkelighe äro j bland apostlanar.	qui sunt nobiles in Apostolis[2]).	[2]) inter Apostolos.
16,10	Grusset Apellen den bewerten ynn Christo.	Helser Apellam then ther bepröffuat är j Christo.	Salutate Apellen probum in Christo.	Salutate Apellam probatum in Christo.

I Kor.

2,1	die predigt von Christo. *(μαρτύριον τοῦ θεοῦ).*	guds witnesbyrd.	testimonium Christi.	testimonium dei.
2,2	Jesum Christum den gecreutzigten.	Jesum Christum och honom korszfestan.	Jesum Christum et hunc crucifixum.	
2,6	Da wyr aber von reden das ist eyn weyszheyt die den volkomenen eygenet vnd nicht eyn *weyszheyt dieser welt auch nicht der vbirsten diser welt* wilche zuletzt auffhoren mussen.	Men wijszdomen tale wij ibland them som fulkomne äro, dock icke *thenne werldennes eller werldennes öffuersters wijsdom*, huilke en ände haffua.	Sapientiam autem loqvimur inter perfectos, sapientiam vero non hujus sæculi qui destruuntur.	
2,14	denn es muss *geystlicher weyse* gerichtet seyn.	förty thet motte *medh åndelighit sätt* åthskilias.	quia spiritualiter examinatur[1])	[1]) dijudicantur.
2,16	odder wer wil yhn vnterweysen.	eller hoo will honom rådh giffua.	qui instruat eum.	qui consilium daturus illi.

II Kor.

6,1	Wyr *ermanen* aber *euch als mitthelfer.*	Ja wij *såsom en medhielpare förmana idher.*	Adjuvantes autem exhortamur.	Qvin et audiuvantes obsecramus.
6,12	Unserthalben durfft yhr euch nicht engsten, das yhr euch aber engstet das thut yhr aus hertzlicher meynung.	j ären icke ängsle vthi oss, vthan j ängslens vthi idhor eghen hierta.	Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris.	Non estis angusti in nobis sed angusti estis in visceribus vestris.
6,13	*Ich rede mit euch als mit kindern die gleychen lohn mit uns haben*	*Jach talar medh idher såsom medh barn the ther lijka löön medh oss haffua skola.*	Eandem autem habentes remunerationem (tanqvam filiis dico).	Eandem autem remunerationem ut filiis polliceor.

Galaterbr.

4,3	gefangen vnter den euserlichen satzungen.	indraghne j eghendom vnder werldennes element.	sub elementis mundi servientes[1])	[1]) in servitatem adacti.
4,4	sandte Gott seynen son, der da *geporn* ist von eynem weyb, vnd vnter das gesetz *gethan*.	vthsende gudh sin son *föddan* vthaff qwinno, *giordan* vnder laghen.	misit Deus Filium suum factum[2]) ex muliere, factum[2]) sub lege.	[2]) gr. γενόμενον.
4,6	*Abba lieber vater.*	*Abba käre fadher.*	Abba Pater.	
4,9	*Nu yhr aber Got erkand habet (iah viel mehr von Got erkand seyt)* wie wendet yhr euch denn vmb, widder zu den schwachen vnd *durfftigen* satzungen, wilchen yhr von newes an dienen wolt?	*Nw j gudh kendt haffuen (Ja heller kende ären aff gudhi)* huru wenden j idher till the swagha och *wedertorfftugha* elementen igen, hwilkom j på nytt medh allo tiena wilien?	Nunc autem quum cognoveritis Deum, immo cogniti sitis a Deo quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa qvibus denuo servire vultis?	At nunc posteaqvam cognouistis Deum quin potius cogniti estis a Deo — — — — — — — — — — — — — — — — — qvibus iterum ab integro servire vultis?
4,20	Denn ich bin yrre an euch.	för ty iach weet här näst ingen rådh medh idher.	qvoniam confundor in vobis.	quoniam inopiam patior in vobis.

Epheserbr.

1,5	Vnnd hatt vns verordnet zur kindschafft gegen yhm durch Jhesum Christ nach dem wolgefallen seynes willens.	Och haffuer beskärdt oss till ath han skulle annamma oss för sin barn, genom Christum vthi sigh sielffuan, effter hans wilies godha behagh.	Qvi predestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum secundum beneplacitum voluntatis suæ.	qvi prædestinavit nos ut adoptaret in filios per Jesum Christum in sese iuxta beneplacitum voluntatis suæ.
1,9	Vnnd hatt uns wissen lassen das geheymniss seines willens nach seynem wohlgefallen vnnd hatt dasselbige erfur than durch yhn das es prediget wurt da die zeyt erfullet war.	Och haffuer oss latit få weta hans wilies heemlighet effter hans godha behagh, huilkit han sigh sielffuom föresatt hadhe ath vthskifftas skulle j tijdzens fulhet.	Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ secundum beneplacitum ejus, qvod proposuit in eo, In dispensatione plenitudinis temporum.	patefacto nobis arcano voluntatis suæ iuxta beneplacitum suum quod proposuerat in se ipso usque ad dispensationem plenitudinis temporum.

1,13 mit dem geyst der verheyssung, das ist mit dem heyligen geyst.	medh löfftenes helgha anda.	spiritu promissionis sancto.	
1,18 vnd erleuchtete augen ewers *verstennis* das yhr erkennen mugt wilche da sey die hoffnung ewres beruffs.	och vplysa idhers *förstands* öghon, ath j förstå kunnen hvad hopp han haffuer kallat idher vthi.	Illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus.	— — — — — mentis vestræ ut sciatis quæ sit spes ad quam ille vocavit.
1,19 die *vbirschwengliche* grosse seyner krafft an uns.	hurw *offuersuinneligha* stoor hans crafft är j oss.	Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos.	et quæ sit excellens magnitudo potentiæ illius in nos.
6,12 mit den geystern der boszheyt *unter* den hymel. Umh des willen so ergreifft den *harnisch* Gottes.	emoot andeligha oondzkor *vnder* himmelen, Therföre tagher til idher alt gudz *harnisk*.	contra spiritualia neqvitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei.	adversus spirituales astutias in cœlestibus. Qua propter assumite universam armaturam Dei.
6,14 angetzogen mit dem *krebs* der gerechtigkeyt, vnd geschuchet an ewrn fussen mit rustung des Evangelion von dem frid[1]).	vthiclädde retwisones *kräueto*, och föterna skodde, på thet ath j måghen beredho wara till fridzens euangelium.	induti loricam justitiæ, Et calceati pedes in præparatione evangelii pacis.	induti thoracem iusticiæ et calceati pedibus ut parati sitis ad evangelium pacis.

[1]) 1542: gestiefelt an Füssen mit dem Euangelio des friedes da mit jr bereit seiet.

Colosserbr.

3,5 So todtet nu ewre glider die auff erden sind.	Så döder nw idhra iordiska lemmar.	Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram.	Mortificate igitur membra vestra terrestria.
3,9 lieget nicht vnternander, zyhet den alten menschen aus.	liwgher icke för huar annar effter j haffuen idher vthwrclädt then gambla menniskian.	nolite mentiri invicem exspoliantes vos veterem hominem.	ne mentiamini alius adversus alium posteaquam exuistis veterem hominem.
3,15 Vnnd der fride Gottis behalte *die vberhand* ynn ewrem hertzen.	och gudz fridh wardher *offuerhanden* fångandes j idhor hierta.	Et pax Christi exsultet in cordibus vestris.	et pax dei palmam ferat in cordibus vestris.
3,22 nicht mit dienst fur augen.	icke medh tieniste för öghonen bewisat.	non ad oculum servientes.	non obseqviis ad oculum exhibitis.

Hebr.

2,1 wahrnemen des das wyr horen.	tagha wara på thet oss sagt är.	observare ea quæ audivimus.	attendere iis quæ dicta sunt nobis.
2,14 *Nach dem nu die kinder fleysch vnd blutt haben.*	*Effter barnen haffua köt och blodh.*	Qvia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini.	Posteaquam igitur pueri commercium habent cum carne et sangvine.
2,14 auff das er durch den tod die macht neme dem der des *tods gewalt hatte.*	på thet han skulle genom dödhen nedherleggia honom som *dödhen j wåld hadhe.*	ut per mortem destrueret[1]) eum qui habebat mortis imperium.	[1]) aboleret.

I Petri.

1,3 durch die aufferstehung Jhesu Christi.	ther medh ath Jesus Christus stoodh vp aff dödha.	per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.	per hoc quod resurrexit Jesus Christus ex mortuis.
1,6 die yhr ytzt, eyn kleyne zeyt (wo es seyn sol) traurig seyt ynn mancherley versuchung.	j som nw en liten tijdh lidha bedröffuilse, medh marghahanda försökelse vm så behöues.	In qvo exultabitis modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus.	In quo exultatis nunc ad breve tempus afflicti in variis experimentis, si opus sit.
1,7 Anff das die bewerung an ewerm glawben *werde erfunden viel kostlicher denn das vergengliche gollt.*	vppå thet ath idhar troos bepröffuelse *mykit kosteligharen skall befunnen warda än det förgengeligha guld.*	Ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro inveniatur.	quo exploratio fidei vestræ multo pretiosior auro quod perit reperiatur.
1,11 die herlickeyt darnach, wilchen es offinbart ist. Denn sie.	then herligheet som ther effter fölia skulle, hvilkom thet och oppenbarat war ath the icke.	posteriores glorias qvibus revelatum est qvia non.	qui essent consecuturæ glorias qvibus et illud revelatum est qvod haud.
1,14 nicht gleychbertig den vorigen lusten ewer vnwissenheyt sondern nach dem der euch beruffen hat vnd heylig ist.	ath j icke geffuen idher till the förra begärilsen som idher regeradhe förra än j kenden Christum, vtan så som then hälogh är som idher kallat haffuer.	non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis sed secundum eum qvi vocavit vos, sanctum. *(μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῃ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις).*	ut non accommodetis vos pristinis concupiscentiis quibus dum adhuc ignoretis Christum agebamini, sed quem admodum is qui vos vocavit sanctus est.

Joh. Uppenb.

6,2	Vnd er gieng aus zu vberwinden.	Och gick vth winnandes till ath winna.	et exivit vincens ut vinceret.	— — — — et ut vinceret.
6,4	Vnd es gieng aus eyn ander pferd das war rodt.	Och ther gick en annan hest uth rödh.	et exivit alius eqvus rufus.	
6,6	*Eyn mas weizen vmb eynen pfennig, vnd drey mas gersten vmb eynen pfennig vnd dem ole vnd weyn thu keyn leyd.*	*Itt mådt hwete om en penning, och try mådt biwgg om en penning och olionne och winet gör ingen scadha.*	Bilibris tritici denario et tres bilibres hordei denario et vinum et oleum ne læseris.	
6,12	Vnd der mond ward wie blutt.	och månen wort allsammans såsom itt blodh.	et luna tota facta est sicut sangvis.	
6,15	*Vnd die konige auff erden vnd die vbirsten vnd die reichen vnd die hewbtleutt vnd die geweldigen vnd alle knechte und alle freyen.*	*Och konungarna på iordhenne, och the öffuerste, och the rike, och the höffuitzmän och the wälloghe och alle eeghne och alle frije.*	Et reges terræ et principes et tribuni et divites et fortes et omnis servus et liber.	Et reges terræ et principes et divites et tribuni et fortes et omnis servus et liber.

Det resultat, hvilket ett genomögnande af de här meddelade textjämförelserna lemna, är således, att 1526 års nya testamente till och med apostlagerningarne är en öfversättning från latinet, att i första rummet Erasmus' text blifvit följd och i andra versio vulgata, samt att Luthers inflytande i denna förra hälft är synnerligen obetydligt och torde inskränka sig till ett och annat svåröfversättligt ord, som valts med ledning af den tyska texten; men att från och med romarbrefvet den tyska textens inverkan är mycket betydande, äfven om man ej kan säga att öfversättningen skett från denna text utan snarare måste stanna vid, att i denna senare hälft en sammanarbetning egt rum af de tre nämda versionerna. Detta egendomliga förhållande kan nu ge anledning till åtminstone ett par hypoteser. Den närmast till hands liggande är naturligtvis den, att det varit två öfversättare, och detta kan det tyckas vara ytterligare anledning att ponera, då man finner, att tvedrägten vid behandlingen af öfversättningen motsvaras af en tudelning i själfva boken. I och med apostlagerningarne slutar nämligen följden af de i alfabetisk ordning signerade läggen. Mathei evangelium till och med apostlagerningarne äro sålunda signerade från *A* till och med *Q*, men sedan kommer ej signeringen *R*, utan det därpå följande företalet till romarbrefvet är signeradt med ett klöfverblad, hvarpå åter signeringen börjar med *A*. Och detta motsvaras nu också af bladens numrering, så att Mathei evang.—apostlag. innehålla blad 1—107, hvarpå romarbrefvet till bokens slut har blad 1—89. Detta kan ju tyda på, att tryckningen af de båda hälfterna värkstälts samtidigt, den ena oberoende af den andra. Då man sammanhåller detta med den förut nämda omständigheten, att öfversättningen just mellan dessa båda delar visar en olikartad karaktär, så kommer man lätt till den slutsatsen, att det hufvudsakligen varit tvenne personer, som redigerat hvar sin afdelning helt och hållet ända från öfversättningen till och med tryckningen. Denna hypotes kan vid första påseende tyckas tilltalande nog, men det finnes äfven en annan, som först måste pröfvas. Härtill kommer jag sedan.

Det är ännu en nya testamentsöfversättning, som man skulle kunna tänka möjligen hafva influerat på den svenska, och det är den danska, som utgafs 1524. Emellertid känna vi genom ett egenhändigt bref från Laurentius Andreæ till biskop Olof i Trondhjem, att denna danska version ej kommit öfversättarne till handa, förr än arbetet var nära sin fullbordan. Jag har visserligen helt flyktigt jämfört denna danska öfversättning med den svenska, men det tyckes mig framgå, att denna uppgift är fullt riktig, enär ingen inverkan kan spåras. Möjligen kan man dock misstänka, att företalets förklaringar öfver de nyare och ovanligare ord och glosor, som i och med detta arbete i svenskan införts, torde hafva företagits efter mönstret af den danska öfversättningen, där dylika ordförklaringar också förekomma.

Men från Luther hafva nu hemtats förra hälften af »It almennelighit förspråk till thet Nyia Testamentit», alla de andra företalen samt randanmärkningarne, åtminstone till allra största delen. Slutligen har också Luthers indelning af kapitlen i smärre stycken blifvit följd med få afvikelser. Möjligt är, att öfverensstämmelsen häri är fullständig, hvilket jag ej kan afgöra, då jag ej haft att tillgå den Luthers upplaga, som varit öfversättarens närmaste förebild.

Den oriktiga åsigt om den svenska öfversättningens förhållande till Luthers, hvilken hittills varit den gängse, har troligen sin upprinnelse på flere håll, men den ursprungliga upphofsmannen till misstaget torde dock vara *Messenius*, då han i sin *Scondia Illustrata* Tom V pag. 23 skrifver: »Fuit autem M. Olaus cum collegiis versioni nunc (1525) intentus Novi Testamenti, translationem seqvens D. Lutheri verbotim». Detta yttrande upprepas sedan ordagrant af *Vertot*, *Pufendorff* och *Hallman*.

En annan källa torde vara ett missförstådt yttrande af *Baazius*, som i sin *Inventarium Ecclesiæ Sveo-Gothorum* pag. 163 säger: »Translationem horum exemplo et imitatione B. Lutheri incepit M. Laurentius Andræ». Honom har *Schefferus* följt i *Svecia Literata*.

Kanske efter begge dessa källor är det, som *Acta Eruditorum* för år 1704 säger: »Novum Testamentum secundum Versionem Lutheri in Suecanum idioma transtulit Laur. Andreæ». Detta yttrande återgifves sedan af *Le Long* i *Bibliotheca Sveca*, hvarpå biskop *Rhyselius* i företalet till den i Linköping 1752 utgifna bibeln säger, att Laurentius Andreæ och Olavus Petri öfversatte nya testamentet »efter» Luthers förra version 1526. Sedan har detta, såsom jag i början visat, modifierats af *B. Bergius*, hvars resultat vanligen tagits för godt.

Lika stor tilltro har deremot Messenius ej funnit i sin andra uppgift, att öfversättningen skulle hafva värkställts af Olavus Petri. Såsom jag redan visat, har Baazius i det citerade år 1642 utgifna arbetet uppgifvit Laurentius Andreæ, och med undantag af de författare, som ordagrant följa Messenius, ha också de fleste auktoriteterna på området denna uppgift.

Schück säger o. a. a., att det är Baazius' uppgift, »som sedermera upprepats af nästan alla följande författare» och att »de flesta senare kyrkohistoriker nöjt sig med att endast upprepa hans påstående, och blott ett försvinnande fåtal har tagit någon hänsyn till Messenius». Detta torde knappast vara fullt riktigt, så till vida som det hos några författare träffas uppgifter om denna sak, hvilka *ej* förfinnas hos Baazius och sålunda måste vara hemtade från annat håll. Så t. ex. säger ärkebiskop *Eric Benzelius* d. ä. i företalet till den år 1703 utgifna s. k. Karl d. tolftes bibel: »I synnerhet är hela nya Testamentet åhr 1523 öfversatt på Swensko af Laurentio Andree, som tå war Presbyter Strengnensis, blef sedan Archi-Diaconus Upsaliensis och omsider Cancellarius vthi Gustavi I:mi regementz tider. Samma nya Testament vthfärdades af trycket i Stockholm i folio åhr 1526.» Denna Benzelius' mycket speciella uppgift förefinnes ej hos Baazius, utan måste vara hämtad från något annat håll, utan att jag kan säga hvarifrån. Och det är omöjligt att antaga den vara ett blott fantasifoster, ty Eric Benzelius var en både lärd och samvetsgrann man. Ytterligare kan såsom en auktoritet i denna fråga åberopas B. Bergius, hvars anförda ar-

bete jag flerestädes användt. Han är den, som af alla de äldre forskarne noggrannast undersökt denna sak, liksom han är den förste som gjort textjämförelser och han har citerat alla de här ofvan anförda författarnes yttranden och sålunda såväl Baazius som Messenius. Utan att angifva de grunder, som förmått honom därtill, uppger han såsom sin bestämda mening, att Laurentius Andreæ varit öfversättaren, men att Olavus Petri utsetts att gå honom med råd och dåd tillhanda. »Hvad denne Olaus härvid egentligen uträttat, är med så mycket otillräckeligare wisshet afgjordt, som det är tämeligen osäkert, om han haft mer att besörja än blotta utgifvandet af trycket». Äfven här träffa vi sålunda en uppgift, som ej finnes hos Baazius, och det är åtminstone ej omöjligt, att den kan grunda sig på något af oss okändt kanske nu förkommet dokument. Bergius var åtminstone någon tid assessor i antiqvitetsarkivet och har tydligen varit en ganska ifrig forskare.

Ännu ett tredje uttalande om denna sak finnes, hvilket visserej kan anses vara hemtadt från Baazius, men däremot möjligen kan vara grundadt på Benzelius' uppgift. Det rör förhållandet mellan den protestantiska öfveersättningen och den förmodligen aldrig afslutade katolska. »Vi få väl», säger prof. Schück, »tänka oss saken på följande sätt.

Konungen, som i detta fall väl var ett språkrör för Laurentius Andreæ, hade af de katolska prelaterna önskat en bibelöfversättning, förmodligen för att använda denna såsom vapen mot den romerska kyrkan. Att han vände sig till fienden själf och ej till t. ex. Olavus Petri, berodde måhända därpå, att han för sitt speciella syfte föredrog en öfversättning, hvilken kyrkans prelater själfva sanktionerat, och hvars bevisande kraft de således ej kunde bestrida . . . Men den öfversättning, som det katolska partiet gjorde, befans förmodligen snart af Laurentius Andreæ olämplig för det afsedda syftet, då den dels värkstälts efter Versio Vulgata, dels väl ock rättats i papistiskt syfte. I stället för att antaga denna föredrog regeringen då den nya protestantiska öfversättningen, hvilken samtidigt utarbetats.» Vidare yttrar prof. Schück: Att

Laurentius Andreæ från början haft något att skaffa med den protestantiska öfversättningen förefaller mindre sannolikt, då man betänker hans ställning till det samtidiga katolska arbetet. Af registraturet framgår otvetydigt, att Laurentius Andreæ under dessa år varit ledaren af regeringens kyrkopolitik. Nu var det regeringen, som sökte tvinga kyrkans män att själfva verkställa den ifrågavarande öfversättningen och ännu i januari 1526 deltog Laurentius Andreæ i det möte där ärendets skyndsamma behandling beslöts. Det kan därför icke gerna tänkas, att han samtidigt, ehuru efter andra principer, själf sysslat med en tolkning af Testamentet, ty i så fall hade han väl svårligen sökt att af prelaterna framtvinga någon öfversättning.»

Först och främst är jag icke fullt öfvertygad om hvilken ställning Laurentius Andreæ personligen intog till den katolska öfversättningsplanen. Åtminstone tyckes det framgå af samtida källor, att konungen själf varit en drifvande kraft i detta afseende, och visserligen var Laurentius Andreæ med på herredagen i Vadstena januari 1526, men hvilken andel han hade i beslutet känna vi icke. Men för det andra lösas icke de svårigheter prof. Schück anför genom att antaga Olavus såsom öfversättare i stället för Laurentius Andreæ. Ty det kan ej gerna tänkas, att Laurentius skulle hafva varit okunnig om att ett så viktigt värk var under görning, och då uppstår samma fråga: hvarför skulle han arbeta för att få en af katolikerna värkstäld öfversättning, om han snart kunde motse en af Olavus? Men vidare skola vi komma ihåg, att den nu föreliggande öfversättningen redan den 14 februari utlofvas färdig till utgifning inom den närmaste framtiden. Det kan ej gerna ha varit möjligt, att den af katolikerna tillämnade öfversättningen kunnat blifva färdig på så kort tid som från Vadstena-mötet i januari samma år. Detta har man väl knappast kunnat begära, och uttalandet i »En nyttugh wnderwijsning» ger då vid handen, att man i det protestantiska lägret ej *velat* vänta. Jag tror därför, att Laurentius redan på Vadstenamötet varit fullt medveten om denna protestantiska öfversättning och haft den i bakhåll. Så uppfattar

också *Dalin* denna sak, där han i »Swea Rikes Historia» säger: »Ärkebiskopen åtog sig att låta uttolka den heliga Skrift på Svenska (näml. redan före mötet i Vadstena) och utdelte wärkeligen hela Nya Testamentet til alla Dom-Capitel at öfversättas. Detta ägde Konungen redan på modersmålet genom Cancelleren Lars Anderssons försorg; men ville nu jämföra det med de Catholiskes at se deras åtskilnat». Inte heller Dalin anger, hvarifrån han har sin uppgift, men naturligtvis känner han till Messenius' yttrande om saken och citerar honom få rader förut.

Utan att fästa allt för mycket afseende vid någon af de här framförda tre auktoriteterna, betonar jag således, att de allesamman ha uppgifter, hvilka ej härstamma från Baazius, och att det ej är af okunnighet om Messenius, som de beslutat sig för Laurentius Andreæ. Emellertid är det nu isynnerhet Benzelius' uppgift, som kan leda fram till den andra af de hypoteser, som själfva öfversättningens beskaffenhet gör mera sannolik. Antager man att öfversättningen började t. ex. 1523, så kan häri ligga en förklaring till den omständigheten att 1526 års nya testamente väl i det afseendet har följt Luther, att till och med styckindelningen af kapitlen är hans men däremot första hälften af texten visat sig vara högst obetydligt påvärkad af honom. Det skulle kunna hända, att den svenska öfversättningen påbörjats, innan ännu något exemplar af Luthers bibel hunnit upp till Sverige. Det har nämligen ej varit Luthers första upplaga från september 1522, hvilken i typografiskt afseende varit förebilden utan någon senare, som jag ej haft att tillgå. Att öfversättningen påbörjats åtminstone före 1525, hvilket i och för sig kan vara rimligt nog, det kanske i någon mån kan stödjas äfven däraf, att Erasmus redan 1524 uttryckligen bröt med Luther och sade sig fri från reformationen, hvarför det för en ifrig anhängare af Luther kunde vara mindre tilltalande att nästan exklusivt följa Erasmus' text. Detta gäller naturligtvis i högre grad i den händelse att Olavus finge anses vara öfversättaren.

Det är således enligt min mening möjligt, att hela förra delen af 1526 års nya testamente är öfversatt, innan något exemplar af Luthers tyska version varit tillgänglig, att under arbetets fortgång ett sådant exemplar kommit öfversättaren till handa, hvilken sedan fortsatt under inflytande af den tyska texten till bokens slut endast egnande den förra hälften en lindrig retuschering efter Luther. Jag är mera böjd för detta antagande än för det förra, att tvenne olika personer skulle hafva redigerat hvar sin halfva, emedan språket trots alla inkonsekvenser och olikheter i enskilda partier dock på det hela taget är enhetligt och isynnerhet ej visar någon som hälst bestämd skilnad mellan förra och senare halfvan.

Däremot är det en synnerligen i ögonen fallande skilnad mellan nya testamentets språk och Olavus' språk sådant detta framträder i början af 1527. »Det starkaste beviset för att Thet Nyia Testamentit värkligen öfversatts under Olavus Petris redaktion ligger», säger Schück, »i den oafvisliga öfverensstämmelse, som hvarje kännare af Olavus Petris skrifter märker mellan dennes så karakteristiska stil samt språket och framställningssättet i Thet Nyia Testamentit. Att ingen annan än han kunnat skrifva de båda förspråken, kan svårligen bestridas af den, som äfven blott flyktigt sysselsatt sig med den store reformatorns arbeten». Ja, att börja med så äro ju företalen öfversatta från Luther så när som på en del af »It almenneligbit förspråk«, och det är i denna del, som man då skulle så nödvändigt spåra Olavus' stil. Utan att vilja precis vara någon kännare har jag dock läst det mesta af Olavus' skrifter, men vågar härtill hvarken säga ja eller nej. Däremot måste jag på det bestämdaste förneka öfverensstämmelsen i språk. Skilnaden är tvärtom så stor, att det är egendomligt, huru så starka differenser kunna existera i skrifter utkomna med blott några få månaders mellanrum. Under det Olavus' språk alldeles afgjordt är nysvenska, så att han enligt min mening är den förste nysvenske författaren, erbjuder nya testamentet ett slags öfvergångsstadium. Men dess egenheter kunna ej alla sägas vara arkaismer,

utan en del får nog skrifvas på ett rent individuelt skrifsätt af öfversättaren.

Först och främst ha vi då att observera, att äfven nya testamentet hör till de skrifter, som i olikhet med hvad som är fallet hos Olavus mycket öfvervägande skrifna -ug samt -lug i orden 'salug', 'helug', (hälog). I en bok med så pass osäkert språkbruk som nya testamentet kan väl i detta liksom i öfriga fall någon ojämnhet förekomma i olika delar, men det är de stora och tämligen bestämda hufvuddragen, som det här är fråga om.

Förste personen pluralis af verbens presentia ändas normalt på -om och någon gång äfven deras imperfecta. Detta är återigen så ytterst sällsynt hos Olavus, att det ej lönar sig att göra någon statistik. Man kan möjligen träffa en ändelse -om på några hundra utan -om.

Tredje person pluralis presens af 'vara' heter i nya testamentet normalt 'äro', vexlande med 'ära'. Samma form heter hos Olavus med högst få undantag 'äre', hvilken jag återigen icke träffat en enda gång i nya testamentet. Således när Olavus Petri för både förste och tredje person plural. skrifver 'äre', så skrifver nya testamentet dels 'äro', dels 'ära' samt 'ärom'.

Nya testamentet skrifver imperfectum af 'varda' någongång 'wart' men normalt 'wort', hvilken senare form jag icke träffat hos Olavus.

Af substantivernas bestämda pluraler äro bildningarne på -anar, -onar, -enar,- aner, -ener (judhanar, stiernonar, prestenar, epistlener) de talrikast förekommande, hvilket icke är fallet hos Olavus, ehuru äfven hos honom rätt många sådana former uppträda.

Olavus skrifver konsekvent 'mich', 'tich', 'sich'; i nya testamentet finnes en egendomlig vexling af dessa former med formerna 'migh', 'tigh', 'sigh'! De tre första evangelierna skrifva nästan konsekvent 'mich' i Johannes växla 'mich' och 'migh' ungefär jämt och i hela det öfriga testamentet är 'migh' den oftast förekommande formen, dock jämte talrika 'mich'. Tämligen konsekvent skrifves 'tigh' och 'sigh' i hela boken utom de sex första kapitlen af Marcus, där 'tich'

och 'sich' äro de öfvervägande. Således se vi, att någon gräns i detta afseende ej uppstår där apostlagerningarne slutar, utan gränsen ligger på andra ställen. I fråga om växlingen af mich: migh ligger den efter Lucas evangelium. Således, jag ville härmed åtminstone fästa uppmärksamheten på det, att någon utpräglad skilnad ej finnes mellan första och andra hälften af boken.

Bland öfriga inkonsekvenser kan märkas, att i hela nya testamentet skrifves normalt 'Joannes' utom i Matheus, där det skrifves 'Johannes', hvilket uteslutande förekommer i kolumntitlarne till Johannes evangelium, men däremot ej själfva texten.

Negationens form 'ecke' uppträder ytterst sällan utom i kap. 9—10 af Matheus, där den träffas inalles 20 gånger. Jag tror emellertid det vore farligt att fästa någon synnerlig vigt vid dessa och dylika variationer. Jag kan anföra ett synnerligen belysande exempel på, huru stora vexlingar i ett enda uttryck, som kunna förekomma på endast några få rader. I tryckfelsregistret finnas följande olika former vid angifvandet af huruvida ett fel skall sökas på ett blads första eller andra sida:

först*o* sidh*o*,
andr*o* sidh*on*,
andr*o* sidh*an*,
andr*a* sidh*an*,
först*o* sidh*en*,
andr*a* sidh*one*,
andr*o* sidh*one*,
förs*te* sidh*one*.

Min mening är, att det hufvudsakligen varit en öfversättare, som möjligen på olika tider med periodvisa uppehåll varit sysselsatt med arbetet. Så ha kanske flere varit sysselsatta med den slutliga redigeringen och korrekturläsningen. Man skulle t. ex. kunna tänka sig, att i det ursprungliga manuskriptet 'ecke' växlat med 'icke' ungefär så som förhållandet är i 'Een nyttugh wnderwijsning', att man så velat bortrensa den förra formen, som dock genom något slarf komit att stå kvar i ett par kapitel. Huru här-

med än må förhålla sig, så är det då åtminstone fullt säkert, att nya testamentets språk är högst väsentligt olika Olavus Petris språk, sådant detta framträder i och med 1527 års början och sådant det sedan i allt väsentligt fortfar att vara. I sina sista alster har han väl något låtit påverka sig af skrifsättet i 1542 års bibel, men annars förmärkas inga sådana språng som det synnerligen stora mellan nya testamentets språkbruk och Olavus' språk 1527. Man får väl kanske ej helt och hållet utesluta tanken på att en afsigtligt arkaiserande tendens kan hafva gjort sig gällande vid öfversättningen, ehuru jag ej är böjd att tillerkänna denna hypotes synnerlig betydelse. I flere fall räcker den dessutom alldeles icke till som förklaringsgrund, och i 'Een nyttugh wnderwijsning', där vi ej kunna förutsätta en sådan tendens, finna vi en ganska likartad språkbehandling.

Om vi nu jämföra Laurentius Andreæs lilla skrift 'Om troona och godha gerningar' med nya testamentet, så måste erkännas, att saken ej ställer sig synnerligen mycket förmånligare för honom. Men dels är jämförelsematerialet för litet för att man skulle våga något bestämdt omdöme, dels kan mycket väl Laurentius Andreæ hafva i språkligt afseende låtit påverka sig af Olavus. Då nya testamentet utkom, fans för Laurentius inga bättre mönster, efter hvilka han kunde bilda sig. Den yngre Olavus har då enligt min åsigt varit djärfvare och för honom torde nog talspråket hafva varit i åtminstone något högre grad den norm, som han följt ända från början af sitt författareskap.

Ett bevis för att Olavus Petri och ej Laurentius Andreæ öfversatt nya testamentet finner Schück i den olika ställning de skulle hafva intagit till förhållandet mellan tron och gärningarna. För denna fråga var äktheten eller falskheten af Jacobs epistel af stor vikt. »Laurentius», säger Schück, »betviflar aldrig epistelns äkthet; i stället går hans lilla traktat (om troona och godha gerningar) ut på att tolka denna i evangelisk anda . . . . På ett fullkomligt olika sätt yttrar sig öfversättaren af Thet Nyia Testamentit . . . . . Och samma ståndpunkt intages af Olavus Petri.

I sin stridsskrift mot Paulus Heliæ yttrar han: om then Epistelen som S. Jacobo warder tillagd, haffuer warit itt twiffuel om for tolff eller tretton hundrade åår som Eusebius och Hieronymus scriffua, ther fore haller Luther henne icke lika mz the andra böker j thz nyia testamentit; såå äre och wel andre saker ther till som Erasmus Roterodamus clarliga fore giffuer. *I Een liten book om Sacramenten* skrifver han: först seye wij til S. Jacobs Epistel, ath ändoch monge lärare bådhe gamble och nyie haffua jtt twiffwel, om hon någhon tijdh scriffuin war aff S. Jacob, wilie wij doch ther om nw intit disputera. I denna fundamentala fråga — tillägger professor Schück — »stå således Olavus Petri och öfversättaren af 1526 års testamente på samma ståndpunkt, under det att Laurentius Andreæ skiljer sig från bägge.

Först och främst torde man väl knappast med full visshet kunna säga hvad öfversättaren af nya testamentet ansåg om Jacobs epistel, ty företalet till denna som andra epistlar är ju en öfversättning från Luther, och det är ej troligt, att denna fråga varit särskildt debatterad vid öfversättandet, utan man har väl låtit Luthers ord bestå. Men för det andra torde ej heller Olavus' ståndpunkt hafva varit så synnerligen utpräglad. Han yttrar sig i den ofvan citerade stridsskriften till Paulus Heliæ ej bestämdt om saken, utan säger blott att *Luther* ej håller episteln lika högt som öfriga epistlar. Boken om Sacramenten är enligt min åsigt ej författad af Olavus, så att det yttrandet kan ej åberopas. Däremot kan jag framdraga ett annat ställe, där Olavus klart och tydligt visar, att han visst ej tviflar på Jacobs epistels äkthet, utan i likhet med Laurentius Andreæ blott söker förklara den i evangelisk anda. Uti 'Een lijten boock ther vthi forclarat warder hwar igenom menniskian får then ewiga salighetena' skrifver han: »Båårs her ock emoot thet som S. Jacob segher, at menniskian warder rettferdig aff gerningana och icke aff troone allena, Swar, Hwar tesse Jacobi ord så slätt förstås skulle som the her til draghin warda, tå slogho the hela Euangelium nidher . . . . . . Så haffwer nu thet warit Jacobi mening ther han segher, at menniskian bliffuer icke allenest ret-

ferdig genom gerningana . . . . . Och tå man förstår hans ord widh thetta sinnet, så kunna the well bliffua bestondande medh S. Pauli lärdom, och hela scrifftenne, men emoot honom, som them annorledes förstå wil setter man Paulum och hela scriffteua, som tå högre moste reknat warda». Härpå tror jag således icke att någonting kan byggas.

Lika litet kan jag godkänna det argument mot Laurentius Andreæ, hvilket professor Schück finner i hans antagna stora ålderdom, då nya testamentet utkom äfvensom hans förmodade brist på tillräckliga kunskaper för öfversättningsarbetet. Om han enl. prof. Schücks antagande var omkring sjuttio år vid reformationens utbrott, så bör han vid sin död hafva varit omkring hundra, hvilket ju visserligen icke är omöjligt. Men han må hafva varit lika gammal som Methusalem, så är det säkert att han var konungens kanslär ända till 1531 således under fem år efter att nya testamentet utkommit. Och så pass vigtig och fordrande var väl ändå denna plats, att ej dess innehafvare kan hafva varit en orkeslös åldring. Om dessutom som är att förmoda öfversättningen påbörjats åtskilliga år före 1526, så måste det erkännas, att detta argument ej får tillmätas någon betydelse. Om huru lärd eller olärd Laurentius kan hafva varit veta vi heller just ingenting. Han skref i alla händelser ej sämre latin än andra svenskar på denna tid, och vi veta, att han gjort som det tyckes tämligen vidsträckta resor utomlands och till och med kommit ända till Rom. Att dessa resor varit studieresor behöfver ej betviflas. Då öfversättningen, som jag förut yttrat, ej heller i någon märkbar grad är gjord från grekiskan, så torde häruti intet hinder ligga att antaga Laurentius Andreæ som öfversättare.

Af de två historiska auktoriteter, som prof. Schück anför till stöd för uppgiften om Olavus Petri som öfversättare, behöfver det väl knappast spillas några ord på Rostock-professorn David Chytræus' uppgift så lydande: »Cum qvidem Olaus, Holmiæ episcopus, inter cæteros pietatis præclaræ labores, Biblia sacra primus in Suecicum sermonem transferri et typis stanneis Holmiæ exprimi ac in omnia regni templa distribui curaret».

Först och främst måste »Biblia» här fattas såsom nya testamentet, men äfven om detta ej är omöjligt, hur skall man kunna det allra minsta lita på en person, som inte ens vet hvad Olavus Petri hade för samhällsställning utan kallar honom »Holmiæ episcopus». Om Laurentius Petris son under någon tid bott i Chytræus' hus redan före 1588, då Chytræus' bok utkom och om denna sak lemnat några upplysningar, så borde han väl först och främst ha omtalat farbroderns kyrkliga rangställning. Men vidare tillskrifver Chytræus också Olavus äran af att hafva distribuerat biblarne i kyrkorna, hvilket vi alldeles bestämdt veta hafva skett genom skrifvelser från konungens kansli d. v. s. från Laurentius Andreæ. Chytræus är tydligen allt för illa underrättad om denna sak för att kunna hafva sina uppgifter ur tillförlitliga källor.

Vida mer väga naturligtvis Messenius' sid. 41 citerade ord. Men att ej heller Messenius måtte hafva specielt studerat denna sak därom vitnar då åtminstone hans uppgift om att öfversättningen värkstälts *ordagrant efter Luther*, en som ofvan är bevisadt i hög grad felaktig uppgift.

Och härmed har jag fullständigt gått igenom alla hittils presterade bevis för det antagandet, att Olavus Petri skulle hafva varit hufvudmannen vid 1526 års öfversättning af nya testamentet. Så vidt jag för närvarande kan bedöma denna sak, så återstår icke *ett* som med någon utsigt till framgång ånyo kan upptagas och urgeras. Det enda skulle då vara Messenius' påståendet, men gent emot honom har jag stält upp andra sagesmän, som synas mig mer pålitliga. De vigtigaste äro dock enligt min mening de som återstå.

Den siste katolske ärkebiskopen i Sverige Johannes Magnus säger på ett ställe i sin *Historia de omnibus Gothorvm Sveonumque Regibus* om sin samtida Laurentius Andreæ, att han »sanctissimum Christi evangelium passim et in plurimis locis corrupit, corruptumque simplici Gothorum plebi legendum abtrusit». Härom säger prof. Schück, att det ej behöfver antyda något direkt öfversättarskap och att det var vanligt både under medeltiden och reforma-

tionen, att man fäste föga afseende vid själfva författaren utan i stället nämde namnet på den framstående person, på hvars tillskyndan arbetet företagits. Som paraleller anför prof. Schück, att vi ej veta af hvem Eufemiavisorna och Alexandersagan äro öfversatta, men däremot att de öfversatts på drottning Eufemias och Bo Jonssons föranstaltande. Jag är förvånad öfver att dessa exempel kunna anföras som beviskraftiga paraleller. Ty i bägge fallen anföres uttryckligen, att hvarken drottning Eufemia eller Bo Jonsson gjort öfversättningen utan att öfversättaren är en annan än mecenaten:

»hona *lot venda* a vart maal
eufemia drotning».

»hona *loot* til swenska *wænda*
bo ionsson».

Och på samma sätt är det med den tredje framdragna paralellen, att under västgötaupproret 1529 en bland klagopunkterna mot konungen var »ath han *lather vtgå* aff prentet böker om sacramenthen och annad sådanth». Här står i stället helt enkelt *corrupit*, hvilket ej kan öfversättas med *lät förvanska*, isynnerhet då med detta verb följer tillägget »passim et in plurimis locis». Men härtill kommer, att Johannes Magnus förebrår Laurentius att hafva följt den gotiska bibelöfversättaren Ulfilas exmpel: cujus execrandam impietatem nostro ævo qvidam Laurentius Andreæ Strengnensis Archidiaconus imitatus». Det vore en egendomlig jämförelse att uppställa bredvid hvarandra två personer, af hvilka den ene gjort en bibelöfversättning och den andra inte och säga, att den senare följt den förres exempel.

I dessa Johannes Magnus' ord finner nu jag en bekräftelse på min åsigt om att öfversättningen värkstälts från början oberoende af Luther. Ty om det, såsom tydligt framgår, varit Johannes Magnus' mening att nedsätta Laurentius, hvarför skulle han ej sagt, att Laurentius följde Luthers exempel snarare än Ulfilas. Möjligen skulle man kunna leta upp en orsak äfven härför, som dock ej

synes tillfyllestgörande. Säkert är, att ett i Johannes Magnus' ögon värre exempel än Luthers torde ej kunnat framdragas; men detta har han underlåtit.

Men fullständigt afgörande, åtminstone efter allt hvad som här blifvit anfördt, är, så vidt jag kan förstå, det Laurentius Andreæs bref till ärkebiskop Olof i Trondhjem, hvilket är dateradt »die Sancti Laurencij» (d. ä. den 10 Augusti) 1526. Bland annat, som rör de till Norge afvikne svenske prelaterna, skrifver han också om denna sak: Præterea Reverendissime Pater, postqvam dominus meus Rex comperit sanctum Evangelium in lingvam germanicam translatum, voluit ut etiam in lingvam nostram vulgarem transferretur. Ordinaverunt prelati hujus regni fere omnes ut unusqvisqve curatorum (ex pecunia tamen ecclesiæ suæ) unum de libris emat. Inter ceteras causas cur ita ordinarunt una fuit non minima, qvia litterati laici huius modi libros obtinentes possent in brevi multis clericis doctiores evadere et clerici ipsi ex hoc contemptui haberi, cui periculo facile obviabunt clerici si et ipsi libros habuerint studuerintque. Circa finem laboris qvando jam opus per calcographum in proximo absolvendum fuit, *venit michi in manus liber unus novi Testamenti in danicam lingvam translati. Spero tamen nostram translationem castigatiorem esse* — — — — — — — — — — — — — —
Verum continere videtur in prologis et glosellis nonnichil scandali, *a qvo temperavimus nos in translatione nostra neminem libenter offendentes.* Mitto vobis unum de libris, ut de eo judicetis et deliberetis si forte in Norvegia servire possint. Supersunt hic ducenti vel trecenti nondum venditi.

Om detta bref säger prof. Schück, att det »bevisar, att Laurentius Andreæ själf värkstält öfversättningen, endast i det fall man med Reuterdahl återgifver »nostra translatio» med »min öfversättning» men en dylik tolkning är tydligen oriktig. Då Laurentius för öfrigt i brefvet talar om sig själf, använder han singularis och ej pluralis. Af sammanhanget är det vidare tydligt, att »nostra translatio» måste återgifvas med »vår svenska öfversättning» till skilnad från den samtidigt omtalade danska».

Utan tvifvel är jag i min goda rätt, då jag yrkar på, att »nostra translatio» i första rummet hvarken skall öfversättas med »min» eller med »vår svenska» öfversättning utan helt enkelt med »vår» öfversättning. Och då torde det blifva svårt att förneka Laurentius' andel i denna öfversättning, när han säger, att den danska innehåller åtskillig förargelse »från hvilken vi afhållit oss i vår öfversättning, då vi icke gerna ville såra någon». Hvilka vi? Jo, naturligtvis vi öfversättare och utgifvare, jag och mina medhjälpare. Detta uttryck blir annars meningslöst, ty man kan icke säga så: »då vi icke gerna ville såra någon», om man ej själf har varit med bland dem som icke ville det.

Men till yttermera visso så är det ej uteslutande på *dessa* ord, som saken hänger, utan det är på de föregående. Ty hvad i all världen skulle följande mening betyda: »då arbetet redan nalkades sin fullbordan, så kom mig (obs.!! mig) i händerna »den danska öfversättningen, hvarpå följer jämförelsen mellan »nostra translatio» och den danska, af hvilka han hoppas, att den förra skall vara i vissa afseenden bättre. Den synnerligen enkla och klara meningen kan ej missförstås: då arbetet var nära sin fullbordan, så fick jag (som var arbetets hufvudman — ty hvartill hade det annars tjänat att omtala denna sak) fatt i den danska öfversättningen, men det var då försent att taga någon hänsyn till denna, och jag hoppas i alla fall, att vår (min och mina medarbetares) öfversättning är riktigare, och dessutom så har den det företrädet att vara mindre utmanande i tonen. Skulle ej detta vara meningen, så kan man med all rätt till dessa Laurentius' satser ställa Ehrensvärds fråga till kolonnerna: hvad gör ni?

Det är en psykologisk omöjlighet, att den som skrifvit dessa rader ej skulle hafva tagit en värksam del i självfva öfversättningsarbetet. Att han äfven följt tryckningens gång framgår ju oomtvistligt.

Härmed har jag då kommit till slutet af min framställning, och det återstår endast en kort summering af det sagda. Jag har ej kunnat finna ett enda skäl, som med någon grad af visshet ger vid handen, att Olavus Petri varit öfversättaren af 1526 års nya

testamente eller hufvudredaktören vid arbetet. De enda intygen till förmån för Olavus, nämligen Messenius' och Chytræus' uppgifter, äro så uppblandade med oriktigheter, att det klart framgår, huru litet dessa författare hafva satt sig in i saken. Men däremot äro de omständigheter, som tala för Laurentius Andreæ, af den största beviskraft.

Hans literära intressen hafva varit större än hvad man i. allmänhet antagit. Redan 1524 talar han om att låta skrifter utgå, 1528 är det nog han, som låter utge 'En nyttog postilla', och ännu 1530 spåra vi honom som en drifvande kraft till Olavus' postilla. Att han då också som den protestantiska kyrkans chef varit värksam för att få en svensk öfversättning af nya testamentet till stånd, det är i och för sig ganska rimligt.

Självfva öfversättningens beskaffenhet ger något stöd åt den meningen, att Laurentius varit företagets högste ledare, emedan han snarare än Olavus kan anses hafva varit böjd att välja Erasmus' latinska version som hufvudtext, och dessutom att arbetet kan ha börjats innan Luthers öfversättning kommit till Sverige.

Uttalandet i 'Een nyttugh wnderwijsning' talar snarare för Laurentius Andreæ än för Olavus Petri.

Ehuru språket i nya testamentet är ganska olika äfven Laurentius Andreæs språk i hans lilla skrift från 1528, är det dock ännu mera olika Olavus' språk, sådant som vi finna det från början af 1527. Dess ålderdomliga utseende kan lättare förklaras genom antagande af en äldre öfversättare.

Johannes Magnus' uttalande är afgjordt till förmån för Laurentius.

Laurentius Andreæs eget bref till ärkebiskop Olof i Trondhjem är enligt min mening fullt afgörande.

Af följande forskare hafva Baazius, Eric Benzelius d. ä., Dalin och Bergius efter all sannolikhet med stöd af nu för oss okända källor och i någon mån oberoende af hvarandra uttalat sig för Laurentius Andreæ, oaktadt de känt Messenius.

Däremot vill jag ingalunda förneka, att Laurentius kan hafva haft medhjälpare, och om så har varit fallet sannolikt äfven Olavus Petri, hvilket dock är fullkomligt obevisadt.

Af allt hvad som kan med säkerhet vetas och mer eller mindre dunkelt skönjas och anas synes det framgå, att Laurentius Andreæ varit både en stor begåfning och en synnerligen ädel person. Hans energi och hans fasthet hafva varit orubbliga, ty han har varit mer hatad af sina motståndare än någon, och efter sitt fall blef han aldrig mer såsom Olavus tagen till nåder igen af konungen. Det är troligt, att han skulle valts till ärkebiskop, till hvilken plats han var den närmaste, om han hade önskat detta; det var i stället han, som rådde Gustaf att arbeta för Laurentius Petri. Om någon har haft den ädla blygsamhet, som ville värka för sakens skull allenast, så har det varit Laurentius Andreæ. Jag vore glad, om jag härmed kunnat bidraga att åtminstone i ett afseende tillförsäkra honom den framstående plats, som honom med rätta tillkommer.

* * *

För de råd och upplysningar, som under denna lilla undersöknings fortgång gifvits mig af D:r Aksel Andersson, bringas honom min tack.

Upsala den 31 Maj 1892.

Richard Steffen.

En psalm från reformationstiden,

meddelad af *Aksel Andersson.*

Efterföljande psalm finnes skrifven på den tomma 16:e sidan af det enda kända exemplaret af vår äldsta bevarade psalmbok. Detta exemplar, som saknar titelblad och tryckår, tillhör sannolikt den upplaga, som af Hallman i bröderna Petris biografi anföres med titeln »Några Gudhelige Wijsor ...», Stockholm 1530[1]), liten 8:o. Boken tillhör pastor L. F. Palmgren i Ekeberga.

Psalmen är utan allt tvifvel svenskt original, åtminstone har någon förebild icke kunnat uppletas. Den är skrifven med en med den tryckta boken ungefär samtidig hand och tillhör således vår aldra äldsta evangeliska psalmdiktning. Handstilen är vacker och har tydligen tillhört en särdeles skrifkunnig person. Ehuru vår psalm, förvånande nog, aldrig rönte den hedern att blifva upptagen i någon psalmbok[2]), hemföll den dock icke åt glömskan. I ett skillingstryck från 1600-talet[3]) är den, icke så litet förändrad och korrumperad, intagen under rubriken »Een liten Jwle Wijsa. Siunges såsom: Een Jungfrw födde, etc.», och från början af förra århundradet föreligger den i en afskrift[4]), som hufvudsakligen öfver-

---

1) Se Klemming, Sveriges bibliografi 1481—1600, sid. 210 ff.

2) I det El. Brenner en gång tillhöriga, nu förlorade ex. fanns på samma sida skrifven en annan psalm, hvilken upptogs i 1536 års psalmbok: »Gud som all ting skapade» (G. Ps. B. 326). Se Sw. Mercurius för 1756, sid. 289.

3) »Några Andelige Wijsor», u. o. o. å. [Günther, Linköping], 8:o, 8 blad. Ex. i Kongl. Biblioteket Innehåller 9 psalmer, af hvilka vår är n:o 5.

4) I ett Kongl. Biblioteket tillhörigt oktav-band med ryggtitel »Småländska handskrifter», innehållande en från Småland — enligt anteckning af gifvaren, G. O. Hyltén-Cavallius, troligen från Wislanda — härstammande visbok från 1720—30-talen.

ensstämmer med det nämnda trycket. På båda dessa ställen har psalmen en tredje strof, som vår uppteckning nu saknar. Att denna tredje strof dock från början tillhört densamma, göres troligt däraf, att vårt original, som slutar med ordet »Vtan» i 2:a strofens sista versrad, af samma strof endast saknar de 3 eller 4 sista orden, för hvilka rikligt utrymme finnes nederst på sidan, och hvilka man således icke haft någon anledning att icke ditskrifva, ifall de afslutat psalmen. Fortsättningen får därföre antagas hafva varit skrifven på ett följande, nu förloradt blad[1]). Den 3:e strofen meddelas här, tryckt med mindre stil, efter det nämnda skillingstrycket.

Vårt originals obrutna rader hafva här ordnats i vanlig versform. Psalmen lyder så[2]):

J betleem skedde herdomen mon:[3])
the twnno som engelen sadhe:
Mariam. Joseph oc hennes son:
then hon j krwbbona ladhe:
The beryctadhe om barnit tedh them war sagt:
forkunnom ock wij medh alla makt:
at frelsaren är oss födder:
aff maria iomfru reen
wart han födder vtan alt meen:
for wåra schuld pinther oc mòd(der)[4]).

Når gudz son war kommen i menniskio hampn[5]):
strax wille han Laghen halla:
han lath sich omskåra oc gifua sic nampn:

1) Att detta förhållande utgör en anledning till tvekan, huruvida den ifrågavarande psalmboken tillhör 1580 eller 1526 års upplaga, är utfördt å det anförda stället i Sveriges bibliografi.

2) De inom parentes satta bokstäfverna, som i originalet befinna sig i radslut, äro där starkt utplånade och icke säkert läsbara.

3) Välbehag, glädje; förmån.

4) mödad, kvald, plågad.

5) Handskr.: hamp̄n.

Jhesus mone the honom kalla:
Jhesus betydher frelsare nampn:
tedh scholom wij kerligha tagha i fampn:
medh troona fasta oc ren(a:)
Ey är annat nampn menniskiom gifuit:
ther wij aff hafua tedh ewiga lifuit:
Vtan [Jesu nampn allena].

The wijse män aff öster land[1]) /
Funno the vppå ena stierna /
En nyföddan wara som medh sijn hand /
All ting kan regera och wårna /
The sökte honom i Jerusalem /
Och funno så honom i Bethlehem /
Som skrifften och stiernan vthwijste /
The offrade honom rökelse / myrrham och guld /
The kände honom för sin frelserman huld /
Prijs wari tigh o JEsu Christe[2]).

1) Så »Smål. handskr.»; skillingstrycket: Österlandet.

2) Så »Smål. handskr.»; skillingstrycket: Christ.

Jubelfesten 1693.

Ett bidrag till Storhetstidens kultur- och literaturhistoria.

Nedan nämnda källor citeras i det följande under angifna bokstafsbeteckningar:

(*a*) *Konung Carl XI:tes Dag-Bok*, korta anteckningar i hans interfolierade almanackor, offentliggjorda 1808 af C. G. Nordin.

(*b*) Ett 4:o-band i Palmsköldska samlingen å Upsala Univ.-Bibliotek, Ecclesiastica t. VIII, innehållande först en *Kort Relation om Jubel-Fästen, som hölts öfwer heela Sweriges Rijke och dess underliggiande Provincier A:o 1693*, 18 sidd., försedd med rättelser och tillägg af Palmskölds hand, och derefter en hel del nedan omtalade tryckta och otryckta handlingar.

(*c*) Det H. J. Gerdes' jubelfestpredikan »Das fröliche Jubel im Norden», tr. 4:o Hamburg 1693, bifogade *Anhang der vornehmsten Solennitäten bey Celebrirung dieses Freuden-Festes* (12 opaginerade sidd.).

(*d*) Johan Henrich Voits *Raritestz Allmanach för Åhr 1694 ... Med en kårt Berättelse om Jubel-Festens Ceremonier*, tr. 16:o i Stockholm. (Berättelsen upptager 6 ½ sidd.).

(*e*) *En kortt, dock utförlig Relation om hwad som i Upsala passerat war emellan den 26 Februarii och den 4 Martii sistledne: (1693)*, en tydligen samtida berättelse, utan angifvande af källan meddelad i Wallqvists Ecclesiastique Samlingar såsom n:o 21 (s. 48—52).

(*f*) *Kort Relation om Jubelfesten, som A:o 1693 i Upsala celebrerades*, i en å Upsala Univ.-Bibliotek befintlig bundt med påskrift »Jubelfesten 1693» (i K. 100). Relationen upptager tre sidd. fol. Författaren angifver sig sjelf hafva opponerat vid Folchers nedan omtalade disputation; månne det var Erik Benzelius d. y., hvilken egenhändigt uppgjort en i bundten befintlig »Förteckning uppå dhe orationer och skriffter, hwilka strax effter den swåra wådellden uti Consistorio Ecclesiastico till förwar äro

lemnade och nu uti Bibliothecæ publicæ gömmor skola varda anammade, angående then A:o 1693 uti Upsala förlupne Doctorats acten, och Celebrerade Jubelfäst»? Af dessa 14 medföljande, nedan vidare behandlade orationer, angifves (af en senare antecknare, And. Palmroot) O. Rudbecks båda tal vid promotionen jemte Micranders äfvensom ett tal af Lagerlööf och en »oratio incerti auctoris» vara försvunne; »ordsaken till dhen förenämnde defect förmenas wara Sal. H. Prof. Eenberg». Det sistnämnda talet, om hvars förf. mera här nedan, finnes emellertid nu i bundten.

(*g*) *Berättelse om 1693 års Jubilæum i Upsala utdragen af det Högwördige Präste-Ståndets wid 1789 års Riksdag til Kongl. Maj:t afgifne underdåniga betänkande om det til 1793 utsatta Jubilæum*, i Wallqvists Eccl. Samlingar n:o 64 (s. 206—13), der i en not anmärkes »efter Conceptet i Präste-Ståndets Archiwe»; originalet, som synes grunda sig på (a) och (b), finnes nu i Riksarkivet.

(*h*) *Kort utkast till Konung Carl den XI:tes Historia, i anledning af de under hans regering slagne skådepenningar*, utg. 1781 (af Carl Reinhold Berch).

Fast och enhetligt i yttre som i inre hänseende hade Sverige blifvit under konung Carl XI:s kraftfulla styrelse. Med tillfredsställelse kunde den store organisatorn blicka tillbaka på det arbete, som var utfördt äfven på det andliga verksamhetsfältet, vid den tid, då man skulle bereda sig att fira 100-årsminnet af den Lutherska lärans »conservation» och befrielse från insmugna villomeningar genom Upsala Mötes förhandlingar och beslut d. 25 Februari—20 Mars 1593. Vi hafva intet skäl att betvifla, att konungens hjerta uppriktigt gladde sig vid tanken härpå, framför allt för sakens skull, då ju den rena Evangeliska lärans stadfästande och enheten i bekännelsen icke kunde annat än bereda hans folk lycka; ödmjukt tackade han nog i sitt hjerta och med sina läppar Gud, som bevisat så mycken nåd mot Svea folk och som äfven

velat bruka honom till ett, om än ovärdigt, redskap. Ty så kärf och hård konungen än i flera fall visade sig, så långt han än vid genomförandet af en plan kunde gå från billigheten, ja t. o. m. från rättvisan — allt för konseqvensens, centralisationens och den fasta organisationens skull —, så var han dock i grunden varmt religiös och föll icke för den frestelse, hvartill månget smickrande rökoffer kunde gifva anledning, nemligen att betrakta sig såsom en Gud på jorden. Flera drag af sann kristlig ödmjukhet hafva Swedberg och andra samtida att berätta ur hans lefnad. Och huru man än vill bedöma åtskilliga sidor af hans lifsgerning, en finnes likväl, vid hvilken forskaren som den olärde skall dröja med oförminskad glädje: hans nit för den evangeliska kyrkan och det med denna så nära sammanhängande undervisningsväsendet.

Den utveckling, konung Carl XI i nämnda afseende hade att bygga på, var emellertid ingalunda obetydlig: hvad hade icke från Upsala mötes och Carl IX:s dagar för upplysningen i kristlig anda blifvit gjordt! Främst dröjer tanken naturligen vid »den kristlige riddarens» konung Gustaf Adolfs hjeltegärning, han, som beseglat Upsala mötes beslut med »en underskrift i blod»; det var från den tiden Sverige blef hela den protestantiska verldens stöd — en af dess höga uppgifter som »storstat» — och Sveriges konung dess »assertor fidei». Men äfven för kyrkans och skolans utveckling här hemma hade af Wasakonungarne och de under dem uppvuxne store männen uträttats ett härligt, fruktbärande arbete. Den förste Pfaltzaren hade nog också intresse åt detta håll, såsom åtskilliga åtgärder visa, men hans korta krigarbana tillät dem icke att utvecklas. Detta blef förbehållet hans son, som fått ett stort, ett dyrbart, men ett farligt arf att förvalta och försvara. Och dennes kloka, praktiska förstånd genomskådade hemligheten, eller åtminstone en del af hemligheten, att möjliggöra denna förvaltning och detta försvar: solidarisering inåt och utåt. Raskt fattade han sina planer, oftast, särskildt vid kyrkliga ärenden, vägledd af utmärkte rådgifvare. Med jernvilja satte han dessa planer i verket, tog sjelf i, när det behöfdes, och dref personligen på öfver allt. Så

var det som dessa i sanning storartade arbeten på det kyrkliga området kunde medhinnas. »Ingen svensk konung», säger Fryxell[1]), »har för kyrkliga ärendenas ordnande uträttat så mycket som konung Carl den elfte gjorde».

Först blefvo enhet i kyrkostyrelsen och fasthet i kyrkotukten åvägabragta: detta genom kyrkolagen af 1686, som väsentligen ännu gäller. Så påbjöds öfverensstämmelse i den första kristendomsundervisningen genom en allmän lärobok: Swebilii katekes af 1689. Sjelfva urkällan till all kristlig bildning, Bibeln, behöfde också få en ny svensk drägt: en kommission tillsattes härför; och likaså för åvägabringandet af en förbättrad, enhetlig, allmänt gällande sång- och evangeliibok. Slutligen måste, särskildt på grund af den nya kyrkoordningen, handboken revideras och härpå blef också på sistone med ifver arbetadt.

Det var tydligen en älsklingstanke hos konungen, att till den jubelfest, som öfver Upsala möte skulle firas, hafva alla dessa verk färdiga. Detta visade sig dock vara en omöjlighet, då särskildt bibelöfversättningen kräfde vida grundligare förarbeten än som beräknats och då äfven vid det nya psalmboksförslaget svårigheter snart yppade sig. Den förra var dock satt i gång och det senare nästan färdigt i början af år 1693, då konungen till Stockholm sammankallat flere framstående kyrkans män för att granska det uppgjorda förslaget till handbok. Denna granskning skedde ock raskt, och vid jubelfesten kunde konungen framvisa den för det i stort antal församlade, mest högre presterskapet[2]), hvarefter ko-

1) Berättelser ur Sv. Historia, del. 18, sid. 29.

2) F. F. Carlsson uppgifver i sin Sveriges Historia etc., V. sid. 258, att det i Upsala till jubelfesten församlade prästerskapet »godkände» handboken. Denna uppgift, till hvilken vi icke funnit något stöd i samtida handlingar från denna högtidlighet, och för hvilken C. icke heller angifver någon källa, har måhända hemtats från »Handlingar rörande Jubelfesten 1793», hvarest i en s. 10 ff. införd »Kort Berättelse om Anledningen til den Jubel Fest nu firas», det ostyrkta påståendet förekommer, att Carl XI »sammankallade Prästerskapet genom Deputerade, till Upsala den 25 Februarii för att öfverlägga om Psalmbokens och Handbokens förbättring, och vid hvilket tillfälle äfven flera nyttiga författningar vidtogos, som till församlingens bästa tjena kunde». I erkebiskop von Troils inbjudningsskrift vid denna andra jubelfest heter det mera försigtigt på

nungen den 22 Juli samma år gaf åt handboken sin stadfästelse. Samma år hade också i Januari den nya skolordningen utkommit.

På alla håll ingrep således konungen och sörjde för alla undersåtares andliga behof. Prestbildningen höjdes genom större fordringar och ökade prof; understöd och stipendier lemnades också till studier inom och utom riket; och särskildt de lägre presternas, liksom skollärarnes, aflöning blef förbättrad. Stora kraf stälde konungen på dem, men så uppmuntrade han dem också på allt sätt och förskaffade deras embete anseende och aktning. Jubelfesthistorien lemnar äfven bevis härpå. I konungen hade presterskapet sitt bästa stöd för upprätthållandet af lärans helgd och kyrkans

---

tal om festen i Upsala 1693: A clero quidem, magnam partem, undique jam congregato, in publicum aliquid esse consultum, Acta non tradunt (obs.!); dubitare tamen non licet, quin in votis, haut tacitis utique, novus præsertim Rituum Codex, Liber Hymnorum et S. Bibliorum versio emendatior fuerit: id quod Regi deinde hæc, inter alia, consilia sine dubio subministravit, ex qvorum præscripto, Ritualis Liber Novus a 1693, novus Liber Hymnorum a 1695 et S. Bibliorum editio nova et castigatior a 1703 prodiere». Om dessa förmenta förhandlingar i Upsala 1693 nämner den samvetsgranne Anjou intet: ej heller omtalar Tottie, som i sitt arbete »Jesper Svedbergs lif och verksamhet» I. sid. 177 ff. genomgår handbokens tillkomst, någon sådan allmännare, vid jubelfesten skeende granskning. Uppgiften att presterskapet genom deputerade, såsom till ett kyrkomöte, skulle samlats i Upsala vid jubelfesten 1693. måste anses fullständigt gripen ur luften. Så synnerligen många främmande prester, utom de blifvande teologie doktorerna, väntade man icke till Upsala; detta framgår bland annat af beräkningarne för konungens stora middag i Upsala (hvarom mera här nedan), som icke upptaga mer än tre sådana. Det var icke heller i konungens smak att låta en större församling diskutera administrativa åtgärder. Innan någon vigtigare stadga utfärdades, lät han dock vanligen, och särdeles i kyrkliga ting, först höra myndigheter och embetsmän, utom det att särskilda kommitéer tillsattes; ja man fick till och med fritt och på eget bevåg hos Carl XI anmäla sin mening, såsom t. ex. den Gamla Psalmbokens historia visar. — Strax före jubelfesten hade ju en kommission för handboken sammanträdt i Stockholm; och troligt är äfven, såsom i texten framstälts som en möjlighet, att de i Upsala för jubelfesten församlade biskoparne och andra teologer fingo se det utarbetade handboksförslaget, och t. o. m. att detta lemnades *enskildt* till en och annan för inhämtande af hans mening — men icke till allmän granskning. Att så icke blott kunde varit förhållandet med handboken, utan äfven med åtminstone ett af de båda återstående kyrkliga arbetena, synes framgå af det förhållandet, att Haqvin Spegels »memorial angående bibeleditionerna» är dateradt Upsala Mars 1693 (finnes i fol. N:o 11 bland Wexiö Gymnasii-Biblioteks handskrifter).

tukt. Öfver söndagens värdiga firande vakade han, som bekant, med stränghet. Genom bibelförklaringar, katekes- och husförhör underlättades möjligheten för alla att sjelfva tillegna sig salighetslärans grunddrag; och hela landets ungdom lärde sig läsa i bok. Och icke blott för de svenska och tyska församlingarna sörjdes genom lärare och läroböcker; också de finska, lappska och estniska blefvo härmed försedde; och till de mest aflägsna, för kristendomen mest främmande bygder utsändes missionärer, hvarjemte den gamla svenska kolonien i Amerika fick predikanter sig tillskickade. Sträng som hela tidehvarfvet i religiöst hänseende vakade konungen öfver att inga kätterska meningar eller »förföriska böcker» fingo insmyga sig i riket, som en senare biograf (*h*) om honom yttrar: »Han lät genom sina Theologos dämpa nyheter och ovarsamme ordasätt ibland de Lärande. Främmande religions-öfningar, som icke hade skydd uti Ministrarnes hus, voro alldeles otillåtelige; en stränghet, som sednare och mera eftergifna tider hafva räknat honom till last, ehuruväl han aldrig tvingade någons samvete ibland dem, som i späkt lefva ville, utan allenast drog en skälig misstanka till främmande Lärare, af hvilkas tilltagsenhet och upväkta oredor i andra Länder man hade haft bedröfveliga vedermälen».

Väl hade konungen sålunda varit trogen Upsala Mötes grundsatser och han hade mer än någon annan rättighet att fira dess jubelfest och fröjdas deröfver. Ej under derför att han ville att »dervid alt skall prächtigt tillgå», såsom Upsala Konsistorium skref[1]) till Dorpts och Greifswalds akademier, hvilka förfrågat sig om anstalterna till jubelfesten. Tidigt hade konungen varit betänkt på uppgörande af förslag härtill, hvarom vi nu närmast skola berätta.

Nästan som en lycklig tillfällighet berättas det att sjelfva originalet till mötes-beslutet blifvit återfunnet af »Adjutanten vid Guardiet», Johan Heysig-Ridderstierna, hvilken äfven fått rätt på en samtida berättelse »af en dher tillstädeswarande

1) Den 13 Januari 1693; ur Upsala Akademis Conceptbok, i afskrift benäget meddeladt af Bibl. Annerstedt.

nitälskande prestman» (*g*)[1]) om huru under de olika dagarne vid Upsala Möte tillgått, en berättelse, som Ridderstierna öfverlemnade till konungen, och som spriddes i en mängd afskrifter. Ridderstjernas verksamhet vid detta tillfälle, som af annan hand i »Samlaren» XIV skildrats, inskränkte sig emellertid icke härtill: han inlemnade samtidigt under den lätt genomskinliga signaturen *J. Rensæus* äfven ett *Project på Texterne, som kunna förklaras uthi Festo Jubilæo Carolino Anno 1693, som med någon Extra ordinarie Solennitet synes böhra Celebreras uthi Stockholm, Upsala, Strengnäs, så och alla Academier och Gymnasier öfver hela Rijket och dess underliggiande Provincier»*[2]). Hade teologerna i Stockholm och Upsala, menar förf. här, förtjenstfullt medverkat till Upsala Mötes beslut, så gälde detta ännu mera de i Strengnäs, hvilka äfven sedermera hade visat sitt nit »till conservation af den rätta Evangeliska läran». Strengnäs, den andliga hufvudorten i hertig Carls furstendöme, hade och varit den rena lärans bålverk, ja reformationen hade ju ock begynt der, der hade det första gymnasium inrättats, der var Carl IX begrafven o. s. v.; och i bevekande, vältaliga ordalag uppmanar förf. konungen att en dag under högtidligheterna besöka Strengnäs. Så blef emellertid icke förhållandet, fastän, såsom sedan kommer att skildras, en särskild

---

1) Det uppgifves, ehuru osäkert, att denne varit mötets præses, Nicolaus Bothniensis. Berättelsen är aftryckt af Lönbom i »Historiska Märkvärdigheter» I s, 172—188.

2) Finnes i Kongl. Bibl. elegant inbundet (i permar med gult siden), liksom några afskrifter af den funna berättelsen om U. M., hvilka lära aflemnats till kongliga personer; innehåller 4+35 skrifna sidd. fol. Förf. erinrar först om »Jubilæum Gustavianum» 1621, som af den andre Gustaf firades till åminnelse af rikets befrielse under den förste. Nu skulle »Jubilæum Carolinum» firas af Carl XI till åminnelse af det under Carl (IX) hållna Upsala Möte, ett verk »hvars maka aldrig är tillförene förrättadt i wårt K. Fäderneslands och hvars minne med så mycket större andakt borde firas »som menniskiornas Siählar äro för mehr än som deras Kroppar» etc. — en mening, hvilken också ingick i den sedan utfärdade »Tacksäyelse- och Böneskriften». På denna tid för 100 år sedan, säger Ridderstierna i en »Blutelig Påminnelse», var det som »wåra förfäder äro frelste och underryckte uthur den glupande Helfwitis Vlfwens grymme Kiäfftar» etc. Särskildt gör förf, här ett utfall mot »Präst-Sekreteraren, Magister Fechten, som så mycket fächtat för Påfvens arge Intentioner».

högtidlighet nog firades der. Ej heller följdes Ridderstiernas förslag att jemte det vanliga evangeliet, som skulle brukas blott för inledningen till predikan, en särskild text skulle påbjudas för jubelfestsöndagen, liksom icke heller det att äfven lördagen den 25 Februari, sjelfva årsdagen, söndagarne den 5 och 19 Mars samt måndagen den 20 skulle med predikningar och särskilda texter högtidlighållas[1]).

Huru jubelfesten i hufvudsak skulle firas, blef ganska snart bekant. Till biskoparne och superintendenterna utgingo den 28 November 1692 bref om allmänt firande af fastlagssöndagen den 26 Februari såsom jubeldag. På denna söndag hade, hette det nemligen, år 1593 några behjertade män med hertig Carl i spetsen sammanträdt i Upsala att råda bot för förvirringen i religionstillståndet; fastlagssöndagen inträffade då den 25 Februari, och som den nu, 100 år derefter, icke inföll mer än en dag senare, hade konungen valt denna »Dominica Esto mihi» till Jubeldag. Denna dag vill konungen tillbringa i Stockholm, de öfriga i Upsala; och huru på detta senare ställe skulle tillgå hade han med kansleren, grefve Bengt Oxenstjerna, och konsistoriet brefvexlat. Vid de öfriga akademierna och vid gymnasierna skulle också »solenne akter» ega rum.

Redan på nyårsdagen 1693 kunde, såsom det t. ex. skedde i Wismar (*c*), predikanten förkunna det ingångna jubelåret; och i en af C. H. Voit för detta år utgifven almanacka stod på titelbladet att året var »Ett stoort Jubel-Klang Åhr» och inuti förekom en beskrifning på det märkliga mötet i Upsala 1593. Allmänt skulle denna fest »Gud till ära och samptlige dess trogne undersåtar till en hugnelig åminnelse» firas söndagen d. 26 Februari; men fastän det icke var särskildt påbjudet, kunde äfven flera predikningar detta år hänföra sig till jubelminnet[2]). Till dylika gåfvo de texter anledning, som voro förordnade för de fyra böne- och tacksä-

---

1) Några bland de af R. härtill föreslagna bibelställena skulle varit ganska lämpliga, t. ex. Petri 1 Ep. Kap. 2 v. 6—10 och Ps. 147 v. 1—2.

2) Jfr. slutorden i »Dispositio Homiletica», om hvilken strax nedan.

gelsedagarne, den 28 April, den 16 Juni, den 14 Juli och den 11 Augusti (*c*). På jubeldagen voro dock inga nya texter påbjudna, utan skulle man följa fastlagssöndagens vanliga, Luc. 18 kap. 31—43 v., hvilken, med sin berättelse om huru Jesus förespår sitt lidande och huru Han botar den blinde vid vägen till Jericho, erbjöd tillfälle nog till utveckling af dagens betydelse.

Till vägledning för predikanterna hade utgifvits en *Dispositio Homiletica* (1 ark 4:o), hvars »parasceve», efter Herrans ord i Davids 12 ps. 6 v., berör hans kraftiga hjelpsändning till den svenska kyrkan för 100 år sedan »att man frijmodeliga Lähra skall». I »exordiet» påpekas, enligt Ebr. 10 kap. 8—10 v., att Jesu Kristi kropps offer hade upphäft allt hedniskt offrande, hvarför man äfven måste förkasta det påfviska messoffret, från hvilket också Upsala möte åter och för alltid befriat oss. Vid behandlingen af texten, Luc. 18 kap. 31—43 v., betraktas först »den evangeliska läran om Kristi offer», hvarvid det origtiga i »liturgien» framhålles med uttrycken ur Upsala Mötes beslut. Derefter afhandlas betydelsen af »Guds barmhertighets åkallande», hvilken katolikerna missförstått, i det att de anropa helgonen som medlare. Och slutligen förklaras den stora glädjen öfver att, liksom dagens ljus återgifvits den blinde vid vägen, Evangelii ljus, som Luther förklarat och som genom konung Gustaf I gifvits Sverige, men omkring 18 år under konung Johan III:s tid varit förmörkadt, åter genom Upsala Möte öppnats för fäderneslandet.

Efter predikan skulle uppläsas en *Tacksäyelse- och Böne Skrift*, som konungen låtit trycka på svenska och tyska och kringsända till alla kyrkor[1]). I denna skrift omtalas först den »Fahra och Wända», hvaruti »wår Christelige Tro och des Bekännare uti wårt kära Fädernes Land någre Åhr bårt åth i det näst föregående Seculo stadde woro», och hvilken genom falske lärare uppkommit och »detta Rijketz och dess underliggande Länders Inbyggare be-

1) Den svenska versionen är omtryckt i Wallqvists Eccl. Saml. såsom N:o 81; den tyska i Ægid. Strauchs nedan omtalade predikan samt sedermera flerstädes (jfr. Warmholtz Biblioth. Sv.-Goth. N:o 2,334).

klageligen söndrade och utmattade; Rättsinnige Lährare uti store olägenheter brachte och Åhörarena intet mindre svårigheter påkastade; så att om de beggesides icke med krafft af Högdene hade understödde varit, den rätte Christelige Lähran hade utbrotat blifwit». Men genom Upsala Mötes religionsförening var det som för »tvisten och tvedrägten Sämia, godt förstånd och Eenighet i stället igen inrättades och genom Guds wälsignelse och Bijstånd allt sedan intill denna Dagen utan någon synnerlig Anstöt är bibehållen worden: Alltså hafwe wij stor Orsak öfwer een så märkelig tijds förlopp oss med hvarandra hierteligen att hugna och den Högste derföre een innerlig Tacksäijelse hembära». Denna tacksägelse utföres nu med ord, mest hemtade ur Bibeln och derefter följer sluteligen en bön att Gud ville »afstyra all kätterisk willfarande och Förförisk Lähra och bijbehålla sitt allena Saliggörande ord, hvars Lius han hos oss upptändt hafwer, att det för oss och wåre Efterkommande lysa må till werldenes Ända». — Efter uppläsandet af denna skrift skulle sjungas den vanliga tacksägelsepsalmen »O Gud wij lofwe tig («Herr Gott dich loben wir»).

* * *

Den 26 Februari 1693 var i Stockholm en verklig nordisk vinterdag med snö på marken och is på vattnen (*d*). Solen sken från en klar himmel, som hela dagen var »gantz schön und trocken» (*c*). En mängd menniskor voro i rörelse under det att det ringdes högtidligen med alla kyrkklockor, hvarmed nästan hela dagen fortsattes (*c*). I den rikt utsirade slottskyrkan församlade sig hofvet, de höga riksembetsmännen, de flesta kungl. råden »och andre förnähme ministrar». »Hennes Majestät regerande Drottningen var intet med, emedan hon var opasslig» skrifver konungen i sin almanacha (*a*); men han var der och riksenkedrottningen, arfprinsen Carl, prinsessorna Hedvig Sophia och Ulrica Eleonora samt hertig Adolf Johans döttrar Catharina och Maria och derjemte prins Fredrik af Holstein, konungens nära frände och Hedvig Sophias blifvande make. Den högtidliga predikan hölls af öfverhof-

predikanten, Mag. Jöran Wallin, som skulle blifva en af de nya teologie doktorerna vid promotionen i Upsala.

Den ståtligaste af de predikningar, som man denna dag kunde höra i Stockholm, var kanske den, som hölls i Tyska kyrkan af dess pastor, Mag. Ægidius Strauch[1]). Efter en »Vorbereitung» med utgång från Deboras lofsång, som det år 1593 befriade Sverige på sig kunde tillämpa, påpekade predikanten i sin »Eingang» af huru mycket större betydelse lutheranernas jubelfester vore än romarnes och katolikernas, hvilka senare karakteriserades såsom blott för vinnings skull påbjudna. »Det genom evangelii ljus klart upplysta Sverige» tog han derför till ämne. I anledning af dagens text blef dess första afdelning »des Leidens Christi Nutzbarkeit», hvari, under polemik mot den katolska läran särskildt rörande Mariæ förböns nödvändighet och traditionens betydelse, predikanten försvarade den lutherska, som endast hade en ny bekännelse (den Augsburgiska), icke en ny tro, utan den gamla apostoliska. Polemiken upptogs äfven, naturligt nog, i den andra afdelningen »von

1) Denna predikan var också den enda, som trycktes, och utgafs på fleras begäran med titel: *Das durch das Licht des Evangelii Hell-erleuchtete Schweden*, Stockholm 4:o 14 ark. Främst sitter ett osigneradt kopparstick, som under en öfverskrift »Post nubila clarior» framställer jordgloben svänfvande i rymden, belyst af solen (längst uppe till höger), hvars strålar genom sig skingrande moln falla ned på Sverige, öfver hvilket glänser ett C XI, omgifvet af tre kronor. I den långa dedikationen till konungen utvecklar Strauch psalmistens ord om konungarne såsom »gudar», hvilka ord särskildt skola hänföra sig till den konungarne åliggande omsorgen om religionen. — Enligt Lüdeckes »Utdrag ur Stockholms Stadskonsistorii Protokoller och akter 1595—1699», 1 vol. fol. i Kongl. Biblioteket, fick Strauch, såsom bibliotekarien H. Wieselgren benäget meddelat, den 22 Mars 1693 tillstånd trycka sin jubelfestpredikan, sedan kyrkoherden J. Vult (den bekante psalmförfattaren) censurerat den samma. Detta anmälde sig Vult den 10 Maj s. å. hafva gjort, tillstyrkande predikans tryckning både på svenska och tyska. Den tyckes emellertid endast hafva utkommit på det senare språket. — Af samma »Utdrag» finner man, att icke förr än den 8 Februari K. Maj:ts bref om jubelfesten i Stadskonsistoriet meddelades; och vidare att den 22 s. m. Ridderstiernas relation om förhandlingarna vid Upsala Möte »uppwistes» hvarjemte pastores då förenade sig om psalmers och texters disposition till söndagens predikan, »præses [pastor primarius Iser] berättade att han får försteg framför domprosten i Upsala vid blifvande Theologie Doctors-promotionen» — en tydligen för hela konsistoriet vigtig etikettsfråga.

der geistlichen Blindheit», der predikanten slutligen utropar med Luther: »Impleat vos Deus odio Papæ» med tillägg: »odio omnium Hæreticorum, Schismaticorum & Fanaticorum».

Bland psalmer som sjöngos i kyrkorna nämner konungen i sin dagbok den sköna »Min själ skall lofva Herran» jemte den påbjudna tacksägelsepsalmen »O, Gud wij lofwe tig», hvilken nu blef sjungen öfver allt Sveriges rike så att, såsom en tysk skildrare af högtidligheterna säger (*c*), »die frolockenden zungen schalleten bey heissen Liebes-Thränen biss an die Wolcken». Ett härligt jubel måtte detta i saning hafva varit, när allt folk, som till kyrkan komma kunde, på samma tid och med samma ord lofvade och prisade samme Gud; då kunde man förvisso förnimma, att Sverige var vordet en man och att alla hade vi en Gud. »Och rätt som välsignelsen var läsen [och konungen gick ur kyrkan] sköts [dubbel salfva] med 360 stycken och gingo pukor och trumpeter uppå Tre Kronor, så länge skjutningen warade ... Utaf efterföljande poster blef skjutet: På Tre Kronor 4 stycken, nedan vid Slottet å Skeppsbron 24 stycken, på Brunkeberg 16 stycken, wid Nya Tyghuset 58 stycken, på Blasie-holmen 90 stycken, på Kungsholmen Järnstycken 96, på lilla Skeppet Jägaren Järnstycken 16, vid Söder Sluss 10 stycken, wid Riddarholmsbron 46 stycken» (*a*)[1]. På rikets öfriga fasta slott och orter lossades också vid denna tid alla stycken tvenne gånger, och har, såsom nyssnämnde författare yttrar, »diss für eine mächtige Stimme eines grosses Donners durch das gantze Königreich gewest».

Efter den dundrande saluten vidtog på tornet Tre Kronor »en härlig vocal- och instrumentalmusik», då de ofvannämnda tvenne psalmerna åter utfördes. Också från kyrktornen spelades sedan under dagens lopp med trumpeter, pukor »och andre högtliudande Speel» (*d*).

---

1) Jfr. ock (*g*). Enligt (*e*) tyckes det som om saluten från de olika ställena icke gafs på en gång, utan »i följande ordning, nemligen, först löstes 4 stycken på Tre Kronor, sedan 24 etc.»,

»Så förgat ey eller hwar och en effter Råd och Embne att med Frögde-Dickter önska Hans Kongl. May:tt och dess Kongl. Huus allsköns Wällmogo» (*d*). De latinkunnige läste med förnöjelse en *Oda Secularis*[1]) af Johan Bilberg, den från Upsala bekante Cartesianen och astronomen, nu kyrkoberde i Örebro, som på alkaisk vers lofprisade konungens kristliga beslut att fira denna fest, utropande slutligen i 17:de och sista strofen:

Curru tu nitido Phoebe diem explica,
Denos ut decies condere circulos
Nullo schismate foedos
Felix posteritas queat.

— en önskan, som i mer än ett afseende uppfyldes. Öfverkyrkorådet i samtliga de tyska provinserna, den för sitt ortodoxa och antipietistiska nit redan nu bemärkte Joh. Fr. Mayer hade låtit i Stockholm trycka ett längre qväde *Als ... Herr Carol der XI ... durch ... Jubel-Fest ... 26 Febr. 1693 ... Einmüthig Gott preissen lies*[2]) etc.; här fick man höra det mest bombastiska lofprisande öfver konungen och hela kgl. huset[2]) jemte hätska utfall mot »des Qväcker-Geist», den ännu blott i Tyskland sig förspörjande frikyrkliga, pietistiska riktningen. Med dessa ståtliga ord slutar han:

---

1) Ett ark fol Dikten börjar »Jam pleno redeunt secula circulo».

2) Poemet (2 ark fol.) som börjar: »Es ist ein heilger Schluss zu meinen Händen kommen», påpekar först Sveriges ärofulla historia och särskildt konungarne med namnen Gustaf och Carl, under det att det om Johan III heter att han »nahme selbst die falsche Lehre an» och det bland annat talas om hans drottnings »frecher Fuss» — en ton om denna gren af Wasahuset, som äfven återfinnes i andra handlingar från jubelfesten, dock i de officiella ganska modifierad. Om konung Carl XI heter det bland annat att han förenar i sin person »så många underverk» att ingen dödlig kan utstå i denna glans; och om enkedrottningen: »die Wunder-Mutter folgt den Wunder-Sohne nach». Prinsessorna helsas med följande i våra öron temligen tvetydigt klingande tirad: Öhl-Kinder ... aus die, was Königlich, mit vollen Strömen rinnt». »Der Qväcker-Geist» säges vara »innerlich ein heiliger Teuffel»; af denna sjuka skall icke Sverige blifva anstucket under konung Carl XI. Han, skalden och öfverkyrkorådet, som visste hvad hans konung honom anbefallt, han skulle oaflåtligt stå på vakt och städse gå svärmarne emot — ett löfte, som J. Fr. Mayer eftertryckligen infriade.

Bleibt so ein Fürst wie Carl auff Schwedens Throne stehn
So musz wohl Freund und Feind gantz willig unterschreiben
Das reine Lutherthum kan niemahls untergehn.

Man kunde kanske också få höra här och der sjungas på melodien af en gammal bekant psalm »Så skiön lyser then Morgonstiern» en ny *Swea Frögdesång*, som en David Kiämpe låtit trycka[1]): »Så träd nu fram tu Svea land, Vngh, gammall, Qvinna, Barn och Man, Lofsiunga tin Himbla Konungh, ty Herren som i Högden bor Har wijsat tig wällgjerning stoor, som sötare är än Honung. Ty han har Som en Far Tagit tig In till sig Vth af Nåde, frälst tig från all sorg och wåde» etc.

Efter tidens sed hade konungen låtit prägla medaljer i anledning af dagens betydelse. Denna medalj, som graverats af den skicklige Arv. Karlsten, visar å ena sidan ett skepp, som »med ett serafhufvud och en korstecknad sköld i bakstäfven, Kristi monogram i toppflaggan och neddraget segel, går stadigt fram genom brytande böljor. Deröfver Jehova [med hebreiska typer] inom en strålkrets[2]). Öfverskriften var den betecknande: »Jactatur sed tuta tamen». På andra sidan stod inskriptionen: »In felicem memoriam Concilii Upsaliensis, cujus decretum Centecimo ab hinc anno persecutioni Liturgicæ finem attulit. MDCXCIII». Denna medalj slogs både i guld och silfver i 20 ½ storleken och äfven i mindre (15:e) storlek, ja t. o. m. såsom jeton (6:te storleken). Guldmedaljen utdelades nu till de kgl. råden samt till enkor efter kgl. riksråd; de förras fruar (*b*), liksom sönerna (*g*) till råden, fingo den i silfver, och i silfver delades den ut till alla kollegier, alla

1) Vi hafva endast sett af detta, nu troligen högst rara tryck — »Stockholm samma Åhr» (trol. 1 ark 8:o) — en afskrift, befintlig bland Vexiö Gymnasii-Biblioteks handskrifter i 4:o 24 (n:o 7). Dikten i tio strofer eger intet högre poetiskt värde, men slår stundom an en folkvisartad ton; strofen 4 börjar t. ex. »Then förste konung Gustaf båldh, som Swerie hade i sitt wåldh, Låt sig derom bemöda» etc.

2) B. E. Hildebrand, »Sveriges och svenska Konungahusets minnespenningar» I s. 445 f. I (*d*) afbildas den i vanlig storlek; se ock Brenners Thesaurs s. 226. Jfr. Warmholtz n:o 2347.

högre militära och civila embetsmän, äfven borgmästarne i städerna. — Sedermera skickades omkring i riket en mängd medaljer, särdeles till ecclesiastikstaten, först naturligen till Upsala, dit konungen drog dagen derpå. Ärkebiskopen fick en af guld, öfrige biskopar, professorer, akademie-adjunkter, prostar och lektorer fingo silfvermedaljer[1]). — Denna medalj med dess sinnrika, stolta symbol af den svenska kyrkan blef föremål för många utläggningar under den närmaste tidens jubelfestligheter både i tal och och på vers. I några latinska disticha af en *S.*[2]), tryckta på ett folioblad och börjande: Quæ Dea? Relligio; quæ Gaudia? Jubila. quare?», användes inskriften profetiskt:

Jactabar sed tuta tamen Tutore vel Ipsö
Numine, sub *Carolis Regibus*, usque steti
Prima dedit quondam *firmatæ Gaudia Nonus*
Posterior Decimo Jubila dat *Carolus*
Nomina fausta mihi semper sunt *Mascula Regum*
Non desint Caroli, *Jubila* sera canam.

Och Joseph Thun, som höll högtidstalet i Strengnäs, lät detta i tryck åtfölljas af trenne *Öfverskrifter uppå K. M:ts Skåde-Penning* på svenska, latin och grekiska, alla tre sexton rader hvar, de två

1) Till Borgå stift t. ex. öfverlemnades 19, inclusive biskopens (jfr. Kongl. brefven af d. 9 Mars och 20 April 1693, förtecknade af Ad. Neovius i »Special Katalog öfver Domkapitels Arkivet i Borgå»). Till Lund skickades 16 st. medaljer (Ac. Consist. prot. för d. 22 Mars 1693), af hvilka några äfven tillföllo domkyrkans tjenstemän. De nedskickades med akademiens representant i Upsala, prof. A. Riddermarck; jfr. ett bref från denne till konsistoriet, dateradt Upsala den 8 Mars, hvaraf bland annat framgår att han förgäfves sökt skaffa exercitiemästarne medaljer; han tillägger: »mest gläder mig dhet jag fick tillfälle att tacka Hans May:t så wäl å de E:de herrar som mina egna wägnar för dhe undfångne medailler».

2) Enligt en föga afvikande afskrift i Palmsköldska bandet (jfr. *d*), der också trycket finnes, var förf. *Staude* d. v. s. Christian Staude, en framstående tjensteman, bördig från Stralsund, f. n. Bengt Oxenstjernas sekreterare. Såsom latinsk poet är S. omtalad både i »Holmia Litterata» och i Wåhlbergs afhandling under Ihre »de Poëtis in Svio-Gothica latinis», der hans bildning och litteraturkännedom berömmes; särskildt omnämnes de under titeln »Otia Rosenbergensia» samlade dikterna.

senare disticha. I den första beskrifves svenska kyrkans ställning för 100 år sedan »Trotz wilde Afgrundz Häär och yhre Swärme-Pustar» etc. i anslutning till bilden på medaljen, hvarefter sättes:

Tå måste Herren up, som näpste Haaf och Wäder!
Att banna Bölljorna och säya Stormen, Tijg!
Straxt Lugn och Stillo i then Stad framtedde sig.
Med thetta alt Kong Carl i Gull och Silf oss gläder.

Med dessa fröjdebetygelser: jubelpredikningar, musik, salut, verser och medaljer, voro dagens högtidligheter likväl icke afslutade. Efter aftonsången vidtog nemligen vid 6 eller 7-tiden en ståtlig illumination i hela staden och på malmerna. I slottet var hvarje ruta upplyst af fyra ljus (*c*), och utanför portarne voro »stora eldstoder» uppsatta d. v. s. höga granrisklädda pelare, från hvilkas spets ett fluidum brann (*c*), eller hvad vi kalla »marechaller»; alla kyrkofönster voro också upplysta; man beräknade att i Storkyrkan öfver 3,000 ljus brunno och i Tyska kyrkan öfver 2,000 (*c*). Tvenne hus i staden nämnes såsom alldeles mörka (*c*), nemligen den österikiske envoyén, grefve Stahrenbergs — en man, känd för sin nonchalans och sin ohöflighet mot de protestantiske svenskarne, underblåst af hans biktfader, som var jesuit — samt det lüneburgska sändebudet baron Görtz, som likväl just då sökte utverka Carl XI:s samtycke till sin hertigs upphöjande till kurfurste (af Hannover). Deremot visade sig den blott några dagar förut till Stockholm anlände franske ambassadören, grefve d'Avaux, som ännu icke ens haft audiens hos konungen, så »complaisant» att helt och hållet eklärera sitt hus med de vackraste hvita vaxljus, hvilket väckte ett stort och glädjande uppseende och i alla beskrifningar på festen omtalas. »Och beflitade sig elliest hwar och en at med särdeles Machiner och Lycktor utzijra sine Huus, hvarpå funnes ibland månge sijnrijke deviser och ord» (*d*). Denna präktiga illumination, som varade till klockan mot 1 eller 2 på natten, tog sig strålande ut öfver isen och snön, åskådad af väl-

diga folkmassor, som rörde sig på gatorna; och den skönt belägna staden måtte vid detta märkliga tillfälle företett en underbart härlig anblick.

* * *

I Upsala firades denna dag genom en jubelpredikan af då ännu tjenstgörande domprosten, utn. biskopen i Skara, D:r Petrus Rudbeck, som äfven sedermera under veckans högtidligheter hade många vigtiga funktioner. Före och efter predikan, hvari denne Rudbeck »framförde alt, dock korteligen, hwad som uti det förra mötet i Upsala för 100 år sedan skett war», samt äfven »ad communionem höll Doctor Olof Rudbeck med twänne sina Döttrar en härlig musik» (*e*). Sedan »Te Deum» sjungits »skötz på kyrkogården med 32 stycken, hwar emot swarades af Slåttet med alla Stycken och dhet med twänne omgångar» (*f*). Om aftonen vid 7-tiden illuminerades alla fönster, äfven i akademiens byggnader och rådstugan, och brunno ljusen till midnatt. »Emellertid speltes på pukor, trummor, skalmejor och violer» (*e*). »Fijrades således denne Fäst medh Glädje och Frögd», heter det i Posttidningen för måndagen den 27 Febr.; och som bevis på glädjebetygelserna tillägges i en berättelse om festens firande i Upsala (*e*): »Studenterna sköto och woro lustige hela natten» — naturligen med vederbörandes goda minne, enär sådant grasserande nattetid annars var strängt förbjudet.

Denna jubelfest var sannolikt den gladaste och ståtligaste högtid, som under Carl XI:s regering firades i landet. Och konungen sjelf var icke minst glad. Han tyckes för detta tillfälle hafva alldeles suspenderat sin sparsamhet och sin stränghet. Alla embets- och tjenstemän vid kollegierna i Stockholm fingo under hela veckan ledighet, då jemte konungen de högsta funktionärerna fortsatte festligheterna i Upsala. — Innan vi ingå i en närmare skildring af dessa festligheter, vilja vi emellertid omtala de på fast-

lagssöndagen å några andra orter särskildt hållna högtidligheter, rörande hvilka dokumenter föreligga.

Huru det tillgick i Sveriges landsortsstäder, särskildt der någon konungens ståthållare fanns, derom ger oss en samtida berättelse från Falun[1]) en sannolik framställning. Efter aftonsången hölls på rådstugan en latinsk oration om »Liturgiska Inqvisitionen». Derefter hade landshöfdingen[2]) på kungsgården en festmåltid för öfver 100 personer, till hvars begynnelse tecken gafs genom salut med 2 kanoner. Innan man satte sig till bords fick man åse ett »kåsteligt feuerwärk», och, fortsätter brefskrifvaren, »brann ibland andra öfver kungsgården 2 Bärg som Ætna och Vesuvius; nedanför Berget på Siön stod Pietas på en stor Machin i wädret, som upprättade Religionen, som mehrendels var kullfallen; på högra sijdan under Pietas kom en Engel utur Molnen, som nederslog draken och Hæresin; på wänstra sijdan under Pietas for ljung Eld utur Moln med dunder, och slog neder Tyrannidem och Superstitionem; emellan ljung Elden och Engelen stod hans May:ts Nampn med 2:ne C och en Krona, under Nampnet på högra sijdan låg draken och hæresis kullslagne, på den vänstra låg Superstitio och Tyrannis med ett svärd i handen kullslagne, dherunder stod desse Latinske ord: Vigeat vera Religio. Vivat Rex Carolus XI, veræ religionis defensor. Derefter hölls en Kåstelig Måhltijd och angenäm Music och skiöts med 16 stycken hela natten igenom».

Från Sveriges tyska besittningar äro tvenne jubelfestpredikningar oss bekanta, båda i tryck utgörande digra afhandlingar, hvardera af öfver 100 sidd. 4:o. I Stade, der året förut landständerna i Bremen och Verden högtidligen aflagt sin hyllningsed till Carl XI, hvarvid först en trohetspredikan hölls af General-Superintendenten Johan Diecmann, der uppträdde nu i Mariakyrkan den samme med ett ståtligt jubeltal, kalladt *Encaenia Sep-*

---

1) Finnes i samma Palmsköldska bd. som (*b*); den är daterad »Fahlun den 4 Mars 1693»

2) Friherre Nils Gripenhielm, son till konungens forne lärare Edmund Figrelius och bekant i våra litterära häfder såsom öfversättare och poet.

Septentrionalia, das ist, das Nordische Licht- und Freuden-Fest[1]). De svenska och äfven de nordtyska protestanternas motstånd mot de påfviskes anfall och stämplingar omnämnes här vidlyftigt och med en mängd historiska citat först i exordiet, och sedermera, då berättelsen fortsättes ända till den närvarande tiden, i sjelfva predikans första del om den nordiska ljus- och glädjefesten: »Woher es enstehe?», hvilket senare naturligen förklarades på grund af mörkrets bortvikande och ljusets fria spelrum. »Wie mans recht begehe?» utvecklades i afhandlingens andra del, och skulle detta ljus- och glädjefestens rätta begående ske dels genom att följa Jesus, dels genom att lofva och prisa Gud. Det hela afslutades med en längre, ganska vacker bön.

I Wismar predikade i Nicolaikyrkan pastorn derstädes, Mag. Henning Joh. Gerdes om *Das fröhliche Jubel im Norden*[2]). Ännu utförligare än Dieсmann och med ännu flera lärda citat berättade denne för sina åhörare om de olika slags jubelfesterna och särskildt betydelsen af den svenska. Katolikernas villfarelser bemötte han sedan på ett ingående sätt, särskildt polemiserande mot

1) Tryckt i Stade s. å. — Ingången hade motiv från Ps. 43 v. 3–4 (om ljuset såsom ledande till Guds glädje), exordiet från Joh. Ev. 10 k. 22 v. (om kyrkomessan i Jerusalem). Dagens text var egentligen utgångspunkt för afhandlingen, i hvilken berättas huru liksom himlaljuset från Jesus först utgick öfver lärjungarne och så öfver den blinde, det likaså nu utgått öfver den nordiska kyrkan. — Jemte de i texten intagna citaten från Baazius, Pufendorf, Schefferus m. fl. vidfogas i den tryckta upplagan en hel samling (21) »Annotationes», utgörande utförliga bevis för eller berättelser om hvad texten endast kort antydt (t. ex. rörande liturgien, Duræus o. s. v.).

2) Tryckt i Hamburg s. å. 101 paginerade sidd., jemte 1 + 1 1/2 ark opaginerade; de sista innehålla ett »Anhang», ofvan anfördt såsom (*e*), Dedikationen till Carl XI är daterad Wismar den 1 Juni 1693. Ett deri på ett blad befintligt, mycket vackert kopparstick i tidens stil (barock) visar, under en inskrift »Non occidet orta» med nordiska stjernemblem nedanför, en uppslagen bok (Bibeln) på en sol med tvenne sväfvande qvinnofigurer på ömse sidor: den ena af dessa tydligen afbildande katolska kyrkan och omgifven af mörker, har en flyende ställning och en påskrift »Purgatorum indulgentiæ»; den andra figuren, den evangeliska kyrkan, som är omgifven af palmbärande englar, håller ett ljus öfver boken med ena handen och en basun med den andra, hvarvid en inskrift »Gloria in excelsis Deo» är fäst. Under det hela prunkar Carl XI:s namnskiffer med tre kronor öfver en jordglob.

Maimburg och Bossuet. Öfver halfva predikan upptogs af utfall mot papisternas verldsliga predikosätt, omoraliska vandel, åsigter om skärselden o. d. samt deras förföljelser mot protestanterna; och Gerdes, liksom Strauch, slutade med att citera efter Luther »Impleat nos Deus odio Papæ & Satanæ». Men det kalla Norden var fullt af Herrens glädje, fortsatte han: »Woll auf dann ihr Kinder Gottes, ihr, die ihr gehöret zu dem Nordische Jerusalem». — Den påbjudna »Solenne» saluten i Wismar, hvilken stad då ju var starkt befäst, sköts med 128 stycken, berättar Gerdes i sitt »Anhang»; och han säger sig der på de förordnade böndagarne dels hafva firat, dels skola fira den svenska kyrkans — turturdufvans i Norden» — glädje, lust och belönta fromhet.

* * *

Måndagen den 27 Februari kl. 2 e. m. for konungen från Stockholm i sällskap med prinsarne Carl och Fredrik och ankom till Upsala efter en snabb, blott 4 timmar lång färd (*a*). Till Upsala hade ock samlats de flesta kgl. råden, nemligen, utom Upsala akademis kansler B. Oxenstierna, kanslererna för Lunds och Dorpts akademier, grefvarne Nils Gyldenstolpe och Jac. Joh. Hastfer, samt grefvarne Carl Gyllenstierna, J. G. Stenbock, Hans Wachtmeister samt Fabian Wrede. Derjemte infunno sig många officerare och andra höge och förnäme Herrar med flera främmande sändebud, hvaribland, egendomligt nog, just det kejserliga och det lüneburgska nämnas. Dessutom kommo till Upsala flera tusen personer, bland dem icke så få damer, från Stockholm och från den närmaste landsbygden och äfven från längre bort belägna orter — från Lund t. ex. prof. And. Riddermark.

Programmet för festligheternas firande i Upsala var uppgjordt långt förut. Genom kgl. brefvet den 4 November föregående år hade akademierna underrättats om att konungen önskade, att de skulle tillställa särskilda fröjdebetygelser. Den 13 December s. å. hade konungen skrifvit dels till kansleren för Upsala akademi om att der anordna en teologie doktorspromotion vid jubelfesten, näm-

nande äfven de om kyrkan förtjente män, som då skulle blifva doktorer, dels ock till utn. biskopen P. Rudbeck[1]), teologiska fakultetens senior, som skulle stanna i Upsala till Maj månad, att dervid fungera som promotor. Upsala akademis konsistorium hade ock fått befallning inkomma med närmare förslag till festligheternas firande; och detta förslag blef också i hufvuddragen följdt[2]).

På fastlagssöndagen hade utkommit tvenne program (i patentfol.), det ena utgifvet af akademiens n. v. rektor, teol. prof. Jesper Swedberg med tillkännagifvande af alla veckans förestående högtidligheter, och det andra af P. Rudbeck, som inbjöd till sin oration på tisdagen. Det senare är märkligt, enär utgifvaren efteråt (under ett streck) tillagt en maning att nu »dicat laicus cum clero: Lofwer Herren alle Hedningar ok priser honom alt (Swea) Folk, ty hans Nåd ok Sanning är ok wäldig (utbredd, befästad och fast

1) Brefvet till Rudbeck är aftryckt hos Lönbom: »Handl. till Konung Carl XI:s Historia» VI s. 103 ff., liksom tvenne bref till kansleren. I det första af dessa nämnes såsom blifvande teologie doktorer, utom Spegel, Carlsson, Wiræenius, Papke, Schütte, Broman, Steuchius, Kolmodin och Micrander, äfven prof. Schütz samt biskop Carlberg, såvida denne senare icke blefve teol. doktor i Tyskland förut. Han liksom Schütz och Carlsson hade neml. fullgjort profven för teol. doktors-graden (voro teol. licentiater), de öfriga hade visserligen icke detta, men befriades derifrån »alldenstund deras gåfvor dessutom nogsamt kunnoge och bepröfvade äro» (denna svenska sed, att konungen utnämner teol. doktorer utan prof har ju sedan alltjemt bibehållit sig). I det senare brefvet, skrifvet, egendomligt nog, samma dag som det förra, befalles att doktorsantalet skulle ökas med Walin och Iser. Sedermera tillkommo de utomsvenska superintendenterna.

2) Jfr. det ofvan s. 70 nämnda brefvet till akademierna i Dorpt och Greifswald af d. 13 Jan. 1693 (der bland promovendi Carlberg och Schütz reservationsvis omtalas samt Fischer, Baudevin och Brever såsom »nyligen tillkomne», men ännu icke Soleman omnämnes). Man hade föreslagit att festligheterna skulle afslutas på torsdagen med promotionen, sedan en teolog [Rudbeck] och två filosofer orerat, den ene prose [Lagerlööf] den andra ligate [Forelius]. Om konungen ville hafva flera orationer, då promotionen kunde uppskjutas en eller annan dag, skulle en orera på grekiska [Norrman] och en af K. M:ts stipendiater på latin [Palmrooth]. Man trodde att konungen valde det förra, kortare förslaget, enär, utom andra, äfven båda drottningarna väntades. (Nu kommo dessa emellertid icke — drottningen-gemålens sjukdom tilltog allt mer och mer — och konungen lät både de nämnde och ännu flera orera) Konungen hade lofvat bestå promotionskostnaden och skulle gifva middag på Slottet; och då han ville att det skulle »prächtigt tillgå», hade man »oförgripeligen upsat, att så wäll wid alla orationerna, som sielfwa promotionen hållas en braf music».

gjord) öfver oss nu (ok blifwe så) i Ewighet. Halleluja»; hvarefter han infört psalmen »O Herre Gud tin helga Bud äro förmörkat (i Påfvedömet) blefwen, Til thes tin ord oss kungjord Ok af Paulo beskrefwen. Ther til ok meer (i Upsala möte) af andre fleer. Äre igen funnen» etc, meddelande äfven de två följande stroferna med dylika inom parentes satta, för tillfället lämpade tillägg.

Enligt Swedbergs program skulle han på måndagen kl. 3 offentligen uppläsa »Acta Ups. Conc.» d. v. s. mötesbeslutet och den af Ridderstierna funna berättelsen[1]). Detta uppläsande åhördes också af »heela Akademiske Societeten» (*f*), »en förnäm och talrik församling» (*b*), i den gamla Akademiens stora auditorium, det sedermera, till skilnad från Gustavianum, s. k. auditorium Carolinum, der också jubelfestens senare högtidligheter, utom promotionen, försiggingo. Det var samma sal, i hvilken Upsala mötes förhandlingar hållits, och hvilken först samma år (1593) blef akademiens[2]). Nu hade den till jubelhögtidligheterna satts i ett prydligt skick: nya och större fönster hade upptagits, väggarne och taket voro klädda med granris »och mot fönstren på andra sijdan åth Kyrkiogården sattes stoora och skiöna Conterfeijer, dheras, som mest hade Contribueradt till Religionens Reformation in Concilio Upsaliensi» (*f*); öfver dörren var en läktare byggd för musiken, som vid hvarje sessions början och slut lät höra sig (*b*). Nedanför katedern var ett bord, klädt med gyllenduk och derpå stod å »ett blått sammetshyende med guldgalon om och 4 guld-wippor», såsom konungen beskrifver det (*a*), ett stort fyrkantigt silfverskrin,

1) Denna ceremoni ingick icke i Upsala-konsistoriets förslag, utan tillkom troligen betydligt senare, hvilket man synes kunna sluta sig till deraf, att i Rudbecks program, som sannolikt tidigt trycktes, står, att hans oration skulle hållas på måndagen, »die crastino», hvilket sedan med bläck ändrats till »die martis» d. v. s. den siste Februari, tisdagen.

2) Denna byggnad, som på 1400-talet var kapitelhus, låg söder om Domkyrkan åt Riddarhustorget, nära Skytteanum, förstördes i 1702 års brand, restaurerades 1704 och kallades först derefter Academia Carolina, men nedrefs på 1780-talet. Dessa uppgifter äro med benäget tillstånd hemtade ur bibliotekarien Annerstedts samlingar. — Nu är, som bekant, »Carolina Rediviva» åter uppbygd på höjden vid Slottsbacken.

som konungen låtit förfärdiga till förvar af Upsala Mötets dokumenter; och det var derur Swedberg upptog dessa, då han på måndags e. m. högtidligen skulle uppläsa dem. På hvar sida om bordet stodo kursorer med spiror (*g*) vid denna som vid de följande högtidligheterna. Konungen tog naturligtvis in på slottet, hvars »alla rum och logementer woro härligen zirade och med Schillerier och Turkiska Silkestapeter beprydde» (*e*).

Följande dag, tisdagen den 28 Februari, infann sig konungen och prinsarne med svit kl. 9 i högtidssalen, för att höra Petrus Rudbeck orera om hundraårsminnet. Äfven alla de följande orationerna erhöllo glans af konungens närvaro, så länge han vistades i Upsala, och vederbörande akademiske fäder och medborgare voro tydligen häröfver mycket smickrade. Vältaligt på klingande latin utvecklade Rudbeck betydelsen af »Frijåhr, klangåhr, vulgo Jubelåhr», omtalade hebreernas och katolikernas jubileer samt vidrörde de akademiska jubelfesterna, och särskildt de i Sverige, den stora 1621 och den ännu större nu 1693. »Dixi jubilemus»[1]). — På e. m. kl. 3 höll prof. Lars Norrman, en af våra mest framstående filologer på denna tid, slutligen biskop i Göteborg, en rätt vidlyftig »Panegyrikos» på grekiska, som sedan blifvit tryckt i hans samlade »Orationes»[2]).

Den 1 Mars orerade först på f. m. teol. d:r, prof. Henrik Schütz i ett längre föredrag — det längsta under dessa högtidligheter[3]), om Guds nåd att sprida sitt ord och evangelii ljus till

1) Rudbecks tal befinner sig i samma bundt som (*f*) såsom N:o 14, 9 sidd. fol., och med titel »oratio incerti auctoris». Att detta tal likväl är Rudbecks den 28 Februari hållna, det första i ordningen, visar sig genast i början, hvarur vi citera följande målande passus: ». . . alma Noster Sala, serena in votis et festivo jubilorum certamine læta; clara dies est, festiva hæc Cathedra, splendentes quos circumspicio parietes, pulchrum omne quo cingor auditorium, et quæ non lætitiæ pompa, solennibus subministrata actibus, dulcissima musica . . . ut autem primæ mihi contigerunt partes [Obs.!], ita prolixiora relinquam in hac Cathedra post me, in eodem officii genere, plura et majora præstituris».

2) Såsom den första upptagande 24 sidd., den är dessutom den enda grekiska af dessa »Orationes Panegyricæ etc.», år 1738 utg. af A. Norrelius.

3) Upptager M S S. 22½ sidd. fol.; finnes i samma bundt som (*f*) enligt uppgift i original. — Schütz var redan utnämnd till Rudbecks efterträdare såsom domprost; † s. å.

Norden, började med ett mångfaldigt »Salve», som äfven sträckte sig till högtidssalen: »Salve antiqva domus, coelesti doctrinæ conservata sedes, et majorum nostrorum turbatissimis illis temporibus ante hos 100 annos, hic in Dei gloriam et ecclesiæ conservationem pie congregatorum memorabile receptaculum». Sedan talaren under många exclamationer utvecklat svenska kyrkans ställning vid tiden för Upsala Möte, gjorde han utfall mot »illa perversa licentia, qua, teste Paulo, ratiocinationes nostras extollimus adversus cognitionem Dei, quæ infinitos doctrinæ Evangelicæ peperit olim et adhuc in dies parit molestius», citerande Tertulliani ord: »Hæreticorum, Patriarchas fuisse Philosophos». Stödjande sig på Chemnitz och »magnus noster» Brunnerus, vände han detta sitt anfall särskildt mot Cartesianerna — hvilkas läror han, såsom bekant, tillsammans med P. Rudbeck och Micrander några år förut, ehuru förgäfves, sökt utestänga från det nordsvenska universitetet — som voro farliga särskildt derför, att de stödja Calvinismen. De förnämsta cartesiska irrlärorna uppräknades, och så anförde talaren på tyska de uppmaningens ord, som den store tyske teologen [Joh. Adam] Osiander föregående år tillskrifvit teol. fakulteten i Upsala rörande de filosofiska förvillelserna[1]. Men till kyrkans skyddande hade mycket gjorts i Sverige, ej minst af dess konungar; särskildt prisades konung Carl XI, som bland annat tilltalades med den ståtliga titeln: »O verum Dei veri vicarium» [såsom en protestantisk påfve!]. Denna dag gaf landshöfdingen, frih. Jacob Gyllenborg, i sin ungdom bekant såsom poet, en Sam. Columbi vän och samtida, middag för de kungliga med svit samt biskoparne och professorerna. Då skålarne druckos sköts det med 8 par kanoner »så att öfver 40 stycken fenster på hans byggning aldeles ruinerades». Kl. 3 gick man tillbaka till gamla akademihuset, för att höra ett tal på latinsk vers af poeseos prof.

1) Först på 17:de sidan, således nära slutet, omtalas cartesianismen, hvadan det icke var i *hela* talet, som Schütz »högeligen förlade Carthesii Philosophi» (*e*); strängt taget handla blott ett par sidor derom; i afslutningen gifvas dock åter några slängar åt »Pseudoprophetas».

Henning Forelius[1]). Sveriges äldsta historia och dess omvändelse till kristendomen skildrades af denne i virgiliansk stil; och så framställdes Gud, »Rector Olympi», såsom med ovilja betraktande den rena lärans förvanskning under katolicismens senare tid och slutligen utropande:

— — Sed quid moror? Ecce Lutherus
Hæc ex mente mea toti denunciat orbi:
Qui quæ Pontificum, ceu scis, deliria vana
Sacrilega rapuere manu, pessumque dederunt,
Ausu restituet grandi — — —

En med namnet Gustaf hade Gud utvalt: »ille hausit bene dogmata sacra Lutheri», och så fortsatte talaren om svenska kyrkan:

Biblia sacra palam patrio sermone leguntur
Edita Nericii studio curaque fideli.

Derefter framställdes Carl IX såsom »Adsertor vindexque Religionis» och slutligen tilltalades den närvarande konungen Carl XI i en ståtlig advokation. Sedan landshöfdingens gäster således blifvit uppbygde med ett klassiskt qväde, samlades de åter i hans hus »och woro der lustige intill kl. 12 på natten. Hans Maj:t sjelf har varit mycket rolig, lustig och glad» (*e*).

Dagen derpå var man redan kl. 9 åter i högtidssalen för att höra en ny oration. Denna hölls af histor. prof. Petrus Lagerlööf, den bekante skalden och språkforskaren[2]). Mera vältaligt än sakligt skildrade den store latinaren här den svenska kyrkans fara under Johan III och dess räddning genom Carl IX, men dröjde längst vid konung Carl XI:s bedrifter, nedkallande slutligen Guds välsignelse öfver honom och hans ätt. — Äfven vid eftermiddagens högtidlighet fungerade Lagerlööf, i det nemligen under hans presidium en ung student från Kalmar, kand. Johan Folcher inför samma höga församling som förut försvarade en historiskt-politisk dissertation om *Quintus Fabius Maximus Cunctator*. I afhandlin-

1) Denna »oratio metrica» finnes ock i bundten (*f*); den omfattar omkr. 550 hexametrar.

1) Talet är tryckt i Lagerlööfs af Sam. Älf 1780 utgifna »Orationes etc.»

gen[1]), som af Folcher dedicerats till prins Carl, och som var försedd med tvenne lyckönskningsskrifter till den förre af professorerna C. Lundius och J. Arrhenius, utvecklade författaren ganska vidlyftigt och med en mängd noggranna citat i 16 »Articuli» Fabii klokhet och vishet i fred som i krig, betonande särskildt att lyckosamheten i hans företag berodde på hans vördnad för gudaviljan, så att han i allt var en värdig förebild för en folkets ledare och fosterlandets fader[2]).

Under dessa festdagar hade flera qväden utkommit, i hvilka jubileet glädjehelsades. Under sin vanliga signatur utgaf biskopen i Linköping Haquin Spegel en dikt med titel *Sacram Festivitatem . . . anno 1693, die 26. februar, pie peractam, Seculari Carmine Horatiana arte, sed Christiana mente gratus supplexque celebravit Hq. Sp.* (Upsaliæ, ett ark fol.), innehållande först på latin en bön till Gud i 12 sapphiska strofer och derefter en helsning till konungen i disticha samt slutligen på svenska några verser till »*Civibus Bonis*» hvari skalden frambåller att Gud nu

Förnyar sit Förbund, ther på wår Sälhet henger
Wår andeliga Frid, wår Samwetsro förlänger.
Ty Hundrade Åhrs tid nu hafwer jämt förfluttit
I hwilken wi med frid then *rena Läran* nuttit,

---

1) Tryckt i Stockholm 8:o, 12 + 68 sidd.

2) Den, som skrifvit berättelsen (*f*) [Eric Benzelius d. y.?], har vid omnämnandet af denna disputation antecknat: »och wardt mig anförtrodt att oponera, dhet och skedde till K. M:tts nådige behag och dhe flere Högförnähmes nöije, som Cancelleren Gref Bengt Oxenstierna lät förmärcka». — Swedberg berättar i sin Lefnadsbeskrifning (jfr Totties biografi I, sid. 126 f.), att han vid denna disputation offentligen ingrep — andra källor tala icke derom —, i det han skulle afbrutit opponenterna, då dessa ville [naturligen å embetets vägnar] förfäkta åsigten att öfverheten vore icke af Gud, utan vald af menniskor (den då moderna fördragstheorien), och yttrat, att sådant vore icke tillständigt säga i Kongl. Maj:ts närvaro, allrahelst Paulus i Romarbrefvet (13: 1) bestämt sade motsatsen. Äfven skulle Swedberg offentligen gifvit respondenten Folcker, som, ehuru teol. studerande, var elegant klädd »med en stor yfvig, pudrad peruk, lång spetshalsduk med röd bandros och således på det verldsligaste manér utputsad», en allvarlig förmaning för denna, en blifvande prest föga anstående verldslighet. — Denne Folcher var den samme, som sedermera såsom professor i Pernau blef anklagad för pietism och derefter under många år hölls i fängsligt förvar.

Och kunnat Herrans ord i liuflig Frihet höra
Samt ther utaf förstå hwad oss bör *tro* och göra.
Alt Swr'ge är een Man i Trones Samhäld blifwit,
Ty ther uti har Gud it stadigt Hierta gifwit.

Ett ståtligt *Carmen Seculare*[1]) utsände akademi-bibliotekarien Nicl. Stiernberg, som här skildrade, huru, under det att i det öfriga Europa krigsguden förhärjade fälten,

Una, magnorum genetrix Virorum
Gaudet & cura Caroli triumphat
Læta, felici rediviva pace, Suecia præstans
— — — — — — — — — —
O Pater! magni moderator orbis!
Adspice has gentes oculo benigno
Ut tui verbi teneant, amentque Dogmata sacra. —

Ännu återstod den högtidligaste akten, nemligen teologie doktorspromotionen, och för denna var fredagen bestämd. Kl. 7 på morgonen ringdes det i domkyrkan första gången, och vid ½8-tiden samlades de åtta i staden varande doctorandi (promovendi), prokansler, promotor och akademistaten jemte flere af presterskapet i gamla akademihuset, ordnade sig i procession och intågade kl. 8, när det ringde samman, i domkyrkan. Strax derefter kom från slottet konungen med sitt följe och »en ansenlig myckenhet af Kongl. Hofs- sampt Civil- och Militär, så högre som lägre åndsbetiente» (*b*). Först sjöng hela församlingen »Jerusalem, du helga stad» (*e*) och sedan utfördes musik »på 3 Chorer med Trumpetter, Skallmeyor och andra Instrumenter samt vocalstämmor» (*f*). Högmessopredikan hölls af akademiens rektor Jesper Swedberg, som valt till ingångstext Davids 84 ps. 7—8 v. (»Lärarena warda med mycken wälsignelse prydde» etc.). Utvecklingen af denna text var ganska egendomlig och anses synnerligen karakteristisk för

1) 1 ark fol., 16 strofer. Ofvan äro 2:a och 10:e strofen återgifna. — Ett *In publicum epigramma* utkom också, 1 blad fol., tryckt i Upsala och undertecknadt af (signaturen?) Pius Vantospina. Det innehåller fyra disticha, riktade mot den katolska kyrkan: »En sternit triplicem jam *Tripla* corona *Tiaram*» etc.

Swedberg[1]): hade han varit med när doktorsringarne beställdes, yttrade han bland annat, skulle han deri velat insätta trenne *L*. såsom inskription; dessa skulle icke betyda *lat, ljum, lustig*, utan beteckna *lära*, *lefva* (gudligt och dygdigt) och *lida* såsom de vigtigaste dragen af en doktors i den heliga skrift verksamhet, hvilka drag predikanten vidare på ett förträffligt sätt utvecklade. Efter predikan musicerades åter, under det att de kungliga, råden och »heele Håfwet», de vid promotionen officierande och akademistaten ingingo i koret och intogo sina platser i för ändamålet särskildt uppbyggda bänkar. Högst uppe i koret under högaltaret var en kateder uppsatt åt prokansleren (erkebiskopen), der nedanför stodo promotors kateder och, litet längre fram, »twänne stholar» för doctorandi. Konungens och prinsarnes stol, som var med några trappsteg upphöjd, synes hafva varit belägen närmare kyrkans långhus till höger i koret. Nedanför denna satt konungens förste minister, Upsala universitets nitiske kansler, grefve Bengt Oxenstierna. I omgången, på ömse sidor om koret voro bygda läktare »för fruntimber, som i stoor myckenheet från Stockholm och månge andre orther tillsammans kommit» (*f*).

Först höll nu den åldrige erkebiskopen en »härlig oration»[2]), hvari han utvecklade betydelsen af »vera gaudere religione», som ju vore »inæstimabile donum summaque regnorum et rerum publicarum felicitas». Särskildt betonade han vigten af trons enhet äfven för staten: »si ruperis unitatem fidei rumpes etiam unitatem animorum». Han lade omsorgen om den rena läran alla på hjertat och i synnerhet dem, som nu skulle mottaga doktorstiteln: »tota vita vestra instar jubili erit».

Derefter började Petrus Rudbeck, som förut inbjudit till promotionen genom ett program (1 ark fol.), hvari han tagit till utgångspunkt sentensen »inter arma silent leges», sitt anförande[3])

1) Jfr Tottie I, s. 166 f.

2) Finnes i samma bundt som (*f*) och upptager 8 fol. sidor. — Gerdes säger (*c*), att Swebilius öfver promotionen »perorirte mit Theologischer gravität».

3) Finnes afskrifvet i Palmsköldska bandet (*b*) såsom N:o 5; Palmsköld anmärker, att afskriften är kollationerad med den i Upsala Bibliot. befintliga,

som promotor. Han genomgick alla föregående teologie doktorspromotioner i Sverige från år 1617, då denna titel först utdelades hos oss, t. o. m. år 1675 (vid kröningen), under hvilken tid summa 30 teologie doktorer promoverats i Upsala, bland dem promotor sjelf (år 1667) tillsammans med sina två bröder Nils och Johan. Den närvarande promotionen vore dock mera lysande än någon af de föregående. Nu ålåge det promotor hålla det öfliga inledningsföredraget, och detta skulle behandla en fråga, som mycket sysselsatte tiden: *An hodie non minus pro certo asserenda et adstruenda quam optanda et expectanda sperandaque sit, solennis, illustris et universalis, et quidem simultanea et quidem in signum extantis extremi judicii ad Ecclesiam Christianam Judæorum conversio.* Romarebrefvets 11 kap. 7 v. (om Israel, som får utkårelsen) hade varit Erisäpplet. Betydelsen af ordet »plenitudo gentium» vore ock synnerligen omtvistad. Detta uttryck finge dock icke tydas såsom »alla folk», utan såsom »ett ofantligt antal af de hedniska folken»; och med »hela Israel» menades den rätta Israel eller »insignis quædam Iudaicæ gentis multitudo». En fullständig omvändelse af judarne kunde man tyvärr icke hoppas, en mening, som äfven Luther delade.

Nu skulle promotor erhålla »venia creandi», och denna gafs å konungens vägnar af kansleren grefve Bengt Oxenstierna, som »för konungen träder på trappan af bräder Ett steg eller två», såsom Olof Rudbeck d. y. sjöng. Hans oration väckte allmän beundran såsom särdeles »härlig och prydlig»[1]), den utgafs senare i

---

liksom afskriften af Rudbecks senare tal och af Micranders. Dessa saknas emellertid numera i bundten (*f*).

1) Gerdes talar (*c*) om Oxenstiernas »erleutete Wolredenheit» och den »heroische Weisheit und von unser Art gantz entfernete incomparable zierde», med hvilken han talade »von dem pouvoir der Religion über die Gemüther der Menschen». Olof Rudbeck d. y. ognar i sitt qväde, hvarom mera nedan, åt Oxenstiernas tal mesta uppmärksamheten i hela festbeskrifningen: Han wijste så böija, Nu sänckia, nu höja Sitt tal utan feel . . . Ja tungan så röra, At hwem det fick höra, Måst gie honom prijs». Talet, som upptager 10 blad 4:o, finnes i Palmsk. (*b*) äfven i en något afvikande afskrift samt i en svensk öfversättning, som af förf. synes vara föranstaltad för öfverlemnande till K. M:t. I texten följa vi denna sistnämnda.

ett särskildt tryck ensam bland alla dessa högtidstal. Orationens hufvuddel utgöres af ett i kärnfullt, träffande språk affattadt loftal öfver religionen och dess betydelse och inflytande på menniskorna, särskildt i ett land, som har blott en religionsform och det den renaste. De svenske konungarne »skattas allmänt att wara, till deras odödeliga Beröm, förswarare af dhen sanna Guds dyrckan och Beskyddare af Guds rätta församling». Icke minst hade den nuvarande konungen visat sitt nit för religionen och för prestbildningens höjande; nu ville han ock ådagalägga sin omsorg om detta stånds anseende, då några höglärde män skulle belönas med titel af »Doctorer utj dhen Heliga Skrifft». Denna förrättning uppdrog kansleren nu åt biskop Rudbeck att utföra.

Promotor tog åter till orda, förklarade ceremoniernas betydelse, förestafvade eden och utropade de utsedde till doktorer, i det han gaf dem *hatten*, frihetens symbol [1]), *boken* (bibeln) betecknande dels troheten mot Skriften, dels betraktelsen af ordet, och *ringen*, gyllene, som den himmelska kunskapen, ett insegel på den utkorades förbindelse mot Gud, samt slutligen fattade deras *högra hand* till ett tecken på kyrkans endrägt. De promoverade voro: biskoparne i Linköping Hq. Spegel, i Westerås Carl Carlsson, i Wexiö Sam. Wiræenius, i Lund Chr. Papke och i Kalmar Henning Schütte, Superintendenterna i Hernösand Math. Steuchius och i Wisby Isr. Kolmodin, generalsuperintendenten i Lifland Joh. Fischer, öfverhofpredikanten Jöran Wallin, pastor prim. i Stockholm Math. Iser, theol. prof. i Upsala Jul. Micrander samt superintendenterna i Riga Joh. Breverus, i Rewal Joach. Saleman och i Stralsund Joh. Baudevin. De tre sistnämnde jemte Papke, Schütte och Fischer voro frånvarande, men platser voro reserverade för dem och »hattar och böcker lågo framför deras ställen på Cathedern». Superintendenten i Carlstad Erland Broman, som skulle blifvit den femtonde doktorn och redan fått kallelsen, hade aflidit några dagar innan promotionen, men enligt konungens uttryckta önskan omnämnde promotor honom

1) Enligt (*d*) satte promoti sina florklädda hattar »något lijtet på sig».

särskildt[1]), liksom han omtalade att konungen tillernat samma heder åt prof. Henr. Schütz, som likväl, innan detta blef bekant, låtit promovera sig i Tübingen. Slutligen uppmanade Rudbeck teol. adjunkten Mag. Daniel Djurberg att framställa doktors frågan, som primus af de promoverade, biskop H. Spegel, skulle besvara — »Esto Domine Doctor ... noster Oedipus» — hvarefter prof. Micrander skulle framföra tacksamhetsbetygelserna. »Atque sic terminus erit Illustris hujus actus Doctoralis. Illi a. i. e. Deo Ter O. M., qui regnat sine termino, qui omnia determinat et terminorum omnibus imponit, sit Gloria, Virtus, Potestas, Honor sine termino, i. e. a nunc usque ad numquam terminanda Secula. Amen. Amen».

Magisterfrågan handlade om *concordia spiritualis expectare possit inter Luthericos, Pontificios et Calvinianos* d. v. s. helt enkelt om synkretismens möjlighet, en fråga, som ju förut under århundradet framkallat mycken oro. Daniel Diurberg, som nyligen hemkommit från en studieresa (*d*), utvecklade »wackert, ja ej utan största beröm» (*e*) en kort historik af frågan och framställde ganska skarpsinnigt och med stöd af väl valda bibelspråk, huru »moderati Theologi» af alla partier skulle kunna sammankomma och föreslå »veram fidem et pietatem ipsis Scripturæ verbis», så att en allmän trosfred och samdrägt åstadkommes. Det skulle blifva ett de heligas samfund äfven till det yttre realiseradt: tron på Jesus och hans efterföljelse vore ju redan gemensamma för hela verldens fromme; icke vore endast Lutheranerna trogne och helige. Hvarje kyrka finge göra sina eftergifter, äfven, ehuru minst[2]), den luther-

1) Enligt Hammarin: »Carlstads stifts Herdaminnen» I, sid. 45, dog B. den 13 Februari 1693; i not. 2 meddelar förf. att konungens bref till kansleren af den 21 Februari, hvari denne befalles ombestyra, att den B. tilltänkta nåden skulle, oaktadt B. var död, »honom till heder vid Promotions-Acten ihågkommas». Orätt är emellertid att, såsom flerestädes skett, framställa saken såsom om B. verkligen blef promoverad några veckor efter sin död.

2) Detta har väl föranledt en berättare (*d*) att på följande sätt omtala denna del af akten: Diurberg »framställde en wichtig fråga, om de Catholske och Calviniske skulle till den Augsburgiska Läran kunna bringas. På hvilken fråga Biskop Spegel Lärdt och Grundrikt svarade, så att de af den Religio-

ska (som klarare kunde framställa rättfärdiggörelseläran, mest den katolska, hvars påfvedöme naturligen måste afskaffas: calvinismen borde mera hålla sig till den gamla kyrkans tro och mindre till det naturliga förnuftet. »Sic», slutade Djurberg, vändande sig till de nya doktorerna, »præsens ætas non modo, verum etiam grata posteritas commodo Ecclesiæ a vobis administratæ cum gaudio sentiet atque enarrabit».

Hvad Spegel härpå skulle svara, var icke svårt att uträkna. Såsom en stödjepelare för den strängt ortodoxa svenska kyrkan, måste han förkasta all synkretism[1]), äfven om han medgaf Cicero sanningen af ordet »Pacis nomen dulce esse» och möjligen skulle kunna önska (sperare), men icke vänta (exspectare), en enhet i religionen[2]). Stödjande sig enligt tidens sed på lärda citat, som han hemtade både från kyrkofäderna och nyare ortodoxa teologer, särdeles sådana som Dannhawer, Hunnius, Carpzow och dylika, visade han i tio punkter, att lika litet som det någonsin kan blifva fred mellan Kristus och Belial, lika litet kan man på samma gång vara Kristi och afgudadyrkares förbundne. Sedan talaren i fjorton punkter uppräknat Katolikernas och i tretton punkter Calvinisternas villomeningar, följde naturligen den slutsatsen, att med dylika ingen andlig förening kunde tänkas. Just denna jubelfest visade

---

nen [!] närvarande främmande Sänningebud deraf ett särdeles nöje bekommo». Det kejserliga, grefve Stahrenberg, gjorde väl icke en så god min, när Spegel svarade!

1) Vi finna icke att detta tal andas någon särskild bitterhet, som en förf. (Tottie: »H. Spegel såsom kateket och homilet» s. 111) anmärker derom. Efter situationen kunde Spegels tal svårligen varit annorlunda. Vida mera hätskt hade svaret på doktorsfrågan säkerligen blifvit, om en annan teolog, isynnerhet en från akademien, fått besvara den samma. Spegel kallar visserligen t. ex. påfven »caput ecclesiæ monstrosum», men ännu starkare uttryck användes i myckenhet af Forelius o. a. Prof på verklig bitterhet lemnade flera af de tyska högtidstalarne i dessa dagar, hvilket vi nedan genom några utdrag skola visa. Spegels tal finnes i bundten (*f*), i ett exemplar, 51 sidd. 4:o, något skadad af brand samt i en tydligen derefter gjord (mestadels restaurerad) afskrift i fol. (17 sidd.). I Kgl. Bibl. finnes talet på svenska (jfr Tottie a. st. s. 110 not. 2).

2) Enligt Gerdes (c) svarade Spegel »seiner Gewonheit nach, das ist, auf das Solideste und gelahrteste und beweiste mit grosse Kraft dass solches mehr zu wünschen als zu hoffen sey».

betydelsen af att hålla sig fri från synkretismens förbannelse, och talaren slutade med att uttala glädje öfver att man i Sverige sluppit detta »giftiga odjur».

Slutligen framfördes *gratiarum actio*[1]) af den siste bland de närvarande nye doktorerne, prof. Jul. Micrander, som, sedan han framfördt den allmänna tacksamheten mot Gud för att det hedniska och det påfviska mörkret försvunnit från Norden, i ståtliga fraser tackade konungen för hans omsorg om svenska kyrkan, som han ytterligare nu visat sig vilja höja, vidare prins Carl, »Sveriges stora hopp», och hertigen af Holstein för deras höga närvaro, kansleren — i en längre passus — samt prokansleren och promotorn för deras åtgöranden och sist alla åhörare och åskådare. Talet afslutades med en bön.

Under vacker musik aftågade man ur kyrkan, hvarefter »andeliga och werldslige embetsmän sampt andre af landet inkomne» (*f*) samlades å slottet, der de af Hans Maj:t äro »härligen blefne tracterade», såsom Posttidningen för den 6 Mars 1693 visste berätta. Under denna middag, som sedan på vissa håll låtit åtskilligt tala om sig, serverades vid den kungliga taffeln, i ett särskildt rum, riksråden, biskoparne, rector magnificus och de nye doktorerna eller omkring 32 personer[2]). Utanför i en större sal sutto vid

1) I samtliga berättelser framställes Micranders tal såsom innebärande ett svar till Spegel, en panegyrik öfver dennes anförande, hvilket såsom synes, är alldeles oriktigt.

2) I hofmarskalken Bengt Rosenhanes »Handlingar rörande hofhållning, II (1680—1699)», ett bd. stor fol. å Upsala Univ.-Bibliotek, finnas några promemorieartade papper, n:ris 167—171, som röra denna fest. Man ser deraf, att såväl en del stolar, mest »rygglensstohlar», som silfver- och tennfat, hemtats till Upsala slott från Kungsör. Till »Hans Majestetts bordh» beräknades för 32 personer bl. a. 8 stora stekfat, 36 mindre fat samt 8 »Piramider» d. v. s. stora stallage med frukter och konfektyrer, som vid denna tid i oerhörd mängd och omvexling brukades (jfr. de närmast i bandet följande intressanta räkenskaperna från middagen efter drottningens begrafning s. å.). Nära 50 personer behöfdes för att uppassa dessa 32 i kgl. taffeln deltagande. Ol. Rudbeck d. y. skildrar också allt, mat som vin, såsom »öfverflödigt» och tillägger, tydligen med hänsyn till pyramiderna:

Ja, socker rätt nog   På tornringar långa
Af ändringar många   Så mycket man drog.

»2 longa och 2 mindre bordh» ungefär (troligen öfver) 60 personer, nemligen de öfrige professorerna, akademiadjunkterna och akademiens tjenstemän, »en stor deel af Ridderskap och Adel» (sannolikt mest krigsbefäl), stadens skolrektor och presterskap, borgmästare och rådmän samt några flere civila personer och säkerligen en del främmande prester och akademiska lärare[1]). Borden voro prydda med ljusstakar samt präktiga skålar och »Piramider» med frukter och konfektyrer. Hofjunkare skuro före vid den kungliga taffeln och »tracterade» vid de öfriga. »Thy skiänkes kunglig spis och bästa vin för alla» sjunger en deltagare prof. J. Arrhenius. Traktamentet fortsattes rikeligen efter måltiden, och nu började man dricka skålar för konungen — vid hvilken skål man sköt salut —, för de olika medlemmarne af det kungliga huset, för hertig Fredrik, för kansleren, kgl. råden, doktorerna m. fl. och slutligen för »höga och låge af staden», alla dessa skålar åtföljda af musik, pukor och trumpeter. »Nu blef man helt lustig, Af saften så mustig», berättar en annan deltagare, Ol. Rudbeck d. y., och nu steg glädjen högt i tak, i det festen — efter våra dagars uppfattning — urartade till ett uppsluppet dryckesgille. Det pfalziska blodet svallade öfver, och konungen, hvilken, liksom han sjelf sedermera lär yttrat, aldrig känt sig så glad som vid detta tillfälle, uppmanade gång på gång till skålars drickande; ja man berättade sedan, att konungen blifvit så munter, att han t. o. m. börjat famntaga och kyssa biskoparne»[2]). Icke förr än vid kl. 2 på natten slutades detta »härliga» gästabud.»

1) I n:o 168 i Rosenhanska bandet nämnas såsom väntade 5 öfverstar och 5 öfverstelöjtnanter; i n:o 170 3 främmande till ecclesiastikstaten hörande personer (kyrkoherdarne i Bollnäs och Gefle samt en lektor från Gefle).

2) Fryxell, som uppletadt flere skandalskrifter om Carl XI, anför, del. 19 sid. 10 f.; åtskilligt mera härom, under det han för öfrigt icke med många ord omtalar den betydelsefulla jubelfestens firande; så berättar han bl. a. att man slutligen började dansa omkring konungen, som man »hissat upp» på ett bord. Att dörrarne »genast» stängdes, så att ingen skulle kunna smyga sig undan skålarnes drickande, förefaller osannolikt; i ett anfall af uppsluppenhet skulle möjligen konungen senare under festen hafva för ett ögonblick tillsagt härom. Icke kan man heller tro, att drottning Ulrika Eleonora »sörjde deröfver så djupt, att hon yttrade sig ej mera vilja lefva, sedan rikets konung

Vid promotionen, jubelfestens glanspunkt, utkommo flera qväden, nemligen lyckönskningar till några af de mera framstående teol. doktorerna. Ingen fick säkerligen flera sådana än primus, den högt ansedde Haqvin Spegel. Tvenne studenter från Skara stift, der Spegel flera år verkat såsom biskop och som han ännu skötte — Anders och Jonas Victorinus, uppvaktade honom med tvenne grekiska qväden (hexameter) sammantryckte under titeln: *Festivus applausus viro Haqvino Spegel III Martij 1693 etc.* En östgöte — från det stift således, som Spegel nu skulle taga om hand — Petrus Jansonius samlade och utgaf *Arctoa Emblemata*, som de olika landskapen förestäldes hafva satt öfver Spegels doktorspromotion, nemligen på följande sätt »Uplan: Jubileum Insigne. OstGoth: Fausta voveo. VestGoth: Mæsta relinquo. Suderm. Seculo ac ævo decorum . . . Sic Doct.: Reverendiss. Spegels Hedera diu virescens». En Zacharias Ståhl från Eksjö, hvilken ort då hörde till Spegels stift, utgaf till hans ära ett stort kopparstick, der man såg mellan tvenne figurer »Episkopat» och »Doctorat» i midten en vignett med en af en engel buren *Spegel* och omskrift: »Maculas et monstrat et odit», samt derunder några latinska verser (disticha) och nederst en votivtafla. — Äfven till en annan ny teol. doktor hafva vi funnit ett lyckönskningsqväde, nemligen till Mathias Iser. Det var författadt af ingen mindre än den store latinaren Lagerlööf, som prisade den unge doktorns både »pietas» och »candor», »pectus benignum» och »amor veri»[1]).

---

och högsta presterskap hade med ett så skamligt beteende fläckat o. s. v.». Hade hon verkligen yttrat sig så, skulle hon icke hafva varit ett barn af 1600-talet, hvars seder och betraktelsesätt i mångt och mycket voro helt andra än våra, och som icke af en opartisk skildrare får bedömas efter våra dagars måttstock. Vi försvara icke, om man vid denna fest verkligen förlorade all värdighet; men vi kunna icke värja oss från den föreställningen, att Swedberg, på hvars berättelse åtskilligt grundas, men som i sina memoirer ofta är högst partisk, deri onödigt har sökt framställa sig såsom martyr (han skulle i det längsta hafva sökt undgå att dricka ut sitt glas vid skålarne men blifvit ertappad af konungen, som yttrat: »Skall rektor göra orätt?» Sina 3 L mindes han: »*lära* och *lefva* måste följas åt, ehuru man ock derför *lida* måste»). Sann kan ju möjligen Swedbergs anekdot vara, att doktor Iser öfverlastad uppförde sig så anstötligt, att ett af råden frågade honom: »Mein Herr Doctor, haben Sie schon vergessen drei L?».

1) Denna lilla dikt finnes i Lagerlööf »Orationes & Carmina» s. 196 f.

Äfven till lördagen var en oration utsatt, men icke förr än kl. 10. Det var adjunkten i fil. fakulteten Johan Palmroth[1]), som nu uppträdde att prisa »Musarum Patronus ac Asylum» d. v. s. konungen, som bland annat visat sin frikostighet för studiernas uppmuntran genom stipendier för utrikes studieresor (P. hade sjelf varit stipendiat i flera år). Efter en blick på vitterhetens och lärdomens betydelse för ett land, på forntidens vise, liksom på de gamle nordboarnes »Scaldi seu Sapientiæ Magistri» och på de senare svenske konungarnes omsorg om bildningens spridande, uppehöll sig talaren hufvudsakligen vid den v. v. konungens verksamhet för den andliga odlingens höjande; och vältaligt prisade han denne såsom »Magnus stator litterarum, felix conservator studiorum, Musarum omnium ac religionis benignus Patronus Defensor indictus».

Efter denna eleganta afskedshelsning från Upsala akademi afreste konungen och prinsarne vid middagstiden till Stockholm.

»Wid detta tillfälle», tillägger en berättare (*b*) »bör med största beröm ihogkommas wår allernådigste konungs och herres liberalitet emot dhe fattige, i ty K. M:t i nåder lät uthdela 10,000 daler Smt till dhe fattige», af hvilka medel på Upsala kommo 1,000 daler (*g*). Äfven mot enskilde, som medverkat vid högtidligheterna, visade konungen stor gifmildhet; så uppgifves att Petrus Rudbeck fick »för sitt omak 1,000 Riksdaler specie» (*e*), hvilket ju också bevisar konungens belåtenhet med festarrangementen.

Ännu var dock icke allt jubelerande slut i Upsala. Jubeltiden utgick ju icke förr än den 20 Mars eller den dag, då Upsala mötes beslut 100 år förut undertecknades. Några dagar dessförinnan lät den nitiske prof. Lagerlööf åter tvenne af sina lärjungar i anledning af jubelfesten bestiga katedern, dock icke för disputerande, utan för orerande. Aldrig kunde man nog fira denna jubelfest, yttrade han i det program, hvarigenom han inbjöd till åhörande af ett tal *de amore veritatis*, som den 17 Mars kl. 9 f. m.

---

2) Talet, upptagande 33 glest skrifna foliosidor, finnes i samma bundt som (n).

skulle hållas af teol. stipendiaten Kenicius Halenius[1]). Och två dagar senare blef man genom ett nytt liknande program af Lagerlööf inbjuden att åhöra en »lärd sermon» af Petrus Nobelius, »juvenis amoenitate modestiaque ingenii multique aliis dotibus amabilis». Denna hölls på söndagen den 19 efter aftonsången. Slutligen måndagen den 20 hade akademiens rektor genom ett program, utgifvet föregående dag, underrättat att de sista jubelfestligheterna skulle försiggå. Då talade nemligen kl. 9 f. m. professorn i orientaliska språk, den store linguisten Gustaf Peringer (sedan adlad Lillieblad) på hebreiska om religionsförhållandena i Sverige från reformationen till närvarande dagar, ett temligen kort tal, mera märkligt för språkformen än för innehållet[2]); och på e. m. kl. 2 uppträdde åter adjunkten Palmrooth med ett sista tacksägelse- och afslutningstal.

Denna sista dag nedskref konungen i sin dagbok följande fromma ord: »Gud ware ewinnerligen lofwad, som hafwer låtit oss njuta Sit saliggörande Ord rent och klart uti dessa hundrade åren! Herren Gud unne oss, Sweriges barn, det wi måtte behålla detta Hans rena Ord alt intil werldens ända och det för Jesu Christi skull. Herre Gud hör min bön»!

Ach säll, Du nordske folk, wäl dig, du Swia rijke
Som har en *Carl* till Kung, en Carl förutan lijke.
I öster och i norr, i wäster och i sör,
Hvar man wet tala om de stora ting han giör.
— — — — — — — — — — —
En ifwer för Guds ord det se wij alla dagar
Ty ordet reent och klart uti des hela lan

1) Detta Lagerlööfs program trycktes i patent folio, liksom det senare. Egendomligt nog omnämnes Halenii oration icke i någon berättelse om Jubelfesten, Nobelii två dagar efteråt hållna deremot i alla. I (*g*) säges origtigt denna senare oration hafva hållits söndagen den 5 »efter Rectors dertill särskildt utfärdade Programme». — Icke alla akademiska akter under jubeltiden, 26 Febr.—20 Mars, höllos emellertid till sekelminnets ära. Så finner man t. ex. den 15 Mars Andreas L. Törner hafva under Forelius disputerat »de Epopoeia». I Greifswald synes man deremot under den tiden och ännu längre låtit allt röra sig om det ärofulla svenska jubileet.

2) Finnes i bundten (*f*) på hebreiska och latin (troligen båda original).

Nu läres, läses, skrifs och höres af hwar man.
O, hwad lycksalig tijd — en tijd som aldrig wurit,
Så länge Atland stått och Atlas himlen burit,
Ty nu bär Manheim wårt en man, som blifwit är,
En Gud, en kung, en Carl, som omsorg för sig bär.

Så sjöngs det efter festligheternas afslutande i *En frögdefull hugkommelse* ef »Ett *O*förlikneligt *R*oligt *S*inne», under hvilka kursiverade bokstäfver man lätt igenkände den gamle Olof Rudbecks son, en man, som vid denna tid väckte stora förhoppingar[1]). *Then store Jubel-Fäst* besjöngs äfven af en annan Upsalaskald, nemligen histor. professorn Jacob Arrhenius, den store psalmförfattaren. Denna dikt[2]) är dock mera obetydlig än Rudbecks; den slutar med en önskan till konungen:

At aldrig fattas må af tine säd then man
Som föllier titt maner och wäl regera kan.

* * *

»The män af *Strengnäs* stift här gingo rätta wägen», hette det i Rudbecks qväde om Upsala Möte, och deras efterträdare hundrade år senare ville också visa, att de icke afvikit från den goda traditionen. Ett *Monumentum Seculare in prosperam memoriam Concilii Upsaliensis ... nomine Collegii Strengnensis erectum a* Jacobo Thun, *Eloqu. Lectore*[3]) vittnar derom. Det var ett

1) Mellersta och största delen af det långa, på 2 ark fol. tryckta qvädet upptages af en i lediga strofer affattad skildring af jubeldagarne i Upsala, hvaraf vi ofvan gjort några utdrag. Sist vänder sig skalden, åter på alexandriner, till konungen med en välgångsönskan.

2) Beskrifvaren i (*g*) omtalar den något oegentligt med följande ord: »och har äfven under dessa dagar Prof. Jac. Arrhenius på swensk wers orerat». Att han offentligen skulle hafva uppläst sitt poem, förefaller otroligt, enär det just innehåller en beskrifning på högtidligheterna, särskildt promotionen. Det trycktes i ett ark fol.

3) Tryckt i Strengnäs 4 + 32 + 2 sidd. Skriften är dedicerad till Carl XI med latinska disticha. De med densamma följande »Öfwer Skriffter» hafva ofvan omtalats. Thun utgaf flera andra vittra arbeten, bland hvilka vi nämna »Amores sacri», religiösa dikter på latin och grekiska, tr. i 12:o Holmiæ 1688; hans »Carmina Græca» och »Carmina latina» finnes delvis i original i 3 band i Linköpings Gymn. Bibl.

prydligt tal, som denne Thun, en af våra bästa skalder på latin och äfven på grekiska vid denna tiden, inför en stor församling i Strengnäs höll till hugfästande af sekularminnet. Naturligt nog dröjde han med förkärlek vid det motstånd, som »liturgien» hade rönt från Strengnäs stift, dit ju äfven förföljde teologer från andra håll, t. ex. Abraham Andr. Angermannus, denne »insignis Christi athleta» och »alter Athanasius»», togo sin tillflyckt. Vackra uppmaningar stälde talaren särskildt till alla Gymnasiets »medborgare och alumner» att de städse skulle komma ihåg »detta wårt stifts gamla beröm».

Att Sveriges öfriga akademier med stora högtidligheter firade denna fest, har ofvan antydts. Vi kunna nu blott i korthet berätta om det vigtigaste häraf.

I *Lund* utfärdade prokansleren, som ju frånvarande kreerades till teol. doktor i Upsala, samt rektor och konsistorium ett ståtligt program, hvari för det sydsvenska universitetet tillkännagafs jubelfestens betydelse och huru den i Lund skulle firas[1]). Samma dag som detta program utkom eller sjelfva söndagen »Esto mihi» predikade i Domkyrkan teol. professor Linnerius, som då äfven utvecklade konungens »Christligaste och mycket gudelige upsåt till at förfächta» den rena evangeliska läran; efter tacksägelseskriftens uppläsande och psalmens sjungande »frambrachtes en dertill sammanfattat wacker musik». På måndagen höll teol. professor Joh. Poppelmann en oration, och på tisdagen prof. Erland Lagerlöf, båda talen »med denne acten wäl öfwerensstämmande». Dessa akter höllos, liksom de följande, »utaf cathedra publica uti dhet största Choret i Domkyrkan, hwilket och till den ändan war öfwer alt med dhe anseenligaste tapeter bezijrat, som man sig förskaffa kunde». »Hvar dags act celebrerades med siungande och

1) Äfven Lunds konsistorium fick befallning ingifva förslag till de jubelsolenniteter, som akademien skulle tillställa (jfr. kanslersbref af den 12 Nov. och kons. protokoll den 23 Nov. 1692). Programmet trycktes i 2 ark fol. Närmare beskrifves högtidligheterna i en af kansleren infordrad berättelse; daterad den 8 Mars 1693 (se konceptboken), hvarur vi ofvan citera.

musicerande» såväl när processionen ingick i som utgick ur kyrkan. På tisdagen, onsdagen och torsdagen i samma vecka ordrade tre unga studenter (sannolikt alla, åtminstone de två senare, stipendiater), nemligen Paul Billing, Daniel Cnattingius och Johan Eek. På fredagen afslutades jubilerandet i Lund med bön och tvenne psalmer »Bewara oss Gud wid tin ord, Slå ned Påfwens och Turkens mord» etc. samt »Min Siäl skal lofwa Herren». Denna sista högtidlighet bevistades ock af några högre officerare från Malmö garnison; särskildt nämnes vice guvernören, öfverste David Macklier, hvilken syntes »ej ringa pryda wår akademiske Solennitet» Dessa blefvo jemte consistoriales och andra »hederlige personer» efteråt inbjudna till biskop Papke »på en anständig collation, contesterandes Herr öfversten med andre vederbörande så i det som i det öfrige ett mycket godt behag och nöije».

I *Åbo* firades en särskild högtidlighet, i det att den 20 Mars teol. professorn Johan Flachsenius disputerade för teol. licentiatgraden *de verbi Dei Efficacia,* hvarefter fakulteten fick tillstånd kreera honom till teol. Doktor. Detta skedde emellertid icke förr än den 30 Maj. Promotor var prodekanen professor Petrus Laurbecchius, som först höll ett tal *de Doctorum ecclesiæ necessitate, officio et dignitate.* Prokanslern, biskop J. Gezelius d. y. gaf derpå å konungens vägnar »Licentia Promovendi», hvarefter den vanliga ceremonien med Bibeln, hatten och ringen samt, jemte handtryckningen, en »amplexus Charitativus» följde. Så framstälde eloqu. professor Chr. Alander doktorsfrågan *de revelationibus, num hoc tempore expectandæ vel acceptandæ* på hvilken fråga Flachsenius svarade, att kyrkan väl icke finge anses numera vara alldeles beröfvad profetians gåfva, men att man finge akta sig för otidig nyfikenhet om förborgade ting eller syner[1]).

Tal och promotion höllos också vid akademien i *Dorpat,* hvilken efter flerårig overksamhet, ursprungligen föranledd af krigs-

1) Jfr. en i 5 ark 4:o tryckt beskrifning *Auspicio S. S:æ et individuæ triados Solennitas Doctoralis* af P. Laurbecchius. Denne L., hvilken såsom gymnasist i Linköping uppträdt med ett litet drama (»Simon Magus», omtryckt af Hanselli), blef slutligen biskop i Viborg.

oroligheterna, nu åter (från år 1688) under utmärkte lärare började att uppblomstra. Det stora högtidstalet[1]) hölls här på måndagen den 27 Februari af teol. professorn Olof Moberg. Särskildt dröjde denne vid den svenska kyrkans tillstånd under Johan III, hvilken konung talaren äfven tillerkände ett varmt intresse för religionen, något som hans storartade kyrkobyggnadsverksamhet bland annat visat. Upsala Möte beskrefs derefter utförligt. »O, avunm lætum», utropade författaren slutligen, äfven talande på östersjöprovinsernas vägnar »et omnium deinceps seculorum memoria celebrandum! Quantas tu prævenisti tenebras, quos extinxisti metus, quot clades antevertisti? O Tu evangelicum Jubilæum! Jubilate & vos Auditores, Domino jubilate in mente sancto ejus» etc. Dnn 3 Mars inbjöd rector, som då var den vittre Olof Hermelin, den berömde klassikern, att åhöra en ung studerande från Dalarne Isaak Böök — sedermera en i våra dramatiska annaler bekant författare — som då kl. 2 skulle visa ett prof på sin poetiska åder »carmine eleganti itidem & huic solennitati accommodato»[2]). Slutligen föranstaltades en stor filosofie doktorspromotion den 7 Mars, då 13 studiosi af dekanen, prof. Sven Dimberg promoverades.

Allra längst och med de flesta högtidligheter — Upsala icke undantaget — firades det stora Svenska minnet vid det Pommerska universitetet, *Greifswald*, som nu efter kriget syntes komma rigtigt i flor[3]), Man kände säkerligen här den stora fördel, som

1) Tryckt under titel *Oratio in Lætam Memoriam Concilii etc.*, Dorpati. 3 ark 4:o.

2) Programmet trycktes pat. fol. — Dikten var på svenska; enligt programmet skulle B. nemligen tala »istius populi ad quem hic sensus lætitiæ maxime spectare videtur lingua». (Jfr. ock K. Fr. Karlsson i företalet till Bööks »Darius» s. XXXVII f.)

3) Fryxells framställning af Sveriges högskolor under Carl XI, 18 delen s. 39—42, är icke rigtig eller opartisk; rättvis är ej heller slutsatsen, att Carl XI:s regering »icke på något utmärktare sätt främjade rikets högsta lärosäten». Påståendet att återupprättandet af Greifswalds akademi »gick långsamt» rättfärdigas icke af dess historia, ej heller antydes något sådant af den storartade festbeskrifningen *Acta festi Jubilæi ... ab Academia Gryphiswaldensi ... celebrati*, som trycktes der i 4:o 2 ½ ark, dedicerad till Carl XI, och ur hvilken vi hem-

det svenska öfverväldet bland annat derigenom medförde, att den kyrkliga verksamheten kunde fortgå, skyddad af en stark hand och ostörd af sekteriska angrepp. Från och med den högtidliga festsöndagen ända t. o. m. den 12 Juni varade festligheterna der. De vigtigaste kungjordes särskildt genom program. Genom ett af dessa — *Tuba qva rector et Senatus etc.* — hade de akademiska medborgarne uppmanats att under denna tid framträda med orationer i olika ämnen och på olika språk, på vers och på prosa. Denna uppmaning blef också hörsammad. Vi hafva räknat ända till 14 orationer på prosa och 3 på vers, 15 disputationer, exercitier och försvar af teser samt 2 promotioner. De märkligaste här framträdande personligheterna voro generalsuperintendenten öfver Pommern och Rügen Conrad Tiburtius Rango, universitetets prokansler, poes. et orat. professorn Christian Saalbach dess rektor, professorn i hebreiska Brandanus Heinrich Gebhardi, dess senior, math. professorn Joachim Rosenow, vidare moralium professorn Ehre-Gott Daniel Colberg, professorn i logik Benjamin Potzerne samt det juridiska collegiets dekan Alex. Carocius. På måndagen den 27 Februari höll Saalbach en oration efter ett af konsistoriet utfärdadt program, i hvilket särskildt utfall gjordes mot påfven, såsom den der kallade sig Christi vicarius och dock icke lemnade någon trosartikel oskändad. Sjelfva talet behandlade »historiam omnem Concilii Upsaliensis» och åtföljdes af tre sånger samt sist »Te Deum». Af dessa *Lob und Danck Lieder*, som trycktes särskildt (1 ark 4:o) och äfven voro författade af Saalbach, slöto sig de 2 första till Davids 111 och 150 psalmer, under det att den sista handlade om kätteriets styggelse och den rena lärans härlighet; vi meddela ur denna följande strofer (6—8):

---

tat flera notiser. Så många högtidligheter, tal och promotioner m. m. inom en så kort tid firade vid en akademi, som i texten antydes, bevisa snarare en ganska stor lifaktighet och att man egde många krafter att disponera.

Kein Götter-Trank, kein Honig-Seim
Kein Himmel-Brodt, kein Safft der Reben,
Kein Zucker-süsser Liebes-Leim,
Kan Schweden mehr Vergnügung geben,
Als Gottes *reine Lehr*. An deren Süssigkeit
Ergetzet Schweden sich ietzt und zu aller zeit.

Drum, *Ketzerey*, fort, packe dich,
Geh Schweden bald aus dem Gesichte.
Gott Lob! bey ihnen findet sich
Die reine Lehr, in ihrem Lichte.
Man hält dich da vor Gifft, du bist ein Schlangen-Nest
So gifftig, das sich nicht in Artzney kehren lässt.

Das aber, *heilig-grosser Gott*,
Lass uns mit Schweden allzeit haben
Dein *Göttliche Wort*: Und wenn im Todt
Wir in die Erde seyn begraben
So gieb, dass, weil die Welt in ihren Gründen steht,
Dein Nahm' alleine sey gepreist, dein Ruhm erhöht.

Promotionsdagen den 30 Mars höll Saalbach åter en panegyrisk oration rörande »Gustavi I memoriam». Saalbach afslöt också festligheterna den 12 Juni genom uppläsandet af ett *Carmen Seculare, quod memoriam temporis, quo Augustanæ Confessioni in Concilio Upsaliensi libertas scripta est, recolebat*. Prof. Colberg höll icke mindre än tre disputationer, af hvilka en hade den för tiden betecknande titeln *legislatores Græcorum et Romanorum Mosaizantes*. Den 14 Mars uppläste rektor Gebhardi ett qväde på grekiska, behandlande *Conflictum Christi cum Satana*; redan i inbjudningen härtill räknade han »Satanam & Papam in eodem classe» och anförde en mängd ampra bevis härpå. Papismen var också föremål för disputationer och orationer af andra teologer; en disputerade t. ex. om *Papismus Enthusiasticus complurimum hæresium & parens & proles*. Om de svenska konungarnes omsorger om den lutherska kyrkan talade flere, och, såsom B. Potzerne påpekade i sitt tal den 15 Mars *de eo quo augustissimi reges Sueci germanorum*

jam sibi animos conciliarunt atque adeo nunc possident, lyckönskade man sig och tackade Gud för att stå under hägnet af Upsala Mötes beslut [1]). Ingen var dock i detta afseende mera nitisk än Rango, som ju några år förut hade gjort sig särskildt förtjent om den svenska kyrkan genom sitt arbete »Suecia orthodoxa». Sedan han den 17 Mars låtit disputera »öfver den religiösa indifferentismen såsom icke indifferent», uppdrog han på den stora jubeldagen den 20 Mars »eximio officio & oratione maxime solenni» en parallel mellan *Constantinus Poganatus och de svenske konungarne Carl IX och Carl XI.* Rango utgaf också vid jubelfesten en *Kurtzer Bericht von dem Concilio in Upsal Anno 1593* »till upplysning för dem som icke äro bekanta i den svenska kyrkohistorien», hvarmed äfven följde en berättelse om den stora kyrkosynod, som nämnda år i Maj hölls i Stettin för mötande af Calvinistiska oroligheter. Den 23 Mars hölls juris utr. doktorspromotion af Alexander Carocius, som då talade *de sacro Jubilæo felicitate peracto;* 7 unge män från olika delar af Tyskland blefvo då juris doktorer. Den 30 promoverades 5 kandidater, bland dem en svensk, till filosofie magistrar af den gamle Rosenow, som genom ett program redan den 6 Januari egentligen förberedt hela festen. Nu utgaf han »cygneam quasi cantionem» *de Suecia beatitudine.* Doktorsfrågan handlade vid denna promotion *An convicia Pontificum, qvibus religiosa Protestantium Jubilæa exagitant, in ipsos summos magistratus redundent quibus adeo injuriarum isti teneantur.* — De *Acta*, hvilka, i hög grad vittnande om svenskvänlighet och förtroende för den svenska kulturen, från Greifswald om denna jubelfest utgåfvos, afslutas med dessa ord: »... vigeat Academia, ut, dum labuntur secula nunquam desint, qui ex cathedris nostris hunc eundem Sueciæ et Pomeraniæ Evangelicæ Jubilæum dicant, celebrent. Fiat»! —

Äfven i det aflägsna *Brehmen*, som likväl stod mindre under inflytande af svenska förhållanden än Greifswald, der många sven-

---

1) B. Potzerne uppträdde äfven den 25 April, då han lät disputera öfver Math. Evang. 22 kap. (»Gifver kejsaren» etc.).

skar studerade, högtidlighöll man icke blott söndagen den 26 Februari, såsom i Wismar, Stade och andra orter, utan äfven den följande veckan. »Sekulardisputationer» höllos nemligen då vid Bremens kgl. Athenæum under præsidium af dess rektor, Georg Gessitzius, conrektor Daniel Lipstorp och subrektor Erdwin Herman Polemann; den förstnämndes disputation behandlade ett karakteristiskt ämne: *de papiofagio Svedico.* Festens glanspunkt var dock den stora oration som hölls af Bremens superintendent Jacob Hieronymus Lochner och som sedan utkom under titel: *Vox Turturis in Septentrione audita*[1]). Med uppslag från Höga Visans profetiska ord (kap. II, v. 11—12), hvilka äfven vid detta tillfälle, såsom ofvan antydts, föresväfvade andra jubeltalare: »Ty si, vintern är förgången, regnet är öfverståndet och är sin väg; Blomster äro utgångna på markene; vårtiden är kommen och turturdufvan låter sig höra i vårt land», genomgick talaren det kyrkliga tillståndet i norden ända från den äldsta tiden, då erkebiskoparne af Bremen voro dess högsta andliga ledare; särskildt uppehöll han sig vid den svenska reformationen med ständig hänsyn till den religiösa förbindelsen med Tyskland. Så skildrade han den liturgiska striden och Upsala Möte — »O ætatem auream plausibus nostræ Turturis æternum decantandam»! — samt de närmaste derpå följande händelserna och kastade slutligen en blick tillbaka på hvad turturdufvan sett under de följande regenterna ända till den närvarande — således en hel svensk kyrkohistoria i sammandrag. Så har turturdufvan ömsom jublat, ömsom klagat, yttrade talaren. Men nu jubilerade hon endast; »Ihre Seufftzen sind erhöret und in Jubel-Thon verkehret», såsom man sjöng efteråt; nu egde hon rikt hopp om kyrkans framtid, och nu ingaf hon talaren en varm bön för denna. Härmed afslöts det långa, ståtliga och i hög grad orienterande föredraget. Före och efter detta utfördes en storartad *kantat*, hvars ord[2]) författats af en Laurentius

1) Tryckt jemte dedikation till Carl XI och ett program, Bremen 1693. 6 ½ ark 4:o.

2) Tryckta efter talet »Vox Turturis» etc. under titel *Gott-lobenden Jubel-Schall.* Möjligen var ock musiken af denne »Laurentius Laurentii. R. S. C. C.»

Laurentii, med arior och arietter för olika röster, recitativ och körer samt musik af flera slags instrument. Första afdelningen slöts med en »Pleno choro in Concert», som sjöng:

Gottes Wort und Luthers Lehr
Die vergehen nimmermehr: Alleluja!

Andra afdelningen inleddes med en aria för bas-solo, hvari det hette:

O Grosses Werck
O Himmels Stärck
— — — — —
Da Upsals Schluss
Den Gnaden-Fluss
Dess reinen Worts Gottes durch Schweden läst hören o. s. v.

* * *

Denna den svenska kyrkans, ja hela det svenska rikets fröjdefest väckte mycket uppseende, särdeles i den protestantiska verlden. På hösten samma år, då man firade minnet af Luthers reformation, ville också några af de evangeliska universiteten i Tyskland vid denna allmänna reformationshögtid gifva ett uttryck åt glädjen öfver det svenska reformationsminnet. Ännu betraktades Sverige som den lutherska kyrkans stöd, och man hade i färskt minne dess kraftiga ingripande för den protestantiska saken under den store Gustaf Adolf. Det var i *Leipzig* och *Wittenberg*, som dylika fester firades. Från sistnämnda ställe föreligger dels ett program af akademiens rektor J. G. Berger, dels festtalet den 31 Oktober, reformationsdagen, hållet af teologiska fakultetens dekan, Johan Georg Neumann, dels några festverser. Både i programmet och i talet erinras om de två utmärkte bröderna Olaus och Laurentius Petri såsom Luthers lärjungar och af honom utbil-

dade till predikanter i Sverige. Neumanns tal[1]) skildrar i anledning af jubelfestmedaljens inskrift, huru svenska kyrkan genom religiösa stormar upprörts (»jactatur»), men huru hon sedan under hundrade år varit i det hela trygg och säker (»sed tuta tamen»); konung Carl XI prisas såsom »Religionis nostræ assertor & vindex» och »Lutherani nominis Præsidium». »De i Wittenberg studerande svenskarne och lifländarne» läto vid festen afsjunga en sång[2]), hvari följande rätt karakteristiska strofer förekomma (1, 2 och 4)[3]):

Wittenberg, du hast die Flügel
Hoch und fern hinausgebreitt,
Weil du dich von Joch und Zügel
Deiner Knechtschafft hast befreyt,
Drum lass mit entzündten Hertzen
Brennen diese Opffer-Kertzen.

Denn weil sich dein Schwan geschwungen,
Umb den weiten Norden-Pol,
Ist diesz Jahr ein Schall erklungen,
Und macht alles Jubel voll.
Also müssen deine Seiten
Diesen Freuden-Klang begleiten.

— — — — — — —

Sachsen heget zwar die Quelle,
So uns Milch und Honug reicht;

1) Upptager 7 ark fol.; dess titel *Jubiläum Suecicorum ... æmula quadam lætitia et grato in Regem Clementissimum animo etc.* Ses hos Warmholtz N:o 2346, hvarest äfven andra upplysningar derom meddelas.

2) I 6 strofer och tryckt i 1 ark fol. med titel *Als das Lutherische Jubel-Jahr gefeyert wurde, wollen gegenwürdige Arie bey der angestellten Festivität ... absingen lassen die daselbst studirende Schweden und Liffländer.*

3) Enligt kgl. brefvet af den 14 April 1694 (aftryckt i Lönboms »Upplysningar» sid. 118 f.) skulle till akademierna i Leipsig och Wittenberg, hvilka såsom »kännetecken af deras devotion och wälmening» dels firat det svenska jubileet dels hållit parentationer öfver den på hösten 1693 aflidna drottningen, öfversändas jubelfestmedaljer i guld, och de tvenne författarne till de tryckta skrifterna skulle erhålla 100 dukater specie hvardera.

Aber Carl beschützt die Schwelle
Dass nichts giftigs überschleicht
Unter seinen güldnen Cronen
Darf kein Feind der Warheit wohnen.

* * *

De svenska församlingarna bevarade länge minnen af jubelfesten dels i de »Acta Concilii Upsaliensis», som för tillfället åter tryckts, dels i en tafla förfärdigad af den kopparstickande poeten Ambrosius Hedengrahn, en tafla, som man ännu finner i kyrkor eller sakristior hängande såsom pendent till samme mans i koppar stuckna sorgeqväde öfver Ulrica Eleonora d. ä. (från hösten s. å.). Öfverst jemte titeln *Frögde-Qväde. Då efter dhen Stormächtigste Konung Carl XI ... påbud ... en hugnelig åminnelsefest öfwer den i Concilio Upsaliensi för jämna Ett hundrade Åhr sedan genom Gudz nåd lyckeligen träffade Religions- och Gudztiänstz förening begicks åhr e. Chr. 1693. Dominica esto mihi*[1]), ser man afbildningen af jubelfestmedaljens tvenne sidor med latinska disticha bredvid och inunder. Inom ramen af slingor och inflätade emblemer är ett längre alexandrinskt qväde graveradt i två kolumner började

Igenom Himlens Nåd en Ålder är förfluten,
Seen rät en Siälefrid i Swea Land blef sluten,
Seen Endrägtz-Anden huld hoos Osz sin hwilo fann
Och kättersk Läresvärm wardt ewigt lyst i bann.

Till rikets konsistorier utdelades dels jubelmedaljen i silfver, dels den nytryckta Confessio fidei »hwilka twänne ting skola posteriteten till ihugkommelse om samma håldne jubelfäst öfver liturgiens afskaffande läggas till säkert förwar»[2]).

---

1) 92 cm. högt och 58,5 cm. bredt. Kronan lär inlöst så många exemplar, att de flesta kyrkor i det svenska väldet fingo hvar sitt.

2) Jfr. Lüdeckes ofvan citerade Utdrag ur Stockholms stadskonsist. protokoll, och Neovii »Specialkatalog» kgl. brefvet af den 11 Mars 1693.

Och i riksarkivet står det *silfverskrin*, som Carl XI lät förfärdiga till förvaring af Upsala Mötes hufvudbref och hvilket efter festligheterna dit öfverfördes; dit öfverlemnades också genom kanslikollegiet[1]) exemplar af medaljen i guld och silfver.

Så var nu denna jubelfest tilländabragt, och storartad hade den i sanning varit. Man lifvas vid detta minne, man känner sig stolt öfver att hafva egt en sådan forntid, för hvars religiösa och patriotiska hänförelse och fasthet den nu genomgångna »Jubelliteraturen» är ett karakteristiskt uttryck.

Det är icke samma imponerande skådespel, som möter oss hundra år senare, när man för andra gången firade Upsala Mötes Jubilæum[2]). Icke ens i yttre hänseende kunna 1793 års högtidligheter jemföras med 1693 års, oaktadt då vida flere blefvo med teologie doktorsvärdigheten bedrade[3]) och fastän delegerade från ecklesiastikstaten i flere dagar voro samlade till rådplägningar. De angelägna ärenden, som då till behandling förehades, rörde sig förnämligast om revisionen af de kyrkans fem vigtiga böcker, hvilka öfver 100 år förut varit föremål för Carl XI:s och hans andliga medhjelpares omsorg. Mycket blef härom diskuteradt — men föga uträttadt. Saningen var, att tidens anda icke skickade sig för

---

1) Jfr. kgl. brefvet af den 20 Mars 1693 och den 13 Mars 1694, omtalade i (*g*) och (*b*) Ett kungabref af den 14 Mars 1693 befalde erkebiskopen och domprosten i Upsala att till riksarkivet öfverlemna tvenne andra originalexemplar af U. M:s beslut, hvilket ock skedde genom prof. Peringer den 20 s. m. I stället skulle vidimerade afskrifter på pergament af dessa förvaras i Upsala hvarjemte en af riksarkivarien Leyonmarck vidimerad copia af Mötets ursprungliga (i silfverskrinet förvarade) beslut der skulle behållas »ad acta».

2) Se »Handlingar rörande Jubel-Festen i Upsala 1793». Upsala 4:o. u å

3) Jfr. anförda arb. sid. 157 f. — Den egentliga jubeldagen firades då (nya stilen) den 8 Mars i Upsala ungefär på samma sätt som 1693; bland annat sköts under psalmen »O, Gud vi lofve Dig» 128 skott i två omgångar från slottsbacken (anf. arb. s 216—222).

en allvarlig, djup, välgrundad och för efterverlden tillfredsställande lösning af religiösa frågor. Tidsandan var i grunden hvarken kyrklig eller religiös.

Om det religiösa och kyrkliga lifvet nu, när man firar Upsala Mötes tredje Jubelfest, erbjuder en ljusare anblick än vid den närmast föregående, är icke här platsen att utreda. Samma arbeten sysselsätta åter den svenska kyrkan, och åtskilligt mera synes nu vara uträttadt till jubelfesten än för hundra år sedan.

Kanske kan erinringen om den kristligt fosterländska hänförelse, den enighet och fasthet, som vid Upsala Mötes första Jubelfest utmärkte våra fäder, verka uppmuntrande på nutidens slägte; och kanske det ännu i dag och för all framtid är sant hvad det Carolinska ordspråket innebär: »Sveriges lycka är att hafva blott en konung och en trosbekännelse».

E. Wrangel.

Rättelse.

Sedan ofvanstående uppsats författades hafva senare forskningar till fullo ådagalagt att det å sid. 70 omnämnda hufvudbrefvet på Upsala mötes beslut ej af Ridderstjerna bragts i dagen, utan sedan länge förvarats i Riksarkivet. Jmfr. E. Hildebrand: Upsala Mötes Beslut d. 20 Mars 1593. Sthlm 1893 och E. Lewenhaupt: Samlaren XIV s. 82 o. f.

Bidrag till kännedomen om Olaus Martini's episkopala verksamhet.

Då svenska folket detta år firar sin tredje sekularfest till minne af Upsala möte, torde det icke anses olämpligt att erinra om en af detta mötes fräjdade män, hvilken visserligen icke vid tiden för Upsala möte — såsom då en ännu ung man — spelat någon mera betydande rol i de kyrkliga eller politiska förhandlingarna, men som icke många år därefter kom att utöfva ett betydelsefullt inflytande på svenska kyrkans utveckling. Den man, vi åsyfta, är sekreteraren vid Upsala möte, sedermera ärkebiskopen Olaus Martini. Få af våra kyrklige stormän från början af sjuttonde seklet torde mera än han vara förtjänta af eftervärldens lifliga tacksamhet och vördnad. Under högst brydsamma förhållanden hade han oaktadt sitt fridsamma och milda skaplynne mod att med ett sanningsvittnes hela fasthet och oförskräckthet träda i harnesk för den af Upsala möte häfdade trosåskådningen. Mer än någon af sina samtida har han ock bidragit att gifva svenska kyrkan den afgjordt lutherska prägel, som allt sedan varit för henne utmärkande.

Då sålunda och enligt hvad allmänt torde vara erkändt, Olaus Martini's insatts i vår kyrkliga utveckling eger icke ringa vikt och betydelse, förefaller det tämligen egendomligt, att ingen forskare hittills kännt sig manad att göra den utmärkte mannen till föremål för ett ingående specialstudium. Tills dato sakna vi en allsidig och uttömmande monografi öfver Olaus Martini. Grunddragen

af hans betydelsefulla strid med konung Karl, fursten med det hänsynslösa herskarlynnet, äro visserligen tämligen väl kända, skildrade som de äro af Knös, Anjou, m. fl. och i senaste tid af vår utmärkte litteraturforskare H. Schück. Ett och annat om honom för öfrigt är ock bekant särskildt genom Thyselius' kortfattade men ganska värderika »anteckningar om Olaus Martini». Forskningen har dock ännu icke framdragit tillräckligt material vare sig för en fullt klar och åskådlig teckning af hans personlighet eller för en uttömmande framställning af hans lifsgerning. Hvad särskildt beträffar Olaus Martini's episkopala verksamhet, så har den hittills varit så godt som alldeles insvept i mörker. I Skoklosters arkiv och Nordinska samlingen på Upsala Universitets bibliotek har jag dock påträffat några dokument, som äro egnade att i någon mån skingra detta dunkel.

Hvad angår handlingarna i Skoklosters arkiv (Qvartvolym N:o 74), så hafva vi för dem att tacka den flitige antecknaren Martin Aschaneus, som var samtida med händelserna. Dessa handlingar utgöras dels af anteckningar vid några af ärkebiskop Olaus Martini med ärkestiftets prästerskap hållna prästmöten dels af en Aschaneus' egenhändiga afskrift af en cirkulärskrifvelse, som ärkebiskopen år 1607 utfärdade till samma prästerskap.

Uppteckuaren af ifrågavarande aktstycken ur Nordinska samlingen (Nytt sign. N. 1791) känna vi visserligen icke. Säkert är dock, att manuskripten härröra från 1600-talets början. Det ena bär öfverskriften: »*S. Dn. M. O.[lai Martini] Archiepiscopi Visitations Process*» och utgör, som det förefaller, en redogörelse för det sätt, hvarpå nämnde ärkebiskop plägade utföra sina af 1571 års kyrkoordning anbefalda visitationsåligganden. Det andra handlar »*De præpositorum officio*». Det finnes visserligen ingen anteckning, som uppgifver, att denna prostestadga härrör från Olaus Martini's episkopat och vi våga ej bestämdt säga att så är, men en ganska stor sannolikhet tyckes oss dock tala därför. Bland ärkebiskopens föreskrifter vid 1608 års prästmöte anför Aschaneus följande: »Befaler Dominus Archiepiscopus præpositis (som kallas speciales superintendentes) thett

statutum, som the skola rätte sig effter, när the sijne ecclesias visitere, huilchet skee skall twå reessor om åhret etc.». I ingressen till ofvannämnda prostestadga kallas biskoparne »superintendentes generales» och anföres,att prostarne i Tyskland kallas »superintendentes speciales». Vidare förekomma i samma stadga den uttryckliga föreskriften, att prostarne minst två gånger årligen skulle visitera sina kontrakts församlingar. Äfven föreskriften, att prostarne skulle tillse, att prästerskapet förde anteckningar öfver döpta och vigda, öfverensstämmer med ärkebiskopens »förmaning» vid 1608 års synod o. s. v.

Af dessa handlingar, som nu in extenso meddelas i »Samlaren», synes bland annat, att Olaus Martini i likhet med flera andra af 1600-talets kyrklige styresmän lifligt behjärtade den kateketiska folkundervisningens vikt och betydelse. Särskild uppmärksamhet synes böra fästas vid ärkebiskopens föreskrift i 1607 års cirkulärskrifvelse, att prästerskapet skulle med flit förhöra »*barn, när the gå förste gång til sacramentet, at the intet slippa ther til för ähn the kunne läse catechismum och, så mykit möjeligit wara kan, förstå*». Månne vi icke ega rätt att uti detta stadgande se en liten ansatts till införandet af de först långt senare stadgade och brukliga särskilda kristendomsförhören vid ungdomens första nattvardsgång?

Hos Olaus Martini förmärkes vidare ett tydligt sträfvande att sätta skriftermålet i sammanhang med nattvarden. (Se mom. 2 af anförda cirkulärskrifvelse). Som bekant var enligt 1571 års kyrkoordning skriftermålet en självständig kultakt utan förbindelse med altarets sakrament, Under våra kyrkohistoriska forskningar hafva vi dock påträffat ett prästmötesbeslut af så tidigt år som 1592, hvilket stadgar, att »*ingen tilstädies oskrifftet gåå til Herrens Natward*»[1]. Först genom 1686 års kyrkolag blef denna bestämmelse gällande för hela svenska kyrkan.

Olaus Martini's föreskrift vid 1608 års prästmöte, att prostarne *tvänne gånger* årligen skulle visitera sina kontrakts församlingar,

1) Prästmötesbeslut i Strengnäs 1592. Wexiö Gym. Bibl. Foliovolym N:o 7.

förtjänar synnerligt beaktande. Först efter Gustaf Adolfs tid förekomma i regeringens instruktioner för biskoparne uttryckliga föreskrifter om prostvisitationer. I Wexiö stift stadgades 1619, att sådana visitationer skulle ega rum en gång hvarje år. Biskop Joh. Rudbeckius i Westerås fordrade blott, att endast då biskopen hade förfall, prostarne skulle visitera sina prosteriers pastorat. Däremot föreskref biskop Paulinus i Strengnäs redan vid sitt första prästmöte 1610, att hvarje prost »en gång om åhret oförsumelighen wisiterar alla sina contractisters församblingar, på hwadh tijdh them kan lägligast wara uppå bådhe sijdhor». Sedermera genomförde Paulinus i sitt stift ordningen, att prostarne minst två gånger årligen visiterade sina kontrakts församlingar[1]). Initiativet till dessa självständiga prostvisitationer, hvilkas stora betydelse för kontrollen af det kyrkliga och sedliga lifvet lätt torde inses, synes i alla händelser Olaus Martini hafva tagit. Säkert är, att man icke känner någon tidigare föreskrift om ifrågavarande visitationer, än den af 1608, som nu meddelas.

Synnerligen anmärkningsvärdt och intressant är slutligen Olaus Martini's yrkande därpå, att prästerskapet i ärkestiftet skulle föra *dop-* och *vigselböcker*, »*item register opå alt annat*, *som wårdar något* etc.» Ärkebiskopen var i detta afseende icke obetydligt före sin tid. Joh. Rudbeckius' sträfvanden på detta område äro välbekanta. I självfva verket var det dock först genom 1686 års kyrkolag, som hela prästerskapet lagligen ålades att föra ministerialböcker, hvarefter saken småningom genomfördes såsom allmän ordning, ehuru man visserligen redan tidigare uttalat sig för önskvärdheten däraf, att prästerskapet förde regelbundna anteckningar för kyrkligt ändamål liksom äfven en och annan biskop under senare delen af sjuttonde århundradet så föreskrifvit för sina stift. Den tidigaste hittills kända bestämda föreskrift om ministerialböckers förande är emellertid ej af tidigare år än 1631 och gäller Linköpings stift[2]).

---

1) *L. A. Anjou*, Sv. Kyrkans Hist. ifrån Upsala möte år 1593 till slutet af sjuttonde årh. Sthm 1866, s. 246. *H. Lundström*, Laurentius Paulinus Gothus. Ups. 1893, s. 177.

2) *L. A. Anjou*, a. a. s. 285 och 497.

Äfven i åtskilliga andra hänseenden synas oss de meddelade anteckningarne från Olaus Martini's tid af intresse. Så t. ex. får man genom Aschaneus' meddelanden (s. 126) skäl att betvifla riktigheten af den ganska ansedde kyrkohistorikern Norlins iakttagelse, att efter Abrahamus Andreæ Angermannus' tid icke skulle förekommit något spår till en af ärkebiskoparne öfver de öfriga biskoparne utöfvad myndighet[1]).

Efter dessa korta antydningar om det nya af väsentligare art, hvarmed vårt kyrkohistoriska vetande riktas genom ifrågavarande aktstycken, gå vi att meddela desamma.

I.

Acta Synodalia.

1.

Anno 1604 4 Julij in Synodo Upsaliensi quæ acta sunt ab archiepiscopo M. Olavo Martinj[2]).

I. De ministris. Icke hålla sitt embethe för ringa 1 Tim. 1. Jagh tacker wårom Herra i Christo Jesu, som mig hafuer giordt mechtigh, räknat mig trogen och satt mig i embetet etc.

II. Exhibeamus hanc gratitudinem Deo, quod simus fideles 1 Cor. 4. Quæritur inter dispensatores, ut fidelis quisque inveniatur etc.

Fidelitas in hoc consistit, in faciendo nostro officio

1) In charitate erga Christum. Johan. 21. Petre amas me? Pasce oves meas!

2) In doctrinæ studio. Johan. 5. Scrutaminj scripturas.

---

1) *Th. Norlin*, Sv. Kyrkans Hist. efter Reformationen. I, 1. Lund 1864. s. 299.

2) Till prästmötet hade dåvarande teol. professorn L. Paulinus Gothus från trycket utgifvit *Theses De Persona Domini* etc. Tr. i Sthm 1604.

3) In vero intellectu verbj, scilicet ut sijncere doceamus, ut intelligant et percipiant auditores; obstinatis legem, humilibus evangelium proponamus.

4) In fidelj examine, quomodo auditores perceperunt Verbum Dej et intelligunt chatechismum.

Lutheri catechismi explication skal läsas huar kyrkedagh ett stycke huar dag, til thess the kunnat.

Absolvendi skole komma i tijdh eller intett komma til sacram then gången, the komma seent.

III. Arguamus sectas, papist., Calv. Anab. etc. Et peccatum ex charitate principiis obsta juxta ordinem Matth. 18.

VI. Cum sacramentis rite agendum, med döpelsen longsamblig, medh nödhdoop, som vthi ordinantzen står.

Om thett h. Sacramentett skall minister. wäll examinera auditores.

Vinum et aqua non commiscetur. Kyrkiones sexmän skole achta, huilche bortta äro och, när the effter en flijtigh förmaning icke wele komme tilstädes, då gifues prosten ther om tilkenne och sedan capittlett.

V. In absolutione görs icke behoff någon långh predikan, uthan man bör examinera them wäll om synden, theras troo och sacramentett etc.

VI. Till bönedagarna skall rätt flitight förmanas och skole bötha .... öre[1]), om icke en menniskia kommer af huar gårdh.

VII. Catechismus skall med sin explication flijteligen drifuas på alle tijder.

VIII. Trolofningar skole ske i kyrkione och ther vttlofua Bröllop på wissan tijdh.

IX. Vita concionatorum debet esse honesta.

Finis.

---

1) Bötesbeloppet icke utsatt.

2.

Actus Synodalis Huius Annj Christi MDCVII.

1. Concionem synodalem hora consueta in templo S. Trinitatis habebat M. Gerhardus Ericj[1]), pastor in Lillekyrkio: pure et doctissime de proposita materia etc.

2. Declamationem in Maiori Auditorio habuit M. Georgius Ericj Micrander[2]), pastor in Adelundha: doctissime de eademque materia etc.

3. Declarationem deinde super omnes libros Moisj, per quam vtilissimam fecit Reverendus D. Archiepiscopus M. Olaus Martini [diem] 7 Julij etc.

4. Disputationem de justificatione hominis coram Deo M. Johannes Olavj Antelius[3]), pastor Gefualiensis civitatis et præpositus Gestriciæ, cuius Respondens erat D. Haquinus Laurentij ang.[4]):

---

1) Gerhardus Erici Tresk. Student i Upsala 1595. Fil. Mag. därstädes 1600. Kyrkoherde i Lillkyrka 1603—18, † såsom kyrkoh. i Torstuna 1618. (*J. E. Fant*, *A. T. Låstbom*, Upsala Ärkestifts Herdam. III, 138.

2) Stud. i Upsala 1595 Fil. Mag. därstädes 1600. Därefter Rector Scholæ i Upsala. Kyrkoh. i Alunda 1604, i Tierp 1611—44, † 1644. (a. a. III, 168).

3) Förut Astronomie professor i Upsala 1600—1601. Därefter dekan eller tredje teologie professor därstädes, hvilken plats han senast 1605 utbytt mot Gefle pastorat. † 1646. *C. Annerstedt* Ups. Univers. Hist. Upsala 1877. I, s. 103, 104. *Fant* a. a. I, 449. Herdaminnets uppgift, att Anthelius var præses vid prästmötet 1606 rectifieras sålunda genom nu meddelade handling. Af de tryckta teserna till prästmötet synes dock, att nämnda år man ämnat hålla detsamma. Tesernas fullständiga titel lyder så: Theses *De Jvstificatione Hominis Peccatoris coram Deo*, ex Articulo quarto Confessionis Augustanæ, ad disputandum propositæ in Synodo Vpsaliensi celebrata Anno MDCVI die VIII Julij. Quas juvante Deo, Sub censura Reuerendissimi Domini Archiepiscopi, Præside *M. Johanne Anthelio*, Præposito Gestriciæ et Pastore Gevaliensi defendere conabitur *Haqvinvs Lavrentii* Angermannus, Vpsaliæ in templo S. Trinitatis à sacris concionibus. Impressæ Holmiæ Anno à virgeneo partu 1606. die 20 Aprilis. Af denna titel synes oriktigheten af anförda herdaminnes uppgift, att Anthelius först 1635 blifvit prost öfver Gestrikland.

4) Ehuru Fant och Låstbom icke känna till någon sacellan med detta namn i Bondkyrko eller Helga Trefaldighets församling, är han förmodligen identisk med den *Haqvinus Laurentii Rhezelius*, som var Gustaf Adolfs hofpredikant och dog såsom kyrkoherde i Torstuna år 1627. Om hans skrifter se *J. Schefferus*, Svecia Literata, Holmiæ 1680 s. 113 och *A. A. Stiernman*, Bibliotheca Suiogothica II. Holm. 1731, s. 353.

Sacellanus in Bondekyrkia, qui summa laude suas theses defenderunt, oppositorum argumentorum doctissimas et purissimas resolutiones dederunt. 8 Julij.

5. Declamationem præcationis et admonitionis post actionem de ceremonijs in resignationem et valedictionem Archiepiscopus M. Olaus Martinij cantico, serva Deus Verbum Tuum etc. atque benedictione S: Trinitatis. 9 Julij etc.

3.

Actus Synodalis Anni 1608.

Concionem de S. S. Ministerio Verbi Divini in Templo Sanctæ Trinitatis Vbsal. die et hora consueta habebat M. Olaus Job. Salemontanus[1]) in Tillinge, doctissime.

Orationem deinde copiosissimam et laudabilem de eiusdem Materia et Vigilantissimi Hostis Diab. Armis contra S. Verbj Ministerium omnibus temporibus exercitatis habebat D. Digniss. Archiepiscopus M. Olaus Martinij in Maiorj auditorio Collegij Vbsal.

Declamationem de eiusdemque materia M. Henricus Johan. Obsopæus[2]), pastor S. Claræ in suburbio Stock. breviter[3]).

---

1) Förut professor i fysik i Upsala 1596—98, därefter dekan 1598—99. Sistnämnda år kyrkoherde i Upsala. 1602 kyrkoh. i Tillinge. † därstädes 1611.

2) År 1604 rector scholæ i Stockholm. 1607 kyrkoh. i S:t Klara. † 1612. Stiernman a. a. s. 127.

3) Aschaneus' anteckningar äro här mycket ofullständiga. Han meddelar dock, att till grund för prestmötesdisputionen lågo teser *de S. S. Ministerio verbi et sacramentorum*, hvilka voro utarbetade af själfve ärkebiskopen, enär den utsedde præses, kyrkoherden M. Henricus Zynthius i Alfta hvarken infunnit sig vid prästmötet eller låtit trycka några teser. Mig veterligt äro icke heller Olaus Martini's nämnda teser tryckta. Respondent vid prästmötet var »Engelbertus Petri, Ang. Scholæ Ubsal: conrector, Baccalaureus».

Till komplement af Aschaneus' anteckningar rörande gången af 1608 års synod i Upsala vilja vi meddela, hvad Paulinus skrifver härom i sin almanacka för år 1608 (Kongl. Biblioteket i Stockholm Handskrifter. Biogr. Sv. P.). Synoden synes ägt rum den 4, 5:te och 6:te Juli nämnda år.

Paulinus skrifver:

In Synodo Ubsaliensi agebatur hoc anno [1608] die synodali.

4.

Domini Archiepiscopi Förmaning till Clercherij om theres ståndz achtsamhett och om alle ceremonier.

M. Olavj Martinj, 1608, in prædicta synodo etc.

1. Alle the punchter, som Reverendus Dominus Archiepiscopus i thett förlidne åhr hadhe til presterskapet, them, medh alt thett ther j författas, thett bödh han endeligen hållas skall etc.

2. Sädan straffadhe han then store oenighett, som är emellan Sacellanos och pastores och förtälde, huad som hende Luthero Wittenbergæ, att een prest på landet hade sendt honom en klagezedell emot sin sacellanum. Tå sade Lutherus: O hielp Gudh! Huilchen macht diefuulen här fått med presterne, at han gör nu

---

I:a hæc sequentia

Ante meridiem: 1. Orationem ceu concionem synodalem habuit M. Olaus [in] Tillinge.

2. Orationem quoque habuit Dn. Archiepiscopus de ejusmodi conventuum necessitate et vtilitate.

3. Peroravit M. Henr. Opsopæus de S. Ministerio etc.

Post meridiem rursus Orationem habuit Dn. Archiepiscopus de pastorum officio et Ceremoniarum vtilium et vsitatarum conformitate conservanda.

II.

Disputatio instituebatur de Ministerio Verbi et Sacramentorum Ex Artic. V Conf[ession]is August[an]æ Præside Dn. Archie[pisco]po: Et venia domum redeundi concessa.

III.

Casum vnum alterumve Dn. Archiep[iscopu]s examinavit in suis ædibus. Atque ita tota Synodus finita est et dissipata.

Härefter har Paulinus nedskrifvit följande kritik, som icke torde vara utan intresse:

Satis continuo ordine o[mn]ia quidem peracta esse, fatendum est. At commodius differri potuerunt:

1. Oratio Opsopæi ad horas pomeridianas.

2. Oratio Dn. Archiepiscopi ad diem III synodalem, cui subjungi aut rectius præmitti debebat examen casuum idque non privatum sed publicum ut et morum vitæque et officij Inspectio in clero.

Tandem pijs precibus et cantionibus tota synodus fuisset dimittenda.

Såsom biskop öfver Strengnäs stift ordnade ock Paulinus prästmötena därstädes i hufvudsaklig öfverensstämmelse med här antydda grundsattser. Jfr *H. Lundström*, a. a. s. 171 o. f.

them oensse, som läre skole andre och föregåå med gode exempell etc.

3. Straffade han luxuriam, som presterna myckit öfue sigh uthj, som är med högferdig och ovanligh klädedrächt, som en part före sig och sine hustrur vthj, thett mykitt förringar thenne orden. etc.[1]).

4. Huar och enn håller Register vthj enn book opå alle barnn, som hann döper för månge och nyttige orsaaker skuld, dette exempell för många.

Thett war en gamal matrona på en wijss stad och rum i Tysklandh, att hon eij mintes, huru åldrigh hon war, eij eller om hon war döpt[2]), ther hon begynte tuiffla om, för än Superintendentis Register thett vttwiste, som fans igen j kyrkian etc.

Item. Register samalunda opå Brudewigninger och trooloffningar, på thett att, om någor skiuter sig på wara ther eller ther wigd, ther må och få beskedh om.

Item Register opå alt annat, som wårdar något etc.

5. Att mann dette synnerligen achtar j nöddop eller och elliest, att thett fooster ingelunde döpes, som icke synes hafue

1) Som bekant plägade biskoparne synnerligast mot mediet och slutet af sjuttonde århundradet ifra mot den öfverhandtagande lyxen i klädedrägt. Såsom prof på det sätt, hvarpå Olaus Martini's efterträdare på ärkebiskopstolen plägade förmana sitt prästerskap om »höffeligh klädebonadt» meddela vi ur Aschaneus' anteckningar om 1614 års prästmöte i Upsala följande kostliga tidsmålning:

»Dominus Archiepiscopus straffade hårdeligen clericos för ohöffueligh klädedrächt ..., the bruke nu gement och skolmästare medh, såsom med fransoske store wijda böxor, tröijor och annat, och gå som capitener, at ingen känner them för prästmän. En part skäre sigh hejdukekläder, färgade snörer haffua. Och argurerade them, som hafue långt kringskurit hår och klippa en part fram i pannone, som han må see igenom, så at håret slinker hitt och ditt, och måste altijdh hafua handen i ansichte, som skal moota hårett vr ögonen. En partt haffue tappar wid örou[en]. Jesuitiske kragar nämpde han och.

Ther af kan man see, sade han, huadh *conscientiæ fratres* och *concionatores* the äre, huadh för *typi*, the äre andre, sijne åhörare. En part lutade sigh neder, som viste sigh skildige ther vthi etc. .... Han badh them haffua höflige och långa, sijda kläder». Skokl. ark. Qu. vol. N:o 74.

2) I kanten senare tillfogadt: »eller huad hon heet».

menisklig skapnadt eller lijknadt. Ther som så skeer, skall dopett hafues fördragh etc.

6. Befaler Dominus Archiepiscopus præpositis (som kallas speciales superintendentes) thett statutum, som the skola rätte sig effter, när the sijne ecclesias visitere, huilchett skee skall twå reessor om åhret etc.

7. Må mann och lysa til trolofningar så giörs icke behoff lysa til bröllop etc.

8. Blef och thetta synnerlighen moweret och befalt, att the ingelunde tillåtas til sacramentet, the som hafue trätte sig emellan eller the som hafue något rychte om sigh.

Finis hujus Annj 1608 synodus et erat hac vltima synodus prædicti M. Olavj Martini A[rchiepiscopus] Ubsal.

5.

De Ceremonijs et Ecclesiae constitutionibus, Admonitiones R. Domini Archiepiscopi Memoriale in Synodo Anno Christi 1607 et 1608. M. Olaus Martinj etc.

1. Att presteskapett flijteligen och dagligen vilie betänckia thet höga Embete, thee vtj äro, och ijdkeligen bidie Gudh alzmechtig, att the samma Embetet j läro och lefuerne så här före kunne, att thet kunne täckes och ansuares gudj och meniskiomen etc.

2. Att, när Mann håller tijderne och tiensterne j kyrkione, icke fare ther hasteligen medh j messo, sång, läsning, sielfue lärone och andre tienster, lijka som man lupo j jacht, såsom någorstedz kan lättelig finnes, vtan man thett vyrdeligen och beskedeligen gör och förehaffuer etc.

3. At Man vyrdeligen handlar med dopet och synnerlig achtar thenne ordning, at äckta barn döpes för predikan, och oächta barn efter predikan, at man må see åtskijllnan, och huru tilgår j församblingarne.

Item, effter dopet läses then böön vti kyrkeordningen står folio 19. Alzm. Evige gud, käre himmelske fader, vij tacke tigh etc.

Item. Att man flijtigt förmanar församblingarne och förehåller, at barnen ingelunda hålles lenge frå dopet, huilket är farligit thee thes förinnan döö:

Item. Föräldrarne skole alfuarligen här om förmanes och vndervijses. *Item.* Förtaga allahanda misstro om thetta Sacramentet finnes kan etc.

Item. Huar och enn tager sig till vare, therföre att han icke efter föräldrernes begär och förlängelse tager sig före at döpe alenast barnen hema vtan bön och annat till dopet hörer och åter sädan haffuer thett förhänder j kyrkione eller sijna samquemmer. Huilchet icke nu länge sädan skedt var vti Stregnäss stiffte, ther om D. Archiepiscopus är worden hårdelige tiltaladt och frågader af H. K. M. V. N. konung, Kon. Carll, om han tilstäder och lijda vijll tuenne döpelser medh itt barn här i Rijket. Dogh är samme Prest, genom D. Archiepiscopi skrifuelse till Episcopum Strängi-nensem, worden therföre priverat officio etc.

Item, Skall ingelunda lijdas, at barnen blifua odöpte, till thetz modren går i kyrkio, ther aff och är komit en förargelse icke lijten. etc.

Item. Att man med, på thet flijteligste och troligeste vndervijser thee qvinnor, som vid barnefödsler vaanlige äro, huru medh tröst och nöddop handles skall vti sådana fall ther än nödh är opå färde, etc. — — — — — — — — — —. *Item*, att the rätt döpes. Såsom thet nu bevijstes, ther medh vara misshandlat af sådana qvinnor, at the hafue döpt itt barn med orden, och vtan vatn och vthan nampn. etc.

Item. At man och bruker exorcissmo, som vti handbookene står, så väll här effter, som här till, oansett, att concilium vpsaliense binder thett conditionaliter: Effter alle ord j exorcissmo stå, äre härliga, och haffua grund j then H. Skrifft etc.

4. Skall och achtas thenne ordningh och åtskijlnadt medh kyrkiegångz hustrur: ächta gifte tagas j kyrkio såsom vti handbookene ståår.

Men lösekonor och hoorkonor intages intet, för än the för verldzlig rätt varit hafue och fullelige[n] giort sin penitentz och bekennelse. Intages sedan effter kyrkiostraffet, the stäått hafue, effter then ordning, förmaning, löffte och bön som här föreåt förmält ståår etc.[1]).

Eller och läser [man] then bön för them, som är om syndarnes förlåtilse, så lydandes: Barmhertige Gud och himelske fader, på huilkens barmhertighett är ingen ända etc.

Item. Man tager them och in effter predikan och lager så the sättie löffte för sigh. etc.

Item. Skall ingelunda förmenas kyrkegångzhustrur gåå til Sacramentet samma dag, och tå absolueras. Som nu föregafs en part förmene them thetta, huilchet ochristeligit är etc.

5. R. Dominus Archiepiscopus vpläste thee stadgar, opå Norköpingz Herredagh giordes 1604, at then, som them icke änn hade, skulle them vtskriffua och them fullkomeliga här effter hålle, huar vthij sitt gäldh.

Att man så gör, ther j fattas, med Troolofningar, Brudevijgningar, Barnadoop, kyrkegång och annadt. Alt in conspectu totius Ecclesiæ förehafuas skall.

Ther aff then nytto kommer, at, när troolofninger skee för höge Altaret, blifuer Capitlet frij för mykit öffuerlopp om skilzmållen etc.

Item. Præpositi skola hafua här med granna acht vti huar sitt contract, att alt thett, som här beslutes, warder eftherkomit.

Item. Skall och huar och eenn förtaga tet oliud, som skeer, vid kyrkiodörerne och på kyrkegårdarne, som mäst kommer aff them, som hålla vtkräfningar och brefs vpläsningar. Detta må göres på Kyrkovallen eller j Sochnestuffuan etc.

6. När messa skall hållas, skall man absolvere när förste, andre eller tridie gångh rijnges, för än sången begynnes,och ingelunda när som troon siunges, på thett man rättelig och med flijt

---

1) Formuläret intogs sedan i 1614 års handbok.

kan examinera absoluentes och them förhöre sijne catechismi Stycker med theres vttläggningh, etc.

Item. At man förmaner communicantes till skickelighet, at thee icke oskickeligen framlöpa både till skrifft och Gudz Bordh, vtan med böön och ordning thet göre.

Item. Att man endelig här effter, när communicantes äre framkomne, vpläser thenne förmaning vtij handboken står [1]), så lydandes: Käre Vänner, efther här begås Christi Nattuardh etc. på thett thee lära förstå och fatta, huad Sacramentsens rätte bruk, nytto och gagn är; och sädan communicerer them.

Item. In absolutionibus måste man flijteligen bruka thenn bönen: Jagh arme syndige meniskia etc. och som offtast förhörer them samma bön igen och mer thill skriftermålet hörer.

Item.

7. Om Brudevigninger, at thee hållas (som sagt är vthij Stadgarne, som j Norköpingh giordes) vtij församblingens åsyn [2]), och förtages här vti all osedh, som på ferde wara kann: såsom Brudefästningar, som länge stå, för än thee göra bröllop etc.

Item, At Brudgumme och Brud förmanes med all flijtt, at thee wilia sökia till skrifft och herrans Nattvardh Söndagen för theras hederz dagh, eller efther för någrehande orsaaker skuldh, som rättelig infalla kunne på sådana tider etc.

Item. At the som Bröllop hålla skola förmante och tilhåldna warde at hafua fördrag medh sijne otijdige och oskickeliga möqväller emot söndager och högtijdsdager etc. *Item,* the som ther medh hafue beskaffa och i följgie äro, hålle sigh ifrå öferflödig drijckande och oskick hela natten, och ther medh kommer obequäm till kyrkio, och är obenägen at höra Gudz ordh och tiena Gudh. *Item.* Samma wpseende må och vara medh thee ohöffuelige Brudhframme öll, ther thee oskickeligen skee och hållas.

---

1) Randanmärkning: »Om huilket och K. M. hafuer talat archiepiscopo til på Rickzdagen».

2) Randanmärkning: »Här om är archiepiscopus tiltalader af K. M:tt».

Item. Om Brudefoolch för sijn försummelse, ovaana och oordning emot trogne förmaninger icke komme j tijdh, för Evangelium eller troon sjunges, eller predikan begynnes, må the väll stå på gångeene eller j sijne benker, till thes predikan vthe är och ändå hafue fördragh medh sitt samqvämdz oliudh, the kunne föra.

Item. Ware och så med kyrkegångshustrur och annat, om thee sent betee sigh.

Item.

8. Wardt och anrört och beslutet, at man så wäll här effter som här till *pro pace* klämper, inne eller vte, såsom bruk är etc.

Item. Medh helligz måål, till söndagar eller högtijder, ware såsom nu är etc.

9. Om synder, lönskelege och laster, som bedrijfues vtij församblingerne eller andre onda stycker warda fundna och uppenbare, at mann thet flijteligen angifuer befallningzmännerna och pådrijfues, at the komme till rätta och först bekomma lagsens sentens och ther blifva absoluerade. Och ther the då vndslippa öffuerhetennes straff, sädan medh al flijt skickas til Capittlet, at the och måge komme wnder kyrkestraffet; at huar man må see, at synden och lasten haffuer och bekommer sitt rätta straf. Som synden är, måste och straffet wara, synnerliga derför, at the fattiga (?), som råka försee sigh, icke alt för länge måge lefua som hedningar, engång varde löse och in i församblingarna tagna etc.

Item ther fogdarne icke (til rätta vilia)[1]) göra en enda medh thessa partij, som är lönskeleije och annadt etc. att thee dogh vilia gifua en skrift ifrå sig, at the antwarda them till kyrkestraffet.

Item. Ther lösekonor eller andra ståå eller komma för kyrkedören, att man med all flijthighet så laager, att Mans-personen kommer och derföre, at man får see, [att] thee, som en synd tilhopa bedrifuit hafue, måge hafue itt straff tillhopa.

Item. Thee, som godvilligen vttbiuda till kyrkiones behoff — låfuer till thee fattige efther råden, huadh han kan och låfuer vt bättring, — må och hafue så mykit mindre tijdh och ståå vtan kyrkio

1) Senare tillfogad.

eller kyrkiodören. Doch så, att man altijdh förkunner thet, som på ferde är etc:

Item. Att Pastores huar vtij sinn stad och hella försambling bespanar och vpseende hafuer med thett skamlige lönskeleije och gifue sådant sine præpositis tilkenna vthan all försumelsse, at sådant straffes må och komma till bootfärdighet.

Item. At huar och en så handlar med sine sochns sexmänn, att the och hafue vmsorg och bekymber om alt thett, som nu sagt är, och stå sine kyrkeherder bij i saaken och synnerligen taga vtj medh thee trättska och obottfärdiga, att the må komma till rättelse igen.

Item. Om någor finnes, som flyr vndan straffet, man eller qvinnesperson, när han någott giort hafer och förgömer sig vtj andra församblinger, efther sådana skole pastores och sochnens förmän spörie och låta så honom fåå wetta vti then försambling, han kommen är, huad hon eller han är för enn.

Item skall man efftherkomma detta, ther en moder för någrehanda [är] sat frå Sacramentet: vsque poenitentiam skall och hållas ifrå dopet etc.

Item. Ingelunda komma ther till, för än hon genom sanfärdig bottfärdighet är vrkommen sijn saak.

Beslutet.

Alt detta förbemälte skall huar och en achta och hålle, så att thet skeer i alle församblingar, på thet icke någon orsak gifues måtte til någott taall, att man bruker åtskijllige ceremonijs:

Medh dette beskedh och afsagde doom, at thett först wid Vpsale doomkyrkio skall begynnes och hållas[1]. Sädan widh alle stadzkyrkior in tota dioecesj till thett sijste vid alle Landskyrkior, att eens måå tilgå i stifftet.

---

1) Randanmärkning: »som och skett är».

10. Att pastores ingelunda huar j sijn stadh försumme at hålla Bönedager. Then tijdh, som antijderne [äre] brådaste, icke folchet förhindre etc.

Item. At man altijdh och alfuarligen drifuer catechismum och tetz vttlegningh, effter som befallt war nästförgången synodo, at vngdomen må then rätt fatta: etc.

Item. Att man som tijdast examinerar vngdomen, när tilfälle gifs och öffuer och håller them till att siunga j tijderne såsom troon och andre psalmer etc.

Item.

11. Att huar och enn vptäcker och kungiör thett fhell och saak, han wett med sijn granne och nååboo antingen muntligen eller skriffteligen, ther han icke eliest vill, at inge saaker för Capitulo må dölies, vtan [h]eller ordenteligen tilgåå måtte: Såsom vti reformatis Ecclesijs in Germania tilgår. Ther måste en vttgå, och superintendens med alle andre måste suäria och vijttne, huad the wetta för fheell med honom, som vtte är. Et sic ad ultimum på sijstone måste superintendens gåå wt, och thee andre jinne vittne och suärie om honom thett, thee vette etc.

Item. At pastores wäll, ehrligen och hederligen hålla sijne Capellaner, medhdele them, thett them bör med rätta, förfordra them och elske för sijn försambling etc. så at the ingelunde äre them förnär ij några måtto, vtan hålle them som för sijne comministris och bröder etc.

Sammalunda och att sacellanj vyrdeligen tiene och ähra sijne pastores och med flijt göre thett them tillkommer.

Ultimo.

Alle thee, som nu borta wore af pastoribus och præpositis in Dioecesj vpskrefuos och skulle böte 2 (?) daler huar för olydno, huilchet bötet brukades til en studiosum, som in Germaniam ville etc. Item giorde Archiepiscopus en tacksäijelse til presteskapet, som hafue holpit D. Nicolaum Olaj Molnerum vt in Germaniam och

badh, at the än widare ville hielpe honom at låssa sig vr sijn gäld. Thett, som öfer vore, ville [han] tå låta then andre studioso få. — — — —

Prosteriori Synodo et Anno bötte the alle 2 daler, ja och the, som sent kommo, böte och sammaledz etc.

Finis.

II.

Præscriptum Archiepiscopj M. Olavi Martinj Gefvaliensis Anno Christj 1607.

Salutem in Christo Salvatore nostro etc.

Venerandj, Doctissimj et humanissimj virj. Domini præpositi et pastores in hac dioecesj Ubsaliensj.

Jagh tuifflar jngalunda, att i jw wäll ihogkomma, huadh som här in Synodo 7, 8 och 9 Julij nu Anno Dominj 1607 wart förhandlat, thett I och, som migh förhåppes, kungiöre ider medbröder, som här icke wore tilstädes. Doch will jag kortteligh[e]n thär om påminna ider.

I. Blefue J förmante att bliffue wid Gwdz rätta och klara ord, effter som wij oss ther til bundet hafuom in Baptismo, Confessione Augustana, Concilio Ubsaliensi och nu sednast vthi wår A. N. Konungz och Herres Cröningh, Kon. Carolj thenn 9:de etc. Och thär hos blefue i förmante att hafue acht på ider sielfue och heela hiorden. Actor. 20. emott alle secter, Papister, calvinister, wederdöpare och andre som nu, thez Gwdh bättre, altt för mykit wankar i werldenne.

II. Bleffue wår Troos och Bekennelses huffuud Articler, nämligen de iustificatione hominis peccatoris coram Deo, först med predikanen, Oratione Latina, och sedan Disputatione publica wäl och grundeligen förklarat och stadfäst.

III. Blef summan af the 5 Moisi Böker repeteradt och Prästeskapet förmant, at the thenn H. Skrifft med all flijtt och achtsamhet Läsa skulle och synnerligen föruthan annor öfningh i skrifthen läsa libros Biblicos ordine.

IV. Bleffue I sielffue påminte till att föra itt Gudhfruchtigt och oföracbteligit Lefuerne, och hafua Jnseende huar medh annan: Såsom och huar och enn i sin försambling medh sina åhörare etc.

V. Om ceremonijs föreställtes en Förmaningh til att wärdeligen förhandla the heliga Sacramenten efter Christj instichtelse, så att man gör een åttskildnat emellan the Ceremonier, som Christus oss sielfuer förestält och befalet hafuer, och them, som elliest för godh ordning, skickelse och höflighett af Gudz h. i försambling stichtade äre, och i Christenheten vthan missbruk behålles kunne; huilche, ändoch the i [sig] sielfue frije äre, skole the lijkuäll icke efter huars och ens godh tyckio, eller medh församblingenes förargelse nu förandras eller afläggias och nu wptagas. I synnerhett blef beslutett om dopet.

1. För ähnn döpelsen tags före i kyrkian, skal läsas then förmaningen, som ståår i kyrkieordningen: käre vänner, thett är oss allom gönom Gudz ord wäll kunnogt etc. Och effter dopet then tacksäijelsen, som så lyder: Alzmächtige, Ewige Gudh, käre himmelske Fader. Wij tacke tig etc. Thett skal man här effter flijteligen ställa i werket.

2. Mann skal med alfuarsam förmaning förtaga både hoss adel och oadell then drögzmåll, som ofta görs med Barndop för gästebodh och faddrars skuldh, them man hafua vill och icke så snart kan fåå tilstädes eller för andre fåfänga orsaker skuldh, effter ther med blifuer Nya födelsen genom dopett ringa achtadt och barnet sat i faahra, at thet kan i sådana drögzmål skijlias ifrå thetta lijfuet odöpt, ther föräldrarne skola göra en hård reckenskap före, medan the i sådana handell (med the phariseer och lagklooka) förachte Gudz nådhe och meniskiones salughet och gifua Gudj intet rätt etc.

3. Man skal göra åttskildnat emellan nöddoop och dop, som en part villia hafua för gästebodz skuldh mästadels; ty månge villia först låtha döpa barnet och sedan efther tijden göra gästebodh och då förhandla och hafua andre ceremonier förhender, som i dopet pläge brukas. Derföre skole predikanterna taga sig til waahra för och när the döpa barnet, då strax när the döpa barnet, bruka samma ceremonier ihop med döpelsen och intet sedan. Annor legenhett är med nöddop, ther med kan man handla efter wår kyrkeordning. Ty ther får och kan icke prästen wara tilstädz för nöden skuldh. 4. Prästerna skola huar sin försambling vndervijse synnerligen them, som blifua brukade till Jordgummor, huru the vthi nödhfall skole dopett rätt förhandla. Och om nöddopen grant ransaka, huru ther medh är beställtt, efter som och wår k[yrkio]ordning therom förmäler.

5. Effter thett är enn Christelig ceremonie at hafue faddrar wid doopet, och theras Embete är hierteligen bidie Gudh för barnet, gå i löftet för barnet hos Gudh then H. 3faldighett och sedan om samma löftet påminna barnet och göra sin flijt, at barnet må blifua i Gudsfruchtan wpfödt, och hålla barnet thet löftet före; Derför måste man til sådant Embete bruka gudfruchtigt folch och icke ogudachtige, obottfärdige, lättfärdige, löse menniskior ther tillåtna varda. Såsom Augustinus ther om lärer de tempore, sermone 116. Och Lutherus i sitt förspråk på sin dopbok icke eller tillåter löst folch till fadderskap, vthan stadige, alfwarsamma präster och faddrar, til huilche man förmoder sig att, the handla saken alfvarliga [och] med rätta troo, på thet man icke setter thet högwerdige sacramentet dieflomen hooss (?) och waanährar Gudh, som ther vthi och genom synneelige [ting] osynneligen vttgiuter sina Nådhes grundlösa rijkedomar öfuer oss, at han kallar thet sielff en Ny födelse ther med wij frijade warde från all diefuulens Tyranni från synden, dieflomen och helfuetet, hæc Lutherus.

Thett är wäll sant, at Presternes och Faddernes oskickelighett intet hindra dopsens kraft hos barnet. Then samma kraft kommer af Gudz ordningh, ord och lyfte:

Men doch lijkuäll måste man för sådana hög Gudz wärk, som ther genom then H. 3faldighetz synnerliga närvarelse skeer och förehafs, med al vårdning ther med vmgå.

VI. Om absolutione blef i thetta prestmöte beslutet

1. At presterne med all flijt förhöra sine åhörare Catechismum och huad the af Gudz ordh och predikan lerdt och behållit hafue och at the pröfua them så mykit möjeligit vara kan, om the någrelunda skickelige äre at gå til Herrans Nattward, på thet at the icke ther til gåå sig til straff och fördömelse.

2. För skickeligheten skuld tå blef ogilladt then sedh, at, medan simbolum siunget varder, så löpa the fram, som hafue achtadt begå Herrans Nattvardh, tå är thet ingen tijd them at förhöra, wardt derföre beslutet, at the som villie gå til skrifft och koma til H: Nattvard, the skulle koma tilstädes samma dag om morgonen, en Tijma eller ½, för ähn tijdegärden begynnes, på thett at the måge hafua tijdh, them med flijtt förhöra och vnderwijsa: att [the] icke, som Lutherus säger Tom. 7 fol. 12, löpa til sacramentet allenast för sädvanen skuld och wetta intet, huru the skole thett bruka.

3. Ändoch thetta icke då in synodo blef så synnerligen omrördt, så vill man lijkuäll prästerskapett påminne, at the med flijt förhöra them, som villia gå til sacramentet, Barn när the gå förste gång til sacramentet, at the intet slippa ther til, för ähn the kunne läse catechismum och, så mykit möjeligit wara kan, förstå.

4. För än comunio skeer, skal läsas then förmaningen: käre vänner, efther här begås etc., när 3, 4 eller 5 äre tilstädes vid duken til sacram[entsens] bruk, at sig [the] ther med bepröfua och vprättede warda.

5. Om brudefolk synes gott wara, at the anten söndagen förr eller söndagen effter gå til Herrans Nattwardh, effter the emot och på bröllopz dagarna genom bröllopsprångh och ceremonier kunne blifue lättligen förhindrade ifrån thet alfuarsamma betänkiande, som huar och en bör at hafua om Herrans Nattuard, när han then brukar. Doch skall man komma folcket med fogelighet ther till,

at the gifua sig til fridz och icke någon obeskedeligh förarga, honom settiandes i thenna sakenne före som itt strängt förbudh och lagh.

6. Wardt och beslutitt, att alle stycker i kyrkiotiänsten skole hållas i tijdh och icke heela församblingen hållas vppe för enn eller 2 skuld, som oftast skee plägar, ther adelfolk, brudh och barnadop är förhanden at komma tilsamman til kyrkio. Vthan ther the efttber god förmaning i tijd icke komma vele tilstädes, må them väll thetta henda, at them ingen kyrketiänst giord warder, för ähn predikan eller heela tijdegärden är wthe.

7. Till dett sijdsta worde och the articler vpläste, som i Norköping Anno D[omi]nj 1604 på Rikzdagen blefue författade om troolofninger och andre loflige stycker samtyckte, och blef presteskapet förmant them att hålla i sijne församblingar.

Sedan bleff synodus beslutin och presteskapet förmant, at the med all som största flijtighet läse thenn H. Skrift och så ställa sine conciones, at hela theris försambling må förbättradt warda, och så med bön och åkallan, lempo, vmgenge och lefuerne i itt gott betänckiande stella sigh, at församblingen må hafue et rätt exempel och efterdöme sig lämpa och laga ther effter christeligen och gudeligen som Paulus 2 Tim. 2 säger vm åkermannen etc.

In Christo valete. Ubsaliæ 3 Augusti Anni Dominj 1607.

Olaus Martinj A. Ubs.

Descripsit profluenti calamo Martinus L. Aschaneus.

III.

S. Dn. M. O[lai Martini] Archie[pisco]pi Visitations Process.

Salutatio.

Wij önska eder Gudz Nåde och fridh samptt thens H. Andes vplÿsning och bijstånd.

Causa visitationis.

Wij äre kompne här för then skul, att wij förhöre wele, huru här i församblingen tilstår, huru Ordett predikas och annammas,

huru Predikantt och Åhörare sig i Leffwerne stella. Ita visitatio facta est in Vet. Test. vt 2 Par. 17. in historia Josaphath est videre. Utilitas istius visitationis apparet ibidem. Ita Ch[ristu]s in Novo Test. visitavit, priusquam mortem subiret. Ita Apostoli Act. 15 et 16. Et hoc quidem fit in Eccl[esi]æ ædificationem 2 Cor. 13.

De dignitate verbi Dej.

Effter Gud igenom desse medel, som äro Ordett och the H. Sacrament, will werka menniskians salighet, så moste wij oss beflijta, att wij icke fåfengt annamma Gudz nåde, såsom Paulus förmaner. *Sed hic quæritur, an auditores bonum testimonium* suis dent pastoribus, et vnde auditores certi possint esse, an verbi minister ijs verbum Dej proponat. R[espondebitu]r Ita, quia Catechismum eos doceat, qui summam d[octri]næ Christianæ contineat, quam scripta prophetica et ap[osto]lica vberius explicant.

Examen catechismi.

Hic singuli partes catechismi recitare teneutur. Examinandi sunt etiam de explicatione eiusdem per D. Lutherum scripta. Morgon och afftonböner skola förhöras: Hiob stod bittida vp och giorde brenoffer, therföre motte diefwulen sielff bekenna, att Gudh förwarade Hiob alt om kring och wälsignade honom. Hiob 5. 1. Wårtt retta offer är wår bööu. Item Bööner till och effter Bordz. Qui hoc non faciunt, ingrati sunt, vt Deus conqueritur Hos. 2.

Hoc examine facto, admonitio instituatur ad Parentes, Patres et Matres familias, vt diligenter curent suos in hisce catechismi partibus recte erudiri. Ipsorum enim hoc est officium, vt docetur Deut. 6 et Ps. 68. Bona quippe jnstitutio coniunctam habet benedictionem divinam, vt de Jacobo in Mesopotamia et Josepho in Aegypto legitur, quod fuerint benedicti. Atque hic inserendum est, parentes non solum causam esse perditionis filiorum, sed et nepotum, et qui ab illis nascentur ad multas vsque generationes iuxta Psalmum prædictum.

Usus catechismi.

Aff Decalogo lärer man kenna synden, ideo etiam comparatur speculo. Ty synden är en förskreckelig och dödelig siukdom, Ps. 38. Den icke kan vppenbar blifua vthan igenom Lagen. Rom. 3 et 4.

Catechismus är en Läkiare bok, item är en Wenn, som wijsar oss til Läkiaren.

Men alldenstund att den krancke plägar sökia Läkiare, så frågas

I. effter Läkiaren, hwilken han är. Hunc demonstrat Secunda pars Catechismi, N. Symbolum Apostolicum. Ibi primus Articulus o[ste]ndit Medicum illum esse Deum, qui velit nobis mederi. Quia 1) est Pater 2) potest, quia omnipotens. Hanc omnipotentiam declarat creatione coeli et terræ.

II. Läkiaren moste ått sin patient bereda Läkedom, Hwar är tå then Läkedom oss beredd? R. in Christo Jesu. Ita sonat Secundus Articulus: »Et in Jesum Christum, filium eius vnicum, Dominum meum, qui conceptus est etc. In nullo alio est salus. Act. 4.

III. Applicatio medicinæ fieri debet. Illa fiet per S. Sanctum, vt Articulus Tertius docet. Et quidem hoc fieri debet in Ecc[lesi]a catholica, sanctorum communione. Illa medicina vbi adhibita est, ibi est remissio peccatorum. Hac impetrata sequetur Resurrectio mortuorum et tandem vita æterna.

Qui morbo peccati affectus est, hunc oportet precibus Medicum sollicitare de auxilio, ideo sequitur ordine Tertia Pars Catechismi, sc. Oratio Dominica, hwilken är thett retta himmelska Apoteek, vt loquitur Augustinus. Hic omnia necessaria petenda continentur. Här komma wij fram medh Sonnens egna ordh til Fadren.

Applicatio Medicinæ per S. Sanctum fiet in Verbo et Sacramentis.

Quæritur: Vnde certi reddimur, quod baptizati sumus?

R. 1 Quia parentes et compatres et commatres de hoc nos monuerunt. Pec[ca]tum ergo est, vbi hæc admonitio ab illis negligitur. 2. Nomen nobis inditum etiam hoc declarabit. Quemadmodum enim in Sacramento circumcisionis nomen assignabatur vedemib.[?] in ueteri Testamento; ita nos in baptismo nomine nostro insignimur.

In Baptismo foedus inter Deum et nos factum considerandum est. Deus a sua parte salutem nobis promisit æternam: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Nos vero a nostra parte abiuramus diabolum et opera eius, hoc est, peccata. Item loffwa wij att troo på Gudh Fader etc. På Jesum Christum etc. På then H. Anda.

Hoc foedus nos revocabit a peccatis perpetrandis, et suggestionibus Diaboli non obsequendis.

Quæritur quid accipiatur in Coena. R. verum corpus et verus sanguis Christi.

Quæstio: Unde hoc probatur? R. A verbis ipsius Christi dicentis: hoc est corpus meum. hic est sangvis meus.

Quæstio: In quem finem fit coenæ administratio? R. In commemorationem Christi. Commemoratio illa considerat 1) Personam Christi, qui est et homo et Deus. Dum igitur participes reddimur corporis et sangvinis eius, non nudi hominis corpore vescimur et sangvine refocillamur, sed corpore et sanguine ipsius Dej. Maxima igitur et spiritualis vtilitas ex hac coena ad nos redundat. Nam de carne Christi Joh. 6 legitur: caro eius est vivifica h. e. gifwa ewinnerligt lijf. De sangvine 1 Joh. 2: Sangvis Jesu Christi filij Dej emundat nos ab omni peccato 2) Beneficia Christi.

Quæstio: Quomodo fiet præparatio ad Coenam? R. Hoc docet catechismus. Nam 1) vita examinanda est ad normam decem præceptorum, vnde agnitio peccati et contritio oritur. 2) Ad symbolum est recurrendum, vbi Dej benignitas et misericordia nobis remittentis peccata proponitur. 3) Cognito peccato et gratia Dej, orandus est Deus pro remissione peccatorum. Hinc sequitur emendatio vitæ et bona intentio. Hoc totum comprehenditur in illa confessione: Jagh fattigh, syndig menniskia etc.

Hwstafflan skal reciteras.

Ultimo subiungenda est commonefactio ex 10 cap. ad Heb.: Lätt oss achta på oss inbyrdes till att vpweckia til kärlek och goda gerningar etc. etc. etc., att i seen, huru dagen nalkas.

IV.

De præpositorum officio.

Quoniam superintendentes generales seu episcopi non possunt sæpe inuisere ecclesias omnes suæ inspectioni commissas, Ideo vsitatum fuit in Ecclesia[1]) et adhuc est, ut sint in singulis partibus cuiusque dioecesis constituti præpositi, quos in Germanicis Ecclesijs superintendentes speciales vocant, de quorum officio regulas quasdam colligam et proponam.

I.

Præpositi in singulis contractibus singulis annis ad minimum bis Ecclesias inuisant.

II.

Tunc diligenter explorent, quis sit ecclesiarum status, quomodo et docentes et discentes officium faciant.

III.

De ipsis docentibus seu verbi ministris exquirant et explorent et quomodo doceant et quomodo vitam ducant.

1. An doctrinam veram et orthodoxam diligenter et assidua lectione, meditatione et precibus ipsi quotidie magis magisque discant et Ecclesiis proponant et an libros habeant, ex quibus doctrina illa recte peti et hauriri potest, eosque diligenter evoluant.

2. An diebus Dominicis, festis et profestis precationi publicæ in septimana, peculiariter destinatis, concionent[u]r quosque textus explicantos deligant.

3. An catechismum diligenter in concionibus vrgeant et in absolutione repetant, et an singulos ad catechismum studiose discendum exhortent[u]r, imprimisque an patres familias et matres familias sæpe moneant, vt liberis et cæteris domesticis, ancillis et

1) Här är öfver de följande orden tillskrifvet: p[e]r mu[n]dum.

seruis catechismum inculcent, illosque ad eum discendum omni studio adhibeant.

4. An sacramenta rite iuxta institutionem Christi administrent? Et an alias ceremonias ita seruent, ut tueantur conformitatem Ecclesiarum et scandala, quæ illa violata procreari solent, accurate fugiant?

5. An attendant quinam ex auditoribus diligenter interesse concionibus et frequenter vti coena Domini soleant, qui vero non? Et hos ob neglectionem et contemptum concionum et sacramenti, sicut et alios ebrietate, adulterio, scortatione, blasphemijs et prophanijs sermonibus et colloquijs, similibusque peccatis se polluentes, decent et juxta grauitate et seueritate arguant.

6. An quanto possunt studio prouideant ne sectarij, Papistæ, Caluiniani, Anabaptistæ et similes se Ecclesijs misceant. Hosque aliquis ex auditoribus ita foueat, vt illis occasionem præbeat alios decipiendi et seducendi.

7. An ecclesiam assuefaciant ad canendos pios psalmos.

8. An ægrotos visitent, consolentes eos, qui consolatione opus habent, ad poenitentiam serio agendam eos, qui impiam transegerunt vitam, exhortantes et sic poenitentibus et poenitentiam sancte promittentibus coenam Domini porrigant? An pie defunctos ritibus apud nos vsitatis honeste sepiliant?

9. An catalogum sui pastoratus tempore baptizatorum et coniugio copulatorum habeant et seruent?

10 An admittant ad usum coene Dominicæ et ad officium compatrum seu patrinorum in baptismo, homines flagitiosos et impœnitentes?

11. An pauperes diligenter Ecclesijs commendent, et præcipue scholasticos more apud nos consueto ad eleemosinas colligendas ad ecclesias emissos.

Hæc explorent de ministorum verbi doctrina doctrinæque adiunctis.

De uita uero illorum videant ut cognoscant.

1. An grauibus flagitijs ebrietati, rixis, contentionibus, scurrilitatibus in conuiuijs, nocturnisque perpotationibus, usuræ, mercaturæ, ipsis non concessæ, sese dedant, et sic schandalo vitæ plus destruant Ecclesiam, quam doctrina ædificent.

2. An eorum lux, iuxta Christi præceptum, sic luceat coram hominibus, vt videant eorum bona opera, et sic patrem coelestem glorificent, seu an piæ vitæ exemplo auditoribus præluceant.

3. An familiam habeant honestam eamque pie administrent?

IIII.

De auditoribus quoque diligentem explorationem instituant.

1. An verbum Dei ament, libenter et studiose attenteque audiant et discant, libenter intersint sacris Ecclesiæ conventibus? Examine instituto cognosci potest, quod nequaquam Ecclesiæ refugere, sed libenter subire debent?

2. An sacramento cœnæ frequenter, pie ac reuerenter vtantur?

3. An pijs admonitionibus libenter pareant et obsequantur, et ad doctrinæ auditæ normam, quantum omnino fieri potest, vitam instituant et ducant.

4. An qui alijs præsunt ut patres et matres familias liberos et reliquos domesticos pie educent ad auditum verbi et usum sacramentorum ad discendum catechismum ad preces adducant et assuefaciant?

5. An inter auditores sint aliqui perseuerantes in manifestis flagitijs.

V.

De templis, cemjterijs, ædibus templorum, curijs pastoralibus etc., diligenter inquirant, an cura conueniente pastorum et auditorum seruentur, Et, si quid corruptum vel collapsum fuerit, reficiatur et instauretur.

VI.

Explorent, quinam sit reditus cuiusque ecclesiæ, et, an iuste dispensentur? Ut id expedite demonstretur et cognoscatur, habeant singula templa libros in quos ista referantur, et in præsentia de-

lectorum quorundam virorum, quales nostri sexviros templi curatores uocant, diligenter consignentur.

VII.

In his omnibus, quæ emendatione indigent et faciliora sunt, præpositi corrigant, difficiliores casus referant ad Episcopum et Capitulum circumstantijs rerum diligenter annotatis. Idem faciant etiam dum inuisunt ecclesias in casibus, qui ad eos deferuntur.

VIII.

Omnes pastores et verbi ministri in his omnibus exequendis prompte et benigne illis opem ferant, nemo illos impediat, nec sinistre, calumniose, peruerse aut morose de hoc opere et illorum laboribus in eo perficiendo iudicetur aut loquatur. Qui secus fecerit tanquam boni vtilis, et apud multas reformatas ecclesias recepti et approbati vsitatique ordinis, osor et perturbator priuatione officij punietur.

Herman Lundström.

1884—85.

1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Ej i bokhandeln.
6^{2}. G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
6^{3}. „ „ „ III. „ „ „ 1 „
1500- och 1600-talens Visböcker:
$7: 1^{2}$. I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
$7: 2^{1}$. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. „ „ „ 2 „

1885—86.

$1: 6^{1}$. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
$1: 6^{2}$. „ VI, 2. „ „ „ „
$7: 2^{2}$. 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8^{1}. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
9^{1}. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8^{2}. Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
9^{2}. Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
8^{3}. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
$7: 2^{3}$. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok. 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
8^{4}. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
9^{3}. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

1: 10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10^{1}. Sveriges bibliografi 1481—1600. I. (1481—1501). Ej i bokhandeln.
7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10^2. Sveriges bibliografi 1481—1600. II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
9^4. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
12^1. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

1: 12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
10^3. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9^5. Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

1: 13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10^4. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12^2. Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9^6. Personregister till Bref rörande Nya skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

1: 14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Wivallius I. „ „ „ 6 kr.
1: Extra häfte. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh 3 kr.
11: 3 och 4. Skrifter från Reformationstiden. 3. Pris i bokh. 3 kr.
» » » 4. » » » 1 »

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.

Upsala i Sept. 1893.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! **Samlaren** III. V. VII—XIV äro fullständigt utkomna hvardera i **ett** häfte.

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1: 15.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

FEMTONDE ÅRGÅNGEN 1894.

Innehåll:

UPSALA 1894
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

1: 1^{1}. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
1: 1^{2}. „ „ I, 2. „ „ „ 2 „
2^{1}. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 kr.
3^{1}. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

1: 2^{1}. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 2^{2}. „ „ II, 2. „ „ „ 1 „ 50 öre.
2^{2}. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. „ „ „ 2 „
3^{2}. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

1: 3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
3^{3}. Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

1: 4^{1}. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 4^{2}. „ „ IV, 2. „ „ „ 2 „ 50 öre.
6^{1}. G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
7: 1^{1}. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

FEMTONDE ÅRGÅNGEN

1894.

UPSALA 1894
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Innehåll.

Härjämte medfölja såsom särskildt bihang för år 1894:

Innom kort kommer att utdelas, tillhörande denna årgång: Sveriges Bibliografi 1483—1600, h. 5.

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.

Den 21 April 1894 sammanträdde Svenska Literatursällskapet till sitt fjortonde allmänna årsmöte, hvarvid af sekreteraren upplästes följande

Årsberättelse för arbetsåret 1893.

Under det till ända gångna fjortonde året af Literatursällskapets tillvaro har till dess medlemmar utdelats »*Samlaren XIV*» samt *Lars Wivallius, hans lif och dikter. I. Biografi.* af *H. Schück.* »Samlaren» innehöll uppsatser af Bibliotekarien *H. Wieselgren*, Docenterne *E. Wrangel* och *E. Meyer* samt Biblioteksamanuenserne *Aksel Andersson* och *E. Lewenhaupt.*

Såsom en »minnesgärd vid Upsala mötes-festen 1893» har sällskapet låtit utgifva ett Extra-häfte af »Samlaren» med bidrag af Licentiaten *R. Steffen*, Dr. *Aksel Andersson* samt Docenterne *E. Wrangel* och *H. Lundström*, hvarjämte de bägge reformationsskrifterna från 1526 »*Een nyttwgh Wnderwijsning*» och »*Een stôn nyttugh vnderwijsningh*», tack vare deras utgifvares Dr. Aksel Anderssons frikostighet, äfven kunde utdelas till de 351 af sällskapets 364 medlemmar, som begagnade sig af rättigheten att mot vanlig årsafgift lösa dessa extra-publikationer. Docenten E. Meyer har äfven välvilligt ställt till sällskapets förfogande en summa af 200 kronor.

Under det gångna året har sällskapet haft sorgen förlora sin äldste hedersledamot Öfverbibliotekarien Dr. *G. E. Klemming.* Med honom bortgick ej blott en varm vän till sällskapet och en flitig medarbetare i dess sträfvanden utan ock »den kanske lärdaste kännaren af vår literatur som funnits», den energiske och insigtsfulle skaparen af Kungl. Bibliotekets storartade svenska afdelning, denna oumbärliga källa för all svensk literaturforskning, och den flitige framstående utgifvaren af bibliografiska arbeten, som länge skola vitna om hans inom sitt område omfattande insigter och varma kärlek för vårt lands literära minnen.

Under året har Arbetsutskottet haft tre sammanträden.

Upsala den 21 April 1894.

Eugène Lewenhaupt.

Efter uppläsande af följande

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1893.

Sällskapets inkomster hafva varit:

Saldo från föregående år	3,021: 94
Årsafgifter af 364 medlemmar	1,820: —
» » 351 »	1,755: —
Svenska Akademien för 20 + 20 exemplar	200: —
1 ständig medlemsafgift	50: —
Årsafgifter för år 1892	70: —
Lagerförsäljning	20: 63
I förväg betalda årsafgifter	13: —
Gåfva af en medlem till sällskapets publ:r	200: —
Debiterade frakter	175: 25
Räntevinster	135: 71
Summa kronor	7,461: 53

Sällskapets utgifter hafva varit:

Författarehonorar		580: 50
Boktryckareräkningar		2,415: 83
Generalstabens lit. anst.		84: —
Bokbindare		138: 50
Distribution, frakter och diverse		371: 92
Saldo, behållning:		
Utlånt mot revers	2,000: —	
I Uppsala sparbank	1,293: 34	
På upp- och afskrifningsräkning . . .	500: —	
Kontant	77: 44	3,870: 78
	Summa kronor	7,461: 53

Såsom af ofvanstående synes, har en medlem skänkt 200 kr. såsom bidrag till sällskapets publikationer; en annan medlem har bekostat utgifvandet af »Een nyttwgh Wnderwijsning» och »Een skön nyttugh vnderwijsningh».

Af ofvanstående behållning 3,870: 78 föreslå revisorerna, att 200 kronor föras till sällskapets grundfond, som därigenom skulle uppgå till 3,000 kr.

Räkenskaperna befunnos samvetsgrannt förda och revisorerna få härmed föreslå, att sällskapet tacksamt beviljar skattmästaren Dr. Aksel Andersson full ansvarsfrihet för år 1893.

Uppsala den 14 Mars 1894.

K. Reinh. Geijer. *Rolf Arpi.*

beviljades skattmästaren full ansvarsfrihet samt biföll det af revisorerna väckta förslaget att 200 kr. af behållningen skulle föras till grundfonden.

Vid den i stadgarne föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar utlottades Professor *P. A. Geijer*, som därefter ånyo invaldes.

Till *revisorer* valdes Professor *K. R. Geijer* och Licentiat *V. Gödel* med Amanuensen *R. Arpi* och Lektor *J. F. Nyström* som suppleanter.

Sedan beslut blifvit fattadt att äfven en suppleant i arbetsutskottet skulle hädanefter väljas, valdes till ordinarie ledamot i detta utskott efter Docenten O. Levertin, som afflyttat från Upsala, Bibliotekarien *C. Annerstedt* med Docenten *E. Meyer* som suppleant.

Bibliotekarien vid Kungl. Biblioteket i Stockholm Dr. *H. Wieselgren* höll därefter ett föredrag öfver *Lars Skytte och hans skrifter*, efter hvilkets slut Bibliotekarien vid K. Vetenskapsakademien Dr. *E. Dahlgren* lemnade meddelanden om den s. k. *Visby Läskartbok*.

Vid arbetsutskottets sedermera hållna sammanträde omvaldes till Ordförande Professor *A. Noreen*, till Skattmästare Bibl.-amanuensen *Aksel Andersson* och till Sekreterare Bibl.-amanuensen Grefve *E. Lewenhaupt*. Utskottets öfriga medlemmar äro Bibliotekarien *C. Annerstedt*, v. Bibliotekarien *L. Bygdén* och Professor *P. A. Geijer*.

E. L.

Stafvelseräkning som princip för svensk vers under sextonhundratalet.

Den svenska metrikens historia är ännu oskrifven, och förarbetena på detta område äro ej häller många. Vi hafva ett par studier af Melin och E. Meyer[1]), som sysselsätta sig med versbyggnaden under sextonhundratalet, men hela denna periods literatur vore förtjent af en ingående granskning i detta fall. Detta gäller dess tidigare del, då man ännu famlade efter den nya metriska princip, som skulle kunna erbjuda en fast och på samma gång naturlig grundval, såväl som dess senare, då efterrenässansens skalder med verklig hängifvenhet arbetade på att tillämpa de nya lagarne, att alltmera utveckla och uppmjuka det sträfva språkmaterialet.

Innan man ännu hade kommit till klar insikt om, att accenten var den med själfva språkets natur öfverensstämmande grund, hvarpå man hade att bygga för att komma ut ur regellösheten, gjordes på flera håll försök med syllabisk vers; uti stafvelseräkningen trodde man sig hafva funnit den fasta punkt, som man eftersträfvade. Det skall blifva min uppgift i efterföljande anmärkningar att uppvisa, hurusom den syllabiska principen spelat en ganska viktig roll bland Stiernhielms föregångare, något som prof. Schück i sin literaturhistoria redan antydt.

Såsom en förebild för de hittills uppmärksammade försöken att skrifva syllabisk vers har man påpekat närmast Lobwassers tyska öfversättning af Davids psalmer efter den franska bearbetningen. Emellertid hafva vi långt tidigare exempel på, att man i Tyskland

1) I Gustaf Rosenhane.

bygde vers, i hvilka stafvelseräkningen framträder såsom den enda eller åtminstone den på accentens bekostnad gynnade principen, och dessa försök hafva varit förebilder särskildt för metriken inom en grupp svenska dramer[1]).

Den tyska mästersången, som excellerade i konstfull strofbildning och i sammanhang därmed hufvudsakligen fäste afseende vid rimmen, hade under sin senare period alltmer vårdslösat accenten och urartat till en mekanisk stafvelseräkning[2]). Sådan visar hon sig också hos den mest framstående bland sina senare representanter, Hans Sachs. »Hos honom kan hvarje härlednings- eller böjningsstafvelse, om rytmen fordrar det, sättas på den plats, som blott tillkommer den betonade (»schwere») stafvelsen»[3]). Denna frihet från hvarje hänsyn till accenten tager Hans Sachs i anspråk äfven för sina icke-strofiska dikter och sålunda jämväl för sina dramer. Han använder öfverallt i dessa den 8-stafviga eller vid kvinligt rim, hvilket sällan förekommer, 9-stafviga versen, en modifiering efter syllabisk princip af den gamla fyra gånger betonade (»vierhebige») versen, hvilken vi kunna följa långt tillbaka i medeltidens drama.

Under 1400- och 1500-talen användes 8-stafvingen — om jag för korthetens skull får begagna denna beteckning — icke blott i dramat utan i alla slags didaktiska och berättande dikter. Öfver dess »Alleinherrschaft» klaga alla tyska literaturhistoriker, som sysselsatt sig med denna tid. Hvad särskildt dramat beträffar, må här anföras följande[4]). »Till formlösheten i det dåtida (1500-talets) dramat hörde det förvildade versmåttet. Icke stafvelseräkningen, utan den språkvidriga betoningen var det betänkliga däri. Ver-

---

1) För den tyska metriken i allmänhet under denna tid jfr *Vilmar*, Deutsche Verslehre, bearb. von *Grein* 1870 s. 78—81.

2) Väl beroende på romanskt inflytande. *Pauls* Grundriss II, I: 935.

3) *Sommer*, Die Metrik des H. S. Rostock 1882 s. 28; rörande mästersången s. 37 och 97.

4) *Bächtold*, Geschichte der deutschen Literatur in der Schweiz s. 271. — En schematisk öfversikt öfver 1500-talets drama med rikhaltiga literaturhänvisningar har 1889 lämnats af *J. Minor* såsom inledning till n:r 79—80 af de s. k. »Hallische Neudrucke».

serna betonades vanligen så, att sänkningen kom att hvila på hvarje udda, höjningen på hvarje jämn stafvelse utan hänsyn till dess språkliga värde. Mest oangenämt berör oss detta vid rimmet, när t. ex. »Vatér» måste rimma på »schwer», »Ketzér» på »her», »Tarsensér» på »mär». Dramats verser äro vanligen de fyra gånger betonade med jambisk rytm och par-rim. I stället för de öfliga åtta eller nio stafvelserna förekomma emellertid verser med ända till sexton stafvelser. Vid den rent mekaniska stafvelseräkningen med betonande af hvarje jämn stafvelse stannade man visserligen icke. Gengenbach, Kolross, Birk o. a. nådde efterhand fram till en regelmässig växling af höjning och sänkning, d. v. s. till den senare Opitz'ska principen». Samma förhållande återfinna vi i Nordtyskland hos en del af de till Luthers krets hörande dramatikerna, särskildt Zwickauergruppen, hvars medlemmar (Rebhun, Ackermann m. fl.) egnade betydlig omsorg åt sin metrik. Liksom schweizarne svärmade Rebhun för antika metra och använde omväxlande jambiska och trokaiska verser af olika stafvelsetal, alltid dock blott ett slags vers och en sorts rim uti hvarje scen[1]). Han hade emellertid den förargelsen att se sin Susanna utkomma i en upplaga, där i stället för alla dessa nyheter det gamla 8-stafviga rimparet herskade utan motsägelse[2]). Denna bearbetning vittnar bättre än allt annat om publikens smak, och andra diktare afskräcktes också från antikefterbildning. En egendomlighet, som kan iakttagas hos Hans Sachs, Birk m. fl., är att de uteslutande eller så godt som uteslutande använde endast manligt rim, hvarvid de minskade svårigheterna för sig genom att borttaga *e* ur alla infinitiver och sålunda förbyta en mängd kvinliga rim i manliga.

Hvad den större hänsynen till betoningen beträffar, så synes denna åter hafva minskats efter dramats blomstring på 1530- och 1540-talen. Vi märka detta äfven hos tvenne tidens teoretici på detta område, Laurentius Albertus Ostrofrancus och A. Oelinger,

1) R:s dramer äro utgifna i Bibliothek des liter. Vereins in Stuttgart.

2) *Höpfner*, Reformbestrebungen auf dem Gebiete d. deutschen Dichtung d. XVI u. XVII. Jahrh. Progr. Wilhems.-Gymn. Berlin 1866 s. 18.

hvilka båda utgåfvo grammatiker 1573—74, den senare med begagnande af den förres[1]. Om Oelinger yttrar Borinski i sitt arbete »Die Poetik der Renaissance» (s. 36), att han »helt och hållet står på stafvelseräkningens ståndpunkt; han känner hvarken skilnad mellan jambisk och daktylisk meter eller mellan manligt och kvinligt rim. Dock tager han det ej ens med stafvelseräkningen så noga och kommer trots sammandragningar ofta med tio i stället för åtta stafvelser». Ostrofrancus åter yttrade, att han i stafvelseräkningen såg »carminum nostrorum ratio»; han tillämpar den ock strängare.

Att nu dessa syllabiska vers verkligen lästs upp enligt det ofvan antydda schemat, d. v. s. med tonvikten lagd på hvarje jämn stafvelse, oafsedt dess naturliga betoning, det är en sak som från somliga håll förnekats under hänvisning på orimligheten i att på ett dylikt sätt göra våld på språket[2]. Utan att vilja uttala någon bestämd mening vill jag blott framhålla, att detta öfvervåld på språket icke är alldeles otänkbart och fick ega rum t. o. m. uti rimmen (se exempel ofvan), om annars dessa skulle finnas till icke blott för ögat utan äfven för örat. För öfrigt finna vi den nyss anförda prosodikern Ostrofrancus uttryckligen påbjuda detta sätt att skandera, såsom af ett citat hos Höpfner (a. a. s. 5) framgår. Den sistnämde yttrar i sammanhang härmed, att icke stafvelseräkningen, utan den språkvidriga betoningen är det, som brännmärker denna verskonst. »Försöket att alldeles uppgifva regelbundenheten i betoningen icke så mycket karaktäriserar vår diktning i det sextonde århundradet, som icke fastmer för ut ur densamma».

Höpfner häntyder med dessa ord på hvad vi med ett oegentligt uttryck skulle kunna kalla för den *andra* syllabiska skolan, hvilken beror på direkt franskt inflytande och skiljer sig från den förra

1) *Höpfner*, a. a. s. 13—14; *Minor* a. a. s. 17—19; Allg. Deutsche Biographie 24: 301 och 509.

2) *Pilger*, Die Dramatisierungen der Susanna uti Zeitschrift f. Deutsche Philologie XX: 146—149.

därigenom, att rytmen här är fri, och att betoningen noggrant iakttogs i rim (och eventuelt cæsur). Här hafva vi i stället för falsk rytm fri sådan (»arrytmi») och därtill en rik strofbildning i stället för den enformiga, utslitna åttastafvingen. Såsom representanter för denna riktning hafva vi Schede Melissus och Lobwasser, hvilken för sin popularitet troligen står i stor skuld till den franske tonsättaren, Goudimel, från hvilken han lånat melodierna. Det var enligt Höpfner den franska musiken, som banade väg för den franska metriken. Senare företräddes denna af bland andra Hoeck och Wekrlin [1]). — I Holland påträffas också exempel på detta franska inflytande [2]).

Efter denna öfversikt vänder jag mig till den svenska literaturen och främst till dramat.

Uti flere af våra dramer från 1500-talet skulle man med någon god vilja och öfverseende kunna igenfinna versen med fyra höjningar, men det är dock omöjligt att bevisa, att författarne medvetet följt någon sådan metrisk princip. Första gången vi med säkerhet kunna säga, att detta är fallet, är i Asteropherus' Thisbe. Komediantdramat, hvars teknik Asteropherus tillegnat sig, var visserligen i regeln skrifvet på prosa, men han hade äfven äldre tyska dramer till förebilder [3]). Under 1600-talets lopp och äfven efter Stiernhielm följa flera dramatici Asteropherus' exempel.

Sålunda finna vi detta korta rimpar hos Laurbecchius (Simon Magus tr. 1652), Beronius (Rebecka tr. 1674) och Dalius (Hecastus tr. 1681), hvilka begagna det i samma form, som Asteropherus, d. v. s. utan bestämdt antal stafvelser [4]). Beronius visar sig dock kunna skrifva mer regelrätta verser uti några inlagda lyriska

1) *Lemcke,* Von Opitz bis Klopstock s. 122, 150. — *Höpfner,* a. a. s. 37, 42 ff.

2) *Jonckbloet,* Geschichte d. Niederl. Literatur II: 48 ff.; jfr I: 459. — *P. van Duyse,* Verhandeling over den Nederlandschen Versbouw I: 31 – 50.

3) Man har exempel på att »Hibaldeba»-dramer omarbetades på vers, och Ayrer använde den fyr-höjda versen utan stafvelseräkning.

4) I Danmark t. ex. uti Hegelunds Susanna (1587), som är bearbetad efter Birks drama.

stycken med strofisk form. Brasck följer samma princip, men hos honom kan dock tidtals spåras en tendens att inskränka stafvelsernas antal till 8 och vid kvinligt rim 9. Denna tendens till stafvelseräkning — till accenten tager han mindre hänsyn — träder tydligare fram i de scener, där han begagnar ett annat versmått, bestående af i hvarandra inskjutna 8-stafviga manliga och 7-stafviga kvinliga verser, t. ex. (Filius Prodigus IV: 7):

Hållom stilla och hörom til,
Hwem weet hwad är på färde;
Kan skee någon wår broder wil
Ihiälslå och förmörda.

Kolmodin (Genesis ætherea tr. 1659) begagnar ock den 8-stafviga versen, men denna består här af regelbundna jamber, och sådant är äfven förhållandet hos Moræus (Vitulus, uppförd 1685).

Det finnes emellertid en grupp svenska dramatici, äldre än de nu nämda, som väl också upptogo det korta rimparet, men modifierade detta på ett alldeles egendomligt sätt. Hufvudmannen för dessa är Messenius.

Slå vi upp hans älsta skådespel, Disa, så finna vi att prologen lyder som följer:

Warer alle wälkomne til Vbsala by,
  Och så til thenna Comoedia ny,
Adel, Prester, Kiöpmän och Jungfruer sköna,
  Ärlighe Matroner, hwar skal röna
I sanning stor nytto, wårt spell medh sigh haffua,
  Giffuer oss til om wij råke snaffua:
  o. s. v.

I allt 26 verser utan hänsyn till accent så bygda, att alla udda versrader hafva 12 stafvelser, alla jämna 10[1]). Gå vi öfver till själfva skådespelet, så finna vi första aktens tre första scener bestå af idel 8-stafviga verser t. ex.

1) Undantag gör den tjugofemte versen, som har blott 10.

I Trolkonst är migh ingen lijk,
På Gull är jagh och swara rijk,
Krigh kunde iagh wäl vthföra,
Medh Troldom och vnder giöra[1]).

De båda sista scenerna åter äro 10-stafviga, medan i andra aktens fyra första scener de 10- och 8-stafviga verserna omväxla; femte scenen är åter 10-stafvig. Resultatet af en granskning af de återstående trenne akterna blir, att den tredje[2]) och första scenen af den fjärde hafva idel 8-stafviga, medan resten af fjärde akten och hela den femte hafva idel 10-stafviga verser; epilogen slutligen har liksom prologen omväxlande 12- och 10-stafviga.

Det är ganska egendomligt att se, att Messenius sålunda följer en rent syllabisk metrik, och detta med sådan stränghet, att de fall, då en öfvertalig stafvelse inkommit, äro ytterst sällsynta. I hela Disa med öfver 1000 verser har jag icke kunnat finna mer än 13 sådana fall[3]), hvilket är så mycket mer förvånande, som författaren ej kunde hafva någon hjälp af sitt öra — ty accenten tager han som sagdt ingen hänsyn till —, utan måste bokstafligen räkna stafvelserna. Men en än märkligare egendomlighet i Messenius' verser hafva vi att anteckna. Se vi på de ofvan anförda raderna, så skola vi nämligen finna, att de, som hafva kvinligt rim, räkna lika många stafvelser som de med manligt, ej, såsom man skulle vänta, en mera. Och detta är regeln hela skådespelet igenom. Det är, om man så vill, en till ytterlighet drifven stafvelseräkning, och denna princip har Messenius blifvit trogen i hela sin produktion.

Uti det närmast följande dramat, Signill, använder Messenius oftast den 8-stafviga versen, men vid sidan häraf den 10-stafviga, dels ensam, dels växlande med den förra. Stundom förekomma verser med annnat stafvelseantal; så äro i I: 4 Grimkils repliker

1) En vers gör undantag: »Dyrcka affgudar Quinne och Mann». Denna kunde kanske rättas genom elision, men sådan är ej regel hos Messenius.

2) Med undantag af fyra verser i början.

3) Uti Christmannus 30 (och därtill 4 tvifvelaktiga beroende på om »Clerecijt» skall läsas 3- eller 4-stafvigt). Flere skulle lätt kunnat hjälpas.

8-stafviga, medan Habors bestå af växlande 9- och 7-stafviga. Uti IV: 4 talar Habor på 10-stafvig, Trullwijsa på växlande 10- och 9-stafvig, Göya på 8-stafvig vers.

För den 8-stafviga versen fick Messenius allt större förkärlek; den är enarådande i de följande dramerna, Svanhvita, Blanckamäreta och Christmannus, hvad de båda förstnämda beträffar dock med det undantag, att prologerna, och i Blanckamäreta äfven epilogen, bestå af 10-stafviga verser[1]. Hvad Gustaf I beträffar, så föreligger den ännu ej tryckt. Jag har sett igenom en handskrift från Kgl. biblioteket, daterad 1642, och funnit, att den 8-stafviga versen jämväl här användts, ehuru de fall äro talrika, där stafvelseantalet öfverskjuter eller understiger det vanliga. Detta kan bero antingen därpå, att Messenius ej gifvit detta arbete den sista afslipningen, eller ock på slarf af renskrifvaren[2]. Att det senare varit fallet åtminstone vid några tillfällen, därom vittnar den omständigheten att en främmande hand upprepade gånger gjort rättelser i handskriften, genom hvilka det riktiga stafvelse-antalet blifvit återställdt. T. ex. (IV: 8)

För ögorne the nu wänner äre

rättadt till

För ögorn the wänner äre.

Samma metriska principer och samma 8-stafviga vers finna vi äfven använda i Messenius' båda rimkrönikor om Finland och om Stockholm.

Hans lyrik, d. v. s. de i dramerna inlagda visorna, förtjänar att med ett par ord omnämnas. Visan i Disa V: 2 är alldeles oregelbunden, medan däremot de i Signill III: 1, Svanhvita VII: 6 och Blanckamäreta III: 6 förekommande hafva stafvelseräknande verser, i den förstnämda 8- och 6-stafviga omväxlande, i de båda senare endast 8-stafviga. Till accenten tages jämväl här föga

1) I Svanhvita (I: 6) äro dessutom de danska böndernas första repliker (i allt 6 rader) 7-stafviga.

2) Jfr *Ljunggren*, Sv. dramat s. 352.

hänsyn[1]). Visan i Blankamäreta VI: 1 är däremot skrifven i ballad-stil, och därmed följer naturligtvis, att den äfven i metriskt hänseende lyder andra lagar. I de båda tyska visorna (Signill III: 1 och Blanckamäreta I: 5) är accenten däremot grundvalen, och detta kunde utgöra ett skäl att frånkänna Messenius författarskapet till desamma. Men man blir tveksam, då man finner, att Messenius i sin 1609 under pseudonymen »Matz Bernds Sohn von Sanfftleben» utgifna och på tyska affattade »Retorsion Schrifft und Bericht» skrifvit liknande på accent byggda verser. Egendomligt förefaller det, att Messenius skulle bytt om metriska principer allt eftersom han begagnade tyska eller svenska språket. Törs man antaga att han haft någon främmande hjälp i detta fall? [2])

Att så få fel mot regeln för stafvelsernas antal förekomma, visar redan, att Messenius nedlade stor omsorg på sin versbygnad. Rimmen äro ock vida bättre, än hos hans samtida i allmänhet. Emellertid kan det ju icke nekas, att de lagar han pålagt sig, stundom hafva varit tryckande för honom, och till stelheten i dialogen bidrog i hög grad den omständigheten, att han i likhet med sina samtida öfver hufvud aldrig tillät sig, hvad tyskarne benämna »Reimbrechung», d. v. s. hos Messenius händer det icke, att den första versen i en replik rimmar med den sista i den föregående,

1) *Meyer*, Rosenhane s. 156 finner i visan ur Svanhvita ett rytmiskt system, något, som jag knappast kan gå in på.

2) Den tyska skriften mot jesuiterna är till större delen affattad på 8-stafvig manlig vers, där rimmets enstafvighet liksom hos flera ofvannämda dramatici ofta blott beror på skrifningen, t. ex. »hieltn — spieltn», »kommn — frommn», »Jesuitr — wiedr» o. s. v. (Ett verspar har, om man så vill, kvinligt rim, men är jämväl det 8-stafvigt:

Er nennt sie selbst heilge Patres,
Vermeint, sie seind Jesu Fratres.)

Företalet till läsaren och afslutningen äro skrifna på uteslutande kvinliga, 11-stafviga verser; att sålunda de kvinliga verserna fått udda stafvelsetal är något, som icke öfverensstämmer med Messenius vanliga bruk.

Den svenska öfversättningen af denna skrift (1610) är affattad på knittel med oregelbundet växlande manliga och kvinliga rim. Hade Messenius då ännu icke utbildat sitt eget metriska system?

utan hvarje replik afslutas med ett helt rimpar[1]); att det någon gång, fastän sällan, förekommer repliker af blott en vers, gör naturligtvis intet undantag härifrån.

Huru har nu Messenius kommit att antaga detta egendomliga syllabiska system?

Ett par enstaka äldre fall af dylika verser inom den religiösa diktningen kunna ej utgöra en tillräcklig förklaringsgrund; jag skall längre fram omnämna dem.

Närmast till hands ligger det att söka förebilden inom Tysklands dramatiska literatur[2]). Jag har redan nämt, att det fans en tendens hos flera dramatici — och det just hos några af de bästa — att använda uteslutande 8-stafvig vers med manligt rim; uti Birks Susanna finnes blott ett enda, antagligen på tryckfel beroende verspar med kvinligt rim. Det har uttalats den förmodan, att detta skulle bero på efterbildning af den antika metriken[3]). Gengenbach och Kolross förete samma egendomlighet, likaså Hans Sachs och, ehuru ej så utpräglad, Frischlin. Ackermanns båda dramer har jag genomsett utan att finna något kvinligt rim[4]). Alla dessa, utom Hans Sachs, försöka emellertid att tillfredsställa accentens fordringar, medan de (åtminstone Frischlin) icke alltid taga det särdeles noga med stafvelseräkningen. Möjligen har dock någon regel för den dramatiska versen blifvit uppstäld, som påbjudit dess 8-stafvighet. Denna skulle då hafva missförståtts af Messenius så till vida, som han tillåtit sig att äfven begagna kvinliga rim, *utan* att öka stafvelseantalet. Jag genomgick all mig tillgänglig lite-

1) Undantag finnas dock t. ex. i Disa IV: 2, Signill II: 3, 4; IV: 1; VI: 3; Blanckamäreta I: 5; Christmannus II: 4, IV: 5. Uti Thisbe förekommer »Reimbrechung» och är i tredje akten t. o. m. rätt vanlig.

2) Utan tvifvel har jesuiterdramat, som blomstrade i Ingolstadt, där Messenius förvärfvade sin doktorstitel, haft inflytande på honom, men literatur däröfver tyckes ej existera. *Minor* a. a. s. 23 angifver ingen. — *Zeidler*, Studien u. Beiträge zur Gesch. d. Jesuiterkomödie (Theatergeschichtliche Forschungen 4) behandlar endast senare tider.

3) *Pilger*, a. a. s. 150.

4) *Bächtold*, a. a. s. 301; *Sommer*, a. a. s. 98. Frischlins och Ackermanns dramer utg. i Bibl. d. liter. Vereins in Stuttgart.

ratur öfver hithörande ting utan att lyckas påträffa någon antydan om, att något liknande kunde uppvisas hos tyska författare, förrän jag verkligen fann ett exempel uti Scherers Deutsche Studien III[1]).

Scherer redogör här för ett drama från 1534 om Jacob och hans söner, hvilket enligt hans hypotes skulle vara författadt af G. Major och Joachim Greff[2]). I de delar af dramat, Scherer är benägen att tillskrifva den senare, äro de kvinligt slutande verserna behandlade på ett sätt, som är högst egendomligt. »Man kan tveka, om de skola läsas trokaiskt eller helt barbariskt med tonen på den sista svaga slutstafvelsen: men i hvarje fall äro stafvelserna blott räknade, raderna få ej vara längre än de vanliga. T. ex.

Nicht allein (l. alleine) hast getragen
Sondern yhn auch lasn zusagen
Das solt vom weib geborn werden
Der erlöst was wer auff erden.

Man kunde anse trokaisk uppläsning för sannolikast, emedan då antalet onaturliga betoningar förminskades. Men i fall som de följande synes stafvelsetalet vara hopkommet rent mekaniskt genom skrifning, och det är knappt tänkbart, att hvarje rimpars andra rad lästs annorlunda än med upptakt:

Das sein sam gemert solt werden
Wye stern am hyml und sondt der erdn —
Alle volcker sollen werden
Welche seindt auff dem kreis der erdn».

Här hafva vi således ett motstycke till Messenius' metrik, dock med den skilnaden, att den nyssnämde icke tillåter sig den i ofvan anförda exempel förekommande våldsamma sammandragningen i själfva rimmet för att hålla sig inom de åtta stafvelserna. Detta Greffs manér visar sig äfven i hans öfriga dramer, såväl de,

1) I Sitzungs-Berichte der Wiener Akad. Hist. Phil. Classe Bd. 90.
2) *Minor*, a. a. s. 16 påstår, utan att uppge något skäl, att Greff är ensam förf.

som äro senare tryckta, som de tidigare, ehuru där mera sporadiskt[1]).

Alldeles enastående är icke Greff, ty jag har anmärkt samma förhållande hos en annan till Magdeburgerkretsen hörande dramatiker nämligen Valten Voith[2]). I dennes båda 1537 tryckta dramer, Ester och »Ein schön lieblich Spiel, von dem herlichen Ursprunge: Betrübtem Fal ... des Menschen», äro de kvinligt slutande verserna merendels blott 8-stafviga, dock så, att ju mer man närmar sig slutet, desto vårdslösare blir stafvelseräkningen. I det senare af de båda skådespelen, hvilket synes vara *mest* oregelbundet, har första akten af 41 kvinliga rimpar 34 8-stafviga, resten 7-10-stafviga; fjerde akten däremot har af 61 kvinliga rimpar blott 30 8-stafviga och 23, i hvilka den ena versen har 8, den andra 9 stafvelser[3]) Det förtjenar kanske att anmärkas, att Voith äfven gjort sig bekant såsom mästersångare under en senare period af sitt lif.

Det är nu ingalunda säkert eller ens antagligt, att Messenius rönt direkt inverkan af dessa bredt moraliserande Magdeburgerdramatiker, men man torde dock vara berättigad att påstå, att Messenius från Tyskland hämtat principen för sin versbygnad och sedan självständigt och framförallt med sträng konsekvens utbildat och tillämpat densamma.

Hvad beträffar den ofvan vidrörda frågan om, huruvida dessa syllabiska verser lästes med jambisk betoning eller med sväfvande, fri rytm, d. v. s. om man betonade

Fäcktá, dansá och ánnat méhr
(Brasck, Filius Prodigus II: 4)

eller

Fáckta, dánsa och ánnat méhr,

1) *Scherer*, a. a. s. 219–221. Profbitar ur Greffs spel om uppståndelsen läsas äfven uti *Schnorrs* Archiv f. Litteraturgeschichte X: 160–168; ur Susanna hos *Pilger*, a. a. s. 151–152.

2) Bibl. d. liter. Vereins Bd. 170.

3) Egendomligt synes mig, att utgifvaren, H. Holstein, i sin inledning icke funnit skäl att yttra ett ord om dessa afvikelser från den vanliga metriken.

så synes det mig vara troligt, att Messenius förutsatt en uppläsning med bibehållande af ordens naturliga tonvikt, ty i motsatt fall skulle antingen denna i kvinliga rimpar hafva konsekvent förvridits äfven i rimmet, eller ock dessa rimpar haft en från öfriga skiljaktig trokaisk rytm. Man må ock ihågkomma, att vid den tid, då Messenius' dramer kommo till, var den af mig så kallade senare syllabiska skolan känd i Sverige äfven genom öfversättningar.

Man skulle äfven kunna tänka sig, att metriken i medeltidens latinska hymner inverkat på Messenius. Jag skall längre fram visa exempel på, att öfversättningarna till svenskan af dylika voro affattade på syllabisk vers af samma art som hans, d. v. s. med samma stafvelsetal i både kvinliga och manliga verser.

Messenius fick flere efterföljare, som vid sina dramatiska försök iakttogo hans metriska principer. Vi kunna med fog säga, att han härutinnan är hufvudman för en skola, till hvilken böra främst Prytz och vidare Catonius, Chærberus och Chronander.

Prytz använder i sin Olof Skottkonungh (uppförd och tryckt 1620) 10-stafvig vers i prolog och epilog, 8-stafvig för öfrigt. Att Messenius' principer äro tillämpade, framgår af följande ur första akten hämtade exempel:

Ach tu älende Swea land,
Huru illa går tigh i hand.

— — — — — —

I Kong Börges tijdh den fiärde
Then rätta Gudstiensten lärde.

Prytz' andra, ett år yngre komedi om Gustaf I skiljer sig icke från den förra i metriskt hänseende. Med stafvelseräkningen är han dock ej så noga som Messenius. Det är ej sällsynt att påträffa 7- eller 9-, ja t. o. m. 10-stafviga verser. Ovanligt oregelbunden är i detta hänseende följande passus ur Gustaf I (akt. I: 4):

Wågha wil iagh bådhe Lijff och Blodh
Nu för Fädernes landet kär,
Jagh weet wist Gudh är migh när.

Uthan honom iagh intet gör,
Hwarken står, går, eller hör.
Här efter iagh i lijffz fahra
Möde och bekymmer måste wara.

Här hafva vi på sju verser en 10-, en 9- och två 7-stafviga, medan blott tre äro regelbundna. Men detta är något alldeles exceptionelt.

Närmast följer Nic. Holgeri Catonius, hvars Troijenborgh uppfördes 1632. I detta skådespel träffa vi oftast den vanliga 8-stafvingen. Jag anför ur fjärde akten:

Helena.

Paris jagh wäl förnummit haar
Ehr kärlek moot migh uppenbaar,
Aff edhre öghons affecter
Och många andra effecter.

Men Catonius använder äfven den 10-stafviga versen (II: 1—3 och 5; III: 1—2) och i en scen (II: 4) äro några repliker skrifna på 9-stafvig vers. Ej så sällan finner läsaren verser med en öfverskjutande eller felande stafvelse, och accenten vårdslösas äfven i de ofta dåliga rimmen (t. ex. »Män — Stadhen»), hvilket Messenius icke tillät sig. Undantagsvis finna vi här exempel på »Reimbrechung» (II: 5).

Venus.

Ah hwad wålder at thu then stora Mars
Så dristeliga tå angripa törrs
Ähr han ey mycket mer förskreckeligh.

Cupido.

Ja Modher, ther hoos är han och wenlig o. s. v.

Chærberus' Prosopopeiæ Dickt (1642) visar oss dels (i prologen) 9-, dels 10-stafvig syllabisk vers.

Chronander följer jämväl Messenius' exempel. Han använder i Surge (1647) tvenne versmått, båda syllabiska, utan hänsyn till accent eller rimmets beskaffenhet i likhet med de förut nämda. Det ena är 8-stafvingen, som förekommer i prolog, epilog och de

förnämare personernas repliker, medan det andra, 10-stafvingen, talas af bönderna. Här möta oss skäligen många oregelbundenheter; af prologens 86 verser innehålla 19 eller öfver femtedelen en stafvelse för mycket, hvilken dock på somliga ställen kan hafva försvunnit genom elision, om man får antaga, att denna egt rum utan att vara antydd. Genom dylik skulle somliga scener (t. ex. I: 3) kunna blifva nästan regelbundna, andra (t. ex. V: 5) äro åter äfven i detta fall ohjälpliga.

Samme författares Bele-snack (1649) är skrifven på 10-stafvig vers af samma beskaffenhet, som i det föregående dramat. För att uppnå det afsedda stafvelseantalet sammandrager Chronander här stundom ganska våldsamt t. ex. »önskte», »snarre» (III: 1). Elision skulle äfven här hjälpa mångenstädes, t. ex.:

Guldkädi', armband, thet honom ey borde.

(III: Argumentum)

eller

Acolast', ey hielper nu at skämpta.

(VI: 2)

De talrika oregelbundenheterna kunna äfven härflyta af bristande tid, såsom författaren själf antyder i epilogen:

Commædian är stält i hastigheet,
Alt kan ey wara så behagligheet.

På ett par ställen inträder ett nytt versmått af växlande 8- och 9-stafviga verser, såsom i Lutherius repliker i första aktens början:

Gud han stichta echtenskapet först,
at twå skulle wara maker,
Huilket ibland alla stånd är störst
Insat mest för tree orsaker. o. s. v.

Manliga och kvinliga rim växla i de anförda raderna regelbundet, men detta iakttages icke alltid; stundom hafva både 8- och 9-stafviga kvinligt slut, stundom båda manligt. Samma versmått återkommer i andra aktens tredje scen. Rimmen äro ibland dåliga, t. ex. »kräkla — biäbbla», »kallar — föräldrar».

Grundformen för versen i den dramatiska dialogen, den 8-stafviga eller »vierhebige», återfinna vi äfven inom didaktiken. »De åttastafviga halfprosaiska rimparen», säger Scherer [1]), »riddardiktens förfallna versmått, upplefde nu kort före sitt slut åter ett slags blomstring. I denna form kunde liksom under 1400-talet hvad för innehåll som hälst gjutas. Af detta versmått betjänade sig dramat. På det berättades historier. Det ansågs passande för hvarje religiöst eller undervisande ämne». Åttastafvingen kunde emellertid här som i dramat byggas efter mycket olika grunder.

Exempel på dess behandling efter mindre stränga principer lämnar oss den svenska öfversättningen af Spangenbergs Gååskong, hvilken utgafs 1619 af Johannes Sigfridi; verser med 9 eller 10 stafvelser äro här ingen sällsynthet, och äfven 7-stafviga förekomma någon gång [2]).

Strängt syllabiskt påträffa vi det ifrågavarande versmåttet i Tyskland t. ex. uti Sebastian Brandts berömda »Narrenschiff» [3]). Att Messenius i sina rimkrönikor jämväl använde sitt nyuppfunna versmått, har jag redan nämt. Möjligen har han haft till föregångare Torstenius Johannis, som var musiker i Karl IX:s kapell och utarbetat en öfversättning af Davis psalmer, nu tyvärr förlorad [4]). Antagligen har väl denna varit affattad på syllabisk vers efter Lobwassers exempel. Två år senare utgaf Torstenius Arcana annuli pronubi eller En fästningarings hemligheter. Uti denna förekommer efter företalet en längre dikt på bortåt 500 vers om »Thet helga Aeckteskaps andelighe uthtydning», hvilken dikt är författad på 8-stafviga rimpar, oftast manliga, sällan kvinliga. I de förra är stafvelseräkningen så noggrann, att jag blott påträffat fyra fel

1) Geschichte d. Deutschen Litteratur [6] s. 289.

2) Rimparet med fyra höjningar torde ock vara grundformen i Lykosandr's Experientia nobilis (1628), hvaraf utdrag är tryckt uti *Noreens* och *Meyers* läsebok s. 81.

3) *Golther*, Geschichte der deutschen Litteratur I: 400; sammastädes s. 360 anföres ett annat exempel.

4) *Schück*, Litt. hist. I: 334—335.

däremot; de senare åter äro dels 9-stafviga, hvilket ju skulle vara det naturliga, dels 8-stafviga t. ex.

Bliffuer så aff samma Strijmmar
Jw mehr vplyst alla timmar.

dels blandade. Jag har räknat elfva verspar med kvinliga rim, af hvilka elfva verser haft nio och lika många åtta stafvelser, — en oregelbundenhet, som är öfverraskande vid jämförelse med noggrannheten i de manligt slutande raderna. Detta vacklande gör, att man ej med säkerhet kan säga, om Torstenius velat följa samma princip som sedermera Messenius eller icke. I alla händelser är han en af de tidigaste förkämparne för den syllabiska versen.

Helt och hållet till Messenius sluter sig Gabriel Andreæ Helsingius i sitt arbete Pandectæ miraculorum sacræ scripturæ, tryckt 1625. De kvinligt slutande rimparen, här som annars vida sällsyntare än de manligt slutande, hafva liksom dessa åtta stafvelser, t. ex.:

Herligt finnes ther beskriffuit,
Huru Gudh sijn Werk haar driffuit.

Eller

Fiortontusen och siwhundra
Förginges i samma plågha.

Rimmen äro, såsom af de sist anförda raderna synes, ingalunda goda; man påträffar sådana som »Babel — säll», »them — öknen», »hade — knorrade» o. s. v. Stafvelserna äro däremot samvetsgrant räknade. I ett företal till läsaren begagnas strofer, som jämväl synas bygda på stafvelseräkning och ej på accent, t. ex.:

Konung David / vthi sin tidh /
Haffuer mycket beskriffuit,
Om HErrans Werk / och Vnder stark /
Som Gudh haffuer bedriffuit.

De i strofisk form affattade dikterna äro annars i allmänhet, medvetet eller omedvetet, bygda på betoning och icke på stafvelseräkning och detta är regel i egentlig lyrik, medan det däremot

finnes flere exempel på, att man följt den sistnämda principen uti dikter, som hafva ett didaktiskt innehåll. Så i ett par dikter, införda i P. Bullernæsius' Colloqvium christianum de mendacio (tryckt 1619). Ett Epigramma af Jonas Palma, hvaraf några rader äro anförda i Schücks literaturhistoria s. 352, är skrifvet på alternerande 8- och 7-stafviga verser. Än hafva de förra kvinligt och de senare manligt rim, än är detta förhållande omkastadt; stundom äro alla verserna kvinliga. Stafvelseräkningen är ganska noggrann. En annan dikt i samma arbete, skrifven af den sedermera såsom orientalist bekante Jonas Hambræus, har en egendomlig meter, nämligen femtonstafviga, parvis rimmade verser med cæsur efter den sjunde eller åttonde stafvelsen. Andreas Joh:s Arosiander försvenskade (1633?) på prosa Apollonii, konungens af Tyrus historia; företalet är skrifvet på i hvarandra inskjutna 8-stafviga manliga och 7-stafviga kvinliga verser. Accenten är oftast klen; så till exempel rimmas »dotter — bätter» såsom manliga. — Exemplen kunna nog ökas.

Den bekante astronomen Sigfrid Aron Forsius har afslutat sin blott i handskrift befintliga Physica med en lofsång om 23 strofer[1]), som väl närmast äro bygda på betoning. I sitt verk Speculum vitæ humanæ (tryckt 1614) står han jämväl på samma botten; stroferna äro sexradiga med rimflätningen aacbbc, hvarvid tredje och sjette verserna hafva tre höjningar, de öfriga fyra. Men därjämte är Forsius här äfven stafvelseräknande, dock på sitt eget vis, i det han nöjer sig med att låta de med hvarandra rimmande verserna få samma stafvelsetal[2]). På detta sätt få den tredje och sjette versen 7 till 8 stafvelser, de öfriga 8 till 10. För att förtydliga systemet aftrycker jag här en strof med utsatta accenter ur afdelningen »VII Senex».

1) Ett stycke är anfördt af Wieselgren i Samlaren IX: 111.

2) Denna sträfvan att iakttaga en syllabisk princip åtminstone inom rimparen har jag tyckt mig återfinna äfven någon gång annorstädes t. ex. hos Brasck; dock kan ju detta förhållande vara oafsiktligt.

Mitt stóra módh hafwer nú fått bóot.
Käppen är wórden min trídie fóot,
Min fötter blífwa séna
Min rýgg krökes mitt húfvud och så
Lútar, till Gráffuen må iágh nw gå,
Dödhen är míg till ména.

Här hafva vi två 7-stafviga och fyra 9-stafviga verser. Detta är kanske det vanligaste, men såsom ofvan nämdes kan stafvelsetalet växla. Såsom exempel härpå må anföras en strof (ur VII Pugna Vitæ et mortis), hvilken tillika visar oss, att den ofvan begagnade omväxlingen af manliga och kvinliga rim ej är regel.

Dödhen och lijfwet the strijdha nu samman,
Thet är nu alwar, som förra war gamman,
Gudh nådhe hur thet wil gånga,
Lijfwet gier sigh vnder dödzens wåld,
Ty Siälen hon är för Synden sold,
Och blifwer Diefwulens fånga.

Man påträffar väl flera strofer, där Forsius icke iakttagit denna regel om lika stafvelsetal inom rimparen, men de utgöra afgjordt en ringa procent.

I slutet af boken har Forsius tillfogat öfversättningar af dels »Dies iræ», dels två latinska skolsånger, hvilkas original förekomma i de af Theodoricus Petri utgifna Piæ cantiones. Dessa öfversättningar ansluta sig till originalens strofbyggnad, och äro alldeles regelbundet syllabiska, medan accenten är försummad.

Den svenska, anonyma öfversättningen af Reyneke Fosz, som utkom 1621, är, såsom öfversättaren själf ger tillkänna, skrifven på syllabisk vers, hvilket ej var fallet med den närmaste, plattyska, förebilden. Uti första boken, som omfattar ungefär hälften af hela verket, har öfversättaren oftast användt strofisk form, stundom af ganska invecklad bygnad, såsom framgår af följande citat ur Kap. 31:

Hintze sadhe medh bittert modh
O Herre godh
Wårt arbet är förlorat,
Til Isgrim och Brwn sadhe han,
Medh weeklaghan,
O at iagh wor i Mora.
Är Mickel i gunst,
Medh all sin konst
Brukar han sigh
Margfaldeligh,
Oss på olycko föra.

Den sjunde raden har en stafvelse för mycket, något som emellertid är rätt sällsynt. Det hela visar, att vi här ingalunda hafva någon vidare skicklig verskonstnär. Regelbunden rytm finnes här icke, och dylik tyckes icke ha varit eftersträfvad utom i Kap. 5, där man möjligen kan urskilja följande skema:

— ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡

Konungen först Greflingen witer,
Hur Mickel är en Eremiter.
Och än tå meenlösa ey skonar,
Vthan them alt dräper och ronar.

Uti tretton af bokens 39 kapitel användas de vanliga rimparen oftast 8-, stundom 10-stafviga, i båda fallen med en stafvelse mer vid kvinligt slut; Messenius har sålunda här icke varit mönster. I den hvarje kapitel åtföljande vidlyftiga moraliserande utläggningen på prosa äro inströdda en del citat ur tyska didaktiska författare, vid hvilkas tolkning det 8-stafviga rimparet oftast användes.

Vid slutet af första boken vänder sig uttolkaren till läsaren med följande ord:

»Good Christen Läsare, effter thet at så thet Tydska som thet Danska Exemplaret owisse taal hålla til Syllaber i theras Rijm, stundom i them som hwar annan swara skola i samma slags Rijm förlånge, stundom förkorte, eller then ena lång, then andra kort, hwilket gåår ifrån Rijms lagh. Ty hafwer iagh i then första book

brukat allahanda slags bruklighe Rijm, som then gode Läsaren wäl see kan. Men at thetta hafwer migh här til warit förswårt, syntes migh the andre twå [rättare: tre] Böcker medh gemeene brukllghe Rijm aff siw, 8. 9. och 10. syllaber, med lika swarande ender, at bruka wela. Then godhe Läsaren wille thetta til thet bästa vptagha och vthtydha. Faren wäl».

Dessa ord har man nu fattat så, som skulle öfversättaren hafva öfvergifvit sin stafvelseräkning och återgått till knitteln. Detta är emellertid ett misstag. Det är icke stafvelseräkningen, utan den konstfulla strofbygnaden, som öfversättaren funnit öfverstiga sina krafter; han använder i bok 2—4 nästan utan undantag [1]) rimpar, hvilka än äro 8-, än 9-, än åter 10-stafviga, men städse i samma kapitel hafva ett bestämdt stafvelsetal. Omväxling åstadkommes äfven därigenom, att i ett kapitel användes uteslutande manliga rim, i ett annat uteslutande kvinliga, medan i ett tredje båda regelbundet omväxla. Med »gemene bruklige rim af 7, 8, 9 och 10 syllaber» menar öfversättaren således alldeles icke knittel, utan just syllabisk vers, och detta yttrande är för oss så mycket viktigare, som det till fullo ådagalägger, att stafvelseräkningen vid denna tid var den, åtminstone på vissa håll, erkända metriska grundlagen.

Vid arbetets slut vänder sig öfversättaren åter till läsaren med klagan öfver, att verserna i originalet »icke hålla theras rätta mått och Syllaber, såsom rätte laghlighe Rijm wara skola. Ty hafver iagh migh beflijtat att hålla i hwar Fabel sitt eghit slags Rijm, éffterföliandes D. Lutheri, Lobwassers och andra Höghlärdes bäst gillade Rijm, så myckit Syllaberne wedhkommer. Ändoch at iagh och icke neekar här finnes brist i Syllabernes quantitet medh upstijghande och nedhfallande, men Arbete[t]s swårheet och ledsamheet hafwer thet wollit, ty iagh hafwer migh welat skynda til enden. En vprichtigh och godhwilligh Domare kan aff Exemplarens collation ther om väl döma. Itt bundit tal böör wara bundit, itt löödt löööst».

1) Ett dylikt s. 369 vid citat ur »Switzaren».

Häraf framgår, att Lobwasser varit den egentlige läromästaren uti verskonsten, men det visar sig därjämte, att öfversättaren haft en aning om, att stafvelseräkningen icke betydde *allt* i metriken, utan att »syllabernas kvantitet», d. v. s. accenten sådan den framträdde i jamber och trokéer, borde hafva ett ord med i laget, om också icke det afgörande. Yttrandet visar, att i Sverige redan före Stiernhielm funnos de, som icke blott praktiskt utan äfven teoretiskt arbetade på att lägga en ny grundval för metriken. Så hade uti Tyskland reformatorn Opitz, hvars bok om »poeteriet» utkom 1624, tre år efter Reyneke Fosz, haft flera föregångare, af hvilka Clajus redan 1578 uttryckligt förklarat accenten vara grundvalen för tysk versbygnad, dock utan att ha trängt igenom med denna sats.

Om psalmdiktningen heter det hos Schück: »Versen är utan stadga; än bibehåller man den gamla oregelbundna knitteln, än gör man ett försök att bygga verser på syllabisk grund, än söker man närma sig den metriska bygnaden i de latinska hymnerna, men ingen af dessa olika metriska principer vinner fullkomligt öfvertaget». Man finner öfverhufvud i psalmerna större ojämnheter än på andra områden. Redan våra första psalmförfattare hade i Luthers sånger förebilder, som kunde tjäna dem till en förträfflig föresyn i metriskt hänseende, och stundom äfven verkligen hafva gjort detta. I fragmentet af 1530 års psalmbok, som är aftryckt af Klemming [1]), finna vi ett par sånger, som förete en nästan regelbunden växling af obetonade och betonade stafvelser, t. ex. i de, som börja »O Jesu Christ, som mandom tog» och »O Herre Gud af himmelrik». Om här, såsom oftast i lyriken, vare sig religiös eller profan, närmandet till regelrätt stafvelsetal väl närmast är att tillskrifva ett strängare iakttagande af accentens fordringar än som i knitteln var vanligt, så hafva vi ett par andra, där accenten är vårdslösad, medan stafvelsetalet noggrannare iakttages. Sådan är »Förbarma dig Gud öfver mig». Den är visserligen öfversatt från

1) Ur en antecknares samlingar s. 187—199.

tyskan, men man lägge märke till att här hänvisas till den *latinska* texten: »Miserere mei deus». Den efterföljande »Jesus Christus är vår hälsa» öfverensstämmer till stafvelsetalet närmast med den latinska förebilden, som uppgifvits vara af Huss; båda hafva nämligen uteslutande 8-stafviga verser [1]), medan däremot Luthers text har blott 7 stafvelser i hvarje strofs tredje rad. Vi skola iakttaga, att det är en allmän regel, att psalmer, som hafva syllabisk vers, ansluta sig till latinska original (medeltida hymner) — naturligtvis med undantag för de vida senare efterbildningarna af Lobwasser.

Vi anmärka ytterligare rörande den sist nämda psalmen, att den har 8 stafvelser äfven i de rader, där rimmet är kvinligt, således ett enstaka anticiperande af Messenius ståndpunkt [2]). Ett annat exempel härpå hafva vi uti ett bröllopskväde från 1588, publiceradt i Samlaren XIV. Det är skrifvet på skrupulöst noggrann syllabisk 8-stafvig vers med manligt rim; ett rimpar är kvinligt och har äfven det blott 8 stafvelser:

Och haffuer iagh thenna lära
Scriffuit til tijns Bröllops ära. [3])

Skulle författaren möjligen haft någon latinsk förebild?

Ville man åstadkomma en fullständig utredning af metriken i psalmdiktningen, vore det ej nog att genomgå hvarje psalm sådan den första gången förekommer, utan man måste därjämte följa den genom alla de olika samlingarna och upplagorna för att se till, om några förändringar möjligen vidtagits af utgifvarne. I allmänhet torde detta icke vara tillfället; man tyckes hafva haft obenägenhet för att röra vid det, som ärfts från föregående generationer. Något omdöme härom vågar jag emellertid icke uttala, då jag ej haft tid och tillfälle att genomgå hela det vidlyftiga

1) I den svenska psalmen har andra strofens tredje rad blott 7, hvilket är det enda undantaget.

2) Luther har i sin versifiering af trosbekännelsen (»Das deudsche Patrem») användt 8-stafvig vers med växlande manligt och kvinligt rim, men här växlar äfven tonfallet tydligt mellan jamber och trokéer. *Sommer*, a. a. s. 98.

3) Ett liknande exempel i Forsius'(?) Andliga psalmer och visor 1614 s. 137.

materialet, och af samma skäl måste jag inskränka mig till några spridda anmärkningar rörande sådana samlingar, som följa eller röja en tendens till stafvelseräkning.

Laur. Jonæ Gestritius utgaf 1591 »Någre Andelighe Wijser och Loffsonger», hvilka 1619 följdes af en många gånger större samling, utgifven af författarens son [1]).

Större delen af dessa sånger ansluta sig till latinska förebilder, och versbygnaden är i dessa tydligen syllabisk, ehuru undantag visserligen icke äro alltför sällsynta [2]). Oftast användes en fyrradig strof med 8-stafviga verser, detta äfven då rimmet undantagsvis är kvinligt (t. ex. s. 190). Från och med s. 201, där bordpsalmerna börja, angifvas sällan några latinska förebilder, och här påträffas ock flera på accent bygda, icke syllabiska stycken (t. ex. s. 303)[3]). Här förekommer ock växlande strofbyggnad; flera gånger (s. 242, 260, 270, 313) är strofen bildad efter schemat ababccd, hvilket ofta möter oss i reformationstidens psalmsång och rimligtvis var hämtadt från Tyskland, där det var mycket vanligt.

Egendomlig är strofen i en sång om Johannes Döparen:

Förläna oss tijn helga nåd, Herre blijd,
At wij rätteligh begå thenne högtid
Och tijn stora nådewärck rätt begrunda
altidh förkunna.

Tydligen har originalet här varit skrifvet på saffisk meter, som Laurentius Jonæ efterbildat blott med hänsyn till stafvelsernas antal, hvilket är oberoende af de växlande manliga och kvinliga rimmen.

---

1) Denna andra samling innehåller »En liten Commendation» af Joh. Bothvidi på syllabiska 8-stafviga rimpar; accenten är någorlunda riktig.

2) Att författaren så pass strängt hållit på stafvelseräkningen är märkligt, enär melodierna ofta förete vidlyftiga broderier för hvarje stafvelse, hvilket lätt kunnat locka förf. att lätta sitt besvär genom att underlägga melodien ett godtyckligt antal stafvelser.

3) Dylika redan bland de i 1591 års upplaga intagna t. ex. (Congaudat turba fidelium)

»Oxer och åsnor the merckte thet försan
Tå föddes Werldenes Frelsare man»,

Stundom är växlingen af rim regelbunden, stundom icke. Dåliga rim påträffas någon gång, t. ex. s. 179 »käär — gifwer».

En samling andliga psalmer och visor utkom 1614; man har gissat på Forsius såsom dess utgifvare. Jag har jämfört denna samling med den officiella af 1601 och funnit, att här tillkommit en hel del psalmer, som äro nästan regelbundet syllabiska; accenten är äfven ganska regelbunden. Af kanske större intresse är, att utgifvaren, hvem han nu varit, tagit sig för att lindrigt ändra några af de äldre psalmerna för att uppnå noggrannare stafvelseräkning. Ett par exempel må anföras ur de intagna bearbetningarna af Davids psalmer; slutet af strof 8 i n:r 25 lyder sålunda uti 1601 års upplaga (liksom uti 1626):

Therföre o Herre underwijs migh
At wandra i tijn Lagh rätteligh
Aldeles effter tin wilia.

Däremot 1614:

Therföre o Herre lär migh
At wandra tin wägh rättelig
Effter tin helga wilie.

Såsom tydligt synes, är accenten fortfarande vårdslösad. — Ps. n:r 85 har undergått någon förbättring, i det att felande stafvelser tillagts, medan däremot flera öfvertaliga fått stå kvar. Uti n:r 90 har förbättringen åstadkommits genom en återgång till de uti upplagorna af 1567 och 1572 förekommande läsarterna, som äro försämrade 1601.

Laurentius Paulinus uttalade sig för den syllabiska principen: »man bör akta verborum elegantiam och numerum syllaborum, att icke i den ena raden äro för många stafvelser och i den andra alt för få». [1]) Hans år 1633 utgifna Clenodium företer ock ett närmande till denna princip; så är t. ex. ps. »Må jag ej olyckan undgå» omarbetad till regelbundet stafvelsetal [2]). Dock har han ej konsekvent fasthållit denna princip; af de fem psalmer, som i registret

1) *Schück*, Litteraturhistoria s. 541.
2) Jfr Clen. s. 237 med s. 340 i ps.boken af 1626.

till Clenodium angifvas vara af honom, äro blott tre syllabiska, och af dessa är en, hvilken återfinnes i 1695 års psalmbok under n:r 302, öfversatt från Lobwasser.

Josephus Matthiæ Fougdonius utgaf 1652 Några nyja psalmer, hvilka med undantag af den andra, tredje och femte äro skrifna på 8-stafvig, syllabisk vers med oftast manligt rim. Dessa rimpar äro hopsatta två och två till strofer, men hela samlingen har en vida mer didaktisk än lyrisk prägel.

Gyllenhielms och Kempes öfversättningar från Lobwasser äro redan bekanta såsom syllabiska; om den förstnämde vill jag blott tillägga, att hans själfbiografi »Nosce te ipsum» är affattad i rimpar efter Messenius' princip; fyra kvinligt slutande verser i början äro dock 9-stafviga.

Återstår att nämna några ord om lyriken. Dess metrik har öfver hufvud taget icke rönt inflytande af den syllabiska principen. Genomgå vi våra visböcker, så skola vi finna ytterst få exempel på något dylikt. Jag har antecknat tvänne sådana, båda affattade i likadana strofer, nämligen n:r 66 och 67 hos Bröms Gyllenmärs, den senare i detta hänseende mindre regelbunden än den förra, som blott företer två rader, där det bestämda stafvelsetalet öfverskridits. Hvad tidens förnämste skald, Lars Wivallius, angår, så är hans älsta kända dikt, grafskriften öfver studenten Sidenius 1625, tydligen bygd på syllabisk grund med åsidosättande af betoningen, men denna dikt kan ej räknas till egentlig lyrik[1]). Hans senare dikter visa däremot ett afgjordt frångående af denna princip; han bygger sina verser på grundvalen af accenten och uppnår småningom ett verkligt mästerskap uti metriskt afseende.

Bland de dikter, som af Hanselli utgifvas för att vara af Wivallius, såväl som uti de publicerade visböckerna påträffa vi flera lyriska stycken, som äro ganska regelbundna med afseende på stafvelseräkningen, men om man ser till, skall man finna, att i dem äfven betoningen är någorlunda tagen iakt, och man kan således

1) Aftryckt af *Klemming*, Ur en antecknares samlingar s. 202.

icke säga att de äro bygda efter syllabisk princip. Å andra sidan är det ju antagligt, att denna, som, såsom ofvan visats, i större eller mindre utsträckning herskade på andra diktens områden, haft något inflytande på versen, så att man icke i allt för hög grad öfver- eller understeg ett visst stafvelsetal.

Den nya stränga lagen om accentens regelbundenhet och särskildt de jambiska versmåttens öfvervikt mötte motstånd både i Tyskland och Holland, där Hooft teoretiskt protesterade mot en lag, som han ej tordes öfverträda i praktiken [1]). Äfven i Sverige hafva vi ett par exempel. Spegel, som ansåg »dactylicum behagligare än spondaicum, och månge jambos et molossos icke göra en ljuflig cadens uti sången», fick se sina på friare meter affattade psalmer af Svedberg och än mer dennes »censorer» omarbetade till regelbundna jamber — en omarbetning, som icke alltid aflopp utan våldsamheter [2]).

Angående Lindschöld har Melin med tveksamhet framkastat den förmodan, att han följt stafvelseräkningen i sin versbygnad. Rent syllabisk är enligt Melin blott en sonett, som förekommer i baletten »Den stora Genius» 1669. Ur denna kunna emellertid flera exempel anföras. Om vi följa Hansellis upplaga, finna vi s. 106 »Spåmännens tal» vara skrifvet på 7-stafvig, rent syllabisk vers; af 24 rader innehålla två öfvertaliga stafvelser. Kort därpå hafva vi ett stycke 11-stafvig vers; rytmen är delvis daktylisk, men detta är icke genomfördt [3]), Vidare s. 112—113 fjorton 10-stafviga verser; s. 115 Hercules' replik af växlande 10- och 8-stafvingar och s. 126—127 växlande 8- och 7-stafviga rimpar [4]). Märkligt är nu, att icke blott sonetten, utan äfven alla de öfriga nämda bitarne

1) *Jonckbloet*, a. a. II: 48 ff.

2) Sp:s yttrande i Sw. Magazinet 1781. Swedbergs omarbetning af Sp:s psalmer i metriskt afseende framgår af en jämförelse med Sp:s hskr. i Linköping.

3) Härpå följa sex strofer, som till stafvelsernas antal öfverensstämmer med den saffiska strofens; rytmen är emellertid missförstådd på samma sätt som i den bekanta melodin till »Integer vitæ»: — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ etc.

4) I alla dessa exempel hafva en eller två verser en stafvelse för mycket.

hafva lika många stafvelser, antingen rimmet är manligt eller kvinligt; således här samma förhållande som hos Messenius och hans grupp!

Då Lindschöld annars begagnar kortare verser, äro dessa bygda enligt rytmens lagar, dock så, att man flerestädes påträffar fel häremot; särskildt har Lindschöld alltför ofta tagit sig friheten att utbyta en jamb mot en troké i versens första fot.

Af längre versslag använder han med förkärlek en 13-stafvig vers, som beredt Mellin åtskilliga svårigheter, enär han icke vet om han skall våga anse den för syllabisk. Den förekommer dels tillsammans med en sexstafvig vers (s. 104 och 121), dels ensam — och detta vida oftare, nämligen icke blott flerestädes i stor utsträckning i balletten, utan äfven uti »Ehre- och Lyckönsknings-Rijm» 1670 och i »Le Carrosel» 1672. Jag kan för min del ej finna annat än, att Lindschöld här följt den syllabiska principen, trots de relativt talrika fel mot denna, man på de flesta ställen påträffar [1]). Först och främst torde det vara tvifvelaktigt om Hansellis aftryck är fullt riktigt [2]). Vidare torde det vara antagligt, att Lindschöld förutsatt sammandragningar eller elision på flera ställen, t. ex. i sjette, sjunde och tionde verserna s. 150. Han har nämligen själf på några ställen företagit rätt våldsamma sammandragningar, hvilka naturligtvis varit öfverflödiga, om han icke åsyftat ett visst stafvelseantal, såsom i följande på s. 145 och 150 förekommande verser:

1) T. ex. i Rimmen från 1670 af 136 verser 21, som innehålla en stafvelse för mycket eller för litet; se vidare hos Melin.

2) Uti originalupplagan har jag endast haft tillfälle se Den stora Genius. Vid en jämförelse med Hansellis aftryck visar det sig, att utaf de 8 verser i IV: 3, som enligt Melin (s. 19) skulle vara oregelbundna till stafvelsetalet, en icke är det.

The andra beskyllningar ha äfven så god grund,

heter det i original upplagan, således 13-stafvigt: Hanselli (s. 125) har uteslutit *så*. Liknande är förhållandet med andra versen uti IV: 1, där Hanselli (s. 119) genom att skrifva »allas» i st. för »all» fått en 14-stafvig vers. — Melin säger att af »Carrossel»-verserna tre (v. 16, 19 och 41) äro 15-stafviga, hvilket är misstag; de äro 14-stafviga, liksom ock den 18 versen.

Antaar sitt rijkes *styr'lse* och träder på sin thron.
Om han vill slippa Bacchus *brörs*
trägna snorck och pruut.

Hvad denna versart för öfrigt beträffar, så har den liksom de kortare ofvan omnämda samma stafvelsetal i manliga och kvinliga verser. Att den varit afsedd att vara en fri ombildning af alexandrinen, synes framgå däraf, att i allmänhet (men långt ifrån alltid!) cæsur inträder efter sjette stafvelsen i kvinliga verser och efter sjunde i manliga. De förra blifva sålunda någorlunda regelrätta alexandriner. [1])

Äfven senare har Lindschöld någon gång användt liknande metrum; så i verserna öfver Helmfeldt (1678), där dock flera af de manligt slutande hafva blott 12 stafvelser. Vidare uti dikten vid Iphigenies uppförande vid hofvet 1684, där de 16 första raderna (frånsedt fri rytm och felande cæsur i tre) äro alexandriner, medan sedan den gamla 13-stafvingen åter kommer till heders. Året därpå skrifver Lindschöld riktig alexandrinsk vers vid prins Fredriks födelse, och rimligtvis böra öfriga stycken, där denna användes, till denna senare period af skaldens diktning, då han bestämt sig för att afstå från vissa af sina friheter.

Ett liknande förhållande kan man äfven iakttaga uti den af Lindschöld 1688 utgifna Barnabibeln. De af Spegel författade parafraserna af Davids psalmer, som här intagits [2]), hafva nämligen undergått en bearbetning, som gjort dem mera regelbundna så till stafvelsetal som rytm. Medan Spegel blott tog hänsyn till höjningarna och till dem fogade ett växlande antal obetonade stafvelser, gaf Lindschöld psalmerna en mera bestämd rytm, åstadkommen genom omarbetning vare sig till uteslutande jamber eller mera regelbunden omväxling af jamber och daktyler; man jämföre t. ex. Ps. 62 och 94 i Spegels handskrifna Psaltare (i Linköping)

1) Liknande alexandriner (med kvinlig cæsur) förekomma hos några tyska skalder under 1700-talet, hvarom se *Minor*, Neuhochdeutsche Metrik, Strassburg 1893 s. 265.

2) Se härom *Wrangel* i Tidskrift för teologi 1892 s. 199.

och i Barnabibeln. Den senare psalmens första vers lyder på förra stället (n:r XX):

O Gud som hafwer i händer
Al macht och rätwisan hämbd,
Min suckan iag til dig upsänder,
Låt mig ej wara beskämd.

Denna psalm har i Lindschölds bearbetning fått följande schema:

⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —
⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — [1])

Gör man sig så besvär med att slå upp Ps. 95 hos Swedberg eller 82 uti Gamla psalmboken, återfinner man Spegels dikt, ändrad till regelbundna jamber. — Hvad Lindschölds egna parafraser beträffar, äro de skrifna på jambiska metra, men den något oregelbundna betoningen i flere (t. ex. Ps. 3, 13 och 70) ådagalägger att förkärleken för fri rytm satt kvar hos skalden.

Dessa anmärkningar, med hvilka jag tror mig hafva uppvisat, att den syllabiska principen var i viss mån herskande inom dramat och didaktiken och sträckte sitt inflytande äfven till psalmen, göra emellertid ingalunda anspråk på att hafva fullständigt uttömt ämnet. Därtill skulle erfordras bland annat rikligare tillgång på äldre svensk literatur än Lunds Universitetsbibliotek erbjuder. Att jag kunnat begagna ofvan citerade svenska arbeten, har i flera fall berott på den liberalitet, med hvilken biblioteken i Stockholm och Upsala gått låneansökningar till mötes, och för hvilken jag anhåller att på detta sätt få uttala mitt tack.

Sedan ofvanstående redan var under tryckning, har jag fått tillfälle taga kännedom om *J. Minors* nyutkomna Neuhochdeutsche Metrik, där (sid. 322 ff.) äfven Hans Sachs' rimpar blir föremål för behandling.

1) Strofens tredje rad är dock äfven hos Lindschöld olika i några verser.

Förf. yttrar, att man kan tänka sig trenne olika svar på den ofvan s. 4 och 12—13 vidrörda frågan, huru denna vers lästs.

1) Den har skanderats såsom jambisk utan hänsyn till ordens naturliga accent. Då detta bestridts af det skäl, att ett dylikt våldförande af språket vore otänkbart, hänvisar Minor till den omständigheten, att hos barn sinnet för rytmen är vida starkare än det för meningen, och att något dylikt kunde vara tänkbart äfven hos H. Sachs' samtida. För öfrigt berättas det, att ännu i våra dagar vid uppförandet af ett ungerskt jul-spel bönderna föredraga versen »rein taktierend» utan att stötas af sådana betoningar som »Vatér» eller »sorgén».

2) Det ifrågavarande rimparet är en på betoning bygd vers med fyra höjningar och lika många sänkningar, hvilka ej behöfva regelbundet omväxla. Emot denna af Gödecke, Pilger och Sievers företrädda uppfattning erinrar Minor, att det i en mängd fall torde blifva mycket svårt att uppvisa mer än *tre* verkligt betonade stafvelser.

3) »Det finnes emellertid ännu en tredje möjlighet, som hittills icke af någon tagits i öfvervägande, nämligen att H. S:'s vers, liksom den franska, är att betrakta såsom en vers, hvari blott stafvelseantalet är bestämdt, men öfverensstämmelse mellan ordets och satsens accent fordras blott uti rimmet». Således samma syllabiska princip här som uti mästersången eller senare uti Wekrlins mot Opitz' lag oppositionella diktning.

Minor framhåller, att ej häller 1500-talets teoretici lämna ett tillfredsställande svar på frågan och slutar med ett: »non liquet».

Hvad nu beträffar den Messeniska varieteten af åttastafvingen, så synes mig den tredje af de här uppstälda möjligheterna vara den mest tilltalande just på grund af egendomligheten i de kvinligt slutande verserna. Rörande dylika versers förekomst i Tyskland yttrar Minor blott följande: »Wiederholt begegnen wir im XVI. Jahrhundert auch achtsilbigen Versen mit zweisilbigen Reimen, von denen zunächst offen bleiben muss, ob wir sie als klingende oder als stumpfe zu betrachten haben».

Otto Sylwan.

"Versekrig" under frihetstiden.

Bläddrar man i samlingsbanden och visböckerna från 1700-talet, hvilka till stort antal förekomma i våra offentliga och äfven i flera, delvis hittills icke undersökta enskilda bibliotek, så skall man finna, att qväden med »Critiquer» eller »Repliquer» hört till de under förra århundradet mest omtyckta. Några sådana skrifter och motskrifter på vers ega en mera objektiv karakter: de behandla ett visst ämne — t. ex. striden mellan Bacchus och Venus om företrädet af vinets eller kärlekens nöjen — från sjelfva sakens synpunkt utan polemisk skärpa; både dikterna för och emot hafva då vanligen samma person till författare. Sådana »dialektiska» qväden, som stundom fingo verklig samtalsform, har man från äldre dagar af Lindsköld och Runius, från frihetstiden af Dalin.

Någon gång anknyta dylika dikter vid verkliga förhållanden. Bekanta äro de verser, som kringspriddes på både svenska och franska under Aurora Königsmarcks och Carl XII:s namn. Möjligen äro dessa verser helt och hållet fingerade. Men om verkligen den sköna Aurora i en dikt sökt röra hjeltens hjerta, så kan det väl hända, att ett svar blef »uppsatt af Israel Holmström på befallning», såsom det heter vid en afskrift.

I de flesta och egentliga »versekrigen» uppträdde också olika författare mot hvarandra. Det är då först man kan tala om polemik. Stundom gälde striden en dikts föremål eller ämne, om hvars halt och rätta värde man hyste olika meningar. Så fick Runius svar i vers på några sina bröllopsqväden, hvari han framstält sin

åsigt om äktenskapets betydelse[1]). Och när »En *G*od *O*prichtig *B*onde i Westergiöthland» — pseudonym för Gustaf Otto Bilberg, den berömde Johan Bilbergs son — lyckönskade den bekante kaparen »Lasse i Gathan», att hafva blifvit adlad, i ett qväde med titel »Nobilitat virtus», så framkallade detta en motskrift, hvarpå Bilberg ytterligare ansåg sig böra uppsätta en »Förswars-Skrifft», der han till motståndaren bl. a. utropar:

En Took och Afwundzman iag intet achtar stort . . .
Den det sig tager på, sig sudlar nehr i —.[2])

Snart började man emellertid kritiskt vända sig mot formen, diktionen och versen, hvilken ofta var synnerligen usel. Satiriska pennor, sådana som Triewalds, uppträdde emot »dumme poeter» i gemen; och äfven mot enskilda qväden riktades då och då kritiserande motskrifter. Från Carolinska tidehvarfvet finnas icke många exempel härpå. Ett kunna vi dock anföra: vid grefve Jacob Reenstiernas död 1716 utkom en liten, ganska oskyldig dikt: »I Norden fallen är en härlig och Reen-stierna» etc., som framkallade några för öfrigt temligen illa uppsatta »Tankar öfwer Poeten»:

Den som sig understår att skrifwa om en stierna
Bör ha så mycket lius som stiernor i sin hierna
— — — — — — — — — — —
En stor inbillingssot fins hos en sådan man
Den intet sielfwer sig, men stiernor känna kan.

Först under frihetstiden, då en polemisk och kritisk anda i allmänhet var rådande, blefvo sådana »Critiquer» och »Repliquer» på anstötliga dikter vanliga. Utom att dessa versstrider gifva oss en inblick i tidens kynne, i litteraturens tillstånd och i litteratörer-

1) För en af dessa polemiker, i anledning af ett Runii qväde 1712, hvilket ock framkallade en dikt af Triewald, hafva vi utförligare redogjort i »Det Carolinska tidehvarfvets komiska diktning» s. 169 ff.

2) Bilberg fann tillständigt att sedan utgifva dessa sina båda skrifter i en upplaga tillsammans med sina »Cypresser» vid Gathenhjelms begrafning i Onsala.

nas förhållande till hvarandra, synas de hafva egt en icke ringa *uppfostrande* betydelse: det var nästan den enda offentliga eller halfoffentliga kritik som bestods, innan tidskriftslitteraturen uppblomstrade, ja, egentligen innan Gjörwells tidningsföretag kommo i gång och tryckfriheten infördes. Vi sade »halfoffentliga», enär dessa kritiker sällan trycktes, men väl spriddes i otaliga afskrifter efter tidens sed.

Säkerligen hade ingen grafskrift förut hos oss framkallat en så rik litteratur som ett *Äreminne öfwer Riksrådet Friherre Joachim von Düben,* hvilket utkom till dennes begrafning den 3 Dec. 1730 tryckt hos L. Hoorn, Stockholm, i ett ark fol. och undertecknadt »Adlerstedt».

LARS JACOB ADLERSTEDT är ett i vår litteraturs häfder föga bekant namn, och dock var denne besynnerlige man på sin tid vida känd, såsom man finner af de i mängd förekommande afskrifterna af »Critiquerna» öfver hans skrifter. Dessa senare förvaras till största delen i våra biblioteks samlingar af »personverser», och som dessa äro föga studerade, har Adlerstedt blifvit nästan alldeles förbigången, ehuru han i visst afseende är intressantare än flere andre dylika af Hammarsköld och Wieselgren framdragna poeter.

Familjen Adlerstedt var af ganska ungt datum. Den hette före adlandet Banck och härstammade från öfverinspektoren Laurentz Bengtsson Banck i Stockholm. Dennes son, sedermera kammarrådet Carl Banck[1]) blef 1691 nobiliterad Adlerstedt, och i hans

1) Han hade en tid varit sekreterare hos svenske envoyén i London frih. Lejonberg. Sannolikt på denne Lejonbergs initiativ kommo flere medlemmar af familjen att slå sig ned i England. Så Carls halfbroder och Lejonbergs systerson Jacob Banck (d. å.), som förut tjenstgjort i svenska flottan, men nu fick plats i den engelska. Snart slog han sig dock på ekonomien och politiken, utgaf konjunkturskrifter och synes äfven på något sätt blifvit inblandad i det beryktade Gyllenborgska storpolitiska målet. Jacob Banck lär hafva fått tillstånd bruka sin broders sköld, han erkändes såsom engelsk »knight» och blef, ehuru egentligen utländing, invald i parlamentet. Hans bägge söner John och

första äktenskap, med biskopsdottern Catharina Bång, föddes år 1699 sonen Laurentz Jacob. Den unge Lars Jacob, såsom han vanligen kallades, skulle enligt familjens traditioner slå sig på det ekonomiska, ehuru han, såsom en adelsman egnade, valde embetsmannabanan och statsekonomien, hvilken ju nu tilldrog sig allmän uppmärksamhet. Både som »politisk» och privat ekonom blef han dock synnerligen misslyckad. Befordringar saknades emellertid ingalunda och han synes icke hafva varit för blyg att hålla sig framme. Såsom vice notarie i Kommercekollegiet[1]) blef han 1718 fältkommissarie i Norge. Sedermera blef han assessor i nämnda kollegium och synes år 1737 fått något uppdrag att besöka manu-

---

James (Jacob B. d. y.) kallade sig Bancks Esq:rs. Den yngre rönte äfven hedern att blifva »parlamentsherre». Han synes vid sin död Febr. 1738 hafva efterlemnat en större förmögenhet, rörande hvars delning de många kusinerna och deras barn gjorde en vänskaplig öfverenskommelse; ännu 1747 hade arfvingarna dock icke utfått sina lotter. Flera papper om denna arfssak, jemte en genealogi öfver Stockholmsslägten Banck upprättad 1739, finnas i Riksarkivet (Biographica Adlerstedt). I London lefde då qvar en annan kusin till Lars Jacob A. Charles Banck, son till Carl Banck-Adlerstedts yngre halfbroder Laurentz Banck, vid hvars bröllop med Juliana Mandel 1695 G. H. von Brobergen skref ett särdeles ordlekande qväde. Genom en syster till denne Laurentz Banck blef familjen Banck befryndad med familjen Brander (Sköldebrand). — Denna familj Banck kan hafva varit beslägtad med den s k. Norrköpingsslägten Banck, hvars mest bemärkte medlem under 1600-talet också hette Lars († såsom professor vid Franekers akademi i Holland 1662). — Den berömde engelske vetenskapsmannen och mecenaten Sir Joseph Banks, grundaren af British Museum, hos hvilken svenskarne Solander, Dryander och Rydberg voro bibliotekarier, ansågs också härstamma från en svensk familj. Förf. i Biogr. Lex. N. F. I s. 319 ff. tror honom vara sonson till den nyss omtalade Charles Banck (född 1697). Sir Josephs far kallas emellertid i engelska biografier William Banks Hodgensson, Esq. i Lincolnshire, »af en svensk slägt, som blifvit inhemsk i England»; Sir Joseph föddes 1743. I ofvan nämnda genealogiska tabell af år 1739, der alla närmare slägtingar och arfvingar till Jacob Bancks d. y. upptagas, återfinnes ingen William B. Det är emellertid en möjlighet att denne härstammade från en gren af slägten — kanske en broder till Laurentz Bengtsson Banck — som ännu *tidigare* utvandrat till England, der de under Lejonbergs tid dit inflyttade svenske Banckarne då haft äfven andra, äldre relationer.

1) I R. A. finnes en odaterad skrifvelse från A. till Kgl. Maj:t, hvari han begär tillstånd att få resa utomlands att i »Holland, Braband, England, Frankrike och de tyska orter närmare underrätta mig om den utrijkes handeln; men i synnerhet om manufacturernas rätta egenskap . . .».

fakturverken i Alingsås. Man har nemligen från detta år tvenne tal af Adlerstedt, som han höll till manufakturdirektionen i Alingsås och till stadens borgerskap, jemte ett bref till kollegiets præses, hvilka uppsatser äro högst kostliga prof på en bombastisk och svassande pekoral-stil. Vid hofvet, der Adlerstedt år 1720 börjat såsom hofjunkare, hade han då avancerat till kammarherre. Slutligen blef Adlerstedt, trots sin olämplighet för offentliga sysslor, e. o. kammarråd 1743 och fick 1756 landshöfdings titel. Detta var hans sista hugnad: han afled nemligen s. å. några månader senare — den siste af sin ätt och, såsom det synes, i fattigdom och elände, oaktadt han flere gånger mottagit goda arfslotter.

Det tyckes varit på arrenden och egendomsaffärer Adlerstedt förlorade såväl sitt anseende som sin förmögenhet. Hans kronoarrende (af Gripsholm) blef ökändt, såsom framgår af ett par nedan omtalade stridsskrifter från år 1730. I början af 1740-talet finner man honom stämd att honorera de förbindelser han genom köpet af den Nordenflychtska gården Wiby i Westmanland iklädt sig. Och under de sista åren af sin lefnad synes han ständigt varit besvärad af rättegångar och skuldfordringsmål, hvarom några handlingar i R. A. gifva upplysning. Vid en utmätning år 1754 kunde blott till den kräfvandes förnöjande erhållas en »rå oxhud», sedan 4 st. skjortor och en röd nattmössa såsom nödiga klädespersedlar återlemnats till Adlerstedt jemte en kopparplåt med hans aflidna hustrus porträtt. Denna hans hustru, Anna Leijel, hade annars fört mycket penningar i boet: hennes morfader var den för sin rikedom och snålhet bekante Johan Lohe[1]). I en annan process

1) Johan Lohes måg landshöfdingen Adam Leijel var svåger till en af fru Nordenflychts bröder kammarherren Anders N., genom hvilken förbindelse Adlerstedt hade relation till den Nordenflychtska familjen. Johan Lohes son kammarherre Conrad Lohe, fru Adlerstedts morbroder († 1763), synes varit känd för samma egenskaper som fadren; öfver honom spriddes tvenne smädeskrifter på vers, den ena början de »Man säger att i dödens riken», den andra »Kom kära Armod låt oss vandra» (denna senare förekommer vanligen undertecknad Elsa Wrede, väl den samma som Elsa Beata Wrede f. 1734 † 1819 såsom grefvinna Bunge).

insände A. till Kgl. Maj:t en böneskrift, hvari han klagar öfver sin fattigdom och säger sig numera hvarken ega lös eller fast egendom, ej heller ograverad lön.

Icke sällan påträffar man bland tillfällighetsdikterna från 1700-talets andra fjerdedel qväden undertecknade »Adlerstedt». Det synes först varit på hösten 1730 som Adlerstedt förvärfvade ryktbarhet såsom poet. Då utkommo nemligen med hans namn tvenne grafskrifter öfver fru Brenner och Joachim von Düben, båda märkliga och om vår vitterhet högt förtjenta personer. Grafskriften öfver den förra, hvilken ju länge var mönstret för våra didaktiska vitterlekare, hette också »Skaldebarnes klagoljud» och är det enda af Adlerstedts qväden, som blifvit bekant i vår litteraturhistoria, i det Hammarsköld meddelat dess sista strof med dess klassiska slutrad:

Far wäl wår Poesi, god natt Tu Heders Gumma!!!

På sin tid vida mera ökänd blef likväl Adlerstedts andra grafskrift, det ofvan omtalade Äreminnet öfver riksrådet von Düben. Se här ett par utdrag:

Beträngda Israel, är Trones Fader död?
Hwar är Tin Abraham, Tin förråds Råd med heder

— — — — — — — — — — —

Hans död then war för dryg för tig i tid och åhren
Och Abners fall för stort, tå David följde båhren

— — — — — — — — — — —

Carl kiände Sadrach bäst, Ulrica, Jonathan,
Kung Friedrich Husai's Råd, har rönt dem wara trogna
Och alle swenske män höll Råd och Rådar'n mogna.
Hischias, Joab war ei sådan Hedersman,
Som Sanheribs försök, tå när Rabsache truga,
Kom genom Guds försyn them oförmärkt at buga.

— — — — — — — — — — —

Then rena läran har förlorat en Patron,
Naturen sielf har mist ett Lius af des Producter.

— — — — — — — — — — —

Sen war hos Seraphim ett rum för Joachim
Som war en Ärestod, en Jachim för Guds Tempel
En Boas för wårt land, för alla ett Exempel.

Ach troget har han tient. Hans tienst är doch vacant.
Han såg at Lindschöld war bland Oxenstiernor fina,
Ty gick han häldre dit än wara här hos sina
Ther är hans Anda til, här hörs hans Loford grant,
Men at få Andan hit i Dübens rum och ställe
Thet blir en ogjord sak: men giord: *ett uppehälle.*

Att detta löjliga qväde vid en berömd mans död, då flere andre diktare stämde sina lyror, icke kunde undgå att väcka uppmärksamhet, var naturligt. Då det icke offentligen censurerats, spriddes man och man emellan följande fingerade *Censur af Madame Hök:*

Autoren borde ej kongsgårdar arrendera
Ej heller Svenska vers med flottig finger göra,
Kongsgårdar hafwer han ej häfdat som sig bordt
Och hans djupsinnighet i vers är wärd en l—t.

I ett *Förbättradt Äreminne öfwer en förnäm Herres Graf, som förr war uprest af lappade Contrefaiter* hette det parodierande:

Beträngde Adlerstedt! Så inföll nu den död
Der din Minerva kom at lägga i sin heder
— — — — — — — — — — —
Du west at höga namn de dö ej när de dö,
Derför om du kan se att Oxenstiernor sitta
Til bords med Lindschöld, gack och wäl i högden titta,
Som wäl ska hielpa dig af denna wärldens ö,
Och af Exempel lär att göra mer än pråla
Och Complimenter ej på Hiälte grafwar måla.

Allra hvassast voro de *Oförgripliga anmärkningar öfwer det obegripliga Åhreminne, som en obeqväm Poet nyligen uprest wid en afsomnad Herres graf,* hvilka med anknytning till »Censuren» börja:

Säg mig rara Poet, som sälsamt tankarne skingrar,
Hwarför skildrar han Abner utaf med flottiga fingrar,
Menar han at en vers giörs som en räkning och lista,
På Kungsgårdars fruchtbara indrächt versarne mista
All sin prydnad och glantz, när Tankarne färgas och wridas . . .

Och så genomgår kritikern Adlerstedts qväde med den riktiga anmärkningen, att de många bibliska hänsyftningarna »äro mäst förmörkade glossor, Som ha behof med noter i brädd förklarade blifwa». Lucidor och Carl Eldh skulle invänta skalden i de dödas rike. Sedan tiraden om Lindschöld och Oxenstiernorna persiflerats, slutar kritikern:

Kära Poet mitt menlösa Råd blir sluteligt detta:
Dröm icke, när Eder hand skal verser å papperet sätta.

En afskrift af dessa »Anmärkningar» i Nordinska Samlingens 4:o 1140 har påtecknadt »collt: Stockholm d. 12 December 1730» — således blott några få dagar efter det Adlerstedts qväde utkom.

I en *Grafskrift öfwer H. Hofjunkare Adlerstedt* hånas den stackars poeten: »O! död, har här din udd, har du nu wunnit seger?» etc. Författaren opponerar sig dock mot att »(fast thet Poeter göra) dig likna wid Carl Eldh, Runius och Lucidor», ty, förkastar man dem, så »På slutet lärer bli rätt få poeter qwar». För öfrigt är detta skämt temligen matt. Roligare är den vidfogade inskriften *Uppå Grafstenen,* der det med allusion på hofjunkarens syssla heter:

Här under hwilar sig en makalöser hielte
Som aldrig gifwit tapt, men främst han alltid war
Då han inför sin kung sin spetz för steken fälte
Och såcker-tallrick sin uhr fyrkanten uthbar.
— — — — — — — — — —
Man måste häpna wid at under denna stenen
Och på så litet rum, tillsammans ligga kan
— Hwem skulle säga't om man såg de smala benen —
Här ligger en *Poet*, en *Håfbuss, Åkerman.*

Ännu ett qväde öfver Adlerstedt kunna vi anföra (efter en afskrift i den s. k. G. G. Wrangels antologi i Kgl. Bibl.). Det är på franska och icke utan qvickhet:

L'autre jour Apollon assemble ses bureaux
Et fit par Lucidor lire les vers nouveaux

De Monsieur Adlerstedt que la publique amuse
De galimatiser . . .
— — — — — — — — — —
Qu'on le chasse d'ici, s'ecria Apollon,
Defend lui, Lucidor, d'approcher l'Helicon,
— — — — — — — — — —
Et dit lui qu'autrement sans beaucoup de façons
Il ferai l'enfermer aux petites maisons. —

Man skulle kanske tro, att den misslyckade hofjunkaren efter denna grundliga afbasning skulle akta sig att vidare uppträda som poet. Likväl finner man då och då från de följande åren qväden af hans hand. Vid den bekante litteratören A. A. Stiernmans bröllop i Stockholm år 1732 »svarfvade» han en *Skalldra* med denna, något tveksamma början, som låter som ett svar på den nyss anförda franska smädeskriften:

Apollo, du som mig så wrångt och hastigt dömmer,
Mond jag till Helicon bör wåhla mer at gå?

I fortsättningen, som är lika löjligt bombastisk som grafskriften öfver Düben, visar han sig dock ingalunda hafva tagit varning af dess öde.

Ett annat qväde[1]), öfver hofmarskalken Anders von Düben, Joachims broder, † 1738, hvilken också, ehuru ej fullt så pekoraliskt, skildras såsom en »Boas» etc., börjar Adlerstedt äfvenledes något misslynt, här sannolikt öfver den föga smickrande uppmärksamhet, som hans tal i Alingsås året förut ådragit honom. Qvädet, som heter *Fria Tankar i Brist på Tal,* begynner också:

Om i en ogiin tijd jag tordes be om lof
At fritt få tänka, då när tal ey tobls af alla;
Så skulle jag bestört uppå de tanckar falla
At tiden är för wrång i Hydda, Hus och Hof
At högden endast kan och mächtar plåstra såren
o. s. v.

1) Detta är den enda dikt af Adlerstedt, som Benzelstierna annoterat i sin censorsjournal; han anmärker blott: »mig tilstäld af hans Betjänt Petter Schmidt».

För att göra poeten Adlerstedt rättvisa, måste vi tillfoga, att vi äfven funnit en dikt tillskrifvas honom, som visar honom från en bättre sida. Det är en psalmartad visa i 14 strofer, afskrifven i en antologi i Lewenhauptska arkivet på Sjöholm — för öfrigt nästan den intressantaste visbok från 1700-talet vi funnit bland flera hundra genomgångna. Se här ett par utdrag ur dikten, som troligen författats under Adlerstedts senare, sorgliga år:

Aftonen mig natten bådar
Dimban giör en mulen dag.
Synd wid kropp och lemmar lådar,
Hoo är sorgse mer än jag?
Hiertat brista will af stygn
Döden nalkas dag och dygn.

— — — — — — — —

Nåd, min Gud, jag usle beder
Dig därom och offrar dig
Siäl och hierta, kropp och leder,
Wärdes nu upprätta mig,
At ur dödzens dubbla band
Jag må frälsas med din hand.

— — — — — — —

Drufwan prässas win at gifwa,
Werlden har min krafft förödt;
Jagadt Diur måst uttrött blifwa,
Nöden har mig jagat trött.

— — — — — — — —

Aftonsohl ack! skynda dig
Saligt att förwandla mig.

Samma år Adlerstedt gjorde sig så ryktbar genom grafskriften öfver Joachim von Düben, ådrog sig en bröllopsskrift, undertecknad C. G. D. J., en liknande uppmärksamhet. Dess titel var *Förnäma och Gemena Giftermåls-Tanckar wid Majoren Jonas Österlings och Jungfru Agneta von Bromells bröllop d. 8 Oct.* (Stockholm, 1730 fol.). Både brud och brudgum voro af i vår lärdomshistoria kända familjer. Den senares broder, som för öfrigt hade samma

initialer som författaren till qvädet (C. G.), var den bekante flitige öfversättaren och religiöse skriftställaren Österling. Och Jungfru Agneta var dotter till den berömde läkaren Magnus von Bromell. De borde alltså få »förnäma Gifto-tanckar» och icke »gemena», hvilka dock äro det som »bland thet onda här mäst wanckar». Poeten bemödar sig ock att i 55 strofer göra sina tankar så »förnäma» som möjligt; men framgången blir klen: det hela är i hög grad oredigt och liknar så nära som möjligt ett pekoral. De förnäma tankarna skulle vara sådana, som »ge Gud äran»; de gemena hålla sig vid »är- och egenkärlek»; på tal om dessa senare utvecklas bl. a.: »de lärdes Exp'rimenter» om »de fyra Temp'ramenter» och beklagas huru t. ex.:

Mången wil ock blifwa gifft
Att han slippa skall stå plicht,

hvilket tycks förutsätta, att förf. befarat en ungkarlsskatt.

Dessa väl mera »gemena» än »förnäma» tankar framkallade tvenne motskrifter. Den ena, *Billigt Omdöme öfwer gemena Tankar:* »Naturen utom sig sin dolda wärkan drifwer» etc., klandrar — temligen allvarligt för resten — poeten för det »Mildæ wett» han ådagalagt i sitt qväde. I den andra, *Wår nya Orpheus förtreffligt gigan rör* etc., undertecknad »Charillus Blairmont», sägas dessa »Gemena tankar», som »gjort ett ädelt hufwudbry Förrn verser femtifem sig i en brudskrift foga», intaga ett framstående rum bland sämre rimmerier:

Eld, Lindsten, Reinick Voss, Rim-Crönikan, Mats Clev,
Bondpractican, Hans Wurst, ey mot hans verser täljes
Ey rijm, som på Pont Neuf och Stockholms gator sällies,
Ey Cantilenor all, dem salig Gubben skref.

En sådan dikt borde »i Norrbros archiv med högsta rätt förvaras, så framt ey slike namn på Titulbladet stådt». —

På sommaren 1735 utkom i Stockholm i ett ark 4:o en befängd grafskrift *Minne öfwer Handelsmannen Olof Bångs maka Beata Trundman* med början: »Af Ler, af Stofft, af Mull, wår Himla store drått Oss usla matkar skapt til möda uti werlden».

Författaren var den aflidnas son JONAS BÅNG, hvilken i de biografiska noter, som bifogas qvädet, säger sig vara den »som icke utan för hög sinnets och hiertats frätande rörelse nu behiertar sin sälla Mammas dödeliga frånfälle». Den aflidna var, säger han:

Utaf en wyrdig ätt och gammal Prästestam
I kalla Biarmas Land och Thules blåda hallar,
Wid Ofwanhedens Gård och blomsterrika wallar
Wår dyra döda först i Liuset kommit fram.

Sonen-poeten upphöjer så sin »franska Mamma» och sin »tappra Moder» för hennes bildning och vett och utbrister slutligen:

Farwäl O! Jesu Brud, Farwäl, Farwäl, Farwäl,
Du far med glädje bort til Gud, din käre Fader,
Gud en så wäntad wän undfägnar ganska glader,
Som med all trones frucht bekrönt sin dyra siäl.
O Gud, o at du tröst af högden til oss sände,
Gud, lät wår ända bli som söta Mammas ände!

Dessa plattheter måste, trots sonens sorg, verka skrattretande. Men skrytet öfver modrens förträfflighet och slägtens ålder väckte också förargelse, och denna tog sig uttryck i några kringspridda *Anmärkningar öfwer Jonas Bångs utaf Trycket utgångna Grafskrift wid dess moders timade dödzfall*, hvari denna genomgås vers för vers — likaledes på vers. Bång klandras för att hafva velat lysa med »antiqvariskt wett», hans epitet om modren brännmärkas och slutligen önskar kritikern:

Gud lät din ända bli som Mammas söta ända!

I en annan dikt hånades

Min Herre I som har uppå poetiskt sätt
Ehr döda mor till lof och effterwerldens minne
Uprest ett Epitaph med magra ord på linne,
Giordt ehr och henne til odödlig Biarma-ätt.

Kanske nu döden slutligen spelade poeten ett spratt, och

Då kunde ju en dehl utaf hans önskan hända
At sachta somna af wid söta morkiärs ända.

Hvad Jonas Bång för öfrigt beträffar, så uppträdde han med ett annat qväde s. å. (1735), nemligen vid L. Stjerners och A. S. Åkersteins bröllop, vid hvilket tillfälle J. G. Hallman utgaf sin bekanta dikt om »Fru Trohet». Man ser af Benzelstiernas censorsjournal, att denne hade åtskilligt besvär af »antiqv. studiosus» Jonas Bång Olofsson, hvilken redan 1732 disputerat under prof. M. Asp i Upsala »de monte Brunconis vulgo Brunkeberg I», men först långt senare synes blifvit magister (i Rostock?). Bångs år 1741 utgifna »Ulfsparre Familjens Genealogi» framkallade genast »Anmärkningar». Äfven hans öfriga qväden, såsom »Swea Barnas Glädje» i anledning af Lovisa Ulrikas intåg i Stockholm 1744 och »Grift- och Äreminne öfwer Magnus Blix» 1745, äro försedda med vidlyftiga historiska och genealogiska noter. —

Ännu ett ganska märkligt »versekrig» med anledning af en tillfällighetsdikt hafva vi att anteckna från 1730-talet. Det qväde, som föranledde detta, utkom 1738 i Lund och kallades *Pollet för twänne Själar i en Kropp ... uti et Poetiskt Skiämt framgifwit på ärewördige och höglärde Hr Mag:r P. Kocks och dygderika Jungfru Sophia M. Wrangls Bröllopsdag af en bekant som ... wille emot thet wackra Brudeparet taga sin skyldighet i A. K. t.* Bruden var kyrkoherdedotter från Hyby, och författaren var kyrkoherden i grannpastoratet Brågarp och Näfvitshög ANDERS KAHL, hvilken enligt Cavallin »uppgifves varit en god poet». Här var det dock icke sjelfva poesien som framkallade repliken, utan en not vid raderna

Thet war en wacker tid se'n Moses pennan hwäste
Och skref att Herren sielf i menniskan inbläste
En anda, lefwand Siäl . . .

— en not, som upplyste att detta förnekades i en disputation under prof. N. Ö. i Lund. Dermed åsyftades en s. å. i Maj ventilerad afhandling i fyra ark 4:o »Continuatum examen fanaticismi stoicorum per novatores recocti . . . præs. N. Oelreich . . . submittit Jonas S. Böckman» [1]). Denne JONAS BÖCKMAN, son till Dalins

1) Afhandlingen är dedicerad på franska till landshöfdingen i Halland frih. Claes Rålamb, hvars söner ju handledts af Olof Dalin, som också undervisat

styffader kyrkoherden Severin Böckman i Winberg, sedermera en berömd läkare och utgifvare af halfbroderns vittra arbeten, hade redan i en disputation föregående år börjat angripa den stoikernas lära, som han fann nu särskildt från visst religiöst håll upprepas, att den menskliga själen var delaktig af den gudomliga, hvarigenom enligt Böckmans mening Gud och det skapade sammanblandades. Dref man emellertid sin polemik mot denna åsigt för långt råkade man lätt in i deism; och kyrkoherden Kahl kunde derför icke utan skäl opponera sig mot en disputation, som på detta sätt kom att strida mot kyrkans lära. Böckman blef emellertid icke svaret skyldig: i ett qväde *Pollet för twänne Pedanter i en Siäl* utfor han häftigt mot Kahl, hvilken utspökat sin brudskrift med saker »som främmand' ämne ha och fordra högre wett». Då tog Kahl åter till pennan och utöste, likaledes på vers, i ett *Behörigt Gienrop på then Philosophiske Stutens höglärda wrålande* bittert ovett mot sin motståndare, som han kallar »grillfångare», »lärdomsapa» m. m., och bifogade till sist en *Grafskrift* i stenstil af icke mindre amper natur. —

Dylika af tillfällighetsqväden föranledda repliker på vers finner man också från de följande årtiondena, t. ex. *Critique öfwer Martin Hedenbergs dikt wid sin faders tredje bröllop 1742* af »Democrito Philaletho artis crit. studioso» samt *Repliquen* på en dikt öfver löjtnant Christierson 1750. De torde dock icke hafva förekommit så ofta som under 1700-talets fjerde årtionde. Af skadan blef man vis; och det synes som om man dragit sig för att komma fram med alltför underhaltiga pennefoster. Censorn Benzelstierna — kanske äfven hans efterträdare Oelreich, den samme, som varit inblandad i sist omtalade versekrig — sökte också, såsom man finner af censorsjournalen, i lindan strypa de värsta missfostren,

sin halfbroder Jonas Böckman. Vid slutet af disputationen följer en lyckönskningsskrift från dennes äldre halfbroder Sven Dalin i Fagered samt en dylik från hans »consanguineus» Laur. Andr. Borg, med hvars syster Böckman blef gift. Det var samme Borg, som vid Olof von Dalins död skref en »Skuggemålning», hvarå han tecknade sig såsom en »sörjande anförvandt», en beteckning, som Warburg (s. 469) funnit tvifvelaktig.

ehuru det hette i censorsinstruktionen: »Hafwa de eljest något fehl uti elaboration och stijl och äre utan art, så behöfwer han intet beladda sig med deras rättande, men wijsa dem till professorers och scholæmästares correction».

Ännu hafva vi dock att påpeka några versstrider, som ega större intresse än de hittills omtalade, derför att de knyta sig vid vår vitterhets främste målsman under frihetstiden OLOF VON DALIN. Det var emellertid icke nog med att han, den store satirikern, angrep »dumme poeter» och annat folk; han blef också sjelf utsatt för ganska skarp kritik, detta dock icke på grund af bristande »elaboration» i dikterna, utan på grund af hans hållning eller hållningslöshet både i handlingssätt och skrifter.

Alldeles omöjligt är ju icke, att någon eller några af ofvan nämnda vers-kritiker haft honom till författare. Säkerligen uppträdde han redan tidigt och innan han börjat utgifva Argus med anonyma satirer och »repliquer». Nescher säger ju också (Warburg s. 39), att »Dalin hade många traverser i sine yngre åhr». I hans samlade vitterhetsarbeten äro intagna, utom en mängd prosaparodier och satirer, äfven en del sådana på vers; men de röra mest redan afdöde författare, såsom Sveno Dalius (»Salig Gubben»), Runius och Frese, och hafva derför icke någon aktuelt kritisk betydelse. I nästan alla handskrifna samlingar af verser från 1700-talets senare hälft påträffas emellertid en hel del andra kritiker och repliker på vers af och mot Dalin, af hvilka dock, märkligt nog, de flesta synas undgått hans biografers uppmärksamhet. Warburg omnämner blott ett par enstaka. Fryxell har känt till några fler; dessa angå mest Dalins förhållande till fröken Taube och till fru Nordenflycht, hvartill vi nedan komma. De bästa källor för dessa, liksom för flera af de ofvan omtalade »versekrigen», hafva vi funnit vara: Nordinska Samlingens å Upsala Universitets-Bibliotek 4:o n:is 1121, 1122, 1125 och fol. 101, 102, vidare å Linköpings Gymnasii-Bibliotek V. 52 och 76 (Nyrénska och

Brunwallska visböckerna) samt ett synnerligen rikhaltigt samlingsverk benämndt »Liber Lustitudinis», af egaren lektor S. E. Melander deponeradt i Wexiö Gymnasii-Bibliotek.

»Salig Gubbens» skrifsätt efterhärmade Dalin, såsom bekant, i flera lustiga stycken, kanske t. o. m. väl ofta; men samtiden måtte roat sig mycket deråt. I denna stil går också en parodi, som han skref på *Hofconductören Gustaf Prechts grafskrift öfwer baron Hårleman.* Denne Gustaf Precht, son till Burchard Precht, af hvars bekanta konstverk, forna altaret i Upsala Domkyrka, sonen ledde utförandet, tyckes varit en på 1750-talet synnerligen känd personlighet, beryktad för sitt oregelbundna lefnadssätt och för sina pekoralskrifter, i hvilka afseenden han synes liknat Adlerstedt.

En annan sådan parodi af Dalin gälde en skrift af PETER TWIST, en under 1700-talets andra fjerdedel rätt flitigt uppträdande poet, som endast af Hammarsköld flyktigt omtalats[1]. I Benzelstiernas censorsjournal förekomma qväden af Twist på några ställen omnämnda; och gjorde censor sjelf åtskilliga rättelser i poetens alltför svassande och platta eller eljest olämpliga uttryck. Någon gång, t. ex. vid Twists »Gratulation till landtmarskalken Tessin 1739», skickade censor skriften »tillbaka oapproberad»[2]. Redan

1) Peter Twist, af en ursprungligen engelsk familj, var son till tullinspektoren Johan Twist och Christina Christiernin och föddes omkring 1709; han kallas i Christierninska Slägtregistret »auskultant». Att döma af en dedikation af »Den Trojanske Furstens AEneæ äfventyr» var P. T. kanske då (1747) anställd vid tullverket. Genom sin moder var han beslägtad med Abr. Sahlstedt och, ännu närmare, med Joh. Gust. Hallman. Hans farbroder häradshöfdingen Peter Twist blef adlad Rosentwist och hans *broder* hofintendenten Johan Twist till Lagertwist (ointroducerad; Schlegel & Klingspor känna icke till dennes föräldrar). Denne senare, till hvilken Peter Twist också dedicerade sin Vergilii-öfversättning, synes varit en äfventyrlig person och rymde slutligen ur riket; öfver denne »Lagertwists adelsbref» förekommer flerstädes en versifierad satir: »Den knapt mer kunnat läsa Än fyra kungars bok» etc.

2) I en not i Benzelstiernas Censorsjournal, utg. af Bygdén och Lewenhaupt, säges Twists tal på Riddarhuset 1743 »Swea Giötha Trohets och Mandoms Lof», i hvilket Benzelstierna gjort åtskilliga rättelser, hafva utkommit i 8:vo tillsammans med [Carl Dahlmans] »Swenska Red-Dejan»; det utgafs emellertid äfven särskildt i 4:o. — Ett annat tal på Riddarhuset följande år skulle

Hammarsköld anmärker, att hans prosa-öfversättning af Vergilius (af år 1747) blef mycket tadlad. Föga bättre gick det några af hans andra opera. På 1740-talet utgaf Twist en diktsamling *Några Qwäden under enslig Ro fattade*, tryckt först i Westerås (u. å.) och så i en andra upplaga i Stockholm och innehållande några temligen platta och pjollriga tillfällighetsdikter jemte en något bättre »Herde-Dicht». Att denna obetydliga diktsamling kunde utkomma i två upplagor, vittnar just icke fördelaktigt om tidens smak. Men kritik fattades icke helt och hållet, hvilket man finner af en satir *Korta anmärkningar, som i tredje upplagan kunna införas*, der kritikern, sedan han förmodat »wår Auctors hiärna lär i starcka wätskor simma», till slut utropar:

Om uti Noæ arck wår Auctor hade warit,
Skull' man eij undra på om han förståndet mist,
Men skönt han war eij där ell' öfwer linien farit,
Lär om hans dårskap eij bland skalder blifwa Twist.

Bland Twists öfriga qväden, af hvilka Hammarsköld-Sondén uppräkna några tryckta 1742—1750, hafva vi funnit ytterligare ett, som framkallade kritik och detta just, enligt anteckning å de många afskrifterna, af Olof Dalin. Twist hade till den lille prins Gustaf skrifvit i stenstil en *Fast. lags. krydde. qvast.* Detta var sannolikt i början på 1750-talet, då D. var prinsens informator; och han hade alltså skäl att svara. »Dalins imitation af föregående roliga skrift», såsom det heter i Nyrénska visboken, dedicerades till hans gynnarinna grefvinnan Piper och kallades *En. ödmjuk. Barnefot.*

Till de få bekanta verstvister i hvilka Dalin var inblandad hör polemiken om *Egennyttighets-fabeln* vid år 1736. Att Dalins utfall mot ståndet »i kappa och kraga» skulle väcka mycken ond blod, må icke förundra oss. Svårt är att afgöra om det var medlemmar af det samma, som först angrepo Dalin, eller det var denne, som, följande den satiriska, hånande och hädande franska

---

Twist utgifva med en dedikation till prinsessan Lovisa Ulrika; men den dedikationen strök Benzelstierna, »emädan deruti eij war någon enda Caracterisme, utan allenast *du* och *din*».

smaken, var den angripande. I Argus förekom ju ofta anfall, och det mycket spridda poemet »Hwarför är allt förwändt i chaos och underlig willa», vanligen kalladt »Emot elaka prester», ansågs af många hafva Dalin till upphofsman[1]). — Hvad nu Egennyttighetsfabeln beträffar så kan åtskilligt mer än det hos Warburg meddelade derom anföras. Dess närmaste motskrift anses ju hafva C.

1) I somliga afskrifter kallas det »Argi verser emot Prästers»; på andra ställen »Torsdagsspegel för de wyrdige Gäckar» eller ock »Satyra Heroica». Denna senare titel hade Spegel gifvit sin stora satir »Högmod Nedfalls bedrifter», med hvilken dikt flera ställen i (Dalins) »Tidens seder» öfverensstämma. Å andra sidan finnas både i detta senare och i det ofvan nämnda, dermed ofta sammanbundna poemet, erinringar om Triewald; »Emot elaka prester» förekommer också i afskrifter stundom tillsammans med dennes dikter. I Sjöholmsantologien, hvilken i allmänhet har särdeles noggranna och riktiga författareuppgifter, och der mer omtalade poem kallas »Emot Girnge och ogudaktige Prästers», är det undertecknadt JOACH[IM VON] NERÉS (hvilken såsom kansliråd länge var Dalins förman). Förf. i Biogr. Lex. art. Stiernhielm, J. Wahlström, uppgifver efter Höppener, att landtmätaren WILH. KRUSE skulle vara författaren. Warburg invänder häremot, att intet honom bekant poem af Kruse röjer »ens den aflägsnaste slägtskap med prestsatiren». Men Kruse har verkligen skrifvit ett poem, som brukade i tidens samlingsböcker förekomma bland »prestsatirer», ett poem, som då var mycket bekant, men ännu icke behandlats i litteraturhistorien; och det var riktadt mot ingen mer och ingen mindre än biskop Swedberg och angrep den af honom beskrifna s. k. Klockaresynen i Skara år 1723. Kruses långa, på det hela allvarliga och välmenande dikt, som börjar »Högwördige Fader i Skara, Jag ser i ditt bref en förunderlig syn» etc., skulle också kunnat behandlas bland »Versekrig under frihetstiden»: den framkallade nemligen omkring ett dussin svar och repliker af Olof Kolmodin, »Astgram Sanningskär» m. fl. samt först och främst af Kruse sjelf. Vi vilja dock uppskjuta behandlingen af denna andliga strid på vers till en sammanhängande redogörelse för Wilh. Kruses dels okända dels misskända litterära verksamhet. — I Nord. n:o 1982, der de flesta af dessa skrifter i anledning af Klockaresynen förekomma, finnas också några afskrifter af satiren »Emot elaka prester»; å en kallas den »En malcontants röst vid Riksdagen 1720», och å en annan anmärkes vid passagen »Hwarför är prester i ro? Dem ser jag... näppelig klandras» af samtida hand »om icke af den enda Conrad Ribbing». J. W[ahlströ]m har i en anteckning å den förra afskriften påpekat detta såsom talande mot Dalins författarskap och äfven anmärkt, att en vers i poemet: »Grof Atheist, phantast, pietist, skälm, hedning och dåre», kan referera sig till en vers i ett af qvädena mot Kruses dikt om Klockaresynen, der han kallas »en grof enthusiast, en pietist för alla». Denna öfverensstämmelse kan dock vara tillfällig; tonen i satiren »Emot elaka prester» är skarpare och äfven raskare än i Kruses nämnda dikt. Kanske har dock Dalin eller författaren till den förra känt till och tagit anledning af polemiken om den senare.

J. LOHMAN till författare. Mot Lohmans »parodie» riktades en »Pasqvillspegel», som också tros vara författad af Dalin. Utan att vilja bestämdt förneka detta, måste vi dock påpeka, att, jemte Dalins ord i den på denna polemik följande skriften »Tankar öfwer Critiquer», sista strofen i Pasqvillspegeln talar deremot:

Om jag war den Auctor, som Fabeln har giort,
Jag lät'en så ymklig eij klaga:
Jag skull' remittera till anständig ort
Den syndarn [hyndan] med kappa och kraga.

Å flera afskrifter af Pasqvillspegeln står »tryckt i Scharom» (»Scharang» hos Warburg). Det är väl icke möjligt, att denna dikt kan sättas i förbindelse med den gamle Westgöta-landtmätaren WILHELM KRUSE?

Ytterligare tre följdskrifter till Egennyttighets-fabeln hafva vi funnit. Emot Pasqvillspegeln skrefs en *Speculum αυτογνωσεως*, som parodierar den förra: »Ers dumma förmätenhet har ej betänkt» etc. Äfven uppträdde en tertius eller qvartus interveniens med en *Förlikning emellan Auctoren til Fabeln om Egennyttan och til det derpå utkomna swaret*. Denna temligen illa skrifna förlikning, som för öfrigt icke nådde större spridning (blott påträffad i Nord. 4:o 1172), var just ingen förlikning i godo, utan talade strängt till båda parterna:

Hwad rof är nu effter Ehr pennestrid qwart?
Twå lika hwaran, ondt fördraga,
Den ena så swartat, at han sielf är swart,
Den andra besudlat sin kappa och kraga.

Slutligen hafva vi att anföra ett qväde, skrifvet mot den af Dalin anonymt utgifna resonnerande skriften *Tankar öfwer Critiquer*, i hvilken han aftryckte Egennyttighets-fabeln fastän i kastrerad form: det kallades *Critique öfwer Bytinge Critiquen* och följer i uttrycken den sistnämnda dikten parodierande: »Wist måtte nu afgrund ha bytingar kläckt» etc.

Warburg berättar (s. 87, jfr s. 398) på tal om Dalins prestsatirer, att han år 1733 var utsatt för det obehaget att af kyrkoherden i Ulrika Eleonora församling A. Bergner blifva i sjelfva sakre-

stian — dit Dalin inträngt med några förnäma ynglingar — öfveröst med groft ovett. Det kan ju likväl hända, att Bergner hade skäl se Dalin med oblida ögon och förvåna sig öfver hans intrång i sakrestian. Att denne icke sparade sina fiender, visar bl. a. följande strof, som i flera handskrifter finnes infogad i visan »Den Epicureiske Philosophen», hvarest Dalin äfven hånade filosoferna, »grälpedanterna», som ville »i Wolffens nät Gud och evigheten fånga». I den nämnda strofen är det de teologiska tvistigheterna, som förnämt afspisas:

Om af andlig tordöns meen
Dippels kiättarlära brister,
Om Tolstadius är ren
Eller Volter äran mister,
Om som en tok Hellman har bött,
Bryr mig ej när jag sofwer sött,
Bergner må bli bister.

Dalins angrepp på ståndet »i kappa och kraga» kulminerade i de bekanta Kalott-tillställningarna — en litterär förströelse, så både simpel och pojkaktig, som väl sällan ett hof tillåtit sig. De många afskrifter af Kalottpredikningarna och Dalins andra skrifter vid dessa tillställningar, hvilka ännu, trots påbudet att förstöra dem, finnas i behåll, bevisa den stora spridning dessa med både kyrka och religionsformer skämtande satirer fått. Och den harm, de, oaktadt tidehvarfvets depraverade smak, framkallade, var visserligen rättmätig. I flera samlingsböcker, t. ex. den Brunwallska i Linköpings Bibliotek, bifogas också motskrifter. Tvenne äro på vers. Den ena, *Öfwer Callott Predikaren*, har en allvarlig och värdig hållning; der säges det, att den, som »rifwer til sig ähra, På skämda wahnor sätter pris... Den är mång titlar at bespara, Ett målat Skal, Samhällets skam». Den andra, *Replique til den omyndige Calott-Predikaren Fanaticorum Hodiernus Apollo*, är mera arg än qvick:

Så har du nog utur din penna
Utspytt et wördigt stånd til blygd,

I stället man dig welat känna
För en, som warit bögd til dygd
— — — — — — — —
Tyst! man skal dig wäl ändtlig gifwa
Nå'n skänck igen, för all din spott,
At efter du så högt skal klifwa
Så sätt i wapnet en Calott
Til wapenhållare par koftor
I hielmen brackor utaf skinn,
Så at när du på dessa luftar
Du må af oset blifva stinn.

Historien om Kalottpredikningarna skulle kanske ytterligare kunna riktas med några tillägg. Och detta gäller äfven en annan litterär fejd, som omtalas i en särskild kalenderuppsats af Warburg, nemligen den Dalin fört i Paris med den qvicke, men besynnerlige C. G. CEDERHIELM, en fejd, som likaledes fick åtskilliga obehagliga efterspel. Cederhielms lefnad och författareskap skulle nog kunna förtjena en närmare undersökning.

En annan verspolemik omtalas i Dalins samlade Vitterhets-Arbeten bd. V s. 276 i en not af utgifvarne. Dalins temligen oskyldiga skämt med sin sångmö *Klagomål af wår Auctor mot dess Hustru Madame Poesie:* »Högwördige Fader med all ära» etc., framkallade en *Replique på Madame Poesies wägnar* af en författare, som, oaktadt »et lyckligt snille», här »alldeles uraktlåtit den anständighet och den wänliga ton [!], som böra regera uti sådana slags skrifter». Hvad Böckman — om han är författare till noten — menar med »tid och omständigheter», som förmått det lyckliga snillet att utskicka denna replik, var naturligtvis ingenting annat än den förargelse, som Dalins dikter och satirer på många håll väckt. Vi komma nu till ett af de största af dessa förargelseämnen.

Bland de få dikter mot Dalin, som Warburg omtalar, är ett litet epigram om »O. D., som allra först med Argus ögon fick», men »med Svenska Friheten på slutet föll i lorten», rätt märkligt; der talas nemligen om att han gått »med *Dufwefot* till Kungens bokhyll» d. v. s. att han med tillhjelp af konungens älskarinna

fröken Taube blifvit kgl. bibliotekarie. Dalins smickrande dikter till henne framkallade också en hel litteratur, som endast af Fryxell och till en del bekantgjorts. Att Dalin, den så beundrade »lefnadsvise» Argus, bland lycksökare och vällustingar uppträdde såsom skald i det hof »till venster», der Hedvig Taube förde spiran, måste naturligtvis väcka anstöt. Hans offentliga smicker måste framkalla opposition, och denna kom också i rikligt mått.

På fröken Taubes födelsedag 1738 hade Dalin skrifvit en för öfrigt rätt elegant och mycket spridd dikt »Födas, gråta, dö och lindas» etc. Det var då den mera allvarligt menande än roliga motskrift utkom, som Fryxell del 38 s. 12 f. anför: »Den som förr hafwer straffat last, Sig binder nu i lasten fast» etc.[1]). Och när sex år senare Dalins lofprisande grafskrift öfver samma höga fruntimmer utgafs, blefvo motskrifterna än talrikare[2]). Dalin slutade sin dikt med ett patetiskt utrop: »Men du, som englarenhet hyser, Kom du och kasta första sten»; man önskade då i en *Replique,* att auktorn måtte få till hustru en den dödas like: då kunde han få tillfälle efterfråga, »hwem kastat första sten». Detta epigram är det vanligaste. Ett annat ljöd:

Tänk hur Poeten kan förgylla
För fyrken alla laster hylla,
En Patriot han wara lär,
Ty han sin kappa dubbel bär.

Ett tredje angrep den döda direkt:

Här hwilar den, som hwilar sig
Ifrån hwad werlden skiänckt och gifwit
— — — — — — — — —
Ifrån allt detta hwilar nu
Den här i lifwet ej war brud
Men genom barnsäng så tilwida . . .

1) I Nord. 4:o 1121 finnas vid Dalins dikt tvenne andra »Repliquer», som dock icke alldeles säkert hänföra sig till den förra.

2) En annan, kortare grafskrift öfver Hedvig Taube, som är mycket vanlig i frihetstidens samlingsböcker: »Naturen på din kropp har slösat allt sitt prål» etc., meddelas (delvis) hos Fryxell jemte en *Replique.*

Dalin, som annars sjelf satiriserade det oberättigade lofqvädandet, fick äfven en annan gång en sin panegyrik kriticerad; det var grafskriften öfver en 23-årig baron Sture — genom sin moder beslägtad med Dalins gynnare Pipers på Engsö. I dikten, som börjar »Gud wet hwad Swerige förestår» och för öfrigt är rätt väl hopkommen, antydes, att fäderneslandet gjort en stor förlust i den unge baronen, som skulle varit mycket lofvande. Sture var dock blott auskultant i Kammarkollegium och hade väl icke gjort sig så märkvärdig; man fann Dalins beröm öfverdrifvet, och så skrefs ett epigram »Gud wet hwad Argus täncker på» etc. såsom *Wälment Information för Omogna Spådoms Andar.*

Såväl detta epigram som två af de förut omtalade i anledning af qvädena till och öfver fröken Taube, nemligen »Den, som förr hafwer straffat last» och »Det önskas Auctor må», gå i visböckerna allmänt under FRU NORDENFLYCHTS namn. Hennes författarskap är dermed visserligen icke fastslaget; man kan hafva låtit henne figurera gent emot Dalin för att öka det pikanta, liksom Carl XII emot Aurora Königsmarck i ofvan omtalade verser. Men den omständigheten, att fru Nordenflychts namn eller initialer förekomma vid dessa dikter i nästan *alla* afskrifter, af hvilka somliga säkert härstamma från en tid, då både hon och Dalin lefde, tyder på att det måtte ligga någon grund för uppgiften. Och hennes namn återkommer i sjelfva verket på ännu flera flygskrifter, som denna tid spriddes mot Dalin; liksom dennes initialer eller pseudonymen »Argus» förekomma under dikter mot den vittra frun. Kanske hon också var det »lyckliga Snille», som skrifvit »Replique å Madame Poesies wägnar». Detta allt gifver bidrag till uppfattningen af det föga vänskapliga förhållande, som egde rum mellan de båda stora skalderna, ett förhållande, som ingalunda ännu är utredt, och som man icke heller, egendomligt nog, synes bemödat sig om att utreda. Endast Fryxell omtalar några af dessa motskrifter på ett par ställen. Då de kunna vara af vigt för bedömandet af det litterära lifvet under den Dalin-Nordenflychtska perioden, vilja vi här äfven i korthet påpeka de öfriga af dessa polemiska dikter,

som vi funnit. Såsom svar på det fru Nordenflycht tillskrifna epigrammet om auctors blifvande hustru utsändes en *Wälment Warning:*

Tag eij din *Flycht* till *Norden,*
När du will gifta dig,
Märk wäl de första orden
Och tacka sedan mig.
Du tarfwar icke fråga
Om den är änglaren
Som ingen ächta wågar
För dess nog dunkla skien.

Äfven den ofvan anförda hätska skriften öfver fröken Taube, »Här hwilar den, som hwilar sig», måtte varit eller ansetts vara författad af fru Nordenflycht. En parodi, som angrep henne och hennes skarpa tunga: »Här hwilar den, som aldrig hwilat», säges nemligen vara *Grafskrift öfwer fru Hedda Nordenflycht* eller, i en annan afskrift, »Grafskrift fästad på Sparlakanet der Fru H. C. N. sof» och undertecknas Dalin.

En af Dalins »lappri»-visor, som i handskrift blef mycket spridd: *Kiöpa tienster uti frid* etc., i hvilken den dåliga militäriska andan angreps, fick flera af annan hand eller andra händer tillagda strofer, riktade mot Dalin sjelf. En ljöd:

Den, som gierna mönstra will
Hwad soldater hörer till,
Sitt man wid kaklugnen hemma
Att om bleck och penna dömma —
Bättre, bättre, min herr Auctor bättre.

Äfven denna verspolemik sättes någonstädes i förbindelse med fru Nordenflychts namn. I ännu högre grad gäller detta en annan föranledd af Dalins bekanta visa *Gissningar:* »At ju hos oss blomstrar frid» etc., der han sjunger, huru »patrioters» meningar kunna förändras af »tjänster, winst och nåd». Fryxell meddelar, del 45 s. 33, tvenne tillagda strofer »Det ju Argus med förakt» samt »Det han philosophisk är», hvilka han funnit undertecknade H. C.

N.[1]). Dessa mycket spridda strofer kallas i Nyrénska visboken (Linköpings Bibliotek) *Et fruntimmers dumma infällen emot Argus*, och der meddelas ock ett J. M. S. undertecknadt *Swar på förestående infällen:*

Att ju Argus med förakt
Ler åt stolthet, guld och pracht,
Ingen fara.
Men att afwund alla dar
Fölier äran, hwart han far.
Kan wäl wara.

Argus philosophisk är
När hans lycka synes twär,
Ingen fara;
Men at hans Philosophie
Wäl förtjent et stort Partie,
Kan wäl wara.

I Brunwallska visboken samt i en annan å Linköpings Bibliotek (V. 46) följer efter Dalins visa *Hæc addidit Momus:*

At ju Argus skrifwer Rijm
Som hos många ha estime,
Ingen fara;
Men at mycket lapperi
Också finnes deruti,
Kan wäl wara.

Men fru Nordenflycht var icke blott den angripande, hon blef också — och kanske allra först — angripen. Stundom skedde detta på ett allt annat än fint sätt. En liten dikt af henne i fransysk smak:

1) Hos Fryxell, liksom i flera andra afskrifter, heter det i första strofen, att Argus väl »ler åt höghet, gunst och prakt», men icke försmår dem sjelf, »Utan gerna pojken styr»; i en afskrift i Nord. 4:o 1172 är »pojken» ersatt med »Prinsen», då ju saken förtydligas. Visan är således tillkommen under början eller mot midten af 1750-talet. I nämnda handskriftsband bifogas ytterligare tvenne strofer, hvari yttras, att Argus brukar konster, men »wäl afskiedas kan». Och han blef ju också verkligen afskedad.

Om presten wid wigseln mig det kunde ge
At iag kunde dela mitt gifte med tre
o. s. v.

förekommer i visböcker ofta åtföljd af en längre *Replique:* »Tillåt mig herdinna en warning at ge» etc. Hon klandras här att hon icke mer tänker på »prästen, som dödde och warit er man», och replikören uttalar den fruktan, att, »se'n I herdinna i Norden har blitt», hennes »qwinliga flychtiga håg» snart icke skulle nöja sig med tre män, utan »åt åhre tillönska sig mer än ett tjog». En annan, kortare *Replique,* i Nord. fol. 101 undertecknad CARL FREDRIK BORGER, uttryckte ännu krassare denna fruktan:

Er önskan, min Fru, at få trenne til män
En riker, en kloker, en ung i er säng,
Är lappri, ty tre lär hos Ehr eij förslå,
Ert lystna begär lär eij mättas ändå.
Neij! önska at tusend ehr skänkas om dan,
Då blir I den största herdinna i Stan.

Slutligen hafva vi att anteckna en längre oförskämd, med »Argus» undertecknad dikt kallad *En critique,* hvilken sannolikt rör fru Nordenflycht och hånar hennes fulhet: »En femtiåra flicka, Som med sin hals och hy steds låg i hemligt kif» o. s. v.

En noggrannare undersökning af dessa vexelskrifter mellan frihetstidens två förnämsta skalder samt af deras förhållande till hvarandra har man att vänta i den monografi öfver »Herdinnan i Norden», som en yngre vetenskapsman f. n. har under utarbetning.

Större litterära kritiker förekommo under frihetstidens första årtionden högst sällan. En sådan, som tillika framkallade ett »versekrig» och detta till stor del i tryck, innehöll *Swenska Nitets XXV ark* (år 1738), om hvilken litterära fejd E. Lewenhaupt i »Samlaren» 1881 utförligt berättat. OLOF CELSIUS, den egentlige hufvudpersonen i denna polemik, blef också sedermera föremål för anfall i åtskilliga nidskrifter, bland hvilka en framkallats af hans lyckönskningsskrift till en jungfru Kyronia 1743.

Celsii medutgifvare af Swenska Nitet ANDERS HESSELIUS AMERICANUS, en af frihetstidens flitigaste författare, skötte sjelf några år senare en hel verspolemik. Detta var i anledning af en i Stockholm 1755 timad skandal[1]), då nemligen en äkta man blef ynkligen uppiskad af sin hustru och några dennas väninnor, en händelse, som utom en störtflod verser framkallade ett drama och en gravyr. Hesselius uppträdde nu med en dikt *Bonde-Marjos Klagoskrift till Gudinnan Rättwisa*, och på denna följde åtminstone fem svar och nya inlägg i frågan — allesammans, till publikens förlustande, författade och i tryck utgifna af Hesselius.

Hesselius riktade också, liksom flere andre af tidens mångskrifvande poeter, litteraturen om kaffet och om bränvinet eller rättare om förbudet mot dessa njutningsmedel, hvarom också versekrig uppstod. Det *nationalekonomiska* området drogs nemligen nu in i poesien. Men ännu mera det *politiska*, och de flesta poetiska stridsskrifter, som påträffas från frihetstidens senare år, röra politiken och de politiska personligheterna. Men visserligen voro dessa polemiska dikter sällan framkallade af andra dikter, utan angrepo direkt, i form af epigram eller visa, person eller sak. Någon gång inträffade dock det förra, t. ex. då lagmannen grefve FREDRIC GYLLENBORG vid tronföljaren Adolf Fredriks intåg i Stockholm på sitt hus lät uppsätta versifierade inskriptioner, hvarpå skrefs ett skarpt svar, om det politiska vingleriet, i form af en parodi.

Äfven *religiösa* förhållanden framkallade då och då versekrig och det icke blott »prestsatirer», såsom Kruses och Dalins, utan ock sådana rörande sjelfva läran, detta nemligen under de pietistiska och herrnhutiska striderna. Men dessa religiöst polemiska

1) Ett versekrig, framkalladt af en annan pikant händelse, enligt uppgift timad år 1739, finner man ofta återgifvet i frihetstidens visböcker. En grefve, heter det, skulle gjort en ung flicka ett kärleksanbud med en dikt började *Hiertans hierta, hierta lilla*, hvilken »flickans egen fader Doctorn sielf, förmedels brefbärarens owålighet, kom til at beswara» (Nord. 4:o 1141). Å andra ställen får man veta, att fadren var ingen mindre är Carl XII:s gamle fältpredikant, hofpredikanten d:r Jöran Nordberg, hvilken gaf grefven en *Replique* i några ampra strofer på samma (polonäs-)melodi. Härpå följde *Duplique* och *Triplique* af grefven och doktorn, om man får tro afskrifvaren i Nord. 4:o 1141.

dikter spriddes icke i vidare kretsar, och för litteraturen spelade de ingen större rol. —

De kasta ett egendomligt ljus öfver tidehvarfvets smak, dessa verspolemiker. Och att tidehvarfvet verkligen hade smak *för* dem, visa de talrika afskrifterna i visböcker och samlingsverk. Dessa afskrifter ådagalägga också det lifliga intresse man nu började hysa för de litterära företeelserna, och versekrigen sjelfva gifva vid handen, att man nu förstod med kritik betrakta dessa — utom det att de gifva bidrag för omdömet om de uppträdande verskämparne.

Den svenska poesien hade visserligen trampat ut de första barnskorna vid frihetstidens början, men *uppfostrans* tid återstod, en uppfostran icke blott af undervisning, utan af *upptuktelse*. Och ett icke oväsentligt medel för denna uppfostran utgjordes, särskildt under frihetstidens första årtionden, af dessa nu påpekade, mer eller mindre underhållande »versekrig».

E. Wrangel.

Några ord om folkets visor i uppteckningar och skillingtryck.

Vid en blick på de många *uppteckningar af folkvisor*, vi numera ega, kunna vi med rätta känna oss stolte öfver den rika sångskatt, som genom dem räddats undan glömska och förstörelse; och med tacksamhet nämna vi namn sådana som L. F. Rääf, ur hvars rika samlingar, delvis åvägabragta med hjelp af bröderna Wallman[1]), både Geijer-Afzelius och Arwidsson hemtat sina förnämsta bidrag, vidare G. O. Hyltén-Cavallius och G. Stephens, R. Dybeck, Eva Wigström och J. Nordlander, för att nu uppräkna de på detta område förnämsta. Såsom synnerligen verksam och gagnande för dessa visors bekantgörande och spridande till alla klasser, deras *återpopularisering*, våga vi nämna L. T. Öberg (= »Axel Ivar Ståhl»). Hvad hans största samling med bifogade melodier beträffar, »Filikromen», utgifven i nio häf-

1) R. Bergström anmärker i Landsmålsföreningarnas Tidskrift 1888 (bd. VI s. CXX), att af bröderna Wallman »har endast den ene fått sitt dopnamn bevaradt i efterslägtens minne»; och stöder detta påstående genom framdragandet af ett bref från Rääf till Arwidsson af den 23 Augusti 1834, i hvilket Rääf säger sig hafva glömt den ene broderns namn (han hade vid unga år aflidit redan 1818). Emellertid hade Arwidsson icke glömt det eller fått veta det från annat håll; ty i sin *samma år* utgifna första del af Fornsångerna säger han i företalet s. IV, att jemte kammarjunkaren L. F. Rääf hade »Doktor D. Wallman och hans broder J. Wallman, numera Lektor vid Linköpings gymnasium», upptecknat folkvisor. Det är väl just genom Arwidssons samling bröderna Wallmans minne kommit till heders; och såsom man finner meddelar utgifvaren äfven initialerna af bådas förnamn. Om magister Daniel Samuel Wallman vet man för öfrigt föga; han måtte hafva disputerat utomlands (eller i Greifswald?), enär icke hans namn, men väl broderns, återfinnes i Marklins disputationskatalog. Håhls Herdaminne upptager inga barn till Johan Daniel Wallman, kyrkoherde först i Landeryd, der Daniel Samuel dog, och sedan förflyttad till Wallerstad.

ten 1850—1865 (sedermera en, två eller tre gånger omtryckta), så har man anmärkt, att den »bör med stor försigtighet användas». Denna anmärkning är sann, för så vidt den gäller det diplomatiskt trogna återgifvandet af folkets ballader och humoriskiska dikter; men bearbetningarna äro ofta lyckade nog och såsom sångbok har »Filikromen» varit af vidsträckt både nytta och nöje. Man får hos A. I. Ståhl åtminstone visorna *hela*, under det att den med vida större anspråk uppträdande F. N. Ahlström (»300 nordiska folkvisor harmoniskt behandlade») blott meddelar första strofen — ett godt sätt att förderfva vissången, då ju i de flesta fall visornas innehåll är väsentligt för melodiens riktiga uppfattande och uppskattande. Ax. I. Ståhls visböcker, som i en mängd upplagor äro spridda öfver landet, ersätta nu till stor del »positiv-visorna», och de göra det *väl* med sitt i allmänhet goda urval af »folkvisor» och populära »konstdikter». De fylla derigenom en vigtig mission; det okontrollerade skillingtrycket bjuder ofta på ganska haltlösa ting, ehuru någon egentligt dålig, samhällsupplösande eller omoralisk ton sällan insmyger sig deri. Ståhls lilla visbok är väl den mest spridda; af hans större samling »Sångstycken» hafva de sista upplagorna på ett utmärkt sätt redigerats af Birger Schöldström.

Här kunde också erinras om den från en svensk slägt härstammande dansken A. P. Berggrens storartade samling »Folkesange og melodier», en utmärkt källa till jemförelser särskildt i musikaliskt hänseende. Äfven svenska folkvisor meddelas der med delvis rätt värdefulla anmärkningar. Det sista (elfte) bandet innehåller danska sällskapssånger, af hvilka flere öfversatts från svenskan; dessa äro emellertid hemtade från Åhlströms »Skaldestycken satta i musik» (1796—1816), hvilka nu till större delen redan äro förglömda och väl aldrig hafva uppnått någon större popularitet bland folket.

Genom dessa samlingsverk och visböcker hafva många till stor del bortglömda visor åter blifvit bekanta för folket. Vanligen har då skillingtrycket tjenat som mellanhand; i det samma återfinner

man t. ex. ej sällan direkt från Geijer-Afzelius eller Arwidsson hemtade visor, hvarpå vi nedan skola meddela prof.

Man eger nu uppteckningar af folkets visor från de allra flesta delar af Sverige och det svensktalande Finland. Utom i nyss anförda och en del andra samlingsverk, har man specialsamlingar från de flesta landskap: från *Skåne*, utom N. Liljas lilla samling »Violen» samt några, för öfrigt mycket goda uppteckningar i »Folklifvet i Skytts härad» af Nicolovius (N. Lovén), två samlingar »Folkdiktning» af Eva Wigström (Ave), hvilken också i Landsmålsföreningarnas gemensamma (tidskrifts-)arkiv deponerat en ny, större samling, samt Skånska Landsmålsföreningens publikation »Teckningar och Toner», hvilken lär skola efterföljas af en ny, ännu flera visor innehållande; från *Blekinge* en i Landsmålsföreningarnas Tidskrift (1890) intagen samling af Sv. Thomasson; från *Småland* i samma Tidskrift (1892) offentliggjorda »Visor och melodier», samlade af V. Carlheim-Gyllensköld, i hvilken ganska omfattande, men delvis underhaltiga och af naiva fyndberättelser späckade samling upptagits visor från flera andra håll, upptecknade t. o. m. på Spetsbergen[1]); från *Westergötland* flera »folkvisor» offentliggjorda i dess Fornminnesförenings Tidskrift, i den lilla

1) Der har t. ex. upptecknats n:o 24 i hr Carlheim-Gyllenskölds samling: »En visa vill jag sjunga från norra Sveriges land», rörande hvilken uppteckning en anekdot i dålig samtalsform meddelas. Uppteckningen är också synnerligen dålig. Visan, som handlar om en bedragen älskare, som dödade sin käresta, sin rival och derpå sig sjelf, är emellertid, ehuru poetiskt temligen underhaltig, vida spridd och under några årtionden ofta sjungen. I en mängd upplagor anträffas den i skillingtrycket; hvarför då icke anlita detta, hvarur utgifvaren på andra ställen icke försmått att ösa? Samma anmärkning kan göras vid flera andra visor i denna samling, t. ex. n:o 56: »Ensam i skuggrika dalen», visan om »Fingal en herde så öm» och så olycklig, hvaraf en kort och underhaltig uppteckning meddelas. Den har ännu oftare och under en ännu längre tid än den förra aftryckts bland skillingvisorna. I hr Carlheim-Gyllenskölds samling söker man förgäfves efter bibliografiska uppgifter, hänvisningar eller jemförelser; i stället bifogas, såsom ofvan antyddes, omkring visorna en ram af berättelser om under hvilka stundom temligen egendomliga omständigheter visorna upptecknats, samt beskrifningar på de ofta besynnerliga personligheter — flickor med »ömt hjerta» o. d. — af hvilka utgifvaren och hans vänner dervid begagnat sig; hvilket allt verkar ganska komiskt, ehuru det väl skall vara kulturhistoriskt intressant och — »folkmåleriskt».

visboken »Skålknallen» (bearbetade) samt i Westgöta Landsmålsförenings (i Upsala) publikation »Allmogelif»; från *Östergötland* hade till Rääfs samlingar en mängd uppteckningar hemtats; från *Södermanland* ega vi särskildt goda uppteckningar (af litteratören E. Öberg och metallarbetaren Eriksson) i de af J. Wahlfisk högst förtjenstfullt redigerade »Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria»; från *Nerike* likaledes i kulturhistoriskt-arkeologiska arbeten Djurklou och Hofberg; från *Wermland*, *Dalsland* och *Dalarne* af L. Bergström samt (i resebeskrifningar) af Maximilian Axelsson. O. s. v. De i *Nyland* gängse »folkvisorna», förut delvis offentliggjorda, hafva utgifvits af E. Lagus i publikationen Nyland III; och från *Österbotten* har O. Rancken gjort en vidlyftig samling, på hvilken han blott utgifvit några »Prof» (i Finska Fornminnesföreningens Tidskrift 1874), men deremot en 1300 nummer omfattande, ehuru högst diffus och derför föga brukbar, »Förteckning» (h. 1—2. 1874—90)[1]).

Vi ega således talrika samlingar af visuppteckningar; men ännu fattas till stor del *bearbetningen*. Grundtvigs präktiga arbete

1) Endast första raden af visorna meddelas i alfabetisk ordning; och då samma visa stundom börjar med »Ack», stundom med »Men» eller »Och», blir uppställningen icke vägledande. Alla varianter eller uppteckningar af samma visa från olika håll hopföras icke. De hafva också särskildta nummer; deraf det stora antalet. De upplysande beteckningarna »gammal» och »ny» äro flerstädes tydligen orätt anbragta. Likaså författarnamn, som, för så vidt de äro bekanta, skola meddelas; liksom i skillinglitteraturen figurerar stundom en eller annan meddelare af gamla visor såsom författare, t. ex. Er. Eriksson Storsvart vid visan: »En herrdag i höjden är vorden beslutenn», hvilken omkring två hundrade år förekommit i skillingtrycket. En mängd dikter af bekanta skalder sakna förf.-namn, hvilket äfven då och då inträffar i andra samlingsverk. Så tillhör t. ex. Isr. Holmström »Klippingshandskar har jag lofva» (n:o 362), C. G. Cederhielm »Allt hvad sin period» (n:o 636), Dalin »Födas, gråta, dö och lindas» (n:o 203) samt »O tysta ensamhet» (n:is 480 och 1136); Bellman »Joachim uti Babylon» (n:o 999) m. m. fl., fru Lenngren »Den fromma Fru Signil» (n:o 658 f.) m. fl., Valerius »Jag helsar dig fredliga flagga» (n:is 318 och 972), C. af Kullberg (efter Lewis) »En krigsman så båld och en fröken så grann» (n:is 137 samt 761—764), Nicander »Välkommen, välkommen du klara» (n:o 570) och »Det hviskar i den stilla dalen» (n:o 683), Böttiger »Tänk någon gång på den» (n:o 1212) o. s. v.

är naturligtvis för många af våra »folkvisor» d. v. s. äldre ballader en synnerligen god vägledning; men det ersätter ingalunda ett motsvarande arbete hos oss, och i afseende på ursprungsundersökningarna är deri långt ifrån alltid sista ordet uttaladt. Vi ega icke en gång ett försök till bibliografi öfver folkets visor, annat än för några af de äldre, nemligen i den på detta område särdeles bevandrade Rich. Bergströms anmärkningar till Geijer-Afzelii »Folkvisor» samt till Thomassons lilla vissamling, och icke ens dessa bibliografiska anteckningar äro fullständiga.

R. Bergström, som äfven sjelf, tillsammans med J. Nordlander, i Landsmålsföreningarnas Tidskrift (1885) utgifvit en liten samling folkvisor, och som derstädes (1888) meddelat några »Bidrag till svensk folklore», hade den stora förtjensten att taga hänsyn till och framdraga det rika och i så hög grad vigtiga *skillingtrycket*, hvilket hittills till större delen förbisetts dels af okunnighet, dels af andra, besynnerliga skäl. Svårt är nämligen att förstå, huru forskare på detta område kunna lemna å sido *vår förnämsta litteraturhistoriska källa* till kännedom om hvad folket sjungit och sjunger; detta skillingtryck har ju också varit, och är ännu delvis, den förnämsta viskällan för det sjungande folket sjelf. Förr än vårt skillingtryck, både äldre och yngre, blir genomforskadt, förr kan intet objektivt omdöme fällas rörande visornas spridning och betydelse för folket. Kgl. Biblioteket eger väl den största samling skillingvisor från tiden före 1700; men på visor från 1700-talet är måhända den Zetterströmska samlingen »Utvalda visor och historier» å Upsala Universitets-Bibliotek rikare, åtminstone innehåller den en mängd upplagor, som Kgl. Biblioteket saknar. Lunds Universitets-Bibliotek eger icke mycket vistryck från äldre tider; dock inköptes förra året en liten dyrbar samling omkring tvåhundraårigt skillingtryck, och f. n. är derstädes från Södra Lindveds Bibliotek deponeradt ett samlingsband innehållande icke mindre än sextio visor och historier från slutet af 1600-talet och början af 1700-talet, af hvilka några sannolikt äro unika upplagor. Mycket kan säkerligen ännu på detta område komma i dagen; men ännu

vet man knappast hvilka skatter som dölja sig i våra offentliga biblioteks samlingar af skillingvisor[1].

Granskar man närmare vårt skillingtryck, skall man finna, att få af folkets märkligare eller populärare visor saknas i det samma. Några hafva emellertid inkommit rätt sent deri, t. ex. sådana, som fordom allmänt sjöngos vid de stora högtiderna och hvar och en då kunde, och af hvilka först nu, då de dermed förbundna folkliga upptågen upphört eller hålla på att upphöra, minnet behöfver uppfriskas genom tryck. Sådana äro Staffansvisan, hvaraf man blott funnit ett tryck före år 1825, Trettondagsvisan samt den i de skånska landskapen fordom allmänt sjungna Majvisan (»God afton om ni hemma är» med två olika omqväden). Några lyriska folkdikter, såsom »Fogel på lindeqvist» och »Tänker du att jag förlorader är»[2]) synas också först på senare tider ingått i skillingtrycket; kanske äfven dessa fordom varit alltför bekanta. Flera ballader, som Geijer-Afzelius och Arwidsson meddelat, förekomma sällan eller aldrig såsom skillingvisor; de hafva kanske åter varit allt för litet kända. Det förra — att sällan eller aldrig

1) Öfver en del af våra äldre visor, som framkommo på 1600-talet och 1700-talets förra hälft, har förf. påbörjat en till senaste årstryck fullföljd bibliografi. — Att fullständigt ordna skillingtrycket skulle vara att bibliografiskt förteckna det samma. Föga gagn uträttas nemligen med att indela det under vissa rubriker: »Folkvisor, äldre», »Kärlek», »Olyckor» o. s. v. Först och främst äro gränserna mellan de olika afdelningarna svåra att i hvarje enskildt fall draga; och vidare faller en dylik indelning af trycket ohjelpligt på den omständigheten, att i samma vishäfte sällan en, utan flera visor, ofta af de mest skilda slag, intagits. Efter hvilken visa skall man då rätta sig vid inläggningen i de olika afdelningarna? Och skall man alldeles negligera de öfriga? Man kan ju visserligen göra anteckning om dem (hänvisningar) vid deras resp. »hufvudställen»; men det vore ju samma besvär som att upprätta en bibliografi.

2) I Nordinska Samlingens 4:o 1114 finnes denna visa i en vacker, sex strofer lång uppteckning från 1700-talets förra hälft, med följande början:

Wäl menar tu iag måste döö,
När iag tin gunst eij har
Eller ock med swåra tankars nöd
Förkorta mina dar;
Ack! hör doch dett, iag är eij tin,
Så blir ock tu eij min,
Far från mig bort iag achtar tig eij, tu falska ögonskin.

förekomma såsom skillingvisor — är äfven förhållandet med några skämtsånger, som åtminstone inom vissa kretsar varit eller äro synnerligen populära. En sådan är »Uti Kalmare stad der finnes ingen qvast, förr än lördagen», hvilken nu är bekant från Skåne till Österbotten, och som, enligt hvad vi funnit[1]), åtminstone varit känd före 1700-talets midt. Andra exempel äro de makaroniska studentvisorna »Ibat studiosus uppå en äng så grön» och »Es war ein mal un homme galant». Den förra, diktad till en synnerligen gammal »ton», hvarpå man t. ex. under Trettioåriga kriget skref soldatvisor, har anträffats i en visbok från (kanske) midten af 1600-talet[2]), och den sjunges ju ännu. Den senare, som kan vara gjord i Sverige, synes hafva varit vanlig hos oss under frihetstiden[3]), och dock har man hört den uppgifvas vara författad af — excellensen Manderström!

I afseende på sådana visor som de ofvan anförda, i skillingtrycket aldrig eller sällan förekommande, men dock allmänt spridda, äro uppteckningar så mycket mera värdefulla. Och man har härvid och äfven i allmänhet beträffande äldre visors popularitet en god vägledning i de *handskrifna visböcker*, som i stort antal förvaras i våra offentliga och äfven i flera enskilda bibliotek. Endast de äldsta af dessa äro någorlunda undersökta; tre af dem t. o. m. af Svenska Litteratursällskapet utgifna. Ännu äro dock de allra flesta visböckernas innehåll obegagnadt; detta gäller äfven flera från 1600-talet, hvilka, stundom instuckna i »samlingsband», undgått forskares uppmärksamhet, men framför allt gäller det de väl hundratals visböcker från 1700-talet, mest från frihetstiden, af hvilka flera äro synnerligen värdefulla.

1) Jfr en från den nutida versionen något afvikande, men dock med den karakteristiska refrängen »Hej dick» etc. försedd uppteckning i Nord. 4:o 1116 (ett band med titeln »Samling af visor och arier» inom en vignett med en kunglig krona öfver).

2) Finnes inbunden i samlingsbandet Nord. 4:o 1121 (6 strofer).

3) Se t. ex. en uppteckning, såsom vanligt i tre strofer, i Nyrénska visboken i Linköpings Bibliotek (V. 52).

Både i dessa äldre visböcker, i de nyare uppteckningarna och i skillingtrycket förekomma visorna ej sällan i en stympad eller förvrängd form. I skillingtrycket inträffar detta dock mera sällan än man är böjd att tro; detta beror naturligen på att man alltjemt aftryckt efter tryck. I många fall äro dessa aftryck bättre än uppteckningarna, hvarföre de flesta utgifvare gjort väl, om de jemfört sina uppteckningar med skillingtrycket.

Stundom börjar tryck såväl som uppteckning med en strof midt uti en visa; denna strof har väl då strax blifvit populär och visans föregående strofer hafva lemnats åsido. Så är t. ex. förhållandet med den visa, som man vanligen börjar med »Om dagen vid mitt arbete», en visa, hvilken verkligen har utseende af att vara diktad bland folket. I skillingtrycket förekommer den dock merendels fullständigare än i våra på uppteckningar hvilande samlingsverk; der börjar den vanligen »Ack högaste himmel och fallande jord» och omfattar tio strofer, af hvilka nyss anförda bekanta rad inleder den fjerde. Ett annat exempel ger en äldre fosterländsk visa som vanligen angifves börja med strofen »Våra fäder gingo på, fast de fingo stötar». Denna strof är emellertid egentligen den nionde i ett qväde, som (i tjugufyra strofer) utkom först 1715 med titel »Gudfruchtige Soldaters och Trogne Undersåthares dageliga Upmuntringsqwäde» och början »Lifvet alla hålla kärt, det är af naturen». Redan på 1730-talet blef emellertid i skillingtrycket synligt ett utdrag deraf inledt af nyss angifna nionde strof och kalladt »De unga Swears och Göthars Romerska Bardalust», och i denna förkortade form har visan omtryckts ännu på 1850-talet. Dess författare skall strax omtalas.

I vår ännu långtifrån kända vislitteratur, både den i handskrifna visböcker, i uppteckningar efter muntligt föredrag och i skillingtryck uppbevarade, finnas emellertid en mängd luckor, som säkerligen icke ens efter noggrann forskning skola fyllas. Då och då dyka nemligen upp visor, till hvilka endast föregångare i en mycket långt aflägsen tid kunna påvisas. Lagus meddelar t. ex. i Nyland såsom n:o 209 en visa med början: »Anna är min ädla

skatt och gåfva, Fast jag gerna vill hos Kajsa sofva, Rebecka älskar jag galant, Ulrika är min ädla ros» etc. Till denna visa, som eger en gammaldags anstrykning, har hvarken i visböcker eller skillingtryck funnits någon motsvarighet, förr än i ett tryck från 1600-talets slut, som verkligen synes innehålla en föregångare; visan är der »på alla mans och qwinspersoners namn» och en strof börjar: »Anna är min enda tröst, Malin kan mig hjelpa, Kerstin ligger wid mitt bröst» etc. Den förra synes vara en afläggare af den senare; men hvar finnas mellanleden?

Ett annat exempel på dylika långt aflägsna föregångare kunna vi icke neka oss nöjet meddela, ehuru det är något vidlyftigare; det kan måhända erbjuda åtskilligt af intresse.

En visa, som endast kan konstateras hafva varit populär under de sista årtiondena, men då i flera trakter af Sverige och Finland, sannolikt äfven i Danmark och Norge, börjar (och slutar) såsom vi hört den sjungas i Småland (och äfven i Skåne):

:,: Ett lass hö och två lass halm de bjudas aldrig mer :,:
Min man han är rester till hoj,
Min man han är rester till hoj,
Min man han är rester till hoja, hoja, hoppfalleralala, hoppfalleralala,
Min man han är rester till hoj.

Liknande är Sv. Thomassons uppteckning från Blekinge; i st. f. »hoj» sjunger man annars i Skåne »höj» eller »hö» (i de senare stroferna efter peripetien t. o. m. »Jag tänkte du var körd efter hö»). I Nyland lyder refrängen, enligt Lagus, mera begripligt, men mindre dramatiskt: »Men mannen var rest efter hö». — Denna visa handlar nu om en bondhustru, som, under det hon tror mannen vara ute på höbergning, tager emot besök af älskare, men upptäckes af mannen och pryglas, då älskaren försvinner: »Ack kära min man förlåt mig det, Jag skall aldrig göra så mer, Jag trodde du var rester till hoj» etc. Såsom visan vanligen sjunges i södra Sverige, representeras älskaren af »tre tyska män», hvilkas bragder beskrifvas synnerligen kostligt. Denna version är väl ändock icke den ursprungliga. I den finska uppteckningen kallas

älskaren mera sannolikt »en unger herreman»; å ett ställe i Skåne har författaren hört honom kallas »prest». Förf. har förmodat visan vara till oss införd från Tyskland, möjligen öfver Danmark, då »Hen» blifvit »hoj», »höj» eller »hö». Men så påträffades af en händelse en liten *holländsk* visbok, tryckt i Amsterdam *1675* med den betänkliga titeln »Het niewe Haeghse Lapmantje met'et Amsterdamse Vodde-Wijfje», och der fans, vid ett träsnitt föreställande en höskörd, en visa (i nio strofer) »'t Was een Vroutje van Amersfort», hvilken både till innehåll, rytm och omqväde har stor likhet med den omtalade hos oss sjungna: hustrun, som skickat sin man »uyt om Hoj», sänder bud efter »de Pater»; de äta och dricka tillsammans och så:

De Vader tegen dat Vroutje sprack
Waer sullen wy t'avont slapen.
Al op een Beddetje wel gespreyt
Tusschen twee witte Lakens
:,: Mijn man is uyt om Hoy :,:
Mijn man is uyt om Hoy en Stroy
Zoo veer van huys is't moy.

Men mannen, som icke var så »veer van huys», uppenbarar sig nu plötsligt, och mellan man och hustru utspinner sig ett häftigt samtal. I den nederländska visan är mannen mindre modig och hustrun mindre ödmjuk än i den nu hos oss sjungna; prygel vankas icke, utan mannen lofvar sig blott: »Ick gader geen meer om Hoy» — ett uttryck som påfallande erinrar om refrängen i en modern visa, som tydligen hör till samma grupp »äktenskapsvisor» och som eger samma slutstämning som den nederländska: »Jag går icke mera på bron»[1]). Något sammanhang mellan vår »Hoj»-visa och den nederländska måste naturligtvis finnas; man skulle t. o. m. kunna anse den senare eller en dess yngre variant vara den förras förebild: t. o. m. det holländska ordet »hoj» har ju hos oss i vissa

1) Denna visa, som meddelas i Filikromen I och der angifves vara skrifven af Bruno Johansson efter en *norsk* visa, börjar: »En landtman han tog sig en Stockholmsmamsell»; den förekommer i en mängd skillingtryck från de senare årtiondena.

trakter ännu bibehållit sig oöfversatt. En möjlighet är, att visan först under vårt århundrade förts till Skandinavien genom sjömän, hvilka spela en stor rol i det internationella visutbytet. Då visan emellertid hos oss både har en temligen gammaldags anstrykning och är i olika varianter rätt vidsträckt spridd, synes den varit här temligen länge. Uttrycket »Ett lass hö och två lass halm [de bjudas aldrig mer]», hvartill finnes en motsvarighet i den nederländska visans sista strof, der bonden, lofvande sig att nu stanna hemma hos hustrun, säger: »Met Haver-stroy en Rogge-stroy [Zal ick mijn Gansje voeren]», anträffas ock i andra folkets visor t. ex. i en af Nicolovius[1]) meddelad »Ringdans»: »Ett lass hö och två lass halm [och Prestens märrar de hvita]». Sjelfva ämnet är synnerligen gammalt och synnerligen ofta behandladt. I vår visa synes det ursprungligen varit en prest eller munk, som står i kärleksförbindelse med hustrun. Detta tema förekommer i otaliga, ofta mycket drastiska variationer i anekdot- och novell-samlingar ända från medeltiden; det återfinnes i flera »fabliaux», man gjorde högst sannolikt äfven visor derom, det blef t. o. m. dramatiskt behandladt (t. ex. i Jodelle's »Eugène»). Vi ega äfven en annan svensk visa, hvilken behandlar detta ämne och t. o. m. bibehåller traditionen trognare än den ofvan anförda; den öfverensstämmer också på flera punkter med den nederländska, ehuru diktformen är mera olika. Denna visa om »Bonden och Munken» har af Max. Axelsson upptecknats i »Vesterdalarne» (1855): »Bonden var en danneman, Han skulle till Rom rida» etc.; dess omqväde lyder: »Då bonden var inte hemma», i sista stroferna, analogt med den nyss genomgångna nederländsk-svenska »Hoj»-visan, ersatt med »Tro då var bonden hemma». Liksom i den nederländska versionen förplägas älskaren af bondhustrun med mat och dryck. I denna svenska visa undslipper han deremot icke bondens vrede: »Bonden inom dörren steg, Nappade munken i locken ... Bonden både piska och slog, Tro då var bonden hemma»; men slutet liknar åter mera den neder-

1) Folklifvet i Skytts härad s. 80.

ländska: hustrun morskar sig också och »Midt på golfvet hålla de ting, Så att spillror flögo omkring», och bonden lofvar till sist: »Jag skall hålla hus åt dig, Ja, du skall lära lyda mig, Tro då var bonden hemma». — Åter en annan, sannolikt till samma grupp hörande visa, är den bekanta »Skymtar du för gluggen, kär söten min», af Arwidsson meddelad under titel »Det misslyckade besöket»; åtskilligt tyder nemligen på att besöket icke alltid blef så misslyckadt, men att »gubben» slutligen öfverraskade älskaren. Så framställes också saken i en af Afzelius i Sagohäfderna (II s. 134 f.) meddelad variant, hvarest förklaras, att älskaren enligt traditionen skulle varit en munk från Husaby, hvilken af mannen slutligen blef fångad i ett vargnät. Arwidsson anser denna Afzelii förklaring vara ett foster af hans lifliga inbillning; men här synes den annars fritt fantiserande Afzelius verkligen haft en tradition att bygga på. »Det misslyckade besöket» har för öfrigt hos oss varit mycket populärt; i skillingtrycket synes visan dock icke hafva inkommit förr än på senare tider och då dels försedd med Arwidssons prosaförklaring, dels och ännu oftare med en versifierad sådan, gjord efter Afzelii berättelse af J. G. Carlén och först offentliggjord under titel »Munken i Husaby» i Carléns »Romanser ur svenska folklifvet jemte andra dikter» (1846): »I gamla Husaby forna kloster» etc. Ännu i dag, liksom sannolikt redan under medeltiden, sjunges således hos oss om munken, som var älskare åt bondens hustru, ehuru hvarken skillingtryck eller visböcker bevara några äldre uppteckningar än från vårt århundrade. —

Under äldre tider voro *boktryckarne* de egentlige spridarne af skillingtrycket: de icke blott tryckte visorna, utan hade ock valt dem, stundom uppträdde de t. o. m. sjelfve såsom författare, och de hade troligen en af sina bästa inkomster på försäljandet af dessa visor tryckta »i Åhr» eller »i Går» eller »nu på stunden». Visorna såldes också i kryddbodarne samt af kringvandrande försäljare[1]), om hvilka det heter i en gammal visa (tryckt 1694).

1) R. Bergström anför i Landsmålsföreningarnas Tidskrift 1888 några yttranden från slutet af förra århundradet om de talrika visutskrikande pojkarne i Stockholm.

Gatskrikar' som will ha så det spijsar
Säljer en hop med Fikanterij,
Kiära Far kiöp en wacker ny wijsa,
Säijer han, hör hwad skiön melodij?
Ty rätt så här skall man henne sjunga:
Trall trall trall.

Hufvudorten för visornas kolportering har väl under nästan alla tider varit Stockholm. Någon bestämd statistik kan emellertid icke upprättas förr än från och med 1700-talets senare del; dessförinnan utsattes sällan tryckort eller tryckeri (oftare tryckår). Att emellertid en stor del af de visor, som under 1600-talet utkommo tryckta »i Åhr», — från 1500-talet har man få skillingtryck i behåll — härstammade från Reusnerska, Meurerska och Keyserska officinerna i Stockholm samt väl äfven från Curios och Keyser d. y:s i Upsala, får ju anses sannolikt. Men utom dessa vår litteraturs hufvudcentra framstodo redan nu längre eller kortare tider tryckerier i Linköping och Westerås samt Kalmar, Norrköping och Jönköping. Från Kalmar har man jemförelsevis många visor med utsatt tryckort och -år, från 1620- och 1630-talen, således tryckta hos Christopher Günther, hvilken omkring tio år idkade boktryckerirörelse der och sedan (1635) flyttade den till Linköping. I Norrköping och Jönköping, hvarifrån visor utgåfvos i synnerhet på 1680-talet, hade tryckerierna ej heller långvarigt bestånd under detta århundrade. En David Kämpe, som en kort tid hade tryckeri i Norrköping, derefter några år i Lund och sedan i slutet af 1600-talet i Stockholm, synes särskildt lagt sig på skillingtrycket och uppträdde äfven någon gång som författare[1]. Från Linköping har man efter Günthers tid en mängd vistryck från 1600-talets senare del, då Daniel och (sedan) Abraham Kempes tryckeri der florerade (till 1715). Den nitiske biskop Spegel uppmuntrade mycket detta tryckeri, och det är icke osannolikt, att Spegel utvalde, kanske också stundom författade särskildt de andliga visor, som derifrån utgingo. I Westerås hade under århundradets förra del

1) T. ex. vid jubelfesten 1693, då han utgaf en »Swea Frögdesång» i visformat; se Samlarens extra häfte 1893 s. 78.

den kraftfulle Johannes Rudbeckius haft ett ännu mera direkt inflytande på tryckeri-rörelsen; och samma af Rudbeckius anskaffade typer och vignetter, som man ser i Westeråstryck från 1620-talet, förekomma i en mängd (utan ort och år) tryckta skillingvisor långt in i följande århundrade.

Ett liknande förhållande som i Linköping, hvad stiftschefens ställning till tryckeriet beträffar, finner man något senare i Skara. Jesper Swedberg lät sjelf i början af 1700-talet trycka flera visor der, t. ex. den till »Ungdoms Regel och Ålderdoms Spegel» hörande, länge populära och ofta omtryckta visan: »Så gläd dig du Yngling i ungdomen din»[1]). Det var tydligen på biskopens

1) Swedberg figurerar också sjelf i folkvisan, nemligen i en under nästan hela förra århundradet känd och sjungen »Wälment Bröllops Wijsa», som »sjunges af en Dahlkarl på resan till Rumbolandet, då kullorna wippa, hoppa och trippa. .. Walborsmåss-dagen» med början »Sen vi i Dahlom ha lyckta at träda». I dess tredje strof heter det nemligen: »Hwarest wi wandrom och kommom och fara Höres Biskop Swedbergs namn för oss wara... Arbet hos honom jag endast wil söka». Visan synes ursprungligen varit skrifven till ett hos Swedberg hållet bröllop (och sannolikt först tryckt i Skara), t. ex. Catharina Swedbergs bröllop 1714 med bergmästaren Lars Benzelius (Benzelstierna). I ett tryck står dock »Wallbormäss Dagen 1723», och så sent synes icke någon af Swedbergs döttrar blifvit gift. I ett skillingstryck, Gefle 1798, säges visan sjungas som »Kjör up i Dalom och runda på tappen». Med dessa bekanta ord börjar emellertid sjette strofen i Bröllops-Wijsan: »Kiör up i Dahlom och runkom på tappen, Kiärora god wänner, I runkom på kappen, Wara ey sena där, Tänk på den torstig är...» Första raden i denna strof, liksom hela visans rytm och schwung, synes vara tagen från en annan ofta i skillingtrycket under namn af »En lustig Dale-Dantz» förekommande visa med början »Nordkölden bittra så mycket uträttar»; i dess femte strof förekommer nemligen den omtalade raden: »... Kör upp i Dalom och runk uppå Tappen Nu fins öhlet ny Uthi hwarje By, Knopa lät gå medan-Julen står på». Denna melodi »Kiör upp i Dahlen» har Adolf Lindgren påträffat i »En tabulaturbok från Kalmar» (se Ny Illustrerad Tidning 1893 n:o 49); men han har icke känt till »Dale-Dantzen», hvarur de endast utsatta inledningsorden tagits. (Annars angifves i äldre tryck af Bröllops Wijsan en annan visa såsom representant för denna melodi: »Medan jag sitter och glammar med Eder»). — En annan i nämnda tabulaturbok förekommande melodi angifves skola sjungas med orden »Skiönsta min h — ? — som iag har fehlat»(?), hvilkas fortsättning saknas. Äfven denna visa förekommer i skillingtrycket, t. ex. i ett tryck från början af 1700-talet såsom »En ny skiön och behagelig Wisa»: »Skiönsta min hwad är som jag har fehlat, Hiertans säg hwad har jag giordt» o. s. v. i 8 strofer.

initiativ, som der alltjemt under 1700-talets tre à fyra första decennier en mängd religiösa och moraliserande visor tillkommo.

I Skåne började nu svenska visor spridas. Från Malmö, som då och då egde tryckeri, utgingo dock länge äfven danska sådana; så t. ex. anses den bekanta visan om »Bondestanden och deris Embede: Bonden han agter paa Tiden», vara tryckt der 1665 och ännu i början af 1700-talet finner man någon gång danska eller dansk-svenska i det skånska skillingtrycket. I det Haberegerska tryckeriet, som från Universitetets grundläggning till 1727 florerade i Lund, några år under Carl XI:s tid flyttadt till Malmö, synes man annars varit mån om att trycka god svenska. Både under Vitus och Abraham Habereger utgafs rätt mycket vistryck från Lund, och jemförelsevis mera än under efterträdarne Decreaux och Berling.

Jemte Stockholm, der under 1700-talet, utom Wernerska (»Kungliga») tryckeriet, Lars Salvii må omnämnas, och Linköping, der P. H. Pilecan († 1741) följde i Kemparnes fotspår, framstodo under frihetstiden i fråga om vistryck Carlskrona och, något senare, Örebro och Gefle. Från det 1728 upprättade Amiralitetstryckeriet i Carlskrona utgick t. ex. ett af de första tryck man känner af Sinclairsvisan. I Örebro började det bekanta Lindhska tryckeriet år 1752 sin verksamhet, och utgåfvos efter denna tid derifrån en mängd visor. I Gefle anlade C. P. Sundqvist år 1761 det sedan af hans son C. G. Sundqvist till år 1839 skötta, högt ansedda Sundqvistska tryckeriet. Jemte Stockholmstryckerierna, och mer än de flesta af dem, var det detta tryckeri, som spridde Dalins, fru Nordenflychts, Bellmans, fru Lenngrens, Franzéns och andra våra stora skalders visor bland folket.

Af yngre tryckerier kunna endast få sättas vid sidan om det Sundqvistska, hvad beträffar producerandet af skillingtryck. Bland dessa få må först omnämnas det Axmarska tryckeriet i Falun (1786—1821), hvars innehafvare också synas sjelfve riktat skillinglitteraturen med egna alster. Bland Faluns senare boktryckare förtjena bokhandlanden P. A. Huldberg (från 1838) och hans när-

maste efterträdare ett särskildt hedrande omnämnande för deras sträfvan att genom omtryck af vackra gamla och äfven bättre nyare visor gifva en god riktning åt folksången[1]).

Samma fördelaktiga omdöme förtjenar knappast A. J. Sylvenius, hvilken i Stockholm tryckte en mängd folkskrifter i slutet af förra och början af detta århundrade. Han blef, såsom Klemming berättar, flere gånger varnad eller tilltalad för att hafva tryckt »den svenska bokpressen vanhedrande pennealster», bland annat också »Fångvisor», hvilkas tryckande redan 1749 blifvit förbudet. Sannolikt såg man Sylvenius med oblida ögon egentligen derför att han tryckte nya politiska visor, som den ljusskygga regeringen under Gustaf IV så fruktade och förföljde. Och kanske fick han ganska oskyldigt lida för sitt skillingtryck. Från hans lokal på Göthgatan gick i alla händelser ut mycket, som folket ännu i dag sjunger. — För spridningen af vistrycket verkade i början af 1800-talet äfven »Boklådan vid Jacobstorg», såsom R. Bergström berättar. — Af öfriga Stockholmstryckerier, som riktade skillinglitteraturen, framstår under vårt århundrade Kgl. Ordensboktryckeriet, ledt bl. a. af J. P. Theorell och faktorn J. H. Fahlman, på grund af sitt omsorgsfulla val af visor. Här utgingo t. ex. många af Tegnérs dikter i skillingtryck. Äfven kan Elméns och Granbergs tryckeri omnämnas: det innehades en längre tid af Ludv. Öberg, fader till »Ax. Ivar Ståhl», hvilken senare några år skötte rörelsen, till dess den öfvertogs af P. A. Huldberg. Den förnämsta försäljningslokalen för skillingtryck har under de senare årtiondena varit hos »C. Kihlberg. Södermalmstorg», som bestält visor från flera olika tryckerier. F. n. finnas i Stockholm några mindre sådana, från hvilka visor utgå, icke sällan af dålig beskaffenhet eller med revolutionär (socialistisk) tendens.

Några landsortstryckerier från våra dagar förtjena omnämnas, derför att de tryckt visor numrerade i en fortlöpande serie. Så gjorde redan det Lefflerska (Akademiska) tryckeriet i Upsala,

1) Hos Huldberg trycktes äfven visor på andras förlag, t. ex. G. Hedmans och Ludv. Lundströms, de förra numrerade.

hvarifrån en serie »Visor och Berättelser jemte andra Småstycken» (mest under 1830-talet) utgick. Mot århundradets midt trycktes numrerade visor hos J. F. Säfberg i Köping. Och under två à tre decennier (ända in på 1870-talet) tryckte bokhandlanden C. G. Södergren i Wexiö synnerligen väl valda »Visor och Småstycken», hvaröfver t. o. m., åtminstone i början, katalog utkom (tryckt i samma visformat).

Trenne andra landsortstryckerier, som länge florerade, hafva också utmärkt sig för spridande af visor bland folket: det Raamska tryckeriet i Norrköping, J. P. Lundströms i Jönköping[1]), samt Ekblad & comp:s i Westervik, hvilken senare firma är en bland de mest framstående i visors tryckande och äfven deras spridande genom bokhandel, både fast och ambulerande. Så må också i korthet omnämnas Westinska tryckeriet i Kalmar, Stenbeckska och Johanssonska i Carlshamn, det Lundbergska i Lund (1843—1869), Ridderstads i Linköping, af Klerckers i Hernösand, Luleå och Haparanda samt slutligen det Anderssonska i Malmö, som bland annat vanligen förmedlar de danska visornas öfverförande till Sverige, men der äfven äldre och bättre visor, väl mest på beställning, omtryckas.

Det nu senast anförda, som i mycket skulle kunna kompletteras genom upplysande notiser, tjenar blott såsom ett litet bidrag till kännedom om *spridningen* af folkets visor. I detta afseende är ännu ganska litet uträttadt. Först genom en någorlunda fullständig visbibliografi kan denna liksom flera andra frågor rörande folkets visor besvaras. Äfven beträffande visornas *ålder* och *ursprung* återstår synnerligen mycket för forskningen att göra. Detta gäller också de vanligen s. k. »folkvisorna» d. v. s. de äldre balladerna, åt hvilka man annars hittills egnat mesta uppmärksamheten. Få af dem äro så omsorgsfullt behandlade som »Våra

---

1) I Jönköping följde flera andra tryckerier (C. J. Lundströms enkas, O. F. Bergmans och bokhandlanden A. E. Lundströms) det utaf den af Victor Rydberg besjungne »gubben Lundström» gifna exemplet.

äldsta historiska folkvisor» af H. Schück[1]). De öfriga historiska visorna, som endast delvis samlats och bearbetats af Hyltén-Cavallius och Stephens, vänta ännu på en grundlig undersökning. Och de andra yngre populära visorna, hvilka för det mesta ega en lyrisk (erotisk, idyllisk, humoristisk, allmänt moraliserande eller verldsbetraktande, religiös) karakter — huru föga studerad är icke denna »nyare folksång»!

I fråga om dessa senare dikter, inklusive de historiska, ända från 1600-talet till våra dagar har man först att, hvad deras ursprung beträffar, söka besvara spörsmålet: hvem är *författaren?* Författaren? Till »folkvisor»? Tror man då verkligen ännu med Hammarsköld, Atterbom och deras eftersägare, att dessa bland folket spridda nyare dikter uppstått bland folket eller åtminstone haft obekanta skalder till upphofsmän? Ju mera man forskar, desto mera finner man, att dylika populära visor författats af just de bekante diktarne, Hammarskölds »pundhufvuden». Se här ett förträffligt exempel: den för sina långrandiga »Riksdags-Memorial» m. m. bekante landtmätaren Wilhelm Kruse anses väl allmänt vara ett typiskt dylikt »pundhufvud»; och dock har han författat icke en, utan flera af folket allmänt och länge sjungna visor. Såsom vi nyligen vid genomgåendet af hans egenhändiga handskrifter[2]) funnit, är det han, som diktat den ofvan omtalade ända in i våra dagar sjungna visan »Våra fäder gingo på, fast de fingo stötar»; han har också skrifvit andra under Carl XII:s tid och sedermera populära soldatvisor, såsom »Minsta droppan lifligt blod», »Modige Piltar och Bussar i fält», »Carolus den tolfte vardt konung i frid». — Hade den för efterverlden föga bekante skalden Olof Broms efterlemnat lika noggranna anteckningar om sitt författarskap som Kruse, skulle man kunnat göra än märkligare upptäckter. Man vet nemligen om honom att, när han behöfde penningar, skref han visor och sålde till boktryckarne att låta utgå i skillingtrycket. Och han var på sin

1) Historisk Tidskrift 1891. Jfr om »Toveviserne» en uppsats af J. Paludan i dansk Historisk Tidskrift 1894.

2) Förvarade i Upsala Biblioteks handskriftsamling under signum V. 48 a.

tid vida mer berömd än Kruse. — Många skalder både före och efter Broms hafva säkerligen handlat på samma sätt: deras författarskap har blifvit okändt för efterverlden, men folket sjunger kanske ännu deras visor.

Emellertid gifva bekante skalders redan bekanta dikter, ända från Wiwallii tid, tillräckligt många exempel och bevis på vårt påstående. Man göre sig blott besvär att undersöka visböcker och skillingtryck! Och det bästa, som folket sjunger, utgöres ännu i dag, bredvid några spridda rester af de gamla »folkvisorna», af våra stora skalders dikter. En *visbibliografi* skulle fullständigt bekräfta detta. Af en sådan skulle man också kunna se, huru förvånande snart dessa dikter blifvit folkets egendom. Huru intressant vore det icke att undersöka t. ex. när Bellmans många visor och skämtskrifter först utkommo bland allmänheten — många anträffas i skillingtrycket långt innan Fredmans-verken utkommo samlade — och i hvilken grad och omfattning de bibehållit sig i folkmunnen! Och på samma sätt kan och bör förfaras med de många populärblifna dikterna af Dalin, fruarna Nordenflycht och Lenngren, Franzén, Vallerius, Wallin, Tegnér, Nicander, Dahlgren, Runeberg, Beskow, Böttiger, von Braun, Sehlstedt, Wennerberg, Snoilsky, för att icke tala om alla »dii minores». Detta är en fråga, som man i litteraturhistorien, både i monografier och i större öfversigter, hittills alltför mycket förbisett; och dock är det en af de mest vigtiga uppgifterna rörande kännedomen om litteraturens etnografiska och kulturhistoriska betydelse denna, att undersöka i huru hög grad våra *konstdikter blifvit folkets visor.*

E. Wrangel.

Andreas Arvidis Manuductio

Ad Poesin Svecanam Thet är / En kort Handledning til thet Swenske Poeterij / Versz eller Rijm-Konsten.

Detta arbete, tryckt i Strengnäs 1651, det enda, som låtit efterverlden ihågkomma Strengnäslektorn Arvidis namn, är förtjent af ett närmare studium. Utan att i många punkter vara originelt, är det en ganska karakteristisk renaissancepoetik, gjord af en man med både förstånd, god uppfattning och en ej oäfven om också temligen begränsad beläsenhet på området. Den är 1600-talets svenska nationalpoetik och motsvarar sådana arbeten som Opitz *Buch von der deutschen Poeterei* eller Webbes *Discourse of English Poetrie* — om också med den torftigare, mer inskrumpna formning, som allmänt europeiska litterära företeelser gerna få i Ultima Thules karga jordmån och hårda luftstreck.

Arvidis bok har korteligen omnämts af flere af våra äldre litteraturhistorici, af Hammarskjöld, Atterbom, Wieselgren och Malmström, men egentligt studerad har den först blifvit i våra dagar först af Kock ur företrädesvis språkhistorisk synpunkt i hans arbete om den svenska accenten, sedermera rent litteraturhistoriskt af E. Meyer i hans monografi öfver Gustaf Rosenhane och af E. Wrangel i dennes afhandling om det Carolinska Tidehvarfvets Komiska Diktning. Ingendera af dessa framställningar är uttömmande, och Meyers lider dessutom af den missuppfattningen, att Arvidis skrift ensamt skulle vara en kalkering på Opitz berömda manifest, medan den lika mycket hvilar på andra källor.

Arvidis Manuductio inledes med en dedikation på alexandriner till Carl Gustaf:

O Segersälle Hielt / Högborne Herr och Förste /
O Swea Rijkes Tröst / Näst Drottningen then största /

Som ett totalomdöme om alla Arvidis dikter — som t. ex. den i detta afseende karakteristiska bröllopsdikten vid Carl X Gustafs giftermål[1]), kan man framhålla, att den hederlige Strengnäslektorns brist på poetisk begåfning försonas af ett visst godlynt och trohjärtadt drag, som kryddar hans eljes så obehändiga verser. Detta gäller äfven denna dedikationsdikt. Om arffursten egnat någon uppmärksamhet åt det ringa »Pappersvärk» Arvidi i undersåtlig ödmjukhet egnat det »Påwelske anhangs» besegrare och »successionens» betryggare, har han måst småle isynnerhet åt de rader, i hvilka den förste kritiske lagstiftaren i den svenska litteraturen skildrar sig sjelf på sin pegasus som en gosse på sin käpp:

Min Häst är lijk en Käpp / med huilken jag här rijder
Moot Eders Nåde nu: Men Gud wil andra tijder /
När han thet så förseer / Förståndet meerar sigh /
Medh andra Hästar iagh tå wil försörja migh /

Detta poetiska mästerprof är dateradt d. $^{28}/_{2}$ 1651. Härefter följa fyra hyllningsdikter till Arvidi, alla från berömdheter i det dåtida Strengnäs, men föga kända utom den gamla biskopsstaden vid Mälaren. Det är först och främst Arvidis vän och kamrat, lektorn i matematik vid Strengnäs skola Andreas Thorinus[2]), som

---

1) Om Andreas Arvidis dikter — hvilka ej sakna sitt gemytliga behag, och ej heller en viss lyrisk fläkt, om det är han, som författat det *Oda trochaica*, som utgifvits till ett bröllop i Strengnäs 1657 (E. Wrangel, Det Carol. Tidehvarfvets Kom. Diktning, s. 64), samt andra skrifter skall jag tala i samband med hans biografi.

2) Andreas Thorinus, »förmodligen född på Thorö», Math. Lektor vid Strengnäs Gymnasium 1643, Theolog. Lektor, prost i Ö. Selö 1652, död som Prost i Sorunda 1670. Har skrifvit en *Berättelse om Svenska Antiquiteter* ingifven i Kgl. Antiquitets Collegio. *Aurelius:* Strengnäs Herdaminne I, *Dryséen:* Lektorer vid Strengnäs Gymnasium. 1651, samma år, som Th. hyllar Arvidi i dennes Manuductio, har Arvidi hyllat Th. med anagram och latinska disticha i Thorinus *Disputatio Theologica de Angelis*.

i latinska disticha med Horatiansk färgläggning prisar sin utmärkta och vällärda vän. »Sunt qui» — de finnas, som hafva åtskilliga fåfängliga nycker och sysselsättningar; om Arvidi deremot heter det:

Isthæc dum spernit Svecanæ namque poësis
Author perdoctus, artem animoque colit.
Hercle bonus labor et perplurima commoda promit,
Quæ laudis studium, fama decusque ciet.
Qui intendit animum studijs, doctæque Poësi
Ille sibi immensas conciliabit opes o. s. v.

Laur. Johannes Bodælius[1])? tillförordnad lärare vid skolan, hvilkens poetiska ådra Arvidi också anlitat för exemplet på alexandrinen i sin *Manuductio*, lemnar derpå ett svenskt »Oda Trochaica», hvarpå Arvidis vän och svåger, Josias Joseph Fougdonius[2]) gifver ett uppbyggligt anagram ur Andreas Arvidis namn, lyktande med att på alexandriner komplimentera sin svåger som den »swenska Opitz». Johannes Jonæ[3]) afslutar samlingen med ett par latinska disticha.

Arvidis manuductio inledes med ett företal, i hvilket han redogör för de orsaker, som »bewekt» honom att författa och publicera sitt verk. Man har — förmenar han — länge väntat, att det skulle utkomma en handledning för det svenska poeteriet, men de personer, som egde »sådant förstånd och wetskap», som härför kräfdes, voro antingen upptagne af andra högre värf, från hvilka de icke utan »den störste Rijksens Affsaknad» kunde dragas, eller också hindrade af enskilda bekymmer och omsorger. Här har han helt säkert tänkt på den lärde Johannes Matthiæ, f. d. innehafvare af Upsala universitets första poetiska lärostol, och Stjernhjelm, hvilkens dikter han citerar såsom mönster, med samma förkärlek

1) Död som Capellan i Södertelje 1684, har skrifvit tillfällighetsdikter, men den rondeau (tryckt i Manuductio), som Hammarskjöld och efter honom Wieselgren tillägga honom, är en ren öfversättning från danskan ur Ravn-Corvinus.

2) Son till den kände psalmförfattaren J. M. F., död ung.

3) Jonas Jonæ? Capellan i Stigtomta, död 1675.

som Webbe Spensers The Shepheard's Calender. När Arvidi nu företagit sig att fylla deras plats, skedde det af flere orsaker, af hvilka de följande näst »den Aldrahögstes Loff, Pris och Ähra», voro de viktigaste.

Först och främst drefs Arvidi till sitt företag af det svenska Poeteriets »höge och stoore Anseende sampt Wichtigheet». Den svenska diktkonsten öfverträffade nämligen enligt Arvidi till och med antikens, deruti nnan att den icke blott iakttog stafvelsers »Mått och Liud effter de Grekers och Latiners Sätt och Wijs», men äfven »Cæsuras och Rimslutande» samt till sist en »oförwänd Ordning på Orden». En Musei, Homeri och Hesiodi åhörare skulle derför sätta den svenska diktningen högre än sin egen tids. Denna tanke är egendomlig för Arvidi, och torde ej återfinnas åtminstone i den tidigare renaissancens poetiker. Du Bellay och Opitz vilja på sin höjd vid en dylik jemförelse häfda vulgärspråkens lämplighet för poetisk behandling, och bevara alltid innerst en skygg vördnad för den klassiska konstens oupphinneliga skönheter — och äfven i fråga om diktningens metriska teknik hysa de en likartad känsla. Det är den, som väckt till lif hela den antikiserande skola för qvantiterad vers, hvilken under renaissancen egde representanter i alla länder, och hvilkens nordiska teoretiker var dansken Bertil Knudsen Aquilonius. Men äfven der en ny princip — accentens och rimmets — erkändes som basis för de moderna språkens vitterhet, såg man i denna halft en medeltida förirring, som nu allt för mycket inrotat sig för att kunna undanrödjas, och hvilken man sökte så mycket som möjligt leda i kompromiss med antikens regler[1]). På sin högsta höjd kunde man som George Puttenham skrifva, att den moderna litteraturen i stället för de klassiska företrädena hade »twentie other curious points in that skill more then they ever had, by reason of our rime and tunable concords or simphonie, which they never obserued»[2]). Men att rent af sätta

1) *Paludan:* Renaissance Bevægelsen i Danmark, s. 410 etc.

2) *George Puttenham:* The Arte of English Poesie. Reprints E. Arber, s. 22. Samma åsikt om den nationella litteraturens jemngodhet med den antika uttalar också *Pasquier* i sina Les Recherches de la France.

den fosterländska diktkonsten öfver den antika, hade först kunnat uppstå hos tyskfanatiska svärmare och hyperpatrioter, som *Schottel* och *Zesen*[1]), men en sådan blind nationell sjelföfverskattning stämde väl ihop med den otyglade svenska sjelfkänsla, som glödde hos alla storhetstidens män, hos Olof Rudbecks samtida. De öfriga skälen, som sporrat Arvidi till hopskrifvandet af hans Manuductio äro af mer praktisk och privat natur. De studerande behöfde en handledning, och Arvidi kände det som en plikt mot sitt lärarekall att nerskrifva en sådan. Till sist hade han stärkts i sitt uppsåt af »någres idkelige och trägne begäran och åstundan». Företalet slutar med en bön till den »som är en Konstnäär öfver alla» — ett fromt ordlekande, som ej är ovanligt i tidens poetiker, och som Arvidi troligen fått idén till hos Scaliger[2]).

Arvidis första kapitel »hwilket innehåller någre Spörsmåål och Frågor medh theras Swar och Bijlagor, angåendes thet Swenska Poeterij i gemeen», är en allmänt orienterande inledning. Arvidi uppkastar först frågan »om thet Swenska Språket är fullkomligit bequemligit til Poeterij»? Detta spörsmål besvaras naturligen jakande. Poesien är ej bunden till något särskildt språk, och om svenskan ej ernått all önskvärd utveckling, beror det blott på vår egen »Owetigheet och Oflijt». Tankegången är här densamma som i Opitz 4 kapitel »Von der deutschen Poeterey» — och i ordalagen finnes en aflägsen, troligen tillfällig likhet med några ställen hos Du Bellay[3]). I samband härmed upptager Arvidi frågan, om antikens regler kunde gälla äfven för det svenska »Poeterijt»? Men detta förkastas med patriotisk stolthet. »Althenstund wårt Språk är itt Hufwudspråk»,

1) En besläktad patriotisk hänförelse hos Schottel och Zesen, jfr. *Borinski,* Die Poetik der Renaissance passim.

2) *Julii Cæsari Scaligeri:* Poetices libri septem 1586 s 1. I 1. Non ut alie, quasi, Histrio, narrare, sed velut alter deus condere; unde cum eo commune nomen ipsi non a concensu hominum sed a naturæ providentia inditum videatur etc. Så särskildt Ph. Sidney i sin Apologie for Poetrie — — wee Englishmen haue mette with the Greekes, in calling him a maker: which name how high and incomparable — — — — but rather giue right honor to the heauenly Maker of that Maker etc. *Sidney:* An Apologie for Poetrie, Reprints E. Arber, s. 24, 26.

3) *Du Bellay:* Deffense et Illustration, éd. Person, s. 56.

kan det blott lyda sina egna lagar, deremot är ett studium af andra nationers poesi en god väg för att hastigare kunna blifva en »godh Swensk Poet».

Men då den svenska poesien ej blott skall iakttaga den klassiska litteraturens regler, men dessutom äfven de redan ofvan anmärkta andra sakerna: Cæsuras, Rijmslutande och oförvänd Ordning af Orden, så kunde man fråga, om den ej erbjöd oöfverstigliga svårigheter. Härpå svarar Arvidi, dels att den icke är så svår, att man ej med ett godt användande af tiden, kunde tillegna sig den, och dessutom säger ordspråket: Difficilia quæ pulchra. Men huru skulle man då lära sig den »swåra nödigha Verskonst» och hvilka förutsättningar kräfdes för att kunna lyckas derutinnan? Tvenne saker, genmäler Arvidi. Först och främst »naturligh Bequämligheet til sielfwe Konsten», sedan »Läremästare, the ware sigh lefwandes eller döda», som kunna gifva en handledning, hvilken man ock korteligen får af det föreliggande verket. Till läromästarne höra äfven de stora kulturländernas litteraturer. Till det tredje och sista måste man dagligen öfva sig »nu effter then ene Versarten, och nu effter then andre, til thes man på sistone blifwer en fullkommen Poet». Arvidi tangerar här den i poetiklitteraturen idislade frågan, om man födes eller kan utbildas till skald. Hans egen uppfattning framgår af de citerade orden. I denna punkt följer han *Severin Pauelsens Synopsis Prosodiæ Danicæ*, i hvilken författaren, den lärde Sognepresten i Slangerup, också uppsätter en skolastisk treenighet af »natura, disciplina och exercitium» som allt skaldskaps grundförutsättningar[1]).

Liksom Arvidi rekommenderar denne — fast med mindre blygsamhet — på tal om läromästare sin egen bok nämligen »underviisning aff dem som samme ting ret forstaar; som er i detta Tilfæld Prosodia eller Rimkunsten, som her læsis». Arvidis första

1) *Severin Pauelsen Gotlender* Synopsis Prosodiæ Danicæ eller en Kort Extract Af Riimkunsten / befattandes i sig / det fornæmste / som er fornøden at vidis / om dend rette Maal och Maneering / gode och skickelige Danske vers at giøre, Kjøbenhavn 1650. s. 8.

kapitel afslutas med en motivering af dispositionen i den följande framställningen — han vill först behandla »the Ting och Saker som Poeten medh Förnufftet fatta kan endeles sjelfwe Orden, medh hwilke Poeten the fattade Ting och Saker uthföra bör». — Man måste nämligen först hafva konceptionen till hvad som skall skrifvas ner, innan man har sjelfva orden. Det är Scaligers bekanta indelning i res och verba[1]), som här föresväfvar Arvidi, liksom den äfven inspirerat Opitz till sjelfva inledningsorden af hans femte kapitel. Men här skymtar man hos Arvidi äfven en annan källa — nämligen Harsdörffer —, en författare som äfven Columbus i sin ordaskötsel har begagnat. Denne har infört i poetiklitteraturen den omtyckta (ursprungligen antika) paradoxen »min dikt är färdig så när som på orden» — ett infall som äfven Arvidi här använder. Olyckligtvis äro helt obetydligt af dennes skrifter mig tillgängliga, och jag kan ej afgöra, om det är hans bekanta *Poetische Trichter* eller den *Zugabe* han fogat till VI delen af hans »Gesprächspiele» *Vom rechten Gebrauche der löblichen Poeterey*, som förirrat sig upp till Strengnäs.

I sitt andra kapitel »om the Ting och Saker, hwilka det Swenske Poeterij, så wäl som alle andre ansar och anseer» tager Arvidi i tu med de olika diktarterna. I likhet med Opitz, hvilkens femte kapitel han i denna afdelning mycket anlitar, begynner han sålunda: »Thet Swenske Poeterij ansar allehanda Saker, så Himmelske som Jordiske, Ja och the som ofwan Himmelen och under Jordenne kunna begrepne och fattade warda, antingen the med Lijff och Anda begåfwade äre eller och icke». Det är det Aristoteliska *οἷα εἶναι δεῖ*, som af renaissancepoetikerna mer och mer förvandlats till en oinskränkt fribetslösen, som gaf skalden herradöme öfver alla kända och diktade verldar[2]). Men denna så fritt fungerande diktkonst är dock sjelf bunden af kompositionens tvänne grundvilkor — *inventio* och *dispositio*. Arvidi definierar dessa termer ordagrant

1) *Scaliger* s. 201, s. 744. *Borinski*, s. 194.

2) *Borinski*. s. 71.

efter Opitz[1]), men han behandlar dem derpå vidlyftigare, belysande dem med ett citat ur Horatius Ars Poetica. Möjligen har här förelegat ännu en källa[2]), möjligen har Arvidi sjelfständigt ändrat en smula i Opitz med anknytning till Horatius, som han flitigare än Opitz citerar i hela denna afdelning. Härefter vidtager sjelfva läran om diktarterna, och man återfinner här renaissancepoetikernas mest allmänna loci communes. Naturligtvis sker begynnelsen med tidens estetiska älsklingsbarn, eposet, den *Heroiska dikten*, »gemeenligen widlyfftigh sampt innehåller höge Saker och wäsende», som Arvidi efter Opitz kallar och definierar den. Nu följa de kända reglerna för den episka kompositionen om »inventio, propositio och narratio» och sist den ej mindre bekanta uppmaningen att begynna »in medias res», som alltifrån Horatius och Vida (II: 60—4) säkert som amen i kyrkan återfinnes i alla tidens kritiska försök öfver epiken.

Ej fullt så vanlig är Arvidis slutmaning att »besluta medh något tänkvärdigt». Det är ett af de få ställen i hans Manuductio, der man kunde tänka på hans svenska föregångare Fornelius, som (ordagrant efter Viperanus) har samma lärdom: extremum aliquo nobili exitu terminabit. Sedan kommer Arvidi till tragedien, som han åter definierar efter Opitz. Den är till sitt »Mayesteet» likartad med Eposet men »lijder sällan ringa Standz-Personer och slätte Saker», utan handlar om »Konungzligh Lefwernes Farligheeter och för then skull i henne införas Suckan, Landzflychtigheet, Mord och Brand och annat fasligit». Det är det bekanta tragiska receptet från Scaliger (III: 97), som Opitz återgifvit i reducerad form. Den krigiska renaissanceäfventyraren Scaliger var frikostigast på fasliga motiv. Redan den kammarlärde Opitz har

1) *Opitz* öfversätter här sjelf Ronsards L'abrégé de l'Art Poétique. *Beckherrn* Opitz, Ronsard und Heinsius s. 32. *Berghoeffer:* Martin Opitz' Buch von der deutschen Poeterei. Paralell. s 114.

2) *Viperanus,* De Poetica libri tres. Antv. 1579, s. 65, som är den af humanistpoetikerna, hvilken ifrigast citerar Horatius har följande: Tota igitur materia primum inuenienda; deinde disponenda, — — — och sedermera samma Horatianska citat som Arvidi I: 18. — Möjligen är det här Harsdörffer, som skymtar vid sidan af Opitz.

en smula förmildrat genren — och den beskedlige Strengnäslektorn stryker alldeles bort blodskam, fadermord och alla andra starka kryddor som den ursprungliga renaissancepoetiken (med Seneca för ögonen) rikligt bjöd på. Arvidi inflätar oberoende af Opitz en anmärkning om, att tragikern skall noga veta, hvad som bör ske inne på scenen och hvad som der blott bör berättas och till stöd härför citerar han Horatius[1]. Efter Tragedien behandlas Comedien, Satyren och Epigrammet i den noggrannaste efterlikning af Opitz. Satyrici skona icke ens sina bästa vänner eller sig sjelfva »på thet the thes bättre må komma til wäga at fatta andre widh Näsan», och Epigrammet brukas hälst i »Veneriske Saker». Eclogen som behandlas härefter säges vara »Herdewijsor, *hwilka förmälas at wara the älste Dickter*, effter såsom Herdarne hoos theras fää, fåår och Geetehiordar, mer obehindradt än andre städz om theras Buskehandel, fääbeet, Sädes och Skiördetijd, Nättierij, Fiskeredskap och annat slijkt sungit och på theras *Lurar sampt Wallehorn* spelat oc blåsit hafwa». Fortsättningen, som ytterligare karakteriserar eclogens innehåll, är liksom en del af den citerade meningen efter Opitz. Men den egendomliga notisen om Eclogen som den älsta diktarten återfinnes ej hos den tyske Aristarken utan torde stamma direkt från Scaliger, hvilken utvecklat den åsikten i sin behandling af pastoralen (I: 4) — en åsikt som Harsdörffer äfven omfattar i sin *Poetische Trichter*. De derpå följande afdelningarne om Elegia, Hymni, Sylvæ och Lyrica följa dels Opitz, dels Horatius. Opitz något drastiska ord om lyrikens ämnen »buhlerey, täntze, banckete, schöne Menscher, Gärte, Weinberge, lob der mässigkeit, nichtigkeit des todes», parafraserar Arvidi sirligt och anständigt sålunda: sköne Trädgårdar, sött Wijn, sköne och artige Jungfrwer, Liufligh skugga, konstige Krumsprång och polenske Dantzer, Dödzens ringa skattande» etc. Den sista diktarten Arvidi upptager är Echot. Här använder han för första

1) *Ant. Seb. Minturnus:* De Poeta libri VI Venet. 1559 s. 190. Quia tamen quæ sunt ejusmodi, si ostendantur indignationem afferunt audienda sunt potius quam spectanda, ut offensio vitetur. Nam probe Horatius. Och sedan samma Horatiuscitat som Arvidi.

gången den källa, som gifvit stoffet till hela hans prosodiska afdelning: *Ex Rhythmologica Danica MSC, Epitome brevissima sic selecta et digesta per Johannem Michaelium Corvinum*[1]). Detta utdrag, det enda vi hafva kvar af den framstående kritikern Hans Mikkelsen Ravns poetik gaf Arvidi indelningen af *Echot* i tvänne slag: veræ och nothæ, — verkliga echon och blott rimmade genljud[2]).

Arvidis tredje kapitel »Om orden, huru thet Swenske Poeterij med them umgåår, och först om theres Elegantia, Skönheet och Härligheet», motsvarar Opitz sjette, och är liksom detta en samling af språkliga och stilistiska regler men utom Opitz har Arvidi här starkt användt den motsvarande framställningen i Ravns Rythmologia (Cap. III, 4 leges). Utgångspunkten är diktionens klarhet och renhet, och liksom Opitz berör Arvidi först och främst frågan om det litterära språkets ställning till dialekterna. Men än närmare än Opitz följer Arvidi här Severin Pavelsen. Ehuru det i Danmark också finnas — skrifver denne — »adskillige Provincier til under Cronen, böra dock böcker skrifvas på Siælands maal, som er hos oss ligesom dialectus communis». På samma vis rekommenderar Arvidi det mål, som talas i de landskap, »som mitt i Sweriges rijke belägne äre och med wåre förswenskade Biblijs närmast komma öfwerens». Men i fråga om dialekterna är han — som Ronsard — villigare än Opitz och Pavelsen. Det som är »reent och purt» hos dem kan också brukas. Särskildt måste landsmålet användas »μιμητικῶς» t. ex. när i komedier införas »Dalekarler eller Smålandsbönder». I denna vändning som ej kan ses i källorna[3]) ligger väl en erinran af de många bondscenerna i tidens skoldramer och andra skådespel.

---

1) Soræ 1649.

2) *Schottelius* använder också de lämpligare namnen »Reines Echo und Reimendes Echo» *Buch v. d. Teutschen Reim oder Verskunst.* Wolffenb 1645. III: 9, s. 249.

3) I sitt fullständigare arbete: Prosodia Danica eller den Danske Riimkunst har Sev. Pauelsen en likartad anmärkning om dialekten i Comedien (enligt *Nyerup-Rahbek* Bidrag til Den Danske Digtekunsts Historie II, XLI), men detta arbete utkom först 1671; i hans mig tillgängliga Synopsis nämnes intet derom.

Härefter biträder Arvidi den i alla nationalpoetiker öfliga och helt säkert också välbehöfliga polemiken mot inblandning af främmande ord. Arvidi har i detta samband en god och verkningsfull bild — han liknar språkblandaren vid dem, som en »ärligh Klädningh hemma vthi Huset förruttna låta och sigh medh een fremmande refwen och lappadh Tiggiarekiortel betäckia». Arvidi öfverensstämmer här både i känsla och formulering nära med Stjernhjelm i inledningen till Gambla Swea och Götha Måles Fatebur.

I samband med de puristiska sträfvandena kom hos Opitz, hvilken äfven Ravn-Corvinus här nästan ordagrant följer, frågan om nomina proprias skrifning en fråga af icke ringa betydelse i en tid, då den antika Olympen var en poetisk klädkammare, som dikten ej kunde undvara. Liksom Opitz[1]), hvilkens uttryck och exempel han upprepar, vill äfven Arvidi, att utländska propria skola böjas med inhemska ändelser — dock med Ravns modifikation »quantum Euphonia potiatur». Frälsta från den puristiska bannlysningen äro hos honom, som hos Ravn, hvilken han här använder, några tyska, i språket redan hemtama ord som »andechtigh» och tillfogar han — ur egen fatabur — ord, som stå i frändskap till andra länders språkskatt. Den sista puristiska regeln är en uppmaning, att ej blott i ordval men äfven i vändningar undvika latinisering, och dervidlag är exemplet säkert från Harsdörffer. Det gäller det Virgilianska »vescitur aura», som denne redan nämnt som olämpligt att efterbilda (Borinski s. 202).

Härefter behandlar Arvidi några af de stilistiska fel, som skalden borde undvika — nämligen för att nämna dem vid deras konstord *πλεονασμός αμφιβολία* och *αναστροφή* — sålunda blott tre af de många dylika, som ur de retoriska skrifterna kommit in i den estetiska litteraturen. Alla tre äro ock behandlade af Opitz — dock följer Arvidi i fråga om de två förra närmare Ravn[2]) (hvilkens exempel han här återupprepar).

1) Opitz öfversätter här åter Ronsard, *Fritsch* Martin Opitzen's Buch v. d. deut. Poeterei, s. 50.

2) Opitz har här kanske följt Quintilianus VIII. Jfr *Berghoeffer* s. 137, *Volkmann*, Geschichte der Retorik, passim.

Det sista i kapitlet är ett par sidor om »Bijordh eller Epitheta». Förkärleken för den klassiska litteraturens epitheta ornantia och de ifrigt åtlydda uppmaningarne åt skalderna att efterlikna dem är visserligen ett af renaissancens naivaste uttryck för sitt svärmeri för antiken, något af barndomens förtjusning i skimrande lull-lull, men deri hvilade dock äfven en gryende känsla för det pittoreska, för det fulltoniga, det expressiva och det målande, i hvilken en sida af den moderna litteraturen, som ej är den sämsta, har sin rot. Utvecklingen från kärleken till klassicitetens stående biord till den nutida poesiens smak för »les épithètes rares» — de sällsynta och suggestiva biorden — är ett intressant kapitel af den moderna poesiens historia. Sina vändningar och exempel angående epitheten har Arvidi fått från Opitz och Harsdörffer — han upptager dennes bild att på epitheten igenkänna vi poeten som lejonet på klorna (Borinski s. 199). Arvidi har dervid naturligtvis icke glömt den »nigra hirundo», som flyger genom en mängd renaissancepoetiker. Några andra målande biord som »skyhög», »honungssöt» stamma från Ravn. I de sista exemplen på olika adjektiv, som kunde passa för »strand» och »jord» har Arvidi sjelfständigt efterbildat S. Pavelsen, som gifvit en lång ramsa dylika för ordet »berg».

De korta fyra sidor, som bilda Arvidis fjerde kapitel »Om the Swenske Ordsens mått eller Quantitet» äro väl dock de viktigaste och märkligaste i hans bok, ty i dem formuleras uttryckligen — väl för första gången i den svenska litteraturen — den accentlag, som är den svenska prosodiens hörnsten. Den, som har äran af, att klart och tydligt för de germanska språken hafva formulerat de regelmässiga höjningarnes princip, är som bekant Opitz.

Man har mycket disputerat om, hvarifrån han hemtat denna regel, som gjort hans kanske största berömmelse och i hans samtid lät »Opitzische Verskunst» blifva så godt som liktydigt med korrekt behandlad vers. Gervinus uppkastade den förklaringen, att han lånat teorien från en äldre tysk poet Ernst Schwabe, hvilkens förlorade dikter han i sin Aristarchus mycket prisat, men då

han alls ej framhåller Schwabe som banbrytande härutinnan — och de fragment af dennes diktning, som han citerat, ingalunda konseqvent iakttaga denna grundregel, torde denna möjlighet vara utesluten. Koberstein antager, att han fått teorien från den bekante tyske grammatikern Clajus, som verkligen formulerat den i sin *Grammatica Germanicæ linguæ* 1578, ehuru eljes anhängare af qvantitetsprincipen. Aldra troligast är dock, att Opitz fått den från Daniel Heinsius, som han öfversatt, och hvilken i sina holländska dikter strängt iakttagit teorien. Heinsius kunde både personligen och genom sina skrifter vändt Opitz uppmärksamhet åt detta håll — och redan 1612 fans i Holland teorien klart uttalad af Abraham van der Mylæ i hans arbete öfver det Nederländska språket. Dermed vare huru som helst, med Opitz slog regeln igenom; och återkommer sedermera mer eller mindre klart uppfattad i alla tyska poetiker. Men vanligen söker man härmed förbinda qvantitetsbegreppen eller använder åtminstone den antika terminologien med långa och korta, och ehuru lärde män som E. Hanmann i sitt supplement till Opitz fullt ut förstodo lagens innebörd, uppstod derigenom snart en oklarhet och förvirring i de metriska begreppen, som snarare ökades än aftog i senare arbeten. Sammalunda var förhållandet i Danmark. Paludan har i sitt arbete öfver Renaissancebevægelsen förträffligt framstält detta. I början på århundradet hade Hans Stephanius redan före Opitz 1606 uttryckt en fullt klar åsikt i frågan i ett bref till sin discipel, sedermera norske kanslern Jens Bjelke, och dervidlag varit fullt medveten om det revolutionära i sin uppfattning. Danmarks första egentliga prosodiker P. Jensen Roskilde har i sin originalpoetik äfven klart (efter Clajus) framhållit detta, ehuruväl han som den tyske skolmannen betraktade förhållandet snarare som ofullkomlighet vid språket. Hans efterföljare Ravn uppställer också de facto betoningens lag, ehuru redan han med den vanliga begreppsförvir-

1) Jfr. *Beckherrn*, Opitz, Ronsard och Heinsius 105—108, *Berghoeffer* s. 32 etc., *Borinski* s. 35—46 och *Höpfner*, Reformbestrebungen af dem Gebiete der deut. Dichtung des XVI u. XVII Jahrh. passim.

ringen i stället för accentus använder ordet quantitas och omvexlande begagnar uttryck som *longa* eller *brevis* och *acutitona* och *brevitona* vox. Det är Ravn, som Arvidi här följer. Dennes hufvudprincip »Quantitas dignoscitur solo accentu seu pronunciatione» öfversätter han med »The Swenske Ordsens Mått läre wij rätt känna och förstå, allenast uthaff theras Thon, med hvilken the uthföras och uthtalas». Denna regel förtydligas sedermera genom följande hufvudregel: »Syllabæ enim longiori mora et acuto tono prolatæ longæ censentur: Quæ vero breviori mora et gravi tono pronunciantur, breves habentur. Vocant ἄρσιν et θέσιν». Hos Arvidi återgifs det sålunda: »Alle the Stafwelser som långsamlingen och med en huass eller högh Thon uthsäyas, the äro långe, och twert om igen, alle the Stafwelser, som kårteligare och medh en sänckt Thon uthföras, the äro kårte»[1]).

Sedermera söker Arvidi bestämma genom närmare regler, hvilka stafvelser som äro långa eller korta — monosyllaba äro ancipites utom när de hafva särskild vikt (hvad tidens teoretici kalla »emphasis», ett första erkännande af satsaccenten), dissyllaba hafva gemenligen första stafvelsen lång och den andra kort, utom när de äro sammansatta af monosyllaba o. s. v. Arvidi följer i dessa regler troget Ravn, hvilkens exempel han ofta upprepar, dock ej så slafviskt, att han ej lemnar åt sidan, det som ett olika uttal i Sverge gaf en olika ställning — prefix er, som i danskan är oaccentueradt, lemnade han ur räkningen, då det i svenskan ofta hade accent. Men att närmare ingå på och bedöma hans iakttagelser i dessa frågor, tillkommer metrikern och språkforskaren, och jag får härvidlag hänvisa till undersökningar af Kock och Noreen[2]).

Arvidis femte kapitel behandlar rimläran »Om the Swenske Ordsens bequemligheet til Rijmslutande, och huru the måge rätt ther

1) Till jemförelse kan man citera S. Pavelsens motsvarande definition: »Longæ eller lange Staffelser ere de, på hwilcke mand i ordet opløffter, drager, hart trycker eller lengere paae holder end de andre» o. s. v. Synopsis 54 etc.

2) *Kock:* Om Svensk Accent, II s. 249—53, *Tidskrift f. Filologi* N. R. III 247 f. *Gust. Stjernström* och *A. Noreen* Samuel Columbus, En svensk Ordeskötsel, inled.

tillämpas», Arvidi har här haft ledning af iakttagelser hos Ravn och Opitz, men han är utförligare än dessa. Sedan han efter Opitz gjort den vanliga indelningen i manliga och qvinliga rim, förbjuder han efter Ravn de daktyliska rimmen. Motståndet mot daktylerna utgick från »det fruktbringande sällskapets» grundläggare och själ, hertig Ludvig af Anhalt eller »der *Nährende*» som han i orden hette. Fursten egnade dessa »springande och hoppande versfötter» ett lifslångt hat af samma art som Gomberville ordet »Car» och med hela tyngden af sin auktoritet söket han i de poetiker, som buro det lysande sällskapets hallstämpel motarbeta detta verslag, som den kände professorn i Wittenberg, August Buchner velat gifva burskap i den tyska litteraturens riksstat[2]). Hans hjerta skulle hafva fröjdats åt Arvidis förbud mot daktyliska rim och säkert hade han bjudit den hederlige Strengnäslektorn på en lång klunk rhenskt ur den klassiska *Oelbergern*, ordens väldiga festpokal, för hans välförhållande, om han också ej var fullt renlärig i frågan[1]).

Sedermera varnar Arvidi liksom Ravn mot halfrim och assonanser liksom mot »les rimes riches», hvilka egentligen intet annat är än som det i Corvinus epitome heter »vocis ejusdem resumptio». Efter dessa stränga regler för rimsluten tycks Arvidi fattats af medkänsla för rimmarnes svårigheter och gifver derföre följande praktiska råd, att om man saknar rim taga ABCD till hjelp, »ty ther vthaff kan man vthi hastigheet allehanda lijkaludande Rijmord uthleeta». Har man »vthi», man begynner blott: A, B, bij, C, D, dij, e, f, trij o. s. v., ända till dess man finner något som passar, och skulle då intet ord lämpa sig, gör man klokast i att ändra den första versen »in til thes han kunde fogligare med Rijmslutandet komma öfwereens». En så mekanisk regel finnes dock icke hos Opitz, och ej heller hos den mycket vittert bildade Ravn — deremot finner man den så godt som ordagrant åter i den älsta af de engelska renaissancepoetikerna, George Gascoignes lilla trak-

1) *G. Krause*, Der Fruchtbringende Gesellschaft älteste Ertzschrein. Der Nährendes brefvexling.

tat *Certayne notes of Instruction concerning the making of verse or ryme in English* 1575 »To help you a little with ryme, worke thus, when you have set downe your first verse, take the last worde therof and convyct ouer all the wordes of the selfe same sounde by order of the Alphabete — — and if none of them will serue so, then alter the laste worde of your former verse». Samma råd upprepar W. Webbe[1]). Men Arvidi nöjer sig icke med detta säkert ur egen erfarenhet hemtade råd — han lemnar sedermera ett helt utförligt rimlexikon, väl det första på svenska.

Arvidis sjette kapitel skulle enligt öfverskriften handla »Om the Swenske Ordzens artiga Sammanfogelse eller Syntaxi», men lemnar snarare några föreskrifter för den poetiska diktionen — och han följer här åter ordagrant Ravn (hvilken i flera punkter stämmer ihop med Opitz). Först kommer ett par euphonistiska regler, sedan behandlar Arvidi den i Tyskland mycket diskuterade frågan om vokalers ellidering. Arvidis regel är att e (och äfven a) skola apostroferas framför vokal — dock blott i flerstafviga stamord. Man får hafva fördrag med, att apostroferingen äfven sker i andra fall, dock bör den ej ske många gånger i samma vers »medh mindre någon tacknemligh[2]) eller och wederstygglig och hård Saak bör förmälas vthi Heroiske Dickter». Detta sista är en halft missuppfattad öfversättning från Ravn. Man bör ej heller ellidera vokaler inuti ord — ej heller göra onödiga ellipser af hela ord. Liksom de flesta af dessa regler stamma från Ravn har Arvidi från honom en egendomlig lag om bokstafsförändringar — så skulle man nu kunna skrifva Kunst för Konst, Fugel för fogel — en regel, som tyder på egendomligt eller dialektiskt uttal. Märkas bör dock, att Ronsard i sin Abregé poétique på estetiska grunder rekommenderar något likartadt: Tu pourras aussi a la mode des Grecs, qui disent *οὔνομα* pour *ὄνομα*

1) *W. Webbe:* A Discourse of English Poetrie. Reprints E. Arber, s. 64.

2) Ravn: »Elisiones tamen non debent esse asperæ nec plures in uno versu quam duæ nisi *res gratiosa* aut dura horridaque est referenda» (III 4). — Som man ser, har Arvidi missförstått ordet »gratiosa», som Ravn använder i den rätta betydelsen af sirlig, graciös.

adjuster un u aprés un o, pour faire ta ryme plus riche et plus sonante, comme *troupe* pour *trope*, *Callioupe* pour Calliope[1]). Arvidis VII kapitel skulle handla »Om the Swenske Ordsens Anseende» d. v. s. närmast om troper och figurer, men förf. hänvisar här till »Oratores och Rhetores» och nöjer sig med att anmärka att hvar person skall uttrycka sig i dikten efter sitt stånd — en i poetikerna regelbundet återkommande Horatiansk föreskrift.

Med det VIII till och med det sista eller trettonde kapitlet behandlar Arvidi vidlyftigt olika metra. Endast för en historisk metrik skulle det löna sig att här i detalj följa honom — en litteraturhistoriker kan nöja sig med några summariska antydningar. Arvidis viktigaste källa för denna afdelning, som ju ingen egentlig motsvarighet har hos Opitz, är Ravn, hvilkens uppgifter han här oftast öfversätter, hvilkens ursprungligen från Johannes Clajus klassiska prosodi[2]) stammande terminologi han använder, och hvilkens exempel han mångenstädes öfversätter eller efterliknar. De vidlyftiga föreskrifterna om de många metra sammanfattas efter hvarje slag af versarter på tabeller med siffror och exempel. Det var den gamle skolmannen Johannes Murmelius Ruremundensis, författare till en fullt medeltida verslära och många andra grammatiska arbeten[3]), som genom sina »De ratione faciendorum versuum Tabulæ» gjort detta undervisningssätt populärt och sedan det användts för den klassiska prosodien, öfverflyttades det äfven till de tyska nationalpoetikerna. Ravn har säkerligen fått metoden från Zesens poetik[4]), som han ofta citerar. Liksom Ravn behandlar Arvidi först jambiska och trokaiska versformer från *monometer Brachycatalecticus* upp till de sjuttonstafviga verserna eller Tetrametri Hypercatalectici, som de heta på konst-

1) *Ronsard:* Oeuvres, éd. elzev. VII s. 329. Jfr. Ronsard Oeuvres I s. 58 (je m'ouffre — mais je souffre).

2) *Iohannis Claii* Prosodiæ Libri Tres. Witembergæ 1582.

3) *Versific. Artis Rudimenta*, Deventer 1515, Witembergæ 1549. En omarbetning under medverkan af Eoban Hesse. Leipzig 1552

4) *Philippi Cæsii* Hochdeutscher Helikon 1640. Mig tillgänglig är blott en latinsk upplaga Scala Heliconis Teutonici, Amsterdam 1643.

språket. Som prof på Arvidis sätt att röra sig på detta rent metriska område vill jag vidröra några punkter, der han äfven haft andra källor än Ravn. Om alexandrinen t. ex. kombinerar han uppgifter från Opitz och Ravn — versslaget kallas så antingen derför att Alexandri Magni Historia först skrefs med sådana verser, eller derför att uppfinnaren hetat så och »varit en Welsk Man». Sedermera följa de bekanta reglerna för versslaget också hemtade från samma författare, om manlig cæsur efter sjette stafvelsen, förbud för cæsurstafvelser att rimma med versluten, om enjambement, som tillåtes o. s. v. På samma eklektiska vis hopställer Arvidi från Opitz och Ravn uppgifterna om sonetten, hvarvid han för ordets betydelse citerar parlörförfattaren och lexikografen Nathanael Dhvez (Duezius).

Efter denna afdelning kommer turen till hvad Ravn kallar »*Lyrica Laxior*», de daktyliska och anapästiska versformerna. En särskild utförlig behandling får dervid — som hos Ravn »den swenske Sapphicum» — den sapphiska versen och hexametern, »Hexameter Catalecticus fæmininus Heroicus». Detta sista versslag kallar Arvidi som Ravn *Andreanus* eller *Aroensianus* till ära för Arreboe, och han redogör utförligt för dess bildning och regler. Till sist behandlar Arvidi åtskilliga blandade versformer och uppehåller sig dervid utförligt vid det af hela renaissancen så älskade, särskildt genom Ronsard moderna pindariska odet — för hvilket han efter Ravn och Opitz anför regler. Med några naiva ord om sin förhoppning att läsarne ej skulle behöfva ångra »then Tijdh / och the Penningar / hwilka the vppå thenne Handleedningen anwända»; och en förklaring, att alltid förblifva »allom / särdeles och i synnerheet / them Swenskälskandom / effter yttersta Förmågo til Tienst förbunden», lyktar författaren sin poetik, till hvilken som ett sista appendix följer en kort interpunktionslära.

O. Levertin.

Rasmus Nyerups svenska brefväxling.

(Ett blad ur den litterära skandinavismens häfder.)

Rasmus Nyerup har ett vackert namn i Nordens, ej blott i Danmarks lärdomshistoria. Född i byn Nyerup nära Assens år 1759, son af en bonde, blef han vid 17 års ålder student, fästes år 1778 som amanuens vid det kungliga biblioteket i Köpenhamn, blef 1796 professor i litteraturhistoria samt 1803 universitetsbibliotekarie.

Han egnade sig med hängifvenhet åt studiet af dansk litteratur och arkeologi, var samlare af folkvisdikter, en noggrann och nitisk forskare och författare på litteraturhistoriens, historiens och fornkunskapens fält. Bland hans viktigaste arbeten må framhållas hans »Udsigt over dansk Digtekunst» (tillsammans med Rahbek 1800—08, 1819—28); hans med Rahbek och Abrahamson utgifna fem band »Udvalgte danske viser» (1812—1814; 1821), hans öfversättning af Snorres Edda (1808), hans historiskt statistiska skildring af tillstånden i Danmark och Norge (1803—6), hans »Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge» (en redogörelse för »underhållningslektyrens» öden, 1816), vidare hans och Krafts dansknorska litteraturlexikon (1818—19) m. fl.. För bildandet af ett oldnordiskt Museum var han ock värksam. Nyerup tillhörde väl icke de stora snillenas krets, men han rödde väg och gräfde skatter ur forskningens grufvor på mer än ett område. Han afled år 1829.

Den *förskandinaviska* rörelse, som visade sig efter knytandet af 1794 års neutralitetsförbund, och som lämnat spår i både svensk och dansknorsk litteratur under tiden närmast före sekelskiftet[1]),

1) Jmfr bl. a. mitt arbete »Anna Maria Lenngren», sid. 190—193.

fann i Rasmus Nyerup en varm främjare. Han var en af stiftarne af 1796 års skandinaviska litteratursällskap, han var gynnare af alla åtgärder, som kunde framkalla ett lifligare samkväm i andligt afseende mellan svenskar och danskar, han ifrade för litterär växelvärkan, för anskaffande af svensk litteratur till danska bibliotek, af dansk litteratur till svenska, för främjande af skandinavisk bokhandel och lättare utbyte af böcker, trots de hinder kommunikationernas dålighet och politiska missförhållanden lagt i vägen. Han trädde också i liflig brefväxling med svenska lärde, framför allt med de boksynte männen vid biblioteken. Köpenhamns universitetsbibliotek rymmer hans omfattande brefsamling, och inom denna intaga de svenska korrespondenterna ingen ringa roll. Vi möta här följande namn i alfabetisk ordning: *J. Adlerbeth* (biljett utan intresse), *Arvid August Afzelius* (hvilken af Nyerup i hög grad sporrades i sin värksamhet för folkvisorna och sysslandet med Eddan, 6 bref 1812—1821), *A. E. Afzelius* (f. d. juris professor i Helsingfors, hvilken 1826 begär upplysning om lefnadskostnaderna i Köpenhamn för en påtänkt ditflyttning), *J. E. Angelin* (1 bref 1806), *D. Aspelin* (1 bref 1821), *P. D. A. Atterbom* (2 bref från 1827 rörande bidrag till en skandinavisk kalender, utgifven af bokhandlaren Behrendt), *P. F. Aurivillius* (universitetsbibliotekarien i Upsala, 6 bref 1823—28 rörande biblioteksaffärer och rörande Nyerups kallelse till ledamot af Upsala Vetenskapssocietet)[1]), *Berzelius* (biljett utan intresse 1810), *And. Blad* (præses i vitterhets, historie och antiqvitetsakademien, 2 bref 1812—1813 om antiqva-

---

1) »Under hela min bibliotekarietid har jag förgäfves väntat på att någon mera kommunikation kunde väntas emellan danske och svenske bokhandlare. Jag har fått mycket lättare och hastigare böcker ifrån Tyskland, Frankrike och Italien än från Danmark, och jag har mer än en gång undrat på hvad som härtill kan vara egentliga orsaken. För flera år sedan gjorde jag ett försök att till den Gyldendalske bokhandeln öfversända ett litet antal exemplar af Warmholtz Bibl. Hist., Wet. Soc. i Upsala Acter och Catalogen öfver Academ. Bibl., i tanke, att om något däraf kunde säljas, skulle jag kunna få köpa åtskilliga i Danmark utkomna och här saknade böcker. Men detta försök misslyckades till den grad, att sedan låren med dessa exemplar någon längre tid varit stående i Köpenhamns packhus såldes alltsammans såsom makulatur.» (18 juli 1823).

riska ämnen), *C. G. von Brinckmann* (2 bref, 1814); *Björck-Svenson* (1 bref 1805, efter det han och A. C. Kullberg besökt Nyerup i Köpenhamn, med tack för visad gästvänlighet, särskildt en glad afton å Skydebanen, och erbjudande svensk poesi till Skandinaviska sällskapet. Jmfr Skand. Selsk. Skrifter 1806), *C. U. Broocman* (pedagogisk skriftställare, konrektor vid tyska Lyceum född 1783 † 1812, 6 bref 1810—1811, som mest beröra litterärt utbyte, pedagogiska skrifter, svårigheten af transport öfver Göteborg, men äfven en tilltänkt skandinavisk union genom val af Fredrik VI, hvari Broocman var lifligt intresserad[1]), *Carl Fredrik Dahlgren*[2]), kammarherre *D'Albedyhll*, — f. d. minister i Köpenhamn — som var lifligt intresserad för den litterära skandinavismen (8 bref), *F. v. Ehrenheim* (biljett utan intresse), »*Euphrosyne*» (1 bref 1827 med bidrag till den skandinaviska kalendern, hvilka hon sänder med anhållan att Nyerup »måtte anse dem som en ringa gärd af tacksamhet för allt det sköna i konst och vitterhet som vi så ymnigt fått tillägna oss af Danmarks utmärkta snillen»), *E. M. Fant* (2 bref 1811, 1816 med litterära kommissioner), *V. Faxe* (3 bref 1803, 1820), *F. M. Franzén* (1 bref 1826), *E. G. Geijer* (1 bref 1821), *Gjörwell* (19 bref 1794 —1811), *P. A. Granberg* (11 bref 1811—1823), *Jakob Hallenberg*[3]) (4 bref 1810, 1817, 1819, 1827), *Lorenso Hammarsköld* (19 bref 1811—1827), *A. D. Hummel* (6 bref 1804, 1805, 1808, 1809, 1810, de tre sista från Petersburg dit han emigrerat, och där hans »be-

1) *Broocman* skrifver den 7 Aug. 1810: »Bland oss äro ock visst många för unionen, få nu se ehuru det slår ut. I vår litteraturtidning har också en stämma låtit höra sig för saken, och i Stockholmsposten läste man i går Fredrik VI:s beröm.»

Efter Bernadottes val heter det den 31 Aug. 1810: »Alla skandinaviska stämmor ha här intet gällt emot den ena galliska! Man prisar oss nu ganska lyckliga. Gud gifve att vi blefve det!»

2) Dahlgrens spirituella bref äro af mig meddelade i publikationen »Gnistan», (Göteborg 1891).

3) I bref af Dec. 1810 tackar Hallenberg för lefnadsteckningen öfver den store Johan Gram. »Jag kände något om oenigheten mellan honom och Holberg, men jag har aldrig förr än nu vetat rätta sammanhanget. Det är lätt att med Holberg skratta åt verklig lärdom och den möda dess förvärfvande fordrar, men det är vördnadsvärdt att med Gram äga den».

stämmelse är helt och hållet litterär»), *A. C. af Kullberg* (biljett utan betydelse), *Anders Lidbeck* (8 bref 1803—1825)[1]), *A. O. Lindfors* (2 bref 1816), *P. H. Ling* (1 bref af 24 Mars 1816, hvari Ling begär fullkomlig och säker underrättelse om alla i Danmark utgifna arbeten från isländskan samt andra litterära upplysningar)[2]), *J. G. Liljegren* (5 bref om antiqvariska ämnen 1821—1827), *Joh. Lundblad* (1 bref 1804, begäran om boklån), *Geo Löwegren*, boktryckare i Göteborg, (4 bref 1812—1815 med intressanta meddelanden om förslag till åstadkommande af en skandinavisk litteraturtidskrift och en skandinavisk bokmessa i Göteborg), *Dan. Nescher* (biljett under Nyerups vistelse i Sverige), *O. Nordenfelt* (1 bref 1814), *V. F. Palmblad* (2 bref 1817, 1821[3]), *H. G. Porthan* (3 bref 1797, 1798, 1801, det första är ett på latin författadt rekommendationsbref för Franzén, äfven de båda andra äro delvis af intresse), *Shering Rosenhane* (2 bref 1799—1802) som bl. a. meddelar notiser om den nya ortografien och striderna därom i akademierna, *C. B. Rutström* (hvilken var Nyerups särdeles intime vän; 8 bref 1799, 1810[4]), 1820, 1821, 1822, 1824, 1825), *A. J. Retzius* (1 bref 1794), *R. Sheringson* (docent i Upsala, som begär intyg att han bevistat biblioteket i Köpenhamn 1799—1800 för att söka tjänst i Upsala; 6 bref 1805, 1807, 1825), *David Munck af Rosenschiöld* (v. universitetsbibl.

1) Af ett bref framgår att Lidbeck tänkt år 1815 hålla föredrag om Baumgartens, Mendelsohns, Sulzers, Kants, Schillers och Schellings läror om det sköna i Skand. Sällskapet i Köpenhamn, men hindrats af det herskande förbudet mot ämbetsmän att utan särskildt kungligt tillstånd afresa.

2) Ling skrifver bl. a. »Sjelf är jag en af de trögaste brefväxlare och vet således allt för väl huru myoket jag begär, då jag förökar antalet af Hr Profs. korrespondenter, men jag lofvar att icke ofta falla besvärlig och min medfödda lättja i all brefväxling är en säker borgen för min ordhållighet härutinnan. Jag har nu framkrystat en så lång och så artig förberedelse som tid och hufvud kunna tillåta och jag går nu rätt fram till mitt ämne.»

3) »I dessa dagar — skrifver Palmblad 24 Maj 1821 — utgifves äfven i Stockholm tidskriften »Hermes» med bidrag af grefve v. Schwerin, Hammarsköld, Almquist (en ung författare som har ett stort philosophiskt snille)». — — — —

4) Rutström skrifver om tronföljarvalet 7 Aug. 1810: »Vi gå här alle såsom längtande spelare, hvilka gjort insats på lotteriet och vänta på dragningen med ett hopp om vinst, som tyvärr är blandadt, såsom vid alla lotterier, med en ännu större sannolikhet af förlust.»

i Lund, 1 bref 1816), *J. H. Schröder* (en mängd bref 1816—1829, mest i biblioteks-angelägenheter utan särdeles intresse), *Svanborg* (?) (2 bref), *N. H. Sjöborg*, (antikvariska och bibliografiska meddelanden, 9 bref 1802—1814), *G. F. Smerling* (en ung köpman, Broocmans vän, 2 bref 1810—12), *M. L. Ståhl* (rektor i Kristianstad, 3 bref 1819—20), *Es. Tegnér* (4 bref 1821, 1823, 1825, 1827), *P. V. Tholander* (skollärare, 1 bref på franska 1804 med begäran om upplysningar om isl. litt.), *Is. Utter & Comp* (bokhandelsbref och räkningar), *P. A. Wallmark* (16 bref 1805—1829), *L. P. Wåhlin* (2 bref 1799 - 1802)[1]) samt *Carl Zetterström* (2 bref 1816—1817).

Ur denna rika brefväxling torde några utdrag förtjäna att meddelas i den tidskrift, som har till sin uppgift att lämna bidrag till kännedom om svensk litteraturhistoria.

Den äldste korrespondenten är gamle Gjörwell, med hvilken brefväxlingen börjar själfva det skandinaviska neutralitetsförbundets år 1794, då Gjörwell begär hjälp att afyttra några exemplar af Svea Rikes Konungalängd och Rådslängd mot utbyte af böcker:

> *Lyckeliga Danmark!* som har så månge kunnige och nitiske män uti full activitet för Nordiska historien och bland dem en Suhm främst! Måtte denne Hedersman länge lefva och åtminstone fullborda sin stora danska Rikshistoria!! Min vördnad förmäles. Måtte äfven min Herre såsom des så skicklige medarbetare också länge lefva, länge vara verksam!

Han längtar efter fortsättningen af Baggesens »Labyrint», »som funnit mycken nåd hos ett vederbörande Publicum här i Sverige». »Med största nöje och reciproque landsmannaskyldighet» vill han vara Hr Kragh-Höst[2]) behjälplig vid utgifvandet af Nordia, »så vidt på mig ankommer, men dels är jag gammal, dels har jag aldrig varit poet, således torde jag blifva honom mindre nyttig»;

---

1) I ett af brefven anmodar W. Nyerup å Olof Bergklints vägnar om hjälp rörande uppgifter i myntvetenskap, hvarom denne förgäfves vändt sig till Rahbek och Bugge.

2) Jens KraghHöst, född 1772 † 1844, var en mycket fruktbar författare på det historiska och litterära området, en stor ifrare för Nordens politiska och litterära enhet och nitisk för spridande af kännedom om svensk litteratur bland sine landsmän.

han sänder en mängd rättelser af namn till Kragh-Hösts försök om Sv. Litteraturen i Minerva 1794, men framhåller att både det svenska allmänna och han själf äga stora förbindelser till Höst. »Ändteligen flyta danskar och svenskar nu närmare ihop och anse hvarandra såsom de alltid till inbördes båtnad och sällhet borde göra». I juni 1795 förklarar han att mötet i Sundet af bägge rikenas regenter högeligen gladt honom, »måtte det nu ändteligen knutna bandet aldrig mera lösas!» De båda frihetskämparne och satirikerne P. A. Heiberg och Malte Bruun äro icke i nåd hos den rojalistiske Gjörwell, som frågar: »När reste translator Heiberg bort och hvar uppehåller han sig; hr Malte C. Bruun, som för sina politiska snillebragder 2:ne ggr emigrerat öfver till Skåne och scandaliserat orthodoxerne i Lund, när tog han vägen söder ut och hvar vistas han nu? Mig synes oförgripeligen, att de begge sistnämda hafva mycket att skylla sig själfve». Och år 1802 spörjer han hvad »de zeloterne Heiberg och Malte Bruun företaga under Napoleons icke så blida spira, sedan den så milda uti Fredric VI:s hand (!) icke behagade dem».

Ar 1801 sänder Gjörwell till sin danske korrespondent Wallmarks sång öfver Köpenhamns slag och senare äfven hans sång öfver domprosten Älf samt sitt eget minne öfver Kellgren. Rahbek öfversatte en af Wallmarks dikter i sin Tilskuer och detta gaf anledning till W:s första bevarade bref till Nyerup[1]).

---

1) Nyerup hade i ett bokkommissionsbref till Wallmark (af 20 april 1805) bevittnat sin så väl som andra skandinavers innerliga hängifvenhet för »den Wallmarkska, den Hummelska och den Kullbergska musan», och han meddelar i juli s. å., att »høistærede hr Magisters skönne Poem har usigelig interesseret baade mig og Rahbek og den Brug Rahbek har gjort deraf i vedlagte N:o af hans Tilskuer haabe vi ikke vil mishage dem». (K. Bibl. i Sthlm).

»Det var för mig — svarar Wallmark d. 9 Sept. 1805 — en verklig surprise att se mina poemer öfversatta af Danmarks Kellgren och med de loford hvarmed han förut uppmuntrat mig. Jag säger med flit *uppmuntrat*. Beröm gifvet af en författare så allmänt högaktad äfven hos oss som Professor Rahbek, kan ej annat än vara den kraftigaste äggelse för en yngling. Men Herr Professorn har en lika rätt till min förbindelse, som meddelat sin vän mina obetydliga offer på Sångmöns altare».

Gjörwell utbedjer sig af Nyerup notiser om de nya namnen ibland Danmarks och Norges skalder, »deras stånd och ämbeten», samt uppmanar honom att vara betänkt på en fortsättning af Worms lexikon, ett råd som Nyerup följde, då han förberedde sitt och Krafts litteraturlexikon. Gjörwell meddelar 1804, att han äger Regeringens tillåtelse »att Correspondera med utländska journalister uti lärda ärenden».

Ibland andra gör jag det med Redactionen af Jenaische A. L. Z. — Min egen correspondent därstädes, skrifver Gjörwell, är Histor. Prof. Hofrådet *Heinrich* och som jag fann att Jenenses ej äge ngn Corr. uti Danmark, så föreslog jag Hr H. adressera på M. Herre såsom den förste Historicus literarius, som Danmark nu äger. De gifva hederliga Honorarier.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Krigstiden vållar något afbrott i brefväxlingen men efter fredsslutet i Jönköping skrifver Gjörwell — Mars 1810:

Gud vare lof att vi åter få skrifva hvarandra till, och måtte vi nu få göra det *oafbrutet så länge vi lefve!!* Först och främst hur mår min vördade Herre och hvad har Des lärda Hand under de senaste tre åren utgifvit? Jag har haft hälsan och fortsatt min brefväxling, som de tryckta Bilagorna utvisa; jag går nu uti mitt *ottationde* år och har visserligen all orsak att tacka Gud för sinneskraften isynnerhet för en den bästa syn vid så höga år. Jag läser *finaste* tryck *utan* glasögon.

Emellertid innan Gjörwell hinner få svar på detta »förtroendebref och glädjebref efter så långvarig, å ömse sidor tvungen tystnad», når honom underrättelsen att Nyerup ärnar sig till Stockholm; den gamle samlaren helsar honom i bref hjärtligt välkommen dit, uppmanar honom att på resan ditupp ändteligen besöka hans kära måg Johan N. Lindahl i Norrköping, »som har bibliotek och samlingar, de där intressera en vitter resande».

Rasmus Nyerup lydde uppmaningen. Af hans dagböcker från resan framgår att han den 3 juni var Lindahls gäst; den 5:te samma månad var han i hufvudstaden. Här tog i främsta rummet den ifrige skandinaven Rutström — Hösts vän — vård om honom; Nyerup kallar den ädle doktor R. »ett sant mönster af humanitet och själsblidhet»; och R. gjorde honom personligen be-

kant med exbibliotekarien Gjörwell, öfverbibliotekarien Malmström och underbibliotekarien Wallmark, »som strax indtager enhver ved sit blide, aabne, Tillid indgydende Aasyn, og hvis Muse saa aldeles uforbeholden besang 2:den Aprils Hædersdag».

Bland andra bekantskaper, hvilka Nyerup gjorde eller förnyade under sin vistelse i Stockholm, nämner han han i sina dagboksanteckningar bl. a.: Granberg, Wallin, Björck (Svensson), ärkebiskop Lindblom, Dalbedyhll (som bodde i samma hus), Hallenberg — »vistnok den förste Historiegransker og ypperste Archæolog i Sveariket», — Adlersparre, Rühs från Greifswald, Broocman, kartografen frih. Hermelin, professor Philipson, d:r Holmbergson, Sergel, m. fl.[1]). I Upsala besökte han bl. a. »den berömde» Fant, juristen Afzelius och Kolmodin. Återvänd till Stockholm var han åsyna vittne till Fersenska mordet, hvilket han skildrar i sitt arbete »R. Nyerups Reijser til Stockholm» (Kbhvn 1816). Den 3 Juli lämnade han Stockholm. – Wallmark synes hafva visat Nyerup mycken gästvänlighet under den månad han besökte den svenska hufvudstaden. Nyerup omtalar särskildt en middag hos Wallmark, som samlat en »udvalgt forsamling af Musernes Sönner, tildels Mænd af den höjeste Rang paa det svenske Parnas. Jeg nöd den Aere at sidde ved Siden af den berömte Leopold. Foruden ham bestod Selskabet af Justitsraad Blom, Doctor Rutström, Secretairerne Kullberg, Walerius og Granberg, pastorerne Wallin og Hydrén (Hedrén) og Grosshandleren Björck».

Den gamle patriarken Gjörwell var innerligt glad åt att ännu »vid grafvens brädd lära känna personligen en så lärd och vitter bibliotekarie», och han förklarade sig aldrig skola förgäta »det mötet den 6 Juni på Gustafs dag och Gustaf Adolfs torg». Den 25 Juni mottog Nyerup en liten biljett från den gamle åttioåringen:

En den bästa morgon och Dag önskas! Ber at min Vördade Herre och Vän om Thorsdag och om som jag hoppas vädret är vackert, äter med mig och Hr CollegieRådet (Rühs) en liten pastorale middag på Djur-

1) Hammarsköld träffade han icke, enär denne då vistades å Tuna. Eljes hade Agardh gifvit N. adress på Hammarsköld. (Frunck: Bref rör. N. Sk. Hist., sid. 49).

gården. Til den ändan råkas vi hos hr Prof. Nyerup kl. 9 förmiddagen, då vi följas åt, gå med båt öfver, promenera och njuta några glada, åtminstone lättare stunder. — — — För mig blir det en högtidsdag, at dela dessa Timmar jämt på en gång med *tvänne* Utländske Lärde tillika bibliotekarier och mina vänner sedan flere år. Neka mig ej detta så ädla nöje. Jag belefver vid mina 80 år en sådan dag *icke mera.* Skulle vädret hindra, så upskjutes detta vårt Trio til en annan dag.

Det blef ingen trio af, ty Rühs vardt förhindrad, men den 30:de träffade Nyerup ute på Djurgården tillsammans med Gjörwell, som senare derom skrifver:

När jag nu går ut til mina kära skuggor under de lummiga träden, hälst den Heliga Eken, under hvilken min ädle Vän äfven behagade på den för mig så lycksaliga Lögerdagen den 30 Juni sitta och således mig numera dubbelt kär, så läser jag uti de af M. H. utgifna och likaledes förärade fornvitterhetsarbeten. Sådan Högtidsdag som den nyssnämda får jag aldrig mera: kom bara ihåg mina år. Många, många tacksägelser. (Bref af 27 Juli).

Ett år senare — 15 Juni 1811 — prisar han »den historiska patriotism som allt vidare fortfar uti Danmark och uti *dessa* tider»; beder Gud uppehålla alla hans vänner där och slutar sitt sista bref med orden: »*Gud återgifve freden!*»

Två månader därefter hade de lärda mödors patriark skattat åt förgängelsen.

Bland de korrespondenter, med hvilka Nyerup efter sin Stockholmsfärd växlar bref, må nämnas *Broocman*, *Wallmark* och *Hammarsköld*. Broocman rapporterar:

1 Septbr 1810. — I Upsala har månadsskriften Phosphoros börjat lysa med ett mystiskt sken. Den bebådar en ombvälfning i hela vår vitterhet. Polyfem fortfar att drifva gäck med våra krönta skalder, och Allmänna opinionen vill, oaktadt allt fiskaliskt tilltal, ej blifva rätt beskedlig. Nya posten har också, alltsedan »Räfvarne» visade sig, ej alltid talat utur den behagligaste ton för våra Höga.

1 April 1811: Oaktadt vår gyllene tryckfrihet vill dock Litteraturen ännu ej antaga något rätt lif. Man roar sig mest med att skrifva smädelser mot hvarannan. Kriget mellan Polyfemer och journalister har temligen afstannat, dock afskjuta de förra ännu stundom rätt skarpa pilar och glödande bomber. Sv. Akadem. och alla dess hjeltar hafva blifvit trampade i stoftet, ja man har i sanning fått läsa oerhörda saker.

28 Sept. 1811. Iduna är en tidskrift som synes lofva mycket och något torde kunna bidraga att bland oss åter väcka hågen för det historiska studium. Den af Sv. Akad. två gånger belönte Er. G. Geijer säges hafva skrifvit detta häfte och dess så vackra anmälan. Att vi hafva förlorat vår vördnadsvärde Gjörwell har herr Prof. sett af allmänna tidningarne. Han bortgick i all tysthet och endast den modige Polyfem har oförskräckt framställt hans förtjenster och lidna oförrätter. Jag vet ej om man i Köpenhamn håller denna tidning; jag skulle i annat fall hafva sändt en afskrift af nämnde blad, ty särskilda blad är nästan omöjligt att erhålla. Phosphoros fortfar äfven detta år. Likaså har af Lyceum andra häftet utkommit; de anfalla väl ännu då och då akademisterne och deras parti, men som dessa alldeles icke mera svara, tyckes striden redan märkligt aftaga.

Wallmark var till en början en något trög brefskrifvare, han ursäktar sig med att han till andra sina göromål fått det att lära kronprinsen, kronprinsessan och arfprinsen svenska språket, hvilket ej tillåter honom den rekreationen att skrifva till sina vänner. Om den vittra striden skrifver han d. 2 April 1811, då han meddelar sin befordran till bibliotekarie efter Malmström:

Vi dränkas i Tidningar. Månadsskriften *Phosphoros,* som under sista halfva år utgafs i Upsala, har af brist på afsättning måst förvandla sig i en Qvartalskrift. Den är Karfunkel- och Klingklingelpoesiens centrum hos oss, men vi svenskar äro ännu för dumma för att rätt förstå oss derpå, och så mycket än våra nya vitterhetshjeltar skrika att Leopold, Kellgren, Creutz, Gyllenborg m. fl. icke duga, sätta vi icke tro till dem, förrän de skrifva åtminstone en rad, som kan likna deras rader. Min Journal går sin gång. Jag har dock beklagligen nu ej så mycket tid som jag behöfde för att göra den sådan som jag ville. — — — — —

Nyerup lyckönskar i sitt svar Wallmark till hans befordran och till uppdraget att undervisa kronprinsen i svenska språket, en »forretning» som »maatte være meget vigtig i flere Henseender; meget haederfuld, og for en Patriot saare önskelig; for ikke at tale om Anledningen til at gjöre hvad man kalder Lykke. Hvor glædeligt, naar saadan en Stilling bliver saa ædel, saa liberal, saa patriotisk, saa videnskabelig en Mand til Del, som en Walmarck af Alle er erkjendt for at være».

Hammarskölds korrespondens inledes med ett bref (21 Oktober 1811), där han anhåller om ursäkt för sin djärfhet att ehuru all-

deles obekant, falla besvärlig med bref och förfrågningar. Han begär nämligen upplysningar om den danska litteraturen för ett arbete »Allmän Lärdomshistoria från äldsta till närvarande tider», ty, skrifver han, hans landsmän hafva af en besynnerlig inadvertens alldeles försummat göra sig bekanta med sina grannars vetenskapliga och vittra bemödanden, att de nästan bättre känna tillståndet af den spanska eller italienska än af den danska litteraturen.

Då Nyerup i sitt svarsbref (meddeladt Fruncks Bref rör. Nya Sk. Hist. sid. 379) gör några anmärkningar om svårigheterna vid ett dylikt storvärk som en allmän lärdomshistoria, svarar Hammarsköld (17 Dec. 1811) följande, som för honom är ganska betecknande:

Jag måste väl medgifva att författandet af en allmän Lärdoms-Historia är ett Herculiskt arbete och kan hända mycket öfver mina svaga krafter[1]); men *mentre che il danno e la vergogna dura* har man ju icke annat medel att trösta sig än att starkt fästa sina blickar på yttringarne af en ädlare menskligbet, och på det att uppmärksamheten helt och hållet måtte dragas från vår tid och dess olyckor har jag tyckt det vara bäst att företaga ett arbete som helt och hållet, för hela lifstiden bestämmer och absorberar min verksamhet. Och i ett sådant arbete som det jag företagit kan Dannemark visserligen icke anses intaga ett obetydeligt rum, heldst jag naturligtvis ur det samma icke borde utesluta mitt eget fäderneslaud. Och huru obetydliga äro icke dess litterära bemödanden i jemförelse med grannrikets? Den förteckning på hjelpmedel för öfversigten af Danska Litteraturen som Herr Professorn haft den godheten att meddela mig, gör detta tydeligt. Då Herrarne hafva teckningar af nästan alla vetenskapers öden hos sig, hafva vi alldeles intet dylikt. Hos oss har dock på en tid en bättre anda låtit förspörja sig, en alfvarligare ifver för grundelig kunskap och en fullständigare bildning. Så har hågen för det hos oss under en tid utslocknade Antiqvariska Studium åter, förnämligast af Danska lärdes ärofulla bemödanden, blifvit lifligare väckt, hvaraf den herliga tidskriften *Iduna*, som af det härvarande Göthiska förbundet utgifves, är den förste frugten. Vidare följder deraf är en ny Svensk öfversättning af *Hervara-Sagan*[2]), som med det första törer vara färdig tryckt, och en förväntad samling af våra gamla inhemska folkvisor, som en ung och utmärkt skickelig litteratör, L. F. Rääf benämd, har lofvat oss. Han har med outröttelig flit samlat för detta ändamål, och har också erhållit en ganska stor

1) Någon sådan blef icke heller af honom utgifven.

2) Af Afzelius.

mängd af visor, samt de ursprungliga melodierna till ungefär hälften af sin samling. Dock att detta företag redan är bekant i Dannemark har jag sett af Herr Professorn och dess vänners upplaga af *Aage og Else*. — Såsom hörande till detta studium får jag nämna att jag fram på nyåret skall hafva den äran att till Herr Professorn öfversända en beskrifning öfver ett utmärkt vackert och väl conserveradt Manuskript af den prosaiske Eddan, som, till det närmaste obekant för alla Litteratörer, stått öfverhöljdt med damm å det härvarande Kongl. Bibliotheket.

Rasmus Nyerup företog en ny resa till Stockholm april 1812, då han ledsagades af den berömde språkforskaren Rasmus Rask, hvilken skulle vara honom behjälplig med afskrifter af isländska handskrifter.

Denna svenska resa var dock icke så oblandadt lyckosam som den förra. Den första underrättelse, som möter honom i Stockholm, är att hans trogne och ärlige Broocman låg i grafven, »et i vis Henseende aldeles uerstatteligt Savn».

Dock knöt han andra vänskapliga förbindelser, som han satte högt pris på. Han glädjes åt att råka den älsklige Franzén, som han ett par gånger sett i Köpenhamn. Rutström och danske Chargé d'Affairen Baudissin taga sig af honom, och redan ett par dar efter sin ankomst gör han och Rask två nya bekantskaper, »som — säger han — havde den mest afgjörende Indflydelse paa Karakteristiken af vort Ophold i Stockholm». »Den ene var hofpredikanten, magister (Arvid August) Afzelius[1]) — Fætter til min kjære upsalske Ven Juristen (A. E.) Afzelius — og den anden den udmærkede Bibliograph og Litterateur, magister Hammarsköld. Den

1) Afzelius hade före resan tillskrifvit Nyerup ett bref (20 mars 1812) med sin tolkning af Hervarasagan, hvari det hette: »Må aldrig Dana och Svea Litteratörer glömma att de äro ett Syskonfolk! Att lenge Dvärgamal från Sveas Fjäll må återljuda dens namn, som så lyckligt med kunnskap och en inhemsk sång återkallade till Scandiske Skalldens sida Nordiska forntidens höga och ädla Genius! Det är ju ej för djärft för en Lärjunge att framvisa för sin Läromästare den första frukt som det allmänna skördar af hans bemödanden. Att kunna egas och läsas af vår allmoge gaf jag Hervara Sagan denna enkla form. I mina upplysningar finner Hr P. anförde några lemningar af de Nordiske Mythen, som ännu lefva i Svenska allmogens Tro och Seder».

sidstnævnte var Underbibliothekar ved det kongelige Bibliothek, hvis överste Opsynsmand, — — — min ven Wallmark til min store Qvide befandt sig i Örebro som Prinds Oscars Lærer».

Nyerup bestormar sin vän Wallmark i bref den 28 april om hjälp. Han kan icke få de codices utlånade från biblioteket, som han behöfver, såsom Langebek erhöll på 1750-talet, då han fick alla codices hem i sitt logis, Kofoed Ancker 1772 eller 1773 och han själf genom Malmströms godhet »under hand» år 1810. Det är förnämligast isländska codices han behöfver, då han just för detta ändamål medtagit Rask.

Wallmark beklagar i sitt svar från Örebro att han icke kunde vara Nyerup personligen till tjänst i Stockholm »då mycket i anseende till manuskripternas begagnande kunde göras som nu icke låter sig göra», men hoppas råka honom i juni månad.

Han beklagar ock att den Stockholmska lärda världen sedan Nyerups senaste därvaro gjort två stora förluster i Gjörwell och Broocman. Men han påpekar för sin danske vän en del yngre krafter, som han dock ser igenom sympatiens förstoringsglas. Förlusterna äro visserligen oersättliga. Men han fortsätter:

Vi hafva dock i en ung Pastor Afzelius, hvars bekantskap Hr Professorn redan lärer ha gjort, och som med kärleken för våra gamla sagor och fornminnen förenar smak, en vidt omfattande blick, humana och liberala tänkesätt i anseende till den moderna Kulturen och dess olika slag, en man som lofvar att blifva en fornforskare af Ihres skola. Han har redan utgifvit Hervara saga och arbetar nu på en öfversättning af Voluspa. Polyhistorn Rutström känner Tit. äfvensom Granberg, hvars ljusa hufvud, hvars säkra, kritiska blick och hvars djupa känsla, målad i hans ansigte, ger honom en utmärkt plats bland våra yngre författare, och i synnerhet bland våra Historici, af hvilka ingen ägt hans sköna, kraftfulla och lediga stil.

Genom Wallmarks bemedling erhöll Nyerup af Wetterstedt rätt att begagna manuskripten ett och ett i sender i hemmet.

Hans umgänge under denna Stockholmsvistelse var af mera olika art än två år förut. Genom Rutström och danske Chargé d'affairen Baudissin kom han i beröring med de akademiska kret-

sarne, Leopold, Franzén och Lenngren, »som er godt bekjendt med dansk Litteratur og hvis Frue har skrevet Digte af saa erkendt Værd at Publicum inderlig önsker dem udgivne i en Samling»; han umgicks vidare hos Franzéns vän Bremer, Fredrika B:s fader; genom Afzelius gjorde han bekantskap med »göterne»: Jakob Adlerbeth, som öfversatt hans Snorre-Edda, och med Dillner, som tolkat Axel och Walborg; genom Baudissin introducerades han i general Helvigs hem, där han bl. a. träffade Brinckmann, vid en middag hos Baudissin träffade han Berzelius, bildhuggaren Göthe, och Hjortsberg, hvars föredrag af Bellmans visor han förklarar vara »en Nydelse som overgaaer alle de jeg nogensinde har havt; en större Fryd oplevede jeg ikke i Stockholm».

Hos Hammarsköld gjorde han bekantskap med Polyfems utgifvare Askelöf; i Upsala dit Afzelius ledsagade honom och Rask — efter att de i Stockholm hade haft besök af Idunas utgifvare, »den herlige Geijer» — gladde han sig att göra bekantskap med »de tvende aandrige unge Mænd, Atterbom og Palmblad, der, hvis jeg ikke tager fejl, kan antages at staae i Spidsen for den schelling-schlegel-tieckske skole paa det svenske Parnas». Aurivillius visade honom mycken förekommande höflighet.

Nyerups resa fick emellertid denna gång ett snöpligt slut, hvilket icke var alldeles oförskylldt. Han ville i slutet af Maj företaga resan tillsammans med Rask till Kristiania öfver Örebro (hvarest då riksdag pågick). Men statssekreteraren förklarade, att han icke kunde utfärda pass till någon främmande att komma till Örebro utan kronprinsens tillåtelse. De fingo då pass till Helsingborg. Men på detta reste de till Örebro! Trots Engeströms, Wallmarks och Berzelius' välvilliga försök att hjälpa Nyerup blef han tillhållen att icke stanna natten öfver utan genast fara till Kristiania. Man hyste misstankar att N. reste i politiskt syfte, i det man förblandade honom med en af de danskar som åren förut färdats här i Sverige i politiska missioner (Olsen eller Höst[1]).

1) Nyerup beklagar i sin självbiografi att han blef »Gjenstand for de svenske Regjeringsmænds Mistænksomhed, der gik saa vidt at vi end ikke turde blive

Hammarsköld blef efter Nyerups återkomst hans flitigaste svenske korrespondent. Han och Wallmark voro tydligen angelägne att hos den danske lärde finna öra för hvar sin uppfattning af litteraturen och striden. Nyerup stod tvifvelsutan på grund af utbildning och litterära sympatier Wallmark närmare än H., men han tillhörde tydligen de vitterhets-entusiaster, som icke vilja vara partimän, utan som älska *all* vitterhet, *all* lärdom. Dessutom har ju alltid en utländing lättare att sympatisera med män ur skilda partier i ett annat land än en infödd. Med Hammarsköld möttes dessutom Nyerup i intressen för forntida och medeltida litteraturområden, där Nyerup spelade en väckande roll för flere af nya skolans män (Jmfr Fruncks Bref, sid. 229, 235, 358.)

Samma sommar knöt i öfrigt Lorenzo Hammarsköld bekantskap med en yngre dansk lärd, som stod honom i litterära sympatier närmare, nämligen Christian Molbech, med hvilken han sammanträffat under dennes resa i Sverige i L. F. Rääfs hem i Småland, nära där H:s mor bodde. Bekantskapen med Molbech satte frukt i en utomordentligt rik brefväxling, hvarur förvisso intressanta meddelanden kunna göras[1]).

I bref den 18 Aug. 1812 till Nyerup omtalar Hammarsköld denna nya förbindelse:

Han var så god att söka upp mig på landet, der jag i hans sällskap tillbragte några rätt nöjsamma dagar. Och kan jag icke utan synnerlig glädje hågkomma att jag i honom förvärfvat mig ännu en vän bland brodernationens litteratörer.

Vår Litteratur har sedan Herr Professorns afresa lidit betydliga förluster. Den ena förorsakades genom Professor Höijers död; denne, den

Natten over i Örebro hvor Rigsdagen holdtes». Men »glædeligt var det paa den anden Side i private Samtaler at höre de hyppige Lovtaler over Videnskabelighedens Blomstring i vort Land. -- — Bleve der end under Tiden Strenge berörte der gave en Tone, som löd langt mindre behagelig for vore Øren saasom naar Talen var om det for Sverrig bedst passende politiske System, hvortil Besiddelsen af Norge efter almindelig Mening hörte — vi kunde dog ikke Andet end frydes ved den venskabelige Modtagelse vi allevegne fandt og de gunstige Domme som fældtes over vort Fædreland».

1) Ibland Molbechs nyligen till kgl. danska biblioteket lämnade brefväxling finnas 61 bref från H.

ypperste af alla Sveriges Vetenskapsidkare. Den andra åter deraf att Ständerna vid denna ändteligen i går slutade Riksdag, upphäfvit den Tryckfrihet som de år 1809 decreterade. Första följden deraf har varit att *Polyfem*, *Nya Posten*, *Trompeten* och *Skandinaven* upphört redan[1]). Samma öde lärer äfven förestå Lyceum och Phosphoros, ty ingen Periodisk skrift får utan specielt tillstånd numera utgifvas. De som verkat detta beslut äro till det mesta debaucherade Militairer eller andra fordom af grof infami utmärkte personer. Är det ej bättre att lefva under en absolut Soverain Regent än i en så beskaffad Fristat?

Några månader senare emottager Nyerup, som i sitt svarsbref förklarat det vara för honom af yttersta viktighet att hafva en sådan litteratör och bibliograf som H. till vän, ett nytt bref, hvilket Molbech medförde vid sin återresa från Stockholm. Hammarsköld skrifver (4 Nov. 1812):

Redan hafva värkningarna af vår inskränkta Tryckfrihet på vår Litteratur blifvit synbar och otvifvelaktigt skola de blifva det ännu mera på de följande månaderna. Emellertid bifogas härmedelst på nästa blad, en förteckning öfver de vigtigaste artiklar som under loppet af de trenne sist förflutna månader hos oss utkommit, af hvilka Hr Professorn lärer märka att vår Litteratur så småningom återvänder till sin fordna magerhet.

Grefve Schwerin och Kgl. Secreteraren Askelöf voro sinnade att tillsammans utgifva en Recenserande Svensk Litteratur-Tidning, som skulle omfatta alla grenar af Konst och Vetenskap, men regeringen gaf härtill ej det sökta bifallet, hvadan hela företaget redan vid sin första början afstannade[2]). Deremot hafva vi fått en ny politisk Tidning: *Nya Skandinaven* författad i samma anda och styl och af samma tendens och värde som den förra tidningen af detta namn.

I Mars 1813 skrifver Nyerup att han hos Rask läst Atterboms »Nytaarsgave» (Poetisk kalender), »som er saare vakker» och hos Molbech de nummer af den nya Svenska Litteraturtidningen som angå danska diktare. (Dessa uppsatser författade af Hammarsköld förekomma i n:o 3, 4, 5 och 7 af Litt. tidn. för 1813). Nyerup skrifver om dessa Hammarskölds uppsatser:

---

1) Jmfr bref till Livijn, anförda af Ljunggren Sv. V. Häfder IV: 390—392, samt Stjernstolpes bref till Wallmark därsammastädes 391 noten.

2) Redan 1813 utkom dock »Svensk Litteraturtidning».

»Dette er et Arbejde af megen Betydning, af megen dyb Reflexion, og indeholder det mange gode Bemærkninger, især de Artikler angaaende Holberg, Baggesen, Øhlenslæger, Grundtvig. Det er begribeligt at vi hernede anskue adskillige Poster ganske anderledes end de her fremstilles. Ingen her sætter, f. Ex. Schack Staffelt saa höjt. De har ogsaa, höjstærede Ven, ikke været billig mod Wessel, og aldeles ubillig mod Rahbek og Höst. Jeg beder, for Himlens Skyld, hvad er da deres Bröde? — De har ved Oversættelser, ved Extrakter, ved Recensioner o. s. v. sögt at gjöre det danske Publicum bekjendt med Kellgrener og Franzener, med Stenhammere og Adlersparrer, med Lidnere og Belmanner, med Gyllenborgere og Leopolder. Det gjorde de paa en Tid da svenske Parnasset ingen andre Heroer kjendte, paa en Tid da endnu hverken Atterbom eller Geijer eller Palmblad eller Hedborn havde skrevet en eneste Linie. Hvorledes er det mueligt, at det, hvorved de har troet at ville indynde sig hos den svenske Nation, kan saa ilde udtydes?

Dog nok derom! — og hvad de politiske Reflexioner angaaer, som paa en mig höjstfrapperende Maade ere anbragte i Anledning af Tÿdskeren Dahlman — da vil jeg overlade det til Molbech, om han formaaer at forskaffe os Danske et mildere og blidere Omdömme end hint pagina 108[1]). — Danske Sproget vil jeg i Anledning af Pag: 39 anbefale til vor fælleds Ven Rask, og han vil vist ikke være sämre Lingvist end Molbech Historiker. — Det germanische zitshende sch unde vi Dem f. Ex. meget gjerne»[2]).

Hammarsköld svarar härpå den 26 April 1813:

»Det har fägnat och smickrat mig på det högsta att herr professorn icke alldeles ogillat min lilla uppsats öfver danska vitterheten. Hvad jag vet med mig är att den är uppsatt efter bästa vett och öfvertygelse med hänseende på hvad som för mitt lands vitterhet var af vigt. Det händer understundom, att utländingar dömma annorlunda om ett lands författare än infödingar, och det kan ha sina skjäl, men högst obegripligt är det för mig, att man i Dannemark gör så litet cas af Schack

1) Detta afser ett uttryck i ett tillägg till uppsatsen (i N:o 7) riktadt mot en kritik af Oehlenschlæger af Köpenhamnsdocenten F. C. Dahlmann (född som svensk undersåte i Wismar, sedermera »Slesvigholsteinismens» fader, berömd historiker och politiker). Denne säges i sin beskedliga, neutrala ståndpunkt hafva »valt sitt fäderneslands neutrala politik till mönster». Dahlmann var dock minst af allt dansk.

2) Afser att Hammarsköld å sid 39 framhållit hurusom «Svensken van vid sitt öppna *a*, sitt germaniska *sch* (!), sitt rena *r* stöttes på danskens *æ*, *sk* och skorrande *r*».

Staffeldt, då det är en skald öfver hvilken efter min tanke, hvilket land som hälst hade skjäl att skryta, och det vet jag, att skulle jag för min nations litteratur ej gjort mera än fästat uppmärksamhet på Schack Staffeldt, så har jag likväl icke lefvat gagnlöst. Det är sant, han har ej skrifvit dramer som Oehlenschlæger, men i alla Oehlenschlægers poemsamlingar har han icke något stycke som går upp mot *Juledöd*, *Tiderne*, *Under Lilas Vinduer*, *Natviolen og Nattergalen*, *den Vanvittige* m. fl. hos Schack Staffeldt[1]). Hvad Rahbeck angår, så grundar sig mitt omdöme om honom på danska auctoriteter, neml. på Baggesen och på författaren af Eusebius, och ha de bedragit mig så bör jag med skjäl plikta för det att jag ej gjort mig bättre underrättad. Då jag tyvärr! ej hade hans skrifter till hands, trodde jag att desse personer skulle vara tillförlitlige sagesmän. Vidkommande Höst deremot tar jag icke ett ord tillbaka. Det är sant, vid början af detta sekel stod det illa till med vår Litteratur. Men hvarföre icke säga det, då man ville tala om den? — Hvarföre med de högsta toner beprisa en litteratur som i sjelfva verket icke var mycket berömvärd? Ja! hvarföre vilja göra våra minst eminenta rimmare till stora evigt gällande auctoriteter? Det hade dock kunnat passera om han endast talat om Kellgren, Franzén, Lidner och Bellman, men rör han ej i hop dessa med Sjöbergar och Blommar och Gyllenborgar och Nordforssar etc. etc., och sätter han ej aldra högst upp såsom ett klart skinande ljus Herr Leopold?

Men ej nog dermed, vid dessas sida låter han ju hela vår vitterhets plebs, Wallmarker, Walliner, Björkar, Choraer m. fl. i full parad uppmarschera, under det han antingen helt och hållet glömmer, eller åtminstone blott med några få snöda ord nämner de få med hvilka vi kunna skryta, en Thorild, Ehrensvärd, fru Widström. — I genom ett sådant förfarande hjelper man, inför ett upplyst Publicum, icke opp den sak, man har den goda afsigten att vilja göra bekant. Och i Grundtvigs omdömmen öfver vår Litteratur, i sin Krönika, liksom i de flesta Danska litteratörers förakt för vår vitterhet, ser man ju frukterna af de Höstiska bemödanden. Och det är naturligt! då det, som utbasunas som det aldra förträffligaste, ej håller de första profven, hvad skall man då tänka om det öfriga?

1) Hammarsköld var i sitt framhäfvande af Staffeldts förtjänster före sin tid, hans åsikt har bekräftats af den senare danska litteraturkritiken. (Liebenberg utgaf 1839 hans samlade dikter och vann då en större läsekrets för dem. G. Brandes egnade Schack Staffeldt en essay framför ett 1882 utgifvet urval af hans dikter).

P. S. Gud beskydde vännen Rask på sin resa, att han till litteraturens båtnad, måtte frisk och rask återkomma. — — — — — — —

Krigsåret vållade nu afbräck i brefväxlingen, men knappt är fred sluten förr än Hammarsköld åter gör sig påmind. Den 26 April 1814 skrifver han:

Då en landsman i detta ögonblick reser åt Köpenhamn begagnar jag tillfället för att med några rader göra mig påmint hos Herr Professorn. Strax efter freden skref jag mitt uppriktiga hjertas varma glädjeuttryck deröfver att icke Politikens dragna svärd längre uppdrager en skiljemur mellan den enskildta vänskapen till Broder Molbech men antingen har han ej fått mitt bref, eller han glömt bort mig, ty jag har ej fått något svar. Kan detta vara händelsen med alla mina Vänner i Köpenhamn? — För att erfara detta vänder jag mig nu till Herr Professorn, som förr visat mig så mycken godhet. Huru har Hr Professorn mått under denna tid? Huru Rask? Huru Molbech? — Hvad litterärt nytt har under krigsåret utkommit i Dannemark? — Se der allt saker om hvilka jag är högst nyfiken att något erfara. Gerna ville jag på förhand nämna något nytt från Sverige, men den resande skyndar för att komma i vagnen. Dock kan jag ej förtiga, att snart utkommer här en samling af Svenska Folkromanser, redigerad af Afzelius, Geijer och Häffner, och att jag sjelf håller på att ur Kgl. Bibliothekets skatter utgifva Adlerstams redaktion och öfversättning af Jomsvikingska Sagan[1]).

I sitt svar (3 Maj) redogör Nyerup för de danska nyheterna; just nu har hans egen samling af danska romanser blifvit färdig och han har blott kunnat sända med en resande *ett* exemplar däraf till Afzelius; Molbech har brådtom med sin månadsskrift »Athene» och sin »svenske Rejse», Baggesen och Oehlenschlæger äro flitiga, Rask är på Island, emellertid är det isländska lexikonet utkommet.

Till gengäld får R. Nyerup ett helt fång litterära notiser från Hammarsköld i ett bref den 17 Maj 1814, bl. a. om gåfvan af Nordinska samlingarna till Upsala bibliotek och om Fants afsikt att därur utgifva »Scriptores Rerum Suecicarum Medii Aevi, som lär bli 3 tomer i 4:o». Han fortsätter:

1) Utkom 1816.

Vännen Molbechs Dittmarskerkrigens historia är den sednaste Danska bok jag sett. Och nu är lusten hos mig upptänd att lära känna hans Månadsskrift, *Athene*, men aldra nyfiknast är jag efter hans Resebeskrifning genom Sverige. Som jag ännu vill göra ett försök huruvida han aldeles qväft sin vänskap för mig, så vågar jag besvära Hr Professorn med att tillställa honom härlagde bref[1]). Men ännu ett besvär ger den mig af Hr Professorn visade godhet mig mod att göra Hr Professorn. Rask hade den vänskapen för mig, att skaffa i Köpenhamn några subscribenter å mina Poetiska Studier. Som han nu är på Island, har min förläggare adresserat ett paket innehållande exemplar af dem till Hr Professorn, och anhåller jag att sedan Herr Professorn uttagit ett Exemplar för sig, ett för Molbeck och tvänne för Rask, som jag anhåller att Herrarne såsom en ringa Souvenir af mig täcktes behålla, Hr Professorn ville disponera de andra till de öfriga Subscribenterna och af dem mottaga betalningen.

Att vår store Bildhuggare Sergell slutat sitt ärofulla lif, är väl Hr Professorn redan bekant?

»Hvilken Skat» — svarar Rasmus Nyerup 3 Aug. 1814 — vil ikke de Nordinske Scriptores rerum Suecicarum indeholde! Det Værk vil jeg dog haabe at Fant ufortøvet meddeler Publicum paa en Gang uden at udstykke det i uendelige Disputatser». Han uttalar vidare sin förtjusning öfver Idunas 5:te häfte och dess »kostelige Sager», särskildt öfver att Rühs får läst och påskrifvet och att bröderne Grimm icke stå öfvergifna på valplatsen! Han begär vidare få sin nyfikenhet stillad och veta hvem den R. var som skrifver så märkligt om sättet att uppsöka och vårda fornminnen. Han känner ingen annan R. än Rutström. Så meddelar

1) Hammarsköld skref till Molbech 18 Febr. 1814: »Då nu ej längre det politiska svärdet afhugger de stilla vänskapliga förbindelserna, skyndar jag att åter med dig, bäste vän, tillknyta de afslitna trådarne af vår korrespondans». — Men han fick intet svar. — Den 17 Maj 1814 gjorde han ett nytt försök: »Hvad är orsaken till din tystnad. Har jag genom något förvärkat din vänskap». Ändtligen kan H. i Augusti 1814 egna Molbech »heder och tack» för det han genom bref öfvertygat honom att han ej alldeles glömt bort honom: »Af ditt långa stillatigande fruktade jag det nästan och jag kunde verkeligen icke utan bittraste smärta tänka derpå. Ty jag vet icke större olycka än att förlora dens vänskap, som jag älskar, och bittrare var det mig att tänka att det skett utan mitt förvållande genom politiska händelser, på hvilka jag naturligtvis icke i ringaste mån kunnat hafva något inflytande». (K. Bibl. i Kbhvn).

han ock att han tillsändt honom sitt föredrag öfver Olof Rudbeck. Hammarsköld svarar 12 Augusti 1814:

I synnerhet efterlängtar jag Hr Professorns Biographi öfver Rudbeck, för hvilken jag på förhand tackar och välsignar Hr Professorn. Det ger ett vist och eget slag af glädje att se de utmärkte män som vi här otacksamligen förgätit ja! öfver hvilka våre vittra Småherrar förnämt rynka på näsan, utan att de äro värde att knyta dessas skoband, af utländingar erhålla rätvisa. Sålunda blir ändå drömmen om ett fortvarande namn, så ofta den lärda forskarens enda uppmuntran, trots landsmäns otacksamhet, icke ouppfyld. — — — — — — — — — — — — — — —

Knapt kan jag uttala huru mycket det fägnar mig att se Hr Professorn, en så säker kännare, gilla min åtgärd i anseende till Herr Rühs och hans underliga griller. Tonen i min uppsats kan kanske synas nog häftig, dock blott af den som icke sett huru ovärdigt rått och plumpt han angripit de i så hög grad förtjente Bröderna Grimm. Det är ju en gammal regel, att fråga och svar böra stå i lika casus? Såsom ett bihang till denne uppsats hade jag äfven inlemnat till Göthiska Förbundet (af hvilket jag icke är medlem, och derföre är skyldig att utsätta hela mitt namn) en polemisk skrift emot Grundtvigs utfall mot min nation i sin *Verdens Krönike*, men som Häftet derigenom skulle ha blifvit för vidtlöftigt, hafva Redacteurerne sparat detta till nästa Häfte. Hvad *Tankarne om sättet att uppsöka och vårda Fornlemningar*, angå, så äro de författade af Secreteraren Rääf, den samme om hvilken jag under Hr Professorns härvaro talade såsom den hvilken hade en så stor och dyrbar samling af gamla Svenska visor. Molbech kan gifva ännu nogare underrättelser om denne unge förtjente man, näst Tholander visserligen den grundligaste af våra nu lefvande inhemska fornforskare. Åtminstone är han det i oändligt högre grad än våra både nu nyligen tillsatte antiqvitetsintendenter: Baron Stjerneld och Professor Sjöborg.

I ett bref den 14 Oktober 1814 berättar Hammarsköld:

Första häftet af de gamla svenska visorna är numera färdigtryckt, så när som på företalet, hvilket E. G. Geijer uppsatt och hvilket tvifvelsutan lärer med nöje läsas af hvar och en, som älskar Nordens forntid och dess poetiska monumenter. — — — — — — — — — — — —

Nyligen har jag med största nöje läst Molbechs Breve fra Sverrig. Visserligen innehålla de här och der något misstag, men i allmänhet finnas de till ringare antal och äro obetydligare än i andra Resebeskrifningar öfver mitt fädernesland.

Emellertid mottog Nyerup äfven meddelanden från sin andra nya bekantskap, *Afzelius*. Denne hade skrifvit ett bref, dagtecknadt den 9 Oktober 1812, som emellertid först den 15 Maj 1813(!) nådde adressaten öfver Göteborg. Afzelius skrifver om sina folkvisor:

Min lilla samling har obetydligt ökat sig sedan, dock ha de små Romanzer jag i år fått, varit merendels af högre poetisk halt och med goda melodier.

Räf hvilar på sin skatt och jag har lofvat vänta på honom till nästa Maj, då jag börjar ensam, om han sviker, blott jag får Herr Professorns Samling.

Jag hoppas knappast, att detta kommer i Herr Professorns händer, således, om det oförmodadt sker, så var god haf öfverseende med dessa hastade rader.

Efter att hafva erhållit Nyerups folkvisesamling skrifver han den 3 Aug. 1814:

Ädle vördade vän!

För min glädje och tacksamhet då jag mottog ärade brefvet och den efterlängtade samlingen, har jag ej uttryck. — Politiska förhållanden trodde jag ej skulle tillåta kommunikationen mellan dem, som i alla skiften, endå förenas genom gemensamma, högre intressen. — Anledningen, hvarföre jag ej förr besvarat ett så angenämt bref, var hoppet att kunna med samma sända första Tomen af Svenska Folkvisorna, men Geijer som är i sin hembygd, Värmeland, har ej blifvit färdig med inledningen, allt det öfriga, 16 ark, är färdigt med sin musik till alla styckena. Geijer samlar och har med hvar post sändt mig nya uppteckningar med sköna melodier, som ofta förvåna de största musikkännare[1]). Några, säger själfva den starke Geijer, kan jag ej höra utan tårar.

Under samlandet af melodier till visorna har jag fått en liten samling af folkdansar, sådana gamla som Neckens. — Dessa skänkte jag krigsrådet Åhlström, som nu börjat utgifva dem i Häften för Claver. — (Jag sänder af dem Exemplar att visa huru Harmonien till dem *ej borde* sättas. Den är för svår; men spelas de väl, äro de vackra, i synnerhet de enkla korta Thema från Vestergötland och Norra Sverge. — Många af dem sjungas med ord under dansen och skola väl framdeles de som det förtjäna blifva samlade).

1) Jmfr Geijer, Götiska förbundets stiftelse och verksamhet (VII: 473).

Så snart Folkvisorna blifva färdiga skola de sändas till den man, som bäst förstår deras värde. — Vi hafva inga samlingar utan måste taga allt ur folkets mun; ej så lätt; men intressant. — — — — — —

Var god sänd mig en afskrift af Visan om jungfrun som blef förvandlad till Lind. Den är hos oss allmän och sjunges under en vacker melodi. — Jag reser på en månad öfver till Finnland och hoppas något få öka min lilla samling af Finska Runor från forntiden. Vår vän Franzén var nyss hos mig, han läste med rörelse och förundran några af mina visor. Nya Svenska Psalmboken har nu upptagit hans tid. Äfven jag har såsom Präst varit skyldig detta arbete några stunder och har lyckats att gifva församlingen några gillade Psalmer.

Året 1815 fortsätter Hammarsköld korrespondansen. I ett bref, dagtecknadt den 1 April detta år, skrifver han med anledning om ett förslag rörande inrättande af en skandinavisk bokmessa i Göteborg följande:

Knappt kan jag utsäga med hvilken glädje jag emottog Herr Professorns vänskapsfulla skrifvelse, så mycket mera som det varit så länge sedan jag något hörde af från mina älskade Danska vänner och fruktade således att af dem alla vara rent af förgäten. För att, på framtiden, skyddas från denna missmodiga tanka, skulle jag endast af det skjälet, med ifver omfatta Herr Professorns förträffliga och högvigtiga förslag om inrättande af en Skandinavisk bokmessa i Göteborg, om än jag icke för sjelfva saken vore innerligt intresserad. Länge har jag varit öfvertygad, att om det någonsin skall kunna blifva någonting beståndande och vidsträckt verkande af de trenne nordiska rikenas litteraturer, måste de i alla tre riken, hafva ett gemensamt publicum och stå i en beständig vexelverkan. Huru en sådan förening långt för detta varit påtänkt! men då hindrade, utom mycket annat, äfven den olika rigtning, som Danska och Svenska litteraturerna tagit, en sådan alliance. Nu sedan den Svenska allt mer och mer börjat afskudda sig sitt vanhederliga gallicanska härmningsok, har jag beständigt tänkt på och önskat att utfinna medel till verkställandet af en sådan förbindelse, men det gifves verkeligen icke något tjenligare, säkrare och mera vidsträckt verkande medel dertill än det af Herr Professorn föreslagna och jag förbinder mig derföre fast och med glädligt mod att för detta ändamål, efter alla mina krafter medverka, under önskan att inga politiska misshälligheter måtte störa denna härliga, så mycket låfvande vittra och vetenskapliga union. — — — — — — — — —

Det fägnar mig hjerteligen att vår Upsaliska Litteratur Tidning fortfar att ega Hr Professorns välvilja. Vårt redliga bemödande är åtminstone, att någorlunda svara mot våra läsares fordringar. Förmodligen har Herr Professorn redan sett 1:ste delen af de Geijer-Afzelianske Folkvisorna, men den försvenskade Ilias torde ännu vara obekant. — Ännu icke är jag, men snart hoppas jag att bli färdig med min Jomsvikingasaga.

Hvad som något hindrat mig är att jag sedan Juhl hållit offentliga föreläsningar här i Stockholm, öfver de bildande konsternas historia, i alternering med Hr P. Ling, som läst öfver den Nordiska Mythologiens användbarhet för bildande konst. — Då mina föreläsningar snart skola läggas under prässen vågar jag utbedja mig af Herr Professorn några korta notiser om Danmarks förnämste konstnärer, af hvilka jag och icke stort mer än till namnet, icke känner flere än *Abildgaard*, *Wiedewelt*, *Poulsen*, *Clemens* och *Thorvaldsen*. Men dessa notiser anhåller jag att med aldra första bekomma, liksom jag beder om allehanda litterära nyheter från Köpenhamn.

I sitt svarsbref (8 April) omtalar Nyerup bl. a.:

Der hænger nu ved Retterne en curieus Injurieproces imellem Bibliotheksecretair Molbech og I. K. Höst.

Molbech har nemlig argumenteret saaledes: Den der, som Höst (:han kunde gjerne have lagt Nÿerup og flere til) önsker, attraaer, og driver paa en Litteraturforbindelse med Sverrig, den attraaer ogsaa en Sprogforening; men Sprogforening eller Blandiug kunde ikke finde Sted uden at vort gode gamle Tungemaal derved forqvakles, fordærves og staar Fare for at gaae under; og da Sproget er en Nations vigtigste Ejendom, saa har Höst begaaet Crimen læse nationis. Den Syllogismus har Höst naturligvis ikke villet lade gjelde.

Jeg corresponderer med Löwegren i Götheborg at han skal entreprenere en almindelig Litteraturtidende for Universiteterne i de 3 Riger. Jeg venter nu efter givne gode Löfte at erholde Fortegnelsen for 1814 saa hastig det bliver Dem muligt.

Afzelius's Folksange har glædet mig usigelig, og fremfor alt de mig saa kjære og uforglemmelige Melodier.

Den 30 Maj 1815 sänder Hammarsköld för en skandinavisk bokkatalog (som Nyerup och bokhandlaren Deichmann skulle utgifva) förteckningen öfver hvad som under år 1814 är tryckt i

Sverige [1]), framhållande att genom den villervalla, som råder inom typografien och bokhandeln sedan boktryckerierna i landsorterna befriats från skyldigheten att till Boktryckerisocietetens arkiv insända förteckningen öfver årstrycket, en dylik förteckning endast låter sig utföra med betydliga svårigheter, »då man måste anställa ordentliga undersökningar som efter hundraåriga litterära phenomen utan att ändock hafva samma hjälpredor att tillgå». Han fortsätter:

Hvad nu sjelfva den tillernade Skandinaviska Bokmessan angår så bör jag, oss emellan, nämna, att Herrarne kanske icke valt den rätta mannen, då Hr Löwegren utsågs till Commissionär i Götheborg. Löwegren är väl en beskedelig karl och icke utan kunskaper, men har icke, åtminstone ej i Sverige, gjort sig känd för ordentlighet och routin i affairer. Han har också från Boktryckarne i Rikets norra Provinser alldeles inga commissioner utan äro de anförtrodde åt en magister Bjurstén i Götheborg, som har namn för att sköta dem med utmärkt ordning och drift. Denna Advis har jag trott det vara min skyldighet att meddela.

Nyligen har jag fått läsa Oehlenschlægers vackra Poem, Helge, tryckt 1814, och det är den sista Danska bok jag sett. Huru står det till med Granrikets litteratur? Hvilka äro de nyaste och märkvärdigaste uppträden i densamma. Af en händelse har jag fått namn på Marionettheater af Heiberg, förmodeligen den samma som för några år sedan var här i Stockholm [2]). — Men deremot är Molbech aldeles tyst? Hörs det icke af att andra delen af hans Svenske Breve skal utkomma? Hos oss hafva RiksdagsMemorialer för en tid förträngt all annan Litteratur». — — —

Då Nyerup på nyåret 1816 sänder Hammarsköld prospekten till sitt nya arbete om folkböcker »Almindelig Morskabslæsning» med begäran om anmärkningar och tillägg rörande svensk litteratur i denna gren, svarar H. (23 Januari 1816):

Högt är jag äfven förbunden för meddelandet af Prospecten till *menige Mands moerskabs Läsning*, heldst då det af Hr Professorns, i detta

1) Fortegnelse over Bøger udkomne i de tre nordiske Riger 1814, 1815, 1816 utkome i Köpenhamn 1815, 1816, 1817.

2) Åsyftar J. L. Heiberg som 1811—12 vistades i Stockholm och som 1813 (22 år gammal) debuterade med marionettkomedierna »Don Juan» och »Pottemager Walter».

fack mästarhand utarbetats. För det historiska af den torde det icke vara Hr Professorn obehagligt att veta, att Stjernhjelm i sin Hercules, då Fru *Lusta* föreslår de Böcker som det kunde anstå Hercules att läsa, för att blott ha roligt i verlden, låter henne uppräkna dem som i *Flättiones ymnoge Bibliotheker fins*, och bland dem nämner, vers. 135—137. — — — —

»Amadis, Marcolfus och andra,
som i gemeen äre tryckte på Dansk: Melusina,
Keyser Octavian, Fink Riddare, skön Magelona»[1]). — —

I sammanhang härmed må jag nämna, att jag nyligen haft det nöjet att läsa Herr Professorns Föreläsningar öfver Danska Poesien, i hvilka jag sett att Hr Professorn nämner fragmentet af en gammal visa, om Torndyfvelns frieri till flugan, med refrain: *Katten treen paa trumme* och om hvilken Hr Professorn säger sig icke kunnat inhämta närmare notiser. Denna visan har jag i min barndom, på svenska, ofta hört sjungas. Brömsen spelar der Bönemansrolen, och erinrar jag mig tvänne strofer. Bland Flugans svar på anbudet heter det:

»Då jag sitter på Silfverfat,
Trim tranteri trumma,
Så sitter han i Hästebak,
Min ros och ädela blomma».
Och Brömsen stichnar vid dessa ord,
Trim tranteri trumma.
Han slog den flugan allt ned till jord,
Min ros och ädela blomma». —

Såsom en Hr Professorn intresserande nyhet må jag nämna, att min vän Atterbom, i Poetiska kalendern för 1816 meddelat en betydelig samling af utmärkt vackra gamla svenska visor, såväl romanser som andeliga, moraliska och kärleksvisor. Den Afzeliansk och Geijerska Samlingen har äfven haft en så lyckelig afgång, att förläggaren önskar snart en ny del, hvilken äfven Afzelius för det närvarande har under redaktion». —

Något senare samma år skrifver *Afzelius* (9 April 1816).

Jag är nu färdig att börja tryckningen af 2:dra delen af Svenska Folkwisorna, som börjas med *Swen i Rosengård!* har hr Professorn af den samma några svenska Traditioner, så anhåller jag ödmjukast om att de meddelas; äfven som visan om *Linden*, som skulle huggas till ett altareträd. — Af hvilken var harmonien till de Folkmelodier Herr Professorn var god mig öfversända? Jag tillstår, att jag ej var alldeles nöjd med

1) Nyerup begagnade detta citat i sitt arbete.

Hæffners behandling; den tycks mig vara för mycket Vetenskaplig —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Var god hälsa hjertligt Vännen Mollbeck! — Min hustru ber om sin obekanta helsning. — Äfven Fru Lengren, den älskvärda tackar för presenten och hälsar». —

I slutet af 1816 kom Nyerups reskamrat från 1812 — *Rasmus Rask* — på Afzelius' anmodan till Stockholm. Nyerup önskar »Lykke og Fornöjelse paa begge Sider», och »Skandinavisk Sprogs og Litteraturs Fremme og Hæder».

På årets sista dag meddelar Hammarsköld:

Från Rask, hvilken nu nyss lemnade mig skall jag mycket hälsa. Han finner sig väl här. Öfver Julen var han i Upsala och afskref Eddan. På Bibliotheket är han mycket flitig, men icke så hos sina vänner, emedan han mest om aftnarne sitter hemma och arbetar.

Afzelius skrifver på våren 1817 (21 April):

Jag är viss att professorn med alla vänner af nordfolkens litteratur gläder sig att inom några månader se båda Eddorna i vackra typer och utan egennytta utkomma. Detta arbete var ändamålet med min hitbjudning till Rask, utom hvars biträde äfven våra rediga afskrifter af Eddiske sångerne blifvit fulla af fel af mig utgifne. Nu får verlden en ren, fast utan lärda anmärkningar felfri text. Rask får för egen del utgifva den prosaiska Eddan och Skalda, hvartill han med godo fick förläggare sedan jag garanterat förläggaren mot all förlust en viss tid. Ifrån den stund försynen satte mig i tillstånd erbjuda Rask mitt hus för detta viktiga arbetes fulländnings skull, och att kunna uppoffra kostnaden till ett förlag, som bokhandlare ej förstå värdet af och derföre refusera, var detta beslut taget. Jag har beslutat att i texten följa våra manuskript att, om en gång den Köpenhamnska utkommer man må ega tillfälle att se alla läsarter; Rask som läser de tvenne sista correcturen ensam tillsätter då varianter af sina samlingar. Skulle försynen under de farliga resorna som förestå, beröfva oss denne hoppfulle verksamme man är ju väl, att detta arbete blifvit fulländadt.

Ett år senare (9 April 1818), då Afzelius sänder sista delen af folkvisorna, tillägger han:

Jag är glad att mine landsmän förstodo värdet af denne man (Rask). Skada för oss, att han ej ville qvarstadna, han kunde hafva gjort det med en anseulig årlig lön [1]).

Från 1816 till 1819, i nära tre år ligger korrespondensen mellan *Hammarsköld* och *Nyerup* nere.

Däremot har från 1815 *Wallmark* upptagit tråden.

Wallmark sänder nämligen — 16 Maj 1815 — dels en latinsk dikt öfver Föreningen, dels sin bok *Fuselbrenners resa till Stockholm*, med följande ord:

Jag skickar äfven *min första Resa till Stockholm*. Det är tyvärr, icke en antiquarisk Resa, men Antiquarier som Nyerup försmå ej, i sina mellanstunder, lättsmältare läsning. Det är ett litet försök att aga våra Dårskaper här i Stockholm, som torde roa Dem, som varit här och som känner våra många *stjernor* och *tittlar*, våra månge *Ordnar* (Sällskaper med hemlighetsfulla namn och Receptioner) och framför allt *våra strider i Vitterheten* och vårt *Tidnings-ovett*. Bland *Localiteter* som De mindre torde känna, är mot slutet den stora *Författare* och Tidningsutgifvare som der nämnes. Det är en bekant Person här som heter *Grewesmöhlen*. Striderna inom Litteraturen hafva saktat sig, och de unga heta hufvuderne sansa sig mer och mer. Schellingska Philosophien har efter att jag började striden mot den, funnit flera motståndare, hvaribland en Adjunkt och Bibliothekarie Rosenschöld från *Lund*, som med ett Tal om Schellingska Philosophiens *oförenlighet* med *Christendomen* utmärkt sig både som *Tänkare* och som *Talare*. I sjelfva Upsala Litteratur-Tidning har man ock antagit en Artikel mot denna Philosophi af en Biskop Bjurbäck i Carlstad som Schellingianerne sjelfva medgifva vara svår att vederlägga. De bry sig annars ej med vederläggningar, de säga blott: Ni har *ej förstått Schelling*, och vakta sig noga för att visa det han kan förstås».

Nyerup hade — skrifver han i Juni — »en overordentlig behagelig Nydelse» af Fuselbrenner. Ett komiskt misstag begår han — liksom hjälten i boken — i sin tolkning af de mystiska orden *O. S. A.* på ett inbjudningsbref [2]).

1) I en liten uppsats i publikationen »Runa», 1888 har jag dragit konturerne af förhållandet mellan »*Rasmus Rask och Sverige*». Ämnet skulle kunna fylligare behandlas med begagnande af Raskska brefväxlingen i Köpenhamns Universitetsbibliotek.

2) Fuselbrenner tror dem betyda »Om Säckpipan anhålles».

»Jeg kan takke mine to Stockholmske Rejser for at jeg dog virkelig forstaaer de fleste Allusioner. f. Ex: »Gule Lacket» var mig en kjær Reminiscents fra et Par Gange i godt Selskab ved Munkbro. Ved *O: S: A:* kunde jeg forresten ligesaavel som Fuselbrenner have taget Sækkepiben med. Jeg formoder dog at det er en rigtig Conjectur, hvad jeg ved nöjere Eftertanke udfandt, at det skal betyde: *»och spise Aften»*. (!) [1]).

I samma bref uppmanar Nyerup med värme sin svenske vän att göra ett besök hos vännerne i Köpenhamn, som skola mottaga honom med öppna armar; han skulle anse det för den gladaste dagen i sitt lif, då han finge se honom där.

År 1815 hade W. för afsikt att från besöket hos sin fader ned i Halland kvista af till Köpenhamn, men hans far hade påstått att sonens permission helt och hållet tillhörde honom. Det heter för öfrigt i samma bref — 6 Maj 1816 —, där detta omtalas:

Jag skickar något smått, som jag utgifvit. Idyllen *Julen* har vunnit mycket bifall både här och i Norrige. Min Journal går altjemt och har god afsättning; men den är mig en sten om foten, annars skenade jag väl ofta nog öfver sundet till mina Danska vänner, Dem, *Olsen*, *Höst* — och jag bör ju säga *Rahbek?* — Helsa dem alla hjerteligen ifrån mig. Af Norska Tidningar ser jag att der ej fins mera Fred i Danska Litteraturen än i vår. Vår torde dock snart blifva pacifierad. Ingen enda stor talang har uppstått att stödja den nytyska Mystiska vitterheten och derföre förblifver den blott esoterisk.

Tacksamhet för Nyerups välvilja talar ur ett bref 1 Maj 1818:

Den vänskapliga skänken af Deres Resa i Sverrige 1810, som jag genom Rask erhöll, det välvilliga bedömmande, som tillföll mig och mitt blad i Recensionen af Molbechs Resa i Dansk Litteratur-Tidende [2]) och som jag enligt Rasks förmodan tror mig hafva Dem, vördaste vän at tacka före — allt detta har på det lifligaste rört mig och lärt mig känna hvad jag i Dem äger för en ovärderlig vän. Tro ej, att fast min tack-

---

1) I ett bref af 7 Juni 1815 uttalar Nyerup sin förargelse öfver misstolkningen. »Gode ven kan ikke forestille Dem hvor jeg har været undseelig ved at tænke hvorledes jeg i Stockholm og Kjøbenhavn har prostitueret mig med den enfaldige og dumme Fortolkning af Fuselbrenners O. S. A. Min Vildfarelse kom jeg först udaf ved Samtale med Legationssecretair Nordenfelt».

2) Dansk Litteraturtidende 1817, N:o 33, 34, 36.

samhet varit stum, den derför varit mindre liflig eller någonsin skall vara det. Vi äro snart tjugeårige vänner. Påminn sig att jag redan 1802, om jag ej bedrager mig, genom Gubben Gjörwells godhet blef Deras Kommissionair och Korrespondent. För Deras vänskap hade jag att tacka Sången öfver Slaget på Köpenhamns redd, ett ungdomsarbete som åter hade Deras Patriotism att tacka för den förnämsta delen af det bifall det vann i Danmark och som jag då var långt ifrån att ana. Sådana Mäns vänskap, som Deras och Rahbeks var för mig en rik belöning, och när jag tänker mig den som en frukt af ett Poem, så försonas jag åter med Litteratörens törniga bana. Skördar han ledsamheter och vedervärdigheter för många af sina arbeten, så skördar han dock alltid för något rättsinniga och aktningsvärda Menniskors vänskap och ett enda sådant fall betalar ofta ett helt lifs mödor. Tack då, redlige och gode Vän för all vänskap emot mig, räkna ej min långa tystnad mig till last utan fortfar att gynna mig i trots af den. Jag säger som Höfvidsmannen i Capernaum: Jag hafver Krigsknektar under mig. Jag lefver i en ständig strid: der jag ej kan föra det stora kriget måste jag föra det lilla. Man måste soutenera de stora Bataljerna med små skärmytslingar, och det ger mycket att göra. Den kritiska *Lagbalken* och *Recensionen af detta års Poetiska Kalender* [1]) äro sådanne små bataljer med den flygtande fiendens Eftertropper i detta års allmänna Journal (hvaraf Beeken [2]) medför exemplar). Jag blygs ej att för vänner som Rahbek och Dem blotta mina litterära synder. I fall jag någonsin hinner att samla och utgifva mina skaldestycken, så skulle en sådan Mans och granskares råd vara mig kärkomna. Några helt och hållet *Juvenilia* finnas i Läsning för Fruntimmer 1800 och i *Nyårs-gåfvan* för år 1803 vid slutet, de förra signerade — H. Beeken har dem begge. *Amalia* kallade Hammarsköld för den första Novell på vårt språk och ett *monumentalt* arbete. Jag fick verser derför i Dagligt allehanda och i Stockh. Posten: den förskaffade äfven 6000 Rdlr åt de olyckliga finska Flygtingarne — och det är således det arbete som skänkt mig den *sannaste* tillfredsställelse.

Phosphorismen i Upsala skall hafva efter hvad jag hört af flera, betydligen aftagit. Studenterna sjelfva utgifva på sina Nationsmöten Theser deremot — och detta är redan ett godt tecken. Mina sista Artiklar hafva fått alla skrattare på sin sida, och det är godt. »Ridiculum acri fortius

1) Not af Wallmark: »Slutet är i synnerhet uppbyggligt för H. Molbech hvars Bok jag der liknar vid den Trojanska Trähästen, efter jag förmodar, att Atterbom et Consorter der gömt sina vapen».

2) Beeken var en dansk bokhandlare.

ac melius *magnas* plerumque secat res» — sade redan den gamle gode Horatz, Det bör då kunna såmycket mera slita de *små*. — Men ett nytt slags fiender har uppstått som De kan finna af en *Artikel*[1]) som jag sände genom Rask, föranledd af en Recension i Stockholms Posten, hvari Recensenten lik Mäster *Gert Westphaler*, myndigt förklarade att de hade orätt (det vill säga lika rätt) begge Partierna, både de som strida emot förnuftet och smaken och de som försvara dem [2]).

Jag sänder Dem härjemte dessa Blad, äfvensom Recensionen af Hörbergs Lefverne, som lämnar mot slutet en kritisk utsigt af Atterboms Författare-bana, den det ej skulle vara olämpligt att öfversätta på Danska[3]).

Det såkallade *neutrala* Partiet har jag skäligen draperat i bifogade *bref om Sättet att göra lycka i Svenska vitterheten*, som uppretat dem [4]).

De bestå af sådanne Personer, som i början förklarade sig högt *för* de nya galenskaperna, och nu *skämmas*, sedan Publiken i yttersta instantien afgjort målet till Journalens fördel. De vilja nu liksom Marodörerne i krig, göra sig vigtiga i den flygtande Arméns rygg; men man skall nog slå dem ur fältet. Det är imedlertid ledsamt att Män som *Wallin* och *Tegnér* skola räknas till detta Parti. Tegnér i synnerhet, som skref i anledning af Norriges förening med Sverige i sin Nore,

»Hvad sjelf ej är ett *helt* sig till det *hela slute*», ett råd som han sjelf illa följer.

Herr Beeken reser härifrån med ett fullständigt svenskt Assortiment, och jag behöfver således icke uppehålla mig med våre litterära produkter då De sjelf snart får se dem. Det vore önskligt att våra Böcker måtte finna afsättning i Danmark och Danska här. Vi skulle då kunna med tiden få se stora litterära företag vågas i Norden. Låt oss arbeta derpå, min bästa vän. Språken äro hvarann så lika, att vi utan hinder kunna läsa hvarann, i synnerhet skulle en liten Ordbok som upptog de mest afvikande Orden i begge språken, vara af väsentlig nytta. Granberg funderade en tid på en sådan för oss. Kanhända realiseras Planen, om vi se att svenska Böcker vinna afsättning i Danmark. —

---

1) »Den karakteristik jag der uppdragit af den *Nya Skolans* syftning har *Leopold* och andra funnit fullkomligen riktig och jag önskade, att såframt något Bedömande af vår Litteratur ytterligare kom i fråga (*helst i Litteratur-tidende*) afseende måtte hafvas på den». (Not af Wallmark).

2) Artikeln är den af Wallin författade i St.posten 267 (18 Nov. 1817). Wallmarks uppsats »Påminnelser och anmärkningar» (Allm. Journ. 2 Dec. 1818).

3) Jmfr Allm. Journalen 1817 (130—145); Ljunggren, Sv. Vitterhetens häfder V: 114—116.

4) I Allm. Journalen 25 April 1817. (Se Ljunggren V: 162).

Warmholtz hafva vi nu Gudske lof, komplett och i de af Granberg utgifna *Historiska Samlingar* finnas förträffliga Saker, som skola göra min vän mycket nöje.

P. S.

Jag måste bedja Dem att icke i fall De skrifver något om Sverrige eller vår Litteratur citera mig. Några i *Deras resa* här meddelade Annecdoter, hafva nu, ehuru så långt efteråt, gjort mig ledsambeter. Min personliga ställning, den lycka jag äger af ett närmare tillträde till Kungen och Kronprinsen gör att jag af mina utländska vänner måste fordra denna grannlagenhet. Mina skrifter deremot — det vill gunås endast säga min Journal — kunna alltid naturligtvis åberopas».

Nyerup erkänner — den 29 Maj — detta bref såsom ett nytt bevis på att han i Wallmark besitter sin äldste och ädlaste vän i Sveriges Rike.

»Tider og Tanker vexle saa mangefold, men de förste Indtryk præge sig gjerne dybest ind, og uagtet jeg for Ex: glæder mig ved Afzelii æsthetiske og Granbergs historische Recherche, uagtet jeg beundrer Hallenbergs Lærdom og föler mig den i höjeste grad humane og liberale Rutström evig forbunden, saa har mit Hjerte dog stedse især hængt ved Walmark, lige fra den Tid af, vor fælleds Velynder Gjörwel förte oss i hinandens Arme.

Den meddelte instructive Underretning om Litteraturens Stilling har været saavel Rahbek som Höst og mig i höj Maade interessant; thi ihvorvel vi fra Tid til Tid erfare Et og andet om vore Granders Controverser, see vi dog ikke altid det Underste af Kortene. Næst efter det saa uendlig vittige Stykke i Journalen om Bogladen paa Jacobs Torv har i lang Tid Intet saa meget moret mig som det Tillæg til den svenske Criminalcodex eller om Urbodemaalet i Recensentlitteraturen.

Gode Ven indigneres billig over, at En og anden af deres magna nomina halte paa begge Födderne. En lignende Vaklen finder, saa vidt jeg skjönner, ikke Sted hos os, undtagen at vi paa en Slags Maade ogsaa har en Tegnér. Det er en heldig lyrisk og dramatisk Digter navnlig Ingeman, der nu er paa Rejser ligesom Deres Atterbom. — — — — Jeg har biet med til allersidst at omtale en Yttring i Skrivelsen af 1:ste Maj, som inderlig har smertet mig; den Punkt om Indiscretion i min trykte Rejse. Jeg kan, hvad den Sag angaaer, ikke sige Andet end at jeg græmmer mig over min Dumhed og Mangel paa Skjönsomhed, i det jeg ansaae det for lutter *αδιάφορα*, som jeg nu til min Skræk erfarer,

ikke vare det. Jeg nödes saaledes, destoværre, til at slutte dette Brev med et: Pater! peccavi».

Den 5 Oktober 1819 skrifver Wallmark:

Jag vet icke, Hedersvän, om jag tackat Dem för den vackra mention De lemnat mina stridskrifter emot Phosphoristerne, i recensionen af Molbechs resa. I annat fall gör jag det nu af uppriktigaste hjerta. Det var hvad jag väntade mig af Deras ädla Tänkesätt: *absentem defendere alio culpante amicum.* En sådan tjenst kan jag ej visa Dem tillbaka; ty De är så lycklig at äga alla Partiers vänskap. Hammarsköld har till och med dedicerat Dem ett Opus, som ej är särdeles att skryta af [1]). Han fortfar att skrifva ovett och osanningar om vår vittra Literatur. Jag förmodar att De sett min Recension af hans och Hr Molbechs skrift i slutet af förra årets Journal, snart utkommer en Recension af hans andre Del, som är full af historiska oriktigheter. Jag skall sända den till Liljegren, äfvensom allt det öfriga i denna Sak. Ville De sedermera begagna de Rättelser som deri innehållas som ett *Supplement* till Hr Molbechs Resa, vore det väl. Emellertid sänder jag här

1:o) N:o 87 för innevarande år, en liten rolighet, i anledning af Hds Bok,

2:o) N:o 279, 281, 1817 som innehåller in nuce en kort öfversigt af våra litterära stridigheter och de såkallade neutralas förhållande — hvilka båda jag önskade att få införda i någon Dansk Tidskrift, äfvensom

3:o) Min Apostill till Recensionen af Hammarsköld, som innehåller mitt och mitt Blads enskilda Försvar emot hans och Hr Molbechs beskyllningar. Min Recension af Tegnérs bekanta Tal kan ge ett begrepp om huru jag recenserar Författare af erkändt värde. Detta Tal är dock det sämsta Tegnér skrifvit och är märkvärdigt för sina inkonseqvenser och sin stil. Recensionen ger tillika ett begrepp om tillståndet af Liberalismens Thermometer i Sverrige och huru mycket vi följa med Tiden. Kunde den begagnas åtminstone i Utdrag, vore det väl, helst i någon Theologisk litterarisk Journal. Nu väl Hedersvän ledsna ej på mitt långa Bref och fortfar att älska Deras tillgifnaste vän

Wallmark.

Nyerup öfversatte ett utdrag ur Wallmarks recension af Tegnérs jubeltal (försvaret för det 18:de århundradet) [2]). I Juni 1820

1) Hammarskölds och Imnelius' upplaga af Svenska Folksagor, 1819.

2) Införd i Hösts »Politik og Historie», 1821 (II, sid. 1—20).

meddelar Wallmark en notis om den Tegnér-Hammarsköldska striden om grekiska grammatikan »som roat publiken mycket och alldeles terrassierat den stackars Hammarsköld». Han fortsätter:

Jag tar mig friheten sända Dem ett munusculum litterarium, en antiqvarisk Afhandling *om Julen*, åtföljdt af ett Poem deröfver, som jag önskade måtte vinna Deras bifall. Vitterhets-, Historie och Antiquitets Akademien har visat mig den äran att välja mig till sin arbetande Ledamot och jag har nu med kraft begynt lägga mig efter Archäologi i allmänhet. Mitt inträdestal i Academien om det *nationella i Vitterheten* torde väl icke i allt vinna Deras bifall [1]).

»Den stackars Hammarsköld» omtalas ännu värre, något senare samma år (Dec. 1820), af *Rutström* i ett postskriptum, där det heter:

»Wallmark och Granberg helsa hjertel. Med Hammarskjöld umgås intet hederligt folk. Låt Rask lära Er känna honom. Hallenberg förmodar jag vara min vän. Åtminstone är jag hans. Vänskapen är för öfrigt just icke hans svaga sida».

På nyåret 1821 sänder Rutström, i egenskap af sekreterare i Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-akademien, kallelsebref till Nyerup och ber honom icke harmas, att det kommer så sent. »Akademien torde redan vara känd hos grannrikets lärde för någon långsamhet i sina plikters uppfyllande».

Wallmark förklarar i ett bref år 1822 (Aug.) sin lifliga fägnad att de blifvit medbröder i »*Antiquitets-* och *Historieakademien*»:

»Denna hyllning åt Deras förtjenster om begge är tillika en hyllning af Svenska Litteratörers tacksamhet för all den välvilja De visat och fortfar att visa dem både med råd och dåd. Måtte De ännu länge få räknas ibland hennes utmärkta Ledamöter».

Bland smärre arbeten, som Wallmark sändt N. fäste han särskild uppmärksamhet vid »*Försök att bestämma föremålet och egenskapen af den elfvaårige Tvisten i vår Litteratur*».

1) Wallmark hade redan i sin recension af Tegnérs tal förnekat det nationellas betydelse i poesien.

»Det har en historisk litterärisk vigtighet, om också dess kritiska af Danmarks nya skola skulle *ogillas*, som jag dock knappt tror, efter *vår egen* alldeles icke behagat fortsätta striden, sedan denne skrift utkom, och oaktadt det beröm den har vunnit i Stockholms Posten bordt reta den att kasta sig öfver henne. Men då de facta den anför ej kunna nekas och de grundsatser den utvecklar ej kunna *vederläggas*, gäller om den hvad Pfeiffel låter igeln säga: *Verschlingen kannst du mich, allein du kannst mich nicht verdauen*».

I hans »antologi» förekomma — skrifver han många anonyme stycken af honom själf t. ex. »Sympathiens födelse», »Poeten och flugan», »Miraklet», »Vänskapens danande» (fritt öfversatte från Parny och Pfeiffel) m. fl.

År 1825 hade Wallmarks vackra döttrar njutit gästfrihet hos »den vidtberömde Nyerup, Princeps bibliothecariorum i Norden både i anseende till kunskaper och hjertats egenskaper», och fadren sänder öfver sundet »ett äkta nordiskt handslag», ett enkelt tack, beledsagadt af en varm tår och en ännu varmare önskan att ännu en gång få se en så gammal och dyrbar vän i Stockholm och på honom få hämnas all den godhet han i många år visat hans resande vänner från Stockholm och nu senast hans barn.

I samma bref skrifver W.:

»Tegnér har nu utgifvit fullständigt sin sköna Poetiska Behandling af *Frithiofs Saga*, hvaraf i Iduna några Sånger varit tryckta. Det är vår Iliad och underligt vore om ej Sångerna i Frithiof liksom Iliadens Rapsoodier, skulle komma att sjungas och deklameras öfverallt».

Äfven den förkättrade Hammarsköld har — efter några års tystnad — låtit höra af sig hos Nyerup, som han hoppas icke måtte hafva undandragit honom den vänskap och välvilja han fordom haft godheten skänka honom.

Med Liljegren, som har den af Hammarsköld »så länge förgäfves åtrådda lyckan att få besöka Köpenhamn», sänder han hälsningar (Sept. 1819) och i samma bref omtalar han den åt Nyerup tillegnade, af Hammarsköld och Imnelius utgifna samlingen af folkböcker, liksom äfven sina »Anteckningar om Svenska

Vitterheten», senare sänder han sin redogörelse för filosofiens studium i Sverige.

Nyerup berömmer — 27 Aug. 1821 — detta arbete: »Værket priser Mesteren; hvor man læser deri faar man Anledning til at beundre Forfatterens Erudition og utrættelige Flid». För sina svaga ögons skull beklagar dock N. att boken är tryckt »saa compres med smaa stil og at Alt löber i eet uden Hvilepunkter. Denne Savn af Rubriker, Capitler, Paragrapher o. s. v. vil, frygter jeg, være en Anstödssten endog for bedre Øjne end mine».

Då Hammarsköld i November 1825 sänder första delen af sitt nya arbete »Grunddragen af Philosophiens Historia», uttalar han:

»Täcktes Herr Professorn kasta en blick på närvarande mitt arbete till jemnförelse med det jag öfver det philosophiska Studium i Sverige utarbetat, skall Herr Professorn se att jag ställt mig till efterrättelse de anmärkningar öfver yttre formen af det sednare, som Herr Professorn hade den godheten att mig meddela».

I samma bref yttrar han sig om den i Danmark pågående rättstafningsstriden; hvari han intar en konservativ ståndpunkt:

»Apropos af Molbech så har jag tagit någon närmare connaisance om den nu i Danmark pågående med så ytterlig bitterhet förda bokstafsfejden — jag vet ej om för att lemna ett motstycke till den strid, som Hollberg tecknat i sin Melampe, och documentera att ju obetydligare kampens ämne är, ju hätskare och häftigare föres vanligen alltid sjelfva kampen. Hvad som mest förundrar mig är att min högaktade Vän Rask, som skulle kunna gagna och upplysa hela Europa med de vigtiga resultaterna af sine vidsträckta forskningar, spiller bort sin tid med att så alfvarligt behandla dylika Lappalier, som huru några ljud af Alphabetet skola på Papperet betecknas. Och hvad kan väl dermed vinnas? Mig är det åtminstone svårt vid att tro, att en Nation, som redan har en rik Litteratur på ett utbildadt Modersmål, skulle ett, två tre bortlägga den ljudbeteckning den blifvit van vid och som igenfinnes i dess classiska Författares arbeten för att i stället antaga det infall som uppstått i en kanske genialisk, men enskild Hjerna. Jag erinrar mig ännu lifligt den hos oss för tjugo år sedan förda *K*-striden och följderne af den hafva styrkt mig i mitt tvifvel. Oaktadt alla bemödanden af K-anhängarne, oaktadt de räknades då för tiden bland vårt lands tongifvande auctorer och ehuru de

hade den ännu då icke utskrattade Språk-Akademien för sig, har detta K dock icke förmått att taga den öfverhand i svenska Rättskrifningen som de åsyftat. Dessutom ger Rask sig, i sin — jag ville nästan säga blinda ifver, blott för åtlöjet i vissa fall, som då han talar om Svenskarnes hos Danskarne gjorda *å*=rof och en svensk Tidning har också icke underlåtit att begagna detta tillfälle — och då han meddelar några rader af ett gammalt Danskt Manuscript för att visa det Danskarne ursprungligen skrifvit *å*. För en så grundlig bibliographisk Kännare som Hr Professorn behöfves visst ingen anmärkning huru litet detta anförda exempel bevisar, ty om först dessa streck öfver *a*-tecken äro med sjelfva handskriften samtidiga — hvilket än ej är bevisadt — så äro dessa ju allmänt kända tecken för fördubbling af de bokstäfver öfver hvilka de förekomma. Lika visst är det, att man kan uppvisa Svenska Codices från 1300-talet, der dylika fördubblingstecken förekomma, som det är det, att i Svenskan, det ljud som nu tecknas å tecknades *aa* allt till slutet af 1400-talet. Jag har äfven läst en åtminstone af Molbechs Motskrifter och jag tycker att han har de öfvervägande skälen på sin sida, ehuru han också tyckes tagit en så afgjord lappris sak altför häftigt och derigenom väckt hos den der Islandske Storskrikaren Repp[1]), tror jag han heter — den inbillningen att han väl vore au niveau med honom. Att anse det mera danskt patriotiskt att skrifva *aa* än *å* är visserligen löjligt, då detta påstående för sig och i dogmatisk gestalt framställes. Likväl har det också behörigen limiteradt sin gifna plausible sida. Allt hvad en Nation har såsom för sig characteristiskt, det må framträda i hvilket parti af det offentliga lifvets yttringar som heldst, måste den omsorgsfullt bevara, om den vill fortfara att vara sitt ursprungliga sjelf. Det var icke för roskull, som Peter I och Catharina II ville hafva bort de långa skäggen och den gamla Strelitzerdrägten bland sina Ryssar och desse åter satte sig deremot.

Sluteligen må jag nämna att enligt hvad jag experimenterat med några bekanta, i synnerhet Fruntimmer, hvilka med värma älska den Danska Litteraturen, en utländing van vid det sedan sekler vanliga danske staf- och skrifsättet, icke lätt kommer under fund med det raskiskt danska».

För en del upplysningar om danska filosofer tackar Hammarsköld i bref den 6 Maj sin danske vän. Men med anledning af något uttalande om H:s »synnerligen gode vän», professor Henrik Steffens från Breslau, yttrar H.:

---

1) Thorleifr Gudmundsson Repp, isländsk litteratör, f. 1794, blef 1823 underbibliotekarie i Edinburgh, återkom 1837 till Danmark, † 1857.

»Hvad åter Hr Professorns omdöme öfver denne Lärde angår, hemställer jag om det icke är altför hårdt och till det mesta bygdt på hans Motståndares partiska utsagor. Att han försvarat Arveadel kan jag naturligtvis af lätt begripliga skäl icke hos honom anse som något fel. Hade han åter yrkat och försvarat Bondeträldom och Trycktvång vore det värre, men utan med tillhjelp af det illistigaste och mest pinade conseqvenzmakeri kan något sådant icke igenfinnas i någon enda af de Steffenska skrifterna jag haft tillfälle att läsa. Det är sannt, Danmark är rikt, ganska rikt på utmärkt lärde och genialiske män, men skulle det så aldeles utan afsaknad kunna cedera en så märkvärdig och i flere afseenden med skäl berömd Litteratör som Professor Steffens, då har Dannmark ännu en vida större rikedom af vetenskaplig ära än jag kommit i tillfälle att känna.

Ty värr! hafva vi visserligen ännu på lång tid icke att förvänta ett sådant Mästerstycke som det danske Litteratur-Lexicon i dess närvarande skick. Thomæus[1]), så välmenande och derigenom förtjent han än må vara, är dock icke den man, som blifvit kallad att uppstå till täflan med Professor Nyerup. Emedlertid är det dock godt, då vi hittills sakna en hjelpreda i denna väg, att vinna någon, ehuru den knappast en gång kan komma att stå i det förhållande till det danske Litteratur-Lexicon som Badens *Bibliotheca historica danica* står till Warmholtz's svenska historiska Bibliothek. — Jag har här skaffat Förläggare till Thomäi svenska Författare-Lexicon och väntar upp Manuscriptet med första. Men huru ofullständigt det måste vara, kan Hr Professorn sluta deraf, att hela verket i handskrift icke utgör mera än 12 ark. Tvänne Litteratörer, åtminstone ledamöter af ett par, tre härvarande akademier, näml. Medicinal-Rådet Ruthström och Justitiæ-Rådet Blom hafva nu helt nyligen gått ur verlden. Och hvad visserligen vida mera betyder Hallenberg, den grundlärde Språk- och Häfdaforskaren hotar att snart följa dem efter. Går han bort, och sedan alle Sveriges litteratörer, så många de äro ville slå sig ihop till en person, framställdes dermed dock icke hans like.

Den 4 April 1827 begär Nyerup svenska bidrag för en »*Skandinavisk Nytaarsgave*», som en dansk bokhandlare Behrend ärnade utgifva. Nyerup hade samma dag skrifvit härom till »Upsalienses»,

---

1) *Göran Jakob Thomæus*, präst, religiös och historisk författare, Thomanders morbror (f. 1786 † 1845). Hans författarelexikon såg aldrig ljuset.

men begärde å bokhandlarens vägnar äfven af hufvudstadens diktare »nominatim fra min Herre, Franzén, Granberg og Nicander[1]).

Hammarsköld svarar (15 Juni 1827):

Så fägnesamt det var att höra nyheter om ett litterairt företag, i hvilket den broderliga föreningen de beslägtade Nordens Nationer imellan inom Snillets område visar sig, så ledsam är jag deremot att icke kunna åstadkomma betydliga bidrag dertill. En sådan samling borde endast prydas af det ypperata. O att ännu Stagnelius lefde! Denne onekligt hittills Sveriges störste Skald, hade kunnat lemna något sitt land och ett så ädelt företag värdigt. Emedlertid är jag glad att kunna härmedelst bifoga en så skön och färgrik Blomma af vår tjusande Sångerska Euphrosyne (Fru Christine Julie Nyberg). Men ty värr är Dalgren, hvilken kunnat lemna ett och annat så högst originellt bidrag för ögonblicket borta. Jag skall dock försöka att förmå honom vid sin återkomst i början af Juli öfversända något, om det då icke är för sent[2]). Hvad mig sjelf angår, hade jag väl kanske gjort klokast att ingenting af mitt eget sända, då jag väl aldrig varit af Naturen kallad till Poet och är det nu mindre än förr, sedan jag uteslutande egnat mig åt de philosophiska Abstraktionerne. Likväl kan jag ej motstå frestelsen att erbjuda min skärf till en Samling, som af flere anledningar är mitt hjerta så kär. Jag bifogar alltså ett stycke som en ryslig tillfällighet här i Stockholm framkallat, öfverlemnande åt herr Professorn att bedöma om det är begagneligt.

Nyerup är förtjust öfver det »kostelige Brev» med de skjönne bidrag.

På hösten samma år mottager han det sista brefvet från Hammarsköld, dagtecknadt den 17 September 1827, tillika med sista delen af Philosophiens historia.

»Jag hade till hälften hoppats att nu äfven i Höst kunna öfversända ett exemplar af ett af mig utarbetadt Compendium i Lärdoms-Historien till Lärobok vid våra Gymnasier, men min sjukdom kom emellan och Manuscriptet ligger ännu ofärdigt framför mig. Jag får således förbehålla mig att framdeles öfverlemna deraf ett exemplar».

1) Skandinavisk Nytaarsgave utgafs 1828 med bidrag bl. a. af Euphrosyne, Nicander, Dahlgren, Hammarsköld, Tegnér samt en öfvers. af Atterboms Astolfs kväde af Nyerup.

2) Dahlgren sände bidrag.

Detta hopp gick ej i fullbordan. En månad senare var Hammarsköld icke längre bland de lefvandes antal.

Meddelandet om hans död sändes Nyerup genom Dahlgren, hvilken stod i brefväxling med honom i anledning af den skandinaviska kalendern. Han skref den 26 Oktober 1827:

Vidtberömde herr Professor!

Troligen är det redan genom Tidningarne Herr Professorn icke obekant, att vår gemensamme vän, Bibliothekarien Hammarsköld slutat sina dagar. Det var oss till en stor sorg, så mycket mer som han bortgick i sina bästa dagar. På sterbhusets och hans sörjande familjs vägnar är jag anmodad att avertera denna bedröfliga nyhet. Jag tar mig derjemte friheten nedskicka nekrologen öfver honom, hvilken är tämmeligen fullständig. Jag har, ehuru 12 års prest, icke sett någon dö med det lugn som Hammarsköld. Det var en rörande scen. Några minuter förr än han uppgaf andan upphissade vi gardinen något litet för att skaffa litet mera dager åt rummet. Han vände då sitt hufvud, blickade upp mot fenstret och den klara solen och himmelen, satte derpå handen för pannan liksom i begrundning och i denna ställning dog han. Jag har gjort den observationen, att själens sista rörelser några timmar efter döden alltid uttrycka sig i anletet på den aflidne, antingen vildt eller lugnt, här uppenbarade sig det senare och efter flere dar var, oaktadt förruttnelsen, hufvudet och anletsdragen sig lika.

I Augusti månad hemkom han från en resa i sin födelsebygd, sjelf med hela familjen sjuk. Från denna sjukdom syntes han restituerad efter 5 veckor och var en dag uppe på Biblioteket, men fick recidiv och insjuknade ånyo. När jag besökte honom en dag, tog han mig i hand och sade: »Jag dör säkert, jag har i natt drömt derom». Livijn (författaren till den af Fouqué miserabelt öfversatta Spader Dame), Studach, biktfader hos Drottningen, en förträfflig man och som flere år varit Schellings lärjunge, och jag voro Hammarskölds dagliga sällskap under hans sjukdom. Vi hoppades, som vänskapen alltid gör, i det längsta att se honom åter frisk, men vi bedrogos. Han är ej mer. — Förlåt min vidlöftiga berättelse, men som jag vet Tit. var en tillgifven vän af den bortgångne, är jag öfvertygad om att jag ej fallit helt och hållet till besvär.

Från Hammarskölds gamle antagonist, hans förman i kgl. biblioteket, Wallmark, emottog Nyerup följande teckning af den hädangångne i ett bref (18 Nov. 1827) som åtföljde W:s drama Sulioterna:

Hammmarsköld fann i alla afseenden en alltför tidig död. Han undanrycktes sin familj på en tid, då den bäst behöfde honom, och Litteraturen, då man borde hoppas, att passionerna lagt sig eller åtminstone tilläto honom att med mera sans och måtta föra Kritikerns penna — med ett ord att i någon mån godtgöra hvad han felat, hvaribland jag hufvudsakligast räknar hans ringa delikatess att i utländska Journaler[1]) nedsätta och anfalla — samt icke sällan (som fallet är med flere våre Författare) factiskt osannt afskildra sitt fosterlands litteratur och författare. Han hade ock om han lefvat, utgifvit en ny upplaga af sin *svenska vitterhets Historia*, hvari, som jag med visshet vet, han om flera författare ändrat sina omdömen, hvilka så mycket — och alltför mycket — bestämdes af hans personliga förhållanden till dem han bedömde. Jag förvarar bland mina papper Recensioner af honom öfver mina arbeten från tiden af hans välvilja för mig, som, om de ställdes vid sidan af hans senare omdömen, skulle lemna märkvärdiga bidrag till den menskliga svaghetens historia, om den, beklagligtvis ej vore rik nog dem förutan. Han var emellertid en *arbetsam man* (för att nyttja hans egen benämning i sitt sista arbete — en *Dagsverkskarl* i Literaturen) och ehuru hvad han utgifvit af egen komposition icke kan öfverlefva honom, såsom röjande alltför mycket slarf — äfven i executionen — äro vi dock honom förbundna för hvad han utgifvit af andra, t. ex. *Stjernhjelm*, *Stagnelius*, Boman m. fl.

Professor Bibergs arbeten lära vi snart få af trycket. Han var en af våra största tänkare och Lärda, men hans stil var tung och icke alltid klar, så att jag tviflar på att Publiken skall understödja företaget.

Egendomligt nog kom detta bref först Nyerup i handom *ett år senare* — i Novbr 1828 —. Han tackar i svarsbrefvet 7 December 1828 för »Sulioterna», som han väl icke har kunskaper till att bedöma såsom ästetiker och dramatiker, men om den rika historiska apparaten vågar han hafva en mening och den är att de bifogade upplysningarna och anekdoterna ur grekiska befrielsekrigets historia äro i högsta måtto förträffliga och instruktiva. »Det er som det bör være: et saadant historiskt Skuespil kunde ikke komme fra nogen anden end den ypperste Philhellen i Sverige, og jeg gratulerer af inderste Hjerte».

Den 9 Januari 1829 svarar Wallmark:

Ett oblidt öde har förföljt mina Slioter, ty då ett Bref på sex dagar *denna tiden* framkommer; då med Sjölägenhet sommartiden tre dagar behöf-

1) Molbechs Athene, Hermes o. fl. (Wallmarks egen not).

ves för att komma till Köpenhamn, så kan det ej vara annat än ödet som vållat att dertill för Sulioterne fordrats ett helt år.

Men ödet drifver ju sitt Spel *i* och *med* Tragedien. Dock, det är väl att de nu ändteligen framkommit. Jag gaf dem förlorade och var betänkt på att skicka andra exemplar i deras ställe, viss att Ran i sin våta Sal skulle behålla hvad den fått. Det glömdes under mängden af göromål och distractioner. Hjerteligen glad är jag emellertid, om Stycket vunnit *Deras* bifall, min värdaste vän. Få se hvad de store kännarne Rhabech, Olsen och Höst och Rask derom säga (ty äfven till dem skickade jag exemplar, såväl som till Herr Miller). Här har den i dessa dagar åter blifvit uppfördt på den Kongl. Stora Theatern för fullt Hus. Kronprinsessans Hofpredikant har satt öfver den på Tyskan och de tyska Tidningarne ha bedömt mig med mycken artighet. Så äfven *la gazette de Bruxelles.* I Petersburg är den, efter hvad man sagt mig, under öfversättning att uppföras på Ryska Theatern. Det är ett Hastverk; jag hade hoppats, att vår Theater-Direction skulle ge ett Spectakel, hvaraf Inkomsten skulle tillfalla Grekerna; för ett sådant fall hade en pjes, som hade deras Tapperhet till föremål, varit apropos, men Directionen, som inrättat aflöningarne så att *recetten* för aftonen delas imellan Theaterkassan till $^1/_3$:del och Aktörstaten till $^2/_3$ kunde ej disponera om mer än Theaterkassans andel — och pjesen blef alltså icke för detta ändamål uppförd. Imellertid antogs den till spelning och har nu gifvits tre år å rad[1]). Som Sekreterare i härvarande Grek. kommitté har jag *ex nobili officio* (i ordets egentligaste bemärkelse) författat denna *tillfällighetspjes,* hvilken bör som sådan bedömmas. Hade jag haft tid, skulle jag förvandlat min prosa i Blankvers.

Den 22 Januari 1829 skrifver Wallmark för sista gången till sin danske konfrater:

Jag längtar mycket att höra hvad de Danska Ästetici säga om mina Sulioter. Det skulle vara mig mycket kärt, om Rhabek ville visa mig den godheten att som *Dramatisk produkt* bedömma den. Jag är då säker att han ej skulle förbise hvad jag i förtalet yttrat om den *Historiska Dramen.* Att höra ett rättvist om också strängt omdöme, är hvad jag önskar. Den del jag tagit i våra litterära strider — *quorum pars magna fui* — och den jag som publicist ännu måste taga i de politiska mot våra många flygblad, som för att skaffa sig prenumeranter, skälla på allt, likt och olikt, gör att jag ej kan vänta mig ett sådant i Sverige. Stockholms-Posten har gjort mig mer än rättvisa, emedan han tillagt stycket förtjen-

1) Sulioterne gafs från 11 Maj 1827 till 4 Januari 1829 åtta gånger.

ster, som jag ej vågar smickra mig med att det äger. Argus och konsorter åter ha ej gjort rättvisa ens åt de få det kan äga. Men

Quid Canis oblatrat, tolero, dum nihil mihi patrat

säger jag med min Landsman Halländingen Lolle [1]).

Till dessa utdrag ur Nyerups intimare korrespondenters brefväxling må fogas några, hämtade ur de enstaka brefven från de stora celebriteterne: Franzén, Geijer, Atterbom och Tegnér.

I ett svårläst bref af 4 Maj 1826 noticificerar *Franzén* Nyerup om Rutströms död.

»Vördnadsvärde, älskvärde!

Hjertlig tack för det vänskapsfulla och uppmuntrande brefvet om Julie. Ett ord af Nyerup är som en visa från ålderdomen eller(?) af efterverlden. Vår vän Ruthström är gången den vägen vi alle skola gå — — — Hur mycket han är saknad såväl i det allmänna som af sine vänner behöfver jag ej säga. För mig var han i några och trettio år en oförliknelig vän. I medföljande för öfrigt obetydliga vers hoppas jag hans bild vara sannt tecknad. Var god och helsa tusenfaldt Prof. Rask, och säg att jag aldrig förgäter de stunder jag haft nöjet att med honom tillbringa, liksom hans namn är i hela Sveriges litterära verld oförgätligt.

Någon litterär nyhet erinrar jag mig ej för ögonblicket. Våra tidningar äro fulla endast af gräl mot hvarandra».

Geijer skrifver den 24 Maj 1821, i ett rekommendationsbref för en Upsaliensisk biblioteksman:

»Jag innesluter hosföljande småskrifter, som med välvilja må emottagas — *Rhetorica* och *Philosophica* med ett oväntadt *juridiskt* bihang till de senare [2]). — Att jag innan min död också en gång genom de öfriga Vetenskaperna må komma riktigt till Historien är en min egen önskan, hvari Herr Professorn torde instämma.

Jag är emellertid för det närvarande som bäst sysselsatt med ett arbete i Svenska Historien som jag nästa år hoppas kunna utgifva».

Atterbom skrifver i Oktober 1827 ifrån Upsala:

— — — — »Jag är förtjust i den idée, som ligger till grund för den tillämnade Skandinaviska kalendern, och skulle gerna der om förmå-

1) (Peder Låles Ordspråk N:o 897.)

2) Antagligen G:s »Thorild» samt »Rättegångshandlingar i Tryckfrihetsmålet» samt G:s »Tal» 1817 och 1818.

gan motsvarade viljan, önska förtjena det rum, som mina danska gynnare så ärofullt erbjuda mig. Tyvärr är jag nu så djupt försänkt i theoretisk Philosophi i hvilken jag nu är ålagd att vid detta universitet hålla föreläsningar, sedan Prof. Grubbe nyss blifvit utnämd till Ethices et Politices Professor; — att jag åtminstone på denna sidan Jul allsicke får öfverlemna mig åt några poetiska productioner. Jag skall likväl anställa en revision ibland mina papper om icke der någonting ännu otryckt finnes, som möjligen för den Skandinaviska Kalendern kunde begagnas. Något bidrag af särdeles betydenhet kan jag, gunås, för denna gång icke lofva. Hade jag vetat om denna förträffliga plan, då när jag kort före midsommarn reste på landet, så vore jag nu kanhända i stånd att skicka något *bättre* än det jag nu med möjligaste första skall ur mina äldre papper framsöka».

Tegnérs bref äro fyra. I det första — från 1821 — rekommenderar han en ungdomsvän prästen professor D. Aspelin som för en operation besöker Köpenhamn att få draga fördel af Nyerups förekommande godhet mot svenskar och få lån ur biblioteket. År 1823 rekommenderar han till Nyerup, »hvars godhet mot svenskar på denna sidan sundet tacksamt erkännes», en af sina äldsta och käraste akademivänner, Bolmeer, hvilken i Köpenhamn vill bereda sig tillgång till böcker och upplysningar nödvändiga för en afhandling i orientaliska språken.

Mera litterärt är ett bref från Lund den 18 Juli 1825, som tyder på Tegnérs sysslande med dikten Gerda:

»Biskop Tegnér anhåller att genom Hr Professor Nyerups biträde få till låns eller köps en Lefvernesbeskrifning på Danska öfver Biskop Absalon i Lund, men hvars författares namn undfallit honom. Äfven skulle det fägna honom om vid samma tillfälle någon närmare underrättelse än den som förekommer hos Rhyzelius Monasteriologia p. 322 rörande alla Helgons kloster i Lund kunde honom meddelas. I öfrigt begagnar han med glädje detta tillfälle att göra sig påmint hos en gammal vän och gynnare, den han i öfrigt snart hoppas träffa i Köpenhamn».

Slutligen ett bref 19 Aug. 1827. För den Skandinaviska Kalendern hade N. begärt Tegnérs porträtt i gravyr.

»Vexiö den 19 Aug. 1827.

Det bref af den 24 sistl. April hvarmed Herr Professorn hedrat mig har först för någon tid sedan med bud från Skåne ankommit hit. Jag

har i 2:ne Månader varit borta dels på Embetsresor i Stiftet, dels äfven i Skåne, och af dessa sammanlagda omständigheter täcktes Herr Professorn förklara sig mitt annars i sanning både oförklarliga och oförsvarliga dröjsmål med brefvets besvarande

Jag bör först tacka för den öfversända afhandlingen. Det är en glädje att på detta sätt ännu se sig hågkommen af fordna Gynnare och Vänner. Min närvarande befattning tillåter mig väl föga sysselsättning med Litteratur, men det är dock alltid angenämt att af en bland dess ypperste veteraner i Norden väckas ur den Biskopliga dvalan och tänka sig tillbaka till forna tider.

Beträffande åter det begärda Porträttet så vore det visserligen för mig en ära att få stå i spetsen för ett godt företag, som jag hoppas Boktryckar Berends blir, men dervid möta flere svårigheter. Här finnes ingen som kan porträttera, ännu mindre gravera. Här är väl flere porträtter och äfven ett graverndt, af min obetydliga person. Det bästa är af prof. Sandberg i Stockholm och förvaras i hans attelier. Men det är ett Bröststycke och kunde således ej begagnas för gravur utan att sammandragas. Jag skall emedlertid skrifva Sandberg till härom, men fruktar att tiden nu mera är för kort. Af våra Gravörer är Forssell den bästa men arbetar långsamt och är mycket dyr. Jag skall emellertid meddela hvad svar jag får».

I öfver en människoålder hade Rasmus Nyerup med varmt intresse sträfvat för samvärkan med svenske lärde — alltifrån Gjörwell och Wallmark till Afzelius och Hammarsköld — med aldrig svikande välvilja hade han mottagit svenskar, som sökte ned till den andliga metropolen vid Sundets strand. Hans värksamhet hade varit äggande, väckande, främjande för svenske litteratörer och vetenskapsidkare, och hade öfvat inflytande på den nordiska renässans som, — till god del framkallad genom impuls från Danmark — kännetecknar vår litteratur under tidsskedet 1809—1830. Och då han den 28 Juni 1829 lade sitt gamla hufvud till hvila, lefde han i vördadt minne hos svenske skriftställare och forskare i olika läger.

Karl Warburg.

Jubelfesten 1693.

Efterskrift.

Till undertecknads uppsats i Samlarens extra häfte 1893 »Jubelfesten 1693. Ett bidrag till Storhetstidens kultur- och literaturhistoria» ber förf. att få göra några tillägg, genom hvilka ett par punkter af denna framställning kanske kunna ytterligare belysas.

På sid. 77 omtalas JOH. FR. MAYERS festdikt, hvilken denne, sjelf frånvarande, låtit trycka i Stockholm. I Mayers högst intressanta brefsamling, som väl ordnad förvaras i Greifswalds Universitäts-Bibliothek, beröres detta qväde på ett par ställen. I ett, Stockholm den 15 Mars 1693 dateradt, bref försäkrar grefve NILS GYLDENSTOLPE, att qvädet gjort ett synnerligen angenämt intryck, och Mayer tackas för det exemplar brefskrifvaren fått. Och den 29 s. m. skrifver KONUNGEN sjelf till Mayer, att denne skulle erhålla jubelfestmedaljen i guld samt 100 dukater till tack särskildt för sin congratulations-skrift — samma belöning som festtalarne i Leipzig och Wittenberg erhöllo (jfr s. 111 not 3).

Detta ytterligare ett bevis på konungens (s. 100 omtalade) generositet vid detta tillfälle och på hans glädje öfver jubelminnet. Den stränge ortodoxistiske och byråkratiske Mayer stod också synnerligen väl hos Carl XI.

Såväl konungens generositet som jubelmedaljen och andra tillställningar vid denna minnesfest omtalas bl. a. af SOPHIA JULIANA FORBUS, Axel Julius de la Gardie's gemål, som till sin man, då guvernör i Estland, från Stockholm den 14 Mars 1693 skref följande[1]):

»— — — — — — iagh moste och förkunna min hiertans herre at alla rådsfruer och enckor finge en sölffpenning som mennen finge af gull, utaf en stempel, hans mayestet har ock wari så nådig och ibland andra sinna rodh regalerat wår edla goda wen herr Clas Rolamb medh

1) Brefvet förvaras i De la Gardieska Donationen å Lunds Universitets-Bibliotek. Det är bibliotekarien E. Tegnér, som för förf. påvisat dess tillvaro.

lika gull penning och tillika medh permittera honom at komma op at sielff få tacka för honom, gudh ske loff, gudh wende alt ting till thet besta, åt alla hospitaller barnhuse, har kungen lotti della ut 6000 dlr sölvermynt, den dagen sattes stycken kring hella wor holme och siöttes aff 365 stycken och tett swenska lösen, sen fredagen der effter so let han tractera i Upsala de dochtare som blewe giorda i Upsala, som wore 14 stycken, par gras, so at die loge som dööda menniskior, om man inte hade luchta dem, so har man trott dem inte mera stiga op, so har die betalt uti herberge — — — — — —».

Jemför härmed ss. 76, 78, 100 samt 97 ff. i uppsatsen. Å sist nämnda ställe omtalas det rikliga traktamentet på promotionsdagen i Upsala, då konungen synes väl förplägat sina gäster och särskildt de nye doktorerna, af hvilka nog flera sofvo så hårdt efter pokulerandet att man kunde trott dem vara »dööda menniskior», om man »inte hade luchta dem». —

För de framstående män, som då blefvo teologie doktorer, redogjordes på s. 85 samt ss. 94 f., hvarest äfven omtalades att konungen tillernat denna värdighet åt några, som icke kommo att mottaga den samma. Orsaken härtill nämndes också. En af dem bortgick strax före promotionen med döden, nemligen superintendenten i Carlstad Erland Broman, vid hvars begrafning den 29 Juni 1693 värmländingen THORSTEN RUDÉN bl. a. sjöng:

Så will tu, dyra man, wår jubelfest förlåta
Och sluta, när den tar sin början, dina daar?
Så tyckes intet tig den hedern fyllest båta
Til hwilken wår monark förtient tig pröwat har?

Han hade försakat doktorshatten för lifsens krona: »ett saligt byte!» Men konungen hade likväl velat hedra hans minne och befalt att han skulle nämnas bland dem konungen tillernat doktorsvärdigheten, så att »tin mull en doctors heta skall».

C. W. S. uppgifver i »Det theologiska doktoratet i Sverige resp. 1593—1893» (Lund 1893) s. 47, att tvenne af de tillämnade doktorerna »dogo undan». Den andre af de här åsyftade (Schütz) omtalas likväl längre fram (s. 56) såsom verkligen »utnämnd till theol. doktor i Upsala, oaktadt han s. å. blifvit det i Tübingen».

I uppsatsen »Jubelfesten 1693» har emellertid (ss. 87 och 95) visats, dels att Schütz vid jubelfesten ännu lefde och t. o. m. då, den 1 Mars, uppträdde såsom talare, dels ock att hans promotion till teol. doktor, naturligt nog, inhiberades, så att han visst icke »s. å. blef två gånger utnämnd till theol. doktor, in- och utrikes».

I uppsatsen s. 105 ff. omtalas de festligheter, hvarmed *Greifswalds* universitet hedrade jubelminnet. Ännu några flera disputationer och orationer än de från början afsedda och af oss omnämnda synas derstädes under våren och försommaren 1693 hafva rört sig kring det samma. Till den s. 105 not 3 omnämnda skriften »Acta festi Jubilæi» fogades vanligen de dervid utgifna programmen och disputationerna. Bland dessa finnes vidfogad både Upsala och Greifswalds Universitets-Biblioteks exemplar af »Acta» en »Dissertatio Moralis» *De Jure Navigantium*, som den 29 Juni »anni Jubilæi Svedici» ventilerades under Dav. Colberg af PETRUS ORRHAHN från Kalmar[1]). Sist i denna digra afhandling följa några dikter, bland hvilka en af BEN. POTZERNE behandlar jubelmedaljens inskrift »Jactatur, sed tuta tamen». — Annars hade de egentliga jubelhögtidligheterna, såsom nämndes s. 106 f., afslutats den 12 Juni. Vid SAALBACHS »Carmen Seculare» sjöngos också af honom författade tyska verser, nemligen först en »Canto Solo»: »Jauchzet Gott alle Welt», och sedan en vexelsång: »So ist nunmehr das Fest beschlossen» med temat »Gott sey gelobt» För Greifswalds akademi anropas slutligen Gud:

Er wache für dies Musen-Hauss
Und tilge Pabst und Ketzer aus

— — — — — — — — — — —

Er gebe Schweden solch Gedeihen,
Das auch uns Pommern nützen kann,

1) Denne Petrus Orrhahn var en synnerligen äfventyrlig och våldsam person. Återkommen till sin hembygd tillkrånglade han sig platsen såsom hospitalspredikant i Kalmar, från hvilken plats han slutligen blef afsatt, sedan han förbittrat de sista stunderna för den åldrige biskop Schytte — en af de teologie doktorerna vid jubelfesten i Upsala.

Dass sich die Nach-welt könne freuen
Wenn sie sieht unsern Wachsthum an.

Kosegarten har i sin universitetshistoria försummat att omtala dessa storartade, flere månader varande festligheter i Greifswald. De jemförelsevis blygsamma högtidligheterna i Lund omnämnas icke heller i detta universitets historia. — Det förefaller märkligt, att Rostocks universitet, som ju spelat en så betydelsefull rol för det svenska reformationsverket, icke deltog i firandet af dess jubelfest[1]).

Då förf. under uppsatsens tryckning vistades utomlands, hafva beklagligtvis flera oriktigheter och tryckfel insmugit sig. Smärre oegentligheter, bokstafsfel, oriktigt anbragta eller felande skiljetecken och citattecken, torde icke verka störande; icke heller smärre inkonseqvenser i namn såsom Riddermark i st. f. Riddermarck, Folcker i st. f. Folcher, Palmroth i st. f. Palmrooth, Brehmen i st. f. Bremen, Stahrenberg i st. f. Stahremberg samt vidare C. H. Voit (s. 72) i st. f. J. H. Voit (skref sig tidigare Voigt), Soleman (s. 85) i st. f. Saleman, Jacobo Thun (s. 102) i st. f. Josepho Thun, Poganatus (s. 108) i st. f. Pogonatus. Värre äro tryckfelen Riddarhustorget (s. 86 not 2) för Riddartorget och Böök (s. 105, två gånger) för Börk. Af källhänvisningar hafva följande blifvit oriktiga: s. 79 not 2 *d* för *b*, s. 83 not 2 *e* för *c* samt s. 100 noten *n* för *f*.

Äfven följande tryckfel torde benäget rättas:

Sid.	66	rad	16	uppifrån	står	1781	skall vara	1788
»	76	»	10	nedifrån	»	grosses	»	grossen
»	77	»	18	uppifrån	»	des	»	der
»	78	»	20	»	»	Centecimo	»	Centesimo
»	78	»	24	»	»	kgl	»	kgl. eller
»	78	»	2	nedifrån	»	Thesaurs	»	Thesaurus
»	79	»	2	»	»	berömmes	»	berömmas
»	79	»	2	»	»	omnämnes	»	omnämnas
»	80	»	3	uppifrån	»	sättes	»	fortsättes
»	80	»	6	»	»	Stillo	»	Stilla
»	80	»	17	»	»	nämnes	»	nämnas
»	82	»	5	»	»	framställning	»	föreställning
»	83	»	5	nedifrån	»	Purgatorum	»	Purgatorium
»	84	»	7	uppifrån	»	Nordische	»	Nordischen
»	85	»	17	»	»	nämnes	»	nämnas
»	87	»	9	»	»	och	»	jemte

1) Såsom förf. vid efterfrågan på stället förnummit, kunna i detta universitets handlingar inga spår till något deltagande i den svenska jubelfesten anträffas. Icke heller har förf. funnit någon antydan derom i svenska källor.

Sid.	87	rad	8	nedifrån	står	dulcissima	skall vara	dulci sona
»	87	»	3	»	»	MSS	»	i ms.
»	90	»	13	»	»	126	»	162
»	91	»	4	»	»	*publicum*	»	*Jubilæum*
»	94	»	3	»	»	innan	»	före
»	95	»	9	uppifrån	»	determinat	»	determinavit
»	95	»	10	»	»	terminorum	»	terminum
»	95	»	13	»	»	*expectare*	»	*expectari*
»	95	»	9	nedifrån	»	att	»	ett
»	96	»	6	uppifrån	»	commodo	»	commoda
»	96	»	9	nedifrån	»	användes	»	användas
»	96	»	6	»	»	skadad	»	skadadt
»	96	»	2	»	»	grosse	»	grosser
»	97	»	6	uppifrån	»	framfördt	»	uttryckt
»	98	»	18	nedifrån	»	liksom	»	såsom
»	98	»	9	»	»	uppletadt	»	uppletat
»	99	»	5	uppifrån	»	, der Spegel	»	— der Spegel
»	99	»	17	nedifrån	»	unge	»	nye
»	100	»	10	uppifrån	»	v. v	»	n. v
»	100	»	14	»	»	indictus	»	invictus
»	101	»	4	»	»	multique	»	multisque
»	102	»	2	nedifrån	»	finnes	»	finnas
»	102	»	2	»	»	3	»	2
»	103	»	2	»	»	beskrifves	»	beskrifvas
»	105	»	8	uppifrån	»	avuum	»	annum
»	107	»	13	»	»	Das	»	Du
»	107	»	15	»	»	*Göttliche*	»	*Göttlich'*
»	107	»	4	nedifrån	»	complurimum	»	complurium
»	109	»	7	uppifrån	»	*papiofagio*	»	*papifugio*
»	109	»	2	nedifrån	»	*Gott-lobenden*	»	*Gott-lobender*
»	111	»	13	»	»	Honug	»	Honig
»	111	»	12	»	»	*Jubiläum Suecicorum*	»	*Jubilæum Suecicum*
»	111	»	8	»	»	*gegenwürdige*	»	*gegenwärdige*
»	113	»	15		»	öfver	»	äfven

E. Wrangel.

Smärre meddelanden.

Lärgiriga brödragillet.

Jämte Vitterhetsakademien och Tankebyggarorden, som båda räkna sin tillvaro från år 1753, framträdde ungefär samtidigt det literära sällskap, som bar ofvanstående namn. Vida mindre kändt och utöfvande vida mindre inflytande vittnar det dock i sin mån om, huru vid denna tid mera allvarliga sträfvanden för vitterhetens befrämjande började blifva allmänna inom sällskapslifvet, där förut blott skämtsamma tillfällighetsdikter haft någon publik. Då Göthe i sin afhandling om Sveriges vittra samfund ej omnämnt »Brödragillet», torde några upplysningar om detsamma här få meddelas. De äro hämtade ur Gjörwells brefväxling med Anders Schönberg och ur ett tal, hållet inom gillet af grefve St. Abr. Piper d. 20 nov. 1758 vid presidiets nedläggande.[1])

Såsom sällskapets stiftelseår uppger Gjörwell än 1754, än 1755. Stadgarne voro författade af baron Carl Leijonhufvud, hvilken antagligen var själen i det hela under gillets första tid.[2]) Medlemmarne voro unga »män i verken», mäst adelsmän. En större sammankomst synes hafva hållits omkring den 20 i hvarje månad, och dessutom mindre på oregelbundna tider, då man gjorde undan förberedande arbeten. Ämbetsmän valdes för tre månader och kunde omväljas. Ett särskildt censur-utskott hade granskningen af de insända vittra uppsatserna om hand. Såsom man af tidens smak för ordensväsende kunde sluta, saknades ej alldeles högtidliga ceremonier.

---

1) Detta tal jämte tre uppsatser, som varit inlämnade till gillet, finnes bland »afhandlingar uti Vitterheten och poesien» uti Nescherska samlingen i Kgl. Bibl.; därstädes finnas äfven de åberopade brefven från och till Gjörwell.

2) Löjtnant. F. 1728; d. 1760; bror till Gjörwells vän Knut L.

Då Gjörwell den 27 nov. 1756 intogs i samfundet[1]), var grefve Carl Johan Gyllenborg[2]) dess präses och And. Schönberg dess sekreterare. I februari utsågos till stormästare skalden G. Ph. Creutz och till hans ställföreträdare den ofvannämde Piper,[3]) hvilka båda synes hafva haft ganska litet intresse för sällskapet och skött sina sysslor mycket vårdslöst.

Något senare (d. 22/9 1757) skrifver Schönberg till Gjörwell: »Vårt sällskap förefaller mig likasom en agonisant, som stundom synes få likasom nytt lif, men åter förfaller allt hopp om förbättring. Ju flera ej allenast vittra, utan äfven till sinnelag och seder stadiga ledamöter vi få, ju bättre är det, i fall vårt uppsåt blir att fortsätta vårt sällskap. Elers är oss en då nödig ledamot, man kan väl alltid hålla dess obändiga eld i styrsel... Skola vi gifva ut något på trycket, måste det vara förträffligt, om vi vilja täfla med Våra Försök».[4]) Gjörwell, som visade sig mycket intresserad af sällskapet och flitigt meddelade den på landet bosatte Schönberg notiser om dess verksamhet, var ej häller nöjd därmed, men började vid denna tid få bättre tankar om detsamma. Han skrifver den 19 sept.: »I lördags var vårt sällskap tillhopa och måste jag säga, att jag på lång tid ej varit så nöjd med det som då. Baron Knut Leijonhufvud var hos oss första gången, en alltför ädel och dygdig man. I vitterhet ligger han väl intet djupt men tänker täckt. Vi togo på oss att alla skrifva en något vidlyftig afhandling till d. 20 okt., då våra nya stjärnor som premier därför skola utdelas, och mitt ämne blir ett utkast till världens historia för närvarande århundrade. Det var just drift med oss den

1) Se Gj:s anteckningar, tryckta i Samlingar, utgifna... af M. Weibull III: 83.

2) President, ledamot af musikaliska akademien. F. 1741; d. 1811.

3) Senare hofmarskalk hos Lovisa Ulrika och medlem af Vitt. akad. F. 1739; d. 1813.

4) Med Tankebyggarne synes Lärgiriga brödrasamfundet i någon mån ha rivaliserat. Det heter i ett af Gj:s bref, att Alf icke kunde intagas i det senare, då han redan var medlem i det förra; med Elers vore det en annan sak, då han stött sig med sina kamrater. I nov. 1757 är det dock tal om att intaga Ecklef, Tankebyggarnes stiftare.

gången... Oaktadt Bror af alla mäst skrifvit, så skrif dock till d. 20 okt. och tag något ämne i svensk historia».

Den, som ingöt nytt lif i sällskapet, var dåvarande kanslijunkaren Jacob von Engeström, som tyckes hafva varit stormästare sedan maj 1757. Genom Gjörwells nitiska biträde lyckades han till en del medlemmars stora förargelse genomdrifva, att »stjärnan» det nyinstiftade utmärkelsetecknet, skulle bortgifvas först efter aflagdt literärt prof[1]). Det heter också den 6 okt, att den ofvannämde Piper nu »är helt förändrad, nitisk för saken, flitig och arbetssam; få se om det räcker länge.» Piper efterträdde Engeström såsom stormästare i maj 1758 och nedlade sex månader senare sitt ämbete, med ett tal, som såsom ofvan nämdes blifvit bevaradt. Han erkänner där, att han under sin förra presidie-tid ansett sällskapet »i sin då varande oordning för oupphjälpligt», men under Engeströms ledning sett det samma gå framåt i så hög grad, att han där haft nöjen, som han annorstädes ej kunnat njuta. Samfundet vore nu i blomstrande skick, och dess mål borde blifva, att utveckla sig så, att det kunde offentliggöra sina arbeten utan att behöfva rodna därför. — Talet är ej illa hopkommet för att vara af en 19 års yngling och utmärker sig för ett vårdadt språk. Sedermera synes Gjörwells intresse hafva aftagit; i en skrifvelse af den 27 febr. 1759 till hofjunkaren Pehr Tahm, senare bekant såsom Thorilds gynnare, hvilken efter Piper öfvertagit presidiet, afsäger sig Gjörwell anbudet att öfvertaga något af sällskapets ämbeten. Afslaget söker han försötma genom att skylla på bristande tid och sin »utnötta fjäder» samt genom att öfversända ett öfversatt skaldestycke; han väntade sig en lärorik granskning af detsamma, enär, »gillets deputerade räkna för en af sina hufvudsakligaste plikter att uppodla svenska språket.» Sannolikt har väl sällskapet ej långt därefter i tysthet afslutat sin verksamhet, ty redan den 11 jan. d. å. hade Gjörwell berättat för sin gynnare Warnholtz, att han var medlem af ett vittert sällskap »wo nicht

1) Det tyckes äfven ha varit vanligt, att personer, som sökte inträde, inlämnade något arbete som specimen. — »Stjärnan» utlöstes med 9 daler.

der kleinen doch der mässigen Geister, och uti hvilket jag allt för ofta agerat Democritus (det är nu nog nära sin undergång).»

Gjörwell omtalar i ett af brefven till Schönberg, att han hållit en »skalkaktig» oration, men för öfrigt tyckas sällskapets medlemmar tagit sina uppgifter såsom författare med allt önskvärdt allvar. C. Hermelin insände »en nätt karaktär på k. Carl Knutsson», Schönberg skref en del vittra arbeten och »karaktärer», som föranledde ett till protokollet uttaladt erkännande af hans förtjänster; Engeström orerade om silkets historia i Sverige, och Piper öfversatte ett af Hallers oden o. s. v. Tre anonyma uppsatser, som antagligen varit upplästa i detta sällskap, äro bevarade jämte Pipers tal; deras titlar äro: »Om nöjet», »Anmärkningar om en kvick, en klok och en lärd», samt »Erinran vid genomläsandet af mina lediga timmars oförgripliga tankar öfver åtskilliga ämnen». De gå samtliga i tidens abstrakt moraliska manér och äro genomgående allvarsamt hållna. Öfverhufvud synes den moraliska förbättringen varit målet lika mycket som estetiska öfningar.

Utom redan omtalte nämnas såsom ämbetsmän eller ledamöter i gillet följande: Arrhén, P. Chr. Baumann, And. Berch, Bergenschöld, kgl. sekr. J. Bjerckén, häradsh. Dahlman, Edelfelt, Baron Otto Fleming, »några Gyllenborgar», Hallman (ceremonimästare, antagligen den bekante skalden), baron C. G. v. Otter, J. Pfeiff, Rydman, grefve A. N. Stenbock, J. M. Törning samt J. H. Wiebe, en flitig, men slät tillfällighetsrimmare, som vållade Gjörwell och Schönberg mycket bekymmer, enär han bragte hela samfundet i vanrykte. »Så länge där finnas personer af usel fröjd», blir det, säger Gjörwell d. 2 febr. 1757, svårt att få »folk af värde» till medlemmar[1].)

1) Jfr Samlaren I: 82--83.

Otto Sylwan.

Carl Carlsson Gylldenhielm och »Schola Captivitatis».

Under kyrkohistoriska forskningar i Strengnäs Domkapitels arkiv har jag påträffat ett originalbref af den frejdade riksamiralen Carl Carlsson Gylldenhielm, skrifvet till dåvarande biskopen öfver Strengnäs stift, sedermera ärkebiskopen Laurentius Paulinus Gothus. Detta, så vidt jag kunnat utröna, hittills okända bref äger oförnekligen ett visst litteraturhistoriskt intresse.

Under sin mångåriga fångenskap i Polen sysselsatte sig som bekant den svenske konungasonen äfven med teologiskt och religiöst skriftställeri. En frukt af detta författarskap var Schola Captivitatis, hvilket arbetes första upplaga utkom 1632 och trycktes »typis Paulinianis», sedan det blifvit försedt med ett af biskop Paulinus författadt företal. Förra delen af nämnda bok utgör en på latin och svenska skrifven vederläggning (»refutatio») af åtskilliga papistiska läromeningar, senare delen innehåller en versifierad svensk parafras af några Davids psalmer. Hela detta arbete, naturligen med undantag af nyssnämnda företal, har man hittills på goda grunder antagit böra tillskrifvas Gylldenhielm. Det af mig funna brefvet upplyser emellertid, att *endast den latinska texten af vederläggningsskriften härrör från Gylldenhielm. Den svenska åter utgör en tydligen af den begåfvade Strengnäs-lektoren, magister Samuel Kempe verkställd öfversättning*[1]).

---

1) *Samuel Kempe* författare till den lilla, ypperliga i Strengnäs gymnasium använda läroboken *Historiæ . . . Gustavi I . . . Libri V* (1629) var född i Örebro 1599. Hans fader var skolmästaren i Örebro, sedermera kyrkoherden i Jäder, prosten *Johannes Magni Kempe*. Samuel Kempe blef efter några års tjänstgöring som rektor i Nyköping år 1626 Logices et Eloquentiæ Lektor vid det nyinrättade gymnasiet i Strengnäs. — Sekreterare i kammarkollegiet 1634, därefter Häradshöfding i Ala härad af Vestergötland. Adlad 1647 under namn af *Kempenskö1d*, som under N:o 395 introducerades på Riddarhuset 1649. Riddarhussekreterare 1649. † 12/6 1670. Åtten Kempensköld utslocknad 1798 28/3. (J. A. Drysén: Lektorer vid Strengnäs Gymnasium 1626—1870. Sthm 1871. N. Aurelius: Strengnäs Stifts Herdaminne. Sthm 1785 s. 256. Anrep: Svenska Adelns Åttartaflor).

Gylldenhielm säger nämligen i sitt bref af den 12 Maj 1632, att han »för någon tijdh sedan» till Strengnäs domkapitels genomläsning och censur sändt sin »bedröffuelige Fengelses, Anfechtninghz, Öffningz och Meningz skrifft» rörande »några wåre Christelige religionsstycker» jämte »några andre theologiske materier». Domkapitlet hade funnit den insända skriften vara af det värde, att den borde befordras till trycket och kapitelsledamoten, lektor Joh. Westhius hade t. o. m. uttryckligen angifvit »några argument» för denna åtgärds vidtagande. »*Huarföre* — säger Gylldenhielm — *iagh och strax M. Sam. Kempium lätt anmoda samma scriptum för theras skull, som i thett Latinische språket icke äre öffuede, på wåra Swenska Tungomåhl vertera*». Af Gylldenhielms bref är äfven tydligt, att Kempe verkligen verkställt uppdraget, isynnerhet om den förres uttalanden sammanställas med den karakteristiska underskriften af det »epigram», hvarmed Kempe i likhet med öfriga Strengnäskapitulares beledsagat Gylldenhielms verk. Denna underskrift har följande lydelse: »*Honorem et obsequium ad quævis officia paratissimum qualicumque hoc contestari voluit Samuel Kempe, Log. et Eloq. in Reg. Col. Streng. Prof*».

Man torde möjligen göra sig frågan, om Gylldenhielms anförda ord kunna tillmätas en sådan räckvidd, att de gälla icke blott vederläggningsskriften mot jesuiterna utan äfven den likaledes i Schola Captivitatis förekommande psalmparafrasen. Är denna senare icke, såsom man antagit, verkställd af Gylldenhielm utan af Samuel Kempe?

Onekligen föreligga vissa omständigheter, som vid första påseende synas i någon mån tala till förmån för det senare alternativet eller åtminstone göra saken oviss. Så t. ex. förefaller det egendomligt, att Gylldenhielm afböjde det jämförelsevis lätta företaget att från latin till svenska öfverflytta sin egen på prosa affattade vederläggningsskrift, om han verkligen gått i land med den större herravälde öfver språket kräfvande uppgiften att frambringa en versifierad psalmbearbetning på svenska. Hans anförda yttrande gifver ju ock vid handen, att modersmålet för den tappre krigaren utgjorde ett svårhandterligare uttrycksmedel än latinet·

Vidare är det anmärkningsvärdt, att Paulinus i sitt vidlyftiga företal till första upplagan af Schola Captivitatis utförligt framhållit förtjänsterna hos Gylldenhielms vederläggningsskrift, uti hvilken »någhra the Papisters wilfarande meningar — — — grundeligheen och wäldeligheen förlagde äro», men ej med ett ord omnämner verkets senare del, psalmparafrasen. Ja, icke ens Gylldenhielm själf vidrör i sitt »förspråk» till 1644 års upplaga bearbetningen af psaltaren. Slutligen synes Gylldenhielms egendomliga förhållande till »Konung Davidz Psaltare» af år 1650 per analogiam gifva anledning till tveksamhet med afseende på hans ställning till psalmbearbetningen i Schola Captivitatis[1])

I trots af dessa och dylika förhållanden står det dock enligt mitt förmenande fast, att Gylldenhielm verkligen utfört den i sistnämnda arbetes älsta upplaga förekommande psalmparafrasen. Möj-

1) Gylldenhielms yttranden i hans dedikation till drottning Kristina af »Konung Davidz Psaltare» år 1650 gifva vid handen, att han har större del i detta arbete än hvad faktiskt visar sig vara förhållandet. Af hans utsagor kan nämligen ej gerna dragas annan slutsats än, att själfva grundstommen till nämnda arbete utgöres af hans psalmparafras i Schola Captivitatis. Men, emedan Gylldenhielm efter fångenskapen, under hvilken ifrågavarande parafras kommit till, icke medhunnit »alle Psalmers translation på Swenska» hade Abraham Kempe fortsatt och afslutat verket. Vid en jämförelse mellan psalmbearbetningen i 1632 års Schola Captivitatis och 1650 års »Konung Davidz Psaltare» är dock uppenbart, att dessa hafva föga om ens något gemensamt. Prof. Schück säger ock (Sv. Literaturhistoria s. 336) om sistnämnda psalmöfversättning, att den »tydligen är värkstäld af Kempe ensam — Gyldenhielms psalmer förekomma *ej* i denna samling —». Doc. Wrangel har visserligen i sin afhandling om »Davids Psaltare i Svensk Kyrkosång» (Tidskrift för Teologi. Lund 1892 s. 180—202, 423—434 se sid. 431) fästat uppmärksamheten därpå, att Abraham Kempe »för· Davids 6 och 139 psalm till största delen bibehållit Gyldenhielms vers samt äfven för ett par andra särskildt Davids 8 och 107 psalm hemtat någon ledning derifrån». Utan att vilja yttra oss om riktigheten af denna observation, gäller densamma i hvarje fall endast de senare upplagorna (af 1644 och 1649) af Schola Captivitatis. I 1632 års upplaga saknas alldeles parafraser af Davids 6:te och 139:de psalm. Schücks uppgift, att Gylldenhielms psalmer icke förekomma i »Konung Davids Psaltare» af 1650, är sålunda riktig, för så vidt man lägger 1632 års upplaga af Schola Captivitatis till grund för jämförelsen, något som synes hafva skäl för sig, om man erinrar sig Gylldenhielms egen uppgift, att han efter fångenskapen såsom riksråd och riksamiral var »worden förhindrat at fullborda» sitt ämne »medh alle Psalmers translation på Swenska».

ligen har dock Samuel Kempe vare sig ensam eller i samråd med öfriga kapitulares i Strengnäs, hvilka enligt det här nedan meddelade brefvet tydligen »censurerat» arbetet, i någon mån korrigerat eller bearbetat Gylldenhielms efter Lobwasser verkstälda psalmparafras. Att emellertid Gylldenhielm och icke Kempe eller någon annan är den egentlige bearbetaren, synes af hans egna ord i dedikationen till drottning Kristina af »Konung Davidz Psaltare» år 1650. Sedan han framhållit, att bland Gamla Testamentets skrifter ingen är »trösteligare än psaltaren» skildrar han här den »tröst», han hemtat från denna bibelbok, då han »vthi hela tolff åhr hafwer warit i Påland medh boyor och fängelse plågat och vthstått mycken wederwärdigheet och bedröfwelse». »Ja — fortsätter han — om iagh må, såsom en syndare sielff säya och bekänna, tå iagh war beröfwadt all menniskligh lust och förhoppning om min förlossning vhr fängelset, tå hafwer thenne Psaltaren mig så styrkt, wederqweckt och förlustat, at iagh ringa achtade alt thet onda som migh anfächtade och war thet en lofligh, härlig och skön öfning, som iag i min ängzlan migh företog vtur Psaltaren och then helge Skrift ett lijtet wärck at componera, hwilket Sahl. Erchie Bispen Doctor Lars Paulinus hafwer funnit godt at låta komma på Tryck och intitulera *Scholam Captivitatis, ther vthinnan några Konung Davidz Psalmer äre öfwersatte på Swenske Rijm, effter thess wanlige Melodie»*. Efter hemkomsten ur fångenskapen hade han emellertid blifvit upptagen af allmänna värf. På grund häraf »*är iagh* — tillägger han — *worden förhindrat at fulborda mitt ämne medh alle Psalmers translation på Swenska*». — Fortsättandet och fullbordandet af psalmbearbetningen hade därför öfverlemnats åt Abraham Kempe.

Men icke blott Gylldenhielm själf uppgifver sig såsom upphof till psalmparafrasen i Schola Captivitatis, utan äfven Stephanus Muræus har »loco præfationis» i andra upplagan af nämnda arbete bekräftat uppgiften. Den senare säger här, sedan han anfört uttalanden af Joh. Arndt »om Guds lofs och lofsångers stora nytta och kraft» följande: »Sij, gunstige Läsare, sådan hälsosam Nytta,

stoor krafft och hierteligh hugswalelse hafwer then welborne och gudelige Herren (som i många åhr vthi Påhland i sitt hårda fängelse, i boyor och i elängidheet war stadder) hafft vthaff Gudz Loff och thesse efterföliande Loffsånger: Hwilka han en deel vthaff Ambrosio Lobwaser transfereradt och en deel vthaff andre then H. Skriftz tröstérijke Sententier componeradt hafwer och them sålunda (effter then H. Andes ingifwande) som Nöden tå helst fordrade sigh til tröst i bookstafwen insteldt och effter många frombiertighe menniskiors högha åstundan omsijder publiceras och prentas låtit».

Slutligen uppgifver äfven titelbladet till Schola Captivitatis tydligen, att Gylldenhielm (»illustris et generosus quidam Hero») är upphofsman äfven till psalmparafrasen.

Dessa bestämda utsagor från det trovärdigaste håll synas böra undanrödja all tveksamhet med afseende på Gylldenhielms ställning till ifrågavarande psalmbearbetning.

Vi meddela nu efter originalet Gylldenhielms ofvan omnämnda bref till Paulinus.

Åhrewyrdige H. Biskop D. D. L. Pauline, synnerlige godhe wen.

Näst all welfärdz lyckönschen och wenligh Tackseijelsse för altt godt bewijst, thet iag wenligen medh alt godt igen gerna förschyller, låter iag edher her medh wenligen förnimma, såssom edher och wäll kunnogdt är, migh hafua för någon tijdh sedan mitt Bedröffuelige Fengelses, Anfechtningbz, Öffningz och Meningz Skrifft vthj några wåre Christelige Religions stycker medh några andre Theologiske Materier Edher Tillhanda skickadt, huilche, när the igenom Edher och Capitularibus åhre öffuerlessne, som iag hafwer sedan förnummidt, thet iag och hoppas, icke allenest funnes i sigh sielffue Gudelige, vthj Gudz ordh grundade, mig och (kan schee) andra tröstelige, vthan och för andre wichtige orsaker schull till att publiceras tienlige, af Edher samptligen åhre Censurerade, så att M. Ioh. Westhius[1]) medh några Argument förmente, thet borde

1) *Johannes Magni Westhius*, född i Bergs socken i Westmanland. 1625 rektor i Södertelge. 1626 andre teologie lektor i Strengnäs. 1638 kyrkoherde i Nyköpings Vestra Församling. † 1647.

medh godh skäll wäll Tryckias. Huarföre iagh och strax M. Sam. Kempium lätt anmoda samma scriptum för theras skull, som i thett Latinische Språket icke äre öffuede, på wåra Swenska Tungomåhl vertera. Än fördenschul nu min wenlige begeran till Edher, Ährewyrdige Herr Biskop, att I samma scriptum fordra wille, så att thet kunne nu strax förr helgon komma i Strengnäs vthj trycket, och att andra saker (så frampt the icke alt för nödige äre) måtte i medler tijdh suspenderas, Translatoris, Correctoris och andras omaak fhull wäll förskyllas, Typographo bettalas och all annan omkostnande der på anwendas, huilchet och Dominus Anastasius[2]) medh huilchen Papiret effther Exemplarernes myckenheet tillfyllest sendes, kan wijdare här om berätta och Typographo min willia de Typis etc. her vthinnan vnderwijsa.

Förseer migh till Edher, Ährewyrdige Herr Biskop, att I såssom min Godhe wen detta föreskreffne wenligen vptagendes och fordrandes warder.

Edher benägenheet schall medh all wenligh Bewågenheet ihoghkommas.

Befaller edher sampt eder käre hustru, Barn, wårdnadt och oss allom Gudj den aldrahögste.

Datum Stockholm den 12 Maij 1632.

Eders wördigheets
wälwillige wenn alltidh
Carl Carlsson
Gylldenhielm.

A tergo: *Den ährewyrdige och höglärde herre Doctori L. Paulino G. Bischop vthj Strengnäs, min synnerlige godhe wen, detta wänligen tillhanda.*

Herman Lundström.

---

2) Förmodligen *Anastatius Andreæ*, kalmarit, som 1620 prästvigdes i Strengnäs till »skeppspräst». 1624 komminister i Tuna, 1626 i Kjula och Sundby, hvarifrån han år 1644 befordrades till kyrkoherde i Sorunda och Morö. † 1652.

Fråga.

Bland handskrifterna i härvarande läroverks bibliotek förvaras 7 n:r af Dan. Herwæghrs samlingar till Vesterås stifts historia [se »Förteckning på handskrifter i Vesterås allm. läroverks bibliotek» s. 9.]. Huru dessa kommit hit, framgår af ett bref till utgifvaren af Westerås Stifts Herdaminne J. F. Muncktell från kanslisekreteraren Jan Daniel v. Engeström (dat. Lina 1804 $^{20}/_{4}$), hvari v. E. nämner, att han »för några år sedan» lät försälja sin morfars, Biskop Herwæghrs böcker, och tillägger: »De handlingar, som rörde Westerås Stift, öfversände jag dit, men jag hant omöjeligen at genomse alla handskrifterna. Jag har sedan funnit några, som finnas höra till nämnde ämne, och jag är altför villig att öfverlemna dem i Tit. händer». Om således en del af ofvannämnda handskrifter, tack vare Muncktell, hamnat på sin rätta plats, så hafva tyvärr andra kommit på villovägar. Redan 1794 (— 7 år efter Herwæghrs död —) trycktes H:s biografi öfver Johannes Rudbeckius i Linköpings Biblioteks Handlingar »efter en afskrift» (— någon handskrift af H. i original har ej funnits och finnes ej i Linköpings bibliotek —). Ett annat af H. behandladt ämne är en historik öfver Vesterås skola och gymnasium. Ett af de här förvarade häftena, hvars första blad har öfverskriften: »Om them som hær vid Scholen och Gymnasium varit Docentes. Sectio operis ultima», inledes nämligen med dessa ord: »Sedan nu vår Scholas och Gymnasii öden, så långt tillbaka, som görligt varit, blifvit ur sitt mörker framletade, återstår att framställa the personer, som hær tid efter annan med ungdomens undervisning varit sysselsatte». Den åberopade delen saknas dessvärre här — men hvart har den tagit vägen? Skulle någon upplysning härom eller om några andra af H:s samlingar kunna meddelas, vore jag tacksamt förbunden.

Vesterås i Januari 1894.

W. Molér,
Läroverksadjunkt.

Rättelse:

Sid. 24 rad. 4 nerifr. står: (Congaudat läs: (Congaudeat.

Svensk literaturhistorisk bibliografi.

XIII.

1892 ock 1893.

Upprättad av E. H. Lind.

---

1. Allmän literaturhistoria.

Ahlström, A. Studier i den fornfranska lais-litteraturen. Akad. afh. Ups. 1892. 8:o. XVI + 168 s.

Aristoteles' skrift om atenarnes statsförfattning. Af *H. A.*

Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finl. 1892 s. 1—11.

Barthélemy-Saint Hilaire. Aristoteles och det nittonde århundradet.

Ute och hemma 1892 s. 586—596.

Bergstedt, H. Striden om Homer. Försök till framställning af den homeriska frågan. Sthm 1893. 8:o. VII + 163 s. Kr. 2,75.

Anm.: Nord. tidskr. 1893 s. 560, av J. E. Hylén. — Finsk tidsk. 1893, 2 s. 474, av I. A. H[eikel].

Cavallin, Cl. En materialistisk skald i forntiden [T. Lucretius Carus].

Från Lundagård o. Helgonabacken. Lundens. studentkalender. S. 3—26.

Donner, J. O. E. Der Einfluss Wilhelm Meisters auf den Roman der Romantiker. Akad. Abh. Hfrs. 1893. 8:o. IV + 211 s.

Estlander, B. Tolstoi och de religiösa rörelserna i Ryssland.
Finsk tidskr. 1892, 1 s. 124—137.

G[rotenfelt], O. Materialet och förarbetena till Kalevala.
Finsk tidskr. 1892, 1 s. 436—447.

Hansson, Ola. Materialismen i skönlitteraturen. Sthm 1892. 12:o. 50 s. Kr. 0,50.
Populärvetensk. afhandl. 3.

Huret, J. m. fl. Moderna strömningar i den franska litteraturen.
Ute och hemma 1892 s. 111—124.

Jensen, Alfr. Dekabristerna i ryska vitterheten.
Sv. tidskr. 1893 s. 513—521.

Johansson, K. F. Indernas bibel. Rigvedas uppkomst och betydelse.
Nord. tidskr. 1892 s. 311—338.

Jolle. Talmud och Byron.
Ur judisk liter. o. hist. 1893 s. 127—129.

Kjellberg, L. En återuppståndeu författare. Några notiser om Herondas och hans mimiamber. [Ups.]. 8:o. 11 s.
Särtr. ur Sv. tidskr. 1892.

Lundin, C. Under strecket. Bidrag till följetongens historia.
Ord och bild 1892 s. 270—276.

Nordensvan, G. Ur Frankrikes samtida diktning. Paul Bourgets och Anatole Frances nyare arbeten.
Nord. tidskr. 1893 s. 173—189.

Paulson, Joh. Sokrates och Aristofanes. Ett stycke antik kulturhistoria.
Ord och bild 1893 s. 433—449.

——. Legenden om den heliga Katarina af Alexandria.
Tidskr. f. teol. 1891 s. 41—71.

Ring, H. A. Litteratur- och konsthistoria.
Enhvar sin egen lärare utg. af *P. E. M. Fischier.* D. 2 s. 325—464.

Saloman, O. Föreläsningar öfver Jean Jaques Rousseau med hänsyn till hans uppfostringsgrundsatser hållna för lärarekåren vid Göteborgs folkskolor. Utgifna efter stenografiska anteckningar. I. Gbg 1892. 8:o. 118 s. Kr. 1,25.

Schück, H. Den nya teorien om författarskapet till Shaksperes dramer.

Ur gamla papper s. 153—173.

——. Shaksperes skaldeindividualitet.

Ur gamla papper s. 52—71. — Nord. tidskr. 1892 s. 52—65.

——. En literär förfalskare [W. H. Ireland].

Ur gamla papper s. 25—45.

Valbert, G. m. fl. Några drag ur utlandets tidningsväsen.

Ute och hemma 1892 s. 298—318.

Wallensköld, A. En blick på den fornfranska kärlekslyriken.

Finsk tidskr. 1892, 1 s. 273—287.

Weigand, W. Liszt som skriftställare.

Finsk tidskr. 1893, 2 s. 140—153.

Zunz. Israels religiösa poesi.

Ur judisk liter. o. hist. 1893 s. 117—127.

2. Nordisk literaturhistoria.

Almquist, J. A. Almquistiana. Bibliografiskt försök. Ups. 1892. 8:o. XII + 295 s. Kr. 10.

Arwidsson, A. J. Reseberättelse. Meddelad af *H. Wieselgren* genom *R. Hausen.*

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 99—100.

Boer, R. C. Weiteres zur Orvar-Odds saga.

Arkiv f. nord. filol. VIII s. 246—255.

——. Noch einmal Orvar-Odds saga und Magus saga.

Arkiv f. nord. filol. IX s. 304—308.

(Braune, Fr.). Anteckningar om abbreviations-signaturer i svensk literatur. (Aftryck ur Nya bokhandelstidn. 1888—93). Sthm 1893. 8:o. IV + 219 s.

Bref rörande nya skolans historia med anmärkningar utgifna af *Gudmund Frunck.* V. 1811 [6 juni—31 dec.]. Ups. 1892. 8:o. S. 307—402.

Cart, Th. Några ord om J. J. Tornæus och om manuskripten till hans arbete öfver Lappland.

Samlaren 1892 s. 121—124.

Cederschiöld, G. Har Orvar Odds saga lånat från Magus saga?

Arkiv f. nord. filol. IX s. 22—30.

Den sköna litteraturen [i Finland].

Finland i 19:de seklet s. 260—327.

Den vetenskapliga litteraturen [i Finland].

Finland i 19:de seklet s. 214—259.

Elfving, Fr. Naturen och våra diktare. Föredrag vid årsmötet d. 5 febr. 1892.

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 101—120.

Erdmann, N. Bellman och parodien. Ett kapitel ur 18:e seklets kulturhistoria.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 34, 51, 65, 82.

Fragment af en för öfrigt okänd upplaga af Een skön nyttugh vnderwisningh. (Utg. af *Aksel Andersson*). Ups. 1893. 4:o. 16 s.

Tryckt i 10 eksemplar.

Geete, R. En svensk Trojasaga från 1529.

Arkiv f. nord. filol. IX s. 31—49.

Gustafsson, F. Om Runebergs verskonst. Föredrag vid Svenska literatursällskapets i Finland årsdag 1891. (Med några utvidgningar).

Sv. lit.sällsk:s i Finland förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 1—30.

Gustafsson, F. Runebergs öfversättningar från antiken.

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 71—78 och 97—98.

Gödel, V. Katalog öfver Upsala universitetsbiblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter. Ups. 1892. 8:o. 2 + II + 76 s.

Skrifter utg. af Humanist. vet. samf. i Ups. II. 1.

[Hildebrand, H.] K. vitterhets historie och antiqvitetsakademiens hundraårsfest den 2 april 1886. Sthm 1886 (publ. 1893). 8:o. 100 s.

Särtr. ur akademiens handlingar. — Historik s. 8—37.

Historia trojana. En medeltidsroman om trojanska kriget från latinet öfversatt till svenska år 1529. Efter den enda kända handskriften utgifven af *Robert Geete.* Sthm 1892. 8:o. VIII + 328 s. Kr. 5,25.

Saml. utg. af Sv. fornskr.sällsk. H. 104.

Hjelmqvist, T. C. J. L. Almqvist såsom etymolog. Föredrag i filologiska sällskapet i Lund d. 23 nov. 1891. Lund 1892. 8:o. 28 s.

Hofkanslerns embetsberättelse till K. Maj:t om boktryckeriernas och litteraturens tillstånd i Sverige för åren 1801—1804. Meddel. af *H. W[ieselgren].*

Samlaren 1892 s. 116—120.

Hultin, A. Michael Renner och den religiösa dikten i slutet af 17:de seklet.

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 7. 1892—93 s. 89—100.

——. Ett prässåtal i Åbo i slutet af 17:de seklet.

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 7. 1892—93 s. 83—88.

Höpken, A. J. v. Skrifter, samlade och i urval utgifna af *Carl Silfverstolpe.* Senare bandet. Bref. Statsskrifter. Sthm 1893. 8:o. VII + 769 s. Kr. 9,50.

Anm.: Hist. tidskr. 1893 s. 1, av L. St[avenow].

K[ellber]g, C. Uppsala stads arkiv.
Hist. tidskr. 1893 s. 378—380.

Klemming, G. E. Sveriges bibliografi 1481—1600. Redigerad och utgifven af *Aksel Andersson*. H. 3. 1518—1527. — H. 4. 1527—1530. Ups. 8:o. S. 121—216 + 2 s. tillägg.
Tillhör Skrifter utg. af Sv. literatursällskapet.

Klockhoff, O. Konung Harald och Heming. Försök i jämförande sagoforskning.
Uppsalastudier tillegn. S. Bugge s. 114—139.

Lagus, E. Svensk folklorestik och dialektforskning i Finland.
Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 79—90 och 121.

Leijonhufvud, Sigrid & Sigrid Brithelli. Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893. En bibliografi, utarbetad med anledning af världsutställningen i Chicago. Sthm 1893. 8:o. 198 s.
Anm.: Dagny 1893 s. 194—199, av M. C.

Levertin, O. »Gustaf Adolph och Ebba Brahe» af Gustaf III. En litteraturhistorisk undersökning.
Sv. tidskr. 1892 s. 369—386.

——. Thorilds disputation pro exercitio d. 22 mars 1788.
Samlaren 1892 s. 91—115.

——. Till en dikt af Lidner.
Samlaren 1892 s. 138—139.

——. »Siri Brahe».
Nord. tidskr. 1892 s. 623—642.

Lind, E. H. Svensk literaturhistorisk bibliografi. XII. 1891.
Bilaga till Samlaren 1892.

Lindgren, H. Bellman och Braun. Ett drag ur den svenska humorns historia.
Ord och bild 1892 s. 193—199.

Ljunggren, G. Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. D. 5. Striden mellan gamla och nya skolan 1815—1821. H. 2, 3. Lund 1892, 93. 8:o. S. 161—482. Kr. 2 pr häfte.

Lundell, J. A. Skandinavische Volkspoesie.

Grundriss der germ Philol. herausg. von *H. Paul* II, 1 s. 719—749.

Meddelanden från det literaturhistoriska seminariet i Lund utgifna af *Henrik Schück.* I. Vita metrica S. Birgittæ af *J. Kruse.* Lund 1892. 4:o. 2 + 28 s. — II. *H. Schück,* Rosa rorans. Ett Birgittaofficium af *Nicolaus Hermanni.* Lund 1893. 4:o. S. 29—53.

Lunds univ:s årsskr. 28. 1891—92.

Nathorst, A. G. Den geologiska forskningen i Sverige.

Sveriges geologi af *A. G. Nathorst* Sthm 1892. S. 1—20.

Olrik, A. Er Uffesagnet indvandret fra England? Bemærkninger til Müllenhoffs »Beovulf».

Arkiv f. nord. filol. VIII s. 368—375.

Petersen, Eg. Hemming Gads Tale mod de Danske.

Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. IV s. 464—473.

Risberg, B. Tyska förebilder till dikter af Atterbom. Litteraturhistorisk studie. Ups. 1892. 8:o. 8 + 80 s. Kr. 1,50.

Särtr. ur Ups. univ:s årsskr. 1892.

Anm.: Nord. tidskr. 1893 s. 158—162, av Fr. Vetterlund.

Rudbeck, Olof d. ä. Bref rörande Upsala universitet utgifna med inledning af *Claes Annerstedt.* I. 1661—1670. Inbjudningsskrift. Ups. 1893. 8:o. LIV + 73 s.

Runström, J. A. Nutida svenska författare.

Ny illustr. tidn. 1893 nr. 46, 48, 50—52.

Råbergh, H. Teologins historia vid Åbo universitet. I. 1640—1713. Hfrs 1893. 8:o. 190 s. M. 3.

Åbo univ:s lärdomshist. IV.

Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 304, av I. A. H[eikel].

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 13. 1892. Ups. 1892. 8:o. 139 + 11 + 5 s. Kr. 3,50. — Extrahäfte 1893. Ups. 1893. 8:o. 4 + 143 s. Kr. 3.

Scarin, Algot. Bref utg. af *M. G. Schybergson.*
Histor. arkisto XII s. 232—364.

Schück, H. Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser. Sthm 1892. 8:o. 4 + 186 s. Kr. 2,50.

——. Vǫlundsagan.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 103—117.

S[chück], H. Utländsk Birgitta-litteratur.
Hist. tidskr. 1892 s. 69—72.

Schück, H. Rokvandalism.
Ur gamla papper s. 136—147.

——. Marcolfussagan i Sverige.
Ur gamla papper s. 111—127.

——. Den vandrande juden.
Ur gamla papper. S. 14—24.

——. Anteckningar och samlingar rörande svensk literaturhistoria. Bd. 2. Ups. 1892. 8:o. 6 + 222 s. — Bd. 3. Ups. 1893. 8:o. 6 + 267 s.

——. Bidrag till kännedomen om 1600-talets dramatik.
Samlaren 1892 s. 5—90.

——. Ett helgon.
Nord. tidskr. 1893 s. 307—325.
Om Kristina af Stumbelen och hennes biografi af Petrus de Dacia.

——. Anteckningar om den äldsta bokhandeln i Sverge.
Sv. bokförläggarefören:s festskrift 1893 s. 1—80.

——. Marsk Stigs-visorna.
Nord. tidskr. 1893 s. 21—44.

Schück, H. Englische Komödianten in Skandinavien.

Skandinav. Archiv I s. 357—386.

——. Svensk literaturhistoria. I. Sthm 1885—90. 8:o.

Anm.: Nord. tidskr. 1892 s. 538—543, av R. Steffen.

Schybergson, M. G. Ur ärkebiskop Jakob Tengströms svenska korrespondens.

Finsk tidskr. 1892, 1 s. 22—32 och 138—150.

——. Historiens studium vid Åbo universitet. Hfrs 1891. 8:o.

Anm.: Hist. tidskr. 1892 s. 13, av E. H[ildebran]d.

Schöldström, B. Ett klöfverblad på den befängda litteraturens fält [H. N. Ris, N. P. Bäckman, Jeannette Gillin].

Brokiga blad. Minnen och anteckningar af *B. Schöldström.* S. 185—204.

——. En varsel till törnrosskalden.

Mörkt och ljust. Minnen och anteckn. af *B. Schöldström.* S. 99—117. — Även i Nissekalender 1892 s. 59—63.

Skrifter från reformationstiden i urval utgifna af *Aksel Andersson.* 3. Een nyttwgh vnderwijsning. Ups. 1893. 8:o. 6 + 223 s. Kr. 3. — 4. Een skön nyttugh vnderwisningh. Ups. 1893. 8:o. 6 + 15 + XXXVI s. Kr. 1.

Skrifter utgifna af svenska literatursällskapet i Finland. XX. Förhandlingar och uppsatser. 6. 1890—1892. Hfrs 1892. 8:o. 6 + CVIII + 121 s. — 7. 1892—1893. Hfrs 1893. 8:o. LXXII + 137 s.

Stave, E. Om källorna till 1526 års öfversättning af Nya testamentet. Ups. 1893. 8:o. VIII + 228 s.

Skrifter utg. af Humanist. vet. samf. i Ups. III, 1.

Steffen, R. Våra första reformationsskrifter och deras författare. Ups. 1892. 8:o. 55 s.

Särtr. ur Samlaren 1893. Extrahäfte.

——. Några strövärs i vår folklyrik.

Uppsalastudier tillegn. S. Bugge s. 97—113.

Storm, G. Kan det anses bevist, at den norske Homiliebog (A.M. 619 qv.) er skrevet i Hamar?

Arkiv f. nord. filol. X s. 197—200.

Svensén, E. Bländasagan.

Från Småland. Ord, toner och bilder af småländingar. S. 25—29.

Svenska medeltidspostillor efter gamla handskrifter utgifna af *G. E. Klemming*. III. H. 2. Sthm 1892. 8:o. S. 161—352. Kr. 3.

Sylvan, O. Sveriges periodiska literatur under frihetstidens förra del (till midten af 1750-talet). Akad. afh. Lund 1892. 8:o. VI + 248 s. Kr. 3,50.

Anm.: Nord. tidskr. 1892 s. 608, av E. Wrangel. — Finsk tidskr. 1892, 2 s. 394, av T. Harman. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 1234, av [E. Mo]gk.

——. Bidrag till tidningsväsendets historia i Sverige under slutet af 1600-talet.

Samlaren 1892 s. 125—132.

——. Notiser till svenska teaterns historia 1740—1755.

Samlaren 1892 s. 132—137.

——. Nils von Oelreich såsom censor librorum.

Hist. tidskr. 1893 s. 123—156.

Thet Nyia Testamentit på Svensko af år 1526. Med understöd af Kongl. maj:t och Svenska akademien ånyo utgifvet af *Aksel Andersson*. I. Text. Upsala 1893. Fol. 6 + 390 + X s. + 1 faksim.

Thorkelsson, J. Islandske håndskrifter i England og Skotland.

Arkiv f. nord. filol. VIII s. 199—237.

Unger, C. R. Fortsatte Bemærkninger om islandske Haandskrifter.

Arkiv f. nord. filol. X s. 188—191.

Valda stycken af svenska författare 1526—1732 med anmärkningar och ordlista utgifna af *Adolf Noreen* och *Ernst Meyer*. Ups. 1893. 8:o. VIII + 301 s. Kr. 4,75.

Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 232, av F. G[ustafsson].

Warburg, K. Svea 1845—1894. En litteraturhistorisk återblick.

Kalendern Svea 1894 s. 9—31.

Vasenius, V. Historiska undersökningar rörande Sveriges äldsta originalroman. Akad. afh. Hfrs 1892. 8:o. 4 + 180 s.

Även med titeln: Jakob Henrik Mörk. Literaturhistorisk teckning. H. 1. Adalrik och Götilda. Hfrs 1892. 8:o. 6 + 180 s.

Vetenskapliga och litterära samfund [i Finland].

Finland i 19:de seklet s. 189—213.

Vetterlund, Fr. Från Viktor Rydbergs ungdomsperiod. Om »Singoalla» och dess ställning inom sin författares vittra alstring.

Svensk tidskr. 1892 s. 183—198.

Wieselgren, H. Firman Lindh i Örebro och Stockholm. Ett blad ur vår odlings häfder.

Ur skilda portföljer. Liter. album. S. 12—34.

Visor ock melodier samlade af *V. Carlheim-Gyllenskiöld.* Sthm 1892. 8:o. 165 s.

Sv. landsmålen VII, 7.

Wrangél, E. Davids Psaltare i svensk kyrkosång.

Tidskr. f. teol. 1892 s. 180—202 och 423—434.

——. Jubelfesten 1693. Ett bidrag till storhetstidens kultur- och literaturhistoria.

Samlaren 1893. Extrahäfte. S. 65—114.

3. Biografiskt.

Adlerbeth, Gudm. Göran.

Gudmund Göran Adlerbeth. Lefnadsteckning af *Elof Tegnér.* Lund 1892. 8:o. XXXI s. (Särtr. ur Historiska anteckn. af G. G. Adlerbeth. I).

Almqvist, C. J. L.

Carl Jonas Ludv. Almqvist bedömd af sig själf och af Fredrika Runeberg. (Bref meddelade af *Z. Topelius*). (Kalendern Svea 1893 s. 89—93).

Ny illustr. tidn. 1893 s. 396. Av *J. A. R[unströ]m.* -- Göteborgs handels- och sjöfartstidn. 1893 nr. 275 B, av *K. W[arbur]g.*

Andersson, Anders.

Sv. fam.journ. Svea 1892 nr. 40. — Ny illustr. tidn. 1892 s. 307. Av *H. W[ieselgren].*

Dikter m. m. af *Anders Anderson.* Sthm 1893. S. 1—17. Av *Gust. Ljunggren.*

Archenholtz, Johan.

En anmärkning till Johan Archenholtz' biografi. Af *M. G. Schybergson.* (Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 7. 1892—93 s. 76—78).

Arwidsson, Ad. Ivar.

Adolf Iwar Arwidsson som vitter författare. Inbjudningsskrift af *C. G. Estlander.* Hfrs 1893. 4:o. 2 + 55 s.

Avellan, Gust. Ad.

Gustaf Adolf Avellan såsom nyfilolog, öfversättare och diktare. Af *Hanna Lindberg.* (Finsk tidskr. 1893, 2 s. 245—265 och 342 —350).

Baretti, Giuseppe.

Giuseppe Baretti, en italiensk litteratör från förra århundradet. Af *V. E. Lidfors.* (Nord. tidskr. 1893 s. 589—625).

Bazán, Emilia Pardo.

Dagny 1892 s. 56—59, av *G. Björkman,* och 1893 s. 213—216, av *Ad. Hillman.*

Bellman, Karl Mikael.

Bellmaniana. Af *E. Lagus.* (Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 91—96 ock 7. 1893 s. 124—127).

Bellman i banken och Stockholmslifvet 1757—1764. Af *Nils Erdmann.* (Finsk tidskr. 1893, 2 s. 44—66).

Bellmansforskning. Af *A. Björkman.* Sthm 1892. 8:o. 4 + 280 s. + 2 tab.

Benedictsson, Victoria (Ernst Ahlgren).

Några drag ur Ernst Ahlgrens lifshistoria hemtade ur bref till en syster. (Dagny 1893 s. 241—254).

Birgitta.

Ord och bild 1892 s. 9—17. Af *H. Schück.*

Comtesse de Flavigny. Sainte Brigitte de Suède, sa vie, ses révélations et son oeuvre. Poitiers 1892. 8:o. XII + 626 s.

Lilla Birgittaboken ett femhundraårsminne af heliga Birgittas inskrifning i helgonens bok 1391 d. 7 okt. Utg. af *H. Wieselgren, A. Lindegren, Anna Berglund, Alg. Börtzell* o. *Gust. Hedberg.* Textning med ornering i 1300—1500-talens stil. Sthm. 4:o. 19 bl. Kr. 10.

Erinnerungsblätter zur 500-jährigen Jubelfeier der Heiligsprechung der schwedischen Seherin und Ordensstifterin St. Birgitta gewidmet von Verehrern der Heiligen aus Bayern und Schwaben. Augsb. 1892. 8:o. 77 s.

S. Birgittas reliker i Rom. Af *C. Bildt.* (Vitt. hist. o. antiq:s akad:s månadsbl. 1893. Även i särtr.).

Bjelinski, Vissarion Grigorjevitsch.

Finsk tidskr. 1893, 1 s. 188—207 och 267—276. Av *Alfr. Jensen.*

Bjørnson, Bjørnstjerne.

Finsk tidskr. 1892, 2 s. 442—465, av *Laura Marholm.*

Blanche, Aug.

August Blanche i Upsala och Stockholm 1829—1838. En studie af *Nils Erdmann.* (Finsk tidskr. 1892, 1 s. 302—316).

Brokiga bilder. Minnen och anteckningar af *Birger Schöldström.* S. 233—245.

August Blanche och hans samtid af *Nils Erdmann.* Med talrika porträtt och teckningar. Sthm 1892. 8:o. 440 s.

Bilaga till Saml. arbeten af *Aug. Blanche.* Illustr. uppl.

Bremer, Fredrika.

Fredrika Bremer. En nordisk Kvindes Liv og Gerning fremstillet af *Richard Petersen.* Københ. 1892. 8:o. 8 + 293 s. Kr. 4.

Brenner, Sophia Elisab.

Mörkt och ljust. Minnen och anteckn. af *B. Schöldström.* S. 243—251.

Burns, Rob.

Folkskalden Robert Burns. En lefnadsteckning efter engelska källor af *Gustaf Fröding.* Sthm 1892. 12:o. 29 s. Kr. 0,15. (Verdandis småskrifter n:o 44).

Bäckström, Per Olof.

Kalendern Svea 1893 s. 253—256, av *H. W[ieselgren]*. — Ny illustr. tidn. 1892 s. 162, av *H. W[ieselgren]*.

Bøgh, Erik.

Brokiga bilder. Minnen och anteckningar af *Birger Schöldström*. S. 179—184.

Cavallin, Christian.

Minnesord af *Pehr Eklund* vid aftäckningen af minnesvården d. 20 sept. 1892. Lund 1892. 8:o. 8 s.

Ny illustr. tidn. 1892 s. 322. Av *H. W[ieselgren]*.

Collett, Camilla.

Dagny 1893 s. 174—182, av *Esselde [Sofie Adlersparre]*.

Comenius, Joh. Amos.

Johan Amos Comenius uppfostringslärans och folkskoletankens fader. En lifsbild från 1600-talet. Med anledning af 300-årsjubileet d. 28 mars 1892 tecknad af *Fridtjuv Berg*. Sthm 1892. 8:o. 70 s. (Sv:s allm. folkskolelärarefören:s årsskr. 1892. H. 2).

Johan Amos Comenius. Tal vid Comeniifesten i Malmö d. 28 mars 1892 af *A. O. Stenkula*. Malmö 1892. 8:o. 31 s. Kr. 0,40.

Läsn. f. folket 1892 s. 102—126. Av *C. O. Arcadius*. — Tidskr. f. folkundervisn. 1892 s. 81—99, av *Fr. Lundgren*. — Folkskolans vän 1892 nr. 12—14. — Finsk tidskr. 1892, 1 s. 369—382. Av *W. Ruin*. — Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finl. 1892 s. 69—87. Av *Elis Lagerblad*. — Dagny 1892 s. 85—86. — Ny illustr. tidn. 1892 s. 108.

Cornelius, Carl Alfr.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 60.

Crawford, Emily.

Dagny 1892 s. 188—192. Av *H. Vallentin*.

Cygnæus, Fredr.

Minne af Fredr. Cygnæus, anteckningar af *E. Nervander*. Med porträtt. Hfrs 1892. 8:o. 361 s. (Suppl. band till Cygnæi Saml. arb.).

Anm.: Finsk tidskr. 1893, 1 s. 245—258 och 325—337, av C. G. Estlander.

Defoe, Daniel.

Robinson Crusoe af *Dan. Defoe.* Med illustr. af *W. Paget.* Gbg 1892. 4:o. S. IX—XV. Af *Karl Warburg.*

De Geer, Louis.

Minnen upptecknade af *Louis De Geer.* Del 1, 2. Sthm 1892. 8:o. 6 + 283 ock 2 + 301 s. Kr. 8.

Anm.: Ord och bild 1892 s. 427. Av O. v. Zweigbergk. — Nord. tidskr. 1892 s. 696, av —r. — Tilskueren 1893 s. 835, av C. St. A. Bille.

Ehrensvärd, Karl Aug.

Karl August Ehrensvärd. En lefnadsbild från gustavianska tiden af *Karl Warburg.* Gbg 1893. 8:o. 8 + 412 s.

Anm.: Nord. tidskr. 1893 s. 283—306, av A. Hammarskjöld. — Hist. tidskr. 1894 s. 1, av O. Sylvan.

Eichhorn, Christoffer.

Meddel. II från Fören. för grafisk konst, s. 1—10. Av *M. Sondén.*

Flygare-Carlén, Emelie.

Nord. tidskr. 1892 s. 147—169. Av *K. Warburg.* — Sv. bokhandelstidn. 1892 n:r 6. — Ord och bild 1892 s. 138—140. Av *B. Schöldström.* — Dagny 1892 s. 37—41. — Sv. fam.journ. Svea 1892 n:r 6, av *C. L.* — Ny illustr. tidn. 1892 s. 49—51. Av *J. A. R[unströ]m.*

Ord talade vid Emilie Flygare-Carléns jordfästning i Hedvig Eleonora kyrka d. 14 febr. 1892 af *P. J. Th. Carlson.* Sthm 1892. 8:o. 12 s.

Galilei, Galileo.

Finsk tidskr. 1893, 1 s. 81—102. Av *Th. Homén.*

Garborg, Arne.

Finsk tidskr. 1892, 1 s. 397—416. Av *Ola Hansson.* — Ord och bild 1893 s. 134—139. Av *Hj. Söderberg.*

Gravallius, Vilhelmina.

Mörkt och ljust. Minnen och anteckn. af *B. Schöldström.* S. 270—273.

Gustaf III.
Ord och bild 1892 s. 97--118. Av *O. Levertin.*

Hagberg, Jak. Theodor.
Ny illustr. tidn. 1893 s. 186

Hansson, Ola.
Svensk tidskr. 1892 s. 290—299.
Zur Psychologie des Individuums von *Stan. Przybyszewsky.* II. Ola Hansson. Berlin. 8:o. 48 s. M. 1.

Anm.: Finsk tidskr. 1893, 1 s. 382, av J. N. R.

Hasden, Julia Petriceico.
Ord och bild 1892 s. 363—367. Av *A. Jensen.*

Hebbe, Gust. Clemens.
Ny illustr. tidn. 1893 s. 114, av *H. Wieselgren.*

Herondas.
Sv. tidskr. 1892 s. 591—601. Av *L. Kjellberg.*

Heysig-Ridderstjerna, Johan.
Af *E. Lewenhaupt.* Ups. 1893. 8:o. 2 + 101 s.

Särtryck ur Samlaren X och XIV.

Hjärne, Harald.
Folkskolans vän 1893 nr. 36.

Huysmans, J. K.
Ord och bild 1892 s. 373—375. Av *Hj. Söderberg.*

Höpken, Anders Johan v.
Valda skrifter af *Louis De Geer.* II s. 60—188.

Höppener, P. J.
P. J. Höppener, en publicist på sjuttonhundratalet af *Otto Sylvan.* (Hist. tidskr. 1893 s. 319—354).

Järta, Hans.
Valda skrifter af *Louis De Geer.* II s. 10—59.

Klemming, Gust. Edv.
Hist. tidskr. 1893 s. 300—303. Av *H. S[chück].* -- Sv. bokhandelstidn. 1893 nr. 36. — Kalendern Svea 1894 s. 244—249. Av *H. W[ieselgren].* — Ny illustr. tidn. 1893 s. 290.

Knorring, Sophie v.

Idun 1893 nr. 48. Av *N. Erdmann.*

Kovalevsky, Sonja.

Sonja Kovalevsky. Hvad jag upplefvat tillsammans med henne och hvad hon berättat mig om sig själf. Af *Anna Carlotta Leffler, D:ssa di Cajanello.* Sthm 1892. 8:o. 196 s. Kr. 3,50.

Anm.: Dagny 1892 s. 248, av Ellen Key. — Ord och bild 1892 s. 575, av Axel Lundegård. — Nord. tidskr. 1892 s. 701, av G. Göthe. — Finsk tidskr. 1893, 1 s. 216, av Helena Westermarck. — Sv. tidskr. 1893 s. 366, av Eva Fryxell.

Annali di matematica. Ser. 2 XIX s. 201, av A. C. Leffler.

Langlet, Mathilda.

Mörkt och ljust. Minnen och anteckn. af *B. Schöldström.* S. 274—279.

Leffler, Anne-Charlotte.

Svensk tidskr. 1892 s. 497—505. Av *E. Alkman.* — Sv. bokhandelstidn. 1892 n:r 44. — Sv. familjjourn. Svea 1892 nr. 46, av *C. L.* — Kalendern Svea 1893 s. 210—223, av *Ellen Key.* — Ny illustr. tidn. 1892 s. 345. Av *J. A. R[unströ]m.* — Ord och bild 1892 s. 521—524. Av *G. af Geijerstam.* — Die Nation 1892, av *Ola Hansson.* — Dagny 1893 s. 16—23.

Anne Charlotte Leffler. Duchessa di Cajanello. Några biografiska meddelanden af *Ellen Key.* Sthm 1893. 8:o.

Anm.: Nord. tidskr. 1893 s. 409, av Tor Hedberg. — Sv. tidskr. 1893 s. 366, av Eva Fryxell. — Dagny 1893 s. 157—162, av L. D—n.

Leistenius, Jakob Gabr.

Finsk tidskr. 1892, 1 s. 472—485.

Lenström, Carl Julius.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 146, av *H. W[ieselgren].*

Lermontov, Mihail Jurjevitsch.

Ord och bild 1893 s. 427—432. Av *Alfr. Jensen.*

Lidner, Bengt.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 4, av *J. A. R[unströ]m.*

Linné, Carl von.

Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné. I. Inbjudningsskrift. Af *Th. M. Fries.* Upsala 1893. 8:o. 48 s. + 2 tab.

Longfellow, Henry Wadsworth.

Valda dikter af Longfellow tolkade af *Hj. Edgren.* Gbg 1892. 8:o. S. IX—XVI.

Lucretius Carus, T.

Från Lundagård och Helgonabacken. Lundens. studentkalender. S. 3—26. Av *Cl. Cavallin.*

Lundell, Joh. Aug.

Folkskolans vän 1893 nr. 38.

Lyttkens, Ivar Adolf.

Folkskolans vän 1893 nr. 48.

Maupassant, Guy de.

Ord och bild 1892 s. 87—90. Av *H. Lindgren.* — Ny illustr. tidn. 1892 s. 17 och 1893 s. 225. Av *J. A. R[unströ]m.* — Berättelser och skisser af Guy de Maupassant i urval af *Tor Hedberg.* S. 5—17. — Finsk tidskr. 1893, 2 s. 431—441, av *B. Estlander.*

Möller, P. von.

Sv. landsmålen VII, 1.

Nadson, Semen Jakovlevitsch.

Ord och bild 1892 s. 514—519. Av *Alfr. Jensen.*

Nicander, Karl Aug.

Skalden Karl August Nicander. Minnesteckning författad af *C. D. af Wirsén.* Sthm 1893. 8:o. 4 + 173 s. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. 7. 1892).

Nietzsche, Friedrich.

Ord och bild 1892 s 499—514. Av *Hellen Lindgren.*

Noreen, Ad. Gotth.

Folkskolans vän 1893 nr. 40.

Olaus Magnus.

Bidrag till Olai Magni historia. 1. Literära fragmenter. 2. Handlingar angående Olai Magni egendomsförvärf och qvarlåtenskap. Utg. af Samf. för utg. af handskr. rör. Skandinav:s hist. Sthm 1893. 8:o. VII + 26 + 9 s. (Hist. handl. XII, 2).

Orzeszko, Elisa.

Dagny 1892 s. 87—91. Av *Hélène Koutchalska.*

Oxenstierna, Johan.

En högadlig filosof från 1700-talet. Av *F. U. Wrangel.* (Sv autografsällsk:s tidskr. II s. 49—65. — Även i särtryck).

Paulinus Gothus, Laurentius.

Laurentius Paulinus Gothus, hans lif och verksamhet (1565—1646). I, II. (1565—1637) Akad. afh. af *Herman Lundström.* Ups. 1893. 8:o. VIII + 334 + 22 s. + 1 portr. Kr. 3,50.

Pestalozzi, Joh. Heinr.

Svensk tidskr. 1893 s. 1—13 och 89—118. Av *K. R. Geijer.*

Petri, Olavus.

Allgem. Zeitung 1893. Beilage nr. 29. — Ord och bild 1893 s. 15—28. Av *Fr. Fehr.* — Gbgs handels o. sjöfartstidn. 1893 nr. 5 B.

Olavus Petri. Ett fyrahundraårsminne af *H. Schück.* Sthm 1893. 8:o. 2 + 66 s. Kr. 1,25.

Pressensé, Edm. de.

Läsn. f. hemmet 1892.

Qvanten, Emil von.

Svensk tidskr. 1893 s. 161—180, 207—244 och 279—299. Av *Cecilia Bååth-Holmberg.*

Renan, Ernest.

Sv. tidskr. 1892 s. 446—449. — Sv. bokhandelstidn. 1892 n:r 41. — Ute och hemma 1892 s. 481—519. — Ord och bild 1892 s. 570—575. Av *O. Levertin.*

Retzius, Anders.

Anders Retzius. Bidrag till bedömande af hans person och hans verksamhet, af *A. Anderson.* Fragment. Sthm 1893. 8:o. 67 s.

(Särtr. ur Sv. akad:s handl. VIII. 1893. — Även i Dikter, tal och minnesteckningar m. m. af *Anders Anderson*. S. 245—300).

Rudbeck, Olof d. ä.

Inledn. till Bref af O. Rudbeck d. ä. rörande Upsala universitet utg. af *Cl. Annerstedt*. I. Ups. 1893. 8:o. LIV s. Inbjudningsskr.

Runeberg, Joh. Ludv.

Runebergs sommarlif på Kroksnäs. Föredrag af *J. E. Strömberg*. (Sv. lit.sällskapets i Finl. förhandl. o. upps. 7. 1892—93 s. 1—19).

Runeberg och Svenska akademien af *P. Nordmann*. (Dst. s. 101—114).

Rutström, Karl Birger.

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 6. 1890—92 s. 31—50. Av *W. Lagus*.

Rydberg, Viktor.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 381. Av *J. A. R[unströ]m*.

Sandström, Teodor.

Brokiga bilder. Minnen och anteckningar af *Birger Schöldström*. S. 246—255.

Scheele, Karl Vilhelm.

Efterlemnade bref och anteckningar af Carl Wilh. Scheele utgifna af *A. E. Nordenskiöld*. S. VII—XL.

Ord och bild 1892 s. 529—541. Av *Severin Jolin*. — Finsk tidskr. 1893, 2 s. 167—172. Av *Edv. Hjelt*.

Schröderheim, Elis.

Minnesteckning af *E. M. Fant* i Anteckningar och minnen af El. Schröderheim. Ånyo utg. af *Elof Tegnér*. Lund. 8:o. 8 s.

Biografiska anteckningar af *C. V. Lilliecrona*. Dst. 6 s.

Sehlstedt, Elias.

Elias Sehlstedts Sånger och visor i urval utgifna af Carl Snoilsky. Sthm 1893. 4:o. Lefnadsteckn. s. V—XVI. Af *C. Snoilsky*.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 342—343 o. 352—353, av *G. Nordensvan*.

Shelley, Percy Bysshe.

Ord och bild 1892 s. 354—360. Av *Hellen Lindgren.*

Siljeström, P. A.

Sv. familjjourn. Svea 1892 nr. 10. — Kalendern Svea 1893 s. 247—251, av *H. W[ieselgren].* — Ny illustr. tidn. 1892 s. 65. Av *H. W[ieselgren].*

Per Adam Siljeström, svenska folkets lärare. En minnesgärd af *K. P. Arnoldson.* Sthm 1892 8:o. 53 s. Kr. 0,75.

Snellman, Joh. Vilh.

Finsk tidskr. 1892, 2 s. 276—280. Af *M. G. Schybergson.*

Snoilsky, Carl.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 382. Av *J. A. R[unströ]m.*

Stagnelius, Erik Johan.

Ny illustr. tidn. 1893 s. 332. Av *J. A. R[unströ]m.*

Strandberg, Carl Gustaf.

Dikter, tal och minnesteckningar m. m. af *Anders Anderson.* S. 192—220.

Strandberg, C. V. A.

Dikter, tal och minnesteckningar m. m. af *Anders Anderson.* S. 221—224.

Strindberg, Joh. Aug.

Skirnir. Tidindi hins isl. bokmenntafélags 1891 s. 58—64. Av *Jón Stefánsson.*

Strinnholm, Anders Magnus.

Valda skrifter af Louis De Geer. II s. 1—9.

Svedberg, Jesper.

Biskop Jesper Svedbergs självkarakteristik och lefnadsordning af *H. W. Tottie.* (Tidskr. f. kristl. tro o. bildn. 1893 s. 149—154).

Läsn. f. folket 1893 s. 292—308. Av H. —m.

Taine, Henri.

Hist. tidskr. 1893 s. 190—91. — Ute och hemma 1893 s. 418—442. Av *G. Monod.* — Sv. bokhandelstidn. 1893 nr. 10. — Ord och bild 1893 s. 221—231. Av *Hellen Lindgren.* — Ny illustr. tidn. 1893 s. 91.

Tavaststjerna, K. A.

Samtiden 1892 s. 257—266.

Tennyson, Alfr.

Sv. bokhandelstidn. 1892 n:r 42. — Ny illustr. tidn. 1892 s. 330. Av *J. A. R[unströ]m.* — Ord och bild 1892 s. 562—570. Av *C. D. af Wirsén.* — Finsk tidskr. 1893, 1 s. 422—442, av *Anna Krook.*

Tolstoy, Leo.

Ord och bild 1892 s. 519—521. Av *U. v. Feilitzen.*

Leo Tolstoy. En psykologisk studie af *Karl af Geijerstam.* Sthm 1893. 8:o. 130 s. Kr. 1,50.

Anm.: Sv. tidskr. 1893 s. 193—206, av Robinson [U. v. Feilitzen]. — Finsk tidskr. 1893, 2 s. 384, av [B. Estlander].

Topelius, Zachris.

Ord och bild 1893 s. 452—467. Av *Hellen Lindgren.*

Törneros, Adolf.

Ord och bild 1892 s. 360—362. Av *O. Levertin.*

Wall, Rudolf.

Kalendern Svea 1894 s. 232—239. Av *Victor Sjöberg.* — Ny illustr. tidn. 1893 s. 282, av *H. W[ieselgren].*

Wennerberg, Gunnar.

Finsk tidskr. 1893, 2 s. 351—365. Av *Felix Lindberg.* — Ny illustr. tidn. 1893 s. 382. Av *J. A. R[unströ]m.*

Whittier, John Gr.

Sv. bokhandelstidn. 1892 n:r 38.

Viaud, Louis Marie Jules. (Pièrre Loti).

Ny illustr. tidn. 1892 s. 142.

Wikner, Pontus.

Nord. tidskr. 1892 s. 562—586. Av *Th. Rein.*

Wisén, Teodor.

Arkiv f. nord. filol. VIII s. 375—379, av *G. Cederschiöld.* — Svensk tidskr. 1892 s. 69. Av *E. Lidfors.* — Ny illustr. tidn. 1892 s. 59. Av *H. W[ieselgren].* — Zeitschr. f. deutsche philol. XXV s. 362. Av *G. Cederschiöld.*

Minnesteckning öfver Theodor Wisén. Inträdestal i Svenska akademien af *K. F. Söderwall.* Sthm 1893. 8:o. 43 s.

Särtr. ur Sv. akad:s handl. 7. 1892.

Wivallius, Lars.

Anteckn. o. saml. rör. svensk literaturhistoria af *H. Schück.* III. Ups. 1893. 8:o. 267 s. Kr. 6: (Skrifter utg. af Sv. liter.sällsk).

Anm.: Ord och bild 1893 s. 275—278. Av O. Levertin.

Register öfver Samlaren, jämte Bihang, årg. XI—XV (1890—1894).

A) Författare-register.

B) Kronologiskt register.

Allmänt.

Medeltiden.

1500-talet.

1600-talet.

1700-talet.

1800-talet.

Af Svenska Literatursällskapet under åren 1890—1894 såsom Bihang till Samlaren utgifna skrifter:

Klemming, G. E. Sveriges bibliografi 1481—1600. Redig. och utg. af A. Andersson. 2—5. Upsala 1890—94.

Bref rörande Nya Skolans historia. Utg. af G. Frunck. 4, 5 (1811) samt Personregister. Upsala 1890—92.

Bref rörande teatern under Gustaf III. Utg. af E Lewenhaupt. 1—3. Upsala 1891—94.

Schück, H. Lars Wivallius, hans lif och dikter 1. Biografi. Upsala 1893.

Skrifter från Reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 3 (Een nyttwgh Wnderwijsning), 4 (Een skön nyttugh Vnderwisningh). Upsala 1893, 94.

Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård 1823—1845. Utg. af Elof Tegnér. Ups. 1894.

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

ÅRGÅNGARNE XI—XV.

1884—85.

1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Ej i bokhandeln.
6[2]. G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
6[3]. " " " III. " " " 1 "
1500- och 1600-talens Visböcker:
7: 1[2]. I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
7: 2[1]. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. " " " 2 "

1885—86.

1: 6[1]. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 6[2]. " VI, 2. " " " "
7: 2[2]. 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8[1]. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
9[1]. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8[2]. Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
9[2]. Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
8[3]. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
7: 2[3]. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok. 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
8[4]. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
9[3]. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

1: 10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10[1]. Sveriges bibliografi 1481—1600. I. (1481—1501). Ej i bokhandeln.
7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

10^{2}. Sveriges bibliografi 1481—1600. II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.

9^{4}. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.

12^{1}. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. ... 25 öre

1891.

1: 12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.

10^{3}. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.

9^{5}. Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

1: 13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.

10^{4}. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.

12^{2}. Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

9^{6}. Personregister till Bref rörande Nya skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

1: 14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.

13: 1. Wivallius I. " " " 6 kr.

1: Extra häfte. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh 3 kr.

11: 3 och 4. Skrifter från Reformationstiden. 3. Pris i bokh. 3 kr.

» » » 4. » » » 1 »

1894.

1: 15. Samlaren XV. Pris i bokh. 4 kr.

14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.

12^{3}. Bref rörande teatern under Gustaf III. 3 h. Pris i bokh. 50 öre.

Innom kort kommer att utdelas, tillhörande denna årgång: Sveriges Bibliografi 1481—1600, h. 5. Ej i bokhandeln.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.

Upsala i Nov. 1894.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! Samlaren III. V. VII—XV äro fullständigt utkomna hvardera i **ett** häfte.

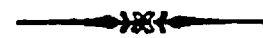
SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1: 16.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

SEXTONDE ÅRGÅNGEN 1895.

Innehåll:

UPSALA 1895
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

1: 1^{1}. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
1: 1^{2}. „ „ I, 2. „ „ „ 2 „
2^{1}. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 kr.
3^{1}. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

1: 2^{1}. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 2^{2}. „ „ II, 2. „ „ „ 1 „ 50 öre.
2^{2}. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. „ „ „ 2 „
3^{2}. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

1: 3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
3^{3}. Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

1: 4^{1}. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 4^{2}. „ „ IV, 2. „ „ „ 2 „ 50 öre.
6^{1}. G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
7: 1^{1}. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884—85.

1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Ej i bokhandeln.
6^{2}. G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
6^{3}. „ „ „ III. „ „ „ 1 „
1500- och 1600-talens Visböcker:
7: 1^{2}. I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
7: 2^{1}. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. „ „ „ 2 „

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

SEXTONDE ÅRGÅNGEN

1895.

UPSALA 1895
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Innehåll:

Härjemte medföljer såsom särskildt bihang för år 1895:

Lars Wivallius, hans lif och dikter. II. Dikter. Utg. af HENRIK SCHÜCK.

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.

Den 19 April 1895 sammanträdde Svenska Literatursällskapet till sitt femtonde allmänna årsmöte, hvarvid af sekreteraren upplästes följande

Årsberättelse för arbetsåret 1894.

Under det förflutna året har Literatursällskapets värksamhet bestått i utgifvande af ***"Samlaren XV"*** med bidrag af Professor *K. Warburg*, Docenterne *O. Levertin*, *H. Lundström*, *O. Sylwan* och *E. Wrangel*, Amanuenserne *R. Almqvist* och *E. H. Lind*, samt ***Bref rörande teatern under Gustaf III,*** 3 h. utg. af Amanuensen *E. Lewenhaupt* och ***Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård,*** utg. af Bibliotekarien *E. Tegnér*.

Under arbetsåret har arbetsutskottet haft två sammanträden.

Upsala den 19 April 1895.

Eugène Lewenhaupt.

Härefter föredrogs följande

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1894.

*Sällskapets **inkomster** hafva varit:*

Saldo från föregående år		3,870: 78
Årsafgifter af 350 medlemmar		1,750: —
Svenska Akademien för 20 exemplar		100: —
Årsafgifter för år 1893		110: —
Lagerförsäljning		155: 77
1 Årsafgift för år 1895		5: —
Debiterade frakter		81: 30
Räntevinster		144: 48
	Summa kronor	6,217: 33

*Sällskapets **utgifter** hafva varit:*

Författarehonorar		763: 87
Boktryckareräkning		1,699: 32
Bokbindareräkning		80: 75
Distribution, frakter och diverse		267: 25
Saldo behållning:		
Utlånt mot revers	2,000: —	
I Uppsala sparbank	1,342: 07	
Kontant	64: 07	3,406: 14
	Summa kronor	6,217: 33

Grefve Eugène Lewenhaupt har skänkt sällskapet sitt utgifvarehonorar för teaterbrefven (59: 37).

Räkenskaperna befunnos samvetsgrannt förda, och revisorerna få härmed föreslå, att sällskapet tacksamt beviljar skattmästaren D:r Aksel Andersson full ansvarsfrihet för år 1894.

Uppsala den 11 April 1895.

K. Reinh. Geijer. *Rolf Arpi.*

Sedan full ansvarsfrihet blifvit skattmästaren tacksamt beviljad, företogs den i stadgarne föreskrifna utlottningen af en bland arbetsutskottets medlemmar. Professor *A. Noreen* som utlottades, invaldes ånyo. Till suppleant i arbetsutskottet omvaldes Docenten *E. Meyer*.

Till *revisorer* valdes Amanuensen *R. Arpi* och Lektor *P. Bagge* med Lektor *J. F. Nyström* och Professor *K. R. Geijer* som suppleanter.

Några studier rörande Disa-sagan var ämnet för det föredrag af v. Bibliotekarien *L. Bygdén*, hvarmed aftonens förhandlingar afslutades.

Vid arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till Ordförande Professor *A. Noreen*, till Skattmästare Biblioteksamanuensen *A. Andersson* och till Sekreterare Biblioteks-amanuensen Grefve *E. Lewenhaupt*. Utskottets öfriga medlemmar äro Bibliotekarien *C. Annerstedt*, v. Bibliotekarien *L. Bygdén* och Professor *P. A. Geijer*.

E. L.

Bellmans-minnets innebörd.

Intet namn i vår svenska poesies historia har en sådan klang som Bellmans inom alla lager af vårt folk, de högsta lika väl som de lägsta, visserligen ibland af missljud, men dock mest och oftast af verkligt fröjdande, kostligt välljud. Hvad under, att vi fira hans minne hvarje år, då högsommaren står i sin rikaste fägring, och att vi särskildt i år midt i vinterns kyla ihågkommit, att hundra år förflutit, sedan den stackars skalden lemnade det jordiska.

Han står för vår inre syn, som en tragisk målsman för den lott, som icke sällan här på jorden tillfaller dem, vi kalla fantasiens martyrer; — men i stark motsats mot denna hans personliga tragik står hans odödliga skapelse, den olymp af svenska gestalter, hvilka med all sin bristfullhet och inskränkning dock fått af sin poetiske skapare såsom arfvedel några af vårt folks allra mest karakteristiska drag och älskvärda egenskaper. Ingen af våra skalder har nämligen såsom Bellman trängt till den innersta mergen af folkkarakteren och återgifvit sina intryck i bilder, om hvilkas djupaste innebörd han själf var okunnig, emedan han som det äkta snillet återgaf en del af sin samtid i sin poetiskt musikaliska inbillnings trollspegel utan att tänka på något annat syfte än att skapa bilderna för deras egen skull. Det är vi, efterlefvande, som efter hundra års studier af hans beundransvärda konst drifvits att tränga från skalet in till kärnan och dervid lyckats se allt djupare in i hans snilles verkstad och dess skapelsers förhållande till den verklighet, som stod modell för skalden till hans sånger. Det är

derför helt naturligt, att vi fråga: hvad innebär Bellmansminnet? Huru blef skalden för sin samtid den, han var, och huru har han för oss, som tro på hans poetiska storhet, blifvit hvad han nu är och vi anse honom alltid skola förblifva — *Sveriges förnämste folkskald?*

För att besvara den frågan, måste vi först tänka något på den *tid*, då han danades, ty hvar och en är barn af sin tid och med den sammanvuxen. Bellman är en son af frihetstiden, han har sina första intryck från den, och han ger sina första och många af sina bästa bilder också från den tiden. Säga hvad man vill om frihetstiden i politiskt hänseende, så var den, i allt hvad till kultur hör, ett nydaningens och koncentreringens skede. Krafter, som förspridts genom vidtsväfvande storpolitiska fantasier, samlades då för utveckling af vårt lands naturliga anlag och förmåga, och det är en stolt rad af namn på den andliga odlingens område, som Sverige från tiden före 1772 under det nya statsskicket har att uppvisa. Det är om den tiden det gäller, hvad Tegnér sjunger i en bekant sång:

»Den svenska äran bröt sig nya banor
I tankens obesökta land: *Linné*
Stod segersäll bland sina blomsterfanor.
Oskyldig, älskvärd, konstlös liksom de.
Melanderhjelm beräknar himlafärden
För månens skifva, för planetens ring,
När *Schéele* skedar skapelsen i härden,
Och *Bergman* drar grundritningen till verlden,
Och häfdernas myster ransakar *Lagerbring*.

Vi kunde lägga ett och annat namn härtill, vi kunde nämna *Anders Celsius*, astronomen, *Johan Ihre*, språkforskaren, *Svedenborg*, naturforskaren och siaren, samt äfven några af vår begynnande konsts stormän, såsom arkitekten *Adelcrantz*, den nyare skulpturens förgångsman i Europa, *Sergel*, och den förste verkligt svenske målaren af betydelse, *Gustaf Lundberg*, samt bland skalderne *Dalin* och fru *Nordenflycht*, utom *Creutz* och *Gyllenborg*, som Tegnér upptager.

Det var det uppåt och framåt sträfvande Sverige, som alla dessa stormän representerade. Men detta Sverige var också det glada Sverige, hvilket icke får glömmas. Hela folket hade gripits af en ungdomlig föryngringslusta och verksamhetssträfvan, som ingalunda uteslöt lusten att efter råd och lägenhet taga dagen och dess möda lätt, ja, äfven att öfver råd och lägenhet njuta af lifvet i den välsignade frihetens skygd, medan de högt stående, på samhällets tinnar och i riksdagen, kifvades om makten och sålde sitt politiska medhåll åt den mest bjudande.

Det var denna frihetstidens glada folkstämning, som i Bellman fick sin genialiska tolk, det är frihetstidens anda, som genomträngt honom och lefde qvar i hans diktning äfven under den Gustavianska glansens årtionden. Likasom den vid århundradets midt fostrade lifsglädjen hos självfva folket blef den samma under Gustaf III:s första regeringstid, dock med tillägg af utpreglad konungskhet, så var äfven denna glädjes sångare densamma, under senare delen af sitt lif, huru mycket han än fylldes af beundran för tjusarekonungen. Bellman håller fast vid den frihetstidens rococosmak, som inkom i Sverige genom förbindelsen med Frankrike och stadfästes med Lovisa Ulrikas ankomst till Sverige såsom dess kronprinsessa. Härmed följde åtskilligt af vigt i kulturhistoriskt hänseende, och detta var rococo-tidens karaktersmärken eller det, som vi med ett vanligt uttryck kalla »puder och peruk», — en lust för sirlighet och höfvisk konventionalism, för snirklad form och dämpade färger, för antika dekorationsfigurer från olympen och bilder från senrenaissancens halfideala herdeverld. Allt detta tog Bellman i arf och använde det på det mest kostliga sätt i sina barocka bilder af obundet folklif. Det märkvärdiga härvid är just sammansmältningen af samtidens konventionella pregel med den ohejdade naturalismen i figurerna och den älskvärda uppfattningen af naturen såsom omgifning för dem. Ett och annat har han väl härvid också lärt af de samtida skalderna, af Creutz' fina herdeskildring och af Gyllenborgs friska naturteckning i »Årstiderna». Särskildt se vi detta i »Vintervisan», som till och med kan anses

vara utgångspunkt för Bellmans förtjusande epistel om kortspelet på »Klubben», med dess skildring af vinterlifvet på Mälarens is. Genom denna rococo-tillsats få Bellmans sånger en art af högre stil, och jag menar härmed ej blott af gängse tidsstil såsom ett märke af deras uppkomst under frihetstiden, utan de få likasom ett förnämare tycke af poetiska bilder från en färgrikare tid, hvilket, som bekant, all kostym förlänar konsten.

För att bestyrka, att Bellman äfven i andligt hänseende är en son af Frihetstiden, behöfves blott påminnas om ett kändt faktum. År 1871 förärades af n. v. statsrådet Wikblad till K. Biblioteket en handskrift, innehållande 134 sånger, hvilka ansågos utskrifna af skalden personligen och derför tillerkändes honom. Manuskriptet ådagalade sjelft, att det härstammade från 1772, och var ämnadt att utgifvas, något som dock ej blef af förr än 1872 genom aflidne K. Bibliotekarien Klemmings försorg. Huru det nu än må förhålla sig med de 28 der influtna visor, som ej finnas införda i någon upplaga af Bellmans samlade skrifter, så återfinner man i boken mer än 70 allmänt kända sånger af skalden och bland dem omkring 50 epistlar. Af dessa sånger må nämnas »Gubben Noach», »Gråt, Fader Berg, och spela», »Hör, I Orfei drängar», Ack, du min moder», »Blåsen nu alla», »Magistraten uti Telge», »Fader Berg i hornet stöter», »Drick ur ditt glas, se döden på dig väntar», »Se Movitz, hvi står du och gråter», »Solen glimmar blank och trind», samt icke mindre än 6 af de 10 sånger, som vid festaftonen den 11 Februari utfördes af herr Sven Scholander. Antalet af sådana favoritsånger skulle kunna mångdubblas. Allt detta bevisar, att skalden 1772 — han var då 32 år gammal — stod på höjden af sitt konstnärskap.

Men utom tidskarakteren hafva Bellmans sånger också en särskild pregel af den *plats* i vårt land, som utgör scenen för de besjungna figurerna och bilderna — Sveriges sköna hufvudstad, detta Stockholm, utan hvilket Bellman icke kan tänkas. Allt det, som utgör dess förtrollning likasom dess skuggsidor, dess fagra vexling af vatten och öar, af land och stad, af kungliga palats och mörka,

hemska gränder, af storhet och fattigdom — allt detta afspeglas i Fredmans fantasi så, som det endast kan göra det hos en, hvilken uppväxt som en tjufpojke på dess gator. Derför vore man ock nästan frestad att påstå, att endast en Stockholmsbo, eller åtminstone en uppsvensk kunde fullt fatta hans sång och återgifva den. Detta i afseende på karakteren i dess helhet. Nu kommer dertill den omgifvande naturen, främst Mälarens, hvilken ingen tecknat så som Bellman — jo, Edvard Bergh har gjort det i sina björktaflor. Men man måste vara född i denna natur för att fullt kunna uppfatta den i dess — icke stora, men intima skönhet, med all dess omvexling, då den ses på nära håll, och som man derför helst vill njuta med näsan bland blommorna i gräset eller med blicken upp mot det blå mellan blandade ljusa och mörka grenar af björk och gran.

Slutligen kommer dertill också den af Bellman tecknade menniskoverlden. För honom, den stilla från någon vrå betraktande skalden, som studerade denna del af det egentliga folket, med dess dåliga och goda eller åtminstone ursäktande egenskaper, måtte den hafva tett sig som ett non plus ultra af upp- och nedvänd verlds- och samhällsordning, och dock sammanhållen, äfven den, af sina lagar och lyftad af sina förädlande element, — en blandning af godt och ondt, der dock det onda var af den art, att det mest kunde öfverskylas genom skaldens uppfattning, hvilken i det, som estetiskt behagar oss, ingalunda synes gilla eller försköna det fula, men väl sofrar det i komikens eld eller egnar ett melankoliskt leende åt dess befängda form. Och denna verld har sina själsmärken, hvilka göra den icke blott till Stockholmsk under senare hälften af 1700-talet, utan rent af — med frånräknande af tidens förändringar — göra den till allmänt svensk på ett sådant sätt, att vi känna igen den, le åt den och nödgas erkänna, att detta är kött af vårt kött och blod af vårt blod. Dessa själsmärken äro bland annat å ena sidan uppbrusning, men å den andra äfven godlynthet, karakterssvaghet, men äfven djup känslighet i själ och hjärta, sinlig råhet å ena sidan, men äfven naturlig adel

och förmåga af lyftning å den andra, njutningslystnad, men äfven glad förnöjsamhet med det lilla, andlig hårdhet, men ock det mjukaste sinne för natur och musik, samt framför allt genom den egendomliga blandningen af dessa motsatser en lycklig fallenhet för den särskilda, nordens folk tillhörande sinnesriktning, som man kallar humor. Här beröra vi ett af hufvudelementen i Bellmans konst, men vi gå förbi det en stund för att uppsamla ännu några vigtiga insatser, innan vi sammansluta det hela. Jag anmärker till sist blott i afseende på denna punkt, att det är just den märkliga blandningen af motsatta egenskaper hos de Bellmanska figurerna, som gör, att icke blott alla sanna svenskar hålla af dem, utan att de äfven kunnat bli allmänt menskliga och t. ex. med verklig förtjusning uppfattas af våra grannar danskarne, samt att äfven tyskarne åtminstone försökt, om ock tillsvidare med tvifvelaktig framgång, att tillegna sig dem. Att finnarna älska Bellman, är ej underligt, ty han är lika mycket deras som vår.

Men nu gäller den frågan: hvad är det för en trollmakt, som gjort detta underverk och sammansmält dessa motsatser till något, som höjt sig öfver den vanliga nivån och omskapat dessa »fula gubbar» och lättsinniga qvinnor till ett slags ideal? Ja, det är helt enkelt Bellmans snille, hans genialiska personlighet, som varit den härd, i hvars eld de ej blott sammansmält och blifvit ett, utan genom sammangjutningen förädlats. Det såraste af deras naturliga råhet har sofrats ut som slagg, och nätt och jämt så mycket deraf i skaldens bästa sånger bibehållits, som behöfts för att göra dem inom deras rymd till lefvande individer och — låtom oss utsäga det! — till ideala individer, till lefvande väsen af jordisk och ganska låg art, men genom skaldens konst höjda, utan att göras orimliga, till ett slags humoristiska förebilder af det jordiska, menskliga lifvet, till typer, som på lägre och högre stadier komma igen, efter olika förhållanden ändrade, men dock igenkänliga, alltid sanna, så att vi vore färdiga att utropa: i deras kläder hade vi gjort på samma sätt! Det är denna, så att säga, andliga proportionalitet, denna perspektiviska öfverensstämmelse med den

menskligheţ, *vi* känna, som gör, att vi finna oss menskligt och svenskt med dem beslägtade, älska och beundra deras skapare, skalden, och äro stolta att kunna räkna honom bland våra stormän. Det är hos honom samma divinatoriska förmåga i formningen af sina bilder som i Shakspeare's folkfigurer och, hvad proportionaliteten beträffar, i Gullivers fantasibilder. Det är denna i sitt slag harmoniska formning, som ger oss illusion. Vårt hjärta tvingas att klappa i takt med de af skalden skildrade tarfliga figurernas. Deri består hans trollmakt.

Och nu medlen för denna magiska verkan: hans *tonsinne* och hans *poetiska virtuositet!* Egentligen äro dessa icke skilda, utan verka fullkomligt eniga; men vi måste för tanken skilja dem åt, och vi fästa oss då först vid det musikaliska elementet, hvilket nog också var det primitiva och bestämmande så för stämning som för form. Icke så likväl, att något musikaliskt skapande, någon verklig komposition, annat än i undantagsfall, kommit i fråga hos Bellman, ty vanligtvis har han lånat sina melodier. Vi svenskar ega dock, märkligt nog, en följd af tonsättare, som själfve skrifvit ord till sina visor, — främst Erik Gustaf Geijer, mästaren i denna dubbelskapelse af lyrik och musik, men efter honom Adolf Fredrik Lindblad, Jakob Axel Josephson och Gunnar Wennerberg, för att blott nämna de förnämligaste. Bellman går vanligast en motsatt väg: han tager melodien, hvar han finner den, och lämpar orden efter en redan färdig rytm. Men med hvilket mästerskap utföres ej denna sammansvetsning! Först och främst är valet af melodi i de flesta fall oöfverträffligt. Ingen vådevill-författare har bättre än han lyckats finna den sökta stämningen i den uppsnappade melodien, hvar han än tog den från — från folkvisor, från franska operetter, kammarmusikstycken, danser eller marscher, andliga kantater eller psalmer. I detta grepp ligger ofta just det genialiska, antingen han utan vidare användt motivet eller omformat det efter sitt tycke. Ett erkännande af hans mästerskap i detta hänseende ligger i det flitiga bruk, som Danmarks förnämste vådevill-författare Heiberg gjort af Bellmans melodier.

Men sedan — hvilket öfverdådigt mästerskap i versformen! Så har ingen svensk före eller efter honom handterat meter, rim och rytm och låtit språket göra de allra lustigaste krumsprång, utan att likväl våldföra det, ty hans språk är visserligen själfsvåldigt, men det är hans tids talspråk. Det förefaller mycket sällan krystadt, och är icke behäftadt med den »licentia poetica» af godtyckliga ordförkortningar, mot hvilken Dalin så ihärdigt förde krig.

Bellman är i den poetiska tekniken en virtuos som ingen. Han har haft *en* föregångare, nämligen Runius, men de kunna dock icke med hvarandra jämföras, och någon jämbördig efterföljare deri har han icke haft. Den som vill se ett glänsande exempel derpå, han undersöke »Käraste bröder, systrar och vänner», deri skalden lagt på sig ett rent af oerhördt tvång. Men det är med Bellman såsom med allt äkta konstnärligt snille, att en pålagd eller frivilligt åtagen boja ofta verkar eggande på skapelsekraften och frambringar effekter, som utan tvånget aldrig skulle uppstått.

Som bekant har det varit en trossats, att Bellman improviserat sina sånger. Att han egde förmågan af inpromptu-diktning, kan icke förnekas, ty detta är historiskt intygadt. Men den, som tror, att hans bästa verk, epistlarne och sångerna, vore improviserade, han har ingen insigt i, hvad Bellmans i dem ådagalagda konst fordrade. Det vore, i sanning, en öfvermensklig sak att i ett nu hafva plan, melodi och ord klara, i synnerhet som orden vittna om det noggrannaste öfverv ägande af rimföljden i de nyckfulla, men med strängaste lydnad följda rytmerna. De kunna dock mycket väl vara skapade i hufvudet, utan penna och papper, samt senare upptecknade. Den, som något försökt sig på att med vanliga menskliga krafter sätta nya ord till en Bellmansmelodi, han vet, hvad ett sådant författareskap vill säga. Men det märkvärdigaste i allt detta är, huru ord och toner sammanväxt till ett oskiljaktigt helt. Det är också icke utan skäl, som dansken Heiberg redan sagt, att Bellman icke duger att läsas upp, — han måste sjungas. Enskilda ord och versrader, utrop och små infall, som kunna synas onödiga eller utan sammanhang, få betydelse genom

melodien och utförandet. Men *ett* är obestridligt: denna textens egendomlighet, att, med all sin konst, se ut som improvisation, gör den orimligt svår att lära utantill, om man icke börjat i god tid.

Men nu stiga vi litet längre in för att få reda på den innersta drifvande kraften i konstnärens själsverkstad. Nu fråga vi icke efter framställningsmedlen, utan efter hans *uppfattning*, det intryck af sin själ, han lagt in i sången, det som vittnar om hans egen innersta personlighet, — ty ytterst fråga vi dock i all konstverksamhet efter personligheten.

Att Bellman hade ett vaket öga för och en liflig uppfattning af det komiska i sin omgifning, det ha vi klart för oss. Men härvid få vi icke stanna, likasom vi ej heller få tro, att hans konstnärliga verksamhet endast gick ut på att parodiera och travestera, såsom man ibland finner antaget. Han har användt både parodi och travesti, men endast som medel i enskilda fall, minst i sina bästa verk, epistlarne. Hans komik är af mera fri och skapande art. Af hans åskådningar och erfarenhet från verkligheten har hans fantasi format lifslefvande gestalter, som vi klart skilja från hvarandra och som vi likasom skalden skratta åt på grund af deras lustiga lynne midt i elände och förvändhet. Men vi upptäcka snart, att det finnes vissa sannt menskliga sidor i dessa personers karaktärer, vissa godmodiga drag, som skalden med förkärlek framhåller. Vi se, att Bellman hyst ömhet för sina figurer, haft medlidande med dem, visat fram dem icke blott i förnedringens skumma lampsken, utan äfven i idealets klara solljus, och dermed tvingar han äfven oss att för dem hysa en mensklig medkänsla. På grund af medfödd känslighet och hjärtegodhet har skalden i sin uppfattning höjt sig från den endast skrattlystna, rena komikens egoistiska ståndpunkt till den af komiskt och tragiskt blandade åskådning, vi kalla humor, som är en frukt af kristendomens grundsatser, som förutsätter menniskokärlek, medkänsla äfven för det lilla, det förvända, emedan äfven der ett känsligt öga kan upptäcka en gnista af något högre. Att Bellman från barndomen var genomträngd af en kristlig anda, som äfven i skrift

tagit sig uttryck, är bekant. Att derför anse honom såsom varande i botten pietist, vare långt ifrån oss; men att det sammanhänger med hans humoristiska konståskådning, hans goda hjärta och vänsälla väsen, det torde vara obestridligt. Deraf den verkliga ömhet och innerlighet, hvarmed han behandlar sina figurer, deraf den ruelse, som ej sällan hos dem frambryter, deraf hans ofta gripande skildring af sjukdomen och döden samt erkännandet af undergångens grund och orsak i ett utsväfvande, regellöst lif. Men deraf också hans framhållande af de bättre egenskaperna hos dem, deras erkända sinne för musikens förädlande konst, deras förmåga att uppfatta naturen, deras i det hela om konstnärslif påminnande tillvaro, den ej sällan framträdande förnämheten och stolta svenskheten hos männen, samt gratien jämte verkliga manér hos damerna.

Med humorn följer dock, isynnerhet då denna såsom här rör sig bland det egentliga folket, att den likasom t. ex. hos Shakspeare får en afgjord böjelse för cynism och ogeneradt använder sådana ord och uttryck, som icke återfinnas i lexikon, men som i stället möta oss i hela verldens literatur, en cynism, som, skärad i qvickhetens eld, är alldeles oskadlig. Det skall icke nekas, att hos Bellman förekomma saker, som icke kunna försvaras, dock sällan i hans epistlar och sånger. I de flesta fall är hans skämt der så öfverlägset komiskt, att det verkar rensande på den moraliska luften i dikten, och man kan tryggt säga, att Bellmans själfsvåld icke torde hafva förfört en sund natur, likasom ock att de mest omtyckta och mest sjungna af hans sånger äro presentabla öfverallt.

Af det sagda framgår, att Bellman i djupet är humorist, men han har därjämte skänkt oss rent komiska sånger, likasom ock enkla idyller med skönhet och gratie, endast flyktigt berörande det komiska. Men inom detta sitt stora område har han gifvit oss bilder i alla komikens och humorns skiftningar, från den mest uppsluppna burlesk till en tragik, som sammansnörer hjärtat. En så omfattande förmåga eger i min tanke ingen annan komisk författare inom verldspoesien. Och han är lika omfattande i ett annat hänseende, nämligen i den konstform han valt. Han har visserligen mest

skrifvit visor till musik, för hvilka de passats. Men, — det är förunderligt: är detta lyrik? Ja, visserligen, det musikaliska och strofiska är med största mästerskap användt; men dertill komma nu de lefvande figurerna, målade med episk säkerhet, och de uppträda oftast med rent dramatisk framställningsform, i dialog och utveckling af handling. Alla poesiens skiftningar har han således upptagit och sammansmält i sina visor. Ty — *visor* skola vi på grund af form och musik alltid kalla dem, och vilja vi särskilja dem från andra visor, så kalla vi dem *humoristiska visor*. Dermed ha vi nämnt den diktart, i hvilken, enligt historiens intyg, vår svenska poesi står högst, den poetiska genre, hvari vi äro originella och verkligt svenska. Bellman utgör dess högsta målsman. Men detta innebär, att arten har en historia, att Bellman har både föregångare och efterföljare. Att icke tala om vissa af våra folkvisor, skulle vi kunna påpeka det humoristiska draget hos Stjernhjelm, hos Lucidor och Runius, hos Holmström och Frese. Men Bellmans direkta föregångare var Dalin, hvars visor och prosahumoresker onekligen utgöra hans egendomligaste alster. Af Bellmans samtida och efterföljare vill jag blott påminna om Hallman och Kexell, Valerius och Dahlgren samt äfven från senare tider om Elias Sehlstedt och Gunnar Wennerberg.

Som bekant äro vi svenskar i afseende på utförandet af Bellmans sånger ganska kinkiga, emedan vi af en riktig Bellmanssångare fordra så mycket, — icke blott röst, utan framför allt föredrag med många olika egenskaper. Föredraget skall, på samma sätt som hans egen diktning, vara mångskiftande, det skall vara lyriskt, men derjämte också vara episkt-dramatiskt, och särskildt, der detta fordras, ådagalägga en starkt utvecklad mimisk förmåga, utan att dock uppgå i den krassa realism eller detaljskildring, hvartill ett allt för långt drifvet dramatiskt härmningsbegär kan locka. Det komiska skall alltid framhållas, men icke på skönhetens bekostnad; den i botten elegiska stämningen hos skalden, buren af musiken, måste alltid fram, för att breda liksom en idealiserande lasur öfver de drastiska scenerna. Sådant visar äfven Bellmans-

sångens historia, ty den har en sådan. Näst skalden sjelf kom Lars Hjortsberg, vårt största skådespelaresnille. Han hade ingen röst, men föredraget var mästerligt, förnämligast i de glada och idylliska sångerna, hvilka han, oaktadt all natursanning, gaf med ett idealiserande framställningssätt. Den andra var Axel Raab, som hade sin styrka i naturhärmningen, men dock mest älskade att sjunga de elegiska och åt de tragiska liggande visorna, sådana som »Ack du min moder» och andra. En tredje sångare, som synes ha stått mellan dessa begge, var den unge Per Ulrik Kernell, Upsalastudent af Östgöta nation, om hvilken Atterbom talar med hänförelse: han hade vacker röst, såg bra ut, egde god deklamation och stora mimiska anlag. Men hufvudsaken hos honom var, att han med allt detta gaf dikterna ett uttryck af poesi, som för åhörarne var oförgätligt. Af Bellmans-sångare efter midten af århundradet, hvilka jag sjelf haft förmånen att höra, nämner jag i främsta rummet aflidne hofrättsrådet Munthe d. ä. samt målaren professor Troili. Bernhard von Beskow, som i sina »Lefnadsminnen» meddelat den nyss anförda karakteristiken öfver Hjortsberg och Raab, tillägger, att konsten att sjunga Bellman med dem kan sägas vara utdöd. Men vi, nu lefvande, kunna med skäl säga: Gud ske lof, att så icke är! Äfven i det hänseendet gäller sanningen af Tegnérs så ofta upprepade ord:

»Det fins ej tid, som dessa toner söfver.»

C. R. Nyblom.

Bellmansdikten i Danmark.

Föredrag i
Göteborgs Kongl. Vet. o. Vitterhetssamhälle.
(Vid Februarisammanträdet 1895).

Ett folks litteraturhistoria skrifves icke blott genom tecknandet af dess egna författares skrifter och dessas öden i det egna landet; det är icke utan betydelse att studera i hvad mån främmande värk ingått i den läsande allmänhetens bokskatt, icke häller utan vikt att iakttaga i hvad mån en inhemsk författare är känd i utlandet.

En utländsk skriftställare kan vid vissa tider hafva utöfvat ett ojämförligt större inflytande än det stora flertalet inhemske Hvilken betydelse har icke vid olika tider den katolska kyrkolitteraturen och legenderna, Luthers och andra reformatorers arbeten, folkböcker och folksagor, Holberg, Voltaire, Rousseau, Shakspere, de tyske klassikerne och nyromantikerne, de franske och engelske romanförfattarne från seklets midt och i våra dagar exempelvis Henrik Ibsen ägt för Sveriges bokläsande allmänhet! Hvad roll har i jämförelse härmed våra egna andra och tredje rangens författare spelat för vår odling?

Af särskildt intresse är dock naturligtvis att iakttaga litteraturutbytet mellan *närsläktade* folk. Från Danmark hafva vi vid flere tillfällen emottagit viktiga litterära impulser; under 1600-talet hafva Arreboe och Kingo påvärkat vår litteratur — psalmdiktningen och den bibliska epiken veta därom att tälja. Holberg är under 1700-talet, såsom jag närmare utvecklat i mitt arbete *Holberg i Sverige*[1]),

1) Göteb. K. Vetenskaps och Vitterhetssamhälles Handlingar, Ny följd, XX, Gbg 1884 (äfven i särtryck).

nära nog en inhemsk författare här i landet, han var i högsta grad *folkkär* äfven på denna sidan Öresund.

Skämtdiktarne från slutet af förra seklet, en Wessel, Baggesen, Eduard Storm, Nils Weyer, så väl som flere af sällskapsvisans författare, hafva lemnat talrika spår efter sig i vår svenska diktning under 1790-talet, framför allt i Kellgrens och fru Lenngrens skaldskap[1]. Vid inbrytandet af den nya litteraturepoken omkring 1809 kan man påvisa lifliga impulser från danskt håll, särskildt inom den götiska skolan, hvad forskning och diktning vidkommer[2]. Den »nordiska renässansen» är till god del framkallad af en svallvåg från vårt sydvästra grannland.

Men hafva vi då icke gifvit något i utbyte?

Icke är det många äldre svenska litteraturnamn, som äro kända hinsidan Öresund.

»*Knappt är hans minne kändt på vår nabostrand*» sjunger Nyblom i sin förträffliga dikt om Stjernhjelm. Och som det gått honom har det gått våra fleste stormän från äldre tider.

Tegnér är nog känd och omdebatterad i Danmark och har där varit föremål så väl för nedgörande kritik — J. L. Heibergs — som för den mest moderna litteraturpsykologiska teckningen (G. Brandes). Men i dansk litteratur har han satt föga språk och egentligen folkkär är han knappast där, mindre t. o. m. än i Tyskland.

Men *en* svensk skald har »slagit igenom» i Danmark och där blifvit väl så populär som Holberg hos oss; en skald som t. o. m. lämnat en väsendtlig insats i ett danskt litteraturslag: vådevillen och sångspelet i detta århundrade.

Det är *Bellman*. Han skattas där lika högt som här hemma. Och det har synts mig vara ett icke alldeles oviktigt bidrag till Bellmansdiktens historia att undersöka dess öden i Danmark.

---

1) Jmfr förf:s arbete »Anna Maria Lenngren», Stockh. 1887, samt hans uppsats i tidskriften »Norden»: »A. M. Lenngren och den dansknorska skämtdikten.»

2) Jmfr bl. a. förf:s uppsatser »Rasmus Nyerups svenska brefväxling», Samlaren 1894 samt »Rasmus Rask och Sverige» i publikationen, »Runa» 1888.

Fullständig gör icke denna redogörelse anspråk på att vara, men det är mitt hopp att icke hafva förbisett något väsendtligt[1]).

När blef Bellmans diktning känd i Danmark?

Svaret lyder: Ganska tidigt, men till en början mycket ofullständigt, blott genom enstaka sånger.

De första spåren af Bellmans poesi, som funnit väg öfver sundet, påträffas i gatuvislitteraturen och kunna dagtecknas redan så tidigt som omkring 1780. De äro: Käraste bröder (Fred. Ep. 9), Gubben Noak (Fred. Sång 93), Ack du min moder (Fred. Ep. 23) samt Mitt sinne friskt opp (Fred. Testamente 200).

På Köpenhamns kongelige Bibliotek finnes bland de hos P. Horrebow, Adelgade 301, tryckta gatuvisorna från år 1782 ett nummer så lydande:

"Tvende lystige arier.

Den förste: Käraste Brödrar, Söstrar &

Den anden: Jeg river til mig hvad jeg kan.»

Den förra är nu icke någon annan än vår kända Fred. Ep. N:o 9, visserligen jämmerligen korrumperad.

Som exempel må anföras:

Käraste Brödrar, Systrar ock Vennar
See Fader Berg han skruwar ock spännar
Strängarne paa Violan ock Strocken han tar i Hand.
Ögat är borta, Hiernan är kluwen
See, hur han staar ock spottar paa Skruwan
Öll-Stobe staar paa Stolan, nu stötar han lite Gran.
Bom Bom piinar Violan,
Bom Bom grinar mot Solan
Ladida, Ladida, Ladida, Ladida, Ladida, da.
Han sig forwillar Grillar iblan,
Käraste Brödrar dansar paa Tan,
Hattan i Haand ock Handskarne paa,

1) Det tillmötesgående jag vid mina forskningar rönt från danske bibliotekstjänstemäns sida är det en kär plikt att erkänna. I främsta rummet gäller min tack biblioteksassistenten, cand. mag. *Verner Dahlerup*, själf en utmärkt kännare på Bellmansdiktens område.

See paa Jomfrue Lona
Røda Baand i Skona
Nya Strömpar Himmelblaa.

I fortsättningen sjunges om »Jörrjen Pöijkan» (i st. f. Puckel) o. s. v.

Visan synes ha gått bra åt, ty en annan upplaga, med *utsatt* årtal 1782 förekommer äfven och här är språket något korrektare: »Straaken»; »Jörgen Puckel» o. s. v. (Möjligen är denna upplaga den äldsta). Omkring år 1784 trycktes hos Svarres Efterleverske en ny upplaga med samma fel som den först omnämnda.

Bland danskt skillingstryck utan årtal (men ungefär från samma tid) finnes *Gubben Noak* i ett slags skandinaviskt blandspråk:

"Gubban Noa.

Synges med sin egen velklingende melodi:

Gubban Noa, Gubban Noa
Var en Hedersmand
Sed'n han gik af Arken
Planted han paa Marken
Mycket Viin, mycket Viin
Det hans Gierning var

Han vel vedste, Han vel vedste
Menneskene var
Törstig af naturen
Som de andre Diuren
Derfor Han Derfor Han
Druer plantet har.

Noa röde, Noa röde
Ut sin gamle Ark
Kiöpte sig Boutellier
Saadan som man seljer
For at drikke for at drikka
Paa vor nye Ark

Gubban Noa, gubban Noa
Brugte egne Kar

Han fik Hakan trinder
Rosenröde Kinder
Drik i Baatten, Drik i Baatten
Herrer och Guttar.

Gubban Noa, Gubban Noa
Ofta tog en Taae
Af de söta Druer,
Der al Sorg nedkuar
Hvaraf Sinnet, Hvaraf Sinnet
Tröst og Lisa faaer.
o. s. v.

Man skulle snarast tro, att denna visa vore aftryckt efter muntligt föredrag af någon som lärt sig den i Sverige, ty om det skett efter svensk text skulle knappast afvikelserna vara förklarliga. En af dessa är beroende på ett rätt kostligt missförstånd. Det svenska ordet *gutår* har uppfattats som »*guttar*» (gossar), och så har *Hurra* för sammanhangets skull omdanats till Herrer.

Den tredje Bellmaniaden, som vid denna tid trycktes i Danmark, är som nämndt Fred. Ep. 23 — *Ack du min moder.* Bland gammalt skillingtryck i Svend Grundtvigs Samling på Kgl. Bibl. i Köpenhamn finnes:

"Tvende ganske Nye Viser."

»Den förste begynder saaledes: *Säg du min moder* synges med sin egen smukke Melodi.»

»Säg du min Moder, säg hvo dig sente
Just till min Faders Seng,
Du förste Gnisten til mit Liv antänte
Ach, jag arme Dreng
Blot för din Låga bär jag min plåga
Vandrar trötta stig. — — — —
— — — — — — — —

Et troget Hjärta jag plat foragtar
Tvi båda Far och Mor
Her ligger jag i Rensteen och betragtar
Mina gamla Skor.
— — — — — — — — —

Min Krogdörr öppnas, Lackorna skrufvas
Ingen på Gatan gaer
Stjernerne utaf Morgenrödnan kufvas
Ned i Mulnens Bad
Solstrålar strimla, Kiyrktårnen glimra
Luften blir så ljum.

Denna visa bär visserligen intet årtal, men då den, som vi nedan skola finna, åberopas i en skildring från denna tid (1782) kan man dagteckna äfven detta gamla tryck senast från 1780-talet.

Bland vistryck från slutet af förra seklet (Svarres Efterleverske) märkes ytterligare en »Drikkevise», som visar sig vara den under Fredm. Testamente N:o 200 upptagna och som börjar:

Mit Sind är frisk uppa paa krogan
Thi Bacchus han venter os der:
At være Apollo mer trogan
Det är ikkun bara Besvär
Hans Lyst kan mit Atraae ey metta
Jag byder altsammen Farvel
Blot jag mig ved Tunnan kan sctta ·
Ock leska min törstiga Siäl!

Om visornas popularitet tala flere vittnesbörd.

Jens Kragh Höst, en författare som under 1790-talet och första årtiondet af detta sekel med stor ifver värkade för svensk litteraturkännedom i Danmark, skrifver 1795 i en nekrolog öfver Bellman (i Nordia), till hvilken jag senare skall återkomma:

»Ogsaa i Danmark ere adskillige af de Bellmanske Stykker bekjendte, vel for 14—15 Aar siden (alltså c:a 1780), hörtes selv i hæderlige og blandede Selskaber ideligen saavel *Gubben Noak* som *Käraste Bröder Systrer og Vänner*, *si fader Berg* o. s. v.»

Ett annat bevis för dessa sångers förekomst och popularitet omkring 1780 är, att danska visor skrifvas till melodi af dem.

Detta är fallet med en bekant dikt af Werner Abrahamson — en af tidens bäste författare af visor t. ex. af den roliga »Min Søn,

hvis Du vil i Verden frem, saa buk», (f. 1744 † 1812) — hvilken till melodi af Gubben Noak skref

:,: En tungsindet :,:
Melankolisk Mand
Som sig aldrig fryder
For hans Blod ei flyder
:,: Han den Stakkel :,:
Han maa drikke Vand.

Denna dikt angifves i en »Samling af adskillige Arier til Tidsfordriv for muntre Selskaber», Köbenhavn *1783* sjungas på melodi »Guba Noah»; och likaså i en Samling af Klubsange 1787.

I den förra samlingen finnas äfven *två* sånger till melodien ur Fredm. Ep. 9:

»Nu har vi pløiet Søen den lange,
Været i China, været i Gange»

samt

Rareste Time jeg nu skal nyde
Kun et par Ord som Hiertet kan fryde.

Äfven Baggesen begagnade, som vi strax skola finna, denna sistnämda melodi så tidigt som 1783.

Huru kända dessa Bellmansdikter voro, framgår ock af en skildring från denna tid, som ger oss en egendomlig inblick i ett lif, hvilket egde rätt mycken frändskap med det njutningslystna lefvernet i Fredmanskretsen, nämligen *lifvet på Dyrehavsbakken*. Vi finna denna skildring i Kjöbenhavns Aftenpost för år 1782, utgifven af *Emanuel Balling*, (f. 1733 † 1795) — egendomligt nog tjänsteman i det Köpenhamnska *nummerlotteriet* — hvilken var mycket värksam som folkupplysningsskribent och som i bunden och obunden stil gaf rika tillskott till litteraturen för dagen, ömsom i känslosamma stycken à la Young, ömsom i burleska skildringar med moraliserande tillsnitt.

Af senare slaget är den här afsedda.

Stycket heter »Rusk um Snusk eller Dyrehave-Fornöyelserne et Duo Dram med Mellemspil.»

Författaren har efter höga franska mönster velat låta sin samtids lyten bedömas af främlingar vidt fjärran ifrån och så låter han det vilda dryckes- och kärlekslifvet vid Kirsten Piils Kilde och å Dyrehavesbakken föras in i en ram af moraliserande betraktelser, de där läggas i munnen på en »indianer» Selmo och »hans Kiereste», Aline, hvilka kommit upp till Norden och finna att »de nye Sæder og den frie Levemaade, som næsten har oversvømmet hele Europa ogsaa har naaet hertil» och att »sandselige Vellyster faaet Indpas.»

Så börja de vilda scenerna. Bondvagnar, chaiser, kareter, fulla af folk fara under sång, högt prat och skratt, förbi. Det första sällskapet sjunger:

Kiereste Brödre, Systre og Venner
Hör Fater Berg han spytter og spenner
Strengene paa Fiolen! — — — —

Från de andra grupperna höras skri och andra sånger. (»Længe leve Bedstemor, naar hun ey er hjemme» och »Snart min Pige, Snart mit Glas, Snart mit Glas min Pige!» den senare afsjungen af ett sällskap som ramlat i diket). Efter ett nytt samtal af Aline och Selmo komma de fram till Dyrehaugen, hvars skådespel nu visar sig för dem. Från ett tält ljuder musik och sång:

Her ligger jag i Rendestenen og foragter (!) mine gamle Skoe,
men härpå svaras:

»Syng Dansk din Gavtyv. Jeg kan en Vise paa samme Melodi, den gaar frisk maa du troe. Naar Harpen slaaer! Kling op!»

Därefter sjunges en dansk sång, som möjligen med mycket god vilja kan lämpas till denna Bellmansmelodi, hvilket jämte ämnesvalet också är den enda likheten med Fredmansdikten:

Flink Broer Rasmus, dands med min Kone
Falla Fallalara
Stop, mens jeg drikker hör nu en Tone
Dulli, dulli, dullila
Frisk opp i Dandsen
Sving Nille Hansen

Rask hun vrikker Melovetten
Syng din Kadreyer
Her er Frue Meyer
For en Skilling faaer vi Tretten
Falla, fallallara, Dulli, Dullila
Hurra! Hurra! Hurra!

Så följa lifliga uttalanden på prosa i Bacchi och Veneris anda, som något erinra om prosainledningen till Fredmans Epistel N:o 33, utan att dock här behöfver vara imitation — omväxlande med visor på danska och tyska, delvis af tvetydig art.

De båda Rousseauanska indianerne uttrycka sitt förakt:

»Skulde man troe dette var sædelige Mennesker Selmo?» — »Ney kjæreste Aline! Men der gives blandt alle Folk visse Stænder som ikke kan föle uden sandselige Fornöielser. De kiende ikke de ædlere, dem med hvilke Dyd og Velanstændighed kan bestaae; der er endnu en Vildhed hos dem som kommer dem til at jage efter disse halvt dyriske Glæder.»

Därefter ett nytt mellanspel, som visar frässeriet, och så ett nytt moralsamtal som utmynnar i följande ord från Alines läppar:

»Er dette at forlyste sig i det grønne? O hvor fremmed er Indiens Lande for sadanne skidne Fornøielser.»

Det är omisskänneligt, att inflytande från Bellman — likväl kemiskt ränsadt från dennes genialitet — spelat med in i detta styckes burleska scener. Den moraliska tillsatsen är däremot honom främmande.

Särskildt betecknande är, att de glada lagen sjunga två af de Bellmanssånger, som ännu finnas i gammalt danskt skillingstryck från dessa år.

Vid samma tid tar ock ingen ringare än *Jens Baggesen* intryck af *Fredm. Ep. N:o 9.*

Då Baggesen 1783 vistades såsom nittonårig student i sin hembygd, Korsör, gjorde han bekantskap med en norsk sjöman, Olaf Helgesen, med hvilken han sällskapade. En afton, efter ett gladt samkväm vid en punschbål, företog man en längre vandring, med

en del komiska tilldragelser och morgonen derpå skref Baggesen ett »Heltedigt» i form af en dryckesvisa — tydligen efter förebilden af »Käraste bröder.» Dikten, hela sju strofer lång börjar:

»Kom Sancte Punsch og stem mine Strenge.
Nu har jeg ikke spillet saalænge,
Harpen hænger taus paa Væg, Qvinten sprang paa min Fiol
Da jeg en Solo spilled' for hende
Som jeg — pro forma — kalder min Dorinde,
Skjøndt hun har et andet Navn paa ismalitisk Maal[1])
Punsch! Punsch! Punsch! Syng mig to Helte,
Som kjæmped mandig, der hvor det gjældte
Trimpe, trampe, trimpe trampe, trimpe trump!
Spanked rask igennem Moser og Sump.
Syng om Kong Felly, syng om prins Jap
Hvor de spilled, punsched, sang og drakk omkap
För de Seil opheised'
Og til Taarnlund reised'
Ud fra Williams Kabyt.

Sedan skildras ganska liffullt en vandring i dåligt före under dimma och mörker t. ex.

Taaget var Luften, Vinden var hvas,
Japs Paraply blev brugt som Kompas
Mens de saadan raved'
Lygtemanden traved
Hen for dem og de löb vild.

August Baggesen meddelar denna dikt i sin stora »Jens Baggesens Biographie», Förste Bind, 43; och berättar der, att »melodien til Digtet efter Visen »Nu har vi pløiet Söen saa længe» yndede Baggesen meget og afbenyttede den oftere saa vel til tydske som danske Sange, ligesom han gjerne sang den i Vennekredse.» Denna melodi är dock, såsom ofvan nämndt, ingen annan än Fredmans Epistel N:o 9. Vi finna den åter i hans senare diktning, dels i några tyska skärsliparvisor dels i en »Biskopsvise» »*Konsten i Negligé*» som börjar:

---

1) Åsyftar Baggesens första flamma Mariane Eggers.

»Biskoppen dufter! Glassene blinke
Fruerne mig og Frökneme vinke»
o. s. v.

Utgifvaren af Baggesens »Danske Værker (III; 1845), August Baggesen har haft ögat öppet för frändskapen med Bellman och skrifver: »Da disse Visers Melodie, Form og Indhold have megen Lighed med flere af den svenske Digter Bellmans Sange forleder dette til at antage at de muligen ere Efterligninger, men det er ikke saa. Begge Digtere have vel afbenyttet de samme gamle Folkemelodier (!) men Baggesens foranförte Sang er ældre end Udgaverne af Bellmans Sange.»

Som läsaren finner håller detta skäl icke streck. Att Bellmans arbeten ej voro utgifna i bokform, hindrade ju icke Fred. Ep. N:o 9 att komma öfver sundet och det är just *den*, som Baggesen imiterar, likvisst här i »Biskopsvisan» med ett visst tvång och utan förebildens grofkorniga munterhet.

En annan utmärkt författare från slutet af förra seklet, *P. A. Heiberg* (f. 1758, landsflyktig 1800, † 1841) hade möjligen lärt känna Bellmansdikten i större utsträckning under sin äfventyrliga vistelse i Sverige omkring 1780, då han dels var värfvad soldat, dels student i Upsala och han har imiterat Fredmans Sång N:o *56* i en dikt »Notabenerne», där likväl blott uppslaget är lika:

När jag har en plåt att dricka,
Nota bene godt renskt vin,
Och därtill en vacker flicka,
Nota bene, som är min,
Är jag nöjd af hjärtans grund,
Nota bene blott en stund.

Har jeg kuns en lumpen Daler,
Nota bene som är min,
Nogle Flasker og Pokaler,
Notabene fyldt med Viin,
Er jeg hjerteglad og blid,
Notabene for en Tid.

Det är att märka, att Heibergs dikt icke sjöngs till den Bellmanska melodien, utan till en dansk melodi.

Vi finna äfven ett par öfversättningar från denna tid. Den ena är *Rasmus Frankenaus* tolkning af Fredmans Sång N:o 61 »Se god dag min vän, min frände, se buteljen menar jag» (som dock ej fans upptagen i F:s diktsamling), den andra är en af *Jens*

Krogh Höst företagen, värkligt vällyckad tolkning af den härrliga Fredmansepistel N:o 35 (Bröderna fara väl vilse), intagen i Nordia 1795 (Aprilhäftet).

Med undantag för de enstaka exemplen P. A. Heiberg och Frankenau — finna vi icke bland den egentliga sällskapsvisans män vid denna tid Bellman beaktad. Betecknande är att då Rahbek i sina Erindringer (1824; I: 386) omtalar tillkomsten af sina första »anakreontiska» sällskapsvisor, nämner han, att de få mästerstycken i dryckesvisslaget som Wibe, Troielerne, Fasting och Storm författat *»vare netop nok til at give Blod paa Tand og Afsmag for »Kjæreste Brödre Söstre og Venner»* og »Die Juden wollen lustig seyn *og andre sadaanne Kippe- og Vagtviser»*[1]), hvormed man hidindtil havde taget til Takke, men vare ikke nok i Tallet til at tilfredstille Atraaen efter noget bedre.»

Detta visar just ingen större aktning för Bellman inom dåtidens dryckesvisförfattares lag.

Och det bekräftas äfven af annat.

År efter år utgåfvos samlingar af »Selskabssange» och i dessa började från och med 1800 intagas ett urval äfven af svenska dikter. Så är fallet i Selskabssange af forskjellige Digtere, samlede af L. A. Hass (1800), i Sange til Brug for Kongens klub (1802) och i alla följande större samlingar t. ex. i Christensens och Seidelins visböcker 1820—1821. Jag har genomgått dessa samlingar för att uppsöka Bellmaniader i dem. Men förgäfves. Det är sällskapsvisor af Franzén, Fru Lenngren, Kellgren, Lindegren, sedan äfven Valerius, Silfverstolpe o. fl. som här påträffas samt en *falsk* Bellmaniad (Roths: »När jag bärs ur mitt hus»), men däremot ingen af de riktiga Bellmansdikterna.

Alltså resultatet är negativt. Smaken för *Bellmansdikter* i Danmark är dels *äldre* (1780-talet), dels *yngre* än den anakreontiska sällskapsvisdiktningen därstädes, och detta stämmer med att just i början af detta århundrade man i Sverige klagar öfver att Vale-

1) Kippe = dåligt hus, litet simpelt krogställe.

rius' visor började uttränga Bellmans eviga sånger (Atterbom i Phosphoros 1812).

Och om än enstaka Bellmans*dikter* varit spridda i Danmark redan under 1780-talet och efter allt att döma *folkliga* där, så var Bellman som *litterär personlighet* näppeligen känd; dessa dikter betraktades af finare kretsar såsom »slagdängor» och t. o. m. de ofvan anförda orden af Kragh-Höst att de hördes »*selv* i hæderlige og blandede (d. v. s. man- och kvinnliga) Selskaber» tyda på, att de dock *företrädesvis* tillhörde en lägre sfer eller ungkarlskretsar.

De första *litterära* uttalandena om Bellman i dansk skrift härröra, såvidt jag funnit, från den man, hvilken ifrigare än någon annan arbetade för att göra svensk litteratur känd bland sina landsmän, nämligen den nämnde *Jens Kragh Höst.* Han har emellertid uttalat sig rätt olika om Bellman vid olika tillfällen.

I tidskriften Minerva (1794) finna vi hans första »Forsög til en hurtig Oversigt af de Skönne Videnskabers Skæbne i Sverrig» som är nog »hurtig» äfven därutinnan, att den delvis är inkorrekt. Han uttalar här: »C. Mich. Bellman er riig paa Lune, Vid og Naivetet men *den gode Smag er ikke ganske hans Förer og alt for ofte maae Sædelighed og Velanstændighed vige for et lystigt Indfald.* — — — Lige saa liden Agtelse for Ærbarhed havde den ogsaa vittige O. Kexél. — — — En Munterhed derimod, som strengest Ærbarhed ei tör rödme ved, blev den afdöde O. Rudbeck til Deel.»

Året efter (1795) omtalar han i Nordia (Aprilkvartalet sid. 92) Bellmans död och kallar honom *en udmærked Digter af en egen Art.* Han uppräknar bland hans arbeten Bacchi Tempel, Fredmans epistlar och Fredmans sånger, af hvilka de båda senare kosta »hos Gyldendal» 5 Rdlr och 4 Rdlr, »prægtigt trykte og ledsagede med den for en Del af forf. selv satte Musik til ethvert Stykke.» Därefter frågar Höst hvem man hällre skulle vilja höra än Kellgren rörande hans skaldevärde och citerar härefter dennes ypperliga företal till Epistlarne »Saaledes en af Sverriges förste Kunstdomere og Digtere. Nu et Par Dommer indrykkede i tyske Tidskrifter, men af noget andet Indhold.»

Dessa tyska citat ur Neue Bibl. der schönen Wissenschaften (1793) och Goth. gel. zeitungen ausl. Litter 1791(?) omtala Bellman såsom ett geni af det slag, som för ett tjugotal år sedan dref sitt ofog i Tyskland. »Han är ej helt utan talang, men utan smak, blandar allvar och skämt, anser smutsiga infall för poetiska licenser.» — Hans epistlar »äga väl kvickhet och godt lynne, men också otaliga slippriga och smutsiga ställen samt förvandlar allvarliga saker äfven i det löjliga.»

Höst själf synes sålunda icke ha varit bärgfast i sin uppfattning af Fredmansskalden, då han liksom anför mot hvarandra olika auktoriteter.

För öfrigt intager Höst ett par månader senare, i Augustihäftet, en uppsats från svensk hand som beriktigar en del uttalanden i hans »Försög» i Minerva, däribland också det första reserverade omdömet om Bellman[1]).

I sin 1804 tryckta »*Udsigt over Svensk litteratur*», som utgafs såsom bihang till Skandinavisk Museum uttalar *Kragh Höst* sig för tredje gången om Bellman, och nu afgjordt fördelaktigt:

---

1) Då denna gensaga har ett visst intresse såsom ett af de få värdefulla och värkligt betydande uttalandena om Bellman från en svensk kritiker vid denna tid, hvilken ju eljes klandrats för likgiltighet mot Bellman, må den här återgifvas. Enligt hvad jag funnit i anteckningar i Göteborgs stadsbiblioteks exemplar är den pänna, som skrifvit detta och som Höst betecknar såsom »en hædret Kjender», *Ax. Gabr. Silfverstolpe*. Han uttalar att det väl är sannt att sedlighet och anständighet hos Bellman ofta få vika för ett gladt infall. Men att kritisera hans smak i de bacchiska poesierna torde vara ett vanskligt företag. Om smaken består i öfverensstämmelse med sanningen, i riktigt val af det sanna, som gör mest värkan och i en högst naturlig framställning däraf, kan intet fel i smaken förebrås Bellman. Man kan klandra hans *ämnen, personer* och *scener*, men sedan *de* en gång voro honom gifna, och sedan det var uppenbart att dessa voro de *enda* som rätt besjälade hans sångmö, blefvo t. o. m. osedlighet och »inkorrektion» nödvändiga delar af god smak i hans skaldefack. I allmänhet är det onekligt, att Bellman var ett alldeles originellt geni, *så* originellt, *att aldrig ännu något land haft hans like* (N.B. i hans fack!), och aldrig har någon stor komponist haft större bekantskap med ton- och diktkonstens inbördes öfverensstämmelse och styrka genom hvarandra. Också hafva alla hans stycken sitt högsta värde, när de sjungas.

»Til en anden klasse af Digtere (än Lidner) hörte *C. Mich. Bellman*, en nordisk Improvisadore. Man har kaldt ham snart en Anakreon snart en Pindar. Begge Navne upassende ogsaa med Hensyn paa at han, om nogen, var uden Mönster, som uden Efterfölger. Hans Digte var næsten alle bacchanalske, og födte i dithyrambisk Begeistring. Man har bebreidet ham Uanstændighed, Grovhed, Usædelighed; men sligt fulgte af hans Hensigt. Han vilde ikke moralisere, ikke tugte Lasten; han vilde fremstille et *sandt* Skilderi af den laveste Tone og Sæder; og dette lykkedes for ham, ligesom for Franskmanden Vadé le genre poissard eller som for Malerne Caravaggio, Ostade, Teniers o. fl. den hæslige Naturs Afbildning. Men hvad der gjör ham ligesaa mærkværdig var hans forunderlige Bekjendtskab med Tonekunstens og Digtekunstens indbyrdes Overeensstemmelse og deres Styrke ved hinanden. En stor del af hans Poesier har han selv komponeret, og det saaledes at Verserne og Musiken, som Kellgren siger sammensmeltede til *een* Skjönhed.»

Hösts skildring äger sin förutsättning närmast i den mästerliga inledning till Fredmans Epistlar, som Kellgren skrifvit. Sedan har man ju icke att anteckna något i egentlig mening nytt bidrag till Bellmanskritiken i allmänhet, förrän tysken Ernst Moritz Arndt dels i sin »Reise in Schweden», Berlin 1806, dels i sina Einleitungen zu historischen Karakterschilderungen (1810) uttalar sig om Bellman, hvilken han betecknar som »einer der ausserordentlichsten Menschen, die je gelebt haben.» Det är blott några få sidor Arndt skrifver om B., men dessa innehålla konturerna till den senare svenska ästetikens uppfattning af honom både i dess uppfattning af kärnan i hans skaldskap och med hänsyn till öfverdrifter och misstag. Han protesterar mot »die Aermlinge», die armen Krittler» som förargade sig öfver att han rörde sig i lifvets bottenvåning »Es ist wahr er ist gemein, weil er gemeines schildert, aber er wäre gemein wie sie es meinen, wenn er es auf eine gemeine Art thäte.» Han är enligt hans mening större än nederländarne därför att han är *idealisk*. Arndt vill också — ödesdigert nog för senare Bellmanskritik — bakom hans uppsluppna skämt finna den nordiska himlens allvarstragedi, en orpheisk klagan. Äfven i de stycken, af hvilka hans motståndare tagit anstöt, finnas

hundratals ställen som uppenbara den manligaste själ, den ljufvaste känsla. Särskildt betonar Arndt hans fina *naturkänsla.*

Det var antagligen detta Arndts märkliga uttalande, som inspirerade Atterbom att två år senare uttala sig i samma riktning i Phosphoros, i uppsatsen om Bellman och Valerius, där han drog grunddragen af den skildring, som sedan närmare utfördes i Siare och Skalder.

Samma år som Atterboms uppsats såg dagen — 1812 — besöktes Stockholm af *tre* danska litteratörer.

Den ene — *Rasmus Nyerup*, som stod den Rahbekska kretsen närmast, berättar, att han på en middag hos danske gesandten, grefve Baudissin i adliga societetens rum hade — i sällskap med Brinckmann, Franzén, Helvig, Berzelius, Afzelius, bildhuggaren Göthe — hört Hjortsberg sjunga. »At höre og see ham synge Bellmansviser — yttrar Nyerup — er en Nydelse som overgaaer alle de jeg nogensinde har havt og en större Fryd oplevede jeg ikke i Stockholm.»

Likaså yttrar den andre färdenären från 1812, romantikern *Chr. Molbech* i sine Breve fra Sverrig (III delen, Kbhvn 1817) på tal om Bellmans dikter, att man endast känner dem ofullkomligt om han blott läst dem och icke hört dem sjungas till de förträffligt passande melodier med hvilka de utgöra ett helt. »Jeg har, tillägger han, nogle Gange haft Leilighed til at i Stockholm og Upsala höre endeel af disse i sit Slags enestaaende svenske Nationaldigte synges af Kiendere og jeg regner det til de fortrinligste Nydelser som min Reise i dette Land har skienket mig. Man maa see Holbergs Komedier opföres i Danmark og höre Bellmans Viser, hvoraf nogle kunne udföres af flere Personer, som smaa komiske Dramaer, synges i Sverrig.»

Men Molbech inskränkte sig icke till dessa meddelanden, han lämnar i sina »Breve» den första djupare karaktäristik af Bellman som finnes på danska. Närmast sluter han sig till den uppfattning af skalden, som Arndt och Atterbom lämnat, hänvisande till dessa, hvilka skildrat honom i »lefvande färger och en tämligen

träffande likhet.» Molbech gör gällande, att Bellman icke blott är den främste af alla svenska skalder *(när måttstocken blir öfvervägande förtjänst i en särskild diktart)*, utan också den ende fullkomligt originelle och nationelle, kanske också den, som hittills med högst genialitet brutit poesien en egen bana i svenskt tungomål, om ej vid hans sida skulle kunna sättas en ung skald (Atterbom).

Molbech uttalar vidare i anslutning till Arndt, att denne sällsynte och underbare sångare visat, hurusom den ideela skönheten kan hämtas från lifvets lägsta krets såväl som från de högsta regioner; med poesiens trollmakt förvandlar han de smutsigaste krogar till leende boningar för sångens och glädjens gudomligheter, oanständig är han blott för dem, som af brist på komiskt sinne eller olämpligt pryderi missförstå honom. Låg är den natur han skildrar, men han har framställt den i hela sin låghet, visserligen poetiskt idealiserad men icke utsmyckad med någon förförande färgglans, egnad att nära en fördärfvad inbillningskraft. — Om poesien bör stiga ned till en så låg sfär besvarar Molbech med den genfrågan om en Rembrandts, en Teniers, en Ostades, en Gerard Dows m. fl:s arbeten äga något konstvärde. Men tillägger han — Bellman har framför dem, att han ej ville vara blott efterbildare af en natur, kall, prosaisk, torr och utan idealitet; en varm fantasi gjuter ett i friska blandade färger blomstrande lif öfver hans målningar; och Molbech vill häldre sammanlikna honom — på grund af den bittra ironien öfver lifvets uselheter som ofta framträder — med Hogarth, hvars karrikatyrer under den komiska slöjan gömmer en högre betydelse än de nederländske målarne.

[Denna M:s jämförelse med Hogarth — som äfven framträder i Adlerbeths yttrande i svenska akademien 1791 och som ej ens varit Bellman själf i senare år främmande — träffar dock icke. Ty i grunden råder dem mellan en väsenskillnad. Hogarth är i sina skildringar ur det engelska hufvudstadslifvet, sina bildserier (en skökas lif, en liderlings lefverne eller ett äktenskap på modet) framför allt en bitter satirisk moralist. Han vill med sina taflor väcka, uppskaka, *förbättra* människorna, skildra lastens straff och

dygdens belöning. Han är ock en mera prosaisk och torr natur än Bellman, som vida mera harmonierar med stämningen hos en Teniers eller en Jan Steen, stundom med en tillsats från Rembrandts poetiska klärobskyr och från landskapsmålarnes framställningar af naturens fägring. Men därtill kommer ock stundom en icke oväsendtlig bismak af rococo som minner om Watteau och Boucher, om pastoral och rococoolymp].

Molbech betonar vidare, att Bellman, som väl var en äkta komisk natur, dock ägde för mycket gemyt till att helt förlora sig i den värld af groteska karrikatyrer, den han med så mycken styrka skildrat, och det synes därföre ofta, som om han midt i hänförelsens berusning icke kunde undertrycka den melankoliska känslan, att en sådan öfverspänd glädje icke har någon varaktighet och ej kan häfva jordelifvets sorger och brister. Med ett ord — Molbechs skildring af Bellman är i hufvuddragen densamma som den nyromantiska ästetikens målsmän i Sverige gjort gällande, dock med en viss själfständighet.

Den tredje danske resanden från 1812 var den man, som mer än någon annan skulle göra Bellmansdikten känd och beundrad i Danmark. Det var *Johan Ludvig Heiberg*, P. A. Heibergs son, den svenske landsflyktingen C. F. Ehrensvärds styfson. Men det är dock tvifvelaktigt, huruvida under de tre månader den 19-årige Heiberg vistades i sin styffaders fädernesland han lärde närmare känna Bellmansdikten. I hvarje fall lämnar den först långt senare spår i hans poesi, i vådevillerna.

Den förste skald inom den s. k. Heibergska kretsen, som visar sig i sin diktning berörd af Bellman och hos hvilken den svenska sångarens skaldskap rätt gått in i blodet var *Henrik Hertz.*

Visserligen påstår Johanne Luise Heiberg — den ryktbara skådespelerskan — i sin själfbiografi (I: 257), att Hertz först lärde känna Bellmans sånger under deras gemensamma, af honom besjungna vistelse på Hirschholm 1832, men detta är ett misstag, ty redan 14 år därförinnan, i sin förstlingsdikt — en hymn till Dionysos' och Eros' gudamakter — som han skref 1818 och lät trycka 1819

i en studentvisbok använder Hertz en Bellmansmelodi Fred. Ep. 42 (Ren kalad jag spår); väl är denna dikt[1]) präglad af en mera antik stämning än den, som kännetecknar den Bellmanska rococogudavärlden, men det är i allt fall anmärkningsvärdt att vi finna Hertz så tidigt förtrogen med Bellman.

Hertz skref äfven senare andra lyriska dikter till Bellmansmelodie och kommer då vida närmare den Bellmanska stilen. Så i »Reisen till Appeninerne», där tonen i Fredmansepisteln 47 ypperligt passar för skildringen af reselifvet i den italienska bärgstrakten:

Veien bliver munter. See den er fuld
Af Kærrer og Aesker belassede med Uld.
Der kommer en Reisevogn, bygt elegant.
En engelsk Karosse, min sandt!
»Den var aldrig engelsk» — Jo jeg er vis —
Fra Vinduet kikked' en gabende Miss,
Paa Bukken en Morian satt som en Steen;
En Bulbider mellem hans Been
— Gaetano! saa stands dog! Hvad I har en Hast!
See, min Kuffert er skrabet. Bind Tougene fast!
Og min Hat, ak, min Hat — er da Mennesket gal?
Er gledet af sit Foderal.»

Andra dikter till melodier ur Fred. Ep. är »Fjerboldsspillet» (Ep. 55) samt två af poemen i de »Erindringer fra Hirschholm», där Hertz bringar det J. L. Heibergska hemmet och dess värdinna, »Professorns Frue», den berömda skådespelerskan sin hyllning (Fred. Ep. 77 och 69).

Men det är icke blott i dessa enstaka dikter till Bellmansmelodier, som Hertz visar sig vara påvärkad af vår svenska skald. Mig vill det åtminstone förefalla, som om Bellmans ande, sådan vi möta den i hans idylliska naturskildringar med deras liffulla scenerier, lemnat spår efter sig äfven annorstädes, bl. a. i en af Hertz mest berömda dikter *Spadseretouren*, i hvars strofer det råder en målande dialogiskt upplifvad stämning, som lifligt erinrar om den

1) Intagen i »Digte fra forskellige Perioder», IV: 93. Att det är hans äldsta tryckta dikt uppgifver Erslevs förf.lexikon.

svenske idyllsångaren[1]). Men af större betydelse än i lyriken vardt Bellmansdiktens inslag i den *nya dramatik*, som J. L. Heiberg inaugurerade och som Hertz och andra fortsatte: *dansk vådevill.*

Heibergs vådevilldiktning dagtecknas från år 1825. Den utgjorde i viss mån en aflägg af den franska vådevillen. Men i den franska vådevillen är det musikaliska elementet icke så noga förenadt med dialog och situation som i den danska. Och, yttrar en dansk vådevillist (Bögh) med skäl, »allt det egendomliga som åtskiljer denna från sin franska förebild och hvarje annat slags sångspel, framtonandet af det musikaliska elementet, är *Bellmans uppfinning*. I de franska vådevillsångerna har musiken så föga att göra, att den så till sägandes ej får komma upp på scenen utan får stanna i orkestern, under det skådespelaren reciterar sina epigrammatiska vers. — — — I den danska vådevillen äro sångerna icke en lös prydnad utan en del af kroppen och musiken den själ, som upplifvar denna — den kan hvarken borttagas eller ombytas utan att man tager lifvet af stycket. Denna innerliga, icke mekaniska utan kemiska förening mellan ord och toner lärde Heiberg af Fredmanssångerna och egendomligt nog slöto sig hans efterföljare ännu närmare till Bellman och gjorde Fredmans Epistlar till deras bibel.»

Den danska vådevillen och sångspelet utgör alltså en afkomling af fransk vådevill och svensk Bellmansdikt.

I Heibergs tre första vådeviller »Kong Salomon och Jörgen Hattenmager», »Den 28 Januar» och »Aprilnarrene» förekommer visserligen ingen Bellmansmelodi direkt använd; det är först i Oktober 1826 i »Recensenten og Dyret», som Bellmanssången första gången ljuder från dansk scen. Men att Bellmansdikten spelat en stor roll för Heiberg vid bildandet af vådevillarten framgår bäst af hans egna ord, då han emot anmärkare söker försvara vådevillens ästetiska betydelse såsom dramatisk diktart. Han anför då

---

1) En dansk filolog — cand. mag. Verner Dahlerup — har för mig påvisat att Hertz' språk stundom i suecicismer bär spår af Bellmansstudiet. T. ex. »*Mærk* hvor den logrer med Panden i Kruser.

nättopp *Bellmansdikten såsom mönster*. Han yttrar: »jeg har i denne Vaudeville (Rec. og Dyret) begyndt at efterligne det *bellmanske* Mönster, thi Bellmans saakaldte *Epistler* ere at betragte som Vaudeviller udenfor Theatret. Det som caractiserer dem er en forunderlig Blandning af det Burleske og det Melancholske, hvilket sidste frembringes ved en besynderlig, Længsel vækkende Maade, hvorpaa Digteren beskriver Localiteter og Naturscener. Jeg har efterlignet denne Tone i Kejsers og Roses Vise i 1:ste scene, ligeledes i Keisers Vise i 17:de scene, og i den Trio mellem Keiser, Viva og Rose som udgjör hele den 21:de scene. Men i ingen Vaudeville lader Sangtexten sig mindre end i denne bedömme efter den blotte Læsning; den er uadskillelig fra Melodien, ligesom i de *bellmanske* Digte.»

Det är att märka, att de af Heiberg anförda exemplen på sånger *icke* äro skrifna till Bellmansmelodier; men de äro — särskildt den 21:sta scenens — försök i den Bellmanska blandningen af idyllisk stämning och liffull sångdialog. Det är först i 27:de scenen vi möta en Bellmansmelodi och detta i den uppretade publikens rent burleska grälkör »Det er dog skammeligt os at lade staa saalænge» som är skrifven till melodien af den dråpliga parentationsepisteln vid korpral Bomans begrafning (N:o 38), men som icke tillnärmelsevis når dess målande lif. Valet af denna melodi för grälstämningen är dessutom icke rätt lyckad. I Heibergs senare vådeviller äro Bellmansmelodierna talrikare och tillika allt bättre tillegnade.

I »De Uadskillelige» användes »Se Mowitz hvi står du och gråter» för exekutionsbetjentens kostliga friarescen (under det han håller gäldenären fast vid sin arm), i Kjöge Huskors låter Heiberg naturstämningen från Episteln 77 »Klang mina flickor, se skyarna glimma, stjärnorna försilfra båd' vatten och land», spela in i Ferdinands »Timen er kommen See Skyerne drage Langsamt over Himlen med kjölige Vind», och slutsången är likaledes lämpad efter en Bellmansmelodi.

Bäst äro dock Bellmanssångerna efterbildade i »De danske i Paris» och »Nei.» I den förra inleder den romantiska stämningen från episteln 80 »Liksom en herdinna högtidsklädd» på ett särdeles lyckligt sätt stycket, och vi möta sedan två andra Bellmansstämningar, nämligen Ep. N:o 50 för majorens vredgade uppringande af sitt värdfolk och framför allt Ep. N:o 5 (Käre bröder så låtom oss supa i fred) i den hederlige Mikkels skildring af hur allt är märkligt i Paris:

Gud bevares hvad alting er stort i Paris!
Her er slet ingen Ting paa den vanlige Viis
Her er støiet
Og fløiet
Rummel
Tummel
Just som i Dyrehavstidens præcis» o. s. v.

Likaså i »Nei» Hammers och Links liffulla duett i hvilken tonen i »Fader Movitz bror» är träffande tillämpad.

I dessa senaste vådevillkupletter visar den *dramatiska* karaktären af Bellmansdikten sitt välgörande inflytande på efterbildningarna; det råder ett *dialogiskt* lif i dessa kupletter, som gör den aldra bästa värkan.

Äfven *Hertz* har, som man kunde vänta, i sina vådeviller lifligt brandskattat inom Fredmansrepertoaren. I »Kjærlighed og Politi» (1827) — alltså före samvaron med Heibergs på Hirschholm — finna vi redan använda Fred. Ep. 42 (Ren kalad jag spår) och Fred. Ep. 9 (Käraste bröder), af hvilka särskildt den förra är väl tillämpad. Efter vistelsen å Hirschholm är Bellman än flitigare anlitad af Hertz. I Debatten i Politivennen (1835) efterbildas Fred. Ep. 17 i en liffull final till första akten, i »Flugten til Sprogö», begagnas Fred. Ep. 82 (Hvila vid denna källa) för en kvartettsång till Sprogös pris med liffulla naturskildringar, vidare Fred. Ep. 57 (Allting är riktigt klareradt och gjordt) samt den vackra menuettmelodien till Ep. 3 (Fader Berg i hornet stöter); i Et Eventyr i Dyrehaven (1839) har »Hjärtat mig klämmer (Ep. 48) begag-

nats; i En aften i Foyern (1842) träffa vi fyra stycken (Fred. Ep. 19, 78, 62, 74) och i De fattiges Dyrehave (tryckt 1852) har Hertz för en grälkör funnit ett vida lämpligare motiv i Fred. Ep. 13 (Nå äro nu alla församlade här) än Heiberg för en motsvarande stämning i »Rec. och og Dyret». »Fan i Fåtöljerna» (Ep. 73) lämnar en briljant ton för den konfusa kören i näst sista scenen »Ingen vil höre men alle vil tale, Saa hör dog, jeg tror de er gale.» I Skibsværftet (1862) finna vi Ep. 34 använd, dock icke med originalets rika rimflätning, samt vidare Fred. Ep. 15.

Både Heiberg och Hertz undvika att använda samma Bellmansmelodi mer än en gång i sina vådeviller; båda göra ock sitt urval uteslutande ur Fredm. *Epistlar* och lämna, egendomligt nog, Fredmans *Sånger* obegagnade, oaktadt äfven dessa rymma en rik melodiskatt. Däraf får man dock icke draga den förhastade slutsatsen, att de icke voro kända i den Heiberg—Hertzska kretsen. Det är helt enkelt icke möjligt, så som man där afgudade Bellman.

I en af de nyssnämnda dikterna om Hirschholm — »Posthuset i Hirschholm» — besjunger Hertz »Professorns Frue» — fru Johanne Luise Heiberg:

> Hör hvor hun synger: '*See Skyarne glimma,*
> *Stjernorna försilfra båd' vatten och land,*
> *Månan i molnet sin guldgula dimma*
> *Kastar öfver klappträn och sdar vid strand'*
> Fredman! Din Sang, der er kjendt af saa Faa,
> I hendes drömmende Tanke den hviler;
> Ak! og i Øinenes natdunkle Blaa
> Speiler sig Maanen og — smiler.»

Själf har fru Heiberg i sitt »Et Liv genoplevet i Erindringen» i varma ordalag omtalat Bellmanssvärmeriet i kretsen på Hirschholm 1832. Hon berättar:

»Heiberg havde i mange Aar været en stor Beundrer af den svenske Dikter Bellmans henrivende Sange. Mig havde han Vintern i forveien lært at læse og synge denne i Lune og Gratie enestaaende Digters frembringelser saa jeg kunde en og hver af hans Sange udenad. Disse Sange vare paa den Tid saa godt som ubekjendte i Danmark. Nu sang vi dem

for Hertz der ligeledes her hörte dem for förste Gang[1]). Han blev saa henrevet af deres Skjönhed og saa begjærlig efter at kjende dem alle at han med ustandselig Iver opfordrede mig til atter og atter at synge dem for ham. Disse Sanges Text og Melodi er saa sammengroede, at man ikke faaer Begreb om Texten ved at læse den, og ikke faar Begreb om Melodien ved at synge den, men at begge Dele förat forstaaes ved Foreningen. De dejlige Melodier og den forunderligt henrivende Text, hvor Alvor og Spög, Ironi og Kaadhed, Sanselighed og dyb Melankoli, Smerte og Glæde smelte sammen formaa at tilveiebringe en Stemning som ingen anden Digtning. Naar jeg nu paa Hertz' Opfordring havde gjentaget og atter gjentaget disse Sange for ham tog han tilsidst Bogen under Armen og sagde: »Nu skal De have Tak! Nu tror jeg nok, at jeg kan synge dem; jeg vil nu gaa ind til mig selv og prøve om jeg kan.» Da gik han men kom kort efter atter tilbage og sagde paa sin godmodige og halv poliske Maade: »Ak, jeg troede, at jeg kunde dem! Vil De ikke blot synge dem een Gang endnu? Blot een Gang, saa kan jeg dem.» Og jeg begyndte da forfra, saa vi med Rette i senere Aar kaldte denne Sommer — *Bellmans Sommeren.»* — — — — — — — — —

— — — Billardet var stadig vor Tröst paa Regndage; hele Timer kunde vi forlyste os med denne Færdighed, i det Bellmanske Sange vare Accompagnementet til Bollernes Rullen hen ad det grönne Klæde. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

En Aften overraskede Hertz os i det han udbad sig vor Opmærksomhed, da han önskede at læse noget høit for os, som han havde skrevet. Og vi hørte nu til vor store Glæde hans skjönne Hirschholmske Sange skrevne til de deilige Bellmanske Melodier; disse Digte kan bedre end alt hvad jeg kan skrive give Læseren et Begreb om vor Hirschholmske Stemning hin Sommer.»

Det var t. ex. i en af dessa dikter som Hertz skildrade billardspelet på Hirschholm med följande äkta Bellmansstrof:

»Lad os da begynde Kjære,
Her er tvende Boller.
Vælg bland disse! — Paa min Ære
Fruen er Regent!
De maa ta det som det falder
Jeg er deres Makker;

---

1) Misstaget framgår af det ofvan anförda. Dock var törhända förut Hertz' Bellmanskännedom inskränkt till enstaka visor (»Ren kalad», »Käraste bröder»).

»Vil De Doctor?» — »Jo, jeg takker!»
»Læg da ud!» — Aa vent!
Hvor er min Queue?
Jeg kan ei med en anden» —
»Fjas! cinq à deux
Stöd Bollen der ved Banden!
Hör hvor Regnen slaar paa Ruden!
Hör paa Vindens Tuden!
Og i Stalden brøler Studen» —
»Traf han?» — »Cinq à Six.»

Men ej blott i denna litterära krets finna vi Bellman beundrad. Hos en författare, som stod Heiberg och Köpenhamnarne så fjärran som trots någon, *Steen Steensen Blicher*, det jylländska natur- och folklifvets skald, läser man en hyllning åt Bellmans minne, nämligen i diktsamlingen *Svithiod.* Efteraarserindringer fra en Sommerreise Aar 1836, Randers 1837. Här träffas nämligen ett poem »Djurgården», hvari han sjunger:

Hvad? Hvis er denne Buste? Er det en Konges? — »Nej»
En Kriger? — »Ingenlunde.» — En Statsmands? — »Heller ej.»
»Det var et helt Folks Yndling, en Digter, danske Ven!»
En Folkeskjald for Svea, han var, han er det end.
— — — — — — — — — — — —
Han ogsaa var lig Somren en kjær men stakket Gjæst,
See denne Folkehöitid vi kalde Bellmans Fest»[1]).

———

1) Som en kuriös motsats härtill må påpekas en året förut författad anmälan i Maanedsskrift for Litteratur 1835 (sidd. 437—450) af Carl Baggers bok »Min Broders Levnet, fortælling af Johannes Harring», där det heter:

»Det er ingen sædvanlig eller let Opgave Forfatteren har valgt sig ; det er en »Liderligs Levnet», han vil med poetisk Sandhed og Kraft skildre, ikke den i Hogarths Kobbere fremstillede almindelige Liderliges, men *et liderlig Genies, en halv Bellmans Levnet, en rüg Aands Skibbrud i Lidenskabernes* töileslöse Storm.»

I och för sig är denna lilla karaktäristik af Bellman som »det liderliga geniet» icke särdeles märklig, men den är af intresse, när man af Erslevs författarlexikon erfar att denna anmälans författare är — *J. N. Madvig.*

* * *

Ett nytt skede för Bellmansdiktens uppfattning i Danmark framkallas af den med studentmötena uppflammade *skandinavismen under 1840—50-talen.*

Under studentmötet 1843, då danskarne besökte Upsala och Stockholm, väcktes studenternas synnerliga intresse för den egendomliga svenska diktning, som i Bellman har sin ensamt stående representant, och detta intresse tog sig senare uttryck i den *Bellmansfest*, som den 20 December 1843 firades i det skandinaviske Selskab i Köpenhamn. Härvid höllos två föredrag, det ena af studentskandinavismens främste representant, Carl Ploug, som talade om Bellmans lif, det andra af den gamle Bellmansbeundraren J. L. Heiberg, som gaf en redogörelse för Bellman som komisk dityrambiker.

Ploug erinrade i slutet af sin lefnadsteckning därom, att danske studenter sommaren förut förts af sina svenska gästvänner ut till Bellmansbysten för att tömma ett glas för Nordens andliga enhet och dess förening i vetenskap och konst. Det tillkomme ej honom, sade han, att visa att detta skedde på rätt ställe eller — med andra ord — att utveckla de Bellmanska dikternas *nordiska* karaktär. Lika litet behöfde han påminna om, *hvem* det vore som danskarne hade att tacka för första bekantskapen med brödrafolkets store skald, hvem som fäst uppmärksamheten vid hans stora företräden och som af hans sånger tagit motivet att skapa en ny nationell diktart. »Thi han har efter mig Ordet»[1]).

Det var, som sagdt *Heiberg*. Hans föredrag om Bellman som komisk dityrambiker utgör en kort men fin karaktäristik af Bellmans skaldenatur, och man bör minnas att den offentliggjordes långt före den större Atterbomska framställningen i Siare och Skalder.

1) Det var väl ock vid samma tillfälle Ploug skref den i Dec. 1843 dagtecknade minnesrunan öfver Bellman, som slutar

Hylder du ham, hvis skjelmske Muse svinger
Drukne Satyrer om i Kunstens Sal;
Ham i hvis Skjemt en Vemods Fuga klinger,
Ham i hvis Latter sukker Livets Qval,
Nordens Natur, der bar ham ved sit Hjerte,
Sange ham lærte,
Som altid Nordens Hjerter röre skal.»

Det är företrädesvis i Fredmans Epistlar Heiberg vill söka B:s karaktäristiska egenskaper. Han betraktar dessa 82 epistlar som ett epos af den mest lyriska karaktär, hvars samtliga uppträdande figurer äro gripna ur den lägre borgareklassen, som lämnar det mest äkta komiska stoffet. Figurerna äro musikaliska dilettanter och de äga alla stark böjelse för Bacchi gåfvor. Men vid sidan af den burleska sidan af dessa figurer som framställas med episk objektivitet, vill Heiberg betona ett drag, som visar Bellman såsom en eminent lyriker och påtrycker honom originalitetens oefterlikneliga stämpel, det är den romantiska himmelsblå tråd, som slingrar sig genom de burleska situationerna och äfven där den döljer sig för ögat liksom förvandlar sig till en sträng, som klingar för örat i de svärmiska melodier, som kanske aldrig passa till texten bättre än då de i sin romantiska ton mest kontrastera med dess groteska innehåll. Denna romantiska ton går ofta nog öfver till en djup melankoli, men är alltid poetiskt vederkvickande, aldrig hypokondrisk eller nedtryckande. Heiberg framhåller vikten af att icke skilja ord och musik hos Bellman från hvarandra; hvart och ett af dessa element göra för sig en jämförelsevis ringa värkan, men i förening blir deras värkan exempellös.

Ett viktigt utslag af 1840:talets danska Bellmansintresse voro de danska Bellmansupplagor som utkommo på den skandinaviska bokhandelns förlag 1843, 1844, 1845 med melodier, litografier och ordförklaringar[1]).

J. L. Heiberg synes af denna nya Bellmansentusiasm, hvilken han själf i så hög grad varit med om att väcka, hafva manats till att dikta en studie i Bellmans manér, såsom man lämpligen torde kunna beteckna »Ulla skal paa Bal» 1845 (öfversatt på svenska af

1) *C. M. Bellman, Fredmans Epistlar,* Med Galleri og Scener, fremstillede i 24 colorerede Litographier, 80 melodier samt ordforklaringer af P. O. Welander, Kbhn (1843). — *C. M. Bellmans Fredmans Sånger.* Med melodier og tolv Litographier samt Ordforklaringer af P. O. Welander, Kbhn 1844 — C. M. Bellman, Fredmans Epistlar och Sånger, Kbhn 1845. Senare utkommo Fredm. Ep. 1858 och 1869, Fredmans Sånger 1858; en upplaga af Epistlar och Sånger 1858; på sista tiden hafva Bellmansdikter utgifvits i »Scholanders Album,»

Jonas Philipson). Det är en ren bagatell, ett försök att rycka upp de Fredmanska vådevillsituationerna på själfva scenen och med recitativ sammanbinda öfversatta eller omdiktade »Epistlar.» Men den lilla vådevillen gör ett nog tomt intryck jämförd med förebilden.

Bournonville hade för öfrigt året förut (1844) diktat en ballett med Bellmansfigurer »*Bellman*» under intryck af entusiasmen för den svenske skalden.

Ploug gjorde ock ett försök att flytta skepnaderna upp på tiljan i några för öfrigt endast som tillfällighetstryck utgifna *Vers til Bellmanske melodier ved den ny Studentforenings forestilling den 15 Februari 1845.* Han har manat fram de Fredmanska figurerna ur deras Elysium. Det icke ovanliga missgreppet att identifiera Bellman och Fredman förmår här Ploug att låta Fredman uppträda som folkdiktaren. Jag anför ett par exempel:

F. E. 48.

Fredman: Nei, min Drot! Jeg bruger ei
Laurbærkrands og Figenblade,
Og at gaae min skjæve Vei
Vil du mig tillade,
Ned jeg nu til Folket gaaer,
Det min Sang dog bedst forstaaer
Til din Priis jeg Harpen slaaer
Hvor der samles Glade.

F. E. 45.

Ulla: Kjæreste *Fredman!* Hvor var du nys?
Hvi blev du borte? Gif mig et Kys!
Sæt dig nu hos mig. Her er din Plads
Tag saa din Cithar! Drik af dit Glas.
Fredman: Hos Sangernes Drot
Jeg var i hans Slot;
Sin Krands han mig gav,
Den kimser jeg af:
Lystige Brödre, Pling, Plingeli, plang
Eller min Ulla, Pling, plingeli Plang.
Aldrig skal glemme mit Spil og min Sang.

F. S. 38.

Fredman: En Digter min Herre, som har i sin Sang
Nordens Natur givet Mæle.
Som malte dens Længsel og tolked dens Trang
I Strengenes Klang,
Som lured sit Folk dets Mysterier af,
Voved dets Tanker at stjæle,
Som qvæged dets Hjerte og stilled dets Krav
Ei gaaer i Grav.
:,: See daa ej paa mig med tvivlende Hu :,:
Jeg lever endnu!

Enstaka af dessa »vers paa Bellmanske Melodier» — dock utan den Fredmanska ramen — finnas tryckta i »Poul Rytters» första »Viser og Vers.» Dessa pasticher, som ju framträda utan anspråk, förete naturskildringar och bildval, som icke riktigt stämma med Fredmans värld. Ett uttryck som »hvad Gylfe fordom Gefion gav» hör icke hemma i den Bellmanska rococotiden.

Däremot inspireras Ploug utan tvifvel bättre af Bellmansdikten i det bekanta rimbrefvet på en Bellmansmelodi: »Sold mine Drenge, hvordan gaar Kommersen?» samt i studentvisor som »Sold Academicum, een Gang endnu ved Akademicums Gravøl i Dec. 1843» (till Fred. Ep. N:o 13), »Saa nu er denne Aften gaaet» (till Fred. Sång N:o 21) samt väl ock i visorna uti hans otryckta, af Borschsenius refererade »atellaner». I studentverlden var Bellmansdikten snart nog inhemsk. I »Den nye Studenterforeningens Visebog», som utkom 1848 [1]), finner man bland de danska visorna af »Poul Rytter» (Ploug), »Jens Kristrup» (Hostrup), Chr. Winther, Hertz, Wilster och de äldre P. A. Heiberg, Baggesen, Rahbek, Zelitz m. fl. icke färre än åtta Bellmansdikter, som alltså ingingo i sångrepertoaren vid »soldene.» Det är »Ack om vi hade god vänner en så!», »Supa klockan öfver tolf», »Hade jag sextusen daler», »Kom sköna källarflickor», Bacchi kalender, »Så lunka vi så småningom» samt Ep. N:o 32, »Kors utan glas, du ser ut din kanalje».

1) Enligt bref från Hostrup till Mantzius var denna samling redigerad af Hostrup, Ploug, Liebenberg och ytterligare två akademici. (Borschsenius: Hjemlige Interiörer).

Men det bästa intyget på, hvilken roll Bellmanssången spelade i dåtidens studentlif, är kanske dock dess starka inverkan på detta studentlifs yppersta litterära produkt: det *Hostrupska* sångspelet, för hvilket Bellmansdikten varit af genomgripande betydelse. Ingen dansk skriftställare har i sin lustspelsdiktning gjort ett så flitigt bruk af Bellmansmelodier som studentkomediens främste målsman, *Jens Christian Hostrup.* Han förtäljer i sina »Erindringer fra min Barndom og Ungdom att han 1842, efter besöket i Lund, studerade de svenske skalderne från detta århundrade, men — tillägger han -- »Bellmans Sange havde jeg allerede for flere Aar siden begyndt at tilegne mig og min Guitarre som jeg havde lagt mig til medens jeg endnu gik i Skole, banede mig Vei til hans Melodier.» — — —

Om sitt sätt att välja melodier berättar han:

»Jeg har fra min Barndom baaret en stor Rigdom af Melodier i mig og ved den Lethed, hvormed jeg lærer dem, har jeg stadig föröget Tallet. Naar jeg saa under Udarbejdelsen af et Sangspil skulde bruge en Melodi, fandt jeg den nästen altid hurtigt i min Beholdning og det skete kun meget sjeldent, at jeg maatte lede lidt i Nodehefter eller tage min Tilflugt til en Musikkyndig. — — — — Men naar jeg havde fundet min Melodi saa holdt jeg mig ikke blot til dens Versemaal, nej saa sang jeg den atter og atter for mig selv til Ordene födtes af den. Og saaledes ere alle mine Sange blevne til, der er digtede til bestemte Melodier; de blev sungne frem og der vandtes i al Fald derved at Texten sluttede sig tæt om Musiken og fulgte den i alle dens Overgange.»

Denna utsago bekräftas af Hostrups sätt att använda Bellmansmelodier. I hans första båda lustspel från 1840 har blott det ena »Den gamle Elsker» två Bellmansmelodier (Fred. Ep. 39 och Fred. Sang 62). I hans mästerstycke »Gjenboerne» (1844) möta vi ej färre än fem (Fred. Ep. 31, 67, 45 och 59 samt Fredm. Sång 10) och det var till tonerna från »Se Movitz hvi står du och gråter» som hans mest typiska studentfigur Klint sjöng sina första kupletter. I Intrigerna (1845) påträffa vi tre Bellmansmelodier: Fr. Ep. 40 och 42, Fr. Sång 46; i En Spurv i Tranedands (1846) icke färre än

tio (Fr. Ep. 9, 70, 33, 47, 58, 64 och Fredm. Sånger 27, 58, 22, 55); i Eventyr paa Fodreisen (1848) sju (Fred. Ep. 57, 41, 14 och Fredm. Sånger 38, 57, 48 och 9); i Soldaterlöjer (1850) en: Fredm. Sång 36; i Mester og Lærling (1852) två: Fred. Ep. 76 och Fredm. Sång 54, och i Feriegjæsterne (1855) två: Fred. Ep. 11 och 73.

Äfven hos Hostrup finna vi alltså en stor mångsidighet i urvalet. Af de 30 Bellmansmelodier, som Hostrup användt, är ingen enda upprepad, alla olika. Men, kunde man möjligen anmärka, detta val af Bellmansmelodier är ju dock företrädesvis af musikaliskt intresse och betyder jämförelsevis mindre med hänsyn till Bellmansdiktens inflytande på Hostrup. Icke så alldeles! Här liksom i fråga om Heiberg och Hertz, och i vissa fall än mera, visar det sig, att med melodien följt åtskilligt af den äkta Bellmansstämningen, och särskildt har Hostrup förträffligt förstått utmynta det *dramatiska lifvet* i flere Epistar. Af hans arbetssätt — sådant han själf beskrifver det — ser man, hur nära orden följt tonerna och han har till fullkomlighet apterat den bellmanska konsten att »låta samtalet i sin naturliga hvardagston smälta samman med melodien och bäras af denna.» Utomordentligt lämpar sig den dramatiska sången till mutter på tuppen: »Fader Mowitz bror!» för den dråpliga körsången vid studentsammankomsten »Nu så kom tag fat paa en frisk Debat»; »Tjenare Mollberg hur är det fatt?» erbjuder ett synnerligt lyckligt underlag för löjtnant v. Buddinges berömda kupletter hur han var »i Selskab hos en Baron.» »Ur vägen ur vägen för gamla Smidtens bår» ger med sin hurtiga stämning en frisk klang åt den studentsång för frihet och fosterland, som inleder En Spurv i Tranedands; kanske aldra bäst är dock Fred. Ep. 42 — Ren kalad jag spår — som ju äfven i originalet rör ett kortspel, lämpad på prästens L'hombreparti i »Intrigerna», där med äkta Bellmansk dramatisk liflighet, det heter:

Præsten: (ger kort) Nu begynder Spillet da:
(til Skollæreren) De skal sidde over
Skollæreren Ja
men jeg tröster mig med Saften.

Krigsraad: Ja i aften
er den bra!
Præsten (til Hellebæk) Har man no't paa förste Plads?
Hellebæk: Spurgt!
Krigsraad! Spurgt med!
Præst: En lille Pas!
Hellebæk: Solo hjærter.
Krigsraad: Fy for Saten!
Kandidaten
bliver hvas.
Præst: Nu maa vi da stræbe ham rigtigt at börste
Han nok være vil den förste
Som hans fader Mads. o. s. v.

Denna ypperliga vådevillsång är det bästa, men visst ej det enda exemplet på huru fullkomligt Hostrup tillegnat sig Bellmans metod och konst. Hostrups studentvän och hans diktnings tolkare, skådespelaren *Mantsius* var ock en stor Bellmansbeundrare och Bellmanssångare.

En annan dansk studentkomediförfattare, *Wengel* visar sig också med förkärlek använda Bellmansmotiv. Hos *Overskou* äro de sällsynta (enstaka i Kapriciosa och Syjomfruerne i Charlottenlund). *H. C. Andersen* begagnar inga Bellmansmotiv i sina »Eventyrkomedier», men uttalar sig om Bellman i sin 1851 utgifna »Reise i Sverrig.» Han skildrar hans sånggudinna såsom en Mænad »men ikke hende der træder Vinsækken mens Haaret flyver for Vinden og hun synger Henrykkelsens Sange, nei Mænaden der stiger fra den rygende Bolle, en Punschens Anadyomene, hun med høie Hæle under de röde Skoe, Sløjfer paa Kjolen og med flagrende Slør og Saloppe, flagrende altfor flagrende! Poesiens Roser river hun af sit Bryst og sætter i Ølkandens Tud, klafrer med Laaget, synger om Valdhornsklang, Buxer og gamle Skoe, mens vi fornemme Duften af Rosen og see to Menneskeøine skinne, de melde om Menneskehjertets Vemod og Lyst.»

En något senare framträdande författare — utanför studentkretsarne — som både i ord och gärning burit vittne om det inflytande Bellman på honom utöfvat, är den äfven i Sverige så väl kände *Erik Bögh*.

Han berättar i en liten uppsats om musiken till Fredmanssångerna (i Ny Ill. Tidning 1872) att hans närmare kunskap om dem härrör från 1843, då de utkommo i danskt tryck; han bodde då på landet, hade god tid och ingen förströelse, kort sagdt: han lärde både hans texter och melodier utantill från början till slut, utan att ana att han själf en gång skulle blifva vådevillist. Senare har väl hans vistelse i Sverige ytterligare befäst Bellmanssympatierna.

Bögh, till hvars sunda och riktiga uppfattning af Bellmansdikten jag strax skall återkomma, har från denna mottagit desto starkare impulser, som han i afseende på musikalisk läggning samt versifikatorisk talang äger frändskap med Bellman och särskildt i att böja versen efter dansrytm och i förmåga af ymniga rim lärt mycket af denne. I Böghs vådeviller finner man Bellmansmelodier ganska rikt begagnade (i Nytaarsnat 1850: Fred. Ep. 73, 36, 38; Fredm. Sång N:o 6; i Kalifen paa Eventyr: Fred. Ep. 29, 67, 77; i En lille Datter Fred. Ep. 80; i Jomfruen: Fred. Ep. 16; i Ridderren: Fred. Ep. 57, 11; i Cabinetssekretereren: Fred. Ep. 38; i En glad Fastelavn: Fred. Ep. 63; i En mand der gaar i Byn: Fred. Ep. 35; i Ballet i Olympen: Fred. Ep. 73, 33, 78; i Et Enfoldigt Pigebarn Fred. Ep. 18; i O Pepita: Fred. Ep. 32; i Geniet fra Odsherred: Fredm. Ep. 39).

Men denna lista antyder blott ofullständigt Bellmans inflytande på Bögh, detta visar sig fastmer i hela sättet, hvarpå han använder musiken i sina vådeviller; han har själf uttalat att »den danska vådevillmusiken äfven där den *icke* begagnar Bellmanska melodier är Bellmansk i sin karaktär; våra yngre vådevillister hafva lärt af Bellman att företrädesvis hämta sina melodier från äldre fransk musik eller från nyare kompositioner som i stilen sluta sig till dessa.» Äfven i sin icke-dramatiska visdiktning är Bögh Bellmannian.

Betecknande för det anseende Bellmansdikten vid midten af århundradet åtnjöt inom Danmarks bildade kretsar var att Köpenhamns universitet år 1849 utsatte som prisämne »Den svenske Digter Bellmans poetiske Eiendommelighed.»

Resultatet af denna täflan blef dock ej mycket lysande. Tre täflingsskrifter inlemnades. Den ena förklarades vara rätt väl skrifven, men mera lämplig att upptagas i ett dagblad eller ett konversationslexikon än egnad att lösa uppgiften genom vetenskaplig eftertanke; den andra var skrifven med lif, eld och hänförelse, men ovetenskaplig i behandlingen. Den tredje fick priset; den var affattad i dialogisk form, och vittnade enligt prisdomarnes (Sibberns, Molbechs och Abrahams') åsigt om »Tænksomhed og god Dømmekraft» liksom förf. ansågs hafva gifvit prof på »sinne för poetisk skönhet och poesiens inre väsende»; fastän prisdomarne togo reservation mot ett och annat, tillerkände de dock denna afhandling priset. Författaren var den senare bekante litteraturhistorikern *Carl Rosenberg* — den förtjänte förf:n af Nordens Aandsliv — och afhandlingen trycktes i Dansk Tidskrift, utg. af J. F. Schouw. Kbhvn 1850.

När man nu läser den, förefaller den mäkta besynnerlig. Den lämnar intet svar på frågan om Bellmans poetiska egendomligheter, men är full af förment djupsinniga reflexioner, typiska för den falska konstruktion, som vid denna tid hade kurs i tysk och nordisk ästetik. Af afhandlingens 50 sidor egnas den första tredjedelen åt en filosofisk utredning af konsternas samvärkan och polemik mot den panteistiska och teistiska ästetiken, hvilket ju kunnat sparas till lämpligare tillfälle. Efter denna långa omväg, som skall bevisa att en konst kan understödja en annan utan att däraf själf förringas, gör författaren gällande, att i Bellmans poesi icke blott en mäktig rörelse af det eviga allifvet omedelbart ger sig tillkänna genom en högst egendomlig form, men att hos honom *mer än hos någon annan modern europeisk skald (!)* lifvet just är betingadt af konstens förhållande till kristendomen. Han utvecklar detta vidare, i det han vill göra gällande att den uppmuntran till lifsnjutning som vi finna hos Bellman, hvarken är Horatianskt jovialisk eller modernt sentimental, men att det är något högre, som ger den sin betydelse, nämligen den kristna känslan, det är denna som ligger till grund för hans humor och hans musik; och Rosenberg

vill göra gällande, att denna humor och denna musik äro en utströmning af kristendomens anda och att en af sinnets oskuld betingad lifsglädje (Livsfrodighed) och en kristlig kärlekskänsla möttes i hans poesi och frambragte hufvudegendomligheterna i denna.

Äfven med hänsyn till Bellmans lefnadsförhållanden och omgifning tyckes förf:n varit tämligen benägen att »idealisera»; han talar t. ex. om, att han »med trohet och redlighet förvaltade sitt ämbete» och att genom hans beröring med konungen och de högre kretsarne »en mångfald af kunskaper och åsikter strömmade på honom som vidgade hans blick på lifvet»[1])

Onekligen hvilar Rosenbergs framställning till god del på ett missförstående af Bellman; och han har bl. a. gifvit allt för stora dimensioner åt det faktum, att en starkare religiös känsla utmärker Bellmans personlighet framför samtidens upplysningsmän och att han innerst inne var en religiös natur. Bellman har som bekant, alldeles oberoende af den diktning som utgör hans poetiska storhet, skrifvit åtskillig religiös poesi, men det är *ej* denna som föranledt Rosenbergs uttalande — det säger han uttryckligen — och det blir i hvarje fall skeft att göra det religiösa draget till det centrala i Bellmans bacchanaliska poesi.

Bakslaget mot det ofruktbara ästetiserandet på motivet Bellman gafs icke af en akademiker, utan af en man, som i säregen grad representerade »le gros bon sens» gentemot spetsfundigheter i ena eller andra afseendet. Det var en författare, hvilken, som vi redan nämndt, var särskildt förtrogen med Bellmansdikten och ej mindre med Bellmansmusiken, nämligen *Erik Bögh*.

I en uppsats i *Folkekalender for Danmark 1863,* har han lämnat en kort, klar och sakrik karaktäristik af Bellman och hans diktning.

Särskildt intressant äro hans uttalanden om Bellmans betydelse för den danska vådevillen, hans anmärkningar om Bellmans musik och om hans musikaliska metrik. I afseende härpå har

1) Rosenberg skref i Dansk Maanedskrivt 1862 en redogörelse för Bellmansdikten med anledning af den Carlénska upplagan.

Bögh — såsom ofvan antydt — beröringspunkter med Bellman, som flere af hans akademiska samtida sakna. Bögh yttrar bl. a.:

Bellmans store Opfindelse som Sangdigter er den: at bygge sine Vers efter den musikaliske Rytme i st. f. efter fra den Oldtiden overleverede Metrik. Han bröd sig aldeles icke om hvor vidt en Metriker var i stand til at skandere saadanne Strofer med korte og lange Linier mellem hinanden som

Hei, sade Frédman hvar gång han hörde valdthornen börja skråla
Och Spelman såg
Världen är ej så ful som vi henne ängsligt afmåla
Med storm och våg

han skrev jo ikke sine Sange til at læses i Takt men alene til at synges, derfor fik han ogsaa en Klang i dem som ingen för ham havde opnaaet. Hvis Tegnér i sit Digt ved »Konstens tvång» som Bellman skulde hafve forsmaaet, har tænkt paa hans Versebygning, saa tager han storlig Fejl, thi ingen Digter har mere sanvittighedsfuldt holdt sig sin Metrik efterrettelig end Bellman. Det er næsten umuligt at paavise en eneste Synd mod den i hans Digte. — Forskjellen er blot at hans Metrik var ny og langt sværere end den der med en Linial kan tærskes ind i enhver Skoledreng, som kan höre Forskjel paa en Jambe og en Trochæ. Fredmans Epistler er versifierede efter Love som kun et musikalisk Öre kan fatte og som endnu ikke ere satte paa Papiret.»

Vidare inlägger Bögh en gensaga mot den benägenhet som ästetiken börjat visa att som motsats till nykterhetsifrarnes fördömande af Bellmans person och sammanblandning af skalden och hans kroghjältar — göra honom nästan till en melankoliker — han påvisar hurusom man stänger örat för den jublande melodien för att lyssna till de djupa bastonerna, och förser sig allt för starkt på vemodsdraget öfver pannan samt drar fram de fyra mörka epistlarna 30, 54, 79 och 81 så att de komma att kasta en skugga öfver alla de andra, ja öfver allt hvad Bellman skrifvit. »Oaktadt han blott en enda gång sjungit »Drick ur ditt glas se döden på dig väntar» lade man dessa ord under alla hans backkantiska hymner. Och Bögh klagar öfver, att den bröstsjuka sentimentalitet som anstiftat så stora ödeläggelser mellan lefvande svenska skalder icke en gång kunde låta den största och friskaste bland dem vara i fred.

Och mot dem, som för att skydda Bellman mot misstanken att hafva druckit för mycket velat göra honom till måttlighetsnykterist, invänder Bögh:

»Man vilde kun slet forstaae den begejstrede Dithyrambesanger, naar man indbildte sig, at han i de mange lystige Nætter han tilbragte i Vennernes Kreds om den rygende Bolle har talt Draaber som en Vaagekone og undgaaet enhver Forrykkelse saavel af det fysiske som det æsthetiske Ligevægtspunkt, naar han bestraalet af Morgensolen reiste sig fra den Trefod, paa hvilken han i pythisk Begejstring havde forvandlet Timerne til Öjeblik. — — — — Bellmans Minde behöver ikke at vadskes i Theevand.»

I skarpa ord uttalar Bögh sig vidare mot Rosenbergs tolkning af hans poesi, då denne vill göra honom till en skald, hvars dikter skulle vara ett medel hos publiken att bevara särskildt den kristliga känsla, hvaraf de äro genomträngda.

»Ligesaalidt som Hafiz blev større da de mahomedanske Zeloterne fortolkede hans yppige Digte som religiöse Allegorier saa lidt vinder Bellman ved at man vil lægge noget andet og mere i hans Sange end han selv har lagt — de indeholder mere end nok til en Udødelighed. Hvor maa han ikke fra sit Elysium lee ad de Smaafyre der troer det nødvendigt at smugle deres Katekismus ind mellem Fredmansdigtene for at gjöre dem værdige vor Beundring!»[1]).

Skalden *J. C. Hauch* utgaf 1869 en novell »*Bellman*» (intagen i Nye Digtninger). Denna novell handlar icke, som man skulle vänta af titeln, om Bellman själf, utan om Bellmanssångens betydelse för en ung, musikaliskt anlagd person. Den visar sig för honom

1) I en skämtsam anmälan, en Dit og Datartikel i Folkets Avis 1863, N:o 40, snärtar Bögh Rosenberg än en gång. Han skrifver med anledning af ett balettdivertissement af en italienare, Galeotti, att om han vore i besittning af D:r C. Rosenbergs »Blæksprutteralent», skulle han kunna påvisa poetisk flykt och kvickhet i bendialogen och kunde kanske skaffa sig en liten odödlighet genom att skrifva en afhandling öfver det nordiskt religiösa allvaret som uttalar sig i kvåkarens vrickning med hälarne i motsats till sydbornas »leflende Galanteri» med tåspetsarne, samt bevisa att balettkompositören, fastän född i Florentz vore en äkta evangelisk kristlig balettkompositör, liksom Rosenberg bevisat att författaren till Fredmans Sånger och Bacchi Tempel vore en afgjordt kristligt protestantisk skald.

vara en talisman icke blott då det gäller att på Köpenhamns vallar sjunga in en del slantar med ett mästerligt föredrag af Bellman, utan också då han såsom styrman uppe i ishafsnäjderna håller matroserna vid godt humör med Fredmans epistlar. Och Bellman visar sig hela hans lif igenom såsom ett slags »skyddsande.»

I det hela taget är Bellmansentusiasmen något löst inklistrad i den skäligen obetydliga novellen, men det har tydligen legat Hauch — ästetikern, som i så många afseenden var Heibergs motpol — om hjärtat att få uttala *sin* åsikt om Bellman och visa att äfven han var hans beundrare. Så har han här och hvar i novellen lagt sina personer yttranden om Bellman i munnen. Till exempel:

»Det er som man saa disse Karle, som Bellman viser os livslevende for sine Øine; det maa have været en mærkværdig Person denne Bellman og en forfløien Fugl maa han have været og et underligt Liv maa han have ført, men det kan være, at det hører med til, naar man skal blive en rigtig god Poet, der kan digte slige morsomme Sange.»

»Naar Du kun ret kan synge Bellmans Viser saa har du deri en Skat for Dit hele Liv, hvormed Du kan hjælpe Dig frem i Verden.»

»Naar jeg læste Bellmans Digte da var det ligesom Trylleriet halvt var borte, og jeg forstod da ikke engang ret, hvorledes de saa stærkt kunde henrive mig, naar de bleve spillede og siunge. — Det er just Hemmeligheden ved Bellmans Digte. Poesi og Musik ere hos ham undfangne i samme Öieblik og kun i Fælleskab kan de udøve deres Virkning. Heri staaer han ene i den nyere Tid og man maae gaae langt tilbage i Oldtiden for at finde hans Lige.» — — — — — — — —

»Jeg lærte bedre at forstaae hans Folkescener der ere digtede med saamegen Sandhed og hvori der midt i Forvildelsen kommer saa megen Livsfriskhed og Humor frem. Her knytter ikke Sangen sig til blodlöse Skygger eller blotte Djævlemasker saaledes som i saa mange moderne Operaer. Som befriende Modsætning til den trange Kreds, hvori hans Personer bevæge sig staaer den uendelige romantiske Natur, hvori Maanelyset og Stjernehimlen kaste deres fjernere Glands ned over det snevre Menneskeliv, medens de lette Havbølger lege dermed og alt dette bæres nu frem igennem Musiken i deiligste Melodier. Mig forekommer det som der hos enkelte af disse Mennesker (i sær hos Fredman selv) midt i Forvildelsen af og til bryder en Længsel efter en bedre Tilværelse frem og at det er derfor, de söge Forglemmelse i den vilde Kjærlighed og i det fulde Bæger.» — — — — — — — — — — — — —

»Man maa heller ikke blande Fredman med Bellman. De ere to aldeles forskjellige Personer. — — Nu da jeg har faaet Syn paa alt det Lune, den Kjærlighed og Lystighed selv i trange Kaar som Bellman har skildret hos sine Personer, kan jeg ikke andet end forundre mig over at han selv hos dem som vi andre ansee som fortabte og i Bund og Grund fordærvede, endnu har kunnet opdage saameget Godt. Han viser os derved at Gud aldrig opgiver Nogen om endog Menneskene længst have opgivet ham, ja om han endog har opgivet sig selv, og at den evige Barmhjertighed har Tro og Tillid til os, selv naar vi har tabt Troen og Tilliden til os selv.»

En af de senaste årens mest framstående danske författare på det litterärhistoriska området, d:r *Valdemar Vedel* har i sitt intressanta arbete »Svensk Romantik» egnat ett af fin uppfattning buret kapitel åt Bellman.

Af nyare danske skalder har exempelvis Holger Drachmann i »Forskrevet», där en af figurerna som oftast uppträder med Bellmansvisor, mottagit och tolkat intryck från vår store skald. Schandorph anspelar i sina »Samlede Digte» flerestädes på Bellmansvisorna. T. ex.:

Lad Bellmans Viser saa lifligt strömme
med vældigt Livsmod paa Vemods Bund
med Tordenhurra, med bløde Drømme
mens Maanestraaler paa Søen svømme
og Bølgen sukker fra dunkle Grund!

I det hela finner man afgjordt i Danmarks litteratur mera spår af Bellmans inflytande än i den senare svenska, där vi egentligen blott kunna nämna Karl Fredrik Dahlgren som Bellmansimitator och Wennerberg såsom i Gluntarne med B. befryndad; — möjligen från aldra sista tiden äfven Gustaf Fröding. - Detta kan dock i någon mån förklaras af, att det är svårare att i samma språk efterbilda en stor mästare utan att blifva osjälfständig.

Ett faktum är, att i Danmarks bildade kretsar Bellmans sånger alltjämnt beundras och senteras nog så starkt som i hans hemland, och ett färskt exempel från senaste tid äga vi i den entusiasm, som mött Sven Scholander vid hans besök i Köpenhamn.

Huru förklara detta egendomliga faktum, då ju dock Bellman är i icke ringa mån en lokalskald och kräfver vissa förutsättningar att rätt uppfattas? Förklaringen torde böra sökas i olika faktorer. Närmast skulle man vilja framhålla den omständigheten, att Bellman i Danmarks litteratur funnit flere hänförde apostlar, som predikat hans lof och som i skandinavismens tid funnit särskildt mottagliga sinnen. Men detta räcker icke till. Det måste bero äfven på annat. Först och främst torde böra framhäfvas, att Bellmansdikten för danskarne ägde på en gång ett *främmande* och ett *samsläktadt* drag. Det främmande, egendomliga tjusar gärna, men om det blir så främmande att det endast med svårighet förstås, så har det icke lätt att blifva populärt. Bellmans diktning äger ock för danskarne flere element, som göra den — oafsedt det besläktade språket — lättare tillegnad än annan svensk poesi. Ett element är den musikaliska läggningen, som gör att tonerna slå en brygga äfven där orden klicka, ett annat dess komiskt burleska karaktär, för hvilken danskarne äga så stort sinne, ett tredje den utomordentligt *naturliga* arten af Bellmans språk, detta att han behandlar svenskan utan den ringaste tillsats af akademisk ståtlighet, som eljes gärna kännetecknar vårt svenska skaldskap alltifrån Gustaf III:s, eller rättare allt ifrån Creutz och Gyllenborgs dagar. Ty denna ståtlighet och sirlighet har — det erfar man ofta af danskar — förefallit dem med deras mera enkla, man kan möjligen också säga mera hvardagliga språkbehandling främmande och låtit dem stå kyliga till mycket i vår svenska diktning, som vi högt beundra. Hos Bellman hvilken fortsätter den äldre skaldeskolans folkliga skaldskap, faller åter allt så utomordentligt naturligt, han sätter hvardagsspråket i vers och sång och hans diktning uppträder häldre i skjortärmarna än i ceremoniel högtidsdräkt, som så många af våra andra skalders.

Detta skaffar honom inträde hos ett folk med så gemytliga anlag som det danska.

Karl Warburg.

Bellmansmusiken.

Yttranden om bellmansmusiken förekommo i tidigare verk öfver skalden endast i förening med det literaturhistoriska och ästetiska bedömandet, och en självständig literatur i ämnet uppkom först med en noggrannare undersökning af bellmansmelodiernas ursprung. Den äldre literaturen var ock öfvervägande ästetiserande, den nyare inskränker sig till strängt saklig historisk forskning.

Det ästetiska bedömandet af musikens betydelse i Bellmans diktning är så uttömmande verkställdt af Atterbom och Ljunggren, att ett citat från den sist nämde torde vara tillräckligt för att åskådliggöra denna punkt. Densamme yttrar i sin studie »Bellman och Fredmans epistlar» bl. a. följande:

»Musiken, känslans konst, framställer inga bestämda objekter, inga gestalter, utan gifver endast uttryck åt allmänna stämningar. Till känslans natur hörer, att hon vaggar sig emellan det angenäma och det oangenäma, det glada och det sorgliga, och just på grund af det dunkla, det obestämda, som utmärker henne, ingår nästan alltid i henne en blandning af båda. Samma karakter har följaktligen äfven musiken: »i den mest högtidliga och skakande musik finnes dock alltid något vekt och smältande, och i den lustigaste dansmusik klingar ofta en smärta igenom» (Rosenberg). Den lättbet, hvarmed musiken kan öfvergå från en stämning till motsatt, ja, kan låta den ena fortvara i den andra, gör henne lämplig att framställa det humoristiska; den bristande bestämdheten kan sägas harmoniera med det ljusdunkel, som humorn älskar. Men klart är ock, att en rent musikalisk humor, just på grund af sin alltför stora obestämd-

het, icke kan göra den djupa verkan, som humorn i poesien. Tager deremot musiken ordet till hjelp, då märkes denna brist mindre. Ordet uttalar med bestämdhet en viss stämning och gifver åt den en gestalt; men då denna gestalt på samma gång simmar på tonernas vågor, så omsväfvas han af det dunkla, allmänna, obestämda i musiken och försättes in uti en rent ideel sfer; konturernas skärpa förmildras, det kantiga rundar sig i behagliga linier. Den musikaliska humorn träffas eljest endast hos tonsättare, och om hos dem musiken förbinder sig med ordet, spelar alltid detta senare en underordnad roll. Genom Bellman, den enda *skald*, hvars humor har en afgjord musikalisk karakter, har den musikaliska humorn blifvit införd i poesien, eller rättare, han har vetat att begagna musiken till att gifva sin humor en rikare omfattning, en större intensitet» (sid. 107—108).

»Derigenom ryckes det lif, som skalden besjunger, rätt löst från den verkliga verlden; man försättes in uti en melodisk fantastisk tonverld, der personer och handlingar med deras skarpt utpräglade realitet dock omgifvas af en romantisk dimma, genom hvilken hvarje rest af vidrigheten förtages, och det hela, trots dess kraftiga sinlighet, synes genomträngdt af ett melodiskt, sinligheten förädlande element» (s. 111).

Att förstärka humorns ljusdunkel och att idealisera den cyniska realismen är alltså musikens uppgift hos Bellman.

* * *

Att skalden i regeln hemtade sina melodier — om ock omarbetade — från annat håll, visste redan Kellgren att berätta, och Sondén nämner i sin upplaga källorna till ett fåtal. Vigtigare och talrikare äro uppgifterna af Drake, som redigerade musiken till nämda upplaga. Wieselgren påstår, dock utan bevis, att Bellman skulle företrädesvis anlitat andliga melodier. Atterbom — eller rättare hans musikaliska rådgifvare, C. J. Björck och J. E. Rydqvist — ökade uppgifterna om källor, och än ytterligare Carlén, mindre deremot Abr. Mankell i sin musikhistoria, som dock i öfrigt

lemnar flere träffande omdömen och upplysningar rörande bellmansmusiken. Den egentliga impulsen till en kritisk forskning i nämda fråga gaf emellertid utgifvandet af den s. k. Bellmanska handskriften eller »Bellmans poetiska arbeten till år 1772» (Stockholm 1872). I ett förord till denna säger utgifvaren:

»Om handskriften redan är märklig såsom den säkraste källa för Bellmans äldre poesier, höjes dess värde än mera genom de bifogade melodierna och uppgifterna om dessas ursprung. Vi se häraf, att skalden icke gjort anspråk på att vara kompositör, utan öppet uppgifvit sina lån; i detta afseende är äfven det lilla ensamma ordet *Air* (som tyvärr alltför ofta förekommer så enstaka) af vigt, emedan det visar att han ämnat anföra sin källa, men förmodligen icke längre hade den i minnet.»

Går man till manuskriptet, finner man dock, att ordet Air icke så mycket visar att nedskrifvaren ämnat anföra en källa, som fast mer att han ämnat anföra en melodi i noter, ty detta ord är i manuskriptet nästan alltid åtföljdt af ett notsystem, äfven om detta ej alltid är ifyldt med noter — något som ej uppmärksammats vid manuskriptets tryckning. Utgifvarens på den ej fullt korrekta tryckningen grundade resonnemang håller således icke riktigt streck, ty naturligtvis är det ingenting som hindrar, att nedskrifvaren (vare sig skalden eller någon annan) kunnat i noter uppteckna lika väl en melodi af skaldens egen uppfinning som af någon annans. Dock är det visserligen troligare, att Air alltid, i öfverensstämmelse med det i visböcker gängse bruket af detta ord, betecknar en lånad melodi, och jag har derför i nedanstående listor med »Air: — — —» betecknat sådana i handskriften ofullständigt antydda källor.

Samma år som nämda handskrift utkom, skref Erik Bögh i Ny Illustrerad Tidning ett par uppsatser vittnande om sakkunskap och kritisk skärpa. Nya melodikällor angåfvos i Eichhorns efterskörd af Bellmanspoesi 1876—77, men först med Bagges och Flodmarks uppdaganden 1881 och 82 inträdde den hitbörande forskningen i ett verkligt vetenskapligt skede. Dess värre kom Bagge icke att fortsätta den artikelserie »Bellmaniana», som han påbör-

jade i »Samlaren» 1881, hvadan han ej utförligare motiverat mer än en del af sina upptäckter; de öfriga införde han blott i form af korta notiser i den af honom ombesörjda nya upplagan af Drakes melodiarrangemang. Flodmarks arbete »Bellmansmelodiernas ursprung», som först infördes i Svensk musiktidning 1882 och s. å. utkom i privatupplaga på 75 exemplar, är tvifvels utan i grundlighet, samvetsgrannhet och klarhet det yppersta inom hela den hithörande literaturen.

Efter detta ha inga väsentligen nya bidrag till frågans slutliga lösning tillkommit, med undantag af undertecknads obetydliga tillskott samt ett par uppgifter i bref från Bögh till Flodmark, dem jag fått tillåtelse att begagna.

Nedanstående förteckningar äro en sammanfattning af allt hvad man sålunda hittills utransakat angående bellmansmelodiernas original. Jag har inom parentes efter hvarje uppgift anfört upphofsmannen till densamma och dervid sökt så vidt möjligt gifva kejsaren det kejsaren tillhörer. För de uppgifter, som ej äro åtföljda af parentes, bär jag själf ansvaret. För korthetens skull har jag betecknat Drake med Dr, Atterbom med Am, Bagge med Bg, Flodmark med Fm och handskriften »Bellmans poetiska arbeten» med B P A. De mest citerade franska visböckerna äro La clė du caveau (utan årtal), Chansons choisies (1784) och Cantiques ou Opuscules lyriques[1]); i den första hafva återfunnits 17, i den andra 11 och i den tredje 10 bellmansmelodier, en del dock gemensamma för några eller alla tre böckerna. I en äldre Nouveau recueil de chansons choisies (1735—43) har jag funnit 3 melodier. I 21 franska operor af 13 tonsättare ha anträffats 27 melodier; en del af dessa operor äro veterligen aldrig gifna i Sverige, men deras arior kunde ju ha influtit i sångsamlingar eller fortplantats muntligen. Vidare möta 20 melodier af 6 tyska tonsättare (inclusive Naumann, Kraus och

1) Denna samling finnes i riksbiblioteket i en nyare upplaga af 1818: den innehåller väl idel andliga sånger, men vid nästan alla hänvisas till verldsliga melodier — ett bevis emot Wieselgren. Eget är att en tidigare upplaga af 1773 med alldeles samma titel innehåller endast ett par bellmansmelodier.

Vogler), 7 melodier af 3 italienska och 11 melodier af 6 svenska tonsättare. Engelska stycken äro blott 3. Ur symfoni- och kammarmusik äro endast 4 melodier hemtade. I öfrigt träffas 3 eller flere marscher, 17 menuetter, 15 kontradanser, 5 polskor o. s. v. äfvensom ett par koraler. Svenska folkvisor äro 13, tyska 3, danska 1. Bland svenska samtida vådevillister har Envallsson användt 25 bellmansmelodier, Hallman 8.

Uppställning och numrering i det följande äro närmast efter Carléns upplaga.

Fredm. Epistlar.

1. *Gutår båd natt och dag.* Se Ep. 59.
2. *Nå skrufva fiolen.* Air: Marche (BPA).
3. *Fader Berg i hornet stöter.* Gammal menuett (Am). Air: — — — (BPA).
4. *Hej, musikanter.* Air: Contredanse: Kiki (BPA).
5. *Käre bröder, så låtom oss supa i frid.* Air: Allt sedan Bernhardus kom til vår by (BPA). Gammal engelsk dans: Poor Robins Maggot, = turen Les Moulinets i Lancierkadriljen (Bg).
6. *Käraste bröder, systrar och vänner, med helso.* Ur Rousseaus opera Le devin du village (Dr).
7. *Fram med basfiolen.* Air: Chere Anette reçois l'hommage (BPA), ur Favarts komedi Annette et Lubin (Bg) och komponerad af Blaise (Fm).
8. *Dörrarna öppna.* = Ep. 4.
9. *Käraste bröder, systrar och vänner, si, fader Berg.* Ur Cantiques ou opuscules lyriques (Dr), där citerad såsom en Air du drapeau. Air: Menuet (BPA).
10. *Systrar, hören min musik.* Air: . . . (BPA).
11. *Hej, sade Fredman.* Air: Menuette (BPA).
12. *Gråt, Fader Berg, och spela.* Ur Händels oratorium Acis och Galatea (Dr), citeradt i BPA: Air: Förr skall en dufva drifva. Motivet har Händel hemtat ur sin tidigare opera Theseus.

13. *Nå, ä nu alla församlade här.* Air: Contredance: La belle Cerice (BPA).
14. *Hör, I Orfei drängar,* Air: Menuet (BPA), med orden: Skönsta Florinda, trastarna tala, äfven använd af Envallsson och Stenborg (Fm).
15. *Käraste min Theophile.* Air: Härholder marchera sachta (BPA). Se Handl. rör. Bacchi Ordensk. 6.
16. *Fader Bergström, fingra.* Air: Menuet (BPA).
17. *Systrar och vänner.* Air: — — — (BPA). Spridda motiv återfinnas i flere den tidens menuetter.
18. *Gubbarna satt sig att dricka.* Air: Contredanse (BPA).
19. *Trumslagarn kommer.* Air: Diurgårds-Marchen (BPA).
20. *Står du och gråter.* Air: Menuet (BPA), använd af Vadé (Bg) och i Chansons choisies (Fm).
21. *Skyarna tjockna.* Air: Contredanse: Les Quaquers (BPA).
22. *Glasen darra.* Ur Cantiques (Dr)[1]. Air: Fête d'Ekholms sund (BPA), återfinnes i Grétrys Lucile (Bg).
23. *Ack, du min moder.* Air: — — — (BPA). Jfr Arwidsson Sv. Fornsånger III, 469: Bonden han gick sig ut åt grönan äng.
24. *Kära syster.* Air: A la fete du Village (BPA), ur Dunis La clochette (Bg), anv. af Envallsson (Fm).
25. *Blåsen nu alla.* Air: Waldthorns-stycke (BPA).
26. *Hvar står fiolen.* Air: — — — (BPA). Ur Dunis Le peintre amoureux de son modèle (Bg).
27. *Gubben är gammal.* Air: Un tonnelier vieux et jaloux (BPA), återfinnes i operan Tunnbindaren (Dr) af Audinot (Bg) äfvensom i La clé du caveau (Fm).
28. *I går såg jag ditt barn.* Air: — — — (BPA), använd i franska sångspel, finnes så väl i La clé du caveau under namn af vieil air languedocien (Fm), som redan i Nouveau recueil de chansons choisies af 1735.
29. *Movitz, tag dina pinnar.* Air: — — — (BPA).

---

1) Drake har nr 2, som dock tydligen är tryckfel i st. f. 22.

30. *Drick ur ditt glas.* Air: — — — (BPA), skall ursprungl. vara en psalm af Goudimel (Frigel, enl. Mankell). Början = Air gai i Nouveau recueil, IV, 221.
31. *Se Movitz, hvi står du och gråter.* Air: — — — (BPA), af Rousseau enl. Am, af Philidor enl. Bg, anv. af Hallman och Envallsson (Fm).
32. *Kors, utan glas.* Air: — — — (BPA).
33. *Stolta stad.* Air: Valthornstycke (BPA).
34. *Ack, hvad för en usel koja.* Air: — — — (BPA), anv. som andlig sång (Am), ur Laruettes L'ivrogne corrigé och anv. af Envallsson (Fm).
35. *Bröderna fara väl vilse ibland.* Air: (BPA), ur Silvie af Berton & Trial, anv. af Envallsson med uppgiften: Ton: När du tar ditt glas i hand (Fm).
36. *Vår Ulla låg i sängen och sof.* Prins Fredric, långdans i ett mskr. från 1785 (Bg).
37. *Mollberg, stå stilla.* Ur Rose et Colas af Monsigny (Bg).
38. *Undan ur vägen, se hur profossen.* Åberopad som »ton» af Envallsson till en helt olik melodi (Fm). Andra reprisen återfinnes i en refrain ur Nouveau recueil V, 262.
39. *Storm och böljor tystna ren.* Gammal andlig sång (Wieselgren).
40. *Ge rum i bröllopsgåln.* Air: — — — (BPA).
41. *Mollberg satt i paulun.* Ur den heroiska balletten Acis och Galatea (Fm).
42. *Ren Calad jag spår och tror.* Contradanse le cornet favorisé (Fm).
43. *Värm mer öl och bröd.* Air: — — — (BPA).
44. *Movitz helt allena.* Air poissard i La clé du caveau, anv. af Envallsson (Fm).
45. *Tjenare, Mollberg.* Ur Sylvain af Grétry (Bögh).
46. *Undan ur vägen, ge rum.* Contradanse Prince Ferdinand (Fm).
47. *Kommer inte Mollberg.*
48. *Solen glimmar blank och trind.* Mel. från Henrik IV:s tid (Am), allra senast från 1720 (Spitta, som i likhet med mig funnit den i Nouveau recueil och meddelar flere ombildningar). Så

godt som oförändrad har den ingått i Chansons choisies och La clé du caveau (Fm) samt är senare anv. af Béranger (Bögh). BPA uppgifver Air: — — — med ett notexempel, som dock tyder på en annan melodi.

49. *Mamsell Ulla.* = Ep. 42.

50. *Febus förnyar.* Air: — — — (BPA), eg. två melodier, airs de chasse af Lagarde (Bg), hvilka sammanstälda återfinnas i Cantiques; den andra af dem är använd i Favarts La fête du chateau.

51. *Movitz blåste en konsert.* Contredanse belle constante, ur balletten Acis och Galatea, tros hafva användts som marsch för regementet Royal Suédois i Frankrike och är i en senare bearbetning känd under namnet Björneborgsmarschen (Fm).

52. *Movitz, mitt hjerta blöder.* Ur Grétrys L'amitié à l'épreuve (Dr).

53. *Vid ett stop öl.* Ur Voglers Gustaf Adolf och Ebba Brahe (Dr).

54. *Aldrig en Iris.*

55. *Så ser han ut.* Återfinnes modifierad i både Chansons choisies och La clé du caveau (Fm).

56. *Se Mollberg med svart rock.* Ur Grétrys Les deux avares (Dr).

57. *Allting är riktigt klareradt.* Air: — — — (BPA) Tredje reprisen erinrar om ett motiv ur Meyerbeers Robert (Am).

58. *Hjertat mig klämmer.* Början = en menuett af Düben (se Ny Ill. Tidn. 1893, n:r 48).

59. *Båtsman, tag nu din lufva.* Air: Ah! quel plaisir extreme (BPA). Item Ep. 1.

60. *Sitter du ännu och ljuger.* Air: — — — (BPA).

61. *Kära mor.* Air: Menuet (BPA), anv. af Hallman och Envallsson (Fm).

62. *Movitz valdthornet proberar.* Air: Inte har jag sagt, och inte ska jag säja (BPA), sv. nationalmelodi (Dr), gamla fackeldansen (Am), en polska, hvars påstådda härkomst från Erik XIV:s kröning är apokryfisk (se Bidrag till kännedom om de sv. landsmålen och svenskt folklif XII, 5, Om poskemelodiernas härkomst af undertecknad).

63. *Fader Bergström, stäm upp.* Minnet af herr Böritz d. ä. (Envallsson enl. Fm).
64. *Fäll dina ögon.* Air: Menuet (BPA).
65. *Movitz med flor om armen — hålt.* Air: — — — (BPA), i Cantiques benämnd Air languedocien (Fm).
66. *Se hvar Movitz sitter der.* Sjunges som La décence (Bellman enl. Carlén).
67. *Fader Movitz, bror.* = Fredm. Test. 137, som i BPA har: Air: — — —.
68. *Movitz, i afton står baln.* Polska (Bg).
69. *Se dansmästarn Mollberg.* Kontradansmelodi af franskt ursprung (Bg).
70. *Movitz, vik mössan högt öfver öra.* Mel. = Fredm. Sg 2, som i BPA har: Air: Colin, hvad gör Er hand i min barm, Ni skrynklar neder mina klä'r, en antagl. fransk menuett (Fm), hvars hufvudmotiv återfinnes i Rinaldo da Capuas La zingara (Bg).
71. *Ulla, min Ulla,* anv. af Envallsson i Casper och Lona (Fm).
72. *Glimmande nymf.* Air: Maudit Amour, raison severe (BPA), ur Dunis Le peintre amoureux de son modéle (Bg).
73. *Fan i fåtöljerna.* Air: — — — (BPA).
74. *Min son, dina kärl.* Ur Le roi et le fermier af Monsigny (Bg).
75. *Skratta mina barn och vänner.* Säkerligen en polska (jfr början af Ep. 62).
76. *Se Hans Jergen.* Air: — — — (BPA), ur L'aveugle de Palmyre af Rodolphe (Bg), finnes i både Cantiques (Dr) och La clé du caveau (Carlén).
77. *Klang mina flickor.* Se Handl. rör. Bacchi ordensk. 14: Ah, monseigneur.
78. *Knappt Jeppe hant.* Ur en stråkkvartett af Wikmanson (Bg).
79. *Karon i luren tutar.* Menuett?
80. *Liksom en herdinna.*
81. *Märk hur vår skugga.* Ur ett divertissement för violin och bas af E. L. Zebell (Bg).
82. *Hvila vid denna källa.* Motiv ur Pergoleses Stabat mater (Am)

Fredm. Sånger.

1. *Bacchi härolder.* Air: Contredanse: Prince Charles (BPA).
2. *Ordenshärolder.* Se Ep. 70.
3. *Se menigheten.* Air: Menuet (BPA).
4. *Hör pukor och trumpeter.* Air: — — — (BPA).
5. *B. Se svarta böljans.* Sinclairvisan (Dr), urspr. en äfven af Envallsson använd dans, Folie d'Espagne (Fm), som af Böhme förlägges till början af 1600-talet (Geschichte des Tanzes in Deutschland). Enl. Am skola både 5 A och 5 C från början varit satta till samma mel.
6. *Hör klockorna med ängsligt dån.* Air: Annette à l'age de Quinze ans (BPA), ur Annette et Lubin (Bg). Mel. spåras af Fm tillbaka till 1739, af Bg ända till slutet af 1600-talet. Item BPA sid. 17, 158. Använd af Envallsson i Kronofogdarne (Carlén).
7. *Kärlek och Bacchus.* = Ep. 37.
8. *Ack om vi hade, go vänner, en så.* Cotillon de l'opéra des Fêtes de Thalie af Mouret 1714, enl. Bg, som anser mel. till Ep. 48 vara bildad efter denna. Am anser tvärt om.
9. *Nå ödmjukaste tjenare.* Ur Naumanns Gustaf Vasa och äfven anv. af Envallsson (Fm), urspr. den s. k. Coburgermarschen från 1750 (Bg).
10. *Supa klockan öfver tolf.* Mel., bildad efter en gammal chanson à boire (Bg), återfinnes modifierad i La clé du caveau och Chansons choisies (Fm).
11. *Portugal, Spanien.* Air: — — — (BPA), gammal fransk air de chasse (Bg).
12. *Venus, Minerva.* = föreg.
13. *Lokatten, Lokatten.* Air: — — — (BPA), i Envallssons Kronofogdarne med Ton: Här komma två fattiga spelemän (Fm).
14. *Hade jag sextusende daler.* Air: — — — (BPA), ur Le peintre amoureux de son modéle (Fm).
15. *Kom sköna källarflickor.* Air: Les Savoyards: Mon Pere aussi ma Mere (BPA), Air de couci couça ur La clé du caveau (Carlén). Item BPA sid. 80, 81.

16. *Är jag född, så vill jag lefva.* Air: — —— (BPA), Contradanse la pierrefitoise i La clé du caveau (Fm), anv. af Vadé (Bg) äfvensom af Vogler i Gustaf Adolf och Ebba Brahe. Bellman kan naturligtvis icke ha hemtat den från Vogler, eftersom dennes opera är senare än BPA:s datum (1772).
17. *I Januari månad.* = Ep. 78.
18. *Snart är jag ryckt ur tidens sköte.*
19. *Ack döden är en faslig björn.* Air: — — (BPA).
20. *Mina Björnar, samlen eder.* Sv. nationalmelodi (Dr), anv. af Envallsson med Air: Vackra jomfru, lilla vänsko (Fm).
21. *Så lunka vi så småningom.* Ur Gustaf Vasa (Dr), äfven anv. i Kronofogdarne (Carlén).
22. *Ack hör ett roligt giftermål.* = följ.
23. *Så slutas våra sorgedar.* Air: Bergers de nos hameaux, sur nos coteaux (BPA).
24. *Bort vid en grind uti en skog.* = Sg 6.
25. *Cornelius lefde femti år.* = Sg 6.
26. *Ur vägen och vik.* Air: O filidondi (BPA).
27. *Ur vägen för gamla Schmidtens bår.* Air: (BPA).
28. *Movitz skulle bli student.* Jydsk bondevise (Bögh), anv. af Envallsson och Hallman (Fm).
29. *Grannas Lasse, klang på lyran.* Första reprisen = föreg.
30. *Hör trompetarn — alarm.*
31. *Opp Amaryllis.* = Ep. 58.
32. *Träd fram, du nattens gud.*
33. *Magistraten uti Telje.* Air: A notre bonheur l'amour preside (BPA), fransk visa (Am), i Vadés Oeuvres med titel Musette de Nais, äfvensom i flere sångsamlingar (Fm).
34. *På Gripsholm är alltför roligt.*
35. *Gubben Noach.* Air: — — — (BPA), återfinnes i Berggreens Folkesange till Bellmans ord på danska af W. H. F. Abrahamson 1783.
36. *Gubben Lot och hans gamla fru.* = Sg 39.

37. *Glada bröder, när vi dricka.* Anv. af Envallsson med öfverskrift: Ton: — — (Fm).
38. *En Potifars hustru.* Ur Sodis Le charlatan och La femme orgueilleuse (Bg).
39. *Allt förvandlas, allt går omkull.* Air: Schätzgen, Schätzgen, Du bist mein (BPA).
40. *Ahasverus var så mäktig.* Air: — — — (BPA).
41. *Joachim uti Babylon.* Mel. allmän i Tyskland, der den användts till flere folkvisor, t. ex. Der Liebhaber auf der Lauer i Berggreens Folkesange. Tappert, som i somras i Berlin hörde en svensk damkvartett sjunga »Joachim», igenkände melodien till »Fuchs du hat die Gans gestohlen.»
42. *Judith var en riker enka.*
43. *Adams skål, vår gamle far.* Sv. nationalmel. (Dr), varianter i Arwidssons Sv. fornsånger, dock äfven i en fransk mel. med timbre: Et lon lan la, la bouteille s'en va (Bg).
44. *Gamle bror Jockum.* Finnes i både Cantiques (Dr), La clé du caveau (Carlén) och Chansons choisies (Fm).
45. *Om ödet mig skull skicka.* Fransk vismelodi (Am), i La clé du caveau med titel La Bourbonnaise, d'origine italienne (Carlén).
46. *Hur du dig vänder.* Mel. från Göterna fordomdags (Dr), i Musikal. tidsfördrif 1810 uppgifven vara en trio af Stieler till orden: »Svearne fordomdags drucko ur horn», ehuru endast arrangemanget i trioform är af Stieler.
47. *Bacchus snyfta, gråt och stamma.* I La clé du caveau: Courons de la brune à la blonde (Carlén), anv. i Favarts sångspel Raton et Rosette (Bg), äfven i Tillfälle gör tjufven (Fm).
48. *November den femtonde dagen.* Mel. af Monsigny med orden: O, ma tendre musette, anv. i Tillfälle gör tjufven (Am), finnes i La clé du caveau (Carlén), Cantiques (Bg) och Chansons choisies (Fm).
49. *Som nu och emedan.* Sv. nationalmelodi (Dr).
50. *Parterna syns.*
51. *Utterqvist! Ja.*

52. *Närvarande vid fluidum.* Fransk mel. med orden: Ça, ça, qu'on recommence un rigaudon, anv. i Kronofogdarne och Tillfälle gör tjufven (Am), i La clé du caveau kallad Air provençal (Fm), liknar äfven en bourrée i La Bordes Essai sur la musique.
53. *Som af handlingarne, bröder.* Ur Les trois fermiers af Dezéde (Bg).
54. *I närvarande parter.* Mollsatsen påminner om en vestgötapolska, säger Am, och verkligen återfinnes den under nr 97 i A. G. Rosenbergs samling: 160 polskor, visor och danslekar.
55. *Mollberg höll flaskan.*
56. *När jag har en plåt att dricka.*
57. *Sjung och läs nu Bacchi böner.* Efter én vådevillmelodi, C'est la fille à Simonette, i Annette et Lubin (Bg), hvilket dock blott gäller första reprisen. Item i BPA: Bonden han ler åt himmelens skyar.
58. *Nej, fåfängt — hvart jag ser.* Ur en symfoni af Haydn (Dr).
59. *Har du något i flaskan kvar.* Motiv ur Zanders Kopparslagaren (Fm).
60. *Du har att fordra af mitt sinne.* Tysk folkvisa (Bögh), från 1400-talet enl. Hoffmann v. Fallersleben (Bg).
61. *Se god dag, min vän.* Air: — — — (BPA), ur Annette et Lubin (Fm).
62. *Aldrig ett ord.* Kontradansmelodi (Bg).
63. *Mäster Petrus från det helga höga.* = Sg 33.
64. *Fjäriln vingad syns på Haga.* Mel. anv. i Envallssons Bobis bröllop (Fm).
65. *Månen tändes, dundren ljunga.* Första reprisen = Sg 61.

Handlingar rörande Bacchi ordenskapitel.

6. *Härolder, marschera sakta!* Air: — — — (BPA).
7. »Musiken till denna parentation till en del komponerad af Bellman sjelf» (Sondén). — *Bacchus vi dyrka.* Air.: — — — (BPA), komp. af Uttini (Carlén). — *Härolder båda* (= Fr. Test. 173). Air: Marche de Stamitz el: nuvarande Gardies Marschen (BPA).

— *Der bortnas sku vi stanna.* Air: Mon jeune Coeur palpite (BPA), af Albanèse (Bögh). — *Hör huru floden sorlar och rinner.* Af skeppsklareraren Frisch (Sondén).

9. *Klöf och sa'l.* Air: Travaillons, Travaillons de bon Curage (BPA). — *Porten öppnad står.* Air: — — — (BPA).

10. *Säg, hvems dyrkan gäller mer.* Mel. A vous dire, chere maman (Sondén). — *Ty jag har supit.* Uppslaget till mel. i Pergoleses Serva padrona (Bg). — *Hurra! Jensen.* Sv. nationalmel. (Dr). — *Si på Jensen.* Engelsk hornpipe (Bg).

11. *Si så, der sitter den taflan så rar.* Mel. synes vara: En gammal tunnbindare (Sondén).

14. *Flodens sorl och vädrets fläkt.* Ur Julie af Dezède (Bg). — *Hurra! Se min fåla.* Polska (Bg). — *Sjungom, systrar, Fröjas ära.* Ur Naumanns Amphion (Am). — *Ah, monsigneur.* Mel. La Maison est à son maitre (Carlén). Delvis = Ep. 77. — *Bort allt hvad oro gör.* Menuett ur en stråkkvartett af Haydn (Dr).

Fredm. Testamente.

15. *Tyst, bröder, Bacchus har somnat.* Gammal vaggvisa (Sondén), Sv. nationalmelodi (Dr).

26. *Bacchus uti knektgestalt.* Air: — — — (BPA, med notexempel, som visar en variant till Sg 16).

28. *Klang med pukor och basuner.* La jeune indienne, enl. Bellmans anteckning (Carlén).

34. *Bacchus skulle kring staden åka.* Ur Le roi et le fermier (Sondén). Item 30 och 151.

42. *Ryck våra korkar.* Air: Contredanse La Tyrolienne (BPA).

46. *Si'ken Bacchus.* Tydl. = Sicken Cloris i BPA, som har Air: Mennet.

48. *Fräls mig från allan fara.* Ps. 261 i Gamla psalmboken (Carlén).

61. *Töm ur din bål.* Gammal fransk melodi (Bg).

62. *Wer da? God vän.* (= 63,167). Bekant melodi (Sondén).

78. *Ögonlocken ä torra.* (= 79, 164). Nationalmelodi (Dr), Min far han var en vestgöte han han (Am).

93. *Kom, du som gråter.* Air: Menuet (BPA), variant till Ep. 12 och anv. af Hallman (Fm).

97. *Si'ken kapun.* Bekant mel. (Sondén). Item Gubben är gammal i Tillfällighetsdikter 38.

116. *Folket klagar alltid på tiden.* Mel: Noach lefde just på den tiden, en numera föga bekant visa (Sondén).

129. *Du prunkar med din ätt.* Mel. den gamla visan: Du presten känner väl (Sondén).

139. *Skåda sin morgon.* Air: (BPA). Item Ädel och högaktad samt Fader Apollo.

140. *Ingrid! Hvad befaller frun.* Komp. af Åhlström (Dr).

141. *Jag må bedyra.* Mel. är en menuett (Carlén).

183. *Du ljufva karnaval.* Air: Contredanse (BPA). Item BPA sid. 137.

187. *Käre bröder, drickom Moses' skål.* Tydl. = Käre bröder, klart och ljufligt vin i BPA, med Air: Walthorns-stycke.

193. *Habakuk fyllde Daniels fat.* Air: Trumpetstycke (BPA).

199. *Usla hop, som ömt betagen.* Mel. duo Annette et Lubin, enl. Bellmans anteckning (Carlén).

200. *Mitt sinne, friskt opp, bort till krogen.* Air: Waldthornsstycke (BPA).

201. *Om, Bacchus, du är gud.* Air: Om Gustaf Du är kung (i BPA, med öfverskriften Air: — — —).

205. *En gång ett djur i verlden kom.* Kan sjungas som: En Celadon gaf frögderop (BPA), = Sg 5 B.

207. *Herr Bacchus han var en riddare båld.* Air: Liten Kerstin och Herr Peder, de sutto öfver bord (BPA). Jfr Tillfäll. 22.

210. *Jag lemnar er på borgen.* Komp. af Åhlström (Carlén).

39 (= 197), 53, 55, 64, 68, 137, 139, 143, 147, 155, 195, 202—4, 206 ha i BPA endast öfverskriften: Air: — — — Sondéns många hänvisningar mellan olika bellmansstycken, som gå på gemensam melodi, uteslutas här, då de ingenting nytt upplysa i fråga om melodiernas ursprung.

Tillfällighetsdikter.

1. *Det skulle vara roligt Raton se.* Mel. Croyez moi, bergère! Non, non, non (Sondén).

8. *Så lyser din krona nu.* Sv. nationalmelodi (Dr).

10. *Sverges kung.* Sv. nationalmelodi (Dr), den nuvarande bondbröllopsmarschen Gustafs skål (Carlén), måhända en efterbildning af Gavotte de Vestris (Bg). Item 42.

22. *Så har nu vid Hogland, go vänner, så skett* (= 55). Se Fr. Test. 207 (Sondén).

24. *Ack om vår sol en lugnad morgon återsände* (= 84, 85). Mel. uppgifves vara af Haydn (Sondén).

27. *Segrande furste* (1790). Komp. af dåv. kronprinsen (Sondén).

31. *Lilla Carl, sof sött i frid.* Sv. nationalmelodi (Dr), spridd i flere länder, allmän i Sverige före Bellman (Bg), enl. en af Carlén meddelad — men säkerligen apokryfisk — tradition komp. af Dübenius för »prins Carl» (Karl XII). Item 32, 33.

37. *Ren bland kämparne van.* Ur Gustaf Adolf och Ebba Brahe (Sondén). — *Kring Psyches byst* = 24.

38. *Slå i ett glas åt mig.* Mel. Herdarnes förnöjsamhet af Vogler (Sondén).

41. *Födelsedagen firad i fiskarstugan.* Komp. af Kraus (Am).

57. *Våra löften äro dyra.* Komp. af Uttini (Carlén).

65. *Farväl, mitt kära barn.* Komp. af Kraus (Sondén).

92. *Englarna i himlarunden.* Mel. Säg mig, Damon, sa Lysandra (Carlén).

109. *In i hönshus't små pullorna små.* Mel. Hanar och hönor och kycklingar små (not af Bellman, enl. Carlén).

126. *Camilla kom att med sin röst.* Komp. af Wikmanson (Carlén).

128. *Mozart, man din grift upplåter.* Komp. af Kraus (Am).

129. *I mina anletsdrag.* Komp. af Kraus (Carlén).

137. *Hjelpen den lilla vackra foten.* Air: — — — (BPA).

141. *Lyss — lärkans sång.* Säkerligen af Kraus.

142. *Häcktningen.* Komp. af Wikmanson (Carlén).

159. *En visa vill jag sjunga.* Air: — — — (BPA).
Utomdess förekomma, af Carlén ej upptagna, stycken i BPA med öfverskriften Air: — — — å sid. 6, 78, 85, 130, 141, 162, 164, 169, 205, 253. Å sid. 104 uppgifves en Air Contredanse nr 6, s. 106 Air Marche, s. 168 Air: Ne perdons jamais l'esperance. *Alla* stycken i BPA (utom två) hafva åtminstone öfverskriften: Air, med eller utan närmare bestämmelser eller notexempel.

I **Skrifter** af C. M. Bellman, utg. af Eichhorn 1876—77, finnas äfven en mängd melodiuppgifter, de flesta dock hänvisningar till andra bellmaniader. Jag antecknar här endast mera bestämdt angifna främmande källor:

Dryckeskväden: Nr 34. En visa af Tilas. — *42.* G. Psalmb. 375. — *43.* Contredanse l'étourdi. — *67.* La briquette frappe la pierre (alltså ur Les deux chasseurs af Duni).

Blandade lyriska dikter: 1, Presten: G. Psb. 131. *Bonden:* Philemon dref ut sina får (gamla dalvisan).

Tal på vers: Gustaf, Gustaf är ej mer. Mel. af kapten Kraak.

Marcolphus: Airs: De la flamme, Betzii Bella, Mon masque comment vous va, La boiteuse.

Dramatiska fragment: Lustspel d. 17 juli 1790. Komp. af Åhlström (därur: Fr. Test. 210). — Vid operafragmentet *Fiskaren,* anföres ur Fischerströms dagbok i riksarkivet: »Wasenholtz hjelper honom med musiquen vid dess opera.»

I *Bellmans poetiska dagbok* förekomma hänvisningar till melodier af Kraus (128, 168), Haydn (135, 145, 146, 153), Gluck (136), Zander (137, 142), Grétry (139), Pergolese (147), Uttini (184), hvarjämte öfver 151 står: Egen komposition.

* * *

Som af ofvanstående förteckningar synes, är ursprunget till ett ej förkastligt antal bellmansmelodier redan bestämdt konstateradt, och ett ännu större antal har man åtminstone lyckats spåra så långt, att man kan säga, det de icke äro komponerade af Bellman. Ljunggren skref 1867 i sin berömda Bellmansstudie: »Emellertid har man ännu icke bland de 82 epistelmelodierna lyckats upptäcka mer än 17, som äro från annat håll lånade.» Men då nu, såsom ofvan synes, på sin höjd något öfver ett tiotal af epistlarnas melodier tills vidare *icke* kunnat visas vara från annat håll, så torde medges, att bellmansforskningen i denna del på senaste decennierna gjort verkliga jätteframsteg. Ännu större skulle den utan tvifvel göra, om man kunde få närmare reda på, hvilka operor Bellman verkligen hörde, hvilka sång- eller danssamlingar, som voro honom tillgängliga o. s. v. Hvar är t. ex. det bibliotek, som Bellman 1788 upptager bland sina tillgångar och värderar till minst 300 R. (Axel Björkman, Bellmansforskning, sid. 144)? Möjligen funnos deribland så väl tryckta franska vissamlingar, liknande Clé du caveau eller Chansons choisies, som ock handskrifna svenska dansböcker, liknande ett af Bagge citeradt manuskript af 1785, där verkligen upptäckts melodien till »Vår Ulla låg i sängen och sof.»

Nu kan man endast undantagsvis bestämdt påpeka, ur hvilken källa Bellman *närmast* hemtat sina melodier, och då jag i det föregående användt uttrycket: »Ur» (den och den operan etc.), så vill detta blott säga, att melodien mer eller mindre trogen återfinnes där, men naturligtvis vet man oftast icke, om Bellman direkt tagit den därifrån eller från någon mellanhand. Någon gång kan man visserligen — oafsedt de tillfällen, då musik enkom komponerades till Bellmans ord af en Uttini, Åhlström, Kraus m. fl. — bestämdt säga, hvar han tagit sitt fynd, om än detta icke alltid kan äfven till tidpunkten så noggrannt fixeras som i Fr. Sg 48, hvilken genom sjelfva begynnelseorden (November den femtonde dagen ett tusen sju hundra och åttiotre) angifver gränsen för sin tillkomst och sålunda måste hafva hemtat sin melodi från det förut

samma år d. 8 april å Ulriksdal gifna sångspelet Tillfälle gör tjufven, hvarest samma melodi förekommer, oförändradt lika med Bellmans, men icke oförändradt lika med det gemensamma originalet (af Monsigny).

Men detta fall är ett af undantagen; andra äro sådana, då han bevisligen hemtade ur Naumanns, Voglers o. a. operor. För öfrigt var det nog mycket vanligare, att Hallman och Envallsson togo melodier till sina sångpjeser från Bellman, än att han tog från dem, hvadan man ock ej sällan i dessa sångpjeser torde hafva den historiskt riktigaste formen på vissa bellmansmelodier, sådana de då antagligen allmänt voro i svang och sjöngos, en form som stundom afviker från den af Åhlström vid tryckningen fastslagna. Wieselgren berättar om Åhlströms åtgöranden bl. a., att »der en tryckt källa var bekant, gick Å. till denna», hvilket naturligtvis betyder, att Åhlström i vissa fall återställde Bellmans melodi till större likhet med dess källa, något som ej obetingadt kan betraktas som en fördel, enär melodien då måste förlora något af den egendomliga bellmanska omdaningen. Ett exempel torde man ha i behandlingen af den af Bellman flerstädes använda folkvisan Herr Peder och liten Kerstin. Så som musiken nu föreligger till »Beate Marie satt i höganlofts bur» (Tillfällighetsdikter 55), öfverensstämmer den utan tvifvel mera med folkvisan än notexemplet i BPA till »Herr Bacchus han var en riddare båld (Fr. Test. 207). Men det senare är — oafsedt ett slarf i taktindelningen vid sjelfva nedskrifvandet — en så originell ombildning, att den borde föredragas till alla de ditbörande texterna.

Då den ofta citerade handskriften BPA (»Bellmans poetiska arbeten före 1772») tvifvels utan innehåller några de äldsta uppteckningar af bellmansmelodier vi ega, så må den här en smula närmare skärskådas. Visserligen är dess äkthet tvifvelaktig[1]). Och

1) Detta göres sannolikt af handstilen, som afviker från Bellmans vanliga. Att ej alla stycken i handskriften äro författade af Bellman, har redan Schück visat.

äfven om texterna vore skrifna af Bellmans egen hand, så *kan* detta svårligen vara fallet med melodierna, eftersom ju enligt alla traditioner Bellman »aldrig gjort sig den Uleilighed at lære sig til selv at optegne en Melodi» (Bögh). Notexemplen i handskriften äro ej alltid fullt korrekta, men det slarf som förefinnes, beträffar blott taktstreck och förteckningar och visar blott, att ingen verklig musiker kan hafva nedskrifvit dem, men däremot sannolikt en dillettant, ej oöfvad i notskrifning. Noterna äro nämligen, ehuru hoprängda, mycket tydliga och prydliga, och det är blott två melodifragment, som förete en helt afvikande piktur och en ovan och klumpig hand. Då besynnerligt nog dessa två fragment uteslötos utan angifvet skäl vid handskriftens utgifvande i tryck[1]), anser jag mig skyldig att här återgifva dem. Det första tillhör episteln »Bröderna fara väl vilse ibland» och ser ut sålunda:

Denna melodi passar verkligen till epistelns båda första versrader, mellan hvilka taktstrecket bildar gränsen; den icke antydda rytmen får man kanske föreställa sig i öfverensstämmelse med den melodi vi känna från Åhlströms upplaga, men den melodiska gången är, som man ser, en annan än i denna, om man tänker sig en diskantklav framför det hela. Men möjligen har den konfyse nedskrifvaren tänkt sig vara än i diskantklav, än i basklav, och under denna förutsättning skulle man nog kunna afvinna melodien en viss likhet med den, vi alla känna. Med det andra melodifrag-

1) I allmänhet är tryckningen af handskriftens musikaliska partier icke verkställd med den diplomatiska noggrannhet, som ett så vigtigt dokument hade bort kräfva. Bindebågar äro anbragta. där de ej finnas, långa förslag ha gjorts till korta, sluttonen å sid. 133 skall vara g i st. f. a, en gång är ordet »Air» uteglömdt och konsekvent har man — som förut är nämdt — uteslutit de tomma notsystem, som oftast äro anbragta efter ordet »Air» och visa, att nedskrifvaren ämnat uppteckna alla melodier, men af något skäl ej kommit att göra det.

mentet går sådant däremot icke för sig; det visar ohjälpligen en annan fysionomi än den melodi, vi känna till i tryck. Det står nämligen öfver episteln »Solen glimmar blank och trind» och ser — med antagligen underförstådd diskantklav — ut på följande sätt:

Sista noten är osäker och bör antagligen vara g i st. f. a, liksom de båda sista noterna troligen böra vara halfnoter i st. f. fjärdedelar. På detta sätt blir melodien mycket bra och man kan undra på, att ej Bellman bibehållit den. Detta är för öfrigt ej den enda anledning till undran, som gifves af notexemplen i denna handskrift. Till visan »Sist jag lustigt surra» (Fr. Test. 64) finnes t. ex. i BPA en melodi, som ej alls, utom i rytmen, öfverensstämmer med den i Carléns upplaga.

Trots sina gåtor och osäkerheten rörande den verkliga upptecknaren är handskriften likväl af vigt, dels genom sina många upplysningar om »Airs», dels emedan den bland sina 35 melodiexempel upptager en del förut okända, dels emedan den till kända sådana visar varianter, som än torde tyda på ett tidigare sångsätt, än åter på melodiernas närmaste källa. Det senare synes oftast vara fallet, emedan de flesta melodierna i BPA ej oförändradt kunna sjungas till Bellmans ord. Några sväfva liksom på gränsen mellan källan och den färdiga bellmansmelodien, t. ex. redan första notexemplet, som uttryckligen anger sig vara »Air: C'est la fille à Simonette» och därigenom förråder sin härkomst ur Annette et Lubin, men likväl ej fullt liknar nämda sång därur, ej häller utan några modifikationer kan sjungas till den understående bellmanstexten. Andra åter äro rent af osångbara eller svårsångbara och visa sig därigenom vara afskrifna efter något instrumentalstycke, och intressant är att följa den vanligen mycket praktiska modifikation detta måst undergå för att få den form, som sedan blifvit

känd och häfdvunnen (jfr t. ex. »Se menigheten» med originalet på sid. 149[1]) i BPA).

I allmänhet ligger det ingen öfverdrift i Bagges påstående, att bellmansmelodierna »ofta öfverträffa originalet i sällspord gratie.» Ännu mera beundransvärdt är Bellmans genialiska *val* af melodier, hvilka, enl. hvad Ljunggren m. fl. påpekat, ofta passa mycket bättre, vare sig genom öfverensstämmelse eller kontrast, till karakteren i Bellmans text än i den ursprungliga, t. ex. den bekanta till »Hör, klockorna med ängsligt dån», som verkligen så träffande målar en dyster begrafningsringning, att man knappt kan begripa, huru den förut kunnat användas till menlöst idylliska texter sådana som »Annette à l'âge de quinze ans», »Quand la bergère vient des champs» o. d.

Man har sagt om vissa af Händels fraser, t. ex. »Jag vet att min förlossare lefver», »Han föda skall sin hjord» m. fl., att de utgöra en så fulländad sammansmältning af ord och musik, att om man med känsla och öfvertygelse deklamerar orden och låter talets tonfall ordna sig till musikaliska intervall, så har man alldeles af sig själf just den melodi, som Händel satt. Detsamma kan i högsta potens sägas om många bellmansfraser, och konsten torde icke vara mindre derför, att det här gällde, icke att sätta melodier till ord, utan ord till melodier. Melodien är hos Bellman tydligen i regeln det ursprungliga, den sväfvade i allmänhet först för hans fantasi och i den inbildades från början de poetiska föreställningar han ville ha fram. Därigenom blef hans rytmik så naturlig och pregnant, att den ännu i dag kan tjäna som oöfverträffligt mönster för både vådevillkompositörer och librettöfversättare. Sådana fraser som »Hästarna lyfta svansar med fladdrande man», »Böxbandet i böxorna sprack» m. fl. kunna omöjligen bättre rytmiseras än i de kända bellmansmelodierna, och inför »November den femtonde dagen» borde den franska originalvisans kompositör egentligen skämmas ögonen ur sig öfver sin vansinniga accentuering *(O,*

1) Dess värre vanställes detta exempel liksom så många andra genom nedskrifvarens slarf i fråga om kors och andra förteckningar.

ma tendre *musette*, *musette des amours)*, så vida man ej får ursäkta honom just därmed, att han rör sig med ett språk sådant som franskan, hvilket saknar hvarje skymt af rationell betoningsinstinkt.

Emellertid bör det ej fördöljas, att äfven Bellman ibland gör sig skyldig till en oriktig betoning (*I* går såg jag ditt barn), hvilket väl då får klassificeras såsom en musikalisk motsvarighet till hans vårdslösheter i det språkligt grammatikaliska. Likaså måste det sägas, att ej alla hans melodier äro af lika värde, utan en del rätt obetydliga, och särskildt anmärker Abr. Mankell träffande, att de sånger, som »mest afsigtligt lukta finkel», ega jämförelsevis svaga melodier. Som en egendomlig motsägelse kan ock anmärkas, att ehuru många af hans sånger göra intryck af omedelbar improvisation, så visar sig vid sidan däraf stundom en nästan pinsamt raffinerad utarbetning af versen med en rimflätning, som är nästan abstrakt och svårligen kan uppmärksammas i det praktiska musikaliska föredraget.

Originaliteten i Bellmans strofbyggnad beror just därpå, att den är född ur melodien och sålunda icke af skematiskt metrisk, utan kompliceradt musikalisk natur, hvarför ock en del sånger äro svåra och villsamma att skandera utan i förening med melodien. Detta beroende af melodierna, i synnerhet af längre, instrumentala sådana, har emellertid vållat, att strofen blir svårkonstruerlig och språkmaterielet ej alltid vill räcka till, och det är troligen sådana förlägenheter, som gifvit upphof åt Bellmans flitiga bruk af ifyllande ritorneller och mellanspel, hvarvid sångaren ofta har att med läten härma något instrument. Tekniskt och allvarligt sedt göra dessa »Lückenbüsser» stundom intrycket af ohjälplighet och nödtvång, men Bellman har förstått att göra en dygd af nödvändigheten och gifva dem skenet af afsigtliga befängdheter, som bidraga att höja skildringens komik och föredragets dramatiska åskådlighet. Och det är ingen ringa härmningsförmåga, som Bellman sålunda tager i anspråk hos sångaren. Han skall kunna framställa fiol, violoncell, flöjt, oboe, klarinett, horn, trumpet, puka och trumma.

För att visa huru Bellmans föreställningskrets var liksom mättad af alla slags musikaliska klangfärger, vill jag här meddela en förteckning på samtliga instrument, som omtalas i hans skrifter. De äro: fiol, basfiol (inclusive violoncell), viol de gamme, flöjt, flöjttravär, messingsflöjt, flageolette, pipa, skalmeja, oboe, oboe d'amour, klarinett, dulcian (hvarmed dock stundom menas basfiol eller en af dess strängar), bassong (stundom = basfiol), lur, valdhorn, trumpet, basun, puka, trumma, triangel, cymbal, tallrikar, klockspel, klavcymbal, harpa, luta, cittra, giga, trumpetmarin, lira, nyckelharpa, säckpipa, orgel, hummel och pantaleon — d. v. s. i det närmaste alla då bekanta instrument!

I sammanhang därmed står den omständigheten, att så många af skaldens fantasifigurer äro virtuoser på något instrument och en del på flere sådana. Kilberg trakterar trumpet, Knape oboe, Stendecker pukor, Löfberg dulcian, Wingmark flöjttravär, Samuel, Strufvas son, trumpetmarin, Grannas Lasse lyra, Gutenschwager basfiol och Nystedt mungiga. Ännu styfvare är Fredman, som kan sköta fiol, bassong och lyra, samt Bergström, som spelar fiol, oboe och nyckelharpa. De mångsidigaste exekutörerna äro dock Berg, som sysslar med både horn, oboe d'amour, flöjt, fiol, basun och hummel, Mollberg, som förstår sig på basfiol, harpa, trumpet, valdhorn, dulcian, flöjt och cymbal, samt i all synnerhet fader Movitz, som då han, »en Eneas lik vid Troja», vandrar ut ur sitt brinnande hem, är belastad med basfiol, flöjt, lyra, bassong och valdhorn, under det hans klarinett, fiol och hoboja stå i ljusan låga, och som utom alla dessa instrument därjämte spelar harpa, basun och pukor. Oftast omtalas valdhorn och fiol eller basfiol, och företrädet dem emellan afgöres af Fredman så, att »valdhorn bör man ha på baler — stor sak uti fioln.» Vid konserten på Tre Byttor öfverbjuda bröderna och systrarna hvarandra i musikalisk färdighet. En excentrisk idé hade Cornelius, då han ville drifva orgelpiporna till mera dusa toner genom ifyllande af drank i stället för väder, ett rön, som dock lär ha lyckats bättre, än då Knapes hustru tog den-

nes oboe och därmed tjärnade smör, hvarigenom »den klara oboetonen alldeles försvann.»

Skaldens egen virtuositet på luta och cittra och hans oefterhärmliga deklamatoriska och skildrande föredrag ha så mycket beskrifvits af Atterbom, Carlén och Mankell, att jag därvid ej torde behöfva uppehålla mig. Af vigt är Mankells kanske alltför mycket förbisedda anmärkning, att Bellman sjöng sina melodier med en mängd förslag och snirkelartade prydnader — t. ex. i »Hvila vid denna källa» sålunda:

— en uppgift, för hvilken M. som sagesmän åberopar Åhlström, Frigel, Sköldebrand, Nordfors och Karsten, och hvilken ej låter otrolig, då man betänker, att Bellman lefde midt i »Zopfens» tidehvarf.

Innan jag slutar, måste jag vidröra den mycket omtvistade frågan, huruvida Bellman var kompositör eller icke. Tydligt är, att ju flere bellmansmelodier man finner vara hemtade från andra håll, dess mera minskas sannolikheten af att skalden själf var tonsättare — eller rättare melodiuppfinnare, ty en tonsättareförmåga ligger ju onekligen i hans erkända talang att kunna för sina syften omdana en gifven melodi. Något bestämdt bevis för att han själf uppfunnit melodier föreligger icke, så vida man ej som sådana vill anse uppgifterna om, att han till en del skulle komponerat musiken till parentationen öfver Lundholm (Handlr rör. Bacchi Ordensk. 7), samt att ett stycke i Eichhorns samling bär öfverskriften »Egen komposition.» Skaldens eget intyg vid de 1791 utgifna Fredmans Sånger, att de »äro, så till poesi som den af mig till en del äfven komponerade musik, öfversedda, rättade och erkände», kan, såsom Bagge påpekat, tolkas så, att han menat just den del, som han eger i de flesta melodier, i det han om-

skapat dem för sina ändamål. Men samma tolkning kan utsträckas äfven till förut nämda uppgifter, och Kellgrens yttrande om epistelmelodierna, att däribland sådana finnas, hvilka »erkänna samma skapare som versen», beror för sin rätta fattning ytterst, liksom hela tvistefrågan, på hvad man då för tiden menade med tonskapare eller tonsättare. Till äfventyrs menade man — såsom Mankell anmärkt — detsamma som på 1500-talet, då de tyska koralbearbetarne kallades »tonsättare», oaktadt de i regeln aldrig själfva uppfunno melodier, utan togo befintliga sådana och »satte» dem till psalmtexten på ett konstmässigt utbildadt och med textens karaktär öfverensstämmande sätt.

Så länge emellertid icke alla Bellmans melodier kunnat uppspåras på annat håll, har man naturligtvis ingen rättighet att neka möjligheten af att han själf kan hafva uppfunnit sådana. Här vill jag blott anmärka, att flere melodier, som fordom af traditionen särskildt utpekats såsom varande af Bellman, numera återfunnits på andra ställen, t. ex. den berömda melodien till »Märk hur vår skugga», som af Bagge upptäckts i ett divertissement af den obskyre E. L. Zebell, och hvari Bellmans åtgörande inskränkte sig till en ändring, som föranledde Kraus' bekanta utrop: »Detta f är värdt en dukat!»

Adolf Lindgren.

Bellman såsom skald bedömd af sin samtid.

Det är icke första gången ämnet: Bellman såsom skald bedömd af sin samtid, föreligger till behandling. Åtskilliga författare hafva redan förut — om också endast i förbigående — sysselsatt sig med detsamma.

Sedan Atterbom 1812 genom sin afhandling i Phosphoros brutit den tystnad, som vid seklets början omgaf Bellman, och gifvit nya uppslag för bedömandet af honom, utvecklade han ytterligare de grundtankar, han häri framstält, i den fina skildring, som han 1852 lemnade i Svenska Siare och Skalder[1]. I denna egnade han också, såsom naturligt är, någon uppmärksamhet åt det sätt, hvarpå Bellman uppfattades af sin samtid. Med kännedom om den ståndpunkt, på hvilken den litteraturhistoriska forskningen då stod i Sverige, och Atterboms sätt att begagna sina källor är det emellertid lätt att inse, att han i detaljerna ofta skulle taga miste. Men med den klara blick, som han i alla fall egde för litterära förhållanden, lyckades det honom likväl att på ett i det hela tillfredsställande sätt uppdraga de yttre konturerna för Bellmans skalderykte. Och den rättvisan måste göras honom, att han dervid ej af några mer eller mindre partiska hänsyn lät förleda sig till en med sanningen mindre öfverensstämmande framställning.

Denna förebråelse kan deremot med desto större rätt riktas mot Fryxell. Den uppfattning, Atterbom förstått att göra gällande, kunde naturligtvis i längden icke undgå att stöta vissa fromma sinnen, hvilka i Bellmans diktning vant sig att se ett kompendium af all den tidens immoralitet. Som målsman för dessa, uppträdde

1) Atterbom, Svenska Siare och Skalder VI, 1.

nu Fryxell 1878[1]). Den partiskhet, han härvid lade i dagen, anstod föga historieskrifvaren. Faktiska uppgifter förvrängdes och en helt och hållet origtig framställning gafs af vissa förhållanden. Det hela var måladt i svart, den samtida uppfattningen af Bellman icke minst. Måste emellertid Fryxell i alla fall erkänna, att Kellgren och en del andra författare uttalat sig i berömmande ordalag, skylde han detta på den rådande tidsandan: det var en följd af det allmänna förfallet.

Dylika åsigter måste naturligtvis uppkalla motståndare. De gjorde så äfven och de skarpaste anfall riktades mot Fryxells framställning. I ett af de främsta leden af dem, som förfäktade skaldens sak, stod Eichhorn. Denne gick emellertid i sin stridsskrift mot Fryxell[2]) till en motsatt ytterlighet, om han också mera stödde sig på fakta och samtida vittnesbörd. Han såg Bellman i idel ljus och hvad den uppfattning, skaldens egen samtid hyste om honom, beträffar, utföll den så godt som uteslutande till dennes fördel. Af den opposition, han väckt, märkes i Eichhorns skildring så godt som intet och der denna någon gång beröres, sker det med så lätt hand som möjligt. Äfven här är bilden ej fullt den sanna.

Någon verkligen opartisk och något så när fullständig skildring af Bellmans skalderykte, sådant detta gestaltade sig under hans egen lifstid, kan således knappast sägas ännu vara gifven. Och dock är ämnet intressant och väl förtjent af en utredning.

I.

Tidigt började Bellman sin offentliga författareverksamhet: han var endast sjutton år gammal, då han utgaf sitt första arbete. Detta följdes kort derefter af andra och redan under de sista åren

---

1) Fryxell, Berättelser ur Svenska Historien, XLV.

2) Eichhorn, Bellman och hans senaste Biograf.

af 1750-talet såg man den unge författaren här och hvar omtalad i tidningar och småtryck.

De omnämnanden, som vid denna tid kommo Bellman till del, voro emellertid gifvetvis ej af synnerlig betydelse. Endast få arbeten hade han utgifvit och dessa voro i och för sig sjelfva föga märkliga. Det röjes i dem knappast något af den egendomliga syn på tingen och menniskorna, som i en framtid skulle komma att utgöra det för skalden karakteristiska. Och hvad Bellmans sinne för formen beträffar, var detta ännu föga utveckladt.

Inledningsvis dock här några ord om det sätt, hvarpå allmänheten emottog den nyuppträdande författaren.

Bellmans första arbete var, som bekant, hans öfversättning af Schweidnitz' »Evangeliska Dödstankar». Den tidning, som vid denna tid, om också i högsta grad bristfälligt, förde den literära kritikens talan i Sverige — alltid påpasslig, i synnerhet då det var fråga om böcker, som utkommit på utgifvarens eget förlag — Salvii Lärda Tidningar, anmälde genast detta den unge författarens förstlingsarbete. Recensionen är kort och ovigtig. Något direkt omdöme om öfversättaren uttalas icke[1]).

Lika litet var detta förhållandet, när Salvius kort derefter omnämnde Bellmans öfversättning af Dufours »Undervisning, lämnad af en fader åt sin son . . .»[2]). Denna skrift synes emellertid likväl i hög grad hafva slagit an på samtiden — den utkom ett årtionde senare i ny upplaga — och åtminstone Bellmans närmare vänner sågo i arbetet ett tydligt bevis på hans snillegåfvor. Boken inledes också af en dikt till öfversättaren, författad af C. L. Ennes, dennes forne lärare. Han lyckönskar deri sin lärjunge till väl förrättadt värf och framhåller det värde, denna Dufours skrift egde. En annan vän skref ett företal till samma öfversättning. Det yttras deri bland annat, att de som »slika moraliska och wäl utarbetade skrifter i dagsljuset framgifwa, ware sig af auk-

1) Salvii Lärda Tidningar, 1757, n:r 19.
2) Sammanstäd., 1757, n:r 101.

toren sjelf sammanskrefna, eller från andra tungomål öfversatte», göra sig om det allmänna väl förtjenta.

Samma år dessa båda öfversättningar sågo dagen, hade Bellman utgifvit sitt första originalverk, den lilla dikten: »Konsten att uptäcka en obekant masque». Idéen var ej just originel, utförandet föga att skryta med. Salvius påpekade emellertid äfven denna skrift i sina Tidningar. Han gaf med ledning af dikten en redogörelse för hvad en masque var, och om författaren tillägger han: »Hans omdöme är märkeligt». Det är det första direkta yttrande om Bellmans författareverksamhet, som vi påträffat [1]).

Skalden hade i denna dikt angripit de sociala missförhållandena. I sina året derpå utgifna »Tankar om flickors ostadighet» vänder han sin satir mot det täcka könet. Han klandrar dess dårskaper och hänvisar på den gamla goda tiden med dess rena seder och flärdlöshet. Det var skarpa angrepp, han här gjorde och han såg i förväg hvad som skulle följa:

Men hur lär man mig betala,
Som i en så skarper ton
Nalkat mig till nymfers tron!

Och han hade rätt i sina förmodanden. »Sanningen — skrifver en samtida just med anledning af dikten — lides icke en gång, när den framställes nakot och blått, utan måste liksom förklädas, hälst uti främmande och nya drägter, om den skal blifwa emottagen hos menniskoslägtet. Det bör därföre icke förefalla någon oförmodeligit, om en skrift, som häcklar et helt kjön utan undantagande för åtskilliga fel, hwilka ses allenast hos en del därutaf, blifwer förkastad. Äfven som den bör förwänta sig deras missnöje, som företager sig at tadla wissa seder och klädedrägter, hwilka för sig sjelf äro indifferente, såsom wärkelige laster» [2]).

Missnöjet kom också och en ganska skarp polemik utkämpades på vers. Kort efter det att Bellmans dikt sett dagen, utgafs

1) Salvii Lärda Tidningar, 1757, n:r 95.
2) Bref om Åtskillige Ämnen, 1758, n:r 1.

»En flickas förswar emot tankar om flickors ostadighet». Skalden hade uppkastat frågan, hvari flickors dygd egentligen bestode. Här gafs nu svaret med tillbakavisande af de beskyllningar, han gjort. Skrift följde derefter på skrift. Det togs parti för och emot Bellmans mening. Öfverallt utgjorde hans lilla dikt det ämne, kring hvilket tankar och samtal vände sig. Sjelf tyckes han dock icke hafva blandat sig i striden. Den »Förklaring emot förswaret och det ytterligare swaret på tankar om flickors ostadighet», hvari skalden under Damons namn uppträder och försvarar sin skrift, har, som af de sista verserna framgår, en kvinna till författare [1]).

Af det uppseende dikten väckte, märkes för öfrigt också spår i den periodiska pressen. I »Bref om Åtskillige Ämnen» upptages så hela det första arket af en berättelse, hvari beskrifves, huru poemet mottogs i brefskrifvarens hemort. Det gjorde der ingen lycka bland det täcka könet, säges det: så snart det blef bekant, märktes ett allmänt missnöje och de sköna ropade öfverljudt på hämnd. »Det drögde icke eller länge — heter det vidare — innan en sammankomst blef utskrifwen, til hwilken Deputerade ifrån hela negden sig til et stort antal infunno, och hwarwid jag emot min wilja måste hålla Protocollet, emedan det war på et af mine Gods. Uppå denna sammankomst beswärade sig alla med en mun öfwer Författaren, som icke allenast afmålat kjönet utan åtskilnad med swarta färgor och fläckar, samt på sådant sätt sökt inbilla werlden,

---

1) De på vers skrifna kritiker, som med anledning af Bellmans dikt utkommo, voro: 1) En flickas förswar emot tanckar om flickors ostadighet. Stockholm. Tryckt uti Wildiska tryckeriet 1758. 2) Sanningens granskning så öfwer flickors ostadighet som emot det deröfwer gifna förswar. Stockholm. Tryckt uti Wildiska tryckeriet 1758. 3) Afmålning af en petit-Maitre till flickors förswar emot deras tadlare. Utgifwen på könets wägnar af Eva Palmberg. Stockholm, tryckt hos Peter J. Nyström. 4) Blindbockens wälde öfwer flickan, som obuden tagit sig an könets förswar. Stockholm, tryckt uti Wildiska tryckeriet 1758. 5) Ytterligare swar på skriften, kallad Tankar om flickors ostadighet. Stockholm, tryckt hos Lorentz Ludvig Grefing 1758. 6) Damons förklaring emot förswaret och det ytterligare swaret på tankar om flickors ostadighet. — O virtus, colui te ut rem ast tu nomen est inane. Brut. — Stockholm, tryckt uti Wildiska tryckeriet 1758. 7) Genljud mot ytterligare swar på skriften, Tankar om flickors ostadighet. Stockholm 1758.

at all dygd hos dem war utsläcknad, utan äfwen tadlat de oskyldigaste ting såsom grofwa fel: Ja några gingo så långt uti sin ifwer, at de om skriften utläto sig, at den innehölt ord utan tankar och tankar utan sammanhang, samt at innehållet icke ens swarade emot påskriften.»

Då de skönas ifver något saktat sig, sökte emellertid protokollföraren att något försona dem med diktens innehåll. Skalden hade säkerligen icke varit intagen af hat, då han skref, och för öfrigt vore han ju redan nog straffad genom de mot skriften utkomne kritiker.

»Men — säges det då — man föll mig härwid i talet med et alfwarligt förbud, at wid kjönets onåd icke få tillägga et enda ord til Författarens förswar. Det blef mig äfwen swarat, hwad de nämde Critiquerne beträffade, at, ehuru de tadlade med mera åtskilnad Mankjönets fel, det wackra kjönet dock icke därigenom kunde wara til freds stält, emedan de dels icke woro skrifne med nog urskillningsgåfwa, dels hade det fel, at i stället för att endast förswara deras kjön, och utmärka Författarens begångne felsteg, de uppå ett mindre artigt sätt angripit hela Mankjönet för at hämna sig på en enda, som gjordt sig förtjent deras ogunst, hwilket de höllo för obilligt, och i anseende hwartil alla sade sig icke wilja wara desse obudne Författarne af motskrifterne någon tack därföre skyldige.»

Efter detta tydliga svar på sitt välmenande försök, afstod brefskrifvaren från att söka stämma sina vänninor till försonlighet.

Det motstånd och den uppmuntran, Bellman sålunda under denna polemik fick röna, kunde ej annat än ytterligare sporra honom till poetisk verksamhet. Sånger af honom, merändels af andlig art, infördes också ofta i tidningarne och inleddes merändels med några erkännande ord. »Följande Gudliga Tankar öfwer Evangelium om Yttersta Domen — skrifves det så på ett ställe — förtjäna, at här införas»[1]). Bellman fortfor dessutom att skrifva

1) Salvii Lärda Tidningar 1760, n:r 93.

satirer och då hans dikt »Månan» lades under Dalins ögon, skall denne enligt skaldens egen uppgift icke hafva funnit mer än ett enda ord att rätta [1]).

Vid ungefär samma tid, Bellman sålunda började vinna uppmärksamhet och erkännande som författare, hade han fått anställning i statens tjenst. Snart var han extraordinarius i Riksens Ständers Bank [2]) och då några år senare afsked från denna befattning meddelats honom, blef han ej långt derefter på kommissarien Lissanders förord [3]) antagen i Manufacturkontoret. Slutligen hamnade han som bekant såsom sekreterare i Nummerlotteriet.

Men de mera prosaiska göromål, som i verken bort taga Bellmans tid i anspråk, hindrade icke utvecklandet af hans poetiska anlag. Lika flitigt, om ej flitigare än förut, skref han vers. Öfverallt strödde han omkring sig sina täcka tillfällighetsdikter och lät sin qvickhet spela. Än var det små älskliga kärleksqväden, som utgingo under hans namn, än besjöng han händelser, till hvilka han varit vittne eller hvari han sjelf deltagit. De rika skaldeanlagen utvecklade sig samtidigt allt mer och mer i bestämd riktning. De för Fredmanssången egendomliga dragen träda allt tydligare och tydligare fram. Bellman så att säga finner sig sjelf och en alltmer fulländad konst ger sin stämpel åt hans poesi.

Vi hafva härmed i vår framställning hunnit fram till midten af 1760-talet.

---

1) Se härom Bellman: Min Lefvernesbeskrifning. Saml. Skrifter.

2) En upplysning om hvad fullmägtige i banken tänkte om Bellmans poetiska begåfning, ger Björkman i sin bok, Bellmansforskning s. 84:

Kort efter det att skalden fått fast anställning i banken, hade han inlemnat en på vers skrifven nyårsönskan till sina förmän. Denna blef den $^{26}/_{1}$ 1760 uppläst för bankofullmäktige och desse funno däri »en god disposition till poesi». Åt Bellman gafs till uppmuntran 150 D. K. M.

3) Denne skaldens trogne vän och gynnare förklarade vid detta tillfälle — den 22 november 1764 — att Bellman »skall hafwa lagt god grund uti de oeconomiske studier och jämväl i öfrigt wara en skickelig yngling». Tidigare hade han yttrat om honom, att han kunde lemna honom godt loford för skicklighet och att han egde en särdeles naturlig qvickhet. Björkman, a. st. 90, 91. Svenska Autografsällskapets Tidskrift 1889.

Från denna tid börja källorna till historien om Bellmans skalderykte att flyta mera rikligt. Det blir något så när möjligt att följa utvecklingen deraf. Till en början reser det sig ett starkt motstånd mot skalden. Man förnekar väl icke uttryckligen hans snille, men hans visor anses snart för gudlösa och fräcka. Deras immoralitet synes obestridlig. Men så småningom ändrar sig stämningen. De sympatiska känslor, som redan förut funnos, blifva allt starkare. Oppositionen aftager. Skaldens rykte stiger. Och när hans lif nalkas slutet, höras protesterna mot hans diktning knappast längre — till det högsta som ett svagt mummel ur fjerran.

Att en diktning, sådan som den hvilken Bellman under 1760-talet började att öfva, skulle åtminstone till en början, innan den ännu fullt utvecklat sig, framkalla motstånd, är klart. Det kunde ej vara annorlunda.

Tiden var lättsinnig, det är sant. Men detta lättsinne spelade ännu mera på ytan och det var egentligen de högre klasserna, som omhuldade det och togo dess försvar. Folket i sin stora helhet deremot, borgare och bondestånd framför allt, höllo ännu fast vid gammal tro och sed. Det franska inflytandet hade ännu ej, huru mycket man än klagade deröfver, gjort sig så allmänt gällande som senare under Gustaf III:s regering. Men det vann alltmera insteg. Mången såg dess annalkande med bekymmer och det möttes också till en början af ett starkt motstånd. Detta riktar sig då helt naturligt också emot Bellman, i hvilken mången såg en målsman för den onda riktningen i tiden. Han parodierade ju bibeln. I sina visor gaf han ett öppet erkännande åt sinlighetens kraf och tycktes förakta de enklaste moraliska bud. Och så kom man snart derhän att man bedömde Fredmans Epistlars värde efter den moral, som de deri uppträdande personerna hyllade. Omdömet öfver dem kunde då svårligen blifva gynsamt. Ännu hade man i allmänhet icke höjt sig till någon högre syn på konsten. Den var blott och bart ett medel i moralens tjenst.

Men det fans också de som använde en annan måttstock för bedömandet af den Bellmanska diktens värde och som, äfven de, lätt stöttes bort från densamma.

Svårligen kan man ju tänka sig något, som mera stred mot tidens gällande litterära åsigter än Fredmans Epistlar och Sånger. Snillet fans der, men den vedertagna smaken stod icke att finna. Nästan i hvarje vers låg ett fel, som stred deremot. Denna l'art poétique, som ur diktens verld så småningom kommit att utestänga naturen, som gjort allt derinne lika regelrätt och stelt som trädgårdsmästarkonsten Versailles' parker med deras snörrätta gångar och klippta häckar — denna l'art poétique tycktes vara så godt som okänd för skalden. Eller också törhända föraktade han den. Beggedera måste förefalla lika motbjudande.

Det ena med det andra — oppositionen höjde hufvudet mot den Bellmanska dikten.

1767 märkes början dertill.

Immoraliteten och den gammaltestamentliga parodien är som en nagel i ögat på mången och i sin fromma ifver vänder man sig deremot. Detta år omtalas de Bellmanska visorna såsom »slagdängor». Den kvickhet, med hvilken de äro skrifna, är en sådan, »som en hungrig mage och slarfvig rock framalstra». Visorna äro »de uslaste i sig sjelf, men komna igång och firade ej allenast för deras liderliga infall, hwarwid sjelfwa den fräcka Messalina kunnat rodna, utan ock för grofwa begabberier af sjelfwa helgedomen: Adam och Eva, Moses och Aron, Noak och Amos, paradis och Sinai berg — och måste de arma barnen (som bedröfligast är och jag själf hört) under föräldrars och vänners skratt och apespel uplyfta sin späda röst til sådana styggelser».

1768 hör man samma klagomål upprepas.

Detta år utgafs i Stockholm en liten pigg tidning vid namn Posten. I denna finnas flera uttalanden, nedskrifna med tydlig hänsyftning på Bellman. Det klagas så i ett nummer öfver »den friheten som poeterne taga sig, at föreställa åtskillige saker efter egen fantasie», och dessa ställas vid sidan af »målare, som wåga

componera Historier, i synnerhet Bibliska, med så stor djerfhet efter Caprice». I det följande numret tar en annan insändare till orda mot de visor, som sjungas vid fester och i glada samqväm i hufvudstaden [1]).

»I kort begrep — heter det i denna artikel — skal jag berätta dig, huru man nu lefwer i Stockholm uti Calas. Man äter sig hel mätt, och då man är halffull, begynner man siunga wisor.

Den börjar, som har löjeligaste Wisan, och under sången continuerar man med Wisornas nedsköljande: Det är ett lustigt lefwerne, allenast icke Wisorna woro ogudaktiga: Ty man siunger utan försyn de profanaste wersar om både *Mose*, *Aron*, *Joseph* och flera stora Bibliska Män. Författarens infall borde icke löpa tullfria; men de som siunga ur samma Ton, borde blygas för sin lättsinnighet och galenskap. Och hwad skal man wäl säga om den, som har flera inbundna volumer deraf, deruti ingen Wisa, gammal eller ny, anständig eller oanständig, är utelemnad? I fordna tider söng man en Måltids-Psalm ... och jag tror at folket *då* woro altid så goda Christna som *nu:* Wanan, som ledsagas af Corruption, är altid en smittosam sjuka: Och Du må wara glad, som uti et ljuft sinnes lugn får nöta dina dagar i ro».

Vid samma tid som denna artikel lästes i Posten, förekommo äfven annorstädes antydningar om det missnöje, den Bellmanska dikten väckte på vissa håll. I »Nytt och Gammalt» för augusti månad 1768 är så infördt en »Anonymi Betänkande öfwer några i swang gående Wisor om de Hel. Patriarkerna». Att det är dikter af Bellman, som här afses, synes obestridligt. Märkvärdigt nog, har dock den moraliska ifvern icke totalt förblindat författaren: skaldens qvickhet erkännes. Den lilla uppsatsen, för öfrigt i all sin korthet betecknande nog, lyder:

»Här gå Wisor i swang, som föreställa de Heliga Patriarkernas dygder såsom odygder och tokerier, och deras fel såsom dygder: De afskrifwas och siungas så idkeligen och allmänt, at ock

1) Posten 1768, n:r 15, 16.

barn lära dem: De äro skrifne med smak; men en smak, som är god för den gamla Adam, och som smakar illa för den Himmelska. Det wore önskeligt, at deras auctor, som tycks wara qwick, upsöktes och blefwe af Consistorio tiltalt, underwist och öfwertygad, huru förargeliga hans snillefoster och upförande äro för Guds Barn, och huru skadeliga för Ungdomens tilwäxt uti en sann Gudsfruktan: Och om han icke kunde förmås, at bruka sin penna til Guds ära, at han åtminstone uphörde med förföriska dikter, och offenteligen återkallade de af dem han redan gjort, samt tilstode, at han farit wilse: Men om han det icke wille göra, borde han Fiscaliter anklagas och näpsas, samt Wisorna med Wite förbjudas och upbrännas.»

Att dessa förslag i all sin stränghet icke sattes i verkställighet, är naturligt. Dock kom törhända det sista alternativet till utförande i afseende på en Bellmansk visa.

Får man tro Eichhorn, var samma år nämligen »Gubben Noach», den så allmänt sjungna visan, »kallad att stå till rätta för Lunds Domkapitel». Den förekom i ett skillingstryck, deri äfven andra stycken voro intagna, och dömdes att »inlefreras» och brännas. Att det nu emellertid var »Gubben Noach», som dertill särskildt var vållande, är väl ej så säkert som Eichhorn vill göra troligt[1].

Under någon tid är det derpå — så tyckes det — tyst med oppositionen mot Bellman. Inom den dåtida tryckta eller handskrifna litteraturen förekommer, såvidt man vet, intet, som i denna sak skulle kunna upplysa. Och det tal, som ofta urartande till förtal gick från mun till mun, har ej lemnat några spår efter sig.

Från 1773 hafva vi emellertid åter ett bevis på det motstånd, med hvilket den Bellmanska dikten mottogs. En storm af ovilja bryter då lös mot skalden och en hans »gudlösa visa». Lågan, som legat och glödt under askan, fick näring och flammade upp.

I Göteborgstidningen Hwad Nytt? Hwad Nytt? lästes 1773 ett impromptu till Bellman eller, som han här kallas, »denne glade och lycklige skalden». Det hade till författare Olof Bergklint, hvars

1) Eichhorn, a. st. 71.

rykte som vitter författare just vid denna tid stod i sitt zenith. Den lilla dikten lydde:

Min Bellman, Phoebi son,
Lät jämt din glädje flyta.
Med dig vår Nord kan skryta
Af sin Anakreon.
Din Glädtighet och Snille
Har ej sin like fått,
Och oskuld äga ville
Dit hjertas lott.

Det var onekligen ett rikt beröm, som här kom skalden till del. För första gången helsades han med namnet Anakreon och hans snille förklarades ej ega sin like.

Samtidigt med denna Bergklints dikt infördes i samma tidning en liten vers af Bellman sjelf. Den var skrifven under ett åskväder till en vacker flicka, som lyckats lugna den förskrämde skalden.

Vid Jofurs blixt och dån, som skräck och fasa sprida,
När under stormars ras Han kastar och han slår,
Såg man en skrämd Poet tätt wid sin Skönas sida
Samt kyssa hännes hand och läsa . . .
Fast döden bitter är, när hjertat sönderbrister,
Tyks mig jag lycklig dött i Zephis täcka famn,
Båd' utan Medicus och Comminister,
Blott at hon wid min mull med tårar nämnt mit namn [1]).

För vår tid förefalla onekligen dessa versar ganska oskyldiga. Men den tiden såg man dem med andra ögon. De stilla i landet kände sig sårade i sina heligaste känslor. Den hedniska fräckhet och gudlöshet, som denna strof lade i dagen, måste näpsas. Och redan den 8 juli utöser också en insändare i Göteborgska Nyheter sin vredes skålar öfver den stackars skalden och hans lofsjungare.

Till en början omtalar insändaren i delvis ironisk ton, hvilka förhoppningar han gjorde sig om Bellman vid genomläsandet af

---

1) Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1773, n:r 148, 149.

Bergklints impromptu. Sedan skalden gjort ifrån sig sin opera »Fiskrarne», hvarmed man visste, att han nu sysselsatte sig, väntade han att få se honom uppträda såsom en andelig Anakreon, en sådan glädtig och liflig psalmist som Paul Gerhard.

»Men huru häpnade jag — fortsätter han — sedan jag wändt om bladet i Hwad Nytt? och läst et prof af wår quicke Belmans öfwer sjelfwa oskulden satta hjerta för Gud; et prof, som jag dock ser Herr Författaren til Hwad Nytt har hjerta at *kalla ett stycke rolighet*, ehuru i mit och hvilken annans sinne, som har icke aldeles trängt ur själen all gudsfruktans känsla, *ett stycke af ohyggelighet och Epicureisk fräckhet.* Jag förtiger, at en så beprisad oskuld, som Herr Belmans, icke gerna kan wara, som där står, *oändeligen bekymrad för åskan.* Men at efter den förskräckelsen hafwa skattat sig lyckelig, om man fått en bråd död i famn på en närwarande flicka, *utan att nyttja Medicus och nb. Comminister eller Prest* (som man ser meningen wara, fast Comminister är satt för rimmets skuld); det war, at aldeles utskämma Herr Bergklints witnesbörd. Prester kallas ju til de döende, at meddela tröst af Guds ord och den Heliga Nattwarden. Hwilken annan än en atheist kan nb. strax efter, at åskan förskräckt samwetet, och då Guds ande, som altid står för syndares dörr och klappar, måtte med en kallande röst anmält sig på hjertat, så blottställa de dyra nådemedlen för gäckerier? Sådane Poeter brösta sig af, at fördrifwa barbariet hos oss; och de införa däraf det ohyggeligaste och swartaste slaget, som man ock i Marocco skulle blygas wid. De brösta sig af wår Nådige Konungs höga approbation; men sannerligen den Herren kan tycka om sådan Epicureisme! Hans wakra Circulaire-Bref till Consistorierne, angående Gudsfruktan och förbätrade Seder, af den 24 Aug. 1772, skulle då waret blott en grimace, hwilket wore högst förgripeligt at tänka.

Nog wet jag, at jag får swar härpå, med så stickande equivoquer och åter missbrukade qwickheter, at Epicureerna göra härliga segerrop däröfwer. Men jag svarar icke annat, än med Gal. VI: 7 och 8»[1]).

---

1) Göteborgska Nyheter 1773 $^{31}/_{7}$, n:r 31.

Artikeln var undertecknad »P. K—n, Resande från Skara Stift». Då han förespådde, att han skulle få svar, bedrog han sig icke. Svar fick han, men det inneböll derför inga »stickande eqvivoquer» eller »missbrukade qwickheter» och ej heller var det — som insändaren väl snarast väntat — någon från det »Epicureiska lägret», som tog skaldens försvar. Det var ingen mindre än den gamle, allmänt aktade teol. doktorn och lektorn Johan Rosén, som sjelf mången gång lidit för sina uttalade åsigter. Han lade härvid sin frisinthet i dagen och, om han också ej till alla delar gillade Bellmans skaldskap, visade han dock huru orättvis den kritik var, som den lilla strofven i de Göteborgska Nyheterna fått uppbära. Hans svar lydde:

»Swar på Smittiska Nyheter, N:o 31.

Du blandar underligen ihop Gerhard och Belman, Psalmer och Operastycken, Prädikningar och Romaner. Käre Resande från Skara! pass på med Theologiska glosor, när du granskar en Svensk Anacreon. Jag förswarar ej heller wår, om och enär Han i Bibliska Historien upsöker sine Hjeltar; eller leker med andeliga Saker: hvarom en liten Aposiopesis witnar; som ock utgör all den del, jag i brefwet äger. Men käre P. K—n, jag canoniserar hwarken Medicus eller Comminister. Hwem har gifwet Dig låf, at göra människjor til annat än människjor? Wet utomdes, at Complimenter til Fruntimmer tagas, i wår galanta tid, sällan efter bokstafwen: så mycket alfwar, en Belman hade med at dö, wid sin skönas sida; så mycket skäl har du til dit Skriftemål. Käre Pharisee, gör ej hwar lustig Auctor, som förer et annat tungomål, än Dit, til Atheist, eller Epicuree, på stunden. Så följer ej heller af naturlig fasa för åskan, at man är det du tänker.

Dit bekymrade samwete fördrager ej heller Operor. Den som skrifwet Thetis och Pelee, blifwer utan twifwel, i dina ögon, en afgudadyrkare. Ty hwilken god Christen kan wäl nämna Jupiter? Höglärde Consequentiarie! Skal jag säga min mening? Om Du wränger den rätte Gudens ord, och förfalskar det, efter afsigter; om Du lärer den lärdom, som är människjobud, och bryter Guds

eget, med Din okärliga förtydning; är Du, med all andelig inbilskhet, werkeligen utan Gud, den Du med gerningarne nekar. Käre Tambour, förstör ej wåre Lekar! Jag wet, at Din öronhinna röres aldrig af de ljufligare toner.

Auctor til Hwad Nytt»[1]).

Emellertid infördes det lilla Bellmanska impromptut äfven i tvenne Stockholmstidningar: Dagligt Allehanda och Nya Allmänna Tidningar. I Stockholm som i Göteborg väckte det i vissa kretsar anstöt och såsom de missnöjdes talman framstod en viss magister Nymansson. Denne vände sig till stadens Consistorium och hemstälde huruvida ett sådant stycke som det i de båda ofvannämda tidningarne införda, i hvilket skalden drifvit gäck på religionens bekostnad, kunde lemnas opåtaldt. Consistorium anmälde då i sin ordning saken för Justitiekansleren och denne kallade Bellman och utgifvarne af de båda tidningarne inför sig. De senare fingo dervid mottaga »föreställningar för deras obetänksamma åtgärd at divulgera dessa anstötliga tankar» och Bellman sjelf blef på det allvarligaste antydt, att afhålla sig från allt, som kunde väcka förargelse.

Justitiekanslern hade härigenom visat hvad ställning han intog gentemot Bellman. Konsistoriet betygade honom också sin tacksamhet för hans välförhållande och då det ju kunde inträffa att »den förmente kloklingen» — som Bellman kallades — ånyo kunde försöka »at vilja begabba den högste Guden och allt hvad heligt hållas bör», anhöllo de, att dess förtjenta tilltal måtte androm till varnagel blifva kungjordt i tidningarne.

Slutligen föredrogs ärendet inför Kgl. Majestät. Justitiekanslerns åtgöranden godkändes.

Härmed slutades detta tragikomiska uppträde. Det var mycket väsen för ingenting, men denna tid, som berömde sig af sin frisinthet, såg ofta spöken på ljusan dag. Och det hela ger oss en klar inblick i de svårigheter, hvarmed Bellmans sångmö, så snart

---

1) Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1773, n:r 154.

hon gaf aldrig så litet fritt lopp åt sin ingifvelse, ännu vid början af Gustaf III:s regering hade att kämpa.

Emellertid fortforo angreppen. Så finner man i skrifter af helt annat innehåll någon gång instuckna ett eller annat sidohugg åt Bellman. I ett skämtsamt poem, kalladt »Sjötåget den 24 Sept. 1772», tryckt först i en senare tid, förekommer ett sådant angrepp. Författaren, som är okänd, kallas i Hwad Nytt? Hwad Nytt?[1]) »en bland wåra wittraste Swenska Skalder» och i dikten beskrifves hans färd

Från Stadens gamla torg, til sjön wid Westerås.

Sånggudinnan anropas i början af poemet och det heter:

Men, Sånggudinna! Du, med halmhatt på Dit hår,
Som med en proppad korg nu kring i marknan går,
Där du med ömkligt skrål på *Bellmans* wisor qwäder,
Och sjelf med klumsig fot i samma smutsen träder!
Gif åt min penna ljud! — —

I handligarne till målet om »Mina Tidsfördrif på Gäldstugan» har äfven ett yttrande om Bellmans visor insmugit sig. Kexél som på alla upptänkliga sätt sökte försvara denna sin bok, anförde bland annat i sin »Förklaring öfver Herr Actors påstående», hvilken upplästes den 21 maj 1777, att före honom författare i Sverige utgifvit skrifter fullt ut lika brottsliga som denna, men hvilka dock lemnats utan åtal. Bland dessa påpekade han också några af de visor, som hans vän Bellman författat, ehuru, som han sjelf säger utan afsigt att på något sätt skada. »Jag vill icke — förklarar Kexél — tala om den mängd af Visor, som ännu i dag tryckes, säljes på marknader och mångelstolar för 2 styfver och läses af den mäst talrika delen af Nationen: *Gubben Moses han var en karl, trots så bister, som nå'n i Sverige, Han slog taflorna uti bärge', säg mig då om han nyckter var?* Visorna om Gubben Noach, Joseph och Potiphars hustru, Ahasverus, Goliath i röda strumpor och värja, mot Kung David slungar en sten, Propheten Elisa, som åker till himla med två Änglar bak på chaisen etc. etc. etc..»

1) Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1777, 1 nov.

Då Kexél slutat sitt anförande, anmärkte hofauditören Platin, actor i målet, att sådana skrifter »wore af det aldra straffbaraste innehåll» [1]).

Något senare kallas Bellman — af Höppener — för »källare-acteur» och tydligtvis har denne härmed velat ge ett uttryck åt det förakt, han hyste ej blott för skalden utan också för hans visor [2]). Fredrik Axel v. Fersen, gallsprängd och missnöjd med allt, som på något sätt kunde gifva glans åt Gustaf III:s tidehvarf, gaf med förnämt förakt Bellmans diktning titel af »krogpoesi» och Fredmanssångaren sjelf räknade han för »poet och gyckelmakare bland det lägsta folket» [3]). En annan högtuppsatt man hade en tid förut fällt det betecknande yttrandet: »Quel dommage que le fond du sujet des vers de cet homme soit presque toujours bas et ignoble!» [4]).

Bättre bedömdes Bellman vid denna tid ej heller af den, som för efterverlden står som främste representanten för den franska smakriktningen i Sveriges vittra litteratur. För Kellgren, bildad i Voltaires skola, låg det i den Bellmanska sången något motbjudande. Sanningen visade sig der naken och det starkt sinliga elementet saknade sin vanliga förklädning. Af konstens tvång såg man ingenting till. Allt var frihet och det låg ett vårdslöst drag öfver det hela.

Anacreon hvar är ditt lof?
En annan stulit har din lyra,
Som rik i fylleri och yra,
Förtjusa lärt Priapi hof.

---

1) Kongl. Öfre Borgrättens handlingar och protocoller uti saken emellan hofauditören högacktad Johan Platin och ordonnateuren wid Kongl. Maj:ts Spectacler Olof Kexél . . . 1777, s. 29 och 31.

2) Björkman, a. st. 186.

3) Fersen, Hist. Skrifter IV, 55, 61.

4) Fr. Sparre i sin dagbok f. 1774. Se Odhner, Sveriges pol. hist. under Gustaf III:s regering, I, 601.

Skalden gaf sin tribut åt tiden: hänvisande på det moraliskt låga, som skildras i den Bellmanska dikten, söker han att väcka afsmak för denna hos sina läsare —

Hans muser sig på spinnhus nära,
Hans gracer ligga under kur,
Och uti Platskans jungfrubur
Han kärleksgudens språk fått lära [1]).

Angreppet gjorde på Bellman ett djupt intryck. Aldrig förr eller senare har han hörts klaga på sina vedersakare. Men den gången gaf han sin smärta luft och han sjöng, fast fromt och försynt som det låg i hans natur:

Att mina strängar spänna
Och mer på lutan slå,
Det vågar jag ej på:
En Kellgren hvässt sin penna
Mot mig i stad och hof...

Hade äfven estetiska skäl — som man har att antaga — gjort sig i viss mån gällande, då Kellgren fälde sitt orättvisa omdöme, var detta än mera fallet, när andra riktade sin kritik mot Bellman. Detta särskildt, då det var fråga om hans dramatiska författareverksamhet. Så skrifver t. ex. Oxenstierna till Bergklint, orolig för att skalden skulle i sin opera »Fiskrarne» införa något, som allt för mycket strede mot god smak: »Jag mins ej, om jag i mitt sista bad dig afråda honom uti sin opera: Fiskarena, at inblanda sin krog. Om jag detta ej gjordt, så ber jag dig nu därom» [2]). Fischerström, för hvilken Bellman visade sin opera kort efter det den blifvit färdig, skrifver i sin dagbok: »Bellmans opera, kallad Fiskarena, har varit färdig, men på mitt inrådande har han ändrat densamma. Den var för vidlyftig med ennyanta descriptioner» [3]).

Och som dessa dömde andra.

1) Kellgren i »Mina Löjen», första upplagan.

2) Bref från Oxenstierna till Bergklint $^{5}/_{9}$ 1773, välvilligt medd. af jur. stud. A. Bergklint.

3) Fischerströms dagbok 1774. Riksarkivet.

Storligen skulle man emellertid misstaga sig, om man med alla dessa samtida uttalanden för ögonen antoge, att den Bellmanska sången vid denna tid endast hade vedersakare. Fryxell låter visserligen påskina något sådant, men detta är, som vi snart skola se, föga öfverensstämmande med verkliga förhållandet.

Sedan den frejdade berättaren vidlyftigt ordat om Kellgrens anfall på Bellman, säger han: »Med någon afprutning på den ungdomliga och poetiska häftigheten, var troligen i början af 1770-talet den bildade svenska allmänhetens, åtminstone flertalets, omdöme öfver Bellman ungefär detsamma, som Kellgren uttalat». Härefter anför han såsom något slags bevis för riktigheten af sin mening, att tidens bättre skalder ej upptogo Bellman uti sina »kretsar» och att Fersen kallade hans diktning »krogpoesi». Han framhäfver dessutom, att Gjörwell yttrade sig med ovilja om dessa, som han kallade dem, »vällustiga visor», och att Bergklint och Oxenstierna tyckas hafva hyst »åtskilliga betänkligheter» [1]) .

Visserligen måste det medges, att Bellman hvarken då eller senare blef intagen i något af den tidens egentligen vittra samfund. Men hvad han, som gjorde narr af allt slags ordensväsende, skulle haft i Vitterlek eller Utile Dulci att göra, är svårt att förstå. Det skulle snarare varit att undra öfver, om han inträdt i något af dessa. »Hans sångmö — säger en af hans lefnadstecknare — var en annan än den akademiskt högtidliga, som då ännu oinskränkt herskade på den svenska parnassen; hennes lätta dansar, hennes skalkaktiga löje, hennes yrande svall af toner och blixtrande perlband af ord hörde ej hemma der» [2]). Det behöfver alls icke vara något bevis på samtidens förakt, att han ej tillhörde vissa litterära kotterier i hufvudstaden.

Att Fersen kallade Bellmans diktning »krogpoesi» visar endast hans och kanske hans närmaste omgifnings omdöme om skalden.

1) Fryxell, a. st. 180.

2) Eichhorn, a. st. 76.

Hvad Gjörwell, Bergklint och Oxenstierna angår, ställer sig emellertid saken annorlunda än Fryxell anser.

Det första om Bellman fälda omdöme af Gjörwell, som vi påträffat, återfinnes i Tidningar om Lärda Saker 1768. Detta år hade, som nämdt, skaldens öfversättning af Dufours Undervisning utkommit i ny upplaga. Det sätt, hvarpå denna verkstälts, vann den redan nu betydande publicistens bifall. Han kallade öfversättaren »den för sin qvickhet hos oss så bekante Hr Secret. Carl Mich. Bellman» [1]). Och 1773 införde han i Nya Allmänna Tidningar ett sångstycke af honom, dediceradt till Carl Stenborg och inspireradt af dennes ypperliga framställning af Pelées roll. »Häruppå, yttrade Gjörwell, alluderar sångstycket, författat af wår allmänt kände skald för den lätta och fria Poesien.» I samma tidning för följande år kallas Bellman »wår lycklige skald, som åt det svenska snillet gör så mycken heder» [2]). I »Adressen» 1775 — en annan af Gjörwells många publikationer — heter han »den muntre skalden» och på ett annat ställe »den i Skämtsamma Dikter så lyckelige Herr Bellman» [3]).

Af detta torde med tydlighet framgå, att Fryxell fullständigt misstog sig, då han förklarade, att Gjörwell vid början af 1770-talet yttrade sig med ovilja om Bellmans skaldeverksamhet. Talet om de »vällustiga visorna» tillhör en senare period af hans lif. Det återfinnes i ett bref till Hammarsköld 1808. För bedömmandet af Gjörwells uppfattning af Bellman vid den tid, som här är fråga om, torde det vara utan ringaste betydelse.

Lika orätt Fryxell hade, då han på detta sätt uttalade sig om Gjörwells förhållande till Bellman, lika orätt synes han också hafva, när han söker göra troligt, att Bergklint och Oxenstierna hyste »åtskilliga betänkligheter».

Den förstnämdes vers till Bellman är redan i det föregående anförd. Hvad hans egentliga mening om skalden var, torde deraf

1) Tidningar om Lärda Saker 1768 $^{14}/_{12}$.
2) Nya Allmänna Tidningar 1773 och 1774.
3) Adressen 1775, n:r 4. Se äfven samma tidning för följande år, n:r 61.

framgå. Fryxell, hvilken — som man knappt skulle trott — kände detta lilla impromptu, anför det också, men har olyckligtvis läst fel och förklarar, att Bergklint deri velat uttrycka den önskan, »att renare känslor måtte få plats i skaldens hjerta»[1]).

Märkvärdigt nog citerar äfven samme författare, ehuru i ett annat sammanhang, den hänförda skildring, Oxenstierna i sin dagbok gifvit af sitt första sammanträffande med skalden[2]). Mindre märkvärdigt synes det emellertid, att Fryxell, just då det gäller att uppvisa hvad samtiden tänkte om Bellman, underlät att hänleda uppmärksamheten härpå. Och dock äro de ord, som Oxenstierna egnar Bellman, sprungna ur hjertat och fulla af entusiasm. Oemotståndligt har han hänförts. Den förnäme gustavianen var ej så ensidig, som man sökt göra troligt.

På aftonen den 4 december 1769 träffade Oxenstierna för första gången Bellman. Nyss hemkommen, skrifver han om honom bl. a.: »Han sjunger sjelf ock spelar på Cittra. Hans gester, hans röst, hans spelning som äro oförlikneliga föröka ännu mera det nöjet man har af sjelfva versen som är alltid vacker, ock som innehåller tankar, ömsom löjliga, ömsom sublime, men altid nya, altid starka, altid oväntade, öfver hvilka man ej kan undgå att häpna, ock antingen komma utom sig af förundran eller af skratt». Under den påföljande natten kunde Oxenstierna icke »väl sofva», så starkt intryck hade Bellmans hela uppträdande gjort på honom och så uppfyldt var hans hufvud af de »löjliga saker», han sett och hört. Stundom brast han ut i ett öfverljudt gapskratt[3]).

Två dagar senare förnyade den unge ädlingen bekantskapen med Bellman. »Sedan jag hade arbetat hela dagen uti Deputationen, skrifver han, geck jag bort med Casseur Stjernhof att åter höra Bellman, ock fant mig där äfven så väl road som den första gången. Han är ett verkeligt snille, ett original i Poesie, som äger sitt eget värde olikt med alla andras. En pension gifven till den-

1) Fryxell, a. st. 177.
2) Sammastädes, 89.
3) Oxenstierna, Dagboksanteckningar, utg. genom G. Stjernström, 74, 75.

nas uppmuntran vore kanske äfvenså väl använde som visse andra summor gifne till en hop onyttige — — —»[1]).

Kort efter dessa sammanträffanden kom Oxenstierna till Wien. Förbindelsen emellan de båda skalderna fortfor icke dess mindre. Bellman sände Oxenstierna sina helsningar och mottog dennes tillbaka[2]). I sin dagbok prisar han Bellmans qvickhet och han gaf honom t. o. m., som vi sett, råd i fråga om hans skriftställareverksamhet — ett råd, visserligen ogillande, dock blott i ett enskildt fall.

Men utan att hafva något att stödja sig på, utkastade icke Fryxell ett påstående. I detta fall är det antagligen på ett bref från Oxenstierna till Bergklint, som han grundar sig. Den 4 januari 1773, då det var fråga om att utgifva vännen S. O. Tilas' skrifter, skref nemligen den förre: »Låt af hans Bellmanniana så litet inflyta som möjligt är. Om ej Supvisor äro som Anacreons, gifves intet i verlden mera insipide och mera otäckt»[3]).

Det kan möjligen synas som om detta yttrande talade för Fryxells åsigt. Enligt vår mening har det emellertid föga med Bellman att skaffa.

Den, som vore road af att göra hypoteser, skulle lätt med namnet Anakreon här kunna tänka sig ingen annan menad än Bellman sjelf. Han skulle också kunna finna ett stöd för sin mening deri, att Bergklint, Oxenstiernas nära vän, kort derefter offentligen nämde Bellman med detta namn. Men lemnar man dylika äfventyrliga tolkningar å sido, måste man medge, att skalden ej i det ofvan anförda är uttryckligen nämd. Med Bellmaniana kan ju svårligen afses något annat än de dikter, Tilas skref med de Bellmanska som förebild. Den sista punkten, generaliserande som den är, behöfver ej heller nödvändigtvis gälla Bellman. Det fälles så ofta allmänna omdömen, hvilkas sanning långt ifrån är menad som absolut.

1) Oxenstierna, a. st. 75.

2) Bref från Oxenstierna till Bergklint $^{5}/_{9}$ 1773: »Tacka Bellman för hans helsning».

3) De la Gardieska arkivet, XI, 238.

Det är — så synes det oss — blott och bart åt sitt missnöje med Tilas' bacchanaliska poesier, Oxenstierna i sitt bref velat ge ett uttryck. Och det faller sig för öfrigt svårt att med hvad man känner om Oxenstiernas förutgående och efterföljande förhållande till Bellman förlika den uppfattning, som enligt Fryxells mening[1]) skulle ligga i de anförda orden. Snarare är det väl dennes egna »betänkligheter», som i hans skildring framkallat Oxenstiernas.

Vi tro oss sålunda kunna påstå, att Oxenstierna lika litet som Gjörwell och Bergklint vid denna tid stöttes tillbaka från den Bellmanska dikten. Att den »bildade allmänhetens» omdöme för öfrigt ej i allo sammanstämde med Kellgrens, framgår af åtskilliga omständigheter.

Vid början af 1760-talet finna vi skalden i riksrådet grefve Gustaf Bondes hus. Han går der ut och in som en vän af familjen och då och då följer han med till hemmet på Hesselby. Han står på kamratlig fot med sonen, sedermera riksmarskalken Carl Bonde och andra af den tidens »jeunesse dorée». De uttala sin beundran för hans dikt och hans upptåg. En gång voro de samlade ute i Spånga prestgård: vinet gjorde skalden uppsluppen och med sina visor hade han sin omgifning att »skratta ochristligt» [2]).

Med den gamle statssekreteraren Klingenstierna stod äfven Bellman i umgänge. Den unge ädlingen Claës Ekeblad träffar honom i dennes hus. Under 1762 har han antecknat om ett tillfälle, då han der var samman med skalden: »Bellman åt med oss och lät oss höra sin ovanliga talang att efterlikna diverse djurs läten» [3]).

Vid sidan af dessa vittnesbörd om Bellman står ett annat af Daniel Tilas, den bekante heraldikern. Denne berättar 1767 om en bjudning i Stockholm, vid hvilken äfven Bellman var närvarande. Han yttrar dervid om honom, att han »kan imitera all slags musique med munnen, ända till orgor, och är eljest qwick af infall» — ett omdöme, hvars senare hälft, äfven får anses gälla hans poesi. Till denna bjud-

1) Atterbom och Wieselgren delade denna.

2) Riksmarskalken grefve C. Bondes memoarer. Det ofvanstående är godhetsfullt meddeladt af grefve Carl Trolle-Bonde.

3) Claës Ekeblads dagboksanteckningar. Kgl. Bibl.

ning var också en bekant rolighetsmakare, Leufstadius, inbjuden. Han och Bellman kände hvarandra blott till namn och renommé, ej till utseendet. »Leufstadius var — säger Tilas — straxt färdig med sin harpa och roade gästerne med sitt Bondeskratt, så at buken måtte remnat på dem, men ingenting löijligare, än at han nyttjade en hop Bellmans infall, dem han stundom ridiculerade, utan at han visste det Bellman stod mitt i högen i bland de andre. Bellman hade så när förlorat contenancen. Men Wärden sökte så obligera honom, at ock på sin façon roa gästerne, hvilket då Hr Politiegevaldigern märckte, blef han storögd och undrade hvem den Herren var. Bellman satte sig så för et Bord, grimacerade at stämma Orgor, trampade och intonerade, och sedan han fådt sine Thoner i ordning, spelte han up

Min fader han hade fem barn,
Alle voro de Canailler.
Fyra af dem hängde de i segelgarn,
Den femte blef Gevaldiger.

Herr Politiegevaldigern tog sin hatt, gick sin väg, och ville ej vidare veta af application»[1]).

Man kan tänka sig hvilket jubel Bellman skulle väcka vid tillfällen som detta. Och redan den omständigheten, att Leufstadius »ridiculerade» hans infall, bevisar huru populär och allmänt känd skalden redan då var.

Andra vittnesbörd bestyrka detsamma.

Om ett ordenskapitel, som Bellman höll på dagen ett år senare än det af Oxenstierna besökta, ger t. ex. C. F. Fredenheim i bref till sin fader, erkebiskop Mennander, en underrättelse, af hvars ton framgår, att han hörde till Bellmans beundrare: han omtalar deri Fader Berg såsom »immortaliserad i des visor»[2]). Ännu lifligare tilltalad var dåvarande hofkansleren friherre Fredrik Sparre. Om han också icke kunde godkänna det lif, Bellman lefde, och

1) Berättelsen tryckt hos Th. Ekelund, Förbisedda Blad ur vår Vitterhet, 20.

2) Brefvet (1770 11/12) benäget meddeladt af professor H. Schück. Den vid detta tillfälle föredragna bacchanaliska ordenshandlingen finnes i Bellmans Saml. Skrifter, ehuru der i något utvidgad form.

djupt beklagade, att de ämnen, han besjöng, nästan alltid voro låga och ovärdiga, hindrade detta honom dock ej att göra full rättvisa åt hans snille och konst. Hans ord böra läsas vid sidan af Oxenstiernas. Han skrifver i sin dagbok 1774: »C'est le Vadé de la Suède. Cet homme est né avec la verve poëtique... Il en débite des impromptus par milliers durant des heures, si l'on veut l'entendre... Il aurait pu aller jusqu'à devenir émule d'Anacréon dans ses compositions. Il lui échappe en effet sans le savoir lui-même des morceaux quelquefois qui eussent été dignes de ce fameux poëte des Grecs pour la finesse voluptueuse, le badinage léger et la vérité du tableau qu'ils renferment, et il y a des pièces de Bellman qui méritent tout à fait la perigraphe d'Horace: ut pictura poësis»[1]).

En flitig lofsjungare af Bellman vid denna tid, men som Fryxell totalt förbisett, var äfven tidningen Hwad Nytt? Hwad Nytt? i Göteborg. Den redigerades af lektor Rosén och efter dennes död 1773 af hans hustru. Den eller de korrespondenter, som från Stockholm inberättade nyheter, äro ej säkert kända. Man har gissat på bibliothekarien Simmingsköld. Antagligen voro de flera.

Egendomligt nog är det första yttrande, som i Hwad Nytt? Hwad Nytt? förekommer om Bellman, ett sådant, som man skulle väntat sig först långt senare. Det visar emellertid hvilket anseende Bellman såsom skald redan 1772 åtnjöt. »Den bekante Belman, heter det, skal nu, som förljudes, erhållet en behagelig pension».

Under året 1773 nämnes det den 1 mars, att Bellman sysselsätter sig med en opera comique. I ett följande nummer omtalas namnet derpå: »Fiskrarne (les Pecheurs)» och det tillägges af korrespondenten, som väl fått se något fragment af stycket: »Den blir ganska wacker.» Det följande året kallas Bellman »den qwicke Herr Secreteraren» och hans »lyckliga impromptu» vid af-

1) Se Odhner, a. st. I, 601.

täckningen af Gustaf I:s stod införes. Äfven »den wittre Herr Secreterarens Poëm öfver den 7 juli» får en plats i tidningen. 1775 omnämner korrespondenten »den i skämtsamma dikter så lycklige Herr Bellman» och med det följande året flyta underrättelserna om »denne glade skalden» allt rikligare och rikligare. Skålvers af honom till Gustaf III:s ära införas. De inledas med dessa ord: »Då wår Swenske Anacreon nyligen war uti Sälskap med några des Wänner, skref han dessa skålar, som röja på en gång des tänkesätt och des lätthet at skrifwa». I samma nummer kallas han »Sweriges muntre och lyckelige skald» och i ett följande prisas han såsom »den Skald, som bäst målar Naturen». Ur »Operan Fiskrarne, som samme lyckelige Skald, Secreteraren Bellman skrifwet», meddelas några arier — för öfrigt det enda af hela stycket, som nu finnes kvar. Äfven den mera allvarliga delen af Bellmans poesi uppmärksammas och vi finna en utgjutelse som denna: »Wi hafwe så ofta waret glade med wår Swenske Anacreon; låtom oss en gång med honom gråta och läsa detta rörande *Äreminne*, lemnat wid Fru Christina Elisabeth Lifsdahls grafwård, den 15 januarii, 1776».

Med året 1777 börjar tidningen att formligen öfversvämmas af Bellmanska dikter och skalden berömmes i alla möjliga tonarter. Hvem än korrespondenten må hafva varit, som en ifrig och hängifven beundrare af den store skalden framstår han här. Med den trognaste pietet har han bevarat hvarje dikt af honom, som han kommit öfver. Han har följt den maxim, han sjelf uttalat: »De minsta stycken af wår qwicke Skald, Herr Hofsecreteraren Bellman, förtjena at gömmas och förwaras ifrån wanskligheteus wåld». Det har också lyckats honom att rädda mycket, som annars skulle hafva gått förloradt.

I ej mindre än 21 olika nummer af denna årgång finnes Bellman omtalad och dikter införda af honom. Han förklaras skrifva »med lika framgång uti alla ämnen» och kallas den »oförlikneligen». Om hans verser säges det, att de utmärka sjelfve sin författare, »utan at han behöfwer namngifwas». Det heter om honom, att han

»i skämtsamma wersar är ej mindre lyckelig, än i de höga och philosophiska ämnen». Hans naturskildringar berömmas och bland hans allvarligare qväden finnas de, som kallas »oändeligen täcka». När korrespondenten anfört ett litet stycke, Bellman skrifvit till en sin vän, som stod i begrepp att gifta sig, utbrister han: »Kan något wackrare målas än detta? Det är wår Bellman just förbehållet, at på sådant sätt skrifwa.»

Att dessa loford och tankar om Bellman också i hufvudsak voro den Göteborgska allmänhetens, kan tagas för gifvet. De hafva icke blifvit motsagda, hvilket de i annat fall säkert skulle hafva blifvit, och då Stockholmskorrespondenten engång infört Bellmans grafskrift öfver sin moder ej i sin helhet utan i stympadt skick, uppträder en insändare i ett af de följande numren och skrifver: »I n:r 115 och 116 af Edra Tidningar har Ni infördt et af wår Swenske Anacreon, öfwer sin Moders dödliga frånfälle, författadt, men til hälften stympadt Sorge-qwäde; hwilket är en werkelig förlust för Almänheten. Jag tror mig därföre göra både Eder och det allmänna en tjenst, då jag det helt och hållet öfwersänder, i hopp at det på lika sätt, af Eder, på en gång utgifwes» [1]).

Bland dem, som redan nu hyllade Bellman och förstodo att uppskatta det ovanliga i hans konst, har man också att räkna Gustaf III sjelf. Den snillrike konungen kunde svårligen undgå att uppmärksamma skalden och skänka honom sitt bifall. Redan tidigt hade Bellman stämt sin lyra till hans lof och i de varmaste toner gifvit sin beundran för revolutionen luft. Mången gång hade det lyckats honom att, som hans hustru sedermera något patetiskt uttryckte det, »skingra de moln, som tacklösa mödor hvälfva öfver konungars ögonbryn», och det hade skett utan att sången derför urartade till smicker.

År 1772 hade Bellman för första gången gjort ansökan om att få utgifva sina poetiska arbeten, men något svar på denna hade aldrig hörts af. Följande år hade han åter uppvaktat kansli-

1) Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1772—1777, passim.

kollegium — denna gång för att erhålla tillstånd att utge »Fredmans 100 Epistlar». Föga hjelpte det, att han åberopade sig derpå, att han gjorde denna anhållan »på hög befallning i anseende till allmänhetens åstundan» — något privilegium gafs ej. Törhända fruktade man de röster, som stödjande sig på sedlighet och religion skulle kalla oppositionen till lif, om ett sådant erhölls.

Två gånger hade Bellman alltså misslyckats med sina ansökningar. Han beslöt nu att vända sig direkt till konungen. »Jag har — skref han ej utan en viss sjelfkänsla — i comique smak författat et Poetiskt och Musicaliskt Arbete, kalladt Fredmans 100 Epistlar. Allmänheten har hugnat mig med sitt bifall och sedan det på holländska språket till en del blifvit öfversatt hafva landsmän och vänner öfvertalt mig ofvan nämda arbete till trycket befordra, behörigen öfversedt, ändradt och förbättradt att deraf i mina poetiska omständigheter draga någon förmån.» Kgl. Maj:t gaf utan censors föregående hörande i nåder sitt bifall till ansökningen. Trotsande meningarne i sitt kansli och annorstädes i landet, erkände han snillet och skänkte det sin uppmuntran. Och det är väl att märka, att om han också ej var — som Atterbom påstår — »bland landets män af snille och smak *den förste,* som dristade offentligen bekänna sin njutning af Bellmans dikter», han dock var *en* af dem, som tidigast gjorde det.

Bellman visste nu hvart han hade att vända sig, då det gälde en begäran. När han 1775 sökte sekreterarebefattningen i Nummerlotteriet, inlemnade han också en supplique till Gustaf III. Det var då som denne skref sitt bekanta bref till friherrinnan Stierngranat, i hvilket han kallade skalden »le fameux Bellman, autrement dit l'Anacréon de la Suède». Han rekommenderade honom till sysslans erhållande och bad henne härvidlag hos sin man söka uträtta hvad hon förmådde. »Vous savez que j'ais toujours aimé les poëtes, et surtout les poëtes suédois. Vous savez que ces messieurs sont toujours pauvres, et qu'ils demandent toujours des secours. Vous savez aussi que leur verve n'est heureuse et fertile qu'autant que leur bourse est remplie».

Bellman fick sysslan genom den mäktige förespråkare, hans sånger förvärfvat honom. Och efteråt som förut visade konungen samma välvilja emot honom. I slottet gick han ut och in och till Gustaf III:s aftoncirklar var han en af de få ofrälse, som hade tillträde [1]).

Vi se sålunda, att den s. k. »bildade allmänhetens» omdöme ej uteslutande utföll till Bellmans nackdel. Uttalade emellertid denna äfven sin förkastelsedom öfver de ämnen, skalden i sina sånger besjöng, mottogos dessa deremot alltid med oblandad beundran i samhällets lägre lager. De talrika vistrycken bestyrka detta. Ur samtida vittnesbörd och anekdoter framgår det äfven. Hvad de senares absoluta sanning angår, kan den ju visserligen understundom vara omtvistlig, och de hafva funnits, som påstått, att snart sagdt ingen enda sådan tål en närmare granskning. Att detta emellertid icke är fallet, är bevisligt. Vi hafva redan sett ett exempel derpå i den af Tilas gjorda anteckningen. Och i hufvudsak torde de flesta sägner, som berättas om skalden, vara sanna, helst då de såsom några af dem föreligga i flera särskilda, med hvarandra öfverensstämmande redaktioner. I hvarje fall ge dessa berättelser ett lefvande uttryck för den allmänna uppfattningen af Bellman, sådan denna gestaltade sig under hans lif och den derefter närmast följande tiden. En sådan som den bekanta historien om Ulla Winblad och klädmäklerskan är bland dessa typisk. Den visar Bellmans rykte.

Det är en folkstämning, som i denna bryter fram: Bellman är redan vid slutet af 1770-talet blifven den populäre folksångaren med dennes vidsträckta åhörarekrets och rykte.

---

1) Se bl. a. härom: Odhner, a. st. I, 405.

II.

Det har af det föregående framgått, att Bellman i synnerhet vid början af sin författarebana möttes af ett starkt motstånd. Det bifall, han samtidigt vann, var ej tillräckligt att bringa det till tystnad. Det hade framgått ur tidens allmänna åskådning och denna kunde ej i en handvändning vexla. Äfven efter 1770-talets slut, då en länge förberedd ändring härutinnan eger rum, kvarlefver dock på sina ställen motvilligheten mot skalden.

Den moraliska indignationen spåras ännu. Det talas sålunda om att sedlighet och anständighet få ge vika för ett lustigt påfund [1]) och det säges att Bellman tyckes hålla t. o. m. smutsiga och pöbelaktiga infall för poetiska licentier [2]). Man stöter sig på att den goda smaken allt för litet kommer till sin rätt. »Herr Bellman — heter det på ett ställe — ist nicht ganz ohne Talente, aber gänzlich ohne Geschmack» [3]). Att blanda det stora med det lilla, allvaret med löjet, var heller icke något, som öfverensstämde med de fordringar, samtiden satte på en verklig skald, och det var också hvad man stämplade såsom fel hos Bellman [4]). Ett uttryck åt den ovilliga stämningen gaf utgifvaren af Svenska Parnassen, som annars visste att uppskatta Bellman, då han lät dennes täcka och intagande dikt »till Drottningen om morgonen den 22 julii 1779» vid dess införande i tidskriften åtföljas af denna ursäkt: »Jag söker flere slags läsares nöje. Flere slags snillen måste därtil bidraga. Jag har skyndat mig at nytja denna kärkomna tribut af Hr Hofsecreteraren *Bellman*, och i visst afseende felat emot ordningen. Men omväxling är min hufvudregel, och min ursäkt» [5]).

1) Kragh Höst, Forsøg til en Udsigt over de skiønne Videnskabers Skiæbne i Sverige, 1794.

2) Neue Bibl. der schönen Wissenschaften. Band 49. Artikeln häri liksom i Goth. Gelehrte Zeitung, 1791, torde vara skrifven af en svensk.

3) Sammastädes.

4) Goth. Gelehrte Zeit. 1791.

5) Svenska Parnassen 1784, s. 187.

Äfven Bellmans dramatiska diktning vann nu som under föregående period icke synnerligt bifall. Liksom »Fiskrarne» på sitt håll med stränghet bedömts, så skedde nu äfven t. ex. med divertissementet: »Den ärorika dagen.»

Denna pjes hade af Bellman 1789 inlemnats till Dramatiska Teatern. Det heter med afseende härpå i en berättelse af A. N. Clewberg: »Att fira åminnelsen af d. 17 Julii förledit år var ett Divertissement ingifvit af Bellman, som endast tjenar att bevisa denna quicka författares oskickelighet för Theatern» [1]. Det blef också genast efter uppläsandet förkastadt [2].

Men huru det än härmed var — efter 1770-talets slut är dock motståndet mot Bellman i ständigt försvinnande. Det går i litteraturen fram endast som en svag underström. Den egentliga strömfåran har en motsatt riktning och växer i styrka. Detta är lätt förklarligt.

Ju mera århundradet skred fram, desto mindre skarpt framträdde den moraliska synpunkten i lifvet som i konsten. Det lättsinne, om hvilket förut är taladt, gjorde sig alltmera gällande. Det var från Paris tonen angafs i Gustaf III:s Stockholm. Nya seder och oseder importerades från kontinenten. Lyx och yppigt

1) Se »Berättelse om de Kongl. Spectaclerne under Junii och Julii månader 1789», tryckt i Bref rörande Theatern under Gustaf III, utg. af Eugène Lewenhaupt, 80.

2) Lewenhaupt, a. st., 81. Det sätt, hvarpå detta skedde, var dock långt ifrån mönstergilt. Härom läses följande i den ofvan citerade »Berättelsen»: »Sedan denna [Den ärorika dagen] under tystnad blifvit upläst, och med all möjelig upmärksamhet afhörd, togo några udda och jämt på räckknapparne om piecen borde antagas, andre räknade ja och nej på fingrarne, och emedan man började med ja och fingrarnes antal fants vara jämt, kunde ej piecen annat än vara odugelig. Fru Marcadet voterade nej, af den goda grund att piecen vore elak; Fru Hæffner ja, af det skäl att alla andra förkastade den. Debroën, protecteur af både auctorn och piecen, gaf sig all möda i verlden att få den antagen. Han hade ock kanske gått därmed i land, om ej ett nytt hinder yppats, som ingen kunde häfva eller se förut. Peruquemakaren Goetz anmälte, att emedan han hördt i den nya piecen fordras en stor peruque, och den enda därtil tjenliga, ifrån hans gesäller blifvit confisquerad af policen, såg han aldeles ingen möjelighet huru piecen kunde upföras. Hans inkast togs i öfvervägande och emedan peruquen verkeligen fants var hufvudpersonen i piecen, stadnade man i det beslut att icke antaga densamma.»

lefnadssätt vunno alltmera insteg. Upplysningstidens radikala filosofi, rococons slippriga salongslitteratur utgjorde tidens älsklingslektyr. Den äldre generationens afsmak för framställningen af det moraliskt dåliga inom litteraturen förnams mindre. Blicken blef fördomsfriare, skönhetssinnet vidgadt. En mera realistisk uppfattning af konsten gjorde sig gällande.

Bellmans skaldskap hade nu dessutom nått sin höjdpunkt, Fredmanssången, dess toner och ord, sin fulländning. Den egendomliga verld, hon rymde, med dess löjen och glädje, dess tårar och vemod, var danad. Skaldens lågande fantasi hade frammanat denna yra mängd af bacchantiska figurer, gripna ur lifvet omkring honom, som vi än i dag beundra. Han hade förstått att ge dessa förfallna och afsigkomna varelser, dessa nymfer och krogkunder, som tillbringa den ena dagen efter den andra i sorglös njutning af det närvarande, en dramatiskt lefvande, karakteristisk tillvaro i sin diktning. Och denna diktning gjorde från början till slut intryck af verklighet, men på samma gång låg det dock också något högre och »ideelt» deri. Det berodde på skaldens egendomliga sätt att se den verld, han skildrade. I dithyrambisk hänförelse omdiktade han den. Det var med humoristens öfverseende kärlek han omfattade dess svagheter och en lefvande känsla genomströmmade hvarje hans ord. Han var som medveten af uselheten, men han svängde icke derför gisslet öfver den: han mängde endast en mild ironi in i framställningen och gaf henne gerna parodisk form. Kring det hela lade han så som ram den svenska naturen i all dess skönhet. Der var doft, färg och klang från skog och sjö, berg och dal och en nordisk sommarhimmel hvälfde sig deröfver.

En diktning som denna, så rik och djup, måste göra intryck öfverallt, der ej partiyran förblindade eller sinnena voro slutna för poesiens skönhet. Buret af tidsandan, växte nu också det beundrande bifall, som Bellman redan förut rönt, nästan till enstämmighet. I allt vidare kretsar blef hans sång känd. Hans visor sjöngos i Finlands obygder som i Vermlands: de flögo, såsom en samtida vittnar, allt som de föddes, kring landet och föredrogos i

alla muntra samkväm, på vägar och stigar, af både »bättre folk och pack» [1]), eller som en annan uttryckte det: »af den större delen af nationen» [2]).

Redan i det föregående hafva vi funnit en tidning, som flitigt sysslade med hvad som angick Bellman. Äfven nu finner man honom då och då omtalad i Hwad Nytt? Hwad Nytt? Nu som förut kallas han »wår lyckelige skald» och med nöje inför man de af honom författade stycken, som man kommer öfver. I en derstädes aftryckt liten dikt omnämnes han också och det på ett sätt, som visar den popularitet, hans visor åtnjöto. Dikten kallas »Valborgsmessoafton» och det heter deri om »Pindens wittra folk»:

Re'n ha de trampat dit, der Gudens tempel är:
Man måste hwila sig: nu stadnar hopen här.
I skygd af täta löf, som Templets förgård stänga,
Der kring de glesa träd sig späda rankor slänga,
Man qwäder Bacchi låf, ur *Bellmans* bästa ton,
Med ögat på dess bild och hjertat wid dess thron [3]).

Liksom Hwad Nytt? Hwad Nytt? ger den samtida oppositionspressen skalden sin odelade hyllning. Typiskt för denna får väl major Lunds beryktade blad, »Wälsignade Tryckfriheten» anses. Dikter af Bellman införas deri ofta — »det är en målning af Hogarth», heter det om en af dem [4]) — och anspelningar på hans visor förekomma. Han kallas »qwick och snillrik», »en så originel Författare, som aldrig behöfver låna utan af naturen» [5]) och när han efter sitt giftermål låtit sin lyra tystna för en tid, gaf sig den popularitet, han åtnjöt, i tidningen ett lifligt uttryck. Man klagade öfver »wår Anacreons tystnad» och dessa verser infördes:

1) Knut Liljebjörn, Hågkomster af fordna dagars tänkesätt, seder och bruk i min födelseort, 9.

2) Kexél.

3) Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1778, n:r 167. Se äfven 1783, n:r 111, 112.

4) Wälsignade Tryckfriheten, 1782, n:r 78.

5) Sammastädes, 1782, n:r 69, 57.

Sörj, Bacchi Sällskap! Sörj en Hjelte,
Som Kärleks-Guden nederlagt;
Han war för swag at spänna bälte
Emot en högre Guda-magt —
Förkrossa nu den Bischoffskalken,
Som tömdes ut i fjolleri!
Se! Hymen, denne lille Skalken,
Som qwäft hans muntra Poesi.

Du Movitz! som han funnit wärdig
At blanda i sin wåta Sång,
Du synes uti fyllan färdig,
At gråta strömmar denna gång;
Jag ser du med et krus i handen,
Wil dränka denna din förtret;
Jag ser du slita wil de banden,
Som Hymen lagt på wår Poet...

Du ifras Movitz! för den ära,
At få behålla wår Homere;
Men hör man up at dig beswära,
Jag tror han aldrig rimmar mer;
Slå i och börja åter supa,
At dränka saknan af en wän;
Ty eljest kan din torra strupa
Af sådan oro gro igen.

Apollo sjelf, hwars fina öra
Blef retadt af hans lutas klang,
Är ond at längre ej få höra
En virtuos af denna rang, —
Nu får han endast Astrild wörda,
Och lefwa nykter, säll och glad,
Nu får han utan afund skörda,
De honom wäxta lagerblad.

Dock återkom och fatta Lyran,
Anacreon! du glädjens wän!
Sjung win och kärlek uti yran,
Och roa bröderna igen!

Må de engång den nectar smaka,
Som lagas af din wana hand;
War alla nätter hos en maka;
Men dagen war hos dem ibland [1]).

Den som icke hade »Wälsignade Tryckfriheten», läste dessa verser i afskrifter, hvilka flögo landet rundt. Och var Bellmans eget namn icke utsatt, det behöfdes ej heller. Han var sedan länge, som det hette i »Mina Tidsfördrif» för föregående år, »en känd Poët» [2]). Hvem som menades med Anakreon visste alla, och Movitz, denne skaldens »wän», var för ingen en okänd storhet.

Bland andra periodiska skrifter, som egnade Bellman sin uppmärksamhet, var också, såsom redan nämdt, »Svenska Parnassen». Den utkom åren 1784—1786. »Bacchi Tempel», som utgafs 1783 och enligt Bellmans eget yttrande af allmänheten mycket välvilligt mottogs, erhöll redan i tidskriftens första häfte en förmånlig recension. »Detta fullkomligen Bacchanaliska arbete — heter det deri — uplyst med tjenliga kopparstick af Herrarna Martin, är fullt af de qvicka, träffande och naiva drag, som utmärka Författarens almänt bekanta Visor» [3]).

»Bacchi Handbiblioteque», i hvars första del Kexél inrymt »Handlingar rörande Bacchi concurs», omnämnes äfven välvilligt i »Svenska Parnassen». Det säges t. o. m., att dessa förtjenade att i månadsskriften upptagas. »Författaren upgifves, och man känner äfven straxt igen vår Svenske Anacreon.» De 8 handlingarne uppräknas derpå och för att genom denna torra uppräkning ej afskräcka läsaren, meddelas »Bacchi Bouppteckning». Beklagande tillägges det till slut, att man ej kunnat bifoga melodien, »oskiljaktig från denne Skaldens poesier, som merändels äro verkeliga qväden» [4]).

Ett sådant ser utgifvaren tydligen i Bellmans bekanta »Aftonqväde». Det införes i en äldre redaktion — vida skild från

1) Wälsignade Tryckfriheten 1781, n:r 20.
2) Mina Tidsfördrif 1780, 1:sta flocken, 20.
3) Svenska Parnassen 1784, 31.
4) Sammastädes 1784, 318—320.

den, hvari stycket nu förekommer — och om dess författare säges det, att han är »ett snille, hvars egna manér at måla Naturen lätt förråder sig»[1]).

»Svenska Parnassen» står i det hela taget som en den rätttrogna smakens representant. Redan innan den begynte utges, hade man emellertid i Stockholms-Posten, klassicitetens främsta organ inom pressen, sett berömmande uttalanden om Bellman och hans diktning. Det var 1778 i oktober dess första nummer utkommit. Det följande året läses deri en artikel, hvari Bellman förekommer omnämd. Kellgrens fina penna spåras väl icke i denna, men i stället har man att betrakta uppsatsen såsom ett uttryck för hvad någon eller några af tidningens läsare tänkte. Möjligen är Lidner författaren.

Det förtäljes i den lilla berättelse, hvarom här är fråga, att en ej mindre för sin yppighet och sitt slöseri än för sin skönhet bekant »Opera-Hjeltinna» en afton tillstälde en stor fest. De glada gästerna voro redan samlade, från ljuskronor och lampetter strålade ett glindrande sken och på bordet stodo de kostbaraste rätter och de utvaldaste viner. Just som den »wackra, ottkantiga silfwerservicen» frambars, inträdde emellertid en bister polisgevaldiger i sällskapet. Denna oväntade tilldragelse föranleder nu berättaren till följande utrop: »Hogardt! Bellman! Hämnen den förolämpade menskligheten! Eder tilhör at förewiga bland alla tilkommande släkter minnet af en händelse, hwars like man aldrig skolat förmoda i det adertonde Seculum . . .»[2]).

Bellman och Hogarth sidoställas alltså här, ett förhållande, som ofta upprepar sig. I sjelfva verket låg också jemförelsen ganska nära till hands för skaldens samtid, och man vet, att Bellman sjelf kände sig hedrad af densamma. En annan fråga är emellertid den, om Bellman verkligen skulle med fördel hafva kunnat teckna en scen sådan som den ofvan beskrifna.

1) Svenska Parnassen 1784, 249.

2) Stockholms-Posten 1779, n:r 114.

I Stockholms-Postens närmast följande årgångar nämnes Bellman då och då. Så kallas han på ett ställe, när en dikt af honom meddelas, »wår lyckelige och wittre skald» och på ett annat gifves honom ett liknande epitet[1].

Ett bevis på huru allmänt känd hans diktning var, får man vidare af en artikel i 1782 års årgång. En friareannons infördes i tidningen och kort derefter kom svar derpå från en ung flicka. Det heter bl. a. deri: »Jag är halfkär i ert portrait, men hvad båtar det? Jag heter Ulla, ack, du förhateliga namn, som straxt gör mitt hopp om intet!»[2]) Den giftaslystne mannen skref med anledning häraf: »Förlåt jag skrattar, ha, ha, ha — heter Ulla, och tror sig likväl kunna vinna något hos mig — — —. Men Mamsell torde vilja veta hvarföre jag just är en så stor hatare af hennes namn; men förlåt mig, jag ber så mycket, ty jag har aldrig antagit det för något axiom, eller nekat möjligheten at det icke kan finnas dygdiga Ullor här och där i buskarne — — — Mamsell har mycket rätt deruti, och det är all obillighet i verlden at den oskyldiga ska lida med den skyldiga, men at likväl ofta så sker, finner man beklagligen» [3]).

År 1785 innehåller Stockholms-Posten sin första recension öfver ett arbete af Bellman. Det är det redan omtalade »Bacchi Handbibliotheque», som då granskas, och Bellman prisas i ampla ordalag. Det säges sålunda, att »Ceremoniellet vid Parentationsacten i Riddarkapitlet af de två förgylte svinen öfver Brännvinsbrännaren Lundholm» är »et det mäst originala och til äfwentyrs, i sit slag, ypperligaste Skaldestycke af wår Swenske Anacreon». För att gifva någon idée om »detta öfweralt lekande och qwicka» poëm, införes derefter i tidningen en och annan strof deraf[4]).

Med året 1790 inträdde Stockholms-Posten i ett nytt skede af sin historia. Planen för tidningen blef då till stor del förändrad.

---

1) Stockholms-Posten 1780, n:r 129. 1783, n:r 168.

2) Sammastädes 1782, n:r 117.

3) Sammastädes 1782, n:r 131.

4) Sammastädes 1785, n:r 271.

Bl. a. fingo recensioner och kritiker en mera framstående plats än förut. Hade tidningen ditintills varit ett språkrör för publiken, blef nu deremot ej allt infördt, som lemnades redaktionen i händer. Redaktörerna förbehöllo sig rätten att återlemna hvad som ej öfverensstämde med deras åsigter. Tidningens uttalanden i vittra frågor kunna också hädanefter betraktas som ett uttryck för Kellgrens egen uppfattning.

Innan vi gå vidare i vår framställning af Stockholms-Postens förhållande till Bellman, är det emellertid nödvändigt att uppmärksamma en händelse af stor vigt för ett rätt uppskattande af samtidens ställning till honom. 1790 utkommo Fredmans Epistlar. Kellgren, som på 1770-talet så hårdt uttalat sig om Bellman, skref företalet.

En förändring, i allt till det bättre, hade också på de senare åren försiggått i hela hans åskådningssätt. Ensidigheten var borta, vyerna vidgade och hans öga öppnadt för all slags skönhet inom naturen som konsten. Han hade skrifvit: »Rosen eger ej granens höjd, icke heller granen blommans behag. Hvilken vågar Ni väl fördömma?» Och tillämpande detta på konsten fortsatte han: »Huru falsk, hur skadelig är då ej den fördom, att i hvarje slags Vitterhet blott framställa ett mönster, blott gilla ett sätt, och förkasta alla öfriga» [1]). På snillet ville han ej mera veta af boja eller yttre tvång. Han strök strofven mot Bellman i »Mina Löjen», då dessa utkommo i tryck [2]).

Det företal, han nu skref till Fredmans Epistlar, bekräftar blott ytterligare det ofvan sagda. Den uppfattning, han förut lagt i dagen, är som bortblåst. Det är här den opartiske kritikern, som

1) Kellgren, Om Skadan af en uteslutande Smak. Saml. Skrifter.

2) Kellgrens förändrade uppfattning af Bellman motiveras af Fryxell (a. st. 182) på följande sätt: »Till följe af denna tidsriktning [framkallad af det franska lättsinnet] började nämligen några skriftställare att stundom egna sina snillen och pennor åt föremål af mindre sedlig art; och detta blef händelsen också med Kellgren. Denne, hvars ungdomskänsla häftigt upprest sig mot en dylik vitterhet, blef dock under vistelsen i Stockholm snart lockad att sjelf till sådana tänkesätt öfvergå... Till följe af sådana tänkesätt åtog han sig ock 1790 att skrifva ett lofordande företal till Fredmans Epistlar».

lugnt och sansadt sätter sig till doms. Fängslad af det verks skönhet, han har att dömma, ger han sin beundran fritt lopp.

Och det är en fin uppfattning af Bellman, som Kellgren röjer i sitt Företal. För honom står Bellman som den store improvisatorn. Hans sånger äro »alstrade i en stormande glädjes hvirfvel», äro ögonblicksskapelser, tjusningsutbrott, foster af en sann ingifvelse, hvilka »helgjutne frambrustit ur en lågande bildnings sköte». Och han framhäfver som en den största förtjenst, att musiken så smält samman med orden till ett skönt harmoniskt helt, »att man föga kan se, hvilken mest skulle sakna den andra för sin fullkomlighet: verserna, att rätt fattas, eller musiken, att rätt höras».

Det var ögonblickets ingifvelse, som alstrat dessa sånger. Just derför har man enligt Kellgrens åsigt ingen rätt, att anse dem som »författade, att pröfva dem efter verskonstens allmänna lagar», ej rätt att säga: »detta är fel mot språket, smaken . . .» Den som har ynglingens hjerta och skaldens känsla ser i dessa fel snilledrag.

Att dömma dikter sådana som dessa ur den blotta moralens synpunkt är enligt Kellgren med hans friare uppfattning förkastligt: oanständigheten beror alltid mindre på det ämnes beskaffenhet, som i dikten behandlas, än på det sätt, hvarpå framställningen sker.

De förtjenster, som allmänt tillskrefvos Bellman, hade gjort, att han blifvit kallad den svenske Anakreon. Kellgren anser denna jemförelse origtig. Begge hade de väl sjungit om samma ämnen, men hvilken skilnad i sättet, hvarpå detta skett! »Den ene öm, ljuflig, intagande, fin; den andre yr, häftig, förvånande, rik. Att jemföra dem båda är att jemföra kaskaden, dess språng, dess brusande svall kring fältet med källan, som lent genom ängens sköte ormar sig fram utan dån och bölja.» Snarare kunde man då enligt Kellgrens mening jemföra Bellman med Pindarus. Men han medger, att äfven denna liknelse haltar: Bellman är Bellman och det är och förblir hans största beröm.

Detta det ungefärliga innehållet i Kellgrens berömda Företal. Då det utkom, vann det samtidens beundran. Den medgaf san-

ningen af de åsigter, som deri uttalades, och prisade den snillrika framställningen. Thorild sjelf gaf sin motståndare rätt [1]) och en af Thorildianerna skref: »Företalet till Fredmans Epistlar är ock i sitt slag mästerligt. Det nästan öfverträffar alla företal, som man hittills sett framför någon svensk bok . . .» [2]). Leopold yttrade sitt bifall och delade Kellgrens uppfattning af dessa sånger såsom ögonblicksskapelser och helgjutna alster af en lågande fantasi [3]).

Att äfven Stockholms-Posten, Kellgrens eget organ, der han nu, som nämdt, förde enväldig spira i alla vittra frågor, ej skulle under tystnad se Fredmans Epistlar framträda, är naturligt. Strax efter det de utkommit, anmäldes de också derstädes. Genom denna anmälan får man en klar bild af huru högt Bellmans litterära anseende stod. Det heter deri: »Man hade länge och förgäfwes wäntat en Uplaga af dessa Herr Bellmans Poemer. Utgifwaren af Musikaliska Tidsfördrifwet med flere andre Musikaliska arbeten har äfwen, med utgifwandet af Musiken til nämnde Epistlar, hwilka jämwäl fordrade at tillika med den tryckas, upfyllt på en gång, både Wittre och Musikaliske Amateurers önskan.» Upplagan säges i allo vara »wacker och wäl besörgd» och Kellgrens företal omtalas såsom »innehållande dels underrättelse om afsigten och beskaffenheten med denna uplaga, hwaraf fortsättning tycks lofwas; dels om arten af Författarens Skrifter; dels hwarjehanda critiska och litteraire reflexioner i allmänhet». En af Epistlarne, som vid denna tid var mindre känd: »Hvila vid denna källa», anföres till slut i sin helhet [4]).

Den fortsättning af Epistlarne, som man väntade, kom följande året med »Fredmans Sånger». De betraktades så allmänt och Stockholms-Postens recensent kallade dem också »en ny Tom af et och samma arbete». Det beröm, som af honom tilldelas dem,

1) Thorild, Critik öfver Critiker, II, 14.

2) Extra-Posten 1795 $^{21}/_{1}$.

3) Bref från Leopold till Rosenstein $^{26}/_{1}$ 1795. Ups. Univ. Bibl.

4) Stockholms-Posten 1790, n:r 267.

är väl icke fullt så odeladt som det, hvilket hade kommit Epistlarne till del, ehuru dock ej obetydligt. »Bacchi Adels-promotion och Riddarslag — heter det — intaga med skäl i denna Samling första rummet. Öfwerallt, äfwen ock i några wårdslösare Stycken, röjer sig Skaldens Originaltouche. Om någon skulle tycka at et strängare wal, til winst för seder och smak, bordt göras, så påminne man sig at Utgifwaren haft det dubbla ändamål at tjena både Musikens och Witterhets-Älskare.» Det riktas till slut en obetydlig anmärkning emot, att brefvet till Schröderheim förekommer i denna samling sånger, då dermed väl bör afses lyriska poemer [1]).

Under de närmast derpå följande åren förekommer Bellman ej utförligare omnämd i Stockholms-Posten. Först 1794 tager tidningen åter till orda om ett arbete af honom. Samma år hade hans öfversättning af Gellerts fabler, till hvilkens tryckning förmyndarregeringen lemnat ett och annat bidrag, utkommit och det är denna, som nu anmäles. Dessa fabler hade väl redan förut varit öfversatta på svenska, men då den föregående tolkningen var skäligen dålig, är det klart att Bellmans, som dock egde här och hvar verklig poetisk förtjenst, skulle mottagas med bifall. Vidare utförlig är dock icke Stockholms-Postens anmälan och om »Nye Öfwersättaren, Herr *Bellman*, som förwerfwat sin lager på en helt annan skaldebana», säges det egentligen icke så mycket. »Om Herr Bellmans egen åtgärd — heter det — at hos oss uplifwa Gellerts minne torde man kunna dömma af följande exempel, jämfördt med gamla öfwersättningen». Till hvilkens fördel jemförelsen är afsedd att utfalla, är lätt att finna [2]).

Denna recension var den sista, som under Bellmans lifstid i Stockholms-Posten berörde hans författareverksamhet. Som redan nämt, ha vi att anse den liksom alla de senare, såsom ett uttryck för Kellgrens egen mening. Vi skola nu se huru hans anhängare

1) Stockholms-Posten 1791, n:r 257.

2) Stockholms-Posten 1794, n:r 56.

och äfven hans motståndare inom den litterära verlden uppfattade Bellman.

Den som jemte Kellgren onekligen intog den mest framskjutna ställningen bland de gustavianska författarne var Leopold. Hans uttalanden om Bellman böra också för sin tid tillmätas en viss vigt och betydelse.

Det första yttrande af Leopold om Bellman, vi känna, förekommer i afhandlingen: »Om Smaken och dess allmänna Lagar.» Det visar Leopold på ungefär samma ståndpunkt, som Kellgren intagit i »Mina Löjen» [1].

»Hvad löjet, roligheten beträffar — skrifver han — så hafva de, likasom allt annat, sina grader af ädelt värde och af låg osmaklighet. Mellangraderna kunna vara många, ifrån det som roar ett förfinadt hofsällskap, intill det som ger dumskratt åt ett båtsmansgille. Men för hvem är då vitterheten? För hvilka skrifver en god författare? Hans publikum må vara hvilket som helst: det är alltid, antingen personer af odling, eller sådana som skola föras dertill. Ett kroglag, till exempel af halfdruckna dobblare, en djurgårdsbal, en påkbatalj äro visserligen ej ämnen som en läsare af smak älskar att finna skillrade. Han kan skratta, men han föraktar. Han kan gilla talangen, ifall någon röjes deri; men han ogillar helt säkert användningen» [2].

Det är alldeles tydligt att Leopold här velat ge Bellman en släng. Samtiden ansåg det äfven så vara förhållandet och Hammarsköld yttrade i sällskapet W. W. 1803: »För öfrigt dröjde Bellman icke alltid vid teckningen af 'ett kroglag af halfdruckna dobblare', som Leopold säger» [3].

1) Att skriften »om Smaken och dess allmänna Lagar», tryckt för första gången i Samlade Skrifter (1801), måste vara författad före 1792, derpå tyda många skäl. Den uppfattning, som deri gör sig gällande om Bellman, är ett af dem. Denna är nemligen, som af det ofvanstående synes, stridande mot öfriga, senare uttalanden af Leopold, liksom äfven emot hvad Beskow berättar i Sv. Akad. Handlingar XVI.

2) Leopold, Samlade Skrifter, II, 288, 289.

3) Ekelund, a. st. 19.

I dessa ord af Hammarsköld ligger onekligen en berättigad opposition mot det ofvan anförda yttrandet. Malmström, som också drar i fejd emot detta, uttalar sitt omdöme deröfver i följande ord: »Detta är den Leopoldska smakens dom öfver Bellman, hvilken således illa användt en talent, hvilken man med bästa vilja i verlden icke kan förneka»[1]).

Hade Hammarsköld fällt detta sista yttrande, hade det kunnat vara ursäktligt. Nu knappast. Redan 1852 — alltså före den tid, Malmström höll sina föreläsningar i den svenska litteraturens historia — hade nemligen i Nordisk Tidskrift offentliggjorts ett poem, som af Leopold skrifvits till Bellman, då denne i början af 1792 återstälts från den svåra sjukdom, hvaraf han hemsökts. Dikten hör till något af det bästa, Leopold skrifvit, och dess innehåll förtager totalt den Malmströmska domens sanning. Poemet lyder:

Odödlige Bellman, du andas då än!
Ditt blod, som din vers, än med lifighet flyter;
Än Sverige af *Kungen bland sångare* skryter,
Än skryter jag af att dig ega till vän.
Re'n skymtade döden på tvådubbla kullen,
Re'n Gracerna sönko i tårar och flor —
Re'n plaskade Charon med åran kring jullen,
Man ropte: *han for!* Men du for ej, min bror.
Du for ej! Du lefver! Hell Sverige! Hell Norden!
Hell mig, som än glad af din grönskande krans,
Får dyrka af snillen det första i glans,
Får älska, bland hjertan, det bästa på jorden!
Sent komme den dagen, då vänskapens tår,
Som än i ditt sköte besvarad kan falla,
Skall två dina kinder och finna dem kalla,
Och fukta förgäfves din kransade bår[2]).

Att dessa verser verkligen gifva ett uttryck åt Leopolds innersta mening och ej blott åt en ögonblickets mer eller mindre flyktiga

1) Malmström, Grunddragen af Svenska Vitterhetens Historia, III, 328.

2) Nordisk Tidskrift 1852, s. 232.

stämning, derpå har man ej rätt att tvifla. Bernhard von Beskow har dessutom gifvit bekräftelsen derpå. Han berättar att han åtskilliga gånger hört Leopold mot slutet af sin lefnad recitera detta ypperliga poem, hvari han »helsar Nordens Anakreon såsom vårt lands snillrikaste sångare». Och han tillägger icke utan en hänsyftning på romantikerna och de meningar, de sökte göra gällande om den gamle gustavianen: »Flere gemensamma vänner sökte öfvertala skalden att gifva offentlighet åt detta stycke, såsom den vackraste vederläggning af deras förmenande, hvilka ansågo Leopold ej behörigen kunna uppskatta Bellman; men »den blinde Siaren» svarade, det han ansåg sådant öfverflödigt, emedan han hoppades, att framtiden dessförutan skulle göra hans litterära åsigter i detta, som i flere andra fall, rättvisa» [1]).

Det gick alltså med Leopold som det hade gått med Kellgren. Till en början fiende af den Bellmanska sången, drogs han alltmera öfver på motsatta sidan och blef en ifrig beundrare deraf.

Vore ej det ofvananförda nog såsom bevis härför, skulle ändå flera yttranden af Leopold, alla i samma anda, kunna anföras. En hans samtida har sålunda berättat, huru hänförd den gamle skalden blef hvarje gång han yttrade sig om Bellman [2]). Och i ett bref till Rosenstein, innehållande den kort förut författade Pehr Enebomsvisan skrifver Leopold: »Denna visa måste ej blott läsas, utan åtminstone i tanken gnolas. Det är en störtning af min indignation och, som Kellgren sagt förträffligt om Bellmans visor, alldeles helgjuten. Den har ej kostat mig två minuter öfver den tid, jag behöft att sätta den på papperet. Jag jemför mig ej derför med Bellman. Det är *han*, som borde sjunga Pehr Enbom. Det behöfs också blott ett ord, och han gör det» [3]).

I samma anda som Leopold yttra sig äfven andra ur det akademiska lägret. Så skola vi snart se huru de utmärktaste af dem i samlad krets ge Bellman sin hyllning. Clewberg framhåller vid

1) Svenska Akad. Handl. XVI, 148.

2) Statsrådinnan Ehrenstam. Se härom B. Schöldström, »I Tittskåpet», 2032—32.

3) Leopold till Rosenstein 26/1 1795. Ups. Univ. Bibl.

ett annat tillfälle [1]) hans kvickhet och Adlerbeth jemför honom med Hogarth. Lüdeke, ofta ett språkrör utåt för akademikerna, säger om skaldens »Betraktelser öfver några Evangeliske Texter»: »Der Verfasser ist als einer der feinsten Dichter bekannt.» Han talar om poesiens skönhet i Bacchi Tempel och förklarar, att Fredmans Epistlar hållas för mästerstycken; i Sångerna ser han en pendant till de förra [2]).

Och det är icke endast dessa skriftställare och poeter, som sätta värde på Bellmans sångmö. Det umgänge, i hvilket de röra sig, gör detsamma. Konungen bibehåller alltid sin gamla beundran för skalden. Armfelt, som personligen är fästad vid honom, skrifver, karakteristiskt nog, från utlandet hem till sin dotter: »Läs Bellman, som är öfverlägsen Anacreon och som har en ojemförlig rikedom på tankar och uttryck» [3]). Lars v. Engeström kallar Bellman »den märkvärdiga poeten» och omtalar honom i sina »Minnen» [4]). Leopolds väninna, den äfven som vitter författarinna bekanta Carolina Weltzin, till hvilken skalden egnat sitt berömda »Aftonqväde», delar samma mening. I Dagligt Allehanda 1789 lät hon införa följande impromptu:

Naturens Skald! som glad och öm,
Ifrån Din Lyra tjusning sprider;
Hwars lof ej höjs af mitt beröm,
Tag dock den Krans, min hand Dig wrider.
Det wara bör en sådan Själ,
Det wara bör et sådant Hjärta,
Som Ditt — at känna likars wäl,
Som Ditt — at känna likars smärta

1) Lewenhaupt, a. st. 80.

2) Lüdeke, Allgemeines Schwedisches Gelehrsamkeitsarkiv. V, 156, 256; VII, 194, 199.

3) Elof Tegnér, Gustaf Mauritz Armfelt, III, 124.

4) Skrifter af C. M. Bellman. Ny Samling utg. af C. Eichhorn. II, 277. Minnen och Anteckningar af Lars v. Engeström, utg. af Elof Tegnér, I, 87. Engeström berättar här att han under sin resa till Wien 1783 på båten mellan Korsör och Nyborg mötte »en gammal allvarsam man, som förde hem till sitt hus en son, som kommit från Ostindien. Denne var en lustig sälle, som till min stora förundran sjöng *Bellmans visor*».

Och sådan röst och hand, som Din,
Att hwad Du sjunger äfven spela,
Och wisst en bättre hand än min:
At Dig ett wärdigt offer dela [1]).

Till Bellmans ifriga beundrare hörde äfven Elis Schröderheim. Han ger oss i ett tal, »hållet vid Bacchi Commendeuren Brodern Lundholms begrafning på Upsala slott den 19 nov. 1792» upplysning om ett sällskap, som utom honom bestod af erkebiskop Troil, dess fru, född Tersmeden, friherrinnan Ehrengranat, född Uggla, professorskorna Murray och Bergman, friherrinnan Fleetwood, riksrådet, baron Emanuel De Geer och hans hustru, grefvinnan Charlotte v. Fersen — alla lifvade af samma känslor gentemot »den svenske Anacreon». Bellman är sällskapets »rector», Schröderheim uppvaktar med tal och vers. Till grefvinnan Fersen, som »behagat uti sitt bibliotec trotsa de Palmsköldianska samlingarna med Bellmans Epistlar, ock som med den ljufligaste röst ofta gifver dem ett behag öfver alt hvad Författaren någonsin kunnat hoppas» skrifver han kupletter och riktar till henne följande tacksägelse:

Låt ej misshaga Ehr, skjöna Grefvinna,
Bacchi Capitels vördnad och tack!
Ni är båd' Bellmans och vår skyddsgudinna —
Han var ju qvick när han söng och han drack [2]).

Vid sidan af alla dessa lofsjungare af Bellman står också den store och snillrike motståndaren till den fransk-klassiska bildningen, Thomas Thorild. Han och hans fienders meningar flyta i denna punkt samman. Och att han, hvars kärlek fäste sig vid allt, som bar en fri och sjelfständig andes stämpel, skulle känna sig lifligt tilltalad af Bellman, är i sjelfva verket lätt att förstå. Vi skulle ana det, äfven om vi icke egde något direkt uttalande af honom, som bestyrkte det. Men sådana finnas.

I Thorilds Critik öfver Critiker förekomma flera yttranden, som närmare belysa den uppfattning, han hyste om Bellman. »Den

1) Dagl. Allehanda 1789, n:r 177.
2) De la Gardieska Arkivet. Lunds Univ. Bibl.

låga verlden är också en verld», säger han på ett ställe. »Den har sit märkvärdiga, sit stora, sina hjeltar och deras öden.» På ett annat i samma skrift heter det om »den vilda bacchiska glädjen», att den hos oss har »en aldeles egen och original ton, och hvars Pindarus det är rätt sagt at Bellman är»[1]).

Sjelf hade Thorild, som vi veta, stått i nära och flitigt umgänge med skalden och ofta hört honom sjunga. Det är derför af särskildt intresse att höra, huru han i likhet med Kellgren och Leopold i honom framför allt såg den store improvisatören, hvilken, öfverväldigad af stundens ingifvelse, gaf i sången lif åt hvad som rörde sig inom honom. Han kallar honom i sitt sändebref till Græter »ætatis nostræ miraculum» och detta »quia talis est lyricus extemporalis, ut unus ille post scaldorum ævum subito enthusiasmo et melos statim reperiat optimum et mire ludens homœoteleutis carmen fingat eximium, in quo modulis non minus quam ideis vividissime quidquid præsens est effingat ac præsertim bacchantis plebis facinora; ubi crebra micant mirabilis ingenii fulgura, etsi non sine nube»[2]). Med skäl kan detta uttalande kallas märkligt. Den som fälde det och han, om hvilken det utsades — de både voro de rikaste och ursprungligaste naturerna under den lysande kulturålder, som de tillhörde.

Inför detta Thorilds omdöme blekna de uttalanden af enskilda personer, som kunna återstå att anföra om Bellman. Men äfven några af dessa förtjena dock att höras.

Der är först Lidner, denna lättsinta bohêmenatur, som, om han också föga reflekterade öfver sin omgifning, dock alltid var mottaglig för stundens intryck och hade ett öppet öga för det sköna, han mötte. Ännu eger man kvar af hans hand en strof, egnad Bellman. Den är skrifven i ett gladt lag och onekligen karakteristisk för sin författare. Han hyllar deri snillet och det goda hjertat:

1) Thorild, Critik öfver Critiker, II, 13, 14.

2) Atterbom, a. st. V, 186.

Förnedren, förnedren det kragade pack,
Som ett Snille för nyktert vil prisa,
Salomon drack Pounsche af Batavia Rack,
Just då han siöng sin höga visa:
Vj som ej vishet af Bacchus ha fått
Glasen för Bellman högtidligen tömma,
Glömmom hans snille — han vil göra godt.
Drickom dens skål, som kan dikta och ömma [1]).

Och dikta och ömma kunde han: någon tid senare gick Bellman ut med sin cittra och sjöng samman medlen till sin skaldebroders begrafning [2]).

Der är vidare bland skaldens beundrare Thorilds öfriga anhängare, bland dem Religionssångernas författare, den mer än tillbörligt förhånade Pehr Enbom. Under sin polemik med redaktörerna af Stockholms-Posten 1795 kommer han in på att tala om Bellman och fäller dervid bl. a. följande yttrande: »Hvem kan wara mer oregelbunden, än Bellman? och likwäl finner en Granskare skönheter i sjelfwa hans extravagancer. Han kallar honom förwånande; han wille likna honom med Pindarus, och säger ibland annat om hans Snillefoster at de helgjutna frambrustit ur en lågande Inbildnings sköte. Detta beröm är starkt; men jag tror, at Bellman förtjänar det. Non ego illi detrahere ausim hærentem capiti multa cum laude coronam [3]).

Samma uppfattning af skalden hyste äfven Kexél — »Bellmans apa», som han kallas af J. G. Oxenstierna. Sjelf har han väl en gång yttrat, att poeterne äro nog fallne för afund och fåfänga

1) Schück, Bellmaniana i Samlaren 1880.

2) Sanningen af denna s. k. »anekdot» torde näppeligen kunna betviflas. Följande i Dagligt Allehanda 1793, n:r 22 införda tillkännagifvande bidrager att bestyrka riktigheten af densamma: »Älskanswärde Wänner! — För den betydeliga Gåfwa mig anförtroddes at öfwerlemna et Adeligt Fruntimmer, Enka och Wärnlös med sin lilla dotter, har jag genast hos Eder gjordt redo; men på bemälte Enke-Frus begäran aflägger jag i hennes och dess lilla Dotters namn, en ödmjuk tacksamhet. Wåra tårar äro Eder glada belöning. Stockholm den 23 januarii 1793. — Carl Mich. Bellman.»

3) Extra-Posten $^{30}/_{1}$ 1795, n:r 15.

och att de sällan älska hvarandra, men på honom i hans förhållande till Bellman slår detta icke in. Han har flera gånger berömmande uttalat sig om honom och då tredje delen af »Nya Tidsfördrif på Gäldstugan» utkommo, fann han ett tillfälle att offentligen yttra sin beundran. »Vänners benägna biträde — skref han i sitt företal — har icke varit saknadt. I synnerhet fordrar en uprigtig erkänsla, at icke obemält lämna, det Parentationsacten öfver Bränvinsbrännaren Lundholm särdeles bevågit blifvit meddelat af vår Svenske Anacreon Herr Håf-Secreteraren *Bellman*, hvars ypperliga egenskaper både på snillets och hjertats vägnar äro vida öfver mit beröm» [1]).

Som Kexél så äfven Hallman och Envallsson — de båda, som säkerligen mer än andra tagit Bellmans melodier i anspråk. De prisa »Anacreon i Norden» — den förres uttryck — och gifva hans musik och diktning sitt varmaste erkännande. Så hade t. ex. en gång en kritiker anfallit Envallsson och förklarat att icke ens musiken förmådde öfverskyla de brister, som förefunnos i ett af hans stycken. Som profbit på dennas svaghet hade han valt en bit, som han ansåg vara af Philidor. Envallsson affärdade den närgångne med följande ord: »Musiken til det stycket ni just ensamt welat wälja till profbit för er af Piecens uselhet, är aldeles icke bland de rätt få stycken af Philidor, som jag behållit, utan just — en af Bellmans kändaste och bästa toner, näml. den till wisan om Fiskartorpet, som öfweralt siunges. Hwad de burleske verserne dertil angår, så hänwisar jag er blott til Hr. Kellgrens Företal til Fredmans Epistlar» [2]).

Såsom vi se, samma uppfattning af Bellman här som annorstädes.

Och åt denna uppfattning gafs mot slutet af skaldens lefnad äfven offentligt uttryck. De båda samfund, som voro afsedda att vårda språkets och tonernas konst, den Svenska Akademien och den Musikaliska, framträdde ur sin tystnad och gåfvo skalden be-

1) Kexél, Nya Tidsfördrif på Gäldstugan, III, företalet.

2) Stockholms-Posten 1797, n:r 155.

vis på sitt erkännande af hans förtjenster. Den senare invalde honom till ledamot; den förra tilldelade honom ett af sina pris — det Lundbladska.

Detta, skänkt af den frejdade latinaren, professor Johan Lundblad, att tjena vitterhetsidkare utom Akademien till uppmuntran, hade, då det 1789 utdelades, tillerkänts Lehnberg. Det följande året hade det icke bortgifvits. Då det nu 1791 åter blef tal om dess utdelande, tog Kellgren genast till orda för Bellman: i bredd med honom ansåge han ingen annan kunna komma i fråga. Akademien var enhälligt af samma mening. Priset tilldelades skalden och i protokollet, der beslutet utförligt motiverats, heter det bl. a.: »Herr Bellmans sällsynta och originala Snille, den förtjenst, dess arbete egde i anseende till lyckliga och rika målningar, qvicka infall, ett eget och till ämnena afpassadt rimsätt, den lyckligaste förening med musiken, det bruk, han vetat göra af språket, äro egenskaper, hvilka helt visst förvärfva dessa arbeten ett lika bifall hos efterverlden, som hos samtiden»[1].

Hade Kellgren förut i Företalet till Fredmans Epistlar åt samtidens omdöme öfver Bellman skänkt dess gedignaste form, fick samma uppfattning här liksom den officiela bekräftelsen. Den Svenska Akademien, smakens högsta domstol inom landet, hade öppet förklarat sin beundran för skalden: det var tecknet till, att nu var motståndet brutet, Bellman hade med snillets rätt trängt igenom och hans kväden — såsom Akademien uttryckte det — vunnit »autorisation äfven af de allvarsammare i nationen»[2].

* * *

1) Ljunggren, Svenska Vitterhetens Häfder III, 42. — Samtidigt med Bellman hade äfven Lidner anmält sig till erhållande af det Lundbladska priset. Då det senare också blef tal om att bortgifva föregående årets besparing, ville Rosenstein tilldela Bellman äfven denna. De flesta öfriga ledamöterna af Akademien önskade emellertid uppmuntra »ännu en vitterhetsidkare» och belöningen gafs på Kellgrens förslag åt Lannerstierna. Lidner erhöll ingen röst.

2) Ljunggren, a. st. III, 42.

Bellman stod nu på höjden af rykte och erkännande, men samtidigt lutade hans lefnad mot sitt slut. Han var redan, då Akademiens belöning kom honom till del, gripen af den sjukdom, som skulle lägga honom i grafven; ålderns krämpor instälde sig allt svårare och det märktes lätt för den uppmärksamme iakttagaren, att lifvets afton skymde:

Guldguler hy, matt blomstrande små kinder,
Nedkramadt bröst och platta skulderblad!
Låt se din hand... hvar ådra blå och trinder,
Ligger så svälld och fuktig som i bad.

Ännu en tid — och det rika sångarhjertat hade upphört att slå. Den 12 februari 1795 var Bellmans dödsdag.

Med saknad och deltagande mottogs dödsbudet nästan öfverallt i Sverige. I samtida bref är skaldens bortgång flerestädes omtalad och genom den »pomp och solennitet», som utvecklades vid begrafningen, lade hans beundrare sina känslor i dagen. Samtidigt slöt man icke heller blicken för det stora och sköna, som Bellman lemnat efter sig. Skaldens betydelse stod klar. Namnet Pindarus, som Kellgren en gång gifvit honom, hördes ånyo och åt hans skrifter förespåddes odödlighet.

I Danmark samma stämning som i Sverige. Sedan länge var skalden der känd och älskad, hans visor allmänt sjungna och efterbildade. Vid underrättelsen om hans bortgång införde också Kragh Höst i Nordia en nekrolog, deri han kallade honom »en udmærket Digter af en egen Art». Och något senare tog en annan beundrare till orda och skref: »At kriticere hans Smag i sine Bacchiske Poesier torde være et vanskeligt Foretagende. Bestaaer Smagen i Overensstemmelse med Sandheden, i et rigtigt Valg af det Sande, som giör mest Virkning, og i en höist naturlig Fremstillelse deraf, kan ingen Feil i Smagen bebreides Bellman... I Almindelighed er det unægteligt, at Bellman var et aldeles originalt Genie, saa originalt, at aldrig noget Land endnu har haft hans Lige»[1].

1) Nordia 1795. II, 92—96, III, 103.

Ligger det kanske någon öfverdrift i de sist anförda orden, äro deremot de närmast föregående desto mera beaktansvärda. Det finnes en konst, hög och sann, på hvilken man icke har rätt att lägga som måttstock dagens mer eller mindre snäfva och osäkra moraliska eller estetiska smakbegrepp, utan som har sitt berättigande uti sig sjelf.

En sådan konst är visserligen Bellmans. Redan samtiden hade, som vi funnit, en förnimmelse deraf.

Lauritz Weibull.

Tvenne dikter om Bellman.

Meddelade af *Lauritz Weibull.*

Dessa dikter äro hemtade ur det De la Gardieska Arkivet i Lunds Universitets Bibliothek. Författaren till den första, som är skrifven 1768, är okänd. Den andra deremot är författad af hofsekreteraren, sedermera rådman J. Ahlgren — vid den tid »cantaten» skrefs, en ung lefnadsglad man, som stod i nära beröring med Bellman.

De båda dikternas estetiska värde är väl icke synnerligen stort: det är blott på grund af den person de röra, som de kunna göra anspråk på uppmärksamhet. Men i detta hänseende äro de märkliga. Skrifna i ett gladt lag att roa för stunden, visa de oss Bellman i en helt annan dager än den, i hvilken Atterbom och andra framstält honom. Han är här icke mannen, som med svagdrickskruset framför sig sitter tyst i ett hörn af krogen och betraktar det böljande lifvet omkring sig. Han tager frisk del deri och är icke bättre än sina hjeltar och hjeltinnor. Han skildras som »öfverste full» och »kungen bland fyllhundar alla»; det talas om hans »söl» och om huru »tapper karl» han var på Djurgården. Hans »björnar», bland dem äfven Grim och Tharmouth, uppträda och i sin ifver vilja de hafva seqvester lagd på hans lik. Janke Jenssen parenterar ute på kyrkogården öfver sin afdöde broder; Ulla Winblad och Maja Stina rista hans minne i en tenntallrik.

Är det också en öfverdrifven bild, som här gifves oss af den store skalden, säkerligen står den dock närmare verkligheten än den, under hvilken romantiken älskade att se Bellman. Han var

ett sjelfsvåldigt barn af sin tid, full af dess svaghet och skröplighet. Det var icke karakteren utan snillet, som höjde honom öfver mängden.

I.

:,: Secter Bellman för heder skull
Syns ock rida
Dock allt på sida,
Ty han är ju öfverste full :,:
:,: Som Poët han dock följa ses
Fram till griften
At Grafskriften
Upläsa, fast hans röst är hes :,:
Ty det vore mot skyldigheten,
At en broder i dieten
Ej skull' resa dess ärestod :,:
Tyst, Trompetare, var så god :,:
Min Granne, stärk ditt mod,
Värm din blod!

II.

Cantate wid Bacchi Ordens Stormästares
Herr Notarien BELLMANS
Supponerade dödeliga afgång åhr 1771,
författad af den dödas sörjande wän och ämbets Broder
von Berchou, commendeur af Bacchi orden.

Bellman, en kong för Fyllhundar alla,
Nu lägges i sin mull.
Stormästaren, som haft att befalla
Orden, sjelf tumlar kull.
Stupar lik Kolmodin
Som ett annat swin :,:

Dess ordensbröder gå djupt i sorgen
Och bära'n till sin graf.
Heij, Musicanter! Bröder, gott morgen!
Pukor och walthorn tag!
Kihlberg, Prestafven wår,
Fram för liket går :,:

Ehrenhielm, Holmström, Stenberg och flera
Gå uti Procession
Och till att ståten ännu förmera
Kommer en hel Esquadron
Af Björnar efteråt.
Kära wänner, gråt :,:

Grim och Herr Tharmouth hoppa och pusta
I djupt Melancholie,
Antasta Liket, swärja och rusta,
Wilja i Slotts Cancellie
Derpå sequester ha'.
Gubbar, det war bra :,:

»Wackert Depositum, på min ära,
Att tagas mot af oss»,
Sade herr Blomberg. De måste bära
Liket med ljus och bloss
I grafwen wärdigt ner
Som en död sectér :,:

Wid griften släcker Astrild i harmen
Sin fackla uti öhl.
Nympherne blekna, se ner i barmen,
Komma håg hjeltens söl
Och hwilken tapper karl
Han på Djurgården war :,:

Att Parentera öfwer dess Broder
Träder herr Jenssen fram,
Reser åt hjelten dråpliga stoder
Och uti Bacchi namn
Offrar en Brännwins tår,
Wapnet sönderslår :,:

Ulrika Winblad, Maija Stina Wallvick,
Bägge Vestas rena mör,
Rista på griften i en Tenntalrick
Hans minne, som sig bör.
Bellman med hjeltemod
Debaucherade, dog :,:

Hvilka voro de poetiska arbeten, som Bellman ämnade utgifva år 1772?

Ofvanstående fråga kan måhända synas väl öfverflödig, då sedan 23 år tillbaka funnits i tryck tillgänglig en publikation med den tydliga titeln: »Bellmans poetiska arbeten till år 1772, sådana han då ämnade utgifva dem.»

Och likväl torde det framstälda spörsmålet icke vara alldeles obefogadt, då man på flera håll synes tveksam rörande den verkliga halten af den nämnda boken.

Sakens förlopp är följande.

Den 7 juli 1772 ingaf skalden till Kongl. Maj:t en så lydande ansökan:

Stormägtigste Allernådigste Konung!

Uppå fleras anhållan at genom trycket utgifwa de tid effter annan af mig författade Poesier; wågar hos Eder Kongl: Maij[t] jag i diupaste underdånighet bönfalla om Eder Kongl: Maij[ts] nådigste Privilegium härå under namn af Bellmans Poetiska arbeten.

I anseende till det dryga förlag ett sådant arbete fordrar och mina swaga willkor, dristar i lika underdånighet jag bönfalla om nådig befrielse ifrån Carta Sigillat: recognition.

Framhärdar till grafven

Stormägtigste Allernådigste Konung!
Eder Kongl: Maij[ts]
Allraunderdånigste och tropligtigste
undersåte och tjänare

Carl Michael Bellman [1].

---

1) Originalet i Kongl. biblioteket.

Redan följande dag blef denna skrifvelse för utlåtande öfverlemnad till Kansli-kollegium, som den 14 samma månad i sin tur afsände det remitterade ärendet till Kongl. bibliotekarien Wilde för kommunikation i ämnet. Då emellertid denne ej afgaf något yttrande och Kansli-kollegium till följd deraf intet utlåtande samt således något privilegium från K. M:t ej heller kunde komma i fråga, förföll det tillämnade företaget.

År 1871 skänktes till K. biblioteket ett handskrifvet samlingsband, innehållande förutom ett femtiotal af Fredmans epistlar åtskilliga dryckesqväden och andra visor. Detta manuskript uppgafs vara Bellmans egenhändiga, och på grund häraf föranstaltades kort derefter om detsammas utgifvande från trycket under ofvan anförda titel[1]).

I företalet till denna publikation yttras om handskriften bland annat:

»Visserligen finnes hvarken titel, årtal eller uppgift på skrifvarens namn, men lika visst som innehållet tillhör Bellman, lika säkert är ock att handstilen är hans egen.»

Hållbarheten af detta kategoriska påstående synes dock tarfva bevis, men något sådant har icke — åtminstone ej på tillfredsställande sätt — blifvit lemnadt. I mer än ett afseende torde alltså en undersökning vara af nöden.

Hvad då först beträffar egenhändigheten, skulle denna enligt förordet vara bevisad »genom jemförelse med flera handskrifter af Bellman, bevarade i K. biblioteket» — Författaren till föreliggande uppsats har *äfven* — eggad dertill af de tvifvel manuskriptet hos honom framkallat — anställt noggranna jemförelser ej blott med

---

1) Eichhorn omnämner i den nya samling af Bellmans skrifter han 1877 utgaf (del. 2, sid. 309), att skalden skulle ha skänkt manuskriptet till en sin läkare Anders Blad, men redogör ej för källan till denna uppgift. I förordet till de s. k. »Bellmans poetiska arbeten till år 1772, sådana han då ämnade utgifva dem» säges deremot: »Angående handskriftens historia är intet vidare kändt, än att dess tre senaste egare varit kapitenen P. O. Åkerman, med. d:r A. G. Wikblad i Söderhamn och notarien H. Wikblad i Stockholm, hvilken haft godheten förära den dyrbara boken till Kongl. biblioteket år 1871.»

K. bibliotekets, utan äfven med andra Bellmans autografer, men icke kunnat vinna full öfvertygelse om egenhändigheten såsom oomtvistligt faktum. Väl tyckas enstaka bokstäfver till formen förete en viss likhet med Bellmans, men denna omständighet är icke tillräckligt afgörande, enär dylika likheter kunna framvisas i flera samtida handskrifter, hvilka *ej* äro Bellmans. Hvad som väsentligen talar emot det gjorda påståendet är att *karakteren i det hela* icke – åtminstone synes det förf. så — bär prägeln af Bellmans handstil. För öfrigt äro snart sagdt alla skaldens manuskript utförda med gammal svensk stil — undantagen äro ytterst få och hänföra sig mestadels till de senare tidsskedena af hans lefnad — då deremot uti det ifrågavarande s. k. fransk, eller den i vår tid brukliga, blifvit alltigenom använd.

Af dessa skäl kan förf. för sin del icke anse handskriftens egenhändighet vara stäld utom allt tvifvel, tvärtom synas de honom snarare tala mot än för sådant antagande.

Men om ock *denna* fråga må tills vidare lemnas oafgjord i afvaktan på det resultat, hvartill andra forskare kunna komma, — hvad har man att tänka om handskriftens innehåll? — Är Bellman upphofvet till det samma i dess helhet?

Ja, vissheten derom torde till äfventyrs ej vara så alldeles fastslagen. I 1:a årgången af »Samlaren», sid. 128, meddelar professor Schück att han i en honom tillhörig samling visor afskrifna af Bellmans mångårige vän och nästan dagliga umgänge C. Völschow funnit tvänne i vår handskrift befintliga sånger, nämligen: »Systrar, hör sådan kostlig bassong», samt: »Bröders och systrars glada lag», hvilka af Völschow uppgifvas hafva till författare den förra *Tilas* och den senare *Brandel.* Härmed är ju »gärdet uppgifvet»; ty kunna två stycken — ja, vore det ock blott ett enda — härrörande från andra upphof påvisas, så är tydligt att ingen säkerhet gifves för att icke flera af samma kategori förefinnas. Och i sjelfva verket vända sig de starkaste misstankarne mot det största i handskriften förekommande poemet med öfverskrift: »Elegie: Parodie utaf Zephis» (skalden Creutz' bekanta dikt), om hvilket det

heter i förordet till den tryckta publikationen: »Kändt under namnet 'Korporal Ölbom' har detta stycke länge tillskrifvits Hallman och ingått i hans arbeten, men måste nu frånkännas honom.»

Så lättvindigt är dock ej den saken afgjord.

Må man, med hänsyn till vigten af att söka utröna hvem som är den verklige författaren, Bellman eller Hallman, ursäkta mig den omständlighet, som härvid är af nöden.

»Corporal ÖLBOM, Parodie» finnes första gången tryckt i »Nya Småsaker til Nöje och Tidsfördrif», Första delen, Stockholm 1768 (8:o), sid. 19. I en not yttras der om poemet: »Denna *Parodie*, öfwer et stort och Mästerligt stycke, är i sitt slag rätt wäl träffad. Man wil här lämna henne et rum, för at wisa, huru de wackraste Skrifter af en qwick och *Satyrisk* penna kunna wridas och förwändas.»

Den uti den aftryckta handskriften intagna variant af nämnda parodi är, jemförd med den 1768 tryckta, mycket underhaltig.

För att befogenheten af det sagda må blifva pröfvadt, framläggas här de båda läsarterna till jemförelse.

Corporal ÖLBOM, Parodie. (ur "Nya Småsaker til Nöje och Tidsfördrif".)	*Elegie: Parodie utaf Zephis.* (Ur de s. k. "Bellmans poetiska arbeten etc.".)
Wid midnatstid på *Liljans* krog, Sågs med förtwiflans steg *Corporalen Ölbom* streta, Och sig et rum i källarswalen leta, Där han sin hämd i denna klagan tog:	Om Midnatstid vid Liljans krog, Sågs med förtviflad' steg Corpralen Ölbom streta Och sig et rum i källarsvalen leta Där Han sin hämd i denna klagan tog; * * *
Ach! jag må just af ängslan spricka, Mitt unga bröst liksom en blåsbälg går, Mitt hjerta mig i halsen står, Ach! hade jag et halfstop dricka! Du Tallstrunt-öl, som alla sinnen rör, Bjud intet til min torra strupe läska, Hvad båtar mig din fragg, din ljufwa bätska; När du ger lif åt alt, så tumlar jag och dör.	Ach! jag vill just af ängslan spricka, Mit bröst liksom en blåsbälg går, Mitt hierta mig i halsen står, Ach! hade jag et halfstop dricka! Du Tallstrunt Öl, som allas hiertan rör, Biud intet till min torra strupa läska, Hvad båtar mig ditt fragg, Din liufva bäska? När Du ger lif åt alt, så tumlar jag och dör. * * *
Hvad frätes jag utaf för djefla låga! Ach! tron j wäl, i Krögar-Jungfrur små, Som födas blott til *Guarnizoners* plåga,	Hvad frätes jag utaf för knäfla låga? Men tron i väl, I Källar Nympher små, Som födens blott til Garnisoners plåga,

At på Er trolöshet man ingen hämd kan få.
Du Tomtebiss, som öfwer källrar räder,
Wälg ut et straff, en plåga utan nåder;
Lät källar-gålfwet sedan opp,
Sänd någon hit af Elfwars grymma Tropp;
Förstör och dräp hwar Krögar-Mö, som andas,
Lät Bränwin, Öl, Tobak, alt om hwart annat blandas,
Men skona *Elsa* dock, fast hon mig skymfat har;
Fast hon mig slog et trästop uti flinten,
Mig skälde för en Mes, och spände mig i klinten,
Jag henne halft om halft dock fri från straffet tar.

Ach! *Elsa*, kan du ej en gång i tankan ömma,
Du som dock fådt af mig så mången saftig puss,
Ach! kunde du så slå och glömma
Din Gardeskarl, din Pomeranske Buss,
Som gifwit dig sitt månads-*gage*,
Til möstyg, skor, til nålbref, trå och band,
Som frälsat dig från slagsmål och *Bagage*,
Och som bröt ut din murkna oxeltand;
En modig *Grenadier* med krökta knäfwelbårar,
Som från gemen har tjänt sig upp til Corporal;
Uff! Döden mig i halsen skårar,
Ach! om jag dock fick dö på krogen Rosendal!

Hwart raglar jag? I kärr och torra marker!
I hasselspön, som skärs på desse parker,
Kom wisen mig förskräckelse och nöd:
I oxar, som på desse backar wråla,
Säg' *Elsa* om min usla död,
Och huru modigt jag har kunnat döden täla.

I denna krog en dödlik tystnad rår,
I detta lugn ses inga Båtsmän klappas,
Här flyter ej den minsta Bränwins tår,
Och intet öl uti bouteiller tappas.
I spökelser om nattetid!
Förlåt mitt brått, jag rubbar edar frid.

At på Er trolöshet, man ingen hämnd kan få?
Du Tomtebys, som öfver källrar råder,
Wälg ut et straff, en plåga utan nåder.
Lät källargolfvet sedan opp,
Sänd någon hit af Älfvars grymma tropp,
At De förstör hvar Krögar-Mö som andas,
Lät Bränvin, Tobak, Öl, alt om hvartannat blandas;
Men skona Elsa dock fast hon mig skymfat har,
Fast Hon mig slog et Trä-stop uti flinten,
Mig skälde för en Skurk och spende mig i klinten,
Jag Henne halft om halft dock fri för straffet tar.

* * *

Ach! Elsa kan Du eij en gång i tankan ömma?
Du, som dock fått af mig så mången saftig puss:
Hur kunde Du så slå och glömma
Din Gardieskarl, Din Pomeranska Buss?
Som gifvit Dig sitt ringa månads gage,
Til mösstyg, skor, till nålbref, trå och band,
Som frälsat Dig från Båtsmän och Ragage
Och som bröt ut Din murkna Oxel Tand;
En modig Grenadier med krökta knäfvelborrar,
Som har ifrån gemen tient upp sig till Corp'ral:
Uff! Döden mig i halsen skorrar,
Ach! kunde jag dock dö på krogen Rosendahl!

* * *

Hvart raglar jag i kärr och tomma Parker?
I Hassel-spön, som skärs på dessa marker
Kom visen mig förskräckelse och nöd:
I Oxar som i dessa parker vråla
Säg Elsa om min usla död,
Och huru modigt jag har kunnat döden tåla.

* * *

I denna krog en dödlig tystnad rår:
I detta rum ses inga Båtsmän klappas:
Här flyter eij den minsta Bränvins tår.
Och intet öl i flaskor tappas:
I spökelser om nattetid,
Förlåt mitt brått, Jag rubbar denna frid:

Det enda dån, som skal er ro förstöra,
Det blir mitt wrål, min hesa bränwins röst;
Den enda storm, den stöt, mitt arma bröst
Lär snart mot detta gålf, i sidsta fallet göra!
Den enda wåg, som swallar i en flod,
Det blir en bränwins klunk, som friskar up mitt blod;
Gif akt! och straxt wil jag med eder spöka;
I detta ölfats djup en wålnad wisar sig,
Som bjuder mig, at Edart Sälskap söka;
Marche, undan då, och gör et rum för mig!

Det enda dån, som skall Er ro förstöra,

Det blir den stöt mitt arma bröst
Lär emot detta gålf vid sista fallet göra:

Den enda våg, som svallar i Er flod,
Det blir en Bränvinsklunk, som friskar upp mitt blod,
Gif acht! at strax med Eder spöka:
I detta Ölfats diup en vålnad visar sig,
Som biuder mig, att Edart sällskap öka,
March undan då, och gör ett rum för mig.

* * *

Hwad köld är det, som denna swalen hyser?
Här mitt Corporalska blod får ändtlig swalka sig,
Och tag mig f - - - jag mera ryser,
När min *Capten* begynner sakna mig:
Han må nu länge nog sin käpp til prygel fatta,
Däråt skal *Ölboms* rygg i sielfwa grafwen skratta.
Men hårda Öde, när du lifwet från mig tar,
Så lämna det af mig, som *Elsas* glädje war.

Hvad köld är det, som denna Svalen hyser?
Här mitt Corp'ralske blod skall äntlig svalka sig;
Och ta mig hin jag mera ryser,
När min Capten begynner sakna mig:
Han må nu länge nog sin käpp till prygel fatta,
Däråt skall Ölboms rygg i sielfva döden skratta;
Men hårda död, när som Du lifvet tar,
Så lemna det, som Elsas glädie var.

* * *

Farwäl du gamla bänk, farwäl i nögda lunder;
Du swarta gålf, som ofta ölstänkt såg,
Hur jag uti min sauce för *Elsas* fötter låg;
Tag mot hwad återstår af mina sidsta stunder,
Göm denna fradga i ditt sköt,
Som från min trogna mun nu hastigt söker slippa;
Ach! at en hop däraf i *Elsas* tåflor flöt,
Dem hon plär då och då på bara föttren kippa.

Farväl I kära stop, Farväl I täcka kannor,
Du svarta gålf, som ofta blodigt såg
Hur jag uti min Sår, vid Elsas fällbänk låg,
Jag icke mer för Er vill höra några bannor:

Giöm denna resten i Ditt sköt:
Du skall då städse få min ömma börda slippa:
Tänk om en del däraf i Elsas Tåflor flöt,
Dem hon plär då och då på bara föttren kippa.

* * *

Du tre örs dank, som med ditt gula sken
Uplyser *Elsas* rum, förgyller hennes nätter,
När *Elsa* rifwer sina ben,
Då efter wanan hon sig på sin spishäll sätter;
Glöm ej med *Hoffbros* *) smak, min målning skildra af,

Du Tre Örs Dank, som med Ditt gula sken,
Förgyller Elsasdisk, upplyser Hennes nätter,
Om Elsa rifver sina ben,
När efter vanan Hon sig på sin spishäll sätter,
Glöm eij Dess skugga måla af,

---

*) Lärer wara en Brefmålare. — (*Petter Lorens Hoffbro*, född 1710, död 1759. Se författarens uppsats: »Till de s. k. Bellmansfigurernas historik» i Nya Dagligt Allehanda d. 28 febr. 1895.)

På det min sorgsna hamn, som spökar här allena,	På det min sorgsna hamn, som raglar här allena,
Med hennes kunde sig förena,	Med hennes kunde sig förena
Och jag en rolig qwäll få finna i min graf.	Och jag ett Nobis finna i min graf.
	* * *
Du Tobaks-imma, när du swäfwar,	Du Tobaks-imma när Du sväfvar
Och leker kring min *Elsas* bröst,	Och leker kring om Elsas bröst!
Ach! at du ej min önskan jäfwar,	Ach! at Du eij min önskan jäfvar,
Du all min lifstids ljufwa tröst!	Du! all min lifstids liufva tröst!
Och du, du sidsta suck, som jag nu flåsar ut,	Min sista andedrägt, den jag nu pustar ut,
Ach! at en hastig fläckt, så lyckligt kunde laga,	Du värdes i Ditt qualm med Dig i sällskap taga,
At *Elsa* må på nykter maga,	At Elsa må, på nychter maga,
Få lukta om mitt qwal, min kärlek och mitt slut.	Få luchten af mitt qval, min kärlek och mitt Slut.

Efter en noggrann jemförelse mellan de båda läsarterna torde väl knappast någon tvekan kunna råda om att 1768 års upplaga i formellt hänseende eger företrädet. Men äfven i fråga om innehållet företer den i handskriften befintliga varianten åtskilliga mindre lyckliga ställen. Så t. ex. förefaller uttrycket »Källar Nympher» ej lika träffande som det sistnämnda år tryckta poemets »Krögar-Jungfrur». — »I denna krog en *dödlig* tystnad rår» är obetingadt sämre än: »I denna krog en *dödlik* tystnad rår». — »I detta *rum* ses inga Båtsmän klappas» verkar ej så naturligt som: »I detta *lugn* etc.» — Följande strof:

»Du svarta gålf, som ofta blodigt såg
Hur jag uti min Sår, vid Elsas fållbänk låg»

är betydligt underlägsen 1768 års variant:

»Du swarta gålf, som ofta ölstänkt såg,
Hur jag uti min sauce för *Elsas* fötter låg.»

(Inom parentes sagdt kunde man vara frestad att föra ordet »sår» i st. f. »sauce» på någon afskrifvares räkning till följe af oriktig uppfattning efter gehör. Så ock när »Tomte-bys» läses i st. f. »Tomtebiss», och med ännu mera skäl »Ragage» (!), der det bör vara »Bagage». — Enahanda anmärkning kan äfven göras, när vid följande ställe:

»Det enda dån, som skall Er ro förstöra,
Det blir den stöt mitt arma bröst
Lär emot detta gålf vid sista fallet göra»

en vers blifvit utesluten, hvarigenom ett manligt rim kommer att fattas.)

Så långt om det rent formella. En annan omständighet, som otvifvelaktigt talar mot Bellmans författarskap är följande sakförhållande.

När Hallman 1775 under titeln »Casper och Dorotea, Heroisk Djurgårdsballet» lät hos Lars Kumblin i Stockholm trycka sin parodi på operan »Acis och Galatea», utkom samtidigt från samma tryckeri med alldeles enahanda utstyrsel och i samma format: »Plägning til Casper och Dorotea, eller Corporal Ölbom, Parodie af samma Autor.» (Andra upplagan följde 1776.) — »Plägning» är ett gammalt ord, hvarmed förstås något, som gifves utöfver det som sålts. Häraf vill synas som om köpare af pjesen fått »Corporal Ölbom» gratis.

Här uppgifves ju formligen Hallman vara författaren[1]. Något rimligt skäl, hvarföre Bellman, såvida han varit auktor, skulle tillåtit annan person utgifva sig som sådan — något som för öfrigt visar sig fullkomligt öfverflödigt när det gäller »Casper och Doroteas» qvicke upphofsman — eller hvarföre i sådant fall ett Bellmans poem skulle gratis fått åtfölja Hallmans pjes, lärer icke kunna framläggas.

På grund af hvad här ofvan blifvit framhäfdt, vågar jag hålla före:

1:o) *att Hallman visst icke kan frånkännas författarskapet till »Corporal Ölbom»*, och

2:o) *att då dessutom, jemte detta poem, åtminstone två andra dikter, hvilka ej tillhöra Bellman, finnas intagna i handskriften, densammas innehåll i dess helhet icke kan tillskrifvas honom.*

---

1) I Göteborgstidningen »Hwad Nytt? Hwad Nytt?» för den 26 juni 1776 finnes införd såväl Creutz' elegi *Zephis*, som parodien öfver densamma. I en not härtill anmärkes: »Den (elegien) har lika lyckligt blifwit Parodierad af Secreteraren Hallman, hwars styrka i den slags witterheten är bekant af *Casper* och *Dorothea*.»

Den slutföljd, som dernäst kan dragas — väl att märka under förutsättning af handskriftens ej tillräckligt bevisade egenhändighet — har redan blifvit gjord af prof. Schück, när han i »Samlaren», på förut anf. st. yttrar: »Det vill synas som detta manuskript ej *endast* innehåller Bellmans egna visor, utan att han deri äfven intagit andras, hvilka fallit honom i smaken, häri följande samma princip som alla andra vissamlare från denna tid.»

I företalet till de s. k. »Bellmans poetiska arbeten etc.» framhålles såsom en »märklig» omständighet, »att då denna bok utskrefs, hade tanken på Fredmans epistlar som särskild samling ännu icke uppstått hos skalden. Först sedan han medhunnit 212 sidor mognar denna idé hos honom och han ger derefter omedelbart under nedskrifvandet rubriker och nummer åt de stycken han bestämmer för epistelsamlingen; vid de föregående tillägger han med hoprängd stil dylika öfverskrifter och siffror». — På samma gång fixeras i förordet, med för öfrigt ganska antagliga skäl, tiden för handskriftens tillkomst till »slutet af 1771 eller första början af 1772».

Det »märkliga» i den anförda omständigheten reduceras emellertid snart sagdt till noll, då det kan påvisas att tanken på Fredmans epistlar som särskild samling redan långt förut uppstått hos Bellman. Bland K. bibliotekets handskrifna samlingsband finnes nämligen en »Wisbok af D. G. N[escher].» med årtalet 1768 å titelbladet och deri påträffas å sid. 102 den bekanta episteln »Blåsen nu alla» under rubriken »St Fredmans 25 Capitel, som är ett försök til en Baccanalisk Pastoral wid Ulla Winblads Öfverfart til Djurgården». Detta faktum förutsätter naturligtvis att före sistnämnda år icke mindre än 24 epistlar erhållit sina resp. nummer. Upphofsmannen till ifrågavarande handskrift — det må nu vara Bellman eller någon annan — har således blott, efter hvad vill synas, begagnat sig af den redan *förut* bestämda nummerordningen såväl för epistlar af äldre som af yngre datum, hvilka senare då blifvit införda i oafbruten följd.

Men om man nu också ville antaga att det vore Bellman sjelf, som i handskriften numrerat epistlarne mot »slutet af 1771 eller första början af 1772», huru kan då förklaras det besynnerliga förfaringssätt han skulle hafva iakttagit genom att *samtidigt* i en annan liknande handskrift för ej mindre än 23 af epistlarne träffa en väsentligen olika nummer-anordning?

Härmed syftar förf. på den i K. biblioteket förvarade först utskrifna samlingen af Fredmans epistlar, hvilken skalden lät verkställa för att öfverlemnas till friherre J. D. Duwall, synbarligen som en tacksamhetsgärd.

Titelvignetten till denna samlings 2:a del är utförd af C. G. Roos i Febr. 1772. Att alltså 1:a delen måste hafva varit fullbordad åtminstone mot slutet af 1771 är ett antagande, som utan risk af misstag synes kunna göras och som äfven — hvilket strax skall visas — vinner bekräftelse af det samlingen inledande förordet.

De båda handskrifternas samtidighet torde härigenom få anses ådagalagd.

Nummer-anordningens olikhet dem emellan framgår af följande sammanställning:

De s. k. »Bellmans poetiska arbeten etc.»:		*Duwallska saml.:*
N:r 17	motsvarar	N:r 1
» 14	»	» 2
» 8	»	» 3
» 12	»	» 4
» 1	»	» 5
» 2	»	» 6
» 22	»	» 7
» 15	»	» 8
» 5	»	» 9
» 21	»	» 10
» 13	»	» 11
» 16	»	» 12
» 9	»	» 13
» 20	»	» 14

N:r 4	motsvarar	N:r 15
» 11	»	» 16
» 19	»	» 17
» 23	»	» 18
» 3	»	» 19
» 7	»	» 20
» 18	»	» 21
» 10	»	» 22
» 6	»	» 23

Från och med n:r 24 öfverensstämma i de båda manuskripten epistlarnes ordningsföljd.

Och härmed äro vi direkt inne på den fråga, hvilken blifvit satt som öfverskrift till föreliggande afhandling.

Månne då, efter hvad förf. här ofvan sökt framhålla, någon synnerligt stor vigt bör kunna fästas vid ett påstående, som vill göra gällande, att Bellmans poetiska arbeten »sådana han då (år 1772) ämnade utgifva dem», bestode af en samling Fredmans epistlar och åtskilliga Fredmans sånger jemte lösryckta fragment ur Bacchi ordenskapitels handlingar, äfvensom diverse andra dikter, bland hvilka några af skäligen underordnadt värde, alla huller om buller sammanförda i en handskrift, hvilken, sedd ur mer än en synpunkt, är egnad att ingifva grundade betänkligheter? — Åtminstone kan förf. för sin del ej instämma i det gjorda påståendet.

Men om ifrågavarande handskrift icke vore den, som skalden 1772 tänkte lägga till grund för de af sina arbeten, han då hade för afsigt att offentliggöra, hvar har man att söka den rätta?

Svaret kan, enligt mitt förmenande, endast blifva ett: ***Duwallska samlingen** synes vara den, hvilken Bellman ämnade utgifva vid sagde tidpunkt.*

Som stöd för detta antagande torde vara tillräckligt att ur nämnda samlings förord citera följande transsumerade utdrag:

*»Denna samling af Epistlar, till antalet 100, hvaraf till en början 1:sta Tomen, innehållande de 25 första, utgifves, äro äfven så många lefvande vedermålen af vår **Fredmans** nitälskan. — — — Skulle det påsyftade ända-*

målet härigenom vinnas, som är att en bedröfvad kan vinna styrcka i sin svaghet och ro i sin bedröfvelse, ärnar man i början af nästkommande År fortfara med utgifvandet af 2:dra Tomen, som kommer att äfven som denna innehålla 25 Epistlar och så vidare framgent till dess antalet är uppfyldt. Endast att försöka allmänhetens tycke har man äfven till prof låtit utgå en eller annan af dessa, som till Exempel ***Epist: till Bröderne och Systrarne på Thermopolium, Epist: till Ulla Winblad,*** *och den sinrika* ***Episteln*** *der man får se en skymt* ***af Ormens pigor.***»

Man finner häraf, att Bellman, som på förhand bland allmänheten utsändt några epistlar till prof, ärnat utgifva 1:a delen 1771, men att denna plan ej kommit till verkställighet. I Februari 1772 var (som förut är visadt) 2:a delen färdig och i Juli samma år inlemnar han sin underdåniga ansökan om privilegium å sina arbeten.

Detta K. bibliotekets nu nämnda ex. af Fredmans epistlar utgöres af två stora qvartvolymer inbundna i kalfskinn med guldpressningar å ryggarne, den ena volymens dock mycket skadad. Skriften gjord på tjockt holländskt papper.

Första bandets titel lyder:

FREDMANS
EPISTLAR
I TOMEN.

Derunder en större, fint tecknad vignett inom en ram i rococostil. Från en bandrosett i öfra hörnet å ramens venstra sida nedhänga herdestaf och hatt, ett bläckhorn, jemte pennor, bref och en lie. Motsvarande anordning å högra sidan utgöres af ett stop, ett glas, flaska, käpp, pipor. I midten, på en fyrkantig fotställning ett större, nästan fyldt vinglas — med form af en remmare — i hvilket en med spetsen uppåt vänd pil. Bredvid ligga en narrbjellra (s. k. marotte) och en komisk mask. Nedanför, på ornamentet, ett timglas.

Midt på titelbladets baksida denna vers:

»Cum tam Venus quam Bacchus prostet in Urbe
Cur Insigne suum non habet Alma Venus. Oven:»

På tredje sidan följande dedikation:

Kongl. Maij[ts] Tro-Man
Öfverste och Riddare af Dess Svärds-Orden
Högvälborne Herr Baron
JOHAN DIEDRICH DUWALL
varder detta Werck
öfverlämnadt
Aldra-Ödmiukast
af
Utgifvaren af desse Epistlar
Carl Michaël Bellman
(namnet egenhändigt).

Andra bandets hela titelblad upptages af en stor vignett i tusch med rubrik: »FREDMANS EPISTLAR, Andra Delen», inom en oval ram, öfverst prydd med diverse musikinstrument, såsom fiol, trumpet, valdthorn; derefter en uppslagen bok, på hvars högra blad läses: »Fredm:s Epistlar, Andra delen.» Tvärs öfver venstra bladet är lagd en penna. Vidare: ett notblad, hvarunder en basfiol. Längs ned till venster en puka. Ovalen har å venstra sidan ett slätt draperi, utefter den högra löper en guirland. Vid undre kanten af ramen står att läsa: »Dessiné de Carl Gustaf Roos a Stockh. le 1 Few. 1772.» — Underst skyar, i hvilka en uggla.

Å det följande bladet en vackert textad tillegnan åt Duwall.

På tredje bladet:

»Högwälborne Herr Baron!

Nytt Sorl begyns kring Paphos ängar;
Man ser ibland en Ängla-Tropp,
Hur Bacci Män wid krus och Strängar
Och under trum-slag biudas opp.
Re'n Nattens Facklor börja brinna
Och Fredman raglar i sitt bo;
Ophöij din röst min Skalld-Gudinna
Och siung till Baron Duwalls ro.

*C. M. B****»
(Endast initialerna skrifna af Bellman.)

Exemplaret är icke egenhändigt af skalden. Olika afskrifvare hafva användts till de båda delarne. Pikturen i den första är rätt vacker och stafningen temligen korrekt. Andra delen dock i begge dessa hänseenden mera underlägsen. Denna del börjar med »Fredmans 26:e epistel. Til kiera Mor på Fyrkanten» och prydes öfverst af en teckning, reproducerad i Carléns Bellmans-upplaga (till Fredm. ep. n:r 73), men i ofullständigt skick.

Tomen afslutas med en större, af rococoram omgifven vignett — tuschlavering — som visar Fredman med lockperuk och iklädd rock med stora ärmuppslag, sittande på en stol. Bredvid honom benrangelsmannen med lie i högra handen och med den venstra räckande honom ett glas. På golfvet, till venster ett väggur, hoftång, urtafla lutad mot ett städ samt en hammare. På högra sidan en sönderslagen större butelj, hvarur rinner vin, en itubruten basfiol med sönderslitna stängar samt ett kullstjelpt stop. Längs bort ett bord med timglas och ett rykande ljus i sin stake [1]).

Ej heller i det skick och med den anordning Bellmans förnämsta arbeten te sig i det Duwallska manuskriptet kommo de till utgifvande 1772 som ämnadt var. Följande året tycktes likväl planen vara på väg att realiseras. Då innehöllo nämligen Inrikes Tidningar för den 7 Juni en så lydande annons:

»Med Secreteraren Bellmans tilstånd är man sinnad, at utgifwa et af bemälte Secreterare författadt och af honom sjelf öfwersedt och granskat Arbete, *Fredmans Epistlar* kallat. Werket kommer at bestå af 2:ne delar i regal 8:vo, hwarje del innehållande 25 Epistlar, med Musiquen dertil graverad i Koppar, jemte åtskillige til ämnet lämpel. *Portraits* och *Vignetter.* Prenumeration emottages härå med 18 Dal. K:mt i Stockholm hos Bokhandl. Holmberg (härefter uppräknas åtskilliga bokhandelskommissionärer i landsorten). Werket lofvas färdigt til Michelsmässo-tiden; och tryckas inga flere Exemplar, än Prenumeranter sig anmäla.»

Mot detta tillkännagifvande protesterade emellertid Bellman uti Dagligt Allehanda och Stockholms Post-Tidningar för den 2 September s. å. i följande ordalag:

1) Det vore önskvärdt att *denna* samling af »Bellmans poetiska arbeten till år 1772, sådana han då ämnade utgifva dem» blefve, med de tillhörande illustrationerna i facsimile, offentliggjord.

»Som jag förnummit, det Bokhandlaren Holmberg genom Trycket låtit kungöra, at han med mitt samtycke wore i begrep låta tryoka några af mig författade Poetiska Arbeten, eller så kallade Fredmans Epistlar, också begärt och til äfwentyrs redan upburit Pränumerations-Medel därå, finner jag min skyldighet wara avertera det Respective Allmänna, at Bokhandlaren Holmberg aldrig af mig erhållit hvarken tilstånd eller Manuscripterna därtil, utan har jag fogat den anstalt wid mina Arbeten, som snart komma at utgifvas, at hugade Köpare ej beswäras med någon Pränumeration därå.

Carl M. Bellman.»

Sex dagar senare — den 8 Sept. — försvarade Holmberg i samma tidning sitt åtgörande medelst detta genmäle:

»Det är med stor förundran jag så wäl i *Dagligt Allehanda* som *Post-Tidningarne* funnit en Intimation, undertecknad med Secret. Bellmans namn, hwaruti jag på intet sätt igenkänner den Caracter hwar och en äger om bemälte Secreterare; ingen skriftelig öfwerenskommelse är oss emellan träffad, det är wist, men at en muntelig öfwerenskommelse skedt, lärer säkert ej kunna nekas; lika så litet som det, at Hr. Secreteraren ej hade något däremot, at jag på dess Arbete emottog Prenumeration, så mycket mera nögd därmed, som Hr. Secret. sjelf tilhandlade sig en Prenumerations-Sedel för at däraf göra en Present til en Wän. Behöfs en widlyftigare förklaring emot en aktad Medborgare?

Johan Chr. Holmberg.»

Huru det rätteligen förhöll sig med denna transaktion mellan skalden och bokhandlaren torde nu mera vara omöjligt att afgöra. — Men ännu ett år derefter (1774) voro klagomål synliga i tidningarne öfver dröjsmålet med utgifvandet af Fredmans epistlar, då likväl prenumeration å desamma vore betald.

Först 1790 utgingo, som bekant, från trycket dessa Carl Michael Bellmans mästerverk.

* * *

För aderton år sedan utkommo »Skrifter af C. M. Bellman, ny samling efter skaldens egna handskrifter och andra samtida källor», i hvilken blifvit intagna alla sådana i den 1871 till K. biblioteket skänkta handskriften förekommande stycken — inberäknadt »Corporal Ölbom» och de båda af Schück påpekade, Bellman

ej tillhöriga dikterna — hvilka ej förut varit offentliggjorda. Knappast lärer väl kunna påstås att skaldens ära tillskyndats något gagn med detta företag, och förvisso skulle han sjelf i lifstiden hafva betackat sig, om man velat publicera allt hvad han vid skilda tillfällen, oftast som ett stundens hastverk, nedskref. Märkliga äro i sådant hänseende dessa Kellgrens ord i företalet till Fredmans epistlar:

»Det är ofta icke nog för en auktors ära att bli känd för hvad han skrifvit, men ock att bli frikänd från hvad han ej skrifvit eller, det som är detsamma, hvad han icke fullt gillar: ty hvilken är den författare, som vågar säga med Gud att *allt, hvad han gjort, var ganska godt?* Men nu är man, i lärd som i allmän mening, icke far till andra barn än dem man sjelf erkänner.»

Men det betänkligaste vid ett dylikt förfaringssätt är den fara, som derigenom hotar vår litteraturhistoria att råka in på de äfventyrligaste afvägar, från hvilka det kanske icke torde blifva så lätt att åter leda henne in på rätt stråt.

Det är för att, om möjligt, afvärja en sådan fara, som förf. efter lång tvekan beslutat sig för att framlägga sina under åratal hysta tankar i det ämne här blifvit afhandladt. Han har så mycket hellre nu trott sig böra våga detta steg, som väl den tidpunkt ej torde vara synnerligt aflägsen, då skaldens skrifter i nyredigeradt skick, med tillgodogörande af alla under de senare decennierna vunna upplysningar, böra kunna emotses. Det vore högligen att beklaga, om man vid utförandet af ett sådant värf skulle, för att erhålla »en säker Bellmanstext», stödja sig på den meromnämnda handskriften utan att dessförinnan underkasta densamma en sträng, allsidig granskning.

Till dess en sådan kritisk pröfning blifvit företagen af kompetente bedömare, må de åsigter förf. här ofvan dristat sig uttala stå för hans räkning.

Johan Flodmark.

Anteckningar till Bellmansdiktens historia.

I.

Det torde väl vara tämligen säkert, att Bellmansforskningen ännu befinner sig i sitt allra första stadium. Utan att på något sätt vilja till jämförelse eller ens till ett ideelt mål uppställa de litteraturmassor, som växt upp omkring de stora kulturländernas universella andar, sådana som Dante, Shakspeare, Molière och Goethe, kan det väl ändå påstås, att de skrifter, som existera om Bellman, hvarken äro tillräckligt många eller tillräckligt belysande i förhållande till den ställning, han rättvisligen borde intaga icke blott bland våra egna skalder, utan ock i det stora världsgalleriet. Men äfven om vi aldrig för hans del skulle från främlingars sida kunna påräkna det intresse, som t. ex. låter ett Dante Society uppstå i England flere år innan Società dantesca italiana kom till, så finnes det då i alla fall ingenting, som hindrar oss att på vårt eget nationella område söka arbeta med samma pietetsfulla objektivitet, som de stora ländernas forskare prestera. Med hvilken minutiös noggrannhet letas inte allt upp ända in till det allra obetydligaste, så snart det endast är en möjlighet för, att det kan kasta något ljus öfver den omskrifne mästaren. Och det synes ibland, som ämnet vore outtömligt, ty bidragen, betraktelserna, utredningarna, dokumenterna strömma in i större antal än någonsin och kunna t. ex. för Dante ensamt fortfarande uppgå till ett hundratal om året öfver hela gebitet. Vetenskapens fordran måste alltid och oafvisligen blifva att göra aktstyckena så vidt möjligt fullständiga, för att det sedan må kunna lemnas åt personen att på dem grunda mer eller mindre individuella omdömen. Dessa senare kunna bli

subjektiva, dokumenten måste vara objektiva och fullständiga. Ett sådant påstående, som att man »gör Bellmans poet-ära en dålig tjänst» genom att trycka mer eller mindre af det, »som skalden ej utformat till konst», innebär dels ett ovetenskapligt betraktelsesätt, dels en ogrundad farhåga. En skalds storhet är helt och hållet bestämd af hans största och bästa produkter, och dessas betydelse minskas ej med ett enda milligram, om han därjämte producerat en del saker, hvilka inte hafva samma höga värde. Men väl kan just detta, som skalden »ej format till konst», för forskaren ha ett mycket stort värde, liksom ju konsthistorikern studerar skizzen i form eller färg med samma intresse som det fullfärdiga konstverket, ja kanske med större. Endast genom antagande af sådana, som det tyckes, självklara, vetenskapliga principer skall det lyckas att ge en fullständig bild af den skald, hvilken ännu för helt kort tid sedan var så godt som en myt. Det har varit de senaste åren förbehållet att sprida något ljus öfver Bellmans lif; hvad åter hans diktnings inre historia beträffar, är ännu nästan intet gjordt.

Det är en märklig diktning, Bellmans. Utan afseende på dess inre värde för öfrigt och med bortseende från de problem, som för alla skalders värk äro gemensamma, erbjuder Bellmansdiktningen i rent filologiskt hänseende ett af de intressantaste fallen i den moderna litteraturen. Det är för det första en diktning, som behöfver en nästan fortlöpande *kommentar*, ej blott för de många anspelningar på dagens händelser och personer, af hvilka den är uppfylld, utan ock i fråga om den grammatiska förklaringen af själfva texten och orden, som ofta lemna tillfälle till värkliga text-*konjekturer*. Vidare: därigenom att Bellmans dikter, för så vidt de under hans lif trycktes, blefvo publicerade först under hans senare år, äro de svårigheter, som möta i fråga om kronologien, ungefär af samma beskaffenhet som de, med hvilka den forskare har att kämpa, som studerar litteratur före boktryckarkonstens uppfinning. Och ändtligen är det ej alltid en lätt sak att ur massan af anonyma dikter från förra århundradets senare hälft urskilja

Bellmans, afsöndra det som oriktigt blifvit honom tillskrifvet och i deras ställe möjligen sätta andra. Korteligen, Bellmansforskningen kan i många punkter ungefär jämställas med studiet af den gamla isländska Edda- och skaldepoesien. Men då denna litteratur nu är samlad i bibliotek och arkiver, så är detta på långt när ännu ej fallet med hvad som kan återstå af Bellmansmanuskripter, utan dessa äro till stor del spridda hos privata personer, hvilket gör en i allo tillförlitlig undersökning för närvarande nästan omöjlig.

Så har Sondén begagnat källor, hvilka man nu icke känner till; och jag har mig bekant, att bref af okändt innehåll till och från Bellman t. o. m. existera i en enskild autografsamling i Tyskland. Af Bellmans nu förefintliga egenhändiga manuskripter äro väl *Väfrim*, den handskrift på rulle, som förvaras i Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademiens samling, den utförligaste. Men däremot är dess innehåll ej i fullt samma grad intresseväckande, såsom åtminstone till allra största delen härstammande från tiden strax före 1780 eller just detta år. En annan handskrift, som förmodligen är af stort intresse, är den Eichhorns sterbhus tillhöriga *Potpourri eller samlade skrifter af Carl Michael Bellman*, hvilken handskrift beklagligtvis ej är tillgänglig. Kongl. Bibliotekets samling af Bellmans egna handskrifter äro samtliga af mindre intresse. Den enda, som skulle utgöra undantag härifrån, är den handskrift, som af Klemming utgifvits under titeln: *Bellmans poetiska arbeten till år 1772, sådana han då ämnade utgifva dem. Efter skaldens egen handskrift*, Sthlm 1872[1]). Handskriften saknar till en början hvarje namnteckning och är också alldeles utan annan datering än den, som i de förefintliga epistlarne förtäljer året för den i dem skildrade händelsens inträffande. Så uppgifves episteln till Cajsa Lisa vara lemnad vid hennes säng den 30 juli 1771. Före detta datum kan handskriften sålunda ej vara tillkommen; huru långt efteråt är däremot svårare att bestämma. Lösligheten i Klemmings re-

1) Då jag vet, att Amanuensen Flodmark gjort denna handskrift till föremål för en specialundersökning, vill jag här endast i största korthet omnämna den. Vi hafva alldeles oberoende af hvarandra kommit till samma resultat.

sonnemang i detta afseende är ödesdigert för hela denna handskrifts värde såsom en första-hands-källa. Klemming sätter den till tiden före augusti 1772, dels emedan Bellmans dikt vid Gustaf III:s statshvälfning ej är intagen, dels emedan den ej kan vara senare än 72, alldenstund Klemming anser tanken på Fredmans epistlar såsom ett sammanhängande helt just detta år hafva uppstått. »Först sedan han (Bellman) nedskrifvit 212 sidor (af den ifrågavarande handskriften), mognar denna idé hos honom, och han ger derefter omedelbart under nedskrifvandet rubriker och nummer åt de stycken, han bestämmer för Epistel-samlingen; vid de föregående tillägger han med hopträngd stil dylika öfverskrifter och siffror». Sedermera anför Klemming att de äldsta epistlarne utskrefvos som samling redan omkring februari månad 1772, hvaraf han drar den slutsatsen, att handskriften i fråga är skrifven i slutet af 1771 eller första början af 1772. Den åsyftade samling, i hvilken epistlarne äro utskrifna, är det s. k. *Duvalls dedikationsexemplar*, 2 delar med 25 epistlar hvardera, af hvilka den senares titelblad har en vignett, ritad af C. G. Roos 1 febr. 1772. Denna andra del är sålunda ifrån 72, men första delen måste däremot vara senast ifrån 71, hvilket tydligt framgår, om man läser igenom företalet till Fredmans epistlar, hvilket går i spetsen för första delen. Här utlofvas »nästa del likaledes omfattande 25 epistlar» till följande år. Första delen är därför allra senast från 71, men väl kan den vara tidigare, då man ju ej vet, huruvida löftet i afseende på tiden blef hållet.

Redan häraf framgår, att tanken på Fredmans epistlar såsom ett helt gerna måste vara af tidigare datum än slutet af 71, hvilket återigen gör det oförklarligt, hvarför epistlarne i det af Klemming utgifna manuskriptet skulle hafva fått sina öfverskrifter först senare. Och i själfva värket har också tanken på Fredmans epistlar uppstått mycket förr. Redan i förra hälften af år 70 har t. ex. Hjelm (se nedan!) inskrifvit »Fredmans epistel af Bellman: Ack du min moder». Det skulle kunna påpekas en mängd egendomliga inre motsägelser, om man ville antaga Klemmings hypotes om den

af honom såsom Bellmans egen utgifna handskriften. Så har ju redan Schück i en af Samlarens tidigaste årgångar betviflat riktigheten af att alla de i den ifrågavarande handskriften befintliga styckena skulle stamma från Bellman, hvarför Schück tillgrep den förklaringen, att Bellman skrifvit in andras poemer bland sina egna. Men denna hypotes räcker icke till för att förklara värkliga misstag, som Bellman skulle hafva gjort sig skyldig till i fråga om sina egna dikter, i fall handskriften vore hans. Det finnes t. ex. i densamma en visa, som börjar »Konungen af Portugal», där tre strofer ha omkvädet »Heij Fylleri», hvarpå den fjärde är utan detta omkväde; men denna fjärde strof är »Bacchus reste till Turki», hvilken i Carléns upplaga utgör första strofen af Fredmans Testamente 17. Här passar denna strof tydligen bättre in, och Bellman skulle då inte haft reda på sina egna dikter. Känslan af handskriftens många oförklarliga egenskaper gjorde, att jag beslöt mig för en närmare undersökning af själfva handstilen, hvarvid jag kom till den alldeles orubbliga öfvertygelsen, att vi i det ifrågavarande manuskriptet alldeles inte ha Bellmans egen hand. Bellman skrifver vanligtvis tysk stil och latinsk endast i namn och öfverskrifter; handskriften har helt och hållet latinsk stil. Bellman skrifver oftast med en fyllig linie såsom af en grof raspig fjäderpenna och tämligen raskt; handskriften är det prydligaste, siratligaste, petigaste arbete man kan se. Slutligen har jag värkställt paralellkalkeringar af hela bokstafsserier, hemtade ur Bellmans säkra handskrifter (t. ex. hans protokoller i tullvärket), och jämsides med dem ur handskriften, hvaraf alldeles tydligt framgår, att Bellmans bokstäfver både se annorlunda ut och äro annorlunda gjorda, än hvad fallet är i det ifrågavarande manuskriptet. Endast genom att frånerkänna Bellman denna handskrift och tillskrifva den någon ännu okänd samlare kan man få förklaring på hvarför man helt oförhappandes inne i bandet träffar titeln: »Sednare Delen», under det att någon titel »Förra Delen» ej existerar. Hela den förra halfvan är en blandning af Fredmans epistlar med hvarjehanda andra poemer, under det att senare halfvan innehåller ute-

slutande Fredmans epistlar och så när som på två nummer värkligen tillhöra andra delen af det Duvallska exemplaret och det med samma epistelnummer som här. Det är sålunda »Sednare Delen» af Fredmans epistlar, som skrifvaren fått tag i och skrifvit af. Då sålunda alla både inre och yttre kriterier sammanstämma, så torde det få anses höjdt öfver allt tvifvel, att Klemming i fråga om denna handskrift begått ett misstag. Hvad dess värde för öfrigt beträffar, får detta ej alldeles underskattas. Det är en samling, där afskrifterna äro ganska tillförlitliga, och utan tvifvel har det varit skrifvarens mening, att alla de samlade poemen varit författade af Bellman, fastän han ej varit mera skyddad för misstag än många andra samtida samlare, till och med de allra bäste.

Några andra vigtigare egenhändiga manuskripter af Bellman, hvilka kunde bidraga till lösande af de svåra frågorna om kronologien för hans dikter, äro mig inte kända. Däremot existera en mängd samtida afskrifter, och jag tviflar ej på att dessa, om de på riktigt sätt samtidigt användas, skola kunna lösa de flesta hittils olösta problemen. Men en undersökning, som skulle lyckas häruti, blir dock ganska invecklad. Vigtiga upplysningar lemnas framför allt af den vissamling, *Allehanda* (Kgl. Bibl.), som gjorts af *Peter Isac Hielm.* Det är en stor handskrift i 3 band, af hvilka det första är dateradt Upsala den 26 maj 1764, det andra Upsala den 22 augusti 1767 och det tredje den 12 augusti 1771. Denna handskrift innehåller en massa af Bellmans poemer, och den säkra dateringen af själfva banden kan någorlunda kompletteras genom inne i texten befintliga uppgifter och anspelningar på samtida tilldragelser. Det öfvervägande antalet Bellmansdikter tillhöra dock tredje bandet och äro inskrifna efter 1773, delvis så sent som på 1780 och 90-talen.

En rätt viktig afskrift är också *Carl Adam Ehrengranats* »samling af Bellmans poesier påbörjad år 1769». De flesta poemen äro dock äfven i denna samling inskrifna långt senare. Från samlaren *D. G. Nescher* härröra ock några smärre band, af hvilka *»Visbok 1768»* innehåller en del af Bellmans tidigare poemer, lik-

väl som vanligt utan angifvande af författare-namn. Slutet af handskriften är dock ej från 68, utan senare, sträckande sig in i Gustaf III:s regeringsår.

För öfriga källor hänvisar jag till de olika ställen, där de i sammanhanget äro nämnda.

II.

Visserligen är Bellman i mycket af det, som gör honom stor och egendomlig, en lärjunge af den Karolinska tidens visdiktare, men detta utesluter ej, att han i synnerhet i sina mindre betydande alster också har tagit intryck af upplysningslitteraturen i de olika riktningar, i hvilka denna framträdde i Sverige. Särskildt är, såsom ofta påpekats, inflytandet från Dalin märkbart i hans allra tidigaste period, och man plägar som bevis härpå anföra satiren »Månan» från 1760. Äfven om något specielt Dalinskt tycke icke just torde kunna vindiceras åt denna dikt, hvilken snarare sluter sig till upplysningslitteraturens *hela* lynne, så går likväl Dalin mycket tydligt igen i flere andra dikter.

Men innan vi undersöka hvad som särskildt binder Bellman vid Dalin, vilja vi fästa oss vid ett par drag, som konstituera hans tidigaste diktnings allmänna frändskap med frihetstidens. Det har nu senast af E. Wrangel i Samlaren XV blifvit påpekadt, att »qväden med »Critiquer» och »Repliquer» hört till de under förra århundradet mest omtyckta», och att af dylika skrifter och motskrifter stundom hela »Versekrig» uppstått. Äfven till Bellmans namn knyta sig några sådana »Versekrig».

Enligt ett par anteckningar skulle Bellman vara författare till ett 1757 utkommet poem: *Konsten att upptäcka en obekant Masque*, Sthlm tr. hos Pet. Joh. Nyström 1757, 8 blad 4:to[1]). Är denna

1) Till min stora förvåning finner jag också denna uppgift, som mig veterligt ej förekommer i något svenskt arbete, i en artikel i den ännu under utgifning varande *La grande encyclopédie*: »il débuta dans la carrière poétique en moralisant (l'Art de dévoiler un masque 1757). Artikeln, undertecknad af *E. Beauvois*, förråder själfständiga studier eller åtminstone uppgifter af någon med ämnet förtrogen.

uppgift riktig, så ha vi här sålunda hans första dikt, för öfrigt samtidig med ett par religiösa sånger, införda i Lärda Tidningar[1]). Dikten, som på titelbladet bär mottot: Qvippe simul nobis habitat discrimina nullo, Barbarus et tecti plus qvoque parte tenet; Ovid, är ett 30 strofer långt poem, hållet i en moraliserande ton. Det ingår nu visserligen ej såsom led i något »versekrig», men det sluter sig till ett par dikter i ungefär samma genre. Bellmans lärare *Clas Ludvig Ennes* hade 1755 utgifvit ett poem, som hette: *Allmänhetens åtskillige omdömen angående masquerader, samlade utur ryktets protocoll för februari månad*, och sedan hade *D. Annerstedt* samma år utsändt ett långt poem, *Den okände Masquen*, hvars mening sammanfattas i en af slutstroferna:

Kort sagdt: nog ha vi masquerader,
Och intet är i mera bruk
Än gå förklädd och vara glader,
Att ingen vet, hvar man är sjuk.
Tänk, om man masquen lyfta kunde
Och se en hvar i hjertans grunde.

Det är till denna tanke Bellman i sitt poem ansluter sig, då han söker lyfta masken från en hel del anleten:

Här talas ingalunda på
De Masquer, som med dansen följa,
Och de som blott sin ögon dölja;
Nej, de få utan åtal gå.
Dock torde hända, mången är
Till både kropp och själ masquerad,
Och den må vara meriterad,
Att han nu både hör och lär.

---

1) Fryxells nu senast af Erdmann upprepade uppgift, att Bellman skulle vara författare till det lilla lofkväde öfver *Ärlig Svensk*, som står infördt i Lärda Tidningar 3 maj 1756, måtte bero på misstag. Dikten är undertecknad C. M. P., och förf. säger sig vilja vara Ärlig Svenska »tjänarinna», hvilket förefaller egendomligt, om förf. vore maskulinum. På så lösa grunder står Fryxells påstående, att Bellman först med sympati omfattat frihetstidens politiska ideal. Härtill finnes i själfva värket intet som helst spår.

En Masque är den, som talar så
Med hvarje menniska han möter,
Att han må synas vänlig, söter,
Tills han på baken komma må;
Då vändes hvita bladet lätt,
Och svarta ord man hörer lomma,
Som ifrån samma tunga komma,
Som tala på så vänligt sätt.

En Masque är den, som orätt sak
Bemantlar medelst sina ränker;
Som säljer rätten bort för skänker
Och håller sig dock lika rak;
Som mutor utaf bägge tar,
Fastän han säger det han hatar,
Och mute-korfvars synder ratar,
Då han dem själf så väl fördrar.

Maskeraderna behandlas sedermera i flere af Bellmans tidigare poemer, t. ex. i det hos Eichhorn tryckta »Du ljufva karneval» och i det i Klemmings upplaga befintliga »All ro man önska vill». Ehuru stöden för Bellmans författareskap till denna senare dikt inte äro många, tror jag likväl, att den riktigt tillagts honom och härstammar från denna tid, alldenstund den inskrifvits af Hjelm i förra hälften af år 65. Den lyder hos Hjelm något annorlunda än i Klemmings edition:

Ack hvad för lust och nöjen köpas här i staden,
Hvem är, som ej våga vill tre plåtar på masqueraden?
Kläda sig en Chauve Souris och dansa med de stora,
Stämmas sen för slottskansli och saken sin förlora.

Poemet har fått sig en »replique» af det slag, som nämnts, och denna torde vara af annan person, fast den inskrifvits samman med det poem, till hvilket den hör, i den handskrift, Klemming utgifvit. Det hör till den kortvariga, men fruktbara öfvergångsperiod till den egentliga bacchanaliska diktningen, som karaktäriserade Bellmans ståndpunkt omkring år 63 och om hvilken mera här nedan.

Om »Konsten att upptäcka en obekant masque» så till vida sluter sig till »Versekrigen», att poemet är ett upptagande af ett ämne, som förut behandlats, så ger däremot hans sannolikt nästföljande dikt själf uppslag till ett helt sådant krig af jämförelsevis stor omfattning. Den dikt, som så förmådde att sätta sinnena i brand, var den bekanta »*Tanckar om flickors ostadighet*».

Den väckte mycket uppseende, anmäldes i Lärda Tidningar, där 4 strofer aftrycktes, och omtalas i en samling »Lustiga saker till ro och nöje» 1759, där en strof aftryckes efter Lärda Tidningar. Bästa beviset på, huru man intresserades af detsamma, ligger dock i de många svaren.

Den första motskriften, enligt en anteckning författad af *Johan Fant*, hette: *En flickas förswar emot Tanckar om flickors ostadighet*, Sthlm 1758. I 26 strofer af samma byggnad som Bellmans tar den flickornas försvar och slutar med en önskan, hvilken liksom har något af profetia i sig:

Damon, som den tanken hyser,
Att bland flickor aldrig en
Är från laster fri och ren,
Ingen som af dygder lyser,
Billigt bör det öde få,
Att han med en flygtig anda
Nödgas sina nöjen blanda.
Himmel, låt till slut så gå!

Därpå följde: *Sanningens granskning så öfver flickors ostadighet som emot det däröfwer gifna förswar*, Sthlm 1758, ett tämligen långrandigt försök i 27 strofer att öfva rättvisa åt begge sidor.

Vidare: *Ytterligare swar på skriften kallad Tankar om Flickors ostadighet*, Sthlm 1758.

Så: *Damons förklaring emot förswaret och det ytterligare swaret på Tankar om Flickors ostadighet.* Sthlm 1758, försedt med ett motto: *O, Virtus colui te ut rem, ast tu nomen es inane.*

Sannolikt är denna inlaga författad af Bellman själf. Därpå tyder såväl ett par små egenheter i diktionen, som att förf. an-

ger sig vilja försvara »sitt lilla skaldekvad» och hela tiden talar om sig själf som angripen. Förf. försöker här mystifiera allmänheten genom att påstå:

»Men ett under öfwer alla,
Tänk jag sjelf en flicka är,
Som mig tagit det besvär,
Om jag det beswär må kalla,
At inunder Damons namn
Några systrar söka rätta,
Hur de må sig sällt nedsätta
Uti ärans nögda famn».

Äfven denna dikt är 27 strofer lång; med afseende på det latinska måttot på titelbladet erinrar man sig, att äfven »Månan» har ett dylikt och likaledes det nyss nämnda »Konsten att upptäcka en obekant masque».

Till Damons hjälp kom så: *Genljud mot ytterligare swar på skriften Tankar om flickors ostadighet*, Sthm 1758, enligt anteckning författad af *Es. Zach. Plantin*. Den är löjligt sträng mot det svagare könet, som till sist får denna uppmaning af förf.

»Emellertid vill jag dig denna varning sända,
Så ofta du blir sjuk, dig up till minnes skrif
En dosis af moral, sitt sedan vid din slända
Och haf i Gud för alt dit största tidsfördrif».

Men striden var inte slut härmed; från försvar gå Cloris och hennes hjälpare öfver till anfall. Detta sker först i *Afmålning af en Petit-Maitre till flickors förswar emot deras tadlare, utgifwen på könets wägnar af Eva Palmberg*, Sthlm u. å.

Hvem som döljer sig under denna pseudonym, känner jag inte, men i poemet framhålles på det hela rätt bra den unge sprättens mindre goda sidor, och med afseende på olikheten i kunskaper mellan den unge mannen och den unga kvinnan svaras:

Om wårt wett i skidan råstas,
Må man där ej undra på;
Ty wi litet lära få,
Hwaremot på gossen kåstas
Alt hwad nånsin kåstas kan.
Han blir hållen att studera,
Sig i alt evertuera,
Blir dock ofta måttlig man.

Ett tämligen obegripligt inlägg, som kanske förutsätter någon okänd eller förkommen länk, är *Blindbockens wälde öfwer flickan, som obuden tagit sig an könets förswar*, Sthm 1758.

Den sista och kanske kraftigaste stöten i hela denna strid ges af *Tankar om gåssars ostadighet eller flyktighet af Sibylla*, Sthm 1759, där det haglar beskyllningar af ganska närgången karaktär:

Wår gåsse är en hurtig kar,
Hvem kan wäl sådant neka,
Som långt förr än han skäggad war
Har lärt sig pigor smeka.
Han törs ej då vår ynnest söka,
Men kan sig fritt för bumsor kröka.

Nu har han lärt en glosa
Latin och annat skole-gräl,
Strax börjar wettet osa,
Som hade han en bättre själ
Än alla qwinfolk; man kan tänka,
Hur han nu wil i mörkret blänka.

Härmed tyckes den delvis med värklig hetta förda striden hafva afstannat[1]). Visserligen finnes ännu en målning »öfver en Petit-Maitre», intagen i sällskapet Vitterleks »öfningar» för 1760, men det torde knappast höra till serien af dessa stridsskrifter. Anmärkas må, att den ofvannämnde Johan Fant var medlem af

1) Det finnes antydningar om, att Bellman skulle vara förf. till ännu en skrift från 1758, nämligen *Flickors yttrande till Venus angående änkorna*, Sthm. men då detta väl är ytterst osäkert, må här endast nämnas, att äfven detta poem gaf anledning till flere motskrifter.

detta sällskap och kanske äfven Bellman, ehuru möjligen något senare. Beviset för Bellmans medlemskap skulle vara, att i sällskapets »öfningar», tredje delen 1763 finnes intaget under titeln »Bröllop» det poëm, som i Carléns samling Fredmans Testamente har n:r 172.

Bellman lät emellertid ej af den omtalade polemiken afskräcka sig från ytterligare anfall på det täcka könet. Han gör ett nytt sådant i genremålningen »De skönas lefnadslopp» (Carléns titel, Test. 139). Den är af Hjelm inskrifven kanske redan i slutet af 64 och torde därför vara förf. senast 63. Den är för öfrigt tryckt i ett skillingstryck u. å.: *Fyra stycken nyligen utkläckta lustige Wisor; Den förste: Om fruentimrens göra hela dagen igenom etc. »Skåda sin morgon, sitt öga gnugga glad». Den andra: är ett nöjsamt swar derpå, Repliqwe: Öppna et öga och äntlig båda tu etc.*

Bellmans poem skildrar sitt ämne i en lekande och på det hela älskvärd ton, som inte har särdeles mycket af satirens skärpa, men försöker vända afsikten däråt genom sista strofen:

»Sängen är bäddad och lampan tändes opp,
Nu mitt öga sett de skönas lefnadslopp.
Klockan slår i staden just tre kvart uppå ett —
Himlen vare lof, som mig ej någon maka gett.

Det ofvan nämnda svaret[1]) ger oss nu naturligtvis den unge mannens sätt att tillbringa sin dag och slutar med att från källaren

»Hvar och en går hem till sitt, brandvakten ropar tu,
Himlen vare lof, som skonat mig, att bli er fru».

Samma gäller om ännu en replik:

»Sofva bort sin morgon, sin middag skåda nöjd,

hvilken likväl ej, så vidt jag vet, varit tryckt. Den slutar också på likartadt sätt, ehuru tonen i det hela är skarpare:

---

1) Möjligen af A. G. Lejonhufvud, medlem af Tankebyggarorden och Utile Dulci.

»Nu får man skåda, hur lustigt resan gått,
Om han uppå näsan ell' fötterna har stått.
Tyst, ack si! der kommer han så täck i en portchäs,
Gudskelof jag slipper vänta hem en sådan mäs.

Med den här sist nämnda dikten äro vi redan inne på den andra perioden af Bellmans diktning. Hans första moraliserande och religiösa period torde med tämligen stor visshet kunna antagas vara slut senast 1762, kanske till och med redan 61. Hans religiösa dikter äro nämligen införda i Lärda Tidningar åren 1757—61, men efter 19 mars 61 träffas där inga dylika vidare med Bellmans namn undertecknade. Detta år trycktes också i Norrköping det digra arbetet *Christian Scrivers Sanna Christendom*, men efter 61 finna vi ej några spår af religiösa sånger förr än bortemot 1787. Till de år, som nu följa, höra däremot en del genre-artade poemer och visor i folkton, slutande sig till Dalins diktning. Utom de redan nämnda maskeradvisorna och »de skönas lefnadslopp», höra till denna tid »Consistorium, hjälp en flicka» (med replik — af Bellman?), inskrifven hos Hjälm redan 64, och vidare: »Hvar skall jag födan taga, jag fattig sekreter», inskrifven hos Hjälm 65, hvaraf sålunda den slutsatsen kan dragas, att den här utkastade bilden af en sekreterare icke innehåller drag uteslutande från Bellmans eget lif, hvilket väl för öfrigt bort vara klart, då hans »hustrus profession» aldrig varit »att baka våfflor varma och sälja öl vid bron». Förmodligen är den skrifven före Bellmans rymning till Norge 1763, då han säkert inte omedelbart efter denna händelse skulle ha velat vidröra ett så ömtåligt ämne. Sannolikt hör till denna period äfven ett par andra poem, som behandla sekreterarens dåliga omständigheter: »En gång ett djur i världen kom» (Fredm. Test. 205), och »Hjärtat värker bröstet slår» (Eichhorn 1, sid. 14). Dessa tvenne visor äro skrifna till samma melodi som Dalins »En Celadon gaf fröjderop» och Odels Sinclairsvisa[1]).

---

1) Om denna melodi, till hvilken Bellman för öfrigt gifvit flere texter (Fredmans sång 5 o. »Dufven hjärna, matter syn», Eichh. 1, sid. 16), och om

Det är just en af de punkter, i hvilka Bellman anknyter sig till Dalin, att han under sin första tid, liksom denne, skrifver ord till gängse folkmelodier. Dalin hade i ganska stor utsträckning användt folkviseformen, såväl den gamla balladens strof med omkväde som ock enklare och nyare visformer. I allsidig blick för folkdiktningens olika former, står Dalin ända till vår tid ensam bland svenska skalder. Så har han skrifvit »Philemon dref ut sina får i en äng» och många andra dikter till Värmlandsvisans melodi; pastoralen »Marjo satt i grönan lund» till melodien af vår mest kända vaggvisa o. s. v. Såväl Dalins som Bellmans på sådana melodier skrifna dikter hafva också blifvit värkliga folkvisor. Sådant är förhållandet med »*Fyra olika sätt att fria*, som en officer, som en secreterare, som en präst och som en bonde».

Den första af dessa: »Den flickan hon är sappermenskade söt», sjunges som en på den tiden känd folkvisa, »Ett tusen sjuhundrade» o. s. v.[1]); den andra: »Ack så kall om sina händer» är en polske- eller låt-melodi[2]); den tredje sjunges som den gamla psalmen »Så skönt lyser den morgonstjern», och slutligen den fjärde: »Och skulle nu vara så dig till behag och du kära Kerstin så ville» som Dalins »Philemon dref ut sina får på en äng», eller som »Olles och Brittas visa» m. fl. Att dikten hör till Bellmans tidigare år, bevisas däraf att Hjelm skrifvit in den alldeles i början af år 66. Isynnerhet den sista af de fyra dikterna är ett förträffligt bevis på Bellmans förmåga att sätta sig in i den stämning, som alstras af landsbygdens lif, utan att han vid sådana målningar lät sig synnerligen påvärkas af herdemanerct. Fryxell upptar i ett af sina kapitel om frihetstidens poesi denna dikt såsom ett af de vackraste profven på dess visdiktning, men tillerkänner den ej åt Bellman, emedan den, enligt Fryxells förmenande, inte alls har några drag af Bellmans lynne. Emellertid är den med stor säker-

---

den stora roll, den spelat i Sveriges vitterhet, skall förf. på annat ställe lämna en utförligare framställning.

1) Till samma melodi Fredm. Test. 202.

2) Till samma melodi Fredm. sång 20, Fredm. Test. 134, 220 och troligen äfven ursprungligen Fredm. Ep. 34.

het af Bellman, då den finnes såväl hos Völchow och Ehrengranat, båda relativt pålitliga sagesmän, som i andra samlingar af Bellmansdikter samt i skillingstryck samman med Bellmans visor.

På samma melodi som den ofvan nämnda »officerens friarevisa» sjöngs också »God dag, sade Sidenström, god dag herr Sekter», hvilken äfvenledes härrör från Bellmans tidigare skaldeperiod, då äfven den af Hjelm inskrifvits år 66. Troligtvis är också visan: »Ack, världen är ängslig och tiden är svår» (Eichh. I, s. 13), på samma melodi som Bondens friarevisa, att räkna hit.

Efter återkomsten från Norge och under vistelsen i Sörmland 1764 skrifver Bellman ett par rimbref, begge skildrande landtlifvet, det ena till sekreteraren Lostbom: »Ädel och högaktad, min gunstig Herr Sekter»; det andra till registratorn Juslén: »Min högtärade kära bror registrator». Denna senare går på en allmänt känd folkvisemelodi, hvilken af Carlén oriktigt uppgifves vara »väfva vadmal»; det är väl snarare på den melodi, som nu är känd genom »Och salig far min han var en vestgöte han, han» m. fl. Äfven till denna har Bellman gifvit flere texter[1]), af hvilka åtminstone ett par höra till denna tid såsom *Annika* (»Fattig gumma med svafvelstickor och flinta»), *Hårfrisören* (»Stackars Pelle, som måste krusa och kamma»), hvilken är inskrifven i Neschers »Visbok 1768». Vidare höra till denna tid flere s. k. Polonäser, ex. »Vi gamla kärngar, Gunild, Brita, Klara» (Eichh. I, s. 410), hvilken befinner sig en liten af Lissander gjord samling af Bellmans visor i egenhändiga manuskripter, alla från den tid den unge skalden var ifrig gäst i sin gynnares hus, alltså från omkring 65.

Ytterligare hör till denna period, såsom inskrifven hos Hjelm i början af år 67, visan

»Håhå, jag är nu snart sjuttio år,
Min brudsäng i grafven bäddader står»,

tryckt flere gånger i skillingstryck, äfven tillsammans med ett slags replik eller paralell: »Hå hå, jag blir snart tjugu år», begge upp-

1) Fredm. Test. 78: »Ögonlocken å torra, strupen är mager; Fredm. Test. 79: »Se på glaset och vigas vid kannbuteljen».

tagna hos Eichhorn. Möjligen är endast den förra af Bellman. Omkvädet i denna visa lyder:

Hå, hå! Nå, nå! Min tid är förbi
Nå nå! Nå nå! Det må nu så bli
Tag hit min skinnkjortel, Margreta du;
Jag tror, att det ringer till bönen rättnu.

De sista två raderna ha gått ut ibland folket såsom en lösrifven liten versbit, något omstöpt i följande form:

Ta på dej skinnkjorteln
Du Margitta du;
Di ringer te böna,
Och klocka är sju![1])

Då visan gått ut i skillingstryck, anser jag det sannolikt, att Bellman är auktor, fastän hans linier blifvit omgjorda och fått en helt annan klang i folkmunnen. Likväl är det tämligen vanligt och bevisligt, att konstskalderna tagit upp strofer ur folkdiktningen. Denna förklaring är inte heller här otänkbar.

Med ganska stor sannolikhet hör också till denna period poemet »Landtmannen», en pärla af idyllisk landtlifsskildring, oöfverträffadt och troligen oöfverträffligt i sitt slag. Bevisen för att det hör till denna första period äro visserligen svåra att lägga fram; det är tryckt såsom skillingstryck i Gefle 1774, och landsortstrycken af Bellmans visor äro i allmänhet omtryck efter tidigare exemplar, utgångna från Stockholm.

Redan i och med dikter, sådana som dessa, visar Bellman sin djärfva och djupa originalitet. För oss äro dylika folkskildringar i visform ingenting nytt, men före Bellmans tid fanns i vår litteratur knappast något dylikt. Dalins visor hade visserligen lånat formen af folkdikten, men innehållet var den mondäna poesiens herdelif. Bellman sätter in det han har för sina ögon; med den allsidigt utvecklade humoristens känslor rör han sig oförskräckt med de små och låga motiven. Och hade han fortsatt på den inslagna

1) *R. Steffen*, Värmländska låtar, i Julkalendern Värmländingarne, Karlstad 1894.

vägen, så skulle han äfven utan sin bacchanaliska diktning hafva blifvit en af våra främste skalder, en enastående folklifs- och sedeskildrare. Och något egentligt framsteg eller någon vidare utveckling af riktningen ha vi sedermera ej att anteckna förr än med F. Dahlgren, hundra år senare i tiden. Bellman skref ej på landsmål, ehuru ansatser därtill finnas i den ofvannämnda »Bondens friarevisa». Sondén tillskrifver honom dock en visa på värkligt landsmål: »A aller glömmer ja, när ja skull resa jem». Visan, som finnes i ett par samtida samlingar af Bellmansdikter, uppgifves likväl af Völschow vara författad af Brandel, hvarför Sondéns uppgift kanske är oriktig. Likväl tror jag för min del ej, att Völschows intyg få tillmätas allt för stor betydelse; i vissa fall åtminstone är hans okunnighet förvånande.

Bellmans afhängighet af Dalin är dock icke uteslutande den, att han som denne skrifver visor till gängse folkmelodier. Äfven i afseende på dessas inre karaktär äro understundom öfverensstämmelser att finna, som måste bero på en direkt inverkan från den äldre skaldens sida. Så förekommer hos Dalin ofta ett slags visor, som närma sig till kupletter, i det att hvarje strof handlar om sitt ämne, t. ex. »Spådomar åt Grannarne» (»Jag spår, att du lär gammal bli»), där hvar och en får sin spådom. Sådant finnes också hos Bellman i hans tidigare period, t. ex. en Riksdagsvisa (»Jag spår om bättre tider»), där hvarje strof innehåller en spådom, eller i den bekanta »Isterhaka, väldig buk», hvars tio strofer skola afmåla lika många af hattpartiets män. I Neschers »Visbok 1768» säges likväl visan vara skrifven »Öfver kjöpmännerne i Stockholm», och detta synes antagligare, då endast deras privata och merkantila uppträdande beröres, ej deras politiska. Det är värdt att lägga märke till, att Bellmans visa har precis samma rytm som åtskilliga Visor hos Dalin t. ex. den kuplettartade

»Kanske efter hvars ens wal,
Här får bli en arsenal;
Ty täcks hwar en sig förklara,
Hvad gevär han hälst vill vara.
Hurtigt, hurtigt, låt oss skyldra hurtigt».

Omkvädet i Dalins visor på denna rytm är växlande; i en annnan lyder det: »Aldrig, aldrig, mina vänner, aldrig», hvilket lifligt erinrar om Bellmans omkväde i den sist nämnda visan: »Lappri, lappri, mina herrar, lappri». Dalinska reminiscenser påträffas för öfrigt här och där hos Bellman: Omkvädet i visan »Bjud i dansen flickan opp» (Eichhorn I, sid. 191) är hemtadt från Dalinska kuplettartade dikter. Då Dalin har skrifvit »Ombytlighet, vår tids gudinna», har Bellman skrifvit »Behaglighet, vår tids gudinna» (Eichh. I, sid. 115); och när Dalin har skrifvit en dikt:

»En gubbe borde Venus glömma
Och ej om vackra Gorger dömma»,

så är det tydligen ett minne häraf, som skymtar hos Bellman, när han så sent som 1773 skrifver:

En gubbe borde Venus glömma
Och ej om vackra ögon dömma.

Emellertid har Bellman alldeles ej gjort sig skyldig till några litterära tillgrepp, ty likheten är ej stor för resten. Den är blott i så pass hög grad att påvisa, att man tydligen kan se, att han noga varit förtrogen med Dalins diktning och i någon mån påvärkats af honom under den tidigare period af sitt skaldskap, då han ännu ej fullt utvecklat sin egen individualitet, sådan som den blef något senare.

Till denna tid höra också en del kväden i allvarligare ton: »Rundt kring i världen jag sväfvar», »Brunblåa bölja» och »Böljan fräser, brusar, slår», alla burna af en sentimental och elegisk stämning; ytterligare några poemer af reflekterande natur, »oden» och »betraktelser» öfver lyckan, människolifvet m. m. af samma beskaffenhet som hos samtida skalder af den herskande riktningen; slutligen också några pastoraler, ehuru de flesta af dessa äro från skaldens senare år.

Redan under den nu karaktäriserade perioden, som kan antagas räcka till bortemot slutet af år 66, börja emellertid dryckeskvädena att komma, om de också inte välla fram i sådan mängd

som under de härefter följande åren. Så tidigt som till år 63 måste vi sätta de äkta Bellmanska dryckesvisorna »Kom, sköna källarflickor» (Fredmans sång 15) och »Sist jag lustigt surra» (Test. 64), då de inskrifvits af Hjelm redan i maj 1764. Ej långt därefter är »Aldrig ett ord» (Fredm. sång 62), inskrifven hos Hjelm år 65, och »Portugal, Spanien, Stora Britannien» (Fredm. sång 11), inskrifven i förra hälften af 66 samt »När jag har en plåt att dricka» (Fredm. sång 56), möjligen ej inskrifven förr än i början af år 67. Än vidare höra hit Fredm. Test. 195 »Låt oss vår tid förgäta», inskrifven af Hjelm i förra hälften af år 67, en dryckessång med anspelningar på partistriderna, Fredm. Test. 101 »Danske kungen till mig sade», och naturligtvis en hel del andra, som inte kunna närmare angifvas eller uppräknas.

Det icke minst intressanta, som Bellmans diktning erbjuder under dessa år, är slutligen hans visor med motiv från gamla testamentet. Huru många af dessa, som värkligen kunna låta sig *bevisas* höra hit, vill jag låta vara osagdt, men troligen falla de inom denna period till allra största delen. Att »Gubben Noach» är skrifven före 66 framgår af följande skillingstryck:

»Twenne wackra fägne-qväden eller giljare-wahl påtänkte wid Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsens Höga Giftermål.

Det Första Om Gubben Abram etc.

Sjunges som Gubben Noach etc.

Det Andra När som en karl skal gilja gå etc.

Sjunges som En Celadon gaf frögderop. Bägge desse qväden äro i mycken wälmening, samt med god eftertanke och förfarenhet sammanskrifne af den, som uppriktigt önskar att alla äkta personer må i endrägtig kärlek och gudsfrugtan Samman-Lefwa. Tryckt samma Åhr.»

En annan upplaga af dessa visor uppgifves vara tryckt »samma år då det Höga Bröllopet stod», d. v. s. 1766. Det finnes naturligtvis ingen anledning att betvifla, det visorna värkligen skrifvits till Gustafs giftermål, alldenstund de äro tillfällighetskram af vanlig efemer beskaffenhet. Före utgången af 1766 har »Gubben Noach»

sålunda varit så pass känd, att det skrifvits imitationer af visan. Dessutom förekommer den i äldre visböcker från landsorten, som annars ej ha någon enda dikt af Bellman. Jag tror, att den med säkerhet kan sättas till 65. Det förefaller af flera omständigheter, som om Bellman ej blott skulle ha skrifvit cykliskt, utan äfven diktat cykliskt, d. v. s. som om han inte blott skulle ha under längre tider samlat poemer tillhörande samma krets till en sammanhängande följd, utan äfven värkligen concipierat och skapat dem under vissa kortare tidsperioder, hvilket naturligtvis ej hindrar, att fler eller färre kunnat komma betydligt efter att hufvudmassan var färdig. Nästan samtidigt har Hjelm skrifvit in »Gubben Noach» och sången »Om Moses och Aron» (39), begge i förra hälften af år 67, vidare »En Potifars hustru» (Sång 38), »Tacka vill jag Joachims fru»[1]) och »Ahasverus var så mäktig» 68. Båda de sistnämnda äro dessutom tryckta i skillingstryck år 69. Detta senare år följa så hos Hjelm »Habacuc fyllde Daniels fat» (Test. 193) och »Konung Saul» (Test. 189). Slutligen upptar Neschers »Visbok 1768» i sin förra hälft, utom tre af de nämnda, »Vasthi hon var en drottning så grann» (Test. 192). Nu får man ytterligare taga i beräkning, att Hjelm ofta får sina visor två à tre år, efter sedan de författats, stundom mycket längre efteråt. Det är därför åtminstone möjligt, att de gammaltestamentliga dryckesvisorna böra till den period, som jag vill räkna till inemot slutet af 66. Säkerligen äro de dock icke yngre än 67.

Innan vi gå till de epokgörande uppslag, som dessa år medförde, så kunna vi sammanfatta de hittils vunna resultaten så, att efter Bellmans tidigaste religiösa och moraliserande period, som räcker fram ungefär till år 1762, följer en annan, som åtminstone i början inte är öfvervägande bacchanalisk, utan som sluter sig till frihetstidens poesi och i synnerhet till vissa sidor af Dalins skaldskap. Bellman skrifver dessa år en mängd visor till folkmelodier så som Dalin, vidare kuplettartade dikter så som denne

1) I alla handskrifter såväl som i skillingstrycken börjar alltid sången med nuvarande strof 2.

och slutligen små genreartade bilder ur det lägre folkets lif och en och annan dikt, berörande sin egen mellan embetsgöromål, maskerader och vigilanser delade tillvaro. Redan tidigt under denna period ha äfven dryckeskvädena börjat komma, och åren 65 och 66 äro till och med ganska rika på sådana. Redan nu börjar också de cykliska dikterna i och med de gammaltestamentliga sångerna. (Forts.)

Richard Steffen.

1885—86.

1: 6[1]. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
1: 6[2]. " VI, 2. " " " "
7: 2[2]. 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8[1]. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
9[1]. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8[2]. Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
9[2]. Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
8[3]. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
7: 2[3]. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok. 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
8[4]. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
9[3]. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

1: 10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10[1]. Sveriges bibliografi 1481—1600 I. (1481—1501). Ej i bokhandeln.
7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10[2]. Sveriges bibliografi 1481—1600 II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
9[4]. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
12[1]. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

1: 12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
10[3]. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9[5]. Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

1: 13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10^4. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12^2. Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9^6. Personregister till Bref rörande Nya skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

1: 14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Wivallius I. „ „ „ 6 kr.
1: Extra häfte. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh. 3 kr.
11: 3 och 4. Skrifter från Reformationstiden. 3. Pris i bokh. 3 kr.
» » » 4. » » » 1 »

1894.

1: 15. Samlaren XV. Pris i bokh. 4 kr.
14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh 2 kr.
12^3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 3 h. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

1: 16. Samlaren XVI. Pris i bokh. 4 kr.
13: 2. Wivallius II. » » » 2 kr.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.

Upsala i Maj 1895.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! **Samlaren** III. V. VII—XVI äro fullständigt utkomna hvardera i **ett** häfte.

Obs.! **1500- och 1600-talens Visböcker, Saml. Dramer af J. Messenius, Sveriges Bibliografi 1481—1600** samt **Skrifter från Reformationstiden** fortsättas.

